שו״ת · אחרונים

מנחת אלעזר חלק ג

רבי חיים אלעזר שפירא

ספריית אור ברסלב · or-breslev.co.il

מנחת אלעזר חלק ג

רבי חיים אלעזר שפירא

מקור הטקסט: דיקטה · רישיון: CC BY-SA 4.0

התכנים שלפניכם נאספו, מוינו, סוננו ונערכו בעמל רב ובמסירות על ידי צוות פרויקט 'אוצריא' (otzaria.org).

לקריאה באתר, עם המפרשים והמקורות ליד כל שורה: https://or-breslev.co.il/library/מנחת-אלעזר-חלק-ג/
הקובץ נוצר ב־21 בנובמבר 2026 מגרסה v39-202611200317 של הספרייה.

תוכן העניינים

תרעא זעירא 5
מפתחות או"ח 11
אהע"ז 15
חו"מ 17
תיקונים והשמטות 17
שאלות ותשובות מנחת אלעזר 18
סימן א 18
סימן ב 21
סימן ג 24
סימן ד 26
סימן ה 31
סימן ו 34
סימן ז 36
סימן ח 37
סימן ט 46
סימן י 46
סימן יא 48
סימן יב 50
סימן יג 53
סימן יד 62
סימן טו 65
סימן טז 67
סימן עוב 68
סימן חי 70
סימן יט 75
סימן כ 82
סימן כא 85
סימן כב 88
סימן כג 90
סימן כד 94
סימן כה 99
סימן כו 107
סימן כז 109
סימן כח 114
סימן כט 116
סימן ל 119
סימן לא 123
סימן לב 124
סימן לג 125
סימן לד 130
סימן לה 139
סימן לו 142
סימן לז 145
סימן לח 148
סימן לט 154
סימן מ 157
סימן מא 172
סימן מב 178
סימן מג 179
סימן מד 181
סימן מה 183
סימן מו 187
סימן מז 191
סימן מח 195
סימן מט 197
סימן נ 198
סימן נא 199
סימן נב 202
סימן נג 206
סימן נד 210
סימן נה 212
סימן נו 216

סימן נז 218
סימן נד 222
סימן נט 225
סימן ס 231
סימן סא 232
סימן סב 236
סימן סג 240
סימן סד 242
סימן סה 250
סימן סו 251
סימן סז 254
סימן סח 258
סימן סט 261
סימן ע 267
סימן עא 271
סימן עב 273
סימן עג 275
סימן עד 277
סימן עה 280
סימן עו 288
סימן מזל 293
סימן מזלא 301
קונטרס שירי מנחה הוספות ותיקונים . 309

בעה"י

תרעא זעירא

יתברך **הבורא** ויתעלה הוד כבודו. אין עוד מלבדו. כי הביאנו עד הלום עד השלישי (חלק השלישי הלז הכי נכבד ממנח"ת ואלעז"ר מנחת עני דרכו של עני בפרוס"ה אפרו"ש כפי אל ה' במה אקדם לאלקי מרום על רוב חסדו ית"ש. נפלאים מעשיך. לא ידעתי ספורות. כי אין מספר. ואיככה אוכל לספר. ולבוא עם הספר לבאר ולתאר רוב נוראותיו. נסיו והשגחותיו. מנתיבות פליאות חכמה. אשר לא עזבתנו. ובזכות אבותינו. נא אל תעזבנו. אלקי ישענו. בימי סוף גלותנו. ומהר לגאלנו. בקרוב בימינו. ולאשר לא נטשתנו. בימי עניינו ומרודנו. מרירות גלותנו שלחת מזור ותרף היא התוה"ק וכמאה"כ לולא תורתך שעשועי אז אבדתי בעניי ואין לנו שיור רק התורה הזאת. אמנם בתורתנו הקדושה. מצוה מפורשה. דאזלינן בתר רובא. וקברנוהו בחיבה. אולם רוב מצותי' חלוייות בארץ בביאג"צ ב"ב ובגלותנו רק ר"ע כל היום (ר"ע מ"ע ול"ת) והמיעוט נגרר אחר הרוב מהתרי"ג עד יבא כצט כנשים לנו (הושע ו' ד') שהוא (שמ"ג) מספר רוב המ"ע ול"ת התלויים בביאת הארץ כנז'. על כן נקוה לראות מהרה בתפאר"ת עוזך. ע"י התורה. לצאת מאפילה לאורה. כמאמרם ז"ל בב"ב (דף ח' ע"א) עה"כ גם כי יתנו בגויים עתה אקבצם. כמאמרם ז"ל בספרי ופירש"י (בפ' עקב) עה"כ ושמתם את דברי אף לאחר שתגלו מא"י לחו"ל היו מצוינים במצות וכו' כדי שלא יהיו לכם חדשים כשתחזרו וכן הוא אומר הציבו לך ציונים. וכן בעירובין (דף צ"ד ע"ב) דרשו עה"כ זה עשה ציוני"ם לתור"ה והוא התורה שנעסוק בגלותנו הכנה דרבה לשוב קוממיות לארצנו וגם דן גרמא לאדפוס"י אדרא חידושי תורה וכמו שפי' הגאון מהרש"ק זצ"ל מבראדי בחיבוריו עה"כ בקהלת עשות ספרים הרבה אין קץ לאשר המשכת הגלות ואיחור הגאולה עדי יצאו לאורה כל ניצוצי חלקי תוה"ק מה שתלמיד ותיק עתיד לחדש ולהפיץ מעינותיו חוצה כי ע"כ ראוי להדפיס ה"ת כדי למהר הגאולה וז"ש עשות ספרים הרבה (צריכין כן מפני) אין קץ שלא ראינו עוד קץ הגאולה ועי"ז יחושו הקץ) עכ"ד. וכמעשהו בראשון ובשני לפתוח בדברי אגדה מטעמי' שכתבתי בתרעא זעירא לח"א וח"ב אבוא גם בזה עכ"פ להעתיק מקצת ראשי אמרים מהדרשה שאמרתי בעה"י בביהכ"נ דפה"ק בפ' וירא שנת תרע"ד בעוה"ר ועון הדור במר לבינו אחרי הסתלקות אאמו"ר צבי תפארת ישראל ראש גולת אריאל זי"ע ונתקבלתי למלאות מקומו ה' יעזרנו על דבר כבוד שמו ותורתו ב"ב בכל ענייננו. וזה ההלי בעזר צורי וגואלי

בפרשתן. וירא אליו ה' באלוני ממרא והוא יושב פתח האהל כחום היום וישא עיניו וירא והנה שלשה אנשים נצבים עליו וירא וירץ לקראתם מפתח האהל וישתחו ארצה. הנה כתיב (איוב ל"ב) שאמר אליהו בן ברכאל החוזי צעיר אנכי לימים ואתם ישישים ע"כ זחלתי ואירא מחוות דעי אתכם אמרתי ימים ידברו ורוב שנים יודיעו חכמה אכן רוח הוא באנוש ונשמת שד' תבינם ויש לדקדק. א) מ"ש אמרתי ימים ידברו ורוב שנים יודיעו חכמה אכן רוח הוא באנוש וגו'. משמע דבאמת אין תלוי החכמה ברוב שנים וזקנים ונערים יחד יחשבו בזה רק אם המה חכמים בעצמותם והלא הוא היפך הכ' כי בישישים חכמה וכן עוד כתובים בזה כי באמת גם אם הנערים נראה בהם רוח חכמה וחריפות יותר הנסיונות והמאורעות שעברו ברוב השנים עד הזקנה ילמדו את האדם דעת יותר וכן אחז"ל מגילה ל"א ע"ב) דגם סתירת זקנים בנין ובנין נערים סתירה ב) ויש לדקדק עוד במ"ש שם הכ' מקודם אליהוא בן ברכאל ממשפחת רם פירש"י ממשפחת אברהם אבינו שנקרא האדם הגדול בענקים (וכנראה מקורו מדברי הירושלמי סוטה פ"ה מ"ו בדברי ראב"ע שדרש זה על יצחק אבינו עיי"ש) וקשה דמה ענין נ"מ בזה שחשב משפחתו ויחוסו מאין הוא הלא העיקר אם יכונו דבריו ואם הצדק אתו ובחכמה ודעת ידבר. אך יובן לענייננו אשר בעניי ברצונו ית"ש נתמניתי לרב אבדפה"ק יצ"ו למלאות מקום אאמו"ר הגאון הקדוש מאור הגולה הכ"מ זצללה"ה זי"ע ובמקום הזה עמד ודרש גם אביו הוא אאזמו"ר הגאון הקדוש מאוה"ג מהר"ש זצללה"ה זי"ע אבדפה"ק ועוד לפניו גדולי הדור רבני עירנו זצ"ל עד זקיני הקדוש הגאון מאור הגולה רבינו בעל בני יששכר זצללה"ה זי"ע שהי' אבדפה"ק גם עוד לפניו רבנים גאונים וגדולים זצ"ל ע"כ רעדה אחזתנו בזכרי זה ממקום קדוש לה'. והעיר מליאה חכמים וסופרים יר"א וחסידים ואנשי מעשה זקנים וגבירים נכבדים וגם ההמון כמאמרם ז"ל (בסוף חגיגה) אפי' ריקנים שבך מלאים מצות כרמון. וזהו יש להמליץ מ"ש אליהוא בן ברכאל החוזי צעיר אנכי לימים ואתם ישישים ע"כ זחלתי ואירא מחוות דעי אתכם (אשר זה הכתוב יוצדק עלי לאמר ככה. אך) אמרתי ימים ידברו ורוב שנים (של אבותיי הקדושים שהשתמשו בכתר הרבנות דפה"ק ומימי נעורי נתגדלתי על ברכם בפה ועסקתי עמהם בעה"י בזה ליצק מים ולהתלמד ולסייע בשימוש ת"ח מנעורי ועד עתה עמהם) יודיעו חכמה (שהנסיונות בענין זה שעברו עליהם בהתנהגות יצטרפו אלו השנים גם עמי הצעיר להודיענו חכמה איך להתנהג) אכן רוח הוא באנוש (כמאמרם ז"ל בש"ס מנחות (דף נ"ג ע"א] אי בר אוריין ובר אבהן הוא יאית ואם לא וכו' שע"ז צריכין לבקש רחמים מהש"י אשר מפיו יתן רוח חכמה ודעת. ואז יסייעו כח אבותיו כנז'. וז"ש) ונשמת שד' תבינם (אשר בכח

אלקי ממעל יתן בי בנשמתי בינה ודעת ללמוד וללמד לשמור ולעשות) ועל כן מתחיל הפ' מקודם שהי' אליהוא בן ברכאל ממשפחת רם אברהם אבינו כפירש"י הנ"ל. וגם י"ל כמו שדרז"ל בזוה"ק תרומה (דף קס"ז) עה"כ הלז בן ברכאל החוזי שהי' כהן מגזע יחזקאל שנא' יחזקאל בן בוזי עיי"ש ובכהנים נאמר והכהן המשיח תחתיו מבניו שהוא ירושה להם דור אחרי דור יורו משפטיך ליעקב ותורתך לישראל וכמ"ש וקמת ועלית וגו' אל הכהן אשר יהי' בימים ההם ודרז"ל אין לך אלא שופט שבימיך. ע"כ אמר שפיר אח"כ ''ורוב שנים יודיעו חכמה:

כנ"ל בדברינו שהימים של אבותיו יחשבו גם לו אם כי הוא צעיר לימים אך יצטרף בכח אבותיו:

עוד י"ל אכן רוח הוא באנוש ונשמת שד' תבינם. שלכאורה יש לדקדק שמתחיל לדבר בלשון יחיד (אנוש) ומסיים בלשון רבים (תבינם) אך הדורש ברבים לא יוכל להגיד לכל א' וא' בפרטות ולהוכיחו כראוי כי ירבו הדברים ופרטי הענינים לאין שיעור ורק תכלית הדרוש ברבים שידרוש הדורש כדרכו בעניני מוסר הכוללים וכ"א ירגיש בנפשו מה שצריך לו והוא בעה"י אם יתקבלו דבריו על לב השומעים ירגיש כ"א בחלק נשמתו לטובה ויבין בדעתו מה שצריך לו לתקן בנפשו. ומהו ההכרח אליו. וז"ש אכן רוח הוא באנוש (הדורש) ונשמת שד' תבינם (להשומעים. הרבים. תבינ"ם בנפשותם לכ"א וא' מה שצריכין לתקן נפשם במעשיהם ודרכיהם לטובה):

אמנם מה שאמרנו כי בממלא מקום אבותיו יחשבו לו להצטרף בעבודתו גם שנות אבותיו. הענין יובן עפימש"כ בשו"ת שמחת יו"ט למהרי"ט אלגאזי זצ"ל (סי' ו') לענין חזקת רבנות באב לבנו ושאר יו"ח כתב שזהו לטובת העיר כאשר יהיו אחריו מיו"ח שהיו אתו שם עם אביו או זקנו (כמו שכ' שם מעובדא דמהראנ"ח שהי' נכדו ראוי למלא מקומו ורצה לילך אצלם ע"כ פסק המהראנ"ח דגם אם נשבעו לאחר לקבלו לרב הוי אומדנא דהשבועה הי' בטעות אם היו יודעים שנכדו ירצה לילך אצלם כיון שהוא לטובתם) לאשר הבן או יו"ח הולכים בדרכי אבותם בהתנהגות הקהלה לש"ש ובעניני תיקון הדת וכל א' ידע במילי דאבוהי' בזה לגמור את אשר החל אביו או זקנו כי באמת דבר שלם לא יוגמר אצל א' בכל ימי חייו בשום ענין וכמאחז"ל באבות לא עליך המלאכה לגמור ולא אתה בן חורין להבטל ממנה. ובנו היוצא מחלציו הבקי בטיב הענין יוכל להשלימו בכי טוב ולעשות עוד תוספות פעלים לטובה בכל הענינים לתיקון הדת וטובת העיר. אמנם אם יבא אחר את אשר לא ידע מזה מתחלתו אז נשאר כל דבר נפסק באמצעו וזה וזה לא יתקיים ביד אנשי העיר. כן הוא הסברת דבריו בשמחת יו"ט למהרי"ט אלגאזי

שם לפענ"ד. ובזה פירשתי בקהלת טובה חכמה עם נחלה ויותר לרואי השמש היינו שטוב שיהי' חכם העיר גם החכמה לו בנחלה מאבותיו החכמים הגדולים ותחת אבותיך יהיו בניך וגו' שאז ידע להתנהג בהרבנות כראוי ולהשלים בדרכי אבותיו את אשר החלו לעשות לטובה כנ"ל וז"ש טובה חכמה עם נחלה (טובה הוא החכמה כשהוא ביחד עם נחלה מאבותיו בזה) ויותר (לטובה בזה היא החכמה שהיא עם הנחלה ביחד כנז') לרואי השמש (הם הבעה"ב אנשי העיר כמ"ש במהרי"ט אלגזאזי בתשו' כנ"ל שזהו לטובת הקהלה והם הבע"ב נקראים רואי השמ"ש כמ"ש והיו עיניך רואו"ת את מורי"ך ומורה ומנהיג נקרא שמ"ש כמ"ש וזרח השמ"ש ובא השמ"ש עד שלא שקעה שמש"ו של משה זרחה שמשו של יהושע וכן כיוצא במקומות רבות):

ובזה י"ל מסאחז"ל (סוכה דף נ"ג) שאמר הילל אם אני כאן הכל כאן ואם אין אני כאן מי כאן וכבר נודע הפלא בזה על הילל הזקן ראש הענוים שיאמר כזה על עצמו' וכבר נודעו דברי הכתב סופר זצ"ל (בהקדמה לתשו' חאו"ח) בטוב טעם בזה. אמנם להסביר הענין י"ל באופן אחר עפי"ד הרמ"ע מפאנו זצ"ל בעשרה מאמרות (מאמר חקור דין ח"ב פי"ט) שמימות "הילל" ואילך תיקנו שגם כתר תורה יהי' בירושה ושהוא הי' מגזע מלכות בית דוד דור אחר דור ועפי"ז י"ל שאמר "הילל", שאם הי' אחר מושל ומנהיג ישראל אז הי' בודאי מקנאים לו ומתנגדים ולוחמים כי כ"א יאמר שהוא ראוי יותר אמנם אם אני כאן הילל עומד בראש שידעו הכל (כן חשב בגודל ענוותנותו) שאינו ראוי בעצמו רק בצירוף יחוסו שהוא דור אחר דור לדוד המלך ע"ה וע"ז לא שייך מחלוקת וע"כ אם אני כאן הכל כאן (שהכל מתאספים ומשלימים אתו לכבוד אבותיו הקדושים ולזה גם המה יודו כולם ויכבדוהו בכבוד אבותיו משא"כ) אם אין אני כאן (רק אחר במקומי. אזי) מי כאן (ויתרבו המחלוקת מכ"א וא' בפירוד לבבות שיאמרו כ"א אני אמלוך כנ"ל). וזהו י"ל מה שארז"ל (במדרש רבה פ' מ"ה ובפ' ויקרא) שאמר הילל הגבהתי השפלתי הגבהתי. היינו הילל לשיטתו. במה שביארנו כונתו. במימרא הנ"ל אם אני כאן הכל כאן וזהו השפלתי (מחמת שאני השפל מכולם רק מחמת יחוסי ועי"ז לא יקנאו בי אחרים שיש בהם יחוס עצמם בלבד. יותר ממני. ועי"ז הוא) הגבהתי (שהסכימו כולם לגבהני לנשיא כנ"ל) וגם הגבהתי (שמינו אותי לנשיא) השפלתי (מחמת שאין זה בשבילי רק בשביל אבותי) כנז':

וזהו י"ל בפ' בשלח זה אלי ואנוהו אלקי אבי וארוממנהו פירש"י ואנוה"ו לשון נו"ה שאנן שאעשה לו דירה כביכול. אלקי אבי וארוממנהו פירש"י לא שאני תחלת הקדושה אלא מוחזקת ועומדת לי מימי אבותי עכל"ה. והוא לענינו כי אם יתמנה א על העדה

פן יעלה בלבו גאות לחשוב כי מפני רוב מעלתו במעשיו ותורתו ע"כ בחרו בו אבל כיון שידוע שהוא מחמת אבותיו הקדושים למען כבודם ולמלאות מקומם איך יתגאה בזה הלא ישבר לבו בקרבו על גודל המשא עליו ויאמר בלבו מתי יגיעו מעשי למעשי אבותי כמאחז"ל ושאזכה למלאות מקומם ומשמרתם וכח עבודתם והנה ארז"ל על המתגאה שאמר הקב"ה אין אני והוא יכולין לדו"ר יחדיו וז"ש זה אלי ואנוה"ו (שאעשה לו ''נוה'' כפירש"י הנז' שנהי' יכולים לדור יחד עם הקב"ה כביכול היינו בלתי גאות בלבו ויהי' זה) ע"י אלקי אבי וארוממנהו (שאיננו תחלת הקדושה רק הקדושה מוחזקת לי מאבו"תי כמו שפירש"י על אלקי אב"י בזה כנז' ועי"ז ננצל מגאוה ואעשה לו ''נוה'' לדור ביחד כביכול כנז'):

וזה י"ל ג"כ בפ' שלח איש אח"ד למטה אבותי"ו תשלחו כשיתמנה איש המיוח"ד על העדה אז העצה למטה אבותיו תשלחו שתבחרו ותשלחו איש כזה שידע בנפשו שהוא רק מחמת אבותיו ועי"ז לא יתגאה וככז':

ובמה שאמרנו על דברי הילל אם אני כאן הכל כאן י"ל עוד באופן אחר עפ"י המבואר בזוה"ק פנחס (דף ר"כ ע"א) כי בשמחת הבנים יבואו גם אבותיהם מג"ע עליון להשתעשע שם עמה (גם אם אין העם רואין אותם) וכולהו אבותי' אשתכחו תמן עיי"ש ועל כן דייקא הילל אמרי' שם בסוכה כשהי' שמח בשמחת בית השואבה הי' אומר אם אני כאן הכל כאן היינו כל אבותיו עד דוד המלך. והכל כאן) שבאים לשמח בשמחת בניהם דכולהו אשתכהו תמן כנז' מזוה"ק. ועי"ז הי' מחזק לבו ולב בני ישראל עמו ואם אין אני כאן (שיהי' לו כח קדושת אבותיו כמוני) מי כאן (הלא בשביל עצמו אין כדאי כנז' מרוב ענותנותו). ועתה רבותיי ואהובייי הנה נתמניתי למלאות מקום אבותיי הקדושים והטהורים וזה הי' רצונם ובקשתם כנודע ע"כ יהי' נא בעיניכם בעמדי לפניכם כאלו כל אבותיי הקדושים דור אחרי דור עומדים בכאן כנז' מזוה"ק כשבאים כולם בשמחת בניהם ואין חדוה כשמחת התורה לדרוש ברבים אם כי אני בעצמי איני כדאי וידעתי מך ערכי ולב יודע מרת נפשו וחסרונו ורעדה אחזתני אך בצירוף ועיקר כח אבותיי הקדושים זי"ע תשמעו דברייי וה' יעזרנו בזכותם למלאות מקומם באמת עפ"י התורה ועפעפינו יישירו נגדינו לרומם קרן התורה והיראה עד ביאת ג"צ ב"ב ויושיענו בקרוב בכל ענינייי. ואליכם אריך את ברכתי כאשר עשיתם עפ"י התורה יהי' ה' עמכם בכל משאלותיכם (ובזה נבא לפתוח בדבר הלכה ופלפול וכו' והארכתי עוד בח"ת ומוסר ואגדה ואכמ"ל) וגם אמרתי בזה מה שצריך הרב שנתמנה במקום אבותיו לידע האמת בלבבו הנשבר כי אינו כדאי בשביל עצמו כנז' אמרתי בזה (בפ' תצוה) עה"כ הכהן המשיח תחתיו מבניו

פירש"י ''מלמד שאם יש לו לכהן גדול בן ממלא את מקומו ימנוהו כ"ג תחתיו'' ועוד פירש"י על זה ''מכאן ראי' כל לשון כהן לשון. פועל עובד ממש ולפיכך ניגון תביר נמשך לפניו טבילה והיינו רמוז שאם הוא ממלא מקום אביו אל יחשוב כי הוא לו בירושה וזכה ממילא וא"צ לעבוד ולהיות עומד על המשמרת. ובאמת עבדות אני נותן לכם ולא שררה כשאחז''ל רק שזכות אבותיו מסייעתו וגם שעי"ז לא יגבה לבו כנ"ל וז"ש לשון (כהן המשיח תחתיו מבניו) פועל עובד ממש (בעבודתו בעצמו) ולפיכך ניגון של תביר (היינו שנשבר לבו בקרבו) נמשך לפניו:

וגם במה שהוא מעלה מי שיש לו חזקת אהבתיי' ג"כ הנה נמצא כן בדברי רבותינו בש"ס ברכות (דף כ"ז ע"ב) נוקמי' לראב"ע דהוא עשירי לעזרא ויש לו זכות אבות הגם דאמרי' שם כי היכא דלא מצי ר' יהושע לעניש לי' מ"מ בירושלמי, תענית (פ"ד הלכה, א') אמרי' בהך מעשה הלכו ומינו את ראב"ע וכו' והי' ר"ע יושב ומצטער ואמר לא שהוא בן תורה יותר ממני אלא שהוא בן גדולים יותר ממני אשרי אדם שזכו לו אבותיו אשרי אדם שיש לו יתד לתלות בו מה היתה יתידתו של ראב"ע שהוא עשירי לעזרא עכ"ל הירושלמי (ועיי' בבבלי בברכות שם בפי' ר"נ גאון בש"ס ד' ווילנא) הרי מלשון הירושלמי דהוא מטעם שיש לו ראב"ע יתד לתלות בו וזכו לו אבותיו היינו שבכח זכותם ישגא ויפרח ויהיו דבריו נשמעים כאלו היו אבותיו עומדים ומצווים וכ"ז יש להעמיס לנכון בלשון הירושלמי הלז כי על כן מינוהו לראב"ע אעפ"י שלא הי' גדול בתורה יותר מהם כנז' (ובשו"ת משיב כהלכה [חיו"ד סי' כ"א] בד"ה עוד נראה לפענ"ד וכו' ס"ל ג"כ דהך מינוי בירושת אבותיו הוא כי היכא דלישתמעין מילי' בשביל כבוד אבותיו וקשה לי' מגמ' ברכות הנז' דאמרי' בזכות אבות דראב"ע רק כי היכא דלא ליענשי:

ר"י כנז' ולא ראה אז כנראה דברי הירושלמי הנז' בלשונו שיש יתד לתלות בד' הירושלמי דל' בהיתד לתלות היינו שעי"כ מינוהו וזכו לו כח אבותיו וכי היכא דלישתמעין מילי' כנז') **ונשוב** לפתיחת דברינו בריש פרשתן וירא אליו ה' (מורה על מי שנגלה אליו ה' בהשגחתו, ויצוהו לנשאותו) באלוני ממרא (בחלקו של נכרי. גם בהיותנו עוד בגלותנו באויר ארץ העמים חלק או"ה) והוא יושב פתח האהל (האיש הלז צריך להיות בעיניו שפל בדעתו כי הוא בפתח האהל ולא נכנס עדיין לאהל הקדושה ואינו ראוי לגדולה זו מצד עצמו גם אם) כחום היום (שזרחה עליו שמש הצלחה ביותר ידע כי הוא רק בזכות אבותיו) וישא עיניו וירא (שיראה בעין שכלו) והנה שלשה אנשים.. נצבים עליו (היינו שלשה אנשים. אבותיי הקדושים ששמשו בכתר הרבנות בפה"ק. הלא המה. זקיני הגה"ק בעל בני ישששכר זי"ע. ואאומו"ר הגה"ק מהר"ש זי"ע. ואאמו"ר הגה"ק הכ"מ זי"ע)

אלו "נצבים לפניו" היינו קודם ולמעלה ממני אשר רק בזכותם הוא ובזכותם אושע אי"ה ובכחם אזכה לנהל על מי מנוחות מביעי התורה והיראה באמת ושוכט"ס. עד ביאת ינון בקרוב. ובא לציון גואל ב"ב:

כי על **כן** גם באשר זיכני הש"י להפיץ מעינותי חוצה הן המה חיבוריי רק בזכות אבותי הקדושים הוא אשר חנני הש"י בחסדו. ובחלק הג' הלז ג"כ תשובות בסימני מספר מזל"א ג' הויות להיות נוזלים (כד' הרמ"ע מפאנו זי"ע מלשון מז"ל) מן לבנון מאור החכמה והתורה ישועה ואורה. ובכן אזכה עוד בחסדו ית"ש לבא עד רביעי בקדש וחמישי ולמעלה בחלקים הבאים ונזכה לישועה ולגאולה. תוך **אמוני** עם סגולה. במהרה **דידן** ושוכט"ס המחבר.

מפתחות או"ח

סימן נ"ד. אם מותר ליטול מים לתפלה ומים אחרונים ברוק שבפיו.

סי' י"ד. בתפילין שהתגין מהיודי"ן הם גדולים שנראים כמו למ"ד

סי' נ"ו. בדין נשיאת כפים אם לגלות הידים או לכסותן בטלית- וגם בדבר נ"כ ביו"ט שחל בשבת.

סי' מ"ח. ע"ד ביהכ"נ של כפרים שנשרף. כדת מה לעשות במקום ההוא.

סי' ד'. אם מותר לצאת בבתי עינים (ברילל"ע) בשבת למי שצריך לו בהכרח. ובאיזה מקום מותר.

סי' נ"ז. בסוגיא דמלאכה שא"צ לגופה. ובענין כתב על גבי כתב.

סי' ע"ב. לפרש דברי התוספתא הפליאה במס' שבת במנער את הטבלא במימרת ר' זכרי' בן אבקולס.

סי' כ"ז בדברי הש"ס נדרים דף ל"ז פסקי טעמים בקריאת התורה אם המה מדאורייתא או מדרבנן.

סי' י"ט. בא' שחתם בר"ח במוסף מקדש ישראל והזמנים אם צריך לחזור ולהתפלל וביאור הענין במקומות רבות בש"ס לענין אי ר"ח איקרי מועד ויו"ט. ובסוף התשו' בענין ט"ס שנפל בס' מעין טהור ע"ד טבילת נשים.

סי' ס"ב. פלפול בסוגיא דחזקה שליח עושה שליחתו ובענין המשכיר בית לחבירו אם חזקתו בדוק.

סי' ע"ד. פלפול בסוגיא דתשע צבורין של מצה וא' של חמץ.

סי' ע"ט. פלפול בסוגיא דהרהינו חמץ אצל עכו"ם בפסח.

סי' ע"ה. ע"ד הרחיים של דאמפ"ף וקונס"ט מיהלע"ן אם יש להכשירם לפסח. ובפרט במקומות שנהגו איסור. ועכ"פ בשעת הדחק אם יתירום.
סי' כ"ו. בשנה שחל ע"פ בשבת עד איזה שעה ימכרו קמח או חמץ גמור בעש"ק שלפני ע"פ.
סי' ט"ז. ע"ד הש"ס פסחים דף י' בשכר בפי נחש וצריך לשכור חבר להוציאו ואם מותר חבר ישראל.
סי' י"ח. ע"ד קו' מהר"צ חריף ז"ל בסוגיא דחולין בהכ' ועצם לא תשברו בו בפסח דילפינן רוב. ובענין ספיקא דאו' מה"ת לקולא לד' הרמב"ם ז"ל. והמסתעף מזה.
סי' כ"ב. אם לעשות בימינו ובמדינתנו כדעת הגר"א ליקח רק ב' מצות להסדר של פסח שהוא נגד דעת הש"ע
סי' כ"ג. ע"ד השאלה שאירעה בעוה"ר בבני חיל שהיו בחג הפסח בבאסניע"ן במקומות הנכרים ולא מצאו רק סתם יינם אם יקחו מזה לד' כוסות.
סי' ס'. במי שנעשה בר מצוה בימי ספירת העומר אם מותר לספור אח"כ בברכה.
סי' ס"ה. אם לגלח ביום מ"ח לספירה כשחל ערב שבועות ביום ש"ק.
סימן ל"ד. כשאומרים ביו"ט או בר"ח תהלים ש קודם התפלה כשמגיעים למזמורי הלל ואומרים אותם ג"כ איך יכולים לברך אח"כ בעת התפלה על ההלל למ"ד מצות אצ"כ אם אין מכוונים אז בפירוש שלא לצאת. וגם פלפולים וברורים להלכה דלמ"ד מצ"כ גם בדרבנן צריכין כונה.
סי' נ"ט. בדבר מת ביו"ט שני והיו צריכין לחפור קברו ושאר מלאכות שאין עושים ביו"ט ע"י ישראל אם מותר לעשותן ע"י בן א"י שהי' אז שם בחו"ל.
סי' ב'. ע"ד שהתיר המורה לגמור ס"ת בחוה"מ ולכתוב בערך שלשים אותיות בחוה"מ שהיו בתחלה האותיות נרשמים קצת בצבע מאת הסופר שרשמם קודם יו"ט.
סי' **מ"ב**. לענין סידור האותיות והדפסה בחוה"מ ומחזיק דבריו מ"ש במנח"א חלק ב'.
סי' ס"ו. אם יש לדקדק שלא לעשות נשואין בחדש תמוז כולו. ובענין המקפידים על זוגות אם שייך כמשייר מעט מן הכוס. וע"ד אם צריכין לשייר שלא לסוד אמה על אמה בבנין של מצוה באהלים על קברי הצדיקים וגם בביהמ"ד.
סי' ג'. היכן הוא הסמך או המקור בש"ס או בפוסקים מה שנהגו שאם א' לא יוכל להתענות בד' צומות מחמת חולשתו אז אוכל רק בצינעא בחדרי חדרים.
סי' ס"ז. בסוגיא דמאכילין הקל הקל וסוגיא דעתי אפילו בשבת שחל בו יוהכ"פ.
סי' ע'. נסתפקתי כשכפוהו ונתנו לא' בע"כ אתרוג לתוך ידו ביו"ט אם יצא י"ח בזה. ובסוגי' דאתרוג של ערלה וכו'.

סי' ע"ז. בענין האתרוגים מורכבים. ואתרוגים מאה"ק שיש עליהם חשש מורכבים. וענין סימניהם

סי' ע"ה. בענין הנז' אם יש לסמוך על א' שראה סימני האתרוג מאותו תיבה שנחתכו איזה מהם אך בעת שראה לא הי' בקי בדיני סימניהם אם יש לסמוך עליו בזה. ושם תשו' מכת"י שם שלמה מאאזמו"ר הגאוה"ק (מהר"ש זי"ע) מפה"ק ע"ד כל מילתא דלא רמיא עלי' דאינש בענין שעורה שנמצאת בפסח בתבשיל והשואל אומר שהיתה קשה ולא נתרככה אם יש לסמוך על עדותו הלז.

סי' ע"ג. תשו' בפלפולא בד' התוס' בשבת דף כ"ד מהו להזכיר של חנוכה בביהמ"ז וכו' ובענין אי מדליקין בשמן שריפה.

סי' י"א. ע"ד התוס' במגילה דף ט"ו אמאי לא גירשה מרדכי לאסתר וכו' ותשו' לקושיית השואל בזה עפי"ד תשו' מהר"ם לובלין זצ"ל

סי' מ'. פלפולים נחמדים בביאור סוגיא דכל העומד וכו' וכתותי מיכתת שיעורי'.

סי' מ"א. פלפולים נחמדים בסוגיא דמצות לאו ליהנות ניתנו.

סי' ל"ח. בענין מה דמצינו כ"פ בש"ס מה דתקון רבנן כעין דאורייתא תיקנו וכמה פעמים בש"ס דעשו חיזוק לדבריהם יותר משל תורה מבאר ומברר החילוקי' בזה. סי' כ"ט. תשו' ע"ד הרע"מ פ' בהר. וע"ד פע"ח בשער חג השבועות. ובסידור הר"ש בתפלת שבת. יו"ד סי' מ"ו. ע"ד השו"ב שיצא עליו ערעורים מפני שהוציא דיבת שקר על שו"ב מומחה ות"ח וגם שלא הסיר סכינו לפני הרב כראוי.

סי' נ"א. עוד בענין הנז' (בסי' מ"ז) ואם יש רשות לשו"ב אחרים הסמוכים להשו"ב הנז' לשחוט בביתם בעד אנשי ישוב הנז' כשמביאין להן לביתם לשחוט עופות וכיוצא.

סי' ז'. ע"ד קהל והבידו"צ שגזרו איסור שחוטי חוץ בעיר א' אם גם הגלילות וכפר ישוב בפ"ע הרחק כמו שתי פרסאות הוא בכלל איסור זה ואם יכולין לגזור עליהם על הכפר הלז ג"כ.

סי' מ"ט. ישוב לקו' על מה דפסקינן בחש"ו ששחטו דל"ש אותו ואת בנו.

סי' ע"א. ע"ד תולע שנמצא בראש הכבש חציו בתוך החוטם וחציו בתוך המוח סמוך לקרום

סי' ו'. תשו' בדברי הש"ך יו"ד סי' פ"ז שכ' דליכא מראית עין בבישול רק כשמבשל לאכלו.

סי' י"ג. תשו' בהערות רבות במקומות שונות לדברי רבינו יהודא החסיד זצ"ל בצוואותיו ובדברים שי"ב סכנה.

סי' כ"ד. אם יש לסמוך על האחרונים שרצו לתלות בדברי התו"ח דמחלל שבת בפרהסיא אינו מנסך יין זולת אם מחלל שבת בפני הנשיא ורב העיר.
סי' ל"ו ע"ד היין שעמדו הענבים דרוכים בגיגית פתוחה בבית נכרי ואח"כ נעשה היין ונשמר בלי חותם רק בב' מפתחות.
סי' מ"ד. אם להתרחק ד' אמות ולעקם את הדרך כשעוברים דרך ע"ז או לעבור לפני' ויסמא את עינה כד' הירושלמי.
סי' מ"ו. בענין דינא דיהרג ואל יעבור. נגד הס' בשמים ראש וכסא דהרסנא.
סי' נ'. תשו' לקושי' החכם השואל בש"ס דהמקיימו לנדר דנקרא רשע עפ"י מתני' דביצה דף ל"ו ע"ב.
סי' א'. פלפול נחמד בגיטין דף ל"ה בסוגיא דנודרת ובתך דכהן דנודר ועובד יורד ומגרש.
סי' ל"ג ע"ד מי שצוהו אבי זקנו לעשות דבר וחותנו צוה לו ד"א. אם מחוייב יותר בכבוד אביו זקנו או בכבוד חמיו.
סי' כ'. ע"ד מו"צ שנתמנה בישוב שהוא תחת דגל הרב מרא דאתרא ונתמנה נגד רצונו ולעומתו נתמנה מו"צ אחר ברצון הרב והסכמתו.
סי' ס"ג. ע"ד קהלה שקבלו להם דיין ומקפח פרנסת הדיין הזקן אשר נתמנה מאז ומורה כדת וכהלכה.:
סי' כ"ח. בדברי הט"ז יו"ד סי' ע"ר דהאידנא ג"כ אין לבטל מצות כתיבת ס"ת וכו'. ובענין דאין כותבין התורה פרשיות פרשיות
סי' נ"ה. בדבר ס"ת שכתב הסופר בשירת הים בהאריח ע"ג לבינה שאין מעורבים ומשולבים השורות זב"ז.
סי' נ"ב. ע"ד ס"ת פסולה שנפלה ר"ל מאה"ק אם צריכין להתענות וכדת מה לעשות
סי' מ"ג ע"ד מצות שלוח הקן בעופות שיש להם סימני טהרה אך אין להם מסורות כד' הרמ"א.
סי' כ"ה. בכלי גראמיפאן (פאנאגראף) המדברת ומשמעת קולי שירות וזמרות שניגנו בתוכה. ובתוכם מה שדיברו לתוכה חזנים קלי הדעת ברכות בשם ומלכות אם מותר להעמיד הכלי לומר הברכה לבטלה בנגינה הנ"ל בבית מרזח שיש לישראל כשר לצורך מסחרו ופרנסתו ואם אינו עי"ז בכלל הך דיו"ד סי' של"ד השומע הזכרה מפי חבירו וכו' ופלפול בענין לאו דלא תשא אם עובר בברכה לבטלה. סי' ע"ו. תשו' נגד הפורצי גדר בעלי ריב ועוברים על חרם שגזר הרב לאפרושי מאיסורים חמורים ולהחזיק הדת של תורה

הערה בענין חומר האיסור של הדם עיי' בכל בו (סי' קל"ט) דין העובר **על** החרם. אמרו חכמים ז"ל כל העובר על החרם כאלו עובר על כל התורה כולה וכו' עכל"ה עיי"ש. ונראה דזהו בין למ"ד חרם דאו' או חרם רה דרבנן שהוא פלוגתת הפוסקים בזה ועיי' בדברינו במנח"א ה"א סי' ט"ז י"ז ובשארי דוכתי) דגם למ"ד דרבנן החמירו בו חכז"ל וכל העובר על דברי חכמים חייב וכו' יותר **משל** תורה. ועיי' בדברינו בחלק הזה לעיל (סי' ל"ח) וגם אסמכוהי אקראי. ברמזי תורה. עיי"ש בכל בו:

סימן ס"ד. ע"ד אם מותר לטמאות כהנים תלמידיו של גדול הדור שנסתלק אם זהו בכלל נשיא שהכל מטמאין לו.

סי' ל"ז. אם צריכין להעמיד מצבה ולכתוב שמו של אדם גדול שיש לו אהל בנין על קברו.

סי' **ל"ב** בא' שנמצא תלוי ר"ל וכנראה שאיבד עצמו לדעת מפני פחד המאסר ועתה קמו בניו ורוצים להעמיד לו מצבה.

סי' נ"ג. בענין המתפללים בצבור וקורין בס"ת באהל קבר רחל אמנו ז"ע חי יאות עבדין.

סי' ח'. בא' שלקח בת אל נכר ר"ל כפי חוקי הציפי"ל עה"ע ויען שכפי החוק שלהם בנשואי התערובות הבן שייך לאמונת אביו ע"כ הפרעדיגע"ר במקום מגורו מל את בנו הילד שנולד לו מהנכרית ואח"כ בדרך נסיעתו מת אם נקוברו בין קברות ישראל ואם מיקרי גרות לענין זה במה שנמול בלבד ולא טבלו לשם גרות **הערה**, הנה כתבתי בפנים בסוף התשובה מדברי **הירושלמי** בעירובין בגר שטבל בשבת כשהאיר המזרח. הנה נראה דהך מ"ד ר"נ בר יעקב בירושלמי ס"ל כר' יהודא דמטבילין גר בשבת עיי' ש"ס דילן ביבמות (מ"ו ע"ב) אמנם ל"ש זה למאי דפסקינן (בטוש"ע יו"ד סי' רס"ח סעי' ד') כר' יוסי שם דאין מטבילין גר בשבת. או י"ל כיון דפסקינן שם בש"ע כד' הרשב"א דכשטבל בשבת בדיעבד ה"ז גר ועלתה לו טבילה ע"כ שפיר שייך ד' הירושלמי בעירובין גם לדידן אם יקנה הגר שביתה כשטבל (בדיעבד) בשבת:

סימן ס"א. תשו' להגאון בעל שו"ת פני מבין הערות על ספרו חלק יורה דעה בכמה ענינים:.

אהע"ז

סימן כ"א. ע"ד נשתטית להיתר ק' רבנים האיך לחשוב הג' מדינות בדיעות המתירים. וע"ד הפמ"ג בהלכ' יו"ט.

סי' ל' ע"ד דפסקינן באהע"ז סי' ד' דכשאומר אב על בנו שאינו בנו נאמן לפסלו ונסתפק אם גם האב רשע ופסול לעדות נאמן ג"כ ע"ז. או שאני.

סי' ט"ו. ע"ד רש"י ביבמות וברמ"א אהע"ז סי' ט' דאשה שנתגרשה ב"פ הוי קטלנית. ובענין מה שהעמידו תמונת חמה על קבר יהושע בן נון כשארז"ל. ותשו' לקו' השואל האיך מותר לומר שה"ש בליל שבת ויומו בצבור והלא אין קורין בכתובים בשבת.

סי' י"ב. באיש ואשה גומר בת דבלים שדרו שנים רבות בלי חופה וקידושין ועל הספינה שנסע הוא לאמעריקא נטבע זה ל"ה שנים ולעת זקנתה האשה חוזרת בתשובה אם מותר לה להנשא לאיש אם אין כאן חשש עגונה לחוש לאין אדם עושה בעילתו בעילת זנות ושקידשה פ"א. ובדברי השואל דנאמר דמש"ה אין קורין את המגילה בליל שבת שמא יטה וכו' וביאור נכון לד' ריב"ן בתוס' ישנים בשבת שם בהך דשמא יטה.

הערה. הנה **כתבתי** בפנים **בסוף** התשו' ע"ד הנתיבות דאיסור **דרבנן** בשוגג א"צ כפרה. ומצאתי ראי' גדולה וכמעט כמפורש (כד' הנתיבות) בירושלמי עירובין (פ"ב הלכה ח') ר' שמי בעי דבר מדבריהם קונסין לו בשוגג כר"א עכל"ה עיי"ש. ופי' הקרבן העדה דבר שהוא מדרבנן כגון עירובי חצירות. אם עבר עליהן בשוגג מי קנסינן לי'. בתמי'. לא מיבעי' לי' לר"א מי קנסינן לכל מי שעבר על איסור דרבנן או לא עכ"ל ומשמע מד' הק"ע דס"ל לר' שמי (בירושלמי) דפשיטא דבכל מקום באיסור דרבנן בשוגג א"צ כפרה. ע"כ איבעיא או תמה האיך קנסינן לי' כשעשה בשוגג הא לא עשה איסור וכן נראה לפי פי' הפני משה עיי"ש:

סימן ס"ה. ע"ד היוצאים למלחמה שאמרו בפני ב"ד כתבו ותנו ושיכתבו וימסרו הג"פ לאשתו אחרי המלחמה בתורת ממ"נ אם חי הוא הרי חל הגט בזה ואם מת אז ממילא מותרת להנשא. אם יש לחוש שמא הי' נפצע בשעת כתיבה ונתינה ואינו שיפוי בדעתו אז והוא חי עודנו כיון שהבריא אח"כ.

סי' ט'. ע"ד הפרמ"ג או"ח בפתיחה כוללת שכ' דמותר לישא חרשת דרבנן תקוני לה נשואין ולא עבר כלל אעשה ודבק וכו'

סי' י"ז. בשמות בענע"י או יענע"י בלשון הונגארי איך לכתוב בגט.

סי' **ל"ח**. ע"ד חלוץ שבחנוהו הרב לילך ברגלו ופשט של שמאל תחלה והגיד במסל"ת כי הי' אצל בני חיל והורגל כך בע"כ.

סי' **ל"ט** בענין חתן וכלה שנסעו מעירם לעיר אחרת תחת דגל רב אחר להעמיד שם החופה למי מגיע מעות הרח"ש.

חו"מ

סימן י' ע"ד אברך שנשא אשה וציערתו מאוד כפי הנודע ועתה באים לדון אם לרחק או לקרב ומבית חותנו לא ירצו לדון רק כשישליש מקודם מעות הנדוניא והוא טוען כנגד זה וכו' אם צריך להשליש.

סי' **מ"ה**. פלפול בסוגיא דשתי כתי עדים המכחישים זא"ז.

סי' ל"א. בא' שעשה באנקערא"ט ובע"כ התפשרו עמו הבע"ח כל מה שיוכלו להציל וא' נתן לו קוויטי"ל באלה ובשבועה שלא יתבע אותו עוד על מותר החוב ואח"כ השיג הוועקסלין שלו שיוכל עתה לגבות מעותיו אם רשאי סי' ה'. תשובה בסוגיא דאסמכתא בב"מ דף ס"ו

תיקונים והשמטות

בסוף סי' כ"ו. בדף כ"ג ע"ג (בהנדפס). בענין הטעמים. הנה לא נכחד ממני מ"ש בזה בס' התשבי להר"א בחור. אמנם דבריו סותרים לדחז"ל הנ"ל (בפנים בהתשובה) וממילא אין בהם ממש. וכבר צווחו עלי' בזה ועיי' בס' אדרת אלי' להר"ש בהר"א נסים ז"ל נגד ס' הויכוח. (אות כ' ל"א ל"ב) ומ"ש בטוב טעם ובירור נגד ס' התשבי הנז' עיי"ש:

בסי' **ל"ג**. בדף כ"ו ע"ב (בהנדפס) בשורה ז' שם ט"ס וחסרון תיבות וצ"ל כמו שאציג בזה והתיקון היינו התיבות שהושלמו בזה הם באותיות מרובעות. וכצ"ל דהא בש"ע לא מצינו שיפסקו זה רק הך דש"ס קידושין דאשה רשות בעלה עלי' יותר מרשות אבי' ושאינה מחוייבת בכבוד אבי' במקום בעלה וזולת זה לא מצינו זה ברמב"ם וטוש"ע ולפלא כי לא הרגישו הפוסקים בדבר ובפת"ש (סי' ר"מ ס"ק כ') העיר דאשמעי' דאשה נשואה פטורה דאל"כ היתה חייבת כיון שגם בעלה חייב בכבוד אבי' שהרי הוא חמיו עיי"ש. עכ"ז הוא דבר חדש ביותר. שנדחה לגמרי הך דרשה דש"ס ופירש"י דאשה רשות בעלה עלי' לגבי כבוד אבי' וכו'. כצ"ל:

בסי' נ"ז. בדף מ"ח ע"ב (כהנדפס) בד"ה שוב נדפס עתה שו"ת אבני נזר וכו'. והנה עתה בעת ההדפסה העירנו הב' החריף ובקי מו"ה נטע שלמה נ"י בן ידידי הרב הגאון מו"ה דוד שליעסל נ"י דומ"צ דפה"ק מד' הרשב"א שבת (דף ק"ה ע"ב ד"ה חמתו וכו') שכ' דל"ש לומר כד' התוס' דמצוה הוי מלאכה הצריכה לגופה משום מצוה כגון קריעה דא"כ מוציא המת לקברו יהי' ג"כ חייב משום דמצוה קעביד ע"כ כ' הרשב"א דזהו לא מיחוור וכו' ונמצא לפי"ד הרשב"א דמצוה הוי משאצ"ל אך נמצא לפי"ז יסתער עלינו קושיות מהך דמוציא ס"ת לקרות בו דהוי לצורך מצוה וכן מה דהקשו הרשב"א והראשונים ע"מ

דלא גזרו שלא למול בשבת שמא יעבירנו ד' אמות והא ממילא ל"ש דגם אם יעבירנו הוי משאצ"ל משום שהוא לצורך מצוה וצ"ע ואכמ"ל:

שאלות ותשובות מנחת אלעזר

סימן א

בעה"י

לידידי חביבי החו"ב וכו'.

הגיענו כתיבתך וכו' ולמלאות רצונך אשיב לך מה שחידשתי בעה"י בסוגיא דנודרת (גיטין ל"ה ע"ב) התקין רבן גמליאל הזקן שתהא נודרת ליתומים וכו' אמר רב הונא ל"ש אלא בשלא ניסת אבל ניסת אין מדירין אותה דמיפר לה בעל (פירש"י והיא סומכת על כך ונודרת וגובה על שקר) וניחוש דילמא אזלה לגבי חכם ושרי לה קסבר צריך לפרט את הנדר פירש"י הנשאל לחכם על נדרו צריך לפרט האיך נדר את הנדר הזה וכי מפרט קמי' דליתומים נדרה וכך נדרה אם נהניתי מכתובתי כלום לא שרי לה ועוד שם בגמ' איבעיא להו אי צריך לפרט את הנדר או א"צ וע"ז קאמרי תנן הנושא נשים בעבירה פסול עד שידור הנאה ותני עלה נודר ועובד יורד ומגרש ואי אמרת א"צ לפרט את הנדר ליחוש דילמא אזיל לגבי חכם ושרי לי' ותי' דמדרינן לה ברבים וכו' הניחא למ"ד נדר שהודר ברבים אין לו הפרה וכו' דמדרינן על דעת רבים דאמר אמימר הילכתא אפי' למ"ד וכו' על דעת רבים אין לו הפרה וה"מ לדבר הרשות אבל לדבר מצוה יש לו הפרה. והנה בזה. א) הקשו בתוס' בד"ה אבל נשאת כו' בהא גם אם ניסת יש לה תקנה דידירוה על דעת רבים דאין לו הפרה כדאמר אמימר לקמן ב) בד"ה תנן הנושא נשים הערו בתוס' דה"ה דמצי למיפרך ממתני' דהכא ולמה לא הקשו והביאו בגמ' ממתני' דהכא דהתקין ר"ג הזקן דמשמע שצריך לפרט את הנדר ולמה הביא ממרחק לחמו ממתני' דבכורות. אולם י"ל דהא לעיל מיני' בגמ' (בעמוד הקודם) א"ר זירא אמר שמואל לא שנו אלא אלמנה אבל גרושה משביעין אותה אלמנה שאני דבהאי הנאה דקא טרחי קמי יתמי אתא לאורויי' התירא. ולפי"ז י"ל שפיר כיון דהך דנדר ע"ד רבים אין לו הפרה ולדבר מצוה יש לו הפרה כ' בתוס' בסוגיין (ל"ו ע"א) אומר ר"ת משום דמסתמא ניהא להו לרבים להתיר משום מצוה והיינו דאומדין דעתן דניחא להו להתיר לצורך דבר טוב וצדק הראוי להיות באיזה ענין כמ"ש ביו"ד (סי' רכ"ח סעי' כ"א) ובש"ך שם (ס"ק ס"א) דהיכא שיש מצוה בהתרתו מתירין אפי' בלא דעתם דמסתנא ניחא להו בהתרה ופסק שם ברמ"א דה"ה לצרכי רבים

מיקרי מצוה וכן לצורך פרנסתו ומתירין אפי' בלא דעתם (וכן שם בסי' רל"ב סעי' ט' דכל שהוא אנוס בשבועה אעפ"י שאמר על דעת רבים או על דעת המקום אינה שבועה כלום) והנה בחי' הרי"ם מגור ז"ל בגיטין שם וכן בשארי אחרונים העירו בזה הא כיון דחשידא אממונא חשידא אנדר ג"כ ומה מהני שידורוהו אלא כמו דמתרץ הש"ס בב"מ דספק מלוה ישינה יש לו ובנדר ליתא בחזרה אם יעבור עיי"ש וכן בקו"א בהפלאה (סי' צ"ו) כ' ג"כ מטעם ספק מלוה עיי"ש אולם באמת מפורש זה בסוגיין דמורי התירא מחמת גידול היתומים כנ"ל וזהו לענין ממון שייך לומר מורי היתרא אבל לענין נדר כשתדור ל"ש זה. אך הנה מבואר בש"ע (סי' רכ"ח סעי' כ"א) דבדיעבד אם הותר גם נדר ע"ד רבים מותר ולפי"ז הקשו הפוסקים אתוס' דמה מקשי דלדירה ע"ד רבים הא בדיעבד יהי' לו הפרה אך י"ל דזה ל"ק דבאמת לכתחלה אסור להתירו ולא חשידא לעבור על מה שאסור לכתחלה להתיר לה כשהוא ע"ד רבים. אך כיון שהיא מורי התירא וחושבת בצדק לפי דעתה שמגיע לה מה שנטלה מכתובתה בשביל גידול היתומים וכו' וכשהיתומים רוצי' להפקיע זה ע"י שישבעוהו אז היא רוצית להציל ממונה שמגיע לה (לפי דעתה) בעד טירחתה בגידול היתומים ולפי"ז הוי כצורך מצוה או פרנסה וכן להציל ממון בצדק שיש להתיר גם כשנדרה ע"ד רבים ויתיר לה ובאמת יהי' מותר שפיר לכתחלה להתיר כיון שהוא להציל ממונה לפי דעתה כנז') ולפי"ז מה מהני גם כשנדרה ע"ד רבים אלא ודאי דצריך לפרט את הנדר וכשאינו מפרטו לא מהני אפי' בדיעבד כמ"ש הרשב"א ושפיר מיושב קו' התוס' מה שהקשו דלמה לא התקינו דתנדור ע"ד רבים ז"א דלזה תוכל להתחכם כנז' כיון דלפי דעתה הוי צורך להתירה ויתירו לה שפיר כשלא תגלה שנדרה ע"ד רבים. ויהי' מופר. ושפיר מה דקאמר רב הונא דצריך לפרט את הנדר דקאי אמתני' משום דמוכח לי' ממתני' בע"כ דצריך לפרט את הנדר דאל"כ מה מהני:

כשידרוהו וגם ע"ד רבים יש קשה שתוכל להפר כנז'. ועל כן לפי"ז מיושב מה שהקשו התוס'

דלמה לא הביא הש"ס ראי' להאיבעיא אם צריך לפרט את הנדר ממתני' דידן כנז' ז"א דהא מתני' דידן פשיטא לן דעלי' קאי רב הונא דבע"כ צריך לפרט את הנדר דא"כ אזלה לגבי חכם גם כשידרוהו ע"ד רבים תלך להפר משום **דמורי** בעצמה התירא כנז' ע"כ **נח** איבעיא **לן** כלל אליבא דמתני' דידן אם צריך לפרט הנדר ופשיטא בע"כ דצריך לפרט כנז' רק ממתני' דנודר ועובד יורד ומגרש דשם לא שייך לומר דמורי היתרא ושהוא לצורך מצוה שיתירו לו שישא נשים בעבירה זהו בודאי לא שייך ולא יסבור כלל ע"כ רוצה לפשוט מזה הך איבעיא דאם צריך לפרוט את הנדר ודחי הש"ס דאין ראי' (ממתני' דנודר

ועובד וכו') דצריך לפרט את הנדר דאפשר דמדרינן לה ברבים או לדעת אמימר ע"ד רבים ובזה ל"ש לומר דמורי היתרא ושוב אין לו הפרה באמת
אמנם באמת קשה עוד מה שהקשו האחרונים כיון דבדיעבד נדמת הי"א ברמ"א מוכר **גם** כשהדירוהו ע"ד רבים וגם כשהותרו שלא לצורך מצוה כלל א"כ מה מתני בהך דנודר ועובד וכו' הא כשיפירו לו יהי' ונזכר בדיעבד הנה (מלבד מ"ש לעיל דלא מורי היתרא לעצמו ספק דנודר ועובד וי"ל דלא ילך לעבור לכתחלה להתיר נדר שע"ד רבים כנז') כ"כ בדרך זה עפימש"כ בתשו' חות יאיר (סוף סי' ט"ו) הטעם דמהני התרה בדיעבד משום דקשה דלמה לא יהי' התרה לנדר ע"ד רבים הא כיון דחכם עוקר את הנדר מעיקרו א"כ עוקר גם הדיבור שאמר ע"ד רבים ותירץ דהיינו דרבים זכו בכבודם שלא יוכלו להתיר זולתם וכדין נדר שהוא לטובת חבירו שאין להתירו בלתי הסכמת חבירו ולכך גם בנודר לטובת חבירו מהני התרה בדיעבד ע"כ גם בזה מהני בדיעבד התרה עיי"ש ובחי' הרי"ם בסוגיין אמנם התינח בשאר דברים דשייך לומר עוקר את הנדר מעיקרא אבל בנודר ועובד אם יתירו לו הנדר ויתירו החכמים למפרע בחרטה דמעיקרא נמצא דבשעה שעבד הי' רצונו לישא עוד נשים בעבירה והרי עבד שלא לרצון חכמים והני כהני שלוחי דידן נינהו ג"כ לחומרא כיון דהוא איבעיא דלא איפשטא בנדרים (ל"ה ע"א) ועיי' בר"ן שם וכיון שעשה עבודתו נגד דעת ורצון בעלים שהם הב"ד והחכמים ובפרט בקרבנות ציבור כיון שיורד ועובד בכל קרבנות ציבור שהוא שלוחן ומצינו במתני' בזבחים (מ"ו ע"ב) א"ר יוסי אף מי שלא הי' בלב א' מכל אלו כשר מפני שהוא תנאי ב"ד שאין המחשבה הולכת אלא אחרי העובד ונמצא היכא שעשה נגד דעת הב"ד כשנאמר שנעקר הנדר למפרע והי' רצונו בשעת העבודה נישא נשים בעבירה אז בודאי לא רצו הב"ד וישראל משלחיו בעבודתו זה וזה הוי מחלל עבודתו עכ"פ מדרבנן (כיון שהוא שנא מדעת בעלים) מספק כנז' ומצינו כעין זה באחרונים ואף שכ' הרמב"ם (בפ"ו מהל' ביאת מקדש הל' ט') שאם עבר ועבד הנושאים נשים בעבירה אין עבודתו פסולה לפי גירסא הנכונה לדעת הכ"מ מ"מ יש לחלק דכשעבר ועבד קודם שהדירוהו ב"ד שפיר י"ל דהוא בכלל ופועל ידיו תרצה אף חולין שבו תרצה כמו שדרז"ל בקידושין אבל הכא הרי כשהדרוהו ב"ד והוא מתחכם ומיפר ומתחרט מעיקרא גם על שעת עבודה הרי שינה מדעת בעלים והוי כחילל בעבודה נגד דעת משלחיו וע"ז אינו חשוד לעשות ובזה נראה כמ"ש הכ"מ דנראה מלשון הברייתא בקידושין הי' **עומד** ומקריב ע"ג המזבח ונודע שהוא בן גרושה ובן חלוצה עבודתו כשירה וכ' הכ"מ דמשמע מזה דלאחר שנודע ועבד אז עבודתו פסולה ומלשון הרמב"ם לא נראה כן עיי"ש ומסתבר שפיר לפי"ז דבנודע שהוא בן גרושה וחלוצה והרי

מדקדקין שוב משלחיו המה הב"ד וישראל ואז ממילא י"ל דשינה ועבד נגד דעת משלחיו ע"כ אין עבודתו כשירה ואין לומר דלפי"ז גם מה שעבד קודם שנודע יהי' פסולה כיון דאיגלאי מילתא שהי' נגד רצון משלחיו ז"א דהתם לא גלי דעתיי' מקודם כי לא נודע להם מאומה מפסולו משא"כ הכא כשהדרוהו הב"ד והוא התחכם להפר ולהתחרט על נדר זה למפרע גם על קודם העבודה ורוצה נושא נשים בעבירה י"ל בודאי בכה"ג הוי כנגד דעת משלחיו בזדון ואכמ"ל וה"ז דומה כעין סברת אפקעינהו רבנן לקידושין מיני' דאמרו גם כשיש רק איסור דרבנן כדאמרי' בפסחים (דף ז') במקדש ששת שעות ולמעלה אף שהוא שעות דרבנן מ"מ אפקעינהו רבנן לקידושין ומני' וכן הוא בכמה מקומות בש"ס ועכ"ז בחייבי לאוין מדאורייתא הקידושין חלין אף שהוא מקדש כדת משה וישראל היינו בגזירתם של חכמים דקדקו מאוד להפקיע הקידושין וה"נ יותר בהדורוהו הב"ד הוא חמיר יותר ממה שהי' בן גרושה או בן חלוצה ובע"כ כוויר לפי הנז' דבכה"ג אין החכם מתיר לו רק מכאן ולהבא ולא למפרע:

וכעין מ"ש הרמב"ן (בחי' גיטין) בסוגיין דאין החכם יכול להתיר בזה נתאלמנה רק מחמת חרטה דהשתא כיון שמחזקת המעות י"ל רק דמתחרטת עתה אבל לא חרטה למפרע כיון דלא היתה יכולה להשיג המעות בלתי הנדר עכת"ד הרמב"ן ז"ל ובכה"ג מהני חרטה דהשתא ג"כ עיי' בתשו' המיוחסת להרמב"ן (סי' רנ"א) ולפי"ז גם בכהן אין לומר דמתחרט למפרע בשעת עבודתו ג"כ כנז' אלא ודאי דרק חרטה דהשתא דמתחרט עתה אחרי עבודתו (ורוצה לישא נשים בעבירה) ושוב לא עקר למפרע מה שאמר הנדר ע"ד רבים וכיון דלא עקר הדיבור הזה ע"ד רבים למפרע אז כשאמר ע"ד רבים אינו מופר גם בדיעבד כנז' ע"כ שפיר מהני בזה כשנדר ע"ד רבים כיון שלא יוכלו להפר בזה ע"כ שפיר נודר ועובד וכו' ודו"ק כי הוא נכון בעה"י והנני ידידו סתו"ם

סימן ב

כבוד הרב המופלג וכו' ע"ד שאלתו ואשר כבר ניתן הענין **להענות בו** בחוה"מ סוכות העל"ט שגמרו ס"ת חדשה וכתבו יותר משלושים אותיות בסוף **הס"ת** בחוה"מ ולפי דברי המורה המתיר הי' נכתב מהסופר ונרשם מקודם בדיו חלושה שכמעט אינו שחור ואח"כ בחוה"מ כתבו הבע"ב כל א' אות א' כנהוג ועי"ז הוי רק כהעברת קולמוס שהאחרונים מתירים ע"כ התיר הוא ג"כ לכתוב האותיות כנז'

הנה מקור הלכה זו משנה מפורשת במ"ק (י"ח ע"ב) ובטוש"ע או"ח (סי' תקמ"ה) דאסור וגם להמתירים הי"א ברמ"א הוא רק בכתב מושיטא אבל לא בכתב אשורית דהוי מעשה

אומן בפרט בס"ת לדייק ולכתוב אסור לכ"ע כמבואר בנו"כ שם. אלא שבפמ"ג כ' להתיר להעביר בקולמס אם נמחק ונחלש הדיו מאיזה אות דלזה ל"צ מעשה אומן ולאחר שהפמ"ג הביא זה רק מהא"ר בשם שכנה"ג. וראיתי השכנה"ג בעצמו סיים שם אחר הך דינא שכ' דנ"ל להתיר להעביר בקולמוס אות אחד וכ' ויש להסתפק לפי"ז אם חסר אות אחת שאין רשומה ניכר אם לקרוע להם נייר חלק (כמו בעדים שא"י לחתום שמקרעין להם נייר חלק) ולכתוב עליו וצ"ע עכ"ל ועפי"ז תמהתי בראותי להגאון מלבוב ז"ל בשו"ת בית יצחק (ח"ב מיו"ד בקו"א לאו"ח סי' כ') כשהסופר רשם קודם חג הסוכות סביבות התיבות לעיני כל ישראל ורוצים לגמור הספר בהו"ר אז מותר לגמור בחוה"מ וכ' דכיון שכתב בגבעת שאול ומובא בשע"ת בכף כפופה שנחלק לשנים דמותר לתקן במועד ע"כ ה"נ כשרשם הסופר כבר אז לא הוי עוד מעשה אומן ומתיר בפשיטות לגמור ולכתוב האותיות עכ"ד ולפע"ד לא כן הוא דעינינו רואות בשכנה"ג שהניח בצ"ע אי מותר לקרוע נייר חלק בתמונת האותיות אף דגם שמה אינו אומנות רק למלאות מקום הקרע בדיו ונמצא נעשה תחתיו האותיות ממילא ועכ"ז הניח בצ"ע לאסור. מכ"ש ברשומי האותיות שעושים הסופרים דעדיין צריך אומנות כשלוקח הקולמס עם הדיו שלא יעשה דבקים אות לאות ושיכתוב צורת האותיות כדינא בכתב אשורית וצריכין לאמן ידיו ביותר כיון שלאו כל אדם רגיל בזה והסופר עומד עליו בכל אות ואות שיכתבנו כראוי. גם אחרי הרישום מקודם. וכולי האי ואולי. והוי כמ"ש בפמ"א (ומובא שם ג"כ בשע"ת) שאם צריך גרירה וכתיבה לקרב האותיות המרוחקים וכיוצא שצריך לעבות האותיות אז אסור בחוה"מ וגם זה כשכותב כמה תיבות כנז' וכמ"ש בפמ"ג דלעשות מרי"ש דל"ת אסור בחוה"מ לתקן התגא דדל"ת ומובן לכל שלכתוב אותיות רבות כאלו (גם אם נרשם קצת מהסופר) צריך אומנות יותר ממה שיש תיקון בין ר' לד'. ובאמת הכל הוא לפי הענין אם אינו צריך אומנת יד כמ"ש שם בפמ"א עיי"ש:

ובהאי עובדא ששאל מעל"ה הנה כפי שהתנצל המורה המתיר וגם כתב כת"ה שהי' נכתב מקודם בדיו שאינו שחור כ"כ ואינו מדרך סופרים רק לרשום קצת בבלייא"א שטיפ"ט ואם עשה כן בהאות במלואו לכתוב כולו בבלייא"א שטיפ"ט (ולא בצידיו בלבד) אז הוי איסור אחר דלא מהני שוב העברת הקולמס כיון דהבלייא"א שטיפ"ט הוא צבע פסול לכתוב בו ס"ת הוי ככותב בזהב או בסיקרא דאסור להעביר בקולמס זולת אם ימחוק הסיקרא לגמרי כמ"ש בתשו' חת"ס חיו"ד סי' רנ"ו ובפמ"ג הניח בצ"ע וע' בס' משנת אברהם שער הדיו סי' ט"ו וא"כ כיון שלא מחק צבע הבלייא כשהי' ממולא אז לא מהני העברת הקולמס ופסול. אך לא אדע איך הי' שם המעשה ואולי לא רשם רק מן

הצד. והמורה שהתיר וחשב לדמותו לדברי הגבעת שאול (כמו אשר דמה הגאון בשו"ת בית יצחק) בודאי אין להרעיש עליו כלל בפרט אחרי המעשה אך מעתה והלאה בודאי ישתקעו הדברים ויזהרו בזה לגמור קודם יו"ט ולא לכתוב האותיות בחוה"מ. דכיון שהי' להם בישוב הנז' ס"ת אחרת לקרות בו. ויראה נא מ"ש באלי' רבא סי' הנז' שמשמע מד' הר"ח אף שנמצא בתוך קה"ת בביהכ"נ אין לתקן ולהגי' בחוה"מ אלא יוציאו ס"ת אחרת הרי שהתירו להוציא ס"ת אחרת ולא התירו לתקן האות בחוה"מ. ויותר מזה כתב הגאון יעב"ץ ז"ל במור וקציעה על מ"ש מרן הב"י ופסק בש"ע כשאין להצבור ס"ת כלל אז מותר לכתוב ולגמור לצורך קריאת התורה דמועד כיון שאין להם ס"ת אחרת וגם ע"ז חוכך במו"ק וכתב מוטב תיעקר תקנתא דקה"ת ולא יעקר מגזירת חכז"ל שמצינו כ"פ שהעמידו דבריהם אפי' במקום כרת ומכ"ש למ"ד מלאכת חוה"מ דאורייתא עכ"ד מכ"ש כשיש להקהל ס"ת אחרת לקרות בו דאין לגבב קולות במלאכת חוה"מ:

והנה בשדה חמד (מערכת חוה"מ) הביא שם הגאבדק"ק חרסאן להתיר לכתוב ס"ת בחוה"מ אם עדיין לא קיימו מצות כתיבת ס"ת ופלפולו שם תלוי ברפיון מאוד ובפרט להלכה כאשר יראה המעיין שם ועכ"ז אזכיר מקצתן מ"ש שלכך כתב מרע"ה הס"ת ביום פטירתו שהי' שבת כנודע קו' הרא"ש ותי' דמטעם דחי' עשה ול"ת. וז"א מכמה טעמים דהא שבת עשה ול"ת שיש בו כרת וגם הרי כתב באותו יום י"ג ס"ת והמצוה לא הוי רק ס"ת א' ואם נאמר שהי' עפ"י הדיבור הרי ממילא לק"מ ולא מטעם דחי'. אך לענין חוה"מ לכאורה י"ל דמותר דגם למ"ד מלאכת חוה"מ דאורייתא עכ"פ עשה דשבתון לא נאמר רק ביו"ט ממש כמו ביום הראשון שבתון וביום וכו' ובחוה"מ רק הלאו לבד כמ"ש רש"י בחגיגה י"ח ע"א בה' את חג המצות תשמור שבעת ימים וכל תשמור אזהרת ל"ת הוא שומרהו מן המלאכה עכ"ל רש"י ולכאורה הי' שייך לומר עדל"ת כדבריו. אך ז"א דאין המצוה כתיבת ס"ת דוקא בימי חוה"מ אלו רק פ"א כל ימי חייו ויוכל לגומרו אחר היו"ט וכמ"ש בט"ז (סי' תקמ"ד ס"ק א') דמצוה שיוכל לעשותה אחר יו"ט אינה דוחה חוה"מ ומה שחשב שם הרב בשד"ח משום שמא ימות ז"א דהא הט"ז ג"כ לא חש לזה כנ"ל אף דהט"ז בעצמו (בסי' תקנ"א ס"ק י"ז) חשש לזה גבי ברכת שהחיינו וכ' שם הט"ז לראי' דגם בחוה"מ כ' התוס' דשרי לכתוב דבר השייך לב"ד דהוי

דבר האבד פן ימות הנותן או העדים וכו' עכ"ז לגבי מצוה לא חש הט"ז דכיון דאסור מצד חוה"מ לא שייך להדר היום אחר מצוה זו כיון דיכול לעשותה אחר יו"ט ג"כ וגם מצות כתיבת ס"ת כיון שאין אנו בקיאין בחסרות ויתירות וע"כ לא מברכין על מצוה זו כמ"ש החת"ס או"ח סי' נ"ב עיי"ש ובצירוף דעת הרא"ש דבזה"ז אין חיוב מצוה זו רק

לקניית ש"ס ופוסקים ע"כ בודאי לא שייך לומר שידחה איסור חוה"מ גם לדעת הי"א דמלאכת חוה"מ דרבנן:

אמנם מ"ש מרן הב"י דאם אין ס"ת אחרת מותר לתקן כיון דהוי צורך המועד ולכאו' קשה דלפימש"כ השל"ה ומובא במג"א (סי' תמ"ו ס"ק ב') דעשה דרבנן דוחה ל"ת דרבנן א"כ עדיפא מיני' הו"ל למימר למרן הב"י דהא הקריאה בס"ת היא מתקנת מרע"ה ועזרא והוי מצוה דרבנן דודאי והאיסור חוה"מ רק לאו דרבנן וכשאין ס"ת אחרת שפיר דחי הל"ת דרבנן דחוה"מ. אך ז"א דהא הב"י לשיטתו דס"ל מלאכת חוה"מ דאורייתא כמו שסיים מרן בהכרעתו בסי' תק"ל ע"כ שפיר לא כ' רק עם צורך קריאת המועד דגם אם הוא דאו' מסרו הדברים לחכמים כדאי' בש"ס חגיגה וכמ"ש שם הב"י וחכמים התירו לצורך המועד. וגם יש לחלק בלא"ה אולי בין מצוה דרבנן לתקנתא דרבנן דקה"ת. ואולי זהו כונת המו"ק שכ' דמוטב דתיעקר תקנתא דקה"ת ואל יעקר איסור חכז"ל דחוה"מ. עכ"פ לנידון דידן לדינא הוא כמו שכתבתי לעיל בעה"י. ושוכט"ס.

סימן ג

נשאלתי מנין הוא מה שנוהגים כשא' נחלש ל"ע בד' צומות והוצרך לטעום ולאכול כי אז יעשה הדבר בצינעא באין רואה. ועיי' בשערי אפרים דיני קה"ת שער א' סעי' י' בהמשך לשונו דפשיטא לי' דאם מוכרח לאכול ביום התענית יאכל בצינעא) אם הוא רק ממדת חסידות וצניעות וכי היכא דלא ליחשדי שהוא בבריאות ואינו חפץ להתענות. או יש לו מקור בש"ס או בפוסקים. דהא גם לענין יוהכ"פ אם א' מסוכן והוצרך לאכול עכ"ז לא נמצא בפוסקים שיאכל בצינעא ע"כ גם בד' צומות כשאינו מסוכן יש להסתפק אם צריכין לאכול בצינעא מדינא:

והשבתי שאם נאמר לדמותו למה דאמרי' בברייתא בתענית (דף י' ע"ב) ופסקינן בש"ע או"ח (סי' תקע"ד סעי' ג') שכח ואכל אל יתראה בפניהם שאכל עיי"ש ובמג"א (ס"ק ד') ויש לדמות שוכח כמו שהוא אונס חולה שצריך לאכול לכתחלה. אך אין זה מקור מספיק כ"כ דהא התם מיירי באכילה שלאח"כ היינו אחרי שכחו. והעירותי כי נ"ל מקורו בש"ס עירובין (מ"א ע"א) תניא א"ר יהודה פעם אחת היינו יושבין לפני רע"ק בתשעה באב שחל להיות בע"ש הי' והביאו לו ביצה מגולגלת וגמעה בלא מלח ולא שהי' תאב לה אלא להראות לתלמידים הלכה וכו'. והנה יפלא לכאורה מהיכן ידע ר' יהודה שעשה רע"ק רק כדי להורות הלכה ולא מפני שהי' תאב לה ואין לומר שהגיד כן רע"ק בפירוש. ז"א דהנה התוס' שאנץ כ' שם וז"ל בפי' ר"ח קבלה בידינו כי ר' עקיבא

אותו שנה מסוכן הי' והביאו לרע"ק הרופאים לגמע ביצה מגולגלת באחרית היום ור' יהודא לא דקדק לפיכך סמך על מה שראה ולא ידע העיקר על מה עשה כך עכ"ל וא"כ האיך הגיד רע"ק שעושה להורות הלכה וכו' הלא אדרבא הי' רק מחמת סכנה שהוצרך אז אלא שר"י טעה וכו' א"ו בע"כ שלא הגיד רע"ק כלום וא"כ עדיין קשה מנין ידע ר"י שהי' רק להורות הלכה כנז' ולמה לא חשב כאשר הי' באמת (לפי"ד התוס') שמחמת חולשת רע"ק אכל ולא ללמוד ממנו הלכה לאחרים. אלא ודאי מזה י"ל ראי' דאם אוכלין בד' צומות כשהוצרך כנז' בלא סכנה צריך להיות מדינא בצינעא כדי שלא יבואו גם אחרים להקל או לחשוד אותו כנז' וע"כ שפיר חשב ר' יהודה שאיך יוכל להיות שהוא מחמת חולשת רע"ק ע"כ אכל הביצה דא"כ אז הי' אוכלה בצינעא ולא בפני כל עם אלא ודאי שמותר לאכול בת"ב שחל בערב שבת וזה רצה רע"ק להראות הלכה לתלמידים ובמה שאכל בפרהסיא בזה ידעו והבינו התלמידים ההלכה שבע"ש צריכין לטעום קודם ביהשמ"ש אך באמת אין זה סותר לדברי התוס' בקבלה שבידם שהי' רע"ק מסוכן ע"כ אבל אז ור"י טעה וכו' כנז' כי באמת המעשה הי' שרע"ק רק מחמת סכנה שהביאו הרופאים לגמעות הביצה ע"כ אכלה ולא מחמת שהי' ע"ש ובדבר שהותר משום סכנה עפ"י הרופאים א"צ עוד לאכול בצינעא גם ביוה"כ. ע"כ י"ל לא מצינו ביוהכ"פ שמסוכן אוכל עפ"י הרופא צריך לאכול בצינעא דוקא. כי הוא מילתא בפרהסיא ול"ש חשדא ע"כ אכל רע"ק בפרהסיא. אבל ר' יהודא לא ידע שהוא עפ"י ציוי הרופאים מחמת סכנה כנ"ל מהתוס' ע"כ חשב למשפט שפיר ממה שאכל רע"ק בפרהסיא שהוא כדי להורות הלכה דמותר מחמת ע"ש. ובזה מה שנקטו התוס' בלשונם שהי' רע"ק מסוכן אז והלא לענין ד' צומות דרבנן וגם אם נאמר שהוא דברי קבלה כד"ת דמיא כמ"ש זה כבר במק"א. עכ"פ לא מצינו בד' צומות שהיו צריכין דוקא במקום סכנה להתיר לאכול כמו ביוהכ"פ. (ואין לומר דמעשה כך הי'. דמה זה נ"מ שאשמעי' לענין ת"ב שהי' מסוכן והלא יוכלו לטעות מזה להחמיר בת"ב כמו ביוהכ"פ שיהי' אסור לטעום גם לחולה רק למסוכן דוקא ממש כמו ביוהכ"פ) אלא ודאי דשפיר הוצרכו לומר מחמת סכנה כי על כן הי' רע"ק אוכל בפרהסיא (כיון דבפרהסיא אין לאכול גם בד' צומות רק כשהוא מסוכן כנז' בטעמו) ומזה טעה ר"י בחשדו שהוא מחמת ע"ש להורות הלכה לתלמידים אבל נמצא מזה דכשאין סכנה לדעת הרופאים אין להקל רק בגבר חלש וחולה בטבעו ועיי' בש"ע (סי' תקנ"ד סעי' ו' ברמ"א שם). ולאשר ירדה חולשה לעולם ע"כ צ"ע אולם מאוד בחלה נפשי באשר ממנהיגי זמנינו מקלם יגיד להם להקל בזה ביותר בפרהסיא עד כי באו להקל ביוהכ"פ בלי שאלת רופא וגם החולה רק על בינתם ישענו להקל באיסורי כרת

ר"ל. עכ"פ בשארי צומות למי שחלש כנ"ל ואינו סכנה יש מקור וראי' הנ"ל שצריך עכ"פ להיות בצינעא ואת צנועים חכמה (ועיי' בדברינו בשער יששכר במאמר צום העשירי מ"ש מדברי המדרש תנחומא בראשית עיי"ש]:

סימן ד

כבוד יקרת ידידי ש"ב ומחו' ההגה"צ וכו' **אחדשת**"ה הגיעני מכתבו וכו' והנני לשמור מוצא שפתי אשר הבטחתי בעת הי' נעים לי חברתו עמי וכו' ואשיב בזה ע"ד הבתי עינים והנני בזה בדעתי העני'. ויהי' ה' עמדי:

הנה ע"ד השאלה אם לצאת בבתי עינים (ברילל"ע) בשבת במקומות שאינן מעורבין כי קשה עליו הדבר מאוד בבואו למקומות כאלו לאשר הוא קצר הראיי' (קורזיכטיג) ונושא אותה תמיד על עיניו ובאם יחמיר להסירה מעיניו כשיוצא בשבת אז אינו רואה מאומה ממנו והלאה גם מעט ויוכל לכשול בעץ או בד"א. וגם אם יש היתר עכ"פ כשיהיו הבתי עינים סביבם וידותם של זהב דהוי תכשיט. וביאור הלכה למעשה בעה"י:

והנה מקור הדבר לענין בתי עינים אשר הוזכרו בראשונה נמצא רק בב"י (סי' ש"א) שכ' ושמעתי שיש מתירין לעשות תיק מבתי עינים כסף ולקובעו בשלשלת של כסף ויוצאין בו בשבת ואפשר שרצו ללמוד כן מדין מפתח כסף וכדברי המתירין ואין הנדון דומה לראי' דשאני התם שהבתי עינים שבתוך התיק הם גוף בפני עצמן והוי משאוי. וא"ל שהם בטלין לגבי התיק שהוא של כסף דאדרבא בתי עינים הם עיקר דאין אומרים נעשה בתי עינים לתיק אלא נעשה תיק לבתי עינים עכ"ל. ומזה יפלא מדוע לא הזכיר דין הבתי עינים בעצמן אם מותר לצאת בהן על עיניו בשבת. וכיון שמרן הב"י הזכירן בזה ושכבר היו בימיו למה סתם לגמרי את דינן מה הן בעצמן אם לצאת בהן. וכתב רק מדין תיק שלהן. והי' נראה לכאורה מלשונו דהבתי עינים בעצמן אסורין לצאת בהן דאינן תכשיט אך שרצו לנהוג היתר לנושאן ברה"ר אגב התיק שהתיק הוא של כסף והוי תכשיט (וע"ש במג"א ס"ק י"א בשם המשאת בנימין) וע"ז כ' הב"י דז"א דהבתי עינים לא בטלו לגבי התיק ואדרבא התיק בטל לגבי הבתי עינים. והבתי עינים אסורים כנז'. אולם י"ל להיפך ג"כ ולהתירא. דכונתו דבימיו. וכן רבים עתה. לא היו יוצאין כ"כ בברילל"ן על עיניו ביוצאו לשוק אלא שהי' מחזיקו לצרכו לעיין בספר או בד"א הי' לובשן ומסימן להבתי עינים על עיניו ע"כ הי' נושאן בכיסו וחיקו כדי לשומן על עיניו בשעה שיצטרך ובשבת היו מתחכמין להשימם בתיק של כסף וזה הי' תכשיט וחשבו עי"ז היתר לשאת גם הברילל עצמה ג"כ וע"ז כ' הב"י שז"א דאדרבא התיק בטל וכו'. אבל כשהולך בהבריל

על עיניו י"ל דס"ל להב"י דמותר. וזה י"ל ג"כ דעת הרמ"א שם שהביא זה בשם הב"י וכ' דהבתי עינים הם משא ובאמת בב"י לא כ' זה בפירוש רק הכונה הוא כשנושאן בחיקו הוי משא ולא כשנושאן על עיניו וכן הי' דעת הגאון בעל מרכבת המשנה זצ"ל בספרו שלחן עצי שטים על דיני שבת (בסי' ד') כ' בדין זה. וכן אסור לצאת בברילין התלויים ומהודקים בחגורה אע"פ שהתיק הוא של כסף דהבתי עינים הם משא עכ"ל היינו דהם משא רק שהם תלויים ומהודקים בחגורה (כמ"ש בלשונו בפירוש) אבל לא כשהן על עיניו וכן מצאתי ג"כ בס' מאורי אור בחלק בן נון במה"ב (דף קנ"ה ע"א) כ' שם בסי' ש"א דמשמע מהב"י דבתי עינים לחוד שקבועים סביב בכסף מותר לצאת בהם כשהם על החוטם וקשורים מאחוריו דוקא שהוא דרך מלבוש ותכשיט לכל אדם עכ"ל ומ"ש דמשמע כן מהב"י נראה כונתו כמו שכתבנו דרק כשנושאן בחיקו מחמת התיק שהוא של כסף ע"ז אין היתר אבל כשהבתי עינים בעצמן בכסף ונושאן על עיניו כשיוצא לשוק אז הוי תכשיט ומותר:

אך י"ל דלאדם שאינו נחוץ לו כ"כ י"ל דלא עדיף ממה שפסק שם מרן בש"ע (סי' ש"א סעי' י"ז) דחיגר שאפשר לו לילך זולתו ואינו נוטלו אלא להחזיק א"ע אסור לצאת במקלו ע"ש וא"כ ה"נ כיון דמיירי שנושאן בחיקו כשיוצא לחוץ והרי דאפשר לו לצאת מבלעדם ולמה מותר:

אולם באמת נראה במקורו דהך דינא בשבת (דף ס"ה ס"ו) דהקיטע יוצא בקב שלו ור' יוסי אוסר ופירש"י דר' יוסי אוסר דלאו תכשיט הוא ומשמע טעם האיסור משום משא ובתוס' שם ד"ה הקיטע כ' הטעם דילמא מישלפי ואתי לאתויי ד"א ברה"ר ולכך חילקו דכשא"א לילך מבלעדי הקב דהוא גברא דקטיע או נתכווצו ידיו אז מותר דלא יוכל לילך ולהביאן כשמשתלפי אבל כשהוא צריך המקל רק למשענת בעלמא אז אסור משום דכשמשתלפי יש לחוש שילך ויביאו וזהו מקור דינא בהמחבר בזה בסעי' י"ז כמו שהביא הב"י מקורו מדברי התוס' אלו וזקיני הלבוש כ' ג"כ הטעם לזה משום דילמא משתלפי ואתי לאתויי' וכו' ובפמ"ג (במ"ז ס"ק י"ב) שם כ' נ"מ בין שני הטעמים אי משום משא או משום דילמא אתי לאתויי ע"ש ובאמת נראין דברי זקיני הלבוש לדעת המחבר דהא הביא בעצמו בב"י מקורו רק מדברי התוס' שם ובתוס' מבואר רק משום דילמא אתי לאתויי וע"כ חילקו בין יכול לילך מבלעדו כמ"ש במחבר ואי משום משא לא שייך חילוק זה כלל אך לד' רש"י נראה דהטעם משום משא ונ"מ לדידן דאי בקיטע הטעם משום משא מ"מ י"ל בבריל כיון שרגילין לצאת בו ולצורך ולנוי הוי כמו טבעת שאין עלי' חותם דג"כ מותר בזמה"ז לכתחלה לדעת הר"ן בשם ר"ת כיון דרגילין לצאת בו ע'

בב"י (סי' ש"א וסי' ש"ג בסופו) וה"נ בבריל מותר ושאני מקיטע אבל אם הטעם משום דילמא מישלפא ואתי לאתויי אז בזה גם בבריל י"ל אסור כמו בקיטע דילמא מישלפא ונפלה ואתי לאתויי וכיון דהמחבר כ' כדעת התוס' דבקיטע הטעם דאסור משום דילמא שלפא ואתי לאתויי כנז' וא"כ גם בבריל אסור:

ובחיי אדם (כלל נ"ח) כ' דלשאת הבריללן על החוטם במקום שאין עירוב אסור דילמא נפיל ודומה ממש לחיגר עכ"ל וכונתו דמחמת טעם דילמא נפיל ואתי לאתויי יש לאסור גם בבריללען על החוטם כמו שכתבנו בזה. אולם באמת י"ל דלא דמי למקל דחיגר. דברילל י"ל דהוי תכשיט ובחיגר במקל לא הוי כלל תכשיט ובפרט בימינו שהוא נהוג לילך בהן בהבתי עינים על החוטם לנוי גם לצעירי ימים גם למי שאין צריך להם דהוי תכשיט וכעין דאמרו בשבת (דף ס') בפירש"י דקמיע תכשיט הוא לחולה ובקיטע פסקינן בדף ס"ו ע"א שם כר' יוסי דאוסר משום דלאו תכשיט הוא לד' רש"י והנה בשו"ת אבני צדק (להגה"צ מסיגוט זצ"ל) האו"ח סי' כ"ט החזיק בחומרת החיי אדם לענין הברינל וכ' דמה דמבואר בסי' ש"ג דלמדו זכות על הנשים הנוהגים היתר בתכשיטין הבו דלא לוסיף עלה וזהו רק במנהג שנהגו כבר אבל לא להתיר בבתי עינים עכ"ד ובאמת לא דמי כ"כ להחמיר בו כמו תכשיטי נשים הן אמת דתכשיט הוא הברינל לנושאו על עיניו כנז' אף שלפא ומחויא לחברו ל"ש בזה דלומר"ע של הזכוכית מבתי עינים של זה לא יתחימו לעין אחר ואם שיראה לו הזהב שסביבותיו הנה נמי שצריך לו ובנידון דידן כשישלכה יחסר לו מראייתו בהליכו בחוץ ברה"ר ול"ש שלכא ומחויא וגם באיש ל"ש שלפא ומחויא כמו באשה כדאמרי' שם ברא"ש בשם הירושלמי ומובא בטור (סי' ש"א) ואם כי יש כמה פירושים בזה שם וגם כיון בברי"ל הולכים בו גם נשים אך נודע בזמנינו דלתכשיט בלבד הוא יותר לאיש ואשה אינה הולכת בו רק כשצריכה בחולשת עיני' לא כן אנשים שהולכים לתכשיט כנז' ובתכשיט לחוש בלבד כ"ש שלפא ומחויא וכיון שבנ"י יוצאים ביד רמ"א (בסי' ש"ג סעי' י"א) שכ' עוד טעם להתיר וידוע שנהגו הכל היתר בתכשיטים א"כ כ"ש בבריל דהוי יותר תכשיט לאיש כנז' אך אם מגזירת דמשתלפי ונכיב ואתי לאתויי יש להחמיר ואין להתיר זולת ע"י עלה שהביא בתשו' בנין ציון החדשות (להגמהר"י עטנינגער ז"ל) סי' ל"ז לישא הבריל קשורה מאוזן לאוזן דל"ש עוד לחוש דילמא משלפא ואתי לאתויי

והנה בשו"ת אבני צדק שם כ' בכונת החיי אדם דהיינו שדומה לחיגר דאת"ל דליכא חשש דנפל ואתי לאתויי' (דליכא ר"ה בזמה"ז) אכתי יש לאסור מטעם דדמי לחיגר כמו דהתם פסקינן דאם אפשר מבלעדי מקל אסור כמו כן יוכל לילך מבלעדי הבתי עינים

וז"א לכאורה דהא כל הטעם בחיגר דאסור שם אם אפשר לו לילך גם בלא המקל היינו רק מדברי התוס' אלו (בדף ס"ה) דה דהטעם במתני' בחיגר דילמא נפל ואתי לאתויי וע"כ בלא יוכל לילך בלעדי המקל ל"ש דילמא נפל ואתי לאתויי משא"כ כשיוכל מבלעדי המקל אי מיפסק ונפל יוכל לילך ולאתויי' כשיפלו אבל בשאר תכשיטין וברילל בתוכן ל"ש חילוק זה אם יוכל לילך מבלעדן דשייך רק בחיגר ואולי כוונתו דגם נמי שצריך הברילל וא"א לו מבלעדה ג"כ שייך ההיתר וסברת התוס' דהא ל"ש נגזור דנפלו ואתי לאתויי' דהא בקצר הראות כ"כ אם יפלו לארץ בריחוק ד' אמות לא יראה להגביהם והוי ג"כ כמו חיגר כסברת התוס' הנ"ל ע"כ יש לחלק גם בזה אם א"א מבלעדן אך אין זה ברור כמובן וגם נמצא לפי"ז היתר בקצר הראות שא"א לו מבלעדה

ועכ"פ הדרן למה שכתבנו כשנאמר דתלוי בפלוגתא לד' רש"י ותוס' אם הטעם בחיגר משום משא כמ"ש רש"י או משום דילמא נפל ואתי לאתויי כד' התוס' וכבר כתבנו די"ל גם לענין בתי עינים תלוי בזה הפלוגתא והיינו דאם לד' התוס' י"ל דהך גזירה דילמא משתלפי ואתי לאתויי שייך גם בזה ואסור אך י"ל כיון דהוא ספק בגזירה דרבנן והוי לקולא ואם כשנאמר לד' רש"י בקיטע לא הוי גזירה בלבד רק הוצאה מדאורייתא מ"מ בזה י"ל ס' נוטה להיתר דברים הוי תכשיט וגם איסור ההוצאה בכרמלית רק דרבנן דאין לנו ר"ה גמור דכ"כ התוס' בשבת (ס"ד ע"ב) ובד"מ ובש"ע (סי' ש"א וש"ג) דהואיל ואין לנו ר"ה גמור נהגו להקל בתכשיטין וגם כתבו התוס' משום דמוטב שיהיו שוגגות ואל יהיו מזידות והנה מדברי התוס' בביצה (דף ל' ע"א) דמדאורייתא ל"ש מוטב שיהיו שוגגין וכו' וע' בש"ע או"ח (סי' תר"ח) בריי"ח ועכ"כ ס"ל דהוי רק איסור דרבנן ובספק יש להקל לכאו' אך כיון דמרן הב"י וש"ע הביא דברי התוס' להלכה ואין אחר הכרעת הש"ע כלום ולפי"ז יש לגזור גם בבתי עינים כנ"ל זולת בקשורים יחדיו מאוזן לאוזן כנ"ל:

והנה נראה פשוט דאין לדמות הבתי עינים לסומא שאסור לצאת במקל כדפסקינן (בסי' ש"א סע' י"ח) דהתם שאני שא"נ להסומא רק לכוון הפסיעות יותר כדאמרי' שם ברא"ש בביצה (דף כ"ה) וכן הוי עובדא דחול יותר וזבזול גבי יו"ט מכ"ש לשבת משא"כ בבתי עינים די"ל דהוי תכשיט כנז' ע"כ אין משם ראי'

אמנם כה ראיתי להגאון בשו"ת שואל ומשיב (מהדורא תליתאי ח"א סי' ק"ט) העלה להתיר בברינכמן לצאת בשבת משום דהוי צורך רפואה ודאי שיוכל כרחות ע"ש וכן בס' מנחת שבת הנדפס בירמנו על קש"ע ה' שבת האריך קצת בזה והביא בשם הרבה גדולי זמנינו שהתירו הברינככן לקצרי הראות גם אם אינו קושר חותם מאוזן לאוזן רק שהם מהודקים ויש להם ידים כפופים שאינם עלולים ליפול אז אין לחוש יותר (וכ' שהחיי

אדם איירי בידים קצרים של הבריכב שיש לחוש שיפלו) וכן נלע"ד דא"צ להחמיר דוקא שיהיו קשורים כדברי הבנין ציון הנ"ל דכן מצינו שם בטוש"ע בהידוק די לענין שלא נחוש לנפילה כמו במנעל דמותר כיון שהוא מהודק ובמנעל גדול אסור לצאת בו אבל במנעל שלו א"צ שיהי' קשור דוקא ברצועות רק כשהוא למדת רגלו סתם הוי כמהודק וכן בסעי' מ"א לענין כובע דצ"ל מיהדק או קשור ע"כ בודאי כשמהודק הבריכב ויש לה ידים המחזיקים די להתיר

עוד ראיתי לעורר כי הנה הרבה מדיעות המתירים בזה הוא רק משום שאין לנו רה"ר בזה"ז דאין ס' רבוא רגילין לעבור בו הנה לפי"ז בעיירות הגדולות כמו לונדון פאריז וויען וברלין וכהנה ברחובות הגדולים מקום המסחר ביותר דבודאי ס' רבוא בוקעין בו ביום (ומ"ש התוס' בשבת בלשון שבוקעין בו תמיד פשוט דאינו בכל יום ממש דאם יחסר יום א' בודאי לא יצא מתורת רה"ר רק הרבה פעמים היינו תמיד לענין זה ואכמ"ל) ועיי' בתשו' בית אפרים (חאו"ח ס' כ"ו) אשר העמיק והרחיב בזה בארוכה והנה מבהיל א' הדפיס כעת וכ' שס' רבוא בוקעים בו היינו דוקא ס' רבוא יהודים שומרי שבת וזהו טעות המוכח בכל הפוסקים וכונת הטועה דדמיא לדגלי מדבר שהיו יהודים אבל ז"א הטעם רק משום פרסום ואז הוי רה"ר ולאו דוקא יהודים וע' תשו' חכם צבי (סי' ס"ז) מוכח ג"כ כן וא"צ להאריך תבנא לדינא דבעיירות גדולות כאלו הנ"ל דיש ס' רבוא בוקעין בו ואולי אינו תכשיט הוי ס' דאו'. הגם כי משמע בב"י ובר"ן בשם ר"ם לענין טבעת שאין עלי' חותם דתלוי במה דבזמה"ז רגילין לצאת בו הוי תכשיט ולא תלו כלל ההיתר במה שאין לנו רה"ר וא"כ גם בבתי עינים דעינינו רואות דהוי תכשיט לאיש בלבד וקיל יותר כנ"ל וגם בטבעת שאין עלי' חותם חמיר מחמת שמוזכר בדברי רז"ל לאיסור חיוב חטאת וצריכין לשנות בימינו מדבריהם ז"ל משא"כ הבתי עינים שלא נזכרו לאסור בדבריהם ועינינו רואות ההיתר. מ"מ צ"ע אם להחמיר בדאו' בעיירות גדולות הנ"ל אבל בעיירות השכיחות גם הגדולים שאין ס"ר בוקעים וגם אין השערים מכוונים ואין הרחובות ט"ז אמה אז בודאי נ"ל להקל ואדם גדול ונכבד כמותו צריך להיות לו קבועים בשל זהב גם הידים ותחובים כראוי באזניו כדי שיהיו לו תכשיט ושלא יהיו נח ליפול ויצאו דברינו בהתירא בעה"י:.

אך עוד אזכיר שעפימש"כ בתשו' מהר"י אסאד (**חאו"ח** סי' פ"ז) לחדש דמה דאמרו הפוסקים ס"ר בוקעים בו ואז הוי רה"ר היינו רק הוצאה מרה"י לרה"ר או להיפך דהוי דומיא דדגלי מדבר אבל מעביר ד"א ברה"ר גם באין ס"ר בוקעין הוי רה"ר וחייב והאריך שם לחזק דבריו אלו ע"ש ולפי"ז נמצא גם בעיירות קטנות אם עוברים ד"א ברה"ר צריך

להחמיר משום דאו' כמו בעירות הגדולות אך באמת יש לפלפל עוד על דברי הנ"ל וגם נ"ל מפורש להיפך בתוס' בשבת ומובא בב"י (סי' ש"ג) שכ' להתיר לצאת בתכשיטים משום דהוי ס' כרמלית משום שאין לנו רה"ר שיהיו ס"ר בוקעין בו ושיהי' ט"ז אמה וכו' ע"ש ולפי"ז איך יצאו ד' אמות ברה"ר בתכשיטין הלא מעביר ד"א ברה"ר חייב גם כשאין ס"ר בוקעין בו ושאין בו כנ"ל וא"כ גם לנו יש רה"ר לענין מעביר ואיך יצאו בתכשיטין ברה"ר לפי"ד התוס' אלא ודאי דחילוק זה אינו. ויש עוד להאריך. ומפני ימי הרצון אחתום בזה בברכת כוח"ט לאיוש"ט וזכרונינו יעלה לרצון ביום הזכרון לטובה בכ"י בגאולת עולם בב"א:
מחו' וש"ב מוקירו ידידוש"ת.

סימן ה

הרמב"ם (פ"ד מהל' חמץ ומצה הל' ה') ישראל שהרהין חמצו אצל עכו"ם אם אמר **לו** אם לא הבאתי לך מעות מכאן ועד יום פלוני קנה חמץ זה מעכשיו ה"ז ברשות העכו"ם ואותו החמץ מותר לאחר הפסח וכו' ואם לא אמר לו קנה מעכשיו נמצא אותו החמץ כאלו הוא פקדון אצל העכו"ם ואסור בהנאה לאחר הפסח עכ"ל והראב"ד השיג ע"ז וכ' שאין דין אסמכתא לעכו"ם עיי"ש (ועיי' במג"א סי' תק"א ס"ק ב') בד"ה ואם לא הלוהו. ולהבין מהו סברת פלוגתתם אם שייך אסמכתא לגבי עכו"ם נ"ל עפי"מ שנקדים מ"ש בחידושנו לסוגיא דאסמכתא וכתבתי בתשו':
הנה מה שהקשית להסביר לך מה דאמרינן בב"מ (ס"ו ע"א) הלוהו על שדהו אמר רב הונא בשעת מתן מעות קנה הכל לאחר מהן מעות לא קנה אלא כנגד מעותיו ורב נחמן אמר אפי' לאחר מתן מעות קנה הכל ועכ"פ לתרוייהו הוא גריעותא יותר לאחר מתן מעות דשייך לומר בזה אסמכתא דלר"ה לאחר מתן מעות לא קנה אלא כנגד מעותיו וגם ר"נ אשמעי' רבותא אפי' לאחר מתן מעות ולכאורה קשה דאדרבא הסברא הוא להיפך דאם הסכים עמו המוכר לאחר מתן מעות י"ל דעושה מרצונו הטוב ובלי אסמכתא דמי הכריחו לזה עוד משא"כ כשמסכים עמו בשעת מתן מעות י"ל דהוא רק אסמכתא. אולם נ"ל הטעם בזה עפימש"כ הב"י (בסי' ר"ה) בשם בעל העיטור דאף דתלוי' וזבין זביני וכו' מ"מ אנסוהו לקנות לא מהני והסביר הגאון מ' זוסקינד ז"ל מסטריא הובא בס' בית לוי על גיטין דאונס ממון לא יוכל לעשות רצון מחדש רק שמסלק הרצון ההפכי ע"כ במוכר מחמת אונסא דממון מהני משא"כ אנסוהו לקנות ואסברנא בזה דבר נחמד בנתינה בע"כ בחיבורינו מנח"א חלק ב' (סי' ס"ט אות ב') ע"ש ולעניננו כיון דבאמת מכר לו כשהלוהו

על שדהו רק שאנו חוששין שהי' רצון ההפכי ומה שהבטיח היינו רק באסמכתא ולא הי' רצון השלם מחמת רצון ההפכי וכיון דפסקינן אגב אונסא דזוזי גמר ומקני באפי' פ"א שנתן לו בעד שיוי רב ועל כן שפיר בזה מחמת חביבות המעות ל"ש לומר בשעת מתן מעות דלא הי' ברצון השלם מחמת האסמכתא כיון דאונסי דזוזי מבטל זה וזהו בשעת מתן מעות אבל לאחר מתן מעות שפיר י"ל דהי' לו רצון ההפכי והסכים בזה רק באסמכתא **ומובן** בזה הגמ'

ב' והנה שם בתוס' ב"מ בד"ה אי קפיד בדמי קני הקשה התוס' על רש"י על מה שפי' דמקפיד על חפציו למכרן בפחות קנה (דראינו דאינו רוצה לפדותו עוד) די"ל דהא דמקפיד שלא למכרן בפחות משוויין דילמא משום דידע דאסמכתא לא קניא וכ'. והנה לכאורה קשה ע"ד התוס' דהא באמת כיון דכבר אמרו חכמים ופסקו דאי קפיד בדמי קני ולא שייך אסמכתא הרי שוב ידע (המוכר שהלוה לו מעות) גם מזה ועכ"ז אינו חפץ למוכרם לשדותיו ועל כרחך דאינו רוצה לפדותו ואיך שייך לומר משום דידע דאסמכתא דלא קניא הרי כיון שאמרו חכמים דאי קפיד בדמי קני ושוב יש לו לחוש לזה וכיון דלא חש על כרחך דבאמת לא חש וחפץ להחליטו אצלו וא"כ מה מקשו התוס' אולם באמת זהו לאחר שתיקנו חכמינו והתוס' הקשו דלמה אחז"ל כן דאי קפיד בדמי קני אך לאחר שאחז"ל כן קשה כנ"ל וזהו כעין מתהפך והיתר כרוך וכבר כתבנו בכמה מקומות עפי"ד התוס' (בפסחים דף כ"ו ובב"מ דף ל') בעלה עלי' זכר דבהיתר כרוך ומתהפך וכו' אמרינן לחומרא כיון דהוא מה"ת וממילא בממון בכה"ג צ"ל קולא לנתבע וי"ל שפיר דזה תלוי אי אסמכתא לא קניא מדאורייתא אז בספק אם קנה י"ל דלא קנה משום חומרא דאסמכתא דהוא דאורייתא אבל אי אסמכתא מדרבנן ממילא אם אנו מסתפקין האיך כונתו במה דמקפיד בדמי אם בשביל שמחליטו באמת להשדה **או בשביל שחשב רק** משום דאסמכתא לא קניא כנז' על כן הוי ספק ואוקמוה אדינא דאורייתא דאסמכתא קניא והנה הנתיבות (בסי' ר"ז בביאורים ס"ק ט"ו) כ' על פלוגתת המרדכי שמביא בד"מ וכן בב"ח ובש"ך שם אי אסמכתא לא קניא מדאו' או מדרבנן וכ' דמאן דס"ל במשחק בקוביא אגב דבעי לקנות גמר ומקני ס"ל דאסמכתא לא קניא רק מדרבנן ועל כן מהני סברא דאגב דבעי לקנות גמר ומקני משא"כ למאן דס"ל אסמכתא מדאורייתא לא סמכינן (מספק) על ראי סברא דאגב דבעי לקנות גמר ומקני והנה התוס' בסנהדרין (כ"ד ע"ב ד"ה כל כי ה"ג לאו אסמכתא) כ' בשם ר"ת שחולק על רש"י וס"ל לר"ת דבמשחק בקוביא משום דאגב דבעי לקנות גמר ומקני ורש"י לא ס"ל כן ומעתה ס"ל לרש"י דאסמכתא לא קני מדאורייתא ע"כ לא מהני הך סברא כנ"ל ומעתה שפיר הקשה התוס' בזה בב"מ על

רש"י לשיטתו דס"ל אסמכתא דאורייתא (וגם סתם דברי התוס' הם להר"י כנודע והר"י ג"כ חולק שם בסנהדרין על ר"ת בזה וס"ל כפירש"י וא"כ ס"ל אסמכתא מדאו' לא קני) ושפיר קשה כיון דהוא ספק אולי כונתו במה דקפיד בחפציו שלא למכרן רק משום דס"ל דאסמכתא לא קניא בכה"ג ולא משום שחפץ להחליטן ע"כ צריך להיות מספק דאורייתא דאסמכתא לא קניא וא"כ למה אחז"ל דאי קפיד בדמי קני ושפיר הקשו התוס' על רש"י לשיטתו וגם הר"י בעצמו ס"ל כן כנז' ונכון בעה"י

ג) ובזה נבא לד' הרמב"ם והראב"ד הנ"ל דהנה י"ל סברת פלוגתתם אי שייך אסמכתא בעכו"ם י"ל דאם נאמר אסמכתא דאו' א"כ הוא גזל וממילא גזל עכו"ם אסור ע"כ גם לעכו"ם אסור לקנות ולמכור ע"י אסמכתא משא"כ אם נאמר דאסמכתא יש לה קנין מה"ת רק דחכמים אסרוהו בשביל תקנת ישראל עשאוהו אבל לא תקנו בשביל עכו"ם ועפי"מ שכתבנו לעיל בשם הנתיבות דתלוי זה אי אסמכתא אסור מה"ת למ"ד במשחק בקוביא דגמר ומקני בשביל שרוצה לקנות מהאחר ע"כ מותר לגמרי כמו שהוא דעת ר"ת בסנהדרין (דף כ"ד וכ"ה) דרק משום אינו עוסק בישובו של עולם פסלוהו שם לעדות וכן מובא ברמ"א (סי' ר"ז ס"ק י"ג) ע"כ ס"ל דאסמכתא אינה מה"ת משא"כ למאן דאסר משחק בקוביא (אף שרוצה לקנות ג"כ) ע"כ ס"ל אסמכתא מה"ת עיי"ש בנתיבות ולפי"ז שפיר מיושב דהנה הרמב"ם לשיטתו דהוא ס"ל (בפ"ו מהל' גזילה הלכה י') דמשחק בקוביא אסור והרמב"ם לא גרס שם בסנהדרין הך דכל כי האי גוונא לאו אסמכתא כמ"ש בהגהות הגר"א בסנהדרין שם ועיי' בביאור הגר"א (חו"מ סי' ר"ג ס"ק מ"ד) ממילא בע"כ ס"ל להרמב"ם אסמכתא מה"ת ע"כ שפיר לשיטתו שייך אסמכתא גם לגבי נכרי כנ"ל ע"כ פסק בזה לגבי חמץ דשייך אסמכתא גם לגבי נכרי דאם לא אמר מעכשיו הוי כפקדון אצל הנכרי ואסור אחר הפסח משא"כ הראב"ד דס"ל כגי' דידן בגמ' סנהדרין שם במשחק בקוביא דכל כה"ג לאו אסמכתא וכד' ר"ת בתוס' שם כנז' ולשיטה זו **אסמכתא** רק **מדרבנן ולפי"ז** שפיר י"ל דלגבי נכרי לא תקנו חכמים לאסור אסמכתא ע"כ חלק הראב"ד וכ' דל"ש אסמכתא לגבי נכרי וא"ש ונכון:

ד) והנה אם קנה אתרוג מעכו"ם ע"י אסמכתא קודם חג הסוכות אם קנאו הישראל והוי לכם זה תליא בפלוגתת הרמב"ם והראב"ד הנ"ל אם שייך אסמכתא בקנין גבי עכו"ם אמנם אם קנאו לאתרוג מישראל ע"י אסמכתא י"ל דתליא בפלוגתא אם ראוי מדאו' הוי ראוי מדרבנן או להיפך מ"ש בזה השעה"מ (פ"ח מהל' לולב הל' יו"ד) ובשארי האחרונים ועיי' בדברי אאמו"ר בשו"ת צבי תפארת (סי' ה' וסי' מ"ה) אך י"ל לכאורה דבאתרוג גם אם נאמר דאינו ראוי מדרבנן הוי ג"כ אינו ראוי מדאורייתא וא"כ לא יצא י"ח ביום

הראשון מ"מ לא גרע הך ממה דפסקינן בש"ע ה' לולב (סי' תרנ"ח סעי' ה') דבנתנו לו סתם הוי ג"כ כאלו נתנו מתנה ע"מ להחזיר ויצא וגם ממה דפסקי' שם (בסעי' ט') לענין אתרוג של הקהל דבסתמא הוי כאלו התנו בפירוש שיצא בו כ"א וא' בתורת מתנה ע"מ להחזיר וה"נ י"ל לכאו' כיון דמיירי בישראל שקנאו ממנו א"כ גם אם לא יתקיים תנאי האסמכתא מ"מ מסכים הישראל מן הסתם שיצא בו י"ח ביום הא' כנ"ל אך י"ל דז"א ואדרבא אולי יש לדמותו כמ"ש שם המג"א (ס"ק ג') דכשאין האיש בביתו ונתנה האשה הלולב לא' מאוהביו או במתנה דלא יצא דשמא ניחא לי' למוכרו על יום א' עיי"ש וה"נ שמא לא סמכא דעתי' דהמוכר הזה שיתקיים התנאי ואדרבא מצפה שיתבטל המקח ואסמכתא לא קניא וא"כ ישאר האתרוג אצלו ורוצה למכרו לאחר ועכ"פ אינו רוצה ליתנו כהלוקח באופן זה שיצא בו י"ח כמובן **וצ"ע** ואכ"מ וו **להאריך**

סימן ו

כבוד ידידי הרב החריף וכו'

הגיעני מכתבך והנה מ"ש בדברי הש"ך ביו"ד (סי' פ"ז ס"ק ז') שכ' דליכא מראית העין בבישול בלבד רק במבשל לאכלו והלכך בשר בהמה טמאה בחלב טהורה כיון דעל כרחך אינו מבשל לאכלו ליכא מראית העין וכו' ונמצא מזה דבשר עוף בחלב דלא הי' אסור מעיקרא וכ"א וא' היתר אז יש בו מראית עין ובאמת לפי"ד הש"ך דבישול היינו לאכול ובבישול ל"ש מ"ע נמצא דבשר עוף בחלב ליכא מראית עין כיון דבאכילה ס"ס אסור משום בב"ח עכ"ד הנה פשוט שאין כונת הש"ך דבשר בהמה טמאה משום שהי' אסור מעיקרא ע"כ ל"ש מ"ע אלא דבכל דבר שאינו מבשלו לאכילה ובבישול לחוד ל"ש מ"ע ע"כ פשוט דבשר עוף בחלב כיון דיהי' אסור לאכלו ע"כ ל"ש מ"ע וז"פ וגם מיושב מה שהקשית במ"ש הש"ך והלכך בשר בהמה טמאה בחלב טהורה או איפכא כיון דעל כרחך לאו לאכילה מבשל להו דהא עכ"פ אסורים משום בשר או חלב טמאה ליכא משום מראית העין עכ"ל וקשה דמשמע דכשאינו בשר טמאה הי' שייך מ"ע והא כ' לעיל בא"ד דבבישול ל"ש כלל מראית העין ולאו דוקא בבשר או חלב טמאה עכ"ד ובאמת הקשה כן (ע"ד הש"ך) בס' מים רבים (בחלק פתוחי חותם בפי' דברי הש"ך) ותי' דבאמת כונת הש"ך דבישול לחודא בלא אכילה וגם אכילה בלא בישוב לא שייך מ"ע (כמ"ש בס"ק הקודם) ובזה ניחא שדייק הש"ך בלשונו בבישול בלחודי' ר"ל בבישול לחודי' בלא אכילה ליכא מ"ע רק בתרתי וז"ש כיון דלאו לאוכלם מבשל להו היינו דליכא אלא בישול לחוד ע"כ ליכא איסור מ"ע וזהו נראה באמת מ"ש הש"ך לעיל ראי' דבבישול לחודא נ"ש

מ"ע דאפי' בבשר בהמה טהורה בחלב טהורה בחלב שקדים נדחק לומר דמניח שקדים בשעת בישול ועל כרחך כיון דבישול בלא אכילה לחוד ל"ל בה וממילא כשמבשל לאכלו ובשעת אכילה הוא מניח שקדים ואז ל"ש מ"ע וע"כ ל"ש מ"ע גם בבישול לחוד וא"כ ה"נ כשמבשל איסור בודאי אינו מבשלו לאכילה וגם בשר עוף בחלב כן כיון דאסור לאכלו ע"כ אין איסור מ"ע לבשלו בבישול כבד כנז' ובבאר שבע (בשו"ת שבסופו סי' י"ז) הסביר להך דבשר טמאה וכן כיוצא שאסור אין מהדרך לבשלו כי למה זה יבשלו דשלא יוכל לאוכלו והוי מילתא דלא שכיח ע"כ לא גזרו רבנן בכה"ג משום מ"ע כלל ועיי' ביד יהודא סי' זה

ומ"ש דיהי' בזה בין הש"ך והט"ז לענין בשר עוף בחלב אי שייך מ"ע הנה כן בודאי הוא נ"מ וחשבתי מאז בעת לימודי דלהש"ך מותר כנ"ל ולא שייך משום מראות עין בדבר הנאסר ולא יוכלו לאוכלו והט"ז רוצה להחמיר גם בבשר עוף בחלב הן אמת דלדעת מהרש"ל בודאי אסור גם בבישול אבל זולת זה וכמו שאנו פוסקי' כדעת המחבר דבשר עוף מותר בבישול בחלב הנה מותר בודאי וכ"פ הלבוש והט"ז השיג בזה עליו אמנם מצוה עלינו בכל מקום היכא דאפשר ליישב בעה"י דברי זקיני הלבוש זצ"ל ונ"ל בזה דברי הלבוש נכונים בפשיטות דהא עינינו רואות שיש הפרש ניכר בין בשר עוף לבשר בהמה ול"ש למעות בפרט לפימש"כ הש"ך דניכר בין חלב טמא שחיור לחלב טמא שירוק וזהו אפשר אולי להשתנות המראה בבישול לפעמים כ"ש וכ"ש בין בשר עוף לבשר בהמה דניכר לכל ההיפך גם לאחר בישולו וחתוכו ולא הבנתי כלל השגת הט"ז עליו

ובדברי הפמ"ג שכתבת נראה הפי' כדבריך אך מה שהקשית על מה שסיים בשפ"ד (ס"ק ז') דלמה לא נקט המחבר בשר עוף בחלב ותי' עפי"ד הלבוש דמינכר וע"ז הקשית דלפי"ד הט"ז שחולק על הלבוש ל"ש לתרץ זה ועדיין יוקשה (נשי' הט"ז) על המחבר למה לא נקט בשר עוף בחלב עכת"ד וזה ל"ק לרואה היטב בלשון הט"ז כי בא רק לשי' הרמ"א שכ' דכ"ש בשר טמא וכו' וע"ז סבר הט"ז דלפי"ז כ"ש בשר עוף בחלב דמצינו דגזרו בהו חכז"ל אבל באמת המחבר יוכל להיות דלא ס"ל כן דאסור וכמ"ש שהוא רק לשי' הרמ"א שאין בידו להקל מה שהחמיר **הרמ"א** אלא שלפי"ז לשי' הרמ"א גם בשר עוף בחלב וכו' והרמ"א באמת נראה מלשונו דס"ל גם בשר עוף בחלב כמ"ש במשבצות (ס"ק ה') מדנקיט הרמ"א עוף דרבנן בחלב טמאה משמע בחלב טהורה אסור עיי"ש והנני ידידושוכ"ט

סימן ז

לידידי המופלג וכו' **על** מה ששאלת **כי בכפר** שלכם **השייך** לדגל הרבנות וועראקי והנה גזרו הקהל וועראקי איסור שחוטי חוץ בעירם הרב והדיין וראשי הקהלה וגזרו על העיר והכפרים השייכים לשו"ב שלהם וגם ישוב שלכם שייך להשו"ב דוועראקי ובאמת שמעת כי עוד מימי הרב וכו' גזר אבל מחמת שראה שהעם אין נזהרים בזה ע"כ ביטל האיסור והוא באמת אצליכם גזירה שאין רוב הצבור יכולין לעמוד בה מחמת שהוא רחוק לערך 12 קלאמעטער מהעיר והוא ישוב בפ"ע וקרובים יותר למצוא עגלה לפאלענע או לסוואליווע משא"כ להעיר וועראקי יעלה להם הבשר ביוקר וגם לא ימצא כמה פעמים עי"ז בשר גם על ש"ק ולשלוח שליח מיוחד כמרחק כזה לשחוט עוף ג"כ אינו כדאי ועי"ז אין יכולין לעמוד בהגזירה וגם בבית חותנו היו"ש נ"י לא קבלו הגזירה כאיסור כלל רק לעצמו חושש וצוה לשאול אותי אם יש ביכולת ראשי הקהל לגזור על זה עכת"ד מה שהאריך בזה הנה דין זה דשחוטי חוץ יסתעף לשני ראשים א) משום חשש איסור על בשר המובא ומקומות אחרים ב) משום הכנסת הקהל תקנת הגאבעלל"ע ועיי' בדרכי תשובה (סי' ס"ה ס"ק צ"ד) באריכות הרבה דיעות שונות מאחרונים ז"ל והיוצא מזה ג"כ דיש נ"מ בין אם גזרו משום איסור או משום תקנת הקהל עיי"ש ולענינינו אי משום תקנת הקהל כיון שהם רחוקים חוץ לתחום העיר כבר נודע מהשואל ומשיב (מהדורא קמא ח"ב סי' נ"ב) שכ' לענין תקנת הקהל אם הכפרים השייכים לה צריכי' ג"כ לקבלה זה הנוי בשני התירוצים להרמב"ן במלחמות (בפסחים נ"ב) שתי' היינו מדבר היינו חוץ לתחום משמע דחוץ לתחום אינו מותר רק כשהוא במדבר ולתי' הרדב"ז בח"ד בשם הריטב"א דדוקא בכחל שלא נהגו בו איסור ברור ע"כ חוץ לתחום מותר משא"כ ביו"ט שני שפשט איסורו בכל הגולה ע"כ גם חוץ לתחום כל שהוא בישוב אסור עיי"ש נמצא לפי"ז בישוב שלכם שהוא חוץ לתחום תלוי באלו השני תירוצים כדברי השו"מ אם צריכין לקבל תקנת העיר לענין הגאבעללע הכנסת הקהל אך באמת בזה הוי ספק תקנתא לקולא דלא יכלו להוציא מכם ולאסור עליכם וגם כי במשפט שלום בקונטרס תיקון עולם (סי' רל"א) השיג על דברי השו"מ והראה דבאמת ברמב"ן שם הביא עוד תי' שהוא כד' הריטב"א שהביא הרדב"ז כנ"ל והיינו דשאני יו"ט שני דהוא מנהגא בכל ועכ"פ לפי תי' זה רק ביו"ט שני שפשט איסורי' בכל הגולה אבל לענין שחוטי חוץ של עיר א' כיון שהוא חוץ לתחום גם בישוב מותר אמנם כ"ז י"ל הוא לפי הטעם תקנת הקהל אבל לפי הטעם הא' שכתבנו משום חשש איסור שגזרו והנה באמת פשוט במקומותינו במדינה זו דלא שייך לומר מ"ש הסמ"ע (בסי' י"ד) בשם תה"ד שכל השייכים לאותו בית

החיים צריכין לבא לאותו ב"ד ועינינו רואות שיש כמעט בכל ישוב בית החיים קבוע אעפי"כ שייכי' הרבה ישובים לרב וב"ד א' (כאשר הוא המנהג בכל מדינת אונגארן) ובמקומותם בימיהם הי' זה להפרש וגבול בין מקומות הרבנות ובד"צ משא"כ במדינה זו שנעשה כ"פ מפני חוק הגזירות שלא יובילו המתים ממקום למקום ע"כ יש להם כמעט לכל ישוב קבוע ביה"ח בפ"ע ורב א' לכולם לכל הגליל וגם שו"ב מיוחד יש להם לכ"א וא' בכמה ישובים וכל אנו השו"ב שייכים תחת דגל הרב כך נתפשט המנהג בתפוצות ישראל במדינתנו וא"כ כאשר אתם שייכים להרב (או המו"צ הממלא מקום הרב) בק' וכו' והנה בשואל ומשיב תניתאה ומובא שם בדרת"ש דאם נראה לעיני הרב וחכם העיר שיש צורך מחמת חשש איסור יכולי' לגזור גם בני זט"ה והקהל ולאשר אתם שייכים להה"ג וכו' והרי אתם לענין זה כבני קהלתו יוכל לגזור עליכם ברצונו בלבד אם יבין בזה צורך מחמת חשש איסור וצריכין לקבל דבריו אם כי בזה יש ג"כ דיעות. עכ"פ צריכין לשאול פיו בזה ומאיזה טעם גזר ולאשר לא גזר בזה מפני חשש איסור כפ' הנראה רק מפני תקנת הקהל היינו הכנסת עירו ובזה יש להקל מפני ספק תקנה כיון שהוא רחוק מהעיר כנ"ל והוי ספק אם יכולים לגזור עליכם וגם יש לעיין בענין הכנסת השו"ב אם כי הוא מקבל פרס קצוב מהקהל מ"מ מובן אם יחסרו הכפרים מלשלם הגאבעלל"ע ויקחו בשר או ישחטו במק"א יחסר לקופת הקהל מלשנם לו פרס הקצוב. וגם כפי שהעריך מעל' השאלה להשו"ב יש להם טענה על בני הכפר אם יקבעו להם שו"ב בפ"ע כמבואר בדע"ת (סי' א' ס"ק פ"ו וס"ק פ"ח) ומובא בדרת"ש דהיכא שהם רחוקים מהעיר ורוצים עתה לקבל להם שו"ב בפ"ע דאיכא אומדנא דאדעתא דהכי לא קבלו לסגף א"ע וגם נוגע למכשול כשאין השו"ב במקומם וגם שיש יולדת או חולה שנחוץ לשעתו ע"כ יכולי' לקבל להם שו"ב עיי"ש אמנם שמוע בין אחיכם כתיב. ועכ"פ אם אין ברצונם ולא יכלו לקבל להם שו"ב בפ"ע וכאשר הוא במחניכם אבל הבו דלא לוסיף עלה עוד איסור תקנת שחוטי חוץ כיון דמפני המרחק בודאי לא קיבלו עליהם לסגף א"ע ולא נדרו כלל כהאי שכתב שם בדע"ת כנז' עכ"ז כיון שהענין נוגע להרב מרא דאתרא **וכו' ע"כ כל** דברינו בזה להלכה ולא למעשה ושוכט"ס

סימן ח

שאלה. ביהודי פושע שבא לתוך עירנו עובר אורח עם אשתו שלקח נכרית בת אל נכר כפי חוקי הציפי"ל עה"ע בעוה"ר בנם הילד זכר בן שנה ומת הילד ובא לפני הח"ק לקבור את בנו בקבר ישראל לאשר פשוט בעיניו הי' בהיות חוקי האזרחים בנשואי התערובות

כאלו ומבניהם הנולדים מהם שהזכרים הולכים אחר האב באמונתו והנקבות אחר האם (וכן נכתב בהפ"ערטרא"ג שעשו ביניהם בעת נשואם בתערובות) ועל כן נתן בנו (המת) הלז למולו נח' במקום מגורו מחוז אייזענבורג לפני הראבינער (הכרעדיגער) מהנענאגען דשם ועל **כן בא** לקברו **בקברי** בנ"י ונשאלנו על ככה עפדתוה"ק תשובה

הנה לכאורה פשוט שישראל הבא על הנכרית הולד כמותה והרי הולד הוא נכרי עפ"י התורה וכדאמרינן בקידושין דף ס"ו ופסקי' בטוש"ע אהע"ז סי' ח') וכבר ישבו על מדוכה (כלומר מבוכה) זו הרבנים ממדינתנו (מא"ש ויה' מאד בהיות אז בברעזאווא ומווייצען) בקונטריסם שהכילו כ"א על דבר זה לגדור גדר בפני עריות בעת שהתחילה המספחת להסתפח במדינתנו כנ"ל ולא אאריך כעת בדבר זה רק מה שנ"מ לנידון דידן בקבורת הילד הנז' והנה מדי עברי כבר בדבריהם הנ"ל תמהתי בדברי הה"ג מא"ש שכתב שאם תרצה גם האשה הנכרית שנשאה כבר להתגייר צריכין להתיישב אם יתראה לעיני חכמי הדור שהגרות ההוא בתמימות יקבלוהו במוסרות הברית אם אינה ידוע שהיא מעוברת צריכין להמתין חדשי הבחנה ואם אינה מעוברת תנשא לו בחופה וקדושין כדת מו"י עכ"ד אשר תמהני עליהם כי באמת איך שייך לומר שהגירות יהי' בתמימות באנו בעלי נשואי התערובות הכופרים באלקי ישראל ובתורת משה והנכרית באה עמו מחמת אהבתם הטמאה אשר ביניהם וגם אם יאמרו שכונתם עתה להתגייר הכא מובן שהוא מחמת חפצם לדור יחד מעתה באין מפרי ומרגיז מצד אבותיהם היהודים של א' מהם ומבואר בטוש"ע הל' גרים (סי' רס"ח סעי' י"ב) כשיבוא הגר להתגייר בודקים אחריו שמא בגלל ממון שיטול או בשביל שררה שיזכה לה או מפני הפחד בא ליכנס לד"ת ואם איש הוא בודקין אחריו שמא עיניו נתן באשה יהודית ואם אשה היא בודקין אחרי' שמא עיני' נתנה בבחורי ישראל ולא למלאת להם עינה וכו' עכ"ל כ"ש בזה של"ש שמא עיני' נתנה אלא ודאי עיני' נתנה ודרה עמו כבר בנשואי תערובתם ועינה בודאי ואיך שייך לומר שיראה כונתה בתמימות וגם עי"ז אנו מחזקין חלילה את מעשי נשואי התערובות האלו אשר חדשים מקרוב באו ונעשו להם תקנה אח"כ עפ"י דת ישראל ג"כ וכי הב"ד אינם בכלל קנאים פוגעים בו לבעל נכרית בזה הלא כשוט שהמה מצווים יותר בזה עכ"פ לקנאות בדבר הזה ועכ"פ שלא ליפות מעשהו הרעה להתירה להתגייר אח"כ בהיתר ב"ד להיות אהני מעשיו מעשי ערותו וערמימותו לא תהא כזאת בישראל וגם ממינא **אסור** לגיירה לכתחלה כדי שישאנה כדפסקינן בטוש"ע אה"ע (סי' י"א) הנטען על הנכרית ונתגיירה ה"ז לא ישאנה ועיי' שו"ת בית יצחק (ח"ב מיו"ד סי' ק"י) שאוסר ג"כ לקבל לגייר נכרית שנישאה לישראל בחוקי האזרחים עיי"ש טעמיו. וגם תמהני

בראותי בשו"ת מהר"ם שיק זצ"ל (חיו"ד סי' רמ"ח) דאם מקבל עליו האב לטבול ג"כ את בנו הנולד מהנכרית יש לקבלו למולו ולברך כמו בגרים עיי"ש וזהו באמת יהי' כמו חיזוק למעשיהם המתועבות ח"ו ובודאי צריכין להרחיקם בכל כחנו. והיטב אשר דברו בזה גאוני אשכנז הג' בעל ערוך לנר ז"ל והג' מווירצבורג בעל מלאכת שמים ז"ל ותשובותיהם בל"א נדפסו בשומר ציון הנאמן כי אין לקבל למול הולד (גם בתורת גרות) אותן הנולדי' מנככרית וישראל בנשואי התערובות כנז'. והטעם נראה לי עוד בזה כי באמת אם יתנוהו אביו ואמו (הנכרית) לגיירו ולהטבילו, כדת בפני בד"צ כיון שאצליהם יתגדל הילד הגם שלפי חוקיהם כנ"ל יהי' הזכר לפי אמונת אביו אך הא ראינו אמונת אביו ודרכו בגי"א נמוסי הגויי"ם כי לקח בת אל נכר וקשורה בו וכ' הרמב"ם (בפי"ב מהל' איסורי ביאה הל' ז') שדבר זה גורם להדבק בעכו"ם שהבדילנו הקב"ה מהם ולשוב מאחרי ה' ולמעול בו והבן מן הנכרית אינו בנו וגרע מממזר עיי"ש בקדושת לשונו ועכ"פ איך שייך לומר שאביו הלז שנשא נכרית יגדלוהו בדת, ישראל הלא אם יחניכוהו בדרכי אביו ג"כ די רעות וגם תוגת אמו הנכרית הוא תרתי לריעותא וכל המקבל אותו לגרות ה"ז גורם להחטיאו לעבור על תורת ודת ישראל כי מקודם אינו מצווה לאשר אמו נכרית והולד כמותה עפ"י דינא. וכשיגיירו יהי' דינו כישראל והמה יגדלוהו שלא על ברכי התורה ודת ישראל זהו קשים גרים כספחת שאנו גורמים בידים כשיקבלו כנז' גם כשיזקין לא יסור אולתו מנדהכי חנוכו כתינוק שנשבה אצל אבותיו הרעים ויהי' סלון ממאיר לבית ישראל ואנחנו בידינו. נשים הנזק ח"ו בתוכינו. אתמהה. עכ"פ בנדון דידן בילד המת אף שנמול מ"מ לא נמול לשם גרות ולא הוטבל כלל וה"ז נכרי ואין לקוברו בקברות ישראל ועיי' ש"ס ברכות (**מ**"ז ע"ב) הנכרי אין מזמנין עליו דהיינו גר שמל ולא טבל דאינו גר עד שימול ויטבול וכמה דלא טביל נכרי הוא עכ"ל הגמ' ואף דכותי מזמנין עליו כמפורש שם במתני' ובש"ע וגר שלא טבל לא ובע"כ דזהו נכרי ממש הוא וגרע מכותי וכיון דהש"ס קראוהו (לגר **שמל** ולא טבל) נכרי אין לקוברו בקברות ישראל:

אולם ראיתי בשו"ת מרן **הרדב**"ז (ח"ג סי' תתנ"ח שהוא סי' תט"ו) ע"ד האנוסים שמלו ולא טבלו שכ' **שהטבילה אין** מעכבת אך אין ראי' משם דטעמו **שכ**' דהם באמת ישראל רק שהיו אנוסים וצריכי' טבילה מחמת תשובה וזה אינו מעכב מדינא אבל בנכרי גמור מה"ת דהיינו בנולד מן הנכרית כ' שם הרדב"ז דגם בספק הוי ספיקא דאורייתא ואינו נכנס לישראל עד שימול ויטבול דייקא וז"ב אך בשו"ת דברי יוסף להרב מהר"י שווארץ ז"ל מירושלים (סי' ל"ד) האריך להוכיח בעובדא דגר שמל ולא טבל עדיין שגזרו עליו מהבד"צ בירושלים לעשות מלאכה ביום השבת שלא יהי' בכלל נכרי ששבת והוא

העריך השגות נגדם ורוצה לברר דחומרי שניהם עליו בגר שמל ולא טבל יש לו דיני ישראל ודיני נכרי לחומרא דהיינו שאסור להאכילו דבר איסור או להלבישו שעטנז ואסור היין במגעו ואסור לצרפו למנין עיי"ש. והנה אם כדבריו הי' מקום ליישב דברי רבותינו הרמב"ם וגם המחבר בש"ע (יו"ד סי' רס"ח) שלא הביאו הך דינא דש"ס יבמות (מ"ו ע"ב) דאינו גר עד שימול ויטבול אם כי פסקו גם הם דצריך מילה וטבילה מ"מ הא בש"ס יבמות שם אמרי' ש"מ תלת ש"מ גר צריך שלשה וש"מ אינו גר עד שימול ויטבול וש"מ אין מטבילין גר בלילה והנה אם כי הטור כ' אינו גר עד שימול ויטבול מ"מ המחבר לא העתיקו ואולי לכונה זו השמיטו מרן המחבר דאם אמרי' בהחלט דאינו גר עד שימול ויטבול אז לא הוי גר כלל קודם שטבל ודינו כנכרי גם לקולא ואם כ' הדין סתם שצריך למול ולטבול י"ל אולי דגם קודם שטבל לאחר שמל יש עליו חומרי שניהם כנז' מהס' דרכי יוסף. ונמצא לפי"ז בנידון דידן הי' ראוי להחמיר כחומרי שניהם שלא לגרום לקוברו בקברי נכרים וגם בביה"ח בקברי ישראל הכשרים ירחיקו ח' אמות לכל צד כמבואר בש"ע יו"ד (סי' שס"ד) בבאה"ט ובגליון מהרש"א. וזהו יגרום הפסד רב להח"ק להיות מקום אחוצה בביה"ח פנוי ח' אמות לכל צד אך באמת דבריו בשו"ת דברי יוסף הנז' אינם מוכרחים כלל לדינא. וכנראה מש"ס יבמות שם (מ"ו ע"ז) בר"ח בר אבא דאיקלע לגבלא דחזא מבנות ישראל דמיעברן מגרים שמלו ולא טבלו וכו' דאתי לקמי' דר' יוחנן דא"ל צאו והכריזו על בניהם שהם ממזרים דר"י לשיטתו דנכרי הבא על בת ישראל הולד ממזר ואם נאמר דבין מילה לטבילה הוי רק ספק משניהם לחומרא אז לא הוו"ל לר"י לעשות בניהם (בדיעבד) ממזרים ודאי אלא ודאי כיון דלא טבל (אעפ"י שמל) דינו כנכרי גמור גם לקולא בלי ספק:

ובפרט שבטור כ' זה להלכה דאינו גר במל ולא טבל כנ"ל והב"י שם לא חלק ע"ז בשום דיעה כלל ע"כ נראה כי במחבר רק קיצר בלשונו ולא כ' רק עיקר ההלכה מה שצריכי' לעשות בגר למולו ולטבלו ושאר ענינים כדרכו בקודש. אבל ס"ל ג"כ דהטבילה מעכבת (ובעין משפט בש"ס ע"ז [נ"ט ע"א] על הך מימרא דר' יוחנן דאינו גר עד שימול ויטבול ציין לש"ע יו"ד (סי' רס"ח סעי' א' וסעי' ג') ובאמת במחבר שם בסעיפי' הנז' לא נמצא וביבימות במימרי' דר' יוחנן הנז' שם לא ציין כלל בעין משפט לדברי הש"ע הנז' בהל' גרים כי באמת לא נמצא מפורש כן בש"ע שם כנז'). וגם בדברי יוסף לא כ' רק לענין שמירת שבת שצריך לשמור לדעתו אחר שמל (הגם שלא טבל עדיין) והביא קאי' מלשון המדרש רבה (פ' דברים) נכרי ששמר את השבת עד שלא קיבל עליו את המילה חייב מיתה וכו' שנא' ביני ובין בני ישראל לפיכך כל נכרי שבא ומכניס עצמו ביניהם עד שלא

קיבל עליו למול חייב מיתה עכ"ל ומשמע דבמילה לבד יוכל כבר לשמור את השבת ובאמת נ"ל לסתור ראיתו. א) דאין למדין הלכה מן המדרש כיון דסותר נגד מה דפסקינן להילכתא למסקנא בש"ס דילן דאינו גר עד שימול ויטבול משמע לכל דבר בין לקולא בין לחומרא ב) י"ל דגם כונת המדרש לאו דוקא מילה אלא טבילה ג"כ (כדי דלא יסתור עם הש"ס) ומה דנקט מילה משום שהוא חמירא נקבל עליו צערא דגופא באדם גדול וכיון שזה קיבל עליו כ"ש הטבילה שעושה בנקל וראי' יש לי בזה בדברי המדרש להלן בפ' ואתחנן (פרשה ב' אות כ"ד) וכן הוא בש"ס ע"ז (י' ע"ב) במעשה שהיו רבותינו ברומי ר"א ור"י ור"ג וכו' והי' סנקליטו של מלך וכו' שמע להם ומן את טבעתו ומת שמע רבותינו ועלו אצל אשתו וכו' חבל לסכינה שהלכה לה ולא נתנה המכס (כ' המפרשים כלומר שלא מל א"כ לגייר קודם נטירתו שמסר נפשו בעד ישראל) מיד נכנסה לתוך הקיטון והוציאו כהן קונסא שהיתה המילה בתוכה וסמרטוטים מלאים דם נתונים עליו וקראו עלי' רבותינו המקרא הזה נדיבי עמים נאספו וכו' עכ"ל המדרש ואתחנן והרי עדיין תקשי דלא טבל א"ע ומל ולא טבל עדיין אינו גר א"ו שזה כשיטא להם שטבל אלא ששאלו על צער המילה גם אם הי' יודע נאמן את ידיו נמול א"ע בסתר וכיון שהראה להם אשתו שקיבל עליו המילה פשוט שהטבילה שהוא בנקל עשה בודאי ע"כ קיצר בלשונו במדרש ונקט בלשונו רק המילה וכן בפ' דברים כלו' אבל באמת אינו חולק עם הש"ס כנז' ג) גם אם נאמר שכונת המדרש כדבריו דרק מילה מעכב לענין שמירת שבת י"ל דדריש שם המדרש בס' דברים שנא' ביני ובין בני ישראל היינו דסמוך לי' כתיב ''ברית עולם'' ע"כ הברית מילה תלוי האות ברית ביני ובין בני ישראל וגם השבת הוא אות ברית ביני ובין בנ"י ע"ב מי שלא מל א"ע אסור לשמור את השבת וכשמל א"ע שוב אינו בכלל חיוב מיתה כששומר את השבת כמו נכרי כהאי משל דהביא שם אבל לענין שארי דברים י"ל ס"ל להמדרש גם לקולא יש לו עוד דין נכרי קודם שטבל ד) דהנה בלא"ה תקשי ע"ד בדברי יוסף שכ' דלחומרא של שניהם חולינן גבי גר שמל ולא טבל עדיין ולכאורה אין זה חומרי שניהם אם נאמר שלא יעשה מלאכה כלל דהא הוי קולא לענין נכרי ששבת חייב מיתה ולענין האבות אם הי' להם דין ב"נ לחומרא כבר פלפלו בפרשת דרכים ושארי מפרשים האיך היו עושין ובאמת כאלו השיטות במפרשים דחומרי שניהם הי' להם אז היו צריכין לעשות מלאכה במקצת ביום השבת והדברים עתיקין ואכ"מ להאריך א"ו דכונתו רק לענין שבת מכיון שמל י"ל דיוכל לשמור אות ברית שבת ג"כ כנז' מד' המד"ר וכיון שהוכחנו בשלש ראיות הקודמות שז"א ראי' להלכה כ"כ מה שסיים שם שצ"ל (גר שמל ולא טבל) בחומרי שניהם זה אין לו מקור

כלל (דרק לענין שבת היו לו קצת סמוכים מהמדרש רבה כנז' וגם זה אינו להלכה כנ"ל) ע"כ בודאי בנידון דידן להלכה תבנא למה דאתחלנא כיון שלא נמול רק ע"י הכרעדינגר שם במקומו אשר דן דיני דפרסאי חוקי האזרחים (אשר לא מבני ישראל המה) כי דין ישראל יש לו ע"י נשואי התערובות ולא כיון לשם גרות וכיון שלא טבלו כלל (ועכשיו מת בפה"ק) והלכה רווחת הוא דאינו גר כלל במל ולא טבל ע"כ **הקטן המה הוא נכרי** ופשוט דאסור לקוברו בקברי ישראל ונכונה ההוראה לכתחלה [וכן נעשה ונקבר בקברי הגויים הרעפארמירטע] ומכבד שהוא כן להלכה מדינא שלא לחלל קדושת וכבוד בית החיים לשום בתוכו פגר ילד שהוא נכרי עפ"י התורה בין קברי ישראל הכשרים הוא ג"כ לאות לבני מרי ממנו ילמדו וכן ילמדו בשארי קהילות במדינתנו בעוה"ר אשר פשתה המספחת הזאת וידעו להזהיר להרחיק כמו אלו מקברי בנ"י הכשרים ולמען חיזוק דת תוה"ק נגד המתפרצים בעם יהי' ה' עמנו לגדור **גדר** ולעמוד בפרץ ויגדור פרצות עמו ישראל ברחמים ב"ב

ומה שכתבנו בזה לעיל בהשגות על דברי יוסף (אות ב') דגם כונת המדרש י"ל שהוא מילה וטבילה רק דנקט החמור על האדם בתחלה וממילא הקל ממנו (שהוא הטבילה נכלל בו) כנ"ל כן י"ל ג"כ בתיהמ"ק (תיקון מ"ז דף פ"ג ע"א) למיגזר ית גיורא וכו' היינו לאו דוקא מילה רק טבילה ג"כ וכמו דקאמר שם למיהוי בצלמנו כדמותנו במילה ופריעה עיי"ש והיינו כנראה למ"ד דאדם הראשון נולד מהול ע"כ מיירי רק מתכונת המילה והעברת הערלה ולא מדיני הגר כלל שהוא הטבילה מעכב ג"כ ולא פליגי עם הש"ס דילן וכן בזוה"ק פ' אחרי בענין אונקלס הגר לפני הכל ושמאי וכו' עד דאתגזר וכו' היינו טבילה ג"כ וכן מפורש בפי' הראב"ן (שהוא מהראשונים ושאר מפרשי') בפיוט יום ב' דסוכות לפני קדושת שחרית על ונכרי לא ירמוס במחיצותי' פי' אם נתגייר ''ועדיין לא טבל' לא ידרוך בחצר של סוכה עכ"ל (היינו שדין נכרי לו גם אם נתגייר במילה ולא טבל דבע"כ כונת פירושם כן דהא מפרש מיד נאח"ז וערל לא יעבור בתוצאותי' כי' אפי' ישראל שמתו אחיו מחמת מילה והוא אינו מהול עכ"ל ובע"כ דאח"כ בסמוך לי' כנז' מיירי הפיוט שאינו ערל עוד שנתגייר במילה **אך** לא טבל עוד ג"כ נקרא נכרי וז"ב ופשוט) והנה במס' גרים (פ"א הלכה ו') גר שמל ולא טבל טבל ולא מל הכל הולך אחר המילה דברי ר"א רע"א אין טבילה מעכבת ולפי"ז לדברי שניהם אין הטבילה מעכבת כשמל כבר והוי גר אך באמת כיון דבש"ס דילן מסקינן דאינו גר כנז' ועיי' בש"ס כתובות (י"א ע"א) ברש"י ד"ה מטבילין דאין לך גר בלא מילה וטבילה עכ"ל א"כ אין הלכה כמס' חיצונית נגד הנפסק בש"ס דינן כנודע ומלבד זה אין פי' לדברים שנשנו במס' גרים

בנוסחא הלז דא"כ במה פליגי ר"א ורע"ק וכבר העיר שם בכל זה בפי' נחלת יעקב ועל כרחך הגי' כנוסחא חדשה שם רע"א אף טבילה מעכבת ואתי רע"ק אליבא **דהלכתא** דגם טבילה מעכבת ואינו גר עד שימול ויטבול כנז'

ובעובדא דהדברי יוסף הנ"ל שהי' בירושלים שרצה הגר אחרי מילתו (טרם שנתרפא וטבל) לשמור שבת הנה יש לעורר מדברי הש"ס ע"ז (דף נ"ז ע"א) דמל ולא טבל גדולים עושים יין נסך ועיי' בש"ע יו"ד (סי' קכ"ד סעי' ד') ונמצא כשהי' מקדש על היין הרי אוסר בעצמו היין במגעו ודוחק לחלק ולומר דבלא"ה כשיודע בעצמו דכונתו לשמים אינו מנסך עכ"פ לגבי עצמו וצ"ע

והנה במג"א הל' מגילה (סי' תרפ"ז) כ' בשם הגמ"נ גר שנתגייר קודם הנץ החמה פטור מקריאת הלילה דעיקר מצותו ביום עיי"ש וצ"ע מה כונתו האיך נתגייר קודם הנץ החמה אם מל וטבל מיד אח"כ הלא אי אפשר דהא צריכין להמתין אחרי המילה עד שיתרפא רפואה שלימה ואח"כ יטבול משום דמים מרזי' לי' למכה כמבואר בש"ס יבמות (דף מ"ו) ובש"ע יו"ד (סי' רס"ח סעי' ב') ואיך אפשר זה בפעם א' שניהם בלילה קודם הנץ החמה המילה והטבילה שימול אז ויתרפא ויטבול ובלילה אסור למול ולטבול כמבואר שם (סי' רס"ח סעי' ג') ואם אחרי הנץ החמה כ"ש השאלה דהגמ"נ א"ו בע"כ מיירי קודם הנץ החמה ולאחר שעלה עמוד השחר כיון דלענין ק"ש הוי לינה כמ"ש שם במג"א וע"כ ההכרח לומר דעשה שניהם (המילה והטבילה) אחרי עמוד השחר קודם הנץ החמה ועבר על דחז"ל לטבול מיד משום דהם אמרו רק משום תקנתו ורפואתו משום דמים מרזי לי' למכה כנ"ל מ"מ בדיעבד כשר ויש עוד להביא ראי' ממתני' פסחים (צ"ב ע"א) ועדיות (פ"ה מ"ב) גר שנתגייר ע"פ בש"א טובל ואוכל את פסחו לערב וב"ה אומרים הפורש מן הערכה כפורש מן הקבר עכ"ל הרי דמל וטבל באותו יום ועכ"פ בדיעבד בודאי מהני הטבילה מיד קודם שנתרפא לגמרי אך יותר נראה דמיירי שמל כבר בזמן הקודם ונתרפא בשלימות ועכשיו טבל קודם הנץ החמה ביום הפורים ואף שהטבילה צ"ל ג"כ ביום וכמבואר שם (סי' הנז' סעי' ד') מ"מ כיון שבדיעבד ה"ז גר גם כשטבל בלילה כמ"ש שם (בסי' רס"ח סמי' ד') ובפרט קודם הנץ החמה הוי לילה רק לענין ק"ש זמן שכיבה אבמ מענין שארי דברים הוי כבר ום כנ"ל ע"כ מיירי שמל כבר ורק עתה טבל וגם הך הנז' בגר שנתגייר בערב פסח טובל ואוכל פסחו לערב י"ל דמיירי שמל מכבר ורק עכשיו טבל בע"פ וע"כ קראוהו שנתגייר אז כיון דמל ולא טבל לא הוי גר עד שיטבול כנז' עכ"פ נראה דפשיטא להו להפוסקים האלו (בהל' מגילה) דהטבילה מיירי בע"כ קודם הנץ החמה אבל קודם הטבילה לא הוי גר כלל ולא נתחייב כלל במגילה

וכ"ש כלל לקרותה בלילה כיון שלא טבל עודנה קודם הבוקר היינו קודם הנץ החמה ומל דלא טבל אינו גר בין לחומרא בין לקולא וה"ז נראה י"ל שלא כדברי יוסף הנ"ל ומה דתנינן במתני' דזבים (פ"ב משנה א') נכרי שראה קרי ונתגייר מיד הוא מטמא בזיבה י"ל ג"כ באופן זה שנימול מכבר ונתרפא ועתה אחרי שראה קרי טבל (שזהו הגרות) וימ"ד הוא מטמא בזיבה ולק"מ

אמנם יש לעורר על המד"ר הנז' ואתחנן פרשה ב' אות כ"ד) במעשה שנתגייר אותו השר קודם פטירתו ואשתו הראה להם סמרסוכי מלה והכא כיון שהי' בסוד כזה ולא הי' בפני ב"ד של שלשה דחכמי ישראל לא ידעו כלל עד שסיפרה להם וא"כ הוי מל ונתגייר בינו לבין עצמו דלא מהני לכתחלה כמבואר בטוש"ע יו"ד (סי' רס"ח סעי' ג') אמנם כיון דהי' סעת סכנה ואין לך שעת הדחק גדול מזה ושעת הדחק כדיעבד דמי (וכמ"ש כבר מזה בחיבורנו וכמ"ש באחרונים) ומבואר שם בש"ע דבדיעבד מהני אפי' לא טבל אלא בפני ב' וכ' שם הש"ך (ס"ק י') **בשם** התוס' בשנים לאו דוקא ה"ה אפי בפני א' מהני אמנם קשה לדעת הרמב"ם שם דלא מהני גם בדיעבד ואולי בשעת הדחק דלא אפשר באופן אחר גם הרמב"ם מודה דמהני או אולי שמצא בסוד ג' יהודים שעשה בפניהם המילה והטבילה אך מפני הסכנה לא ידעו מזה ולא פרסמו זאת לחכמים ע"כ לא ידעו עד שהראה להם אשתו כנ"ל ובאמת כל ישראל הכשרים ראויים להיות ב"ד בזה

ברם צריכין למודעי ונחזי אנן אם אירע בגר שמל וטרם שטבל נפטר נ"מ (שנמשך זמן באיזה אופן שיהי' עד הטבילה ובתוך כך מת ח"ו) אז לא יסבול הדעת שיקברוהו בקברי נכרים שכיון שקיבל עליו במס"נ ליכנס תחת כנפי השכינה בדת ישראל ויסורי המילה וכיוצא ע"כ חלילה להתאכזר להרחיקו ולשומו בין קברי עכו"ם ובודאי צריכין לקברו בבית החיים של ישראל (אך אם צריכין להרחיק בכה"ג מקברו שם ח' אמות כיון שעפ"י דין אינו גר עד שיטבול ודינו כנכרי כנ"ל צ"ע למעשה שלא יארע כזאת) וכן בקטן שמלוהו ע"ד ב"ד וקודם שטבלוהו י"ל ג"כ דינו כזה אבל בנידון השאלה שהתחלנו להעמיד הדת על הלה מפני זרם התערובות נשואי הנכרים ר"נ כנ"ל אוקמוה אדינא לקוברו בקברי נכרים וכן ראוי להורות כי גם המילה לא היתה לשם גרות כי הכרעדינגערס אינם בקיאים ולא מאמינים **ונזהרים** בחוקי דהינו רק כפי חוקי העמים אשר הזכרים (בנשואי התערובות) הם אחרי האב ועל דעת זה מלוהו כמובן וכמו שביארנו לעיל בעה"י ועיי' בשו"ת אבני צדק להבה"צ מסיגוט ז"ל (חאהע"ז סי' י') בא' שבא ואמר שנתגייר והביא כתב מכרעדינבר כזה והורה שצריך להטפת דם ברית בפני ב"ד של ג' עיי"ש ועיי' בדברי קדוש זקיני בס' דרך פקודיך (במ"ע דמילה)

כענין המתחדשים בכפירה בעוה"ר בזמנינו שצריך המכת דם ברית מכתבנו מכעין זה בחיבורנו אות שלום על ה' מילה ואכמ"ל) ומנינא כ"ש זה בעובדא שהי' בכאן בהילד בן הנכרית שכבר מת תהי ככרת ישראל וחיים ושוכע"ס עלינו ועכ"י

שוב ראיתי בשו"ת בנין כיון (קמא סי' צ"א) שנשאל ג"כ מירושלים עיה"ק בעובדא הנ"ל **שהורה** אז בדברי יוסף בגר שנתגייר שנימול ולא טבל עדיין לענין שמירת שבת בנתיים שלא יהי' בכלל נכרי ששבת ודעתו שא"ל לעשות מלאכה בשבת כיון שמילה הגר נקרא ברית כדאמר' בשבת (דף קל"ב) איך נאמר אחר שנכנס בברית האחת יהי' מוכרח להפר ברית אחרת שכרת הקב"ה עם ישראל אך סיים שם כחומרא כפי מה שבירר שם שמה שנצטוה ב"נ יומם ולילה לא ישבותו הוא ענין אחר מנ"מ מלאכות שנצטוו ישראל וב"נ רק על מלאכת יגיעה ומשא וטורח נצטוה ע"כ דעתו שיעשה מלאכת יגיעה שאינה מל"ט מלאכות כגון שישא משא ברשות היחיד עיי"ש ודבריו עדיין צ"ע וגם כ"ז כשנתגייר בפני ב"ד כדינא וגם י"ל לענין שבת יש סמך דהוי גר ע"י מילה דהוא אות ברית כנ"ל בדברינו אמנם לענין שארי דברים לכ"ע דינו כנכרי כשמל ולא טבל עדיין וגם כ' שם בבנין ציון שחקר בכל המקומות שמקבלים גרים ולא הקפידו על זה שיעשה הגר מלאכה אחר המילה קודם הטבילה בשבת שבנתיים ע"כ אולי מסתבר טעמי' דכיון שנכנס לברית הגרים וכיון שלא הי' אז נתרפאה מילתו ואנוס הוא עפ"י תקנת חכז"ל שלא יטבול עד שיתרפא רפואה שלימה כדפסקי' בש"ע עכ"פ המניעה לא מדידי' הוא ע"כ קשה לומר שמוכרח לעשות מלאכה בשבת שבנתיים משא"כ בנידון דהכא שלא נימול לשם גרות כלל ובפני הפרעדיגערס לפי חוקיהם בחוקי תערובותיהם (האזרחים) כנ"ל ע"כ בודאי גם הוא יודה דדינו כנכרי ומשנה שכתבנו לא זזה ממקומה בעה"י כנ"ל

והנה בירושלמי עירובין (פ"ד הלכה ה') בעא גר שטבל לאחר שהאיר המזרח בשבת אם אמרי' דדמיא לישן מאחר שאלו הי' ער קנה ה"נ קנה לו שביתה מבין השמשות הגם שלא טבל אז כיון דאם הי' טבל אז הי' קונה והאיבעיא לא איפשטא ועיי"ש בפנ"מ דלהכי תליא בטבילה כיון דמל ולא טבל לאו כלום הוא ואינו ישראל עוד ומה דנקט דטבל כשהאיר המזרח והוו"ל למימר באמצע היום ולמה נקט בהאיר המזרח (שחרית שבת) וי"ל כדי לאשמעי' הילכתא כיון דגר צריך לטבול ביום אמנם כפי שביארנו לעיל (בד"ה והנה במג"א הל' (מגינה) א"צ לזה הנץ החמה רק משהאיר המזרח די (דרק לענין ק"ש נחשב עוד לילה זמן שכיבה גם משהאיר המזרח היינו עמוד השחר כנ"ל) וזהו אשמעי' דרך אגב בירושלמי דצריך לטבול הגר ביום אבל די משהאיר המזרח היינו עמוד השחר *)

סימן ט

כבוד ידידי הרב החריף ובקי וכו'

הגיענו מכתבו וכו' ואשר שאל ע"ד הפמ"ג או"ח בפתיחה **הכוללת** (ח"ב אות ב') שכ' דמותר לישא חרשת כיון דרבנן תקינו לה נשואין לא עבר כלל אעשה ודבק וכו' עכ"ל ולא מצא שום כי' כדברים האלו ונ"ל כונת הכמ"ג כי הנה בירושלמי קידושין (פ"א הלכה א') אמרינן עה"כ ''ודבק באשתו'' דריש באשתו ולא בזכר ולא בבהמה אפי' כל דהו עיי"ש ועיי' בש"ס עירובין (נ"ה כ"ב) דדריש על בנות שוכב צכריכם דהנושא אותם עובר על שוכב אם כל בהמה וכן בפסחים (דף מ"מ ע"ב) דבנות ע"ה נאמר עליהם אסור שוכב עם כל בהמה והובא להלכה בטוש"ע אהע"ז (ס' ב' סעי' ו' ברמ"א) עיי"ש ומעתה ה' קס"ד דכ"ש חרשת דאין לה שום דעת דגריעי יותר מיושבי צריפין או ע"ה דאלו יש להם דעת שלם רק שהמה מהטיפשים ומגושמים משא"כ בחרשת דאין לה דעת כלל מה"ת וכ"ש דהוי בכלל שוכב עם בהמה וא"כ שייך ע"ז דרשה דירושלמי ודבק באשתו ולא בבהמה ע"כ אשמעי' הפמ"ג דלא עבר על עשה דודבק באשתו וגו' בחרשת כיון דרבנן תקינו לה קידושין והא דאמרו בבנות ע"ה דהוי כשוכב עם בהמה היינו אסמכתא דקנסוהו חכמים לע"ה וכיוצא אבל לחרשת לא קנסו כיון דלא פשעה ואדרבא חסו עלי' ותיקנו לה רבנן קידושין ע"כ ל"ש איסור הנ"ל גבה כלל זהו כונתו בודאי כנראה ומ"ש בלשונו כהן וכו' רבותא אשמעינן דאפי' כהן א"צ ליזהר בזה כיון דרבנן תקינו לה קידושין ואשר קיצר כ"כ רבינו הפמ"ג בזה וענין ברמז לא יפלא זה לכל יודע דרכו בקודש בקצירת הא"ומר מועט מחזיק המרובה להרבה דברים ירמזון מיניו ואחתום בברכה ושלום ויצליח במחברתו לבאר ולפרש דברי רבינו הפמ"ג באורח חיים לכוין האמת לאמיתו ויפוצו מעינותיו חוצה ונשמע ונתבשר ב"ע בכ"י ידידושתו"ט

סימן י

כבוד בש"ב ידידי חביבי כנפשי הרב החריף וכו'

בדבר שאלתו בהאברך אשר דר עם אשתו וציערו אותו בבית חותנו וגם אשתו ציערתו ולא רצתה ליטבול כמה חדשים וכו' ועוד טענות ויש לו ממנה בת נולדה ועתה באים לדין אם לרחק אם לקרב ומבית חותנו לא ירצו לדין **עמו** עד שישליש מקודם מעות הנדוניא המושלש על שמו לבדו **בהבאנק** ואין ביכולתו למסור המעות כי יודע את לב אשתו ששונאה אותו וכו' ואם עוד ימסור המעות מידו אזי יעשו בו כרצונם וכו' עכת"ד השאלה ושאל א') אם צריכין להשליש מקודם הנה אם צד אשתו וחותנו תובעים ממנו

שאר כסות וכו' והוא מתרחק מהם אז המה התובעים ופשוט דל"ש לומר שירצה התובע דוקא רק כש כשישליש כן וכמ"ש בש"ך (סי' ע"ה ס"ק ב') בשם ד"מ בשם מהרד"ך ע"ש אולם גם אם הוא יתבע מהם והמה הנתבעים כבר נודע מתשו' מרן בדברי חיים (ח"ב חו"מ סי' ז') דאין רשות להנתבע לטעון שישליש לו התובע דוקא וכ' שם דאם לא ירצה הנתבע לדון עדי ישליש לו דין מסרב יש לו עכד"ה ואם כי ע"י אמתנא מעקילינן המעות כמבואר בתשו' מהריב"נ ומובא שם בד"ח ועיי' בחו"מ (ס' ע"ג) בדיני עיקול. וגם צד חותנו טוענים אמתלא לזכותם שישליש המעות כדי שיהי' אם יצטרך ליתן על תוספות כתובתה ושארי דברים אם יפסקו ויסכימו שיגרשה וכיוצא וגם הטענה שכ' מצד הבעל שאם ימסור המעות מידו אז יעשו בו כרצונם אינה אלימתא כ"כ כיון שא"צ למסור לאשתו רק להשליש ביד הב"ד שיעשו עפ"י התורה אך באמת עניני עיקול שייכים בנתבע בד"מ שיש לחוש שיסרב לד"ת וכיוצא משא"כ בין איש לאשתו שאם יפסקו שצריך לגרשה ויסכימו כנ"ל אז בודאי יתן המגיע לה כיון שבלא"ה עפ"י חרדגמ"ה בארצותינו לא יוכל לגרשה בלתי הסכמתה ורצונה וא"כ הך עדיף מד"מ ובודאי א"צ להשליש מקודם וכמ"ש בד"ח דעוד דין מסרב לשכנגדו אם לא ירצה לדון רק אם ישלישו כנז' וגם עיי' בתשו' חתם סופר (חאו"ח סי' ר"ד) לענין מעות א"י דהוי אוכל נפש פרנסת העניים ואין מעקלין ולפי מה שכ' כת"ה שהאברך הזה מעות שלו מנדוניא הוא כל רכושו ומזה יש לו מהעיסקא (פראצענט) להחיות נפשו על איזה מלבוש א"כ ל"ש נעקל ולא דמי למי שתובע בא' חוב ממון סך ידוע אבל זהו כל מה שיש לו ול"ש לעקל אם כי יש לחלק דיתנו לו בזה מהמשולש הפראצענט שיצטרך לע"ע אך באמת הנה במהרי"ק (סוף שורש י"ד) מבואר דאם הנתבע מדחה מלדון במקומו וכיוצא אז יש לכופו ליתן ערבות ופסק דתלוי בראות עיני הדיין אם כונתו להשמיט או לרמות ובלבד שיהי' כונת הדיין לש"ש ומעתה בנידון דידן אחשוב שיהי' ראות עיני הדיינים לש"ש כי זרע קודש כאלו אינם בכלל אלמים ורמאים ח"ו ובפרט כי למה שכתבנו דבין איש לאשתו ל"ש זה כיון שלא יוכל לגרשה בלא"ה בלתי רצונה וליתן המגיע לה ולגמור עמה בפני בד"צ כנז' ע"כ נ"ל דא"צ להשליש ב') ובדבר טענתו של הבעל שלא יכול לדור עמה במקומה מקום אבי' שיש שם נערים המבזים אותו ועי"ז יחרחרו ריב ביניהם שתשנא אותו ולא יכלו לדור יחדיו הנה נודע מ"ש הרמ"א באהע"ז (סי' ע"ה) ודעת הרמ"א שם בשם ר"ת ובנוב"ק (סי' ס"ז) כ' בענין כזה שהותנו קודם החתונה ולא מיתדר להבעל לדור במקום חמיו מחמת בריאת גופו ואעפ"כ נוטה הנו"ב שאין יוכל לכופו היינו מטעם שכ' שם דבכה"ג יודו הפוסקים כיון דהותנו מקודם אין לך אלא תנאו ומלבד זה שפיר העיר בפת"ש שם על

מ"ש הנו"ב לצרף הטעם דכיון דרק מחמת שיש לו מכות ופצעים באויר ארץ חמיו זה מה איכפת לה להאשה ז"א דהא עי"ז לא יוכל להשתכר בפרנסה ותרוייי איתנייי ע"ש אבל עכ"פ בנידון דידן נ"ל דשאני וגם הנו"ב יודה דיכול לכופה לדור בעירו של הבעל כיון דלא הותנו וגם מפני המחלוקת של הנערים המבזים אותו ועי"ז יגרמו שנאה מיריבה ולא יכלו נדור יחדיו זהו קשה מכונס בגוף חיותם כי ממ"נ אם תרצה לדור עמו בשלום עם זה איכפת ליה מעוררי מדנים בניהם משא"כ בעובדא דהנו"ב יוכלו לקוות להבורא רפואות שיתרפא אח"כ כשירגיל עצמו כאו ר ארץ חפץ כמובן וכן במה דנחנק הריב"ש במה דאחז"ל מאן דביש לי' וכו' ניזול וכו' הוא רק דרך עצה טובה ע"כ גם לענין פרנסה לא יוכל לכופה לילך למקומה זהו לענין פרנסה שגם כאן יוכל לצפות לפרנסה כנז' משא"כ מעוררי מדנים בעלי בחירה ואחז"ל האי תגרא דמי' לבידקא דמיא וגזרו על כה"ר שתתקבל וכו' וזהו כבר נהוג עניו בעיר חמיו כפי שכתב מע"ל ע"כ בודאי יש לפסוק שידינו בעירו של הבעל שאין עליו עוררי' הנז' אך תלוי בראות עיני הבד"צ לאמתו ואם אמת הוא זה אז כבר סיים הרמ"א שם בשם תשו' מיימוני שאם יש לו אמתנאות וטמנים צריכה לילך אחריו ואין לך טעם גדול מזה לענין שלום ביתם ג') ובדבר מזונות ילדם אם יתגרשו על מי להחזיקו הנה פשוט בש"ע אהע"ז (סי' ע"א) דהאב מחוייב במזונות והאם אינה חייבת במזונות בני' הקטנים כמ"ש במהרי"ו ומובא בבאה"ט שם ולעומת זה ל"ש לנכות ממעותי' מתוס' כתובתה וכו' המגיע לה בשביל פרנסת הולד שיגדל הוא ז"א דאינה מחיובי האשה כלל ולמה ינכה לה על חלקה אך אם הוא תוך ימי הנקה אז תליא הפלוגתא באהע"ז (בסי' י"ג סעי' י"ד) לענין גרושה מינקת אם הולד הכירתה כבר לאמה ושהטו"ז אוסר בכל ענין דהוי צער להולד ליקחו מאמו אבל לאחר ימי הנקה הוא כנ"ל ויותר א"ע להאריך לאשר דופק לתשובה

סימן יא

כבוד ידידי הרב וכו'

הגיענו **מכתבו** היקר בשמחת פורים משלוח מנות בד"ת וכו' ואשיב בקצרה מפני טירדת הימים האלו אשר הקשה לפי"ד תשו' מהר"ם לובלין (סי' קכ"ג וקכ"ד) דהיכא שאינה מגרשה נגמרי ורוצה להחזיר אותה אז הוי גט מאהבה ואינו כריתות לגמרי מדינא ע"ש ולפי"ז איך יפרש דברי התוס' במגילה (דף ט"ו ע"א) ד"ה כשם שאבדתי וכו' שהקשו אמאי לא גירשה מרדכי לאסתר ותהא מותרת אח"כ לו להחזירה ע"ש והא לא יהי' גט כריתות כיון שכוונתו כדי להחזירנה אח"כ לפי"ד הנ"ל וא"כ שוב תיאסר לבעלה כיון

שאינו גט גמור עכ"ד כת"ה והנה מלבד מ"ש שם (בסי' קכ"ג) בתשו' מהר"ם לובלין הטעם כיון שדיברו מקודם ועשו התקשרות מחדש לנשואיהם והוי כדין האומר לעדים שרוצה לגרש את אשתו על תנאי זה ואח"כ נתן לה הגט סתם דלא אמרינן שמחל התנאי אלא אעפ"י שגירש סתם הוי כאלו על דעת הראשונה והאריך שם בזה וא"כ במרדכי ל"ש זה דהא לא הי' צריך לדבר קודם כלל בשום תנאי רק שיגרשה סתם בלא תנאי ויהי' שפיר גט כריתות אך מדברי זקיני הלבוש שם בתשו' שלאחרי' כ' בפירוש שגם אם אינו מזכיר הבעל שום תנאי וד"א מ"מ כיון שאינו רק מחמת אהבתה וסיבת איזה דבר אז אינו כורת לגמרי ושוב זקוקה ליבם וכיוצא וא"כ לכי"ז תקשי עדיין לכאורה כדברי כת"ה אולם **באמת** יש לתרץ זה שפיר דגם לכי"ד הלבוש שכתב שם שתלו במחשבתו איך הי' כוונתו וע"כ שכיר כ' בעובדא דידי' דכיון שמחשבתו הי' שיחזירנה אח"כ בתנאים שהותנו שיוכל לקיימם משא"כ כשחזרה היא אח"כ מהתנאי ההתקשרות וא"כ נתבטל מחשבתו ואדעתא דהכי לא גירשה משא"כ לענין מרדכי מה הי' במחשבתו אם יגרשה הכא הי' רק כדי שלא תיאסר לבעלה בביאת אחשורוש וכשיגשנה לא תהי' א"א ולא תיאסר ויוכל להחזירנה ומה תאמר שאינו כריתות מחמת מחשבתו זו הלא אדרבא כשאינו גט כריתות שוב תיאסר נבעלה ולא יוכל להחזירנה ונמצא נתבטלה **מחשבתו** וא"כ בע"כ בזה אדרבא מחשבתו ורצונו שיהי' גט כריתות כדי שלא תיאסר ע"י אחשורוש ויוכל להחזירנה ושפיר יהי' מהני הגט כרצונו ומחשבתו משא"כ בעובדא דמהר"ם לובלין דהוא היפך מחשבתו ע"כ כ' דלא מהני כנז' ודו"ק. ולפי"ז מיושב ג"כ מה שהקשה כת"ה מערכין (דף כ"ג) ממתני' המקדיש נכסיו והיתה עליו כתובת אשה ר"א אומר כשיגרשנה ידור הנאה שלא יחזירה ולפי"ד הלבוש אין מיחוש דהרי כשיגרשה רק למען קחת בערמה דמי כתובתה מההקדש הוי גט מאהבה ואינו גט עכ"ד. וז"א קושיא דהא עכ"פ לא כתב שם הלבוש רק שזקוקה ליבם עדיין כיון שלאותה דבר להתירה מזקוקתה ליבום לא נתכוין בעת גירשה מאהבת דבר וע"מ להחזירה. אבל על מה שהיתה כונתו בודאי שייך הגט כנ"ל ואתעבידא מוחשבתי' וה"נ היתה כונתו כדי שתקבל הכתובה מההקדש ואם נאמר שאינו גט לא תקבל הכתובה ע"כ בודאי אמרינן דהוי גט לענין זה שתקבל כתובתה ע"כ שפיר מצרכינן במתני' שידור הנאה כשיגרשנה שלא יחזירנה ונכון:

ואחתום ברוב שלום וכט"ס.

סימן יב

כבוד ידידי הרב המאה"ג וכו'

הגיעני מכתבו וכו'. וע"ד השאלתו באשה שהיתה בימי נעורי' גומר בת דבלים וגם ישבה אח"כ עם איש א' בלי חופה וקידושין ובעת ישבה תחתיו עוד אחזה באומנתה הקדום ואיהי וכו' בבוציני. בקצירת אומר קדש וקדשה ביחד. ושוב רצו לברוח לאמעריקא ועל הספינה שעבר הוא נטבע במים זה ל"ה שנים ולעת זקנתה חזרה בתשובה זה כמה שנים אם אין כאן חשש עגונה ושנחוש לחששא רחוקה דאין אדם עושה בבע"ז שקידשה פ"א אותו קדש שדרה עמו כנז'. והביא מדברי המהר"ם שיק (אהע"ז סי' כ"א). ושאלת חכם כי"ב חצי תשובה כי שאני בנידון דידן מהתם לענין ציווילעהע יותר יש לחוש שם עכ"פ מנואף ונואפת וכו' ובכאן יש להתיר למעשה. והנה המהר"ם שיק הביא מדברי התה"ד (סי' ר"ט) דל"ש חזקה דאאעבבע"ז במומר ומומרת ויותר הוו"ל להביא מדברי הריב"ש (סי' ו' מובא בב"י אהע"ז (סי' קמ"ט) דענין דשם דמי להציווילעהע כמ"ש הריב"ש בתוך דבריו וז"ל אבל זה שנשאה בחוקי עכו"ם והתנה עמה להיות אשתו הו"ל כמדבר עמה על עסקי קידושי' בשעה שנתייחד עמה והו"ל. כמו שפירש ואמר לעדי יחוד שדעתו לבעול לשם קידושין יש להשיב ולומר דאדרבא איפכא מסתברא דאפי' לדעת אותן הגאונים שסוברים דבסתם אמרינן דלשם קידושין בעל בנידון זה לא בעל לשם קידושין דכיון שהותנו בנשואין כחוקות הגויים הרי הוא כאלו פירשו שאין דעתו לשם קידושין כדת משה וישראל וכו' אלא שהוא אצלו כמו פלגש בלא כתובה וקידושין עכ"ל הריב"ש ומלשון הריב"ש איכא למישמע טובא לענין הציווילעהע שיש לטעות לכאו' ולומר כיון שנושאה לשם אישות הוו"ל כמו שחשב הריב"ש דהוו"ל כמדבר עמה על עסקי קידושי' ועל העדים הבאים בציווילעהע הי' לומר כמו שפי' ואמר שדעתו לבעול לשם קידושין וע"ז כ' הריב"ש דז"א ואדרבא דבכה"ג גם הגאונים המובא ברמב"ם (פ"י מה' גירושין) מודים דאין כאן סרך קידושין כלל ומזה הי' לו להביא יותר וגם מ"ש במהר"ם שיק להקשות מדברי הראב"ד (ריש ה' אישות) דאיסור לא תהי' קדשה דוקא במיוחדת לזנות אבל במיוחדת לו אין איסור וא"כ איך שייך כלל חזקה דאאעבע"ז עכ"ד. תמהתי דהא הראב"ד לא כ' רק דאין בה איסור לאו ומלקות אבל בודאי יש איסור דרבנן וכמ"ש שם הרב המגיד לדעת הראב"ד שאם לא היתה הפנוי' שאינה מופקרת באיסור מה"ת לא היו סומכין על חזקה זו דאאעבבע"ז דאיסורא דרבנן כולהו אינשי לא זהירו בהו ומזה ראי' להרמב"ם עכ"ד המ"מ ע"ש ועכ"פ מפורש דאיסור דרבנן איכא לכ"ע ואיך כ' במהר"ם שיק דאין איסור כלל ובדברי המ"מ אלו הארכנו בעה"י בתשובה במנח"א

(חלק א' סי' ס"א) ע"ש ועכ"פ אין זה מוסכם דבדרבנן ל"ש חזקת כשרות וגם לא אאבע"ז ודיברו מזה באחרונים. ועכ"פ מ"ש במהר"ם שיק לד' הראב"ד. תמהתי דהלא זהו דברי הרב המגיד ע"ש, וכפי מה שכתבתי שם במנח"א עכ"פ בנואף ונואפת המוחזקים לכך בודאי יצאו מהרוב ול"ש חזקת כשרות ולא אאבע"ז ודמיא למים בראש וכו' ע"ש וא"כ אין לחוש לחשש דאאבע"ז בזה העובדא. וגם יש לצרף ליתר שאת מ"ש שנטבע אותו נואף בספינה בים ומהסתם בא כן מכתב אז מהאמט של הספינה ששם נרשמו לוקחי הקארטען הבאים בספינה לנסוע וידוע מ"ש האחרונים לענין שבא מפנקסי הקאמאנדא שמת דזהו כשטרות העולים בערכאות וכו' וחזקה לא מרעי נפשי' אם כי יש פלוגתא לדינא בעגונה בזה בתשו' האחרונים. וגם הוא מים שאין להם סוף ממילא. אך כיון שהצטרפו באחרונים היכא שלא בא זה זמן רב ל"ה שנים ולא כ' שום מכתב שכנראה נסע מאתה אז בשלום שגם היא תסע אחריו. וגם במים שאל"ס היא רק דרבנן וכשאבד זכרו כשניסת לא תצא כמ"ש באה"ז (סי' י"ז סעי' ל"ד) וזהו לסניף בעלמא אבל באמת אין כאן חשש מדינא לחוש לאישות כלל כנז' ולא מצאתי איסור לסדר הקידושין:

ב) ומה שכתב מעניני דיומי' ע"מ דאמרינן במגילה (דף ד') בטעמא דאין קורין המגילה בשבת ולמה לא אמרינן משום שצריך לקרות המגילה בלילה ושמא יטה כמ"ש המהרי"ל לענין ההגדה בשבת שיאמרו שנים מתוך הס' עכ"ד לק"מ וכמה תשובות יש בדבר. א) דל"ש למיגזר משום בלילה. דעיקר חיוב קריאת המגילה רק ביום וכמ"ש התוס' שם דף ד' ע"א ד"ה חייב אדם וכו' ועיי' במג"א סי' תרפ"ח ס"ק ז' ובסי' תרצ"ב ס"ק ב' ובשאר (''כ ב) וגם אם ירצו לקרותה גם בלילה (משום ולא דומי' לי) הא בשביל זה ל"ש לדחות פורים משבת דהא יוכלו לקרותו עש"ק אחרי פלג המנחה דיוצאין ג"כ קריאת הלילה כמ"ש התה"ד ומובא להלכה בב"י ובמחבר סי' תרצ"ב סעי' ד' דיוכל לקרותו מבעוד יום אחרי פלג המנחה כשקשה עליו התענית וכיוצא וא"כ כשחל בשבת יעשו ככה ואז עדיין יממא הוא והשמש זורח וא"צ לאור הנר כלל. ואם כי הפר"ח חולק ע"ז שם מ"מ נראה בע"כ טעמי' דמרן להלכה משום שעיקר קריאתה בלילה אינו רק אסמכתא כמ"ש התוס' ובר"ן בשם ר"ת ע"כ גם מפלג המנחה ששייך ללילה לענין ק"ש של ערבית לר"י שוב יוצאין ולא צריכין צה"כ כיון שעיקר חיובה רק ביום כנז'. ג') גם אם קורין בלילה לאור הנר ל"ש שמא יטה דהא יוכל לקרות אדם חשוב והשאר ישמעו ובאדם חשוב ל"ש שמא יטה כדפסקינן בש"ע או"ח (סי' ער"ה סעי' ד') עיי"ש. ד') וגם הא השומעין א"צ מדינא לעיין בספר המגילה ומבואר שם (בסעי' ג') אם יש אחר עמו אפי' אינו קורא ואומר לו תן דעתך עלי וה"ה אם אומר כן לאשתו ע"ש וא"כ יוכל לומר לא' מהשומעים דיתן דעתו על

הקורא שלא יטה. וכן יש כמה תשובות בדבר דלק"מ. וגם ל"ש לומר דליגזר שלא לקרות אטו אינו אדם חשוב שדרכו להטות ויקרא ג"כ. ז"א דזה הוי כעין גזירה לגזירה ואף שכ' התו"י בשבת (דף כ"א ע"א) בתוספות ישנים דשמא יטה הוי גזירה קרובה וחדא גזירה הוא ושייך גזירה לגזירה מ"מ נודע הך כללא דאין לדמות בגזירות זל"ז כמ"ש התוס' דפעמים גוזרין גזלג"ז ולפעמים לא ועכ"פ אין להקשות עוד ולדמות בכה"ג כנז':

והנה בדברי התוס' ישנים אלו בשבת שם כ' וי"ל דחדא גזירה הוא דא"א שלא יטה וריב"ן פי' דהא דאמר לעיל נמשכין אחרי הפתילה לא משום שמא יטה אלא שמא יכבה וליכא שלום בית עכ"ל והוא פלא דמה הביא מריב"ן דלפי דבריו אינו תירוץ ואדרבא עדיין הדקל"ד דא"כ האיך גזרו מהותך אטו שאינו מהותך והא הוי גזירה לגזירה וכיון דאינו משום שמא יטה לא הוי גזירה קרובה כנז'. והדקל"ד. ונראה ליישב לפע"ד עפימש"כ בס' זכרון שמואל בטעם גזירה לגזירה דגזירה הוא רק על שוגג דאז שייך גזירה דאם על מזיד הא יעבור על הגזירה ועל האיסור בעצמו א"ו רק על שוגג ע"כ ל"ש למיגזר גזירה למשמרת על הגזירה דרבנן הראשונה דהא גם אם יעבור על הגזירה דרבנן בשוגג אז א"צ כפרה כמו איסור דרבנן בשוגג כד' הנתיבות והארכנו בזה במנח"א (חלק א' סי' ל"ז) בענין גזירה לגזירה ויישבנו בזה בדברי התוס' (שבת דף י"א) עייש"ה ולפי"ז יובן מ"ש התוס' ישנים בזה דבתחלה כ' דהגזירה שמא יטה ע"כ הוצרכו לתרץ דהוי חדא גזירה דא"א שלא יטה וכונתם נראה כהך דאמרינן בחולין (ק"ד ע"ב) אי שרית לי' לאסוקי עוף וגבינה אתי לאסוקי בשר וגבינה ואכיל בב"ח דאו' ועיי"ש ברש"י דהיינו גזירה קרובה כי האי והוי חדא גזירה הוא דא"א שלא יטה וכמו שם בחולין דא"א שלא יאכל בב"ח דאו' ואח"כ הביאו תי' אחר בשם הריב"ן דהגזירה ראשונה אינו שמא יטה רק שמא יכבה וליכא שלום בית דהיינו. דאי הוי הגזירה ראשונה משום חשש איסור אז הי' שייך להקשות דהוי גזירה לגזירה. דהא אם יעבור על הגזירה הראשונה בשוגג ג"כ לא הוי מכשול דהא איסור דרבנן בשוגג א"צ כפרה וא"כ ל"ש למיגזר עלי' עוד גזירה ומשמרת. אבל אם הגזירה הראשונה שמא יכבה (מאליו) וליכא שלום בית ל"ש לומר דיתכבה רק בשוגג. הא מאי נ"מ סוף כל סוף אם יהי' חושך לא יהי' שלום בית ושפיר שייך למיגזר עוד גזירה מהותך אטו שאינו מהותך אטו הגזירה הראשונה שמא יכבה וליכא שלום בית ודו"ק כי נכון הוא בעה"י בפי' דברי ריב"ן כי ז"ז אין פי' להדברים כנז':

אמנם לדברי הנתיבות הנז' י"ל מדברי הש"ס יבמות (צ"ד סוף ע"ב וצ"ה ע"א) לא דמי אשתו דבמזיד אסירא מדאורייתא בשוגג גזרו בה רבנן אחות אשה דבמזיד לא אסור מדאורייתא בשוגג לא גזרו בה רבנן ועיי"ש ברש"י והיינו לכאו' הסברא כיון דגם במזיד

הוא רק איסור דרבנן באחות אשה שם ע"כ בשוגג לא גזיר כיון דלא אסור איסור דרבנן שעשאו בשוגג וכסברת הנתיבות. ואולי י"ל דאדרבא מכאן הוכחה להיפך דרק בשוגג לא גזרו רבנן דוקא למשמרת בזה. והיכא דלא גזרו. כגון בזה. אבל במק"א יש לחוש גם בשוגג מדרבנן:
ושוכט"ס. ידידושתו"ט.

סימן יג

כבוד ה' המופלג וכו'.
הגיעני מכתבו וכו' ואשר העיר בדברי רבינו הס' חסידים במקומות רבות. ואם בעיני מעל' נראה כחברותא כלפי הראשונים לפלפל או להשיג טעמו ונימוקו של רבינו יהודא החסיד ז"ל הנה אנכי לא כן עמדי ויראה נא בשו"ת דברי חיים (ח"א אאהע"ז תשו' ח') מה שכתב ותמה נגד הנו"ב ז"ל שהרחיב בלשונו נגד גדול הראשונים רבינו יהודא החסיד רבו של הסמ"ג ואור זרוע אשר כל תורתינו ומנהגינו בארץ אשכנז וצרפת נמשכים אחריהם ולכן בודאי יפה שיחתן מתורתן של בנים אחרונים עכתד"ה בדברי חיים. וכ"ש אנן מה נעני אבתריי' ז"ל. וראינו דברי רבינו יהודא החסיד הובאו בית יוסף מרן בש"ע לפסק הלכה כמה סעיפים בש"ע אשר מקורן טהור בב"י רק מדברי הס' חסידים ולדוגמא אציין בש"ע יו"ד (סי' י"א סעי' ד') ברמ"א בשם ר"י חסיד ובב"י ומחבר ביו"ד (סי' שס"ב סעי' ו') דמקורו רק מספר חסידים ובסי' רס"ה (סעי' י"א) ועיי"ש בביאור הגר"א (אות מ"ו) וכן (בסי' של"ט סעי' א') ברמ"א וכן באו"ח (סי' ר"ס) במג"א בשם ר"י החסיד ועיי' בט"ז (יו"ד סי' קט"ז) וכהנה עוד בש"ע בפרט בנושאי כליו במקומות שונות ע"כ צריכי' אנו לקבל דבריו במורא וליישבן ולהסבירם היכא דאפשר אם כי גוף הדברים בצוואותיו טעמיהם המה גבוהים ונסתרים עמוקים מניייים ושגבו למעלה משכלנו וכמ"ש שם בד"ח אך ד"ת הוא כפטיש יפוצץ ועכ"פ יש להעיר מה שנ"ל באיזהו מקומן של שבחים בעה"י.
ועל התשובה מראש הבטחתיו על ככה ואקיים בעה"י וארשום רק מקצת קמא קמא דמטי לידי בצוואות (סי' ב') והוא מובא להלכה **ברמ"א** יו"ד (**סי**' של"ט סעי' א') בשם רבינו ירוחם בשם ר"י החסיד אין לחצוב ולהניח קבר פתוח הנה מפורש בתורה (בפ' ויחי) שאמר יעקב אבינו בקברי אשר כריתי לי בארץ כנען שמה תקברני פרש"י כפשוטו כמו כי יכרה איש הרי שחצב לו קבר בחייו ועיי' ש"ס סנהדרין (כ"ו ע"א) שדרשו מקרא (ישעי' סי' כ"ב) הלך לחצוב לו קבר בקברי בית דוד בא נביא וכו' ואין לומר דלא חצב חציבת הקבר רק ציון וסימן וכהאי דאמרו במדרש רבה ויקרא (פ"ה) שדריש עה"כ הלז

בישעי' מה לך פה וגו' מכאן אר"א צריך אדם שיהי' לו מסמר או יתד קבוע בבית הקברות כדי שיזכה ויקבור באותו מקום עכ"ל (ועיי' בסידור ה"ר קאפיל ז"ל בסדר הנהגות ישרות בסופו) והיינו כדרך הקונה לו מקום חשוב בביה"ק בחייו שנותן שם מסמר או יתד שזהו המקום שקנה אך שם מיירי בע"כ שחצב לו קבר ממש כמו דדריש במד"ר שם אח"ז עה"כ כי חצבת לך פה קבר עשאו כמין שובך ונתן קברו עליו ועיי"ש ביפ"ת ובשאר המפרשים והיינו דשם חצב לו קבר ממש (רק שלמד מזה לסמך שאם יזכה ינוח במקום שקנה לו בביה"ק שנתן שם מסמר או יתד וזהו באמת רק לסימן שצריך ליתן למקום הראוי שקנה) והניחו כך ומזה נראה שהי' המנהג דלא כצוואת ריה"ח ולא היו יודעים מסכנה עי"ז דאל"כ לא היו עושין כן וכן מפורש יותר בש"ס מו"ק (ח' ע"ב) אין חופרין כוכין וקברות במועד ופירש"י לצורך מתים שדרכן לחפור כוכים וקברות לזמן לצורך מתים שימותו דטירחא יתירה הוא ועיי"ש בתוס' וכ"ז נראה דלא כצוואת ריה"ח וכן המנהג גם עתה בירושלים שחוצבים קבר ומניחים פתוח ואין חוששין כלל וכדי שלא תיקשי י"ל דבימיהם שהיו נזהרים מאוד בלאו דלא תלין וכן עתה בירושלים וטעמם ונימוקם עמם הי' כנראה שהגם שמבואר ברדב"ז בטעמי מצות דבהלינו לכבודו אז אין עליו העונשים המבוארים בזוה"ק ועיי' בדברינו במנחת אלעזר ח"ב במפתחות והערות לסי' ד' ובשו"ת דברי מלכיאל ח"ב סי' צ"ה] מ"מ הם היו נזהרים לטובת המת וכהאי דאמרו שאין מלינין את המת בירושלים וגם מחמת חום האויר במדינתם ויפה עשו כשנזהרו ביותר בלאו דלא תלין כי שמה הקרקע של אבנים וצריכי' הרבה זמן לחוצבו ע"כ הניחו פתוחים כשיארע ל"ע בעש"ק או בלילה שיקברוהו קודם הנץ החמה (עיי' שו"ת שאגת ארי' החדשות סי' ו' ז') וזה שהכינו הקברים פתוחים כדי ליזהר בלאו דלא תלין והוא לאו ועשה דקבור תקברנו ע"כ שומר מצוה לא ידע דבר רע וסכנה עי"ז אבל ריה"ח מיירי בחו"ל שאין נזהרים כ"כ בלא"ה בלאו דלא תלין ונשענים על הלכה דהלינו לכבודו אינו עובר עליו וא"כ אין צורך לזה להכין ולחצוב קברים א"כ לא הוי שומר מצוה וגו' ושוב הוי סכנה (כאשר הוא באמת סכנה בסגוליית) ע"כ שפיר כ' ליזהר שלא לבא לידי סכנה וא"ש

בצוואות (סי' נ"ב ונ"ג) וכן **האילן** העושה פירות שני פעמים בשנה אחת יש לקוצצו מיד ואין להניחו כלל אילן העושה פירות אין לקצוץ אותו עכ"ל והנה בזה לכאורה ישתומם כל עובר דמה משמיענו שאסור לקצוץ אילן מאכל הלא מקרא מלא דיבר הכתוב (לאו דאורייתא) לא תשחית את עצה וגו' רק עץ אשר תדע כי לא עץ מאכל הוא וגו' ועיי' ש"ס ב"ק (דף צ"א ע"ב וב"ב (דף כ"ו ע"א) וברמב"ם (הל' מלכים פ"ו הלכה ח') ובטור חו"מ

(סי' שפ"ב) ובטו"ז (יו"ד סי' קט"ז ס"ק ו') אולם נלע"ד בזה ואשר יפלא עוד בזה למה לא הביא רבינו המחבר בש"ע הך דינא דאסור לקצוץ אילן מאכל והטור בחו"מ שם הבליעו בלשונו הטהור הקוצץ נטיעת עצמו אעפ"י שאינו רשאי פטור עכ"ל אבל המחבר בש"ע לא הביא שם כלל דאינו רשאי ובפרט דמרן המחבר ידוע דרכו בקודש למשוך אחרי דברי הרמב"ם וכיון דהרמב"ם פסק (בהל' מלכים כנז') שהוא מה"ת (גם בזמה"ז בלא עת מלחמה) ולמה השמיטו המחבר ועוד יפלא על הטו"ז (ביו"ד שם) שהביא בזה"ל עוד אחר מצינו שאסרו חכז"ל מפני הסכנה שלא לקוץ אילן העושה פירות דאיתא בב"ק וכו' וא"ר חנינא לא שכיב שיבכת ברי אלא דקץ תאינה בלא זימנא וכו' ותמהני שבטור לא הביא דין זה בשום מקום מן קציצת האילן הנ"ל עכ"ל הט"ז ובחי' הגרשוני שם תמה על הט"ז דהא כתב הטור בלשונו בקצרה (סי' שפ"ב) כנ"ל והיינו מ"ש ''אעפ"י שאינו רשאי.'' (ונ"ל אולי כונת הט"ז לתמוה על הש"ע ואמר שיטפי' דלשונו כ' ''בטור''. בלבד והיינו דהש"ע לא הביא דין זה דאין רשאי לקצוץ גם בדרך הבלעה כמו שהביאו הטור כנז' לשונו) גם תמה שם בגליון מהרש"א על הט"ז שכ' עוד א' מצינו ''שאסרו חכז"ל מפני הסכנה''. שלא לקוץ וכו' וקשה דהא דאורייתא הוא עכ"ד ונ"ל ליישב דברי הט"ז מה שכ' ''שאסרו חז"ל מפני הסכנה.'' דהנה אמרינן שם בש"ס ב"ק דאמר רב דוקא דטעין קבא אסור למיקצי' א"ר חנינא לא שכיב שיבחה ברי אלא בקץ תאינתא בלא זימנא ואמר רבינא דבמעולה בדמים מותר משמע דהך דר' חנינא משום סכנה דשכיב שיבחת ברי' דקץ תאינתא היינו תאינה סתם כל דהו גם אם לא היו טעין קבא מ"מ סכנה איכא דאל"כ ונאמר דמיירי בטעין קבא קשה לומר דבנו שיבחת הי' כ"כ עבריין לילך ולקוץ ולעבור על לאו דאו' בפרהסיא ומדוע לא ייירא מפני אביו ומדוע לא מחה בו אביו באמת אלא ודאי דלא היו טעין קבא ע"כ הקיל בעצמו מפני שמותר עפ"י דינא וגם לא מחה בו אביו ונראה אח"כ כששכיב דסכנה איכא גם בלא טעין קבא (וכנראה שמת מיד אחר הקצותו או מפני שהמה התנאים ואמוראים ידעו ברוח קדשם כי רק עי"ז מת) ע"כ שפיר אשמעי' הט"ז במ"ש דאסרו "חז"ל מפני הסכנה.'' היינו הך דר' חנינא דיש סכנה גם במקום דאינו אסור עפ"י הדין כגון בלא טעין קבא או מעולה בדמים או צריך למקומו מ"מ אסרו משום סכנה וכמו שקבלנו מאבותינו הקדושים שלא הזדקקו להורות לקוץ אילן גם באופני היתר כנ"ל ולחוש מפני סכנה והיכא דהכרח להורות ישלחו הוראה זו להבד"צ או למורה אחר. ועיי' בשו"ת צבי תפארת לאאמו"ר זי"ע סי' ו']. ואם כי בשו"ת מקור ברוך להג"מ בענדיט וויזעל ז"ל (סי' ח') כ' דאין לומר דהך דר' חנינא מיירי גם בלא טעין קבא וכיוצא דא"כ למה אמר רבינא אח"ז בצריך למקומו מותר והוו"ל להקדים

דברי רבינא לדברי ר"ח כיון דר"ח מיירי רק מסכנה ולא מדינא וכיון דתני אח"כ דברי רבינא דבמעולה בדמים מותר ש"מ דקאי על דברי ר"ח עכ"ד וז"א סתירה לענ"ד שי"ל כיון דרבינא בתראי הוא ומסדרי התלמוד ע"כ נקט דבריו באחרונה ואשמעינן בצריך למקומו מותר מדינא אבל י"ל דסכנה יש גם בזה כדברי ר' חנינא. ולפי"ז מובן מה דאמרי' בב"ב שם דא"ל רב ר"ח לר"י אנא לא קייצנא מר אי ניחא לי' ליקוץ היינו שהי' ראוי לקוצו מדינא אעפי"כ חשש רבר"ח משום סכנה ע"כ אמר לר"י מר אי ניחא לי' ליקוץ היינו אולי אינו גברא דקפדנא ואיננו חושש יוכל לקוצו כיון דמותר מדינא. ולפי"ז שפיר יש ליישב דברי רבינו יהודא החסיד דאשמעינן בצוואותיו שמירת הסכנה ע"כ אשמעינן דאין לקוץ אילן מאכל היינו בשום אופן כלל היינו גם בלא טעין קבא או צריך למקומו כנ"ל דמותר מדינא מ"מ מטעם סכנה אסור. ובאמת כ' שם בתשו' מקור ברוך הנ"ל בסוף התשו' העלה דלפי"ד הטור בלא טעין קבא מ"מ כיון שהוא עושה פירות מעט אסור לקוצו וכ"כ בתשו' בית שלמה (חיו"ד סי' ק"מ) עיי"ש וי"ל דזהו אשמעי' ריה"ח בצוואתו דאילן העושה פירות (אם רב או מעט. גם בלא טעין קבא. מ"מ) אסור לקוצו (גם מדינא) כנז' שוב ראיתי בשו"ת שאילת יעבץ (ח"א סי' ע"ו) שכ' ג"כ בצריך למקומו או דלא טעין קבא הגם דמותר מדינא לקוצו מ"מ מפני הסכנה אין לקוצו ופי' כן בדברי הגמ' ב"ק דהאי דשכיב שיבחת וכו' כדברינו הנ"ל ועיי' שו"ת בשמים ראש (סי' של"ד). וידעתי שיש דיעות שמקילי' דגם סכנה אין בו בצריך למקומו וכיוצא אך כתבתי לדיעות דס"ל שיש עכ"ז סכנה גם במותר מדינא ע"כ ישבתי דעת צוואת ריה"ח כנ"ל:

אמנם מ"ש אילן העושה פירות שני פעמים בשנה יש לקוצצו מיד ואין להניחו כלל. הלא ישתומם כל עובר לכאורה דהאיך נתיר לאו דאורייתא דעושה פירות ב' פעמים בשנה דהוא עושה פירות יותר מקבא ובודאי הוא לאו דאו'. אך נראה כיון דקוצצו משום סכנה לד' ריה"ח והיכא שהוא לצורך בנ"א היינו להצילם מסכנה וכיוצא ליכא בל תשחית כמ"ש התוס' בע"ז (דף י"א) ד"ה עוקרים על המלכים שכתבו משום בל תשחית ליכא דכיון דמשום כבודו של מלך עושין כן אין כאן משום השחתה ובס' ארעא דרבנן תמה לפי"מ דאמרינן בברכות (דף י"ט ע"ב) דאין מתירין לאו דאו' משום כבוד מלכים ולפע"ד ל"ק דלא כתבו התוס' דדחינן לאו דאו' משום כבוד מלכים רק משום שעושה כן לכבוד מלכים והוא צורך האדם היינו איש כפי מהללו וכפי ערכו דלפי ערך המלכים זהו כבודו וצרכו לעשות כן אחרי מותו וא"כ אינו בל תשחית דהא בשורש לאו זה אמרי' דבצריך למקומו וכיוצא ששוה יותר ל"ש כלל לאו דבל תשחית וא"כ ל"ש כלל קו' הארעא דרבנן וז"פ. וראיתי עתה בשו"ת אוריין תליתאי (להה"ג מהאראדענקא. סי' נ"ב) שהעיר ג"כ

כעין זה. ועיי' ש"ס חולין (פ"ח ע"ב) דאם אין לו עפר שורף את טליתו ומכסה הרי דליכא בל תשחית לצורך גופו ומצוותו. אולם יש להקשות לענ"ד מש"ס חולין (דף ז' ע"ב) בהאי דנפק רבי לגבי רפב"י והוי קיימו כודנייתא חיורתא וכו' א"ל מזבנינו להו א"ל ולפני עור לא תתן מכשול מפקרנא להו מפשת היזקא עקרנא להו איכא צער בעלי חיים קטילנא להו איכא בל תשחית הוה קא מבתיש לי' טובא גבא טורא ביני' וכו' ולפימש"כ דלצורך האדם ליכא בל תשחית א"כ האיך אמר קטילנא להו איכא בל תשחית הא כיון שחשב כבר כל הדרכים ואין לו עצה אחרת דאם יפקירם יעבור על ל"ת דלפני עור וגו' וכיון שצריך לפזר כל ממונו שלא יעבור על ל"ת כדפסקינן בש"ע או"ח (סי' תרנ"ו ברמ"א) וכיון שהוא צורך האדם שלא יעבור על ל"ת ליכא בל תשחית. אולם לחומר הנושא הקשה בזה י"ל דבזה הוי פליגי באמת רבי ורפב"י כמו שנראה מויכוחם בגמ' ובאמת ס"ל להתוס' בע"ז דהלכה כרבי בזה לגבי רפב"י היינו דרבי אמר קטילנא להו כיון דאין לו עצה אחרת כנ"ל ליכא משום בל תשחית ע"כ פסק ג"כ התוס' ככה אך עדיין קשה ממה דאמרי' עקרנא להו איכא משום צעב"ח והא פסקינן בש"ע אהע"ז (סי' ה' סעי' י"ד ברמ"א) בשם או"ה דכל דבר הצריך לרפואה או לשארי דברים לית בי' משום צעב"ח עכ"ל וא"כ ה"ז צורך האדם שצריך לו כדי שלא יעבור על בל תשחית ובצורך לכל דבר שיהי' ל"ש צעב"ח. ועיי' תוס' ב"מ (ל"ב ע"ב) בד"ה מדברי שניהם וכו' שכ' דעוקרים על המלכים ליכא משום צעב"ח משום כבוד מלך כמו דליכא בל תשחית וי"ל דבזה ג"כ רבי לשיטתו דהיכא דאיכא צורך האדם ליכא בל תשחית ה"נ ליכא צער ב"ח ע"כ אמר עקרנא להו ורפב"י דהשיב לו איכא צעב"ח לשיטתו דהיכא שהוא לצורך האדם שייך ג"כ בל תשחית ע"כ גם צעב"ח אסור גם במקום צורך האדם ומעתה שפיר פסק הרמ"א באהע"ז כנ"ל בזה כרבי דהיכא שהוא צורך האדם ל"ש צעב"ח כנז'. ואולי בזה נסתפק רבי מה שאמר לרפב"י אם יעקור להו או יהרגם וכיוצא מה דחשב שם כיון דס"ל לרבי דל"ש לאו בל תשחית במקום צורך בנ"א אך נסתפק אולי לא הותר מעיקרא לאו דבל תשחית בזה רק נדחה ע"כ אולי נכון יותר לעקור להו דאיכא צעב"ח וס"ל לרבי דצעב"ח לאו דאורייתא ועדיף משידחה בל תשחית דאו' והנה בתוס' ע"ז שם ס"ל דהגם דבל תשחית ל"ש היכא שהוא לצורך בנ"א אמנם צעב"ח לא הותר רק לכבוד המלך שהוא כבוד לכל ישראל ואתי כבוד רבים ודחי צעב"ח עכ"ל ולפי"ז הרמ"א באהע"ז הנ"ל דס"ל דהותר צעב"ח במקום צורכי בנ"א גם לכל אדם הפשוט (ולאו דוקא לכבוד המלך שהוא כבוד כל ישראל בע"כ דלא ס"ל כהתוס' ע"ז הנז' וצ"ע. וראיתי בתרומת הד הדשן (בפסקים וכתבים סי' ק"פ) שכתב דהני כודנייתא לא היו מזיק ברור כ"כ ע"כ לא עקרן

רבי משום צעב"ח אלא שר פב"י החמיר מרוב חסידתו עיי"ש, עכ"פ הדרן לדברי ריה"ח שפיר כ' כיון דעפ"י דינא בצריך למקומו וכיוצא צרכי בנ"א ליכא משום בל תשחית א"כ גם להנצל מפני הסכנה ל"ש לאו דלא תשחית וגו' ע"כ שפיר ציוה דבעושה ב"פ בשנה אז הוא סכנה לקוצצו ע"כ שוב מותר וצריך לקוצצו כנז'. [ועיי' בדברינו בס' עולת תמיד על מס' תמיד דף כ"ח ע"א בד"ה ורשות היתה לו לשרוף את כסותו וכו' עיי"ש באורך]: ומ"ש לעיל מדברי האוריין תליתאי הנה הוא כ' שם להצדיק המנהג שעושים הדלקה גדולה גם בבגדים חשובים בליל ל"ג בעומר במירון על ציון רשב"י ולא חוששין משום בל תשחית עיי"ש ועיי' בתשו' ערוגת הבושם ושם ארי' להגאון מזסלב ז"ל (חאו"ח סי' י"ד) שכתב ג"כ סמוכין להדלקה ושמחה זו אולם מ"ש שם הטעם לשמחה זו מה עושי' על קבר איש אלקים רשב"י במערה מעין זה דאיתרחיש ניסא לרשב"י (כדאמרי' בשבת) להנצל מגזירת הקיסר בפרטות על קברו שלא הי' מגזירת הרוגי מלכות כי הרוגי מלכות לא ניתנו לקבורה ע"כ וקברו מוכיח עליו שזכה לקבורה ולא הי' מהרוגי מלכות עכת"ד. ותמהני דהא מצינו ברע"ק רבו של רשב"י שהי' מעשרה הרוגי מלכות וזכה לקבורה עפ"י אלי' ז"ל במערה וכמו שהביאו ממדרש א"כ זכה לקבורה הגם שהי' מהרוגי מלכות ולמה אין עושי' הלולא כזה על קבר רע"ק אלא ודאי טעמי' עמוקים יותר ישנם בזה הרבה למעלה ודיברנו מזה במק"א ואכמ"ל:

עוד בצוואות (סי' כ"ו) לא ישא אשה ששמה כשם אמו או שמו כשם חמיו. הנה ראיתי בשו"ת דבר אלי' להה"ג מטרלא ז"ל (סי' ל"ז) להסביר הדבר עפי"מ דפסקי' ביו"ד (סי' ר"מ) דאסור לקרוא לאחר ששמו כשם אביו ואמו ואם ישא אשה ויקרא, אותה בשמה אסור משום שקוראה בשם אמו ולכן אם יקבל עליו באיסור שלא יקרא את אשתו בשמה כל ימי חייו (עיי' שבת קי"ח מימי לא קראתי לאשתי אשתי וכו' ועיי' בליקוטי מהרי"ל שמעולם לא קרא לאשתו בשמה והובא בכנה"ג אהע"ז סי' א' וכן ראיתי ביד שאול להגמהרי"ט ז"ל סי' ר"מ סעי' ד') יש להתיר עכ"ד וזהו תימה לענ"ד דאי משום טעם זה לא יאסר רק בשם פלאי שאינו נודע ומורגל דאז אסור משא"כ בשם הנודע מותר לקרות כשם אביו ואמו כמ"ש בש"ע יו"ד (סי' ר"מ סעי' ב') ועיי"ש בדרישה מובא בש"ך (ס"ק ג') דבשם שאינו פלאי אפי' בפניו מותר לקרות לאחר עיי"ש א"כ אין לאסור רק בשם פלאי ולא בסתם אלא ודאי דאין הטעם כמ"ש בשו"ת דבר אלי' כנז':

אולם מבואר בס' חסידים (סי' תע"ז) שאין לחוש בשם הכלה כחמותה זולת במשולשין שכ' וכן האדם שלקח אשה ששמה רבקה או שם אחר ובנו לקח אשה ששמה רבקה ובן בנו לקח אשתו ששמה רבקה (עיינו לנכח יביטו דלא כמ"ש בתשו' דבר אלי' סי' הנ"ל

דבס"ח הצריך משולשין רק בשם החתן וחמיו ולא בשם הכלה וחמותה והרי בזה מפורש דהצריך משולשין בשם הכלה וחמותה) וא"כ נמצא דבכלה וחמותה בלבד אינו מזיק ומ"ש בצוואות למנוע גם כלה וחמותה בלבד מוכרחי' לומר דהצוואה זו רק לזרעו נאמרה וכמ"ש הנו"ב תניינא (חאהע"ז סי' ע"ט) וכ"כ בחכמת אדם עפ"י המבואר בזה בסי' תע"ז כנז' דדוקא במשולשין יש לחוש ויפלא עי"ז על מ"ש מרן בתשו' דברי חיים (ח"א אהע"ז סי' ח') דמה שמקפידין העולם מצוואות זהו נראה דלכל העולם נאמר ולא לזרעו בלבד והרי זה דכלה וחמותה מקפידין העולם ועפ"י המבואר מוכרחין לומר דזהו הצוואה רק לזרעו נאמר דהא בס"ח בעצמו כנז' כ' רק במשולשין והיינו בע"כ דזהו לכל העולם נאמר רק במשולשין כנז'. אולם ראיתי בשו"ת דבר משה קמא להה"ג מהאראדענקא (סי' נ"ח) שהביא מפי הגה"ק מהר"ש מבעלזא ז"ל כי התרעם על החכמת אדם בזה ואמר כי לא הבין יפה בדברי הס"ח הנז' והפי' באמת הוא שם כמו שצייר מקודם באיש שהוא אלמן ויש לו בן ולקח אשה ששמה רבקה והבן שיש לו מאשה הראשונה נשא ג"כ אשה ששמה רבקה ואותו הבן יש לו בנו מאשתו הראשונה שנשא ג"כ אשה ששמה רבקה אעפ"י שאינו כלתו של רבקה ואין כאן שמותיהן שוות בכלה וחמותה כיון דהבנים המה מנשים אחרות מ"מ כיון שהם משולשין ולקחו ג' שמות היא לא תצלח אבל בכלה וחמותה גם באינם משולשים יש לחוש ולא סתרו הצוואות להס"ח עכ"ד הנ"ל (ולפי"ז ניחא, מ"ש בד"ח שמה שהקפידו העולם כנראה גם לכל העולם כמו שהערותי לעיל דבכלה וחמותה ג"כ מקפידי' העולם). וי"ל בזה שיתחייחדו הדברים עם מ"ש הג"מ חיד"א זצ"ל בברית עולם פי' הס"ח לדרכו שם דגם שמצינו בש"ס שהקילו בכל אלו מ"מ בימינו שיש התגברות הס"א ר"ל יש לחוש לע"ה עיי"ש וא"כ ה"נ יש לומר כיון דהם משולשין ואין הכל יודעין שזו אינה אמו ואיכא ע"ה לרואין ושומעין ע"כ יש לחוש. אולם הביא שם בתשו' דבר משה בשם הגה"ק מהר"ש מבעלזא הנ"ל שהתיר וצוהו להשתדך באם שהי' לא' עוד שם אחר וציוה שיקראוהו בשם הנוסף. וגם יש לנו ללמוד ממעשה רב הוא הגה"ק רבינו מוהר"ר צבי הירש מזידיטשוב ז"ל בעל עט"צ שלקח לו לחתן את הגה"ק מראזדל ז"ל שהי' שמו יהודא צבי ומי יחוש יותר מה שנזהר האיש קדוש הלז דמי לבר אלהין ועשה מעשה בעצמו ובתו א"ו דבשני שמות שיש לא' שוב אין לחוש. וכ"כ בתשו' אמרי אש להתיר כשיש לא' שני שמות וכ"כ בצ"צ להגה"ק מליבאוויטש ז"ל בפסקי דינים וכן בחאהע"ז (סי' קמ"ג) בשם זקינו הגה"ק בעל התניא ז"ל דאם הא' יש לו שני שמות אין לחוש דאין זה בכלל שמותיהן שוין:

בס"ח (סי' ת"ק) המוליד ממזר וכו' דקאמר ממזר לא חי וכו'. עיי' ש"ס יבמות (ע"ח ע"ב) דמחלקינן בין ממזר ידוע לשאינו ידוע ועיי' בית שמואל אהע"ז (סי' א' ס"ק י"א) ובש"ס בכורות (מ"ה ע"ב) דאמרי' כמותך יתמעטו ממזרי וכו'. והנה נ"ל ליישב קו' התורת חיים בסוגיא דרוב (חולין י"א ע"ב) ממה דלא ילפינן בגמ' דאזלינן בתר רובא מכהן העובד עבודה דילמא לאו כהן הוא ואמו זינתה ול"ש לומר בזה בחבושין בבית האסורים דדילמא אם אמו זינתה וכן קודם לה עכ"ד ועפי"ז יתיישב דכיון בממזר אינו חי והוא מוחזק לכהן כשר ואין ידוע לממזר א"כ לא חי א"כ לא ילפינן רוב מזה די"ל בשביל שהוא חי כנז' ע"כ ברור שאינו ממזר וכהן הוא. אכן לפי מש"כ בשער המלך (פ"ט מהל' טומאת מת) דבאמת עיקרא דמילתא דילפינן רוב מזה דדילמא לאו אביו הוא והלא דילמא משום דממזר אינו חי וכיון שחי בע"כ אביו הוא ותי' דחששו דלמה דקיי"ל דנכרי ועבד הבא על בת ישראל הולד כשר בין בפנויי' בין בנשואה והיינו דקשיא לי' בגמ' דילמא לאו אביו הוא רק שבא עלי' נכרי ועבד ואז אינו ממזר וחיי עכ"ד. ולפי"ז בכהן העובד עבודה דאם בא עלי' עבד או נכרי שוב פוסלה מכהונה וגם אינו ממזר כנ"ל ושוב חי (ול"ש לומר דממזר אינו חי) ואעפ"כ סומכין שיעבוד כהן עבודה אלא ודאי דאזלינן בתר רובא אך בזה י"ל כיון דלא אפשר בענין אחר דלא ימצאו כהן העובד עבודה ותליא במסקנא דסוגי' היכא דאפשר וכו' ואכ"מ להאריך :

בס"ה (סי' תקס"א תקס"ב תקס"ג תקס"ד) הביאו בשכנה"ג (יו"ד סי' ר"מ) והביא סמוכין לזה מכמה פוסקים ותשו' עיי"ש. והנה במ"ש בסי' תקס"ב בזה כשהאב מצוה לבנו לקחת בת בנו או בת בתו וכו' הנה עיי' בס' יפה ללב הספרדי ח"ג (סי' ר"מ) מיו"ד שכ' עפי"ז דאם מצווה האב את בנו לישא את בת אחיו או בת אחותו שאסרוהו בצואת ר"י החסיד (וכ"ה בס"ח עצמו סי' תע"ז) והבן ירא לנפשו מחשש צוואות ריה"ח לא ישמע לדבריו דחמירא סכנתא מאיסורא והביא כן מהגמחיד"א זצ"ל בשו"ת יוסיף אומץ (סי' ל"ז) והנה עיינתי ביוסיף אומץ שם וראיתי דלא מיירי כשאביו צוה לו רק שהביא בכמה צואות ריה"ח אשר עיניו ראו שהי' מעשים נוראים שלא הצליחו ר"ל ולא מיירי כלל כשצוה לו אביו. אך לפי הנז' לעיל לפימש"כ מרן בדברי חיים לתרץ דלא תקשי על ר"י החסיד מדמצינו בגמ' דמצוה ליקח את בת אחותו דהוא משום דבדורות הראשונים הי' החיתון לש"ש ולקחו את בת אחותם ושומר מצוה לא ידע דבר רע משא"כ בדורות האחרונים חששו שלא יכוונו לשם מצוה כמו שאחז"ל ביבמות בתחלה מצות יבום קודמת ואח"כ הנהיגו להקדים חליצה מטעם זה. ממילא אם הוא מדעתי' דנפשי' לא יקח אותה ויחוש לצואת ריה"ח מחשש סכנתא רק יקחנה בשביל מצות כיבוד אביו

ושוב הוי שומר מצוה (דכיבוד אב) לא ידע דבר רע ע"כ י"ל דישאנה (וכמו בזמן חכמי הש"ס שהי' בכל נשואין בכלל שומר מצוה מפני שהי' כונתו לש"ש כמ"ש בד"ח כנ"ל) ואין לומר דחמירא סכנתא מאיסורא דהא אפי' באיסורא דרבנן א"צ לשמוע לאביו לעבור (עיי' ביו"ד סי' ר"מ סעי' ט"ו וט"ז לענין אמר לו אביו אל תמחול וכו') כיון דבמקום מצוה (דכיבוד או"א) ל"ש הסכנה כנז'. ובזה י"ל בדברי רבינו בס"ח (סי' תקס"ב) האב מצוה לקחת בת בנו או בת בתו והוא אינו חפץ בה (בעצם. רק מחמת ציוי אביו. ואז אעפ"י שהיא בת אחותו דהיינו בת בתו של אביו) ואם יוכל להתאפק בנשים אעפ"י שישנא אותה הרי הוא עושה דבר גדול בשביל אביו ואמו וכו' עכל"ה (והיינו כיון שאינה אוהבה בעצם רק בשביל כיבוד או"א נמצא ה"ז עושה דבר גדול בשביל כבוד או"א ושומר מצוה לא ידע דבר רע וכנז'):

עוד שם בצוואות (סי' נ"א) פרה אשר תלד ב' עגלים יחד וכו' צריך לשוחטן מיד ועכשיו נדפס דרכי תשובה ח"ג על יו"ד סי' קט"ז (ס"ק ס"ה) ראה נא מה שהביא שם על זה] והנה יש להעיר לכאורה מש"ס בכורות (דף י"ז י"ח) כן בש"ע יו"ד דבהמה שילדה תאומים שני זכרים כא' שניהם לכהן. והנה אמרי' שם בבכורות (דף נ"ג ע"א ודף נ"ח ע"ב) דיתום פטור מן הבכורה דהיינו כשאמו פירשה למיתה וזה לחיים וילפינן שם מקרא דשבעת ימים יהי' תחת אמו פרט ליתום ולפי"ז דאיכא סכנתא אם אינו שוחטה מיד ולפי"ז הוי אמו עומדת לשחיטה תיכף ומיד ופשוט דלא דמי למתה אמו תוך שבעת ימים דאעפ"כ הוי בכור דהתם הי' ראוי להיות שבעת ימים תחת אמו מתחלה אלא שסיבה קרה שמתה משא"כ בזה דלהנצל מסכנתא הוי כעין דר"ש במנחות דכל העומד וכו' היכא דמצוה למיזרקי' וה"נ ביותר משום דחמירא סכנתא מאיסורא עומד לשחוט תיכף ומיד שכך הוא עפ"י הצואה שצריך לשוחטה מיד (אחרי לידתה) דייקא וא"כ אינו בכלל שבעת ימים תחת אמו וא"כ אין צ"ל להיות בכור גם א' משניהם לכהן. ובע"כ י"ל משום דלאו כ"ע קפדי לזה לשוחטה מיד לא היו כאלו פירשה אמו למיתה ודאי וה"ז בכלל שבעת ימים וגו' אך יש לעורר מדוע לא העירו בש"ס מזה עכ"פ בקס"ד כיון דאמן עומדת לשחיטה מיד א"ו דלא החזיקו חכמינו ז"ל זה לסכנה כלל:

והנה יש להסתפק לדינא באם אמו נטרפה תומ"י אחרי לידתו כרגע ולמ"ד טריפה אינה חי' אם צריך ליתן בני' לכהן אם הוי כפירש למיתה כיון דטריפה אינה חי' או כיון דעכ"פ חי' עדיין. ואת"ל דטריפה כיון דחי' עדיין. אמנם צ"ע כשנעשית אמה נבילה מחיים אמנם חי' עדיין אמנם זהו עכ"פ הוי כמתה ול"ש שבעת ימים תחת אמו ולא הוי בכור וצ"ע ואכמ"ל:

עוד ראיתי להעיר מ"ש בצוואות ריה"ח (סי' כ"ט) ולא ישאו ב' אחים לב' אחיות ושם (בסי' ל"ג) לא יתחתן אדם ב"פ עם חבירו בן ובת בת ובן וכבר התפלא שם בס' שבעים תמרים דהלא זהו הך דסי' כ"ט ועכ"פ הי' לו לכוללם יחד אם הי' רוצה לאשמעי' דלאו דוקא ב' אחים לב' אחיות אלא בן ובת ובת ובן. ולפענ"ד נראה מדוייק בלשונו שם (בסי' כ"ט) דלא ישאו ב' אחים ב' אחיות קאי על האחים לבדן שלא ישאו ב' אחיות ומ"ש (בסי' ל"ג) שלא ישתדכו בניהם קאי על המחותנים שמשדכים בניהם זע"ז נמצא נ"מ דאם א' מהמחותנים כבר מת אז ל"ש הסכנה דנשתדכו דהא רק בניהם בעצמם ישאו זל"ז אבל בהך דב' אחים וב' אחיות הוא עליהם בעצמם גם אם מתו אבותיהם וז"ב ולפלא כי לא העירו זה באחרונים שדיברו מזה. (ועיי' מ"ש בזה בשבעים תמרים בשם הגה"ק מליבאוויטש ז"ל בעל הצ"צ) ועכ"ז מסתפינא להקל למעשה ולסמוך עלי הגם שנראה כן נכון מלשונו כנז':

זה נמצא בהעתק אתי מה שהשבתי למופלג א' זה רבות בשנים ועתה באתי בתוספות דברים קצת. ואחרי כמה שנים אשר בא לידי כעת ס שבעים תמרים על צוואות ריה"ח האריך למעניתו בכל פרט. ובאיזה דברים שכתבנו לעיל הרבה לאסוף שמה הרבה דעות שו"ת ופוסקים וכן בדרכי תשובה הנדפס נאסף להקת דעות משו"ת וס' בזה ואקוה כי בעה"י משנה לא זזה ממקומה. אחרי כל אלו. וכדאי עכ"פ להעתיק בזה מה שכתבנו אז בענינים אלו ויש אתנו עוד חי' והערות על ס' חסידים ואכ"מ להאריך. ואם יזכנו הש"י אעשה להם מדור בפ"ע לטובה. ובזה אחתום ברוב שוכט"ס. ועיי' בדברינו בס' אות שלום סי' רס"ח ס"ק כ"ג. ובדברינו בשו"ת מנחת אלעזר ח"ד (בכת"י עודנה) סי' ג'].

סימן יד

להמופלג וכו'.

לתשו' יקרתו שהגיענו בחוה"מ סוכות ואחרי יו"ט לא יכולתי להשיב מפני הטירדא כידוע ועתה באתי. מפני שכתב ידי"נ הה"ג אב"ד דקהילתכם נ"י וביקש להשיב לכת"ה וסיפר בשבחו דמע"ל וגם הסופר המופלג וכו' דפהי"ק הראה לי איזה פרשיות שנשלחו ממחניכם בשאלה זו ואבא בקצרה מה שנוגע להלכה למעשה בעהי"י:

ע"ד השאלה בתפילין בהיודין אשר בתחלת הכתיבה נכתבו בתגין בעוקצי' השמאלית מלמעלה תגין עבים וגדולים ונדמו ללמ"ד וכבר הביא כת"ה מה שמובא בלדוד אמת מתשו' בית יהודא וכן ראו עיניו כבר בחת"ס ובס' משנת אברהם הביא כמה דיעות

מספרי תשובות בזה ותמה כת"ה מדוע לא הזכירו בזה דמהני הבחנת תינוק כי זהו מדינא דגמ' מנחות (דף כ"ט) דוא"ו דויהרוג. הנה במה דסיים אפתח בעה"י:

הנה ראיתי בתשו' בית יהודא למהר"י עייאש זצ"ל (חיו"ד סי' נ"א) בשאלה כזו בהיודי"ן שנראו ונדמו ללמדין ע"י התגין הגדולים כנ"ל וכתב שם וז"ל ואין לומר דיביאו תינוק דלא חכים ולא טיפש ואם קראה יוד כשירה דהא ליתא דהא כתב הב"י (ס"ס ל"ו) בשם מהר"י קולין וז"ל דכל היכא דפשיטא לן שאין האות כצורתה לא תועיל ראיית התינוק יע"ש וכתבו הרמ"א בהגהות ש"ע עכ"ל הבית יהודא והרי עורר כבר אודות הבחנת תינוק אך לענ"ד באמת במחכת"ה וגדלו דהבית יהודא אין זה ראי' מדברי מהרי"ק דהמהרי"ק כתב זה (בשורש ס"ט) רק בשאלה דידי' באלפין ופפי"ן שאין יו"ד האלף נוגעת אל עצומה כלל מעיקרא וכן נקודת הפ"א אין נוגעת לגגה וכיון שאין האות כצורתה ונפסק מעיקרא באמצעי ואינו כצורתה ע"ז כתב המהרי"ק דלא דמי לוא"ו דויהרוג לענין קצר וארוך דמהני הבחנת תינוק להכריע אם הוא וא"ו דגילוי מילתא בעלמא הוא דיש לה אורך וא"ו משא"כ באלפין ופפין שאינם נוגעים לגגה ע"ש. אבל לענין היודין בנידון דידן הלא אדרבא לעינינו אין נשתנה כ"כ צורת האות בהתגין האלו שאנו רגילין בזה בכתב אשורית אלא שהסופר לא דקדק כ"כ לעשות התג דק ונדמה ללמ"ד ע"כ י"ל באמת דאם נראהו לתינוק ולא יאמר עליו למ"ד רק יו"ד הרי הוא שפיר גילוי מילתא דאין חשש ולא דמי להעבידא דהמהרי"ק באלפין ופאין כנז' וכן בתשו' ריב"ש (סי' ק"כ) כתב שאין להכשיר אחרי הבחנת תינוק דלא חכים ולא טיפש באל"ף שאין הרגל נוגע לאמצעיתה מפני התינוק שיקראנה אל"ף וכו' וכ' שם הלא אמרו הבחנת תינוק אלא באות שדומה לאות אחרת כגון ו' שאם קצרה הרבה תדמה לגמרי ליו"ד וכן הבי"ת בחסרון יציאת הקו התחתון לאחרי' תדמה לכ"ף גמורה וכן הד' בחסרון יציאת הגג לאחור תדמה לרי"ש גמורה וכן בהיפך וכו' עכ"ל הריב"ש נמצא מזה שכ' הריב"ש דבאות שדומה לאות אחרת בצורתה מהני הבחנת תינוק ולפי"ז בנידון דידן ביודי"ן שדומין ללמדי"ן מהני הבחנת תינוק ודלא כהרב בית יהודא הנז'. וגם מדברי הריב"ש הנז' סתירה למ"ש בס' משנת אברהם (שער התמונה אות ס"ו) לענין ב' שנוטה לצורת למ"ד שפסק דלא מהני הבחנת תינוק ולפי"ד הריב"ש בנוטה לאות אחר נמצא דמהני הבחנת תינוק אולם אין, לדמות בזה בצורות האותיות ואין לדיין אלא מה שעיניו רואות בזה ואולי מעשה שהי' לפני המשנת אברהם הי' נראה להדיא לעין כל לצורת למ"ד ע"כ פסק דלא מהני הבחנת תינוק (ומצורה הנדפסת שם אין ראי' כמובן כי הוא כחומר ביד הצייר הזעצער). וראיתי אח"ז בתשו' בית שלמה (חאו"ח סי' ד' וכן ביו"ד סי' קנ"ו) הביא כעין זה על דברי תשו' רד"ך

וכתב ג"כ שאין ראי' מדברי המהרי"ק והריב"ש לנידון דידן ביודי"ן שנוטין ללמדי"ן. ולדינא גם הוא בבית שלמה (בסי' ד') שם בעובדא ששאלו לכמה תינוקות ואומרי' למ"ד שאין להכשיר התפילין וה"נ בנידון שאלתינו סיפר לי תמול הסופר מומחה ויר"א ה"ה וכו' ששאל לשני תינוקות דל"ח ול"ט על הפרשיות כאלו שלפניו ואמרו למ"ד וא"כ אין היתר לכאורה:

אך הנה"ק בדעת קדושים זצ"ל שנדפס מחדש (על הל' סת"ם. בצורות האותיות על הלבוש אות י') בנידון יודי"ן כאלו שדומין ללמדין כ' היתר חדש שהכריע אצל הרבה בני דעת שאין להם שום חשש בזה כי התינוק אומרו רק מצד שלא הורגל בתי על י' שאין בשום דפוס ולא בכתב שלפני תינוקות ללמוד כידוע השינוי מכתב וועלי"ש הנדפס לכתב אשורית של סת"ם ע"ש וזהו קולא לומר לא לבד דמהני שאלת הבחנת תינוק אלא גם אם הוא אומר שהוא למ"ד אז יהי' כשר בתורת אות יו"ד, א"כ קשה למה נשאלהו ולהתיר גם בלא הבחנת תינוק זה בודאי צריך טעם. ובפרט כי בזמן חכמי הש"ס נמצאו הרבה צורות לאותיות כמו שכ' האריז"ל בשער הכונות ענין תפילין (דרוש ב') בענין צורת הא' של האשכנזים (שהוא וועליש) שנמצא בתיקונים ע"ש (אם כי יש לחלק שבוא"ו כל הכתבים היו שוים ע"כ צוו חכז"ל לבדוק בוא"ו דויהרוג) ולא מצינו שאחז"ל לדייק אם התינוק הוא בקי דוקא בכתב הזה. ובפרט איך שייך להקל עי"ז גם אם אומר התינוק להיפך כנז'. אלא שראיתי בבית שלמה בתשו' שם שכ' ג"כ שירגילו מקודם התינוק להראות לו יודי"ן שבס"ת הנכתבים עם עוקצין מצד שמאל ותגין למעלה דאם לא ירגילו אותו מקודם קרוב לומר שלא ידע לומר יו"ד אפי' על יודין הכשרים עכ"ד. אמנם נ"ל דבדיעבד גם אם לא הרגילוהו ככה ושאלוהו סתם והגיד עליו למ"ד לא אוכל להסכים להתיר עוד וכנ"ל (ואולי בעובדא דהד"ק שהתיר הי' רק חשש רחוק שנוטה ללמ"ד ואין בזה לדיין אלא מה שעיניו רואות וכנ"ל) ובפרט גם אם לא הורגלוהו רק ששאלו אותו בפרשיות אלו על יודין שאין התגין גדולים כ"כ והגיד עליהם יו"ד ועל אלו הגיד מיד שהם למ"ד פשוט דאין להתיר עוד דהא עיניו רואות דל"ש בזה היתרו של הד"ק ולא כסברתו של הבית שלמה דהא הוא מרגיש ויודע גם ביודין כאלו בכתב אשורית ואעפ"כ על אלו אומר עליהם שהוא למ"ד וז"פ:

ואולם גם אם מרגילים להנערים לכתחלה לקרות ביודין בס"ת כנז' יש ליזהר שלא להראות להם בדיוק זה ההפרש שיודי"ן בס"ת יש להם תגין גדולים משא"כ בספרי דפוס. כי כשיראו להם זה ההפרש בפרטות אז יאמרו גם על היודין שדומין באמת ונראין ללמדין מ"מ יאמרו עליהם יו"ד כאשר למדום. ויחשבו כי זהו התמונה אפי' בהיותה

כלמד מ"מ זהו היו"ד דכתב אשורית. ככה יחשבו. כי אחז"ל במנחות תינוק דלא חכים וכו' היינו התינוק הקורא לתומו האותיות משא"כ זה שינטה דוקא לומר עליו לומר יו"ד גם בתג גדול כיון שלמדוהו כן ההפרש כנז'. אלא שצריך לכתחלה להרגילם קצת בסתם ולא בדיוק הנז' וכמובן. וכשהראו להם מיד קודם שהרגילום כלל מ"מ יש לפסוק כפי שהגידו וכנ"ל. הנלע"ד כתבתי וה' יעזרנו בכל ענייניו וחיים ושלום:

סימן טו

לידידי הרב המאה"ג וכו'.

הגיעני מכתבו וכו'. ומה שהקשה לשיטת רש"י ביבמות ומובא ברמ"א (אהע"ז סוף סי' ט') דאשה שנתגרשה ב' פעמים גם היא אסורה להנשא ומוחזקת לקטלנית והקשה בתימה לפי"ד הט"ז דדבר המפורש בתורה אין כח ביד חכמים לאסור והרי מפורש בפ' תצא כי יקח איש אשה וכו' ושנאה האיש האחרון וכו' לא יוכל בעלה הראשון אשר שלחה לשוב לקחתה להיות לו לאשה משמע דלאחר פשוט הוא דמותרת עכ"ד. ותמהני על תמיהת כת"ה דהלא ציין לדברינו במנח"א (ח"א סי' ס"ב) ומדוע לא עיין שמה (בד"ה והנה על הך כללא וכו') שכתבנו דדברי הט"ז ל"ש רק כשמפורש בתורה אבל כשילפינן בדרך דרש כגון שאנו מדייקים מום בם הוא דלא ירצה פשיטא דזה אינו נגד הקרא ע"ש וא"כ מכ"ש בנ"ד דאין מפורש בתורה להיפך רק שרוצה לומר דנידון מינה הא לאחר מותרת ובאמת אין זה דיוק ולא קושיא דאי משום קטלנית לבד הוי רק סכנה ובדיעבד אם נשאת לא תצא כמ"ש ברמב"ם ובש"ע שם (בסעי' א') משא"כ אם הוא איסור תורה אז כופין אותו להוציאה אם ניסת לבעלה הראשון בחזרה ע"כ שפיר צריכה התורה לאשמעינן איסורא ולק"מ:

ב' ואשר הקשה מרש"י בסוף יהושע בשם רז"ל דקבורת יהושע בתמנת חרס שהעמידו תמונת חמה על קברו שע"י צורת החמה יזכרו שפ"נ אדם שהעמיד החמה והקשה מיו"ד (סי' קמ"א סעי' ד') דצורת חמה ולבנה אפי' שוקעת אסור וציין לחת"ס (יו"ד סי' קכ"ט). הנה מלבד מה שי"ל שלא הי' ציור בולט ובלתי שוקע ג"כ רק מצוייר על הדף או בכותל וזה מותר כמ"ש הש"ך שם (סוף ס"ק כ"ה) דהוי כמו חצי ציור ע"ש. אמנם מלבד זה י"ל כיון דהוי קברו של הנביא מנהיגן של ישראל והלכו בו רבים וברבים ליכא חשדא כמ"ש שם הרמ"א ועיי' חת"ס (חלק ששי סי' ד') שפסק לענין מציבה דקבורת מתים הוי כרבים דליכא חשדא. אולם קשה. א) החת"ס כ' שם דאסור להתפלל נגד צורת הקבר ההוא. ועל קברו של יהושע בן נון בודאי הלכו בני ישראל להתפלל ב) הא כתב שם הש"ך בשם

רבינו ירוחם דעכ"פ מכוער הדבר. ג) הא כתב שם הט"ז דהמציירים במחזורים צורת מזלות אף שאינו לא בולט ולא שוקע מ"מ לא יפה עושים כיון שמכוונים לצורת המזל אולם י"ל בכ"ז דאדרבא זהו זכר לכס שהעמיד יהושע את החמה וידוע הי' אז שכיבש יהושע את א"י והעביר את העמים שבתוכה עובדי כוכבים ומזלות אמונה כוזביות ונטע בתוכינו ובארצינו אמונת א' עולם אחד המיוחד ית"ש וזה נתגלה ע"י כי בן אדם יהושע בן נון הי' לו כח להעמיד את החמה על כרחך שאין בהם אלקות כלל בשמש וירח ומערכת השמים כיון שבן אדם מושל בם רק לו ית"ש לבדו הממשלה בכל ובזה הכה על קדקדן של עובדי חמה ומזלות וע"כ בזה שהעמידו צורת חמה על קברו ברבים ליכא חשדא ואדרבא ידעו הכל שזהו לזכר הנס שנתגלה אמתות יחודו ית"ש ושאין כח לחמה כנז' כיון שהעמידה בן אדם הלז הקבור שם (וכנז' מהחת"ס שקבר נקרא כמו רבים דליכא חשדא) והקושיות שהקשנו ל"ק דבזה אינו מכוער. וגם אינו בצורת המחזורים בדפוס דזה נעשה שם אדרבא להראות כחו ית"ש לבדו לזכר הנס כנז' והבאים אז שם להתפלל אולי לא התפללו לצד שנמצא בו צורת השמש וגם י"ל דדמי למ"ש בש"ע שם דלהתלמד מותר לכתחלה והוא מהך דר"ג דהי' לו צורת לבנה בעלייתו. כ"ש דמותר כשהיו צריכין לצורך התגלות הנס בין העמים גם אחרי פטירתו לזכור מעשהו זה ושזהו אות מציאת הש"י לבדו בלתי השמש והכוכבים כנז':

ג) ואשר תמה על מה שנהגו לומר שה"ש בליל שבת ויומו. והלא אסור לקרות בכתובים בשבת והניחו בצ"ע. ולא ידעתי מה קשיא לי' לכת"ה כ"כ זה. דהנה אם כי כן אמרינן בשבת (דף קט"ז) ופסקו הרי"ף והרמב"ם (בפכ"ג מה' שבת) מ"מ בטוש"ע לא הביאו כלל. ומה דלא איפסקא בש"ע אין לנו לחדש חומרות וגזירות וחומרות. ורבינו הב"י וש"ע שדרכו בקודש להביא דעת הרמב"ם וכמה פעמים בלשונו ממש ובזה לא הביאו כלל אם כי מקורו מהש"ס ורי"ף ונראה ברור שס"ל להטוש"ע כדעת בעל המאור שכ' שם בזה"ל ומאחר שפשט מנהג הראשונים שהיו נוהגים לדרוש בכל שבת ושבת עד זמן סעודה אין לנו עוד היום למנוע עצמינו מלקרוא בכל כתבי הקודש ובכל ספר שיש בו סרך קדושה כל היום כולו והטעם שלא היו בדורות הראשונים קורים בספר כתובים בשבת עד אחר סעודת שחרית מפני שלא הי' מתקנת עזרא אלא לקרות בתורה ולתרגם בנביא ולא התירו לקרות בספר אחר כדי שיהיו משכימין לשמוע הדרשה שהי' דורשים עד זמן הסעודה עכ"ל הרי דהי' כבר פשוט אצלם גם בדורותם שאין מחמירין כהגזירה הזאת משום שא"צ עוד ובודאי קים להו להרז"ה ומרבותיו הקודמים לו שזה הגזירה לא נגזרה לדורות (כמו שנמצא כמה גזירות שהקילו בפוסקים אף שנמצא בדחז"ל וכתבתי

מזה במ"א בס"ד) כמ"ש בלשונו והטעם שלא היו בדורות הראשונים קורים בפ' כתובים וכו' ע"כ משמע דבדורו לא הי' עוד שום זכר וכבר בטלה חומרת גזירה זו ורק שבדורות הראשונים מצינו בגמ' שחששו לגזירה זו וע"כ מטעם הלז לא חלק עליו הרמב"ן כלל בס' המלחמות בזה וע"כ לא הביאו ג"כ בב"י סי' ר"צ הך גזירה כלל וכן בש"ע, וע"כ דס"ל כהרז"ה ע"כ אין להחמיר ולחדש הגזירות דלא פסקים בש"ע כלל. וגם מתנדב"א (א"ר פ"א) שהזכיר כת"ה שם לא כתב כלל מגזירה זו רק כ' שקורין בתורה בשחרית ובנביאים היינו הפטרה של שבת וכמ"ש ברז"ה שלא הי' מתקנת עזרא רק לקרות בתורה ולתרגם בנביא כנ"ל:

ומ"ש לתמוה על מה שקורין רות ושיה"ש וקהלת כמו שהביא הרמ"א (בסי' ת"צ) ותמה ע"ז דהא קודם אכילת שחרית הוא ביטול ביהמ"ד בשעת ביהמ"ד והרי"ף פסק כן כנז'. הנה זה ל"ק דגם בזמן חכמי הש"ס שהחמירו בזה מ"מ. מקורן דהך קריאת חמש מגילות הוא מדרז"ל במס' סופרים כמ"ש בד"מ שם מדאמרינן במס' סופרים הקורא בחמש מגילות מברך על מקרא מגילה אפי' וכו' ועפי"ז פסק בביאור הגר"א ז"ל לברך עליהם בזמנם וכן נוהגים עד היום בבית מדרשו בק"ק ווילנא והמה שם בכתובים בגויל כראוי וכמו שהביא בס' שערי רחמים ועוד בס' הנהגותיו ז"ל. וכן באיזה בהמ"ד בירושלים שנוהגים כמנהג הגר"א ז"ל ואם כי אנחנו נוהגים שלא לברך כיון שלא נמצא מצות קריאתן בתלמודא דידן כלל עכ"פ לפי מקורן בודאי ל"ק דכיון דתקנו לקרותן אז כמ"ש הטעם שם בשם אבודרהם א"כ כן הוא מתקנת חכמים הם אמרו והם התירו דהוי כמצוה בשעתה וז"פ:

וחיים ושלום וכוח"ט ידידוש"ת.

סימן טז

לידידי החו"ש וכו'.

מכתבך הגיענו וכו'. וע"ד שהקשית בפסחים י ע"ב) ככר בפי נחש אם צריך לשכור חבר להוציאו והקשה האיך נדחה הלאו דחובר חבר דאסור מה"ת. לק"מ דבאמת ל"ש בזה דחיי' דכיון דבדיקת חמץ דרבנן כמו דאיבעיא אי אטרחוהו רבנן בממוני'. וע"כ פסק הרמב"ם באמת דא"צ לשכור חבר כיון דנשאר בתיקו וספיקא דרבנן לקולא. ובביטול בעלמא סגי מה"ת ואיך ידחה הל"ת דאו' א"ו דמיירי בחבר נכרי מפשטי' דגמ' נראה ג"כ מותר דמיירי בנכרי כי העמים או"ה בימיהם הן המה היו בקיאים בזה ומקרא מלא הוא בפ' שופטים כי אתה בא אל הארץ אשר וכו' לא תלמד לעשות כתועבות הגוים

ההם לא ימצא בם וכו' וחובר חבר וגו' ובגלל התועבות האלו ה' אלקיך מוריש אותם מפניך והגויים הי' זה דרכם להיות חובר חבר. ובאמת אם הי' לאו דאו' היינו דחמץ לא הי' איבעיא בגמ' אם אטרחוהו בממוני כי להציל א"ע מלאו דאו' צריך לפזר כל ממונו כמבואר ברמ"א (או"ח סי' תרנ"ו) עיי"ש וגם דמי הפרס שצריך לשלם להחבר נכרי גם לפי הקס"ד דש"ס היינו רק עד חומש מממונו (וכמבואר שם ברמ"א סי' תרנ"ו) דלא עדיף משאר מצוה דאו' ומכ"ש זהו הבדיקה דהוא רק דרבנן. ומ"ש הרמב"ם כנז' דא"צ לשכור חבר צ"ע לפי שיטת הרמב"ם ומובא במחבר בלשונו בש"ע יו"ד (סי' קע"ט סעי' ו') וז"ל ואעפ"י שאין הדבר מועיל כלום הואיל ומסוכן הוא התירו כדי שלא תטרף דעתו עליו ועיי' בפי' המשניות להרמב"ם (פ"ד דע"ז) ועיי"ש בביאור הגר"א ביו"ד מה שהרעיש בלהבת קודש לוחם בעד דחכז"ל ועיי' עוד בביאור הגר"א בהל' ת"ת (סי' רמ"ו ס"ק י"ח) וכבר צווחו עוד בספרים רבים וכן שלמים הלא המה בס' אמונת חכמים להה"ג אבי עד שר שלום ז"ל ובס' מטפחת ספרים וכיוצא ע"ד הרמב"ם אלו וכאלו צווחו ככרוכיא כי הם מכחישים דחז"ל. ובאמת דחז"ל ודאי אמת ומהם לא נזיע זיז כל שהוא. עכ"פ הרמב"ם לשיטתו שמכחיש כח החובר חבר וכ' שבאמת לא יועילו כלום ושם בחמץ ל"ש שמא תטרף דעתו עליו וכו' וא"כ למה קס"ד בגמ' שהביא הרמב"ם שלא יצטרך לשלם להחובר חבר שיוציאו מיד הנחש הא לא יועילו כלל ולמה יאבד מעותיו לחנם אולם י"ל דהרמב"ם גם מטעם זה ס"ל דא"צ לשלם כיון דבלא"ה לא יועיל ונקט בלישנא דאיבעיא דש"ס להילכתא וכיון דהוא תיקו בדרבנן ולקולא ע"כ פסק דא"צ לשכור חבר וצ"ע. ושוב ראיתי אח"כ במשנת חכמים ומנ"ה שהערו הך דחבר דבע"כ מיירי בחבר נכרי עיי"ש:

סימן עוב

כבוד ידידי הה"ג וכו'.

(הגיענו מכתבו. וע"ד שאלתו בשם בענע (Beno) האיך לכתוב בגט. הנה על אלו השמות נאמר בעוה"ר אוי לנו שכך עלתה בימינו להצטרך בכ"ע לשאלות כאלו אשר הפרוץ מרובה ויתערבו בגויים וכו' ואינם מבואר בפוסקים והי' צריכי' כללים חדשים לייסד ע"ז בפרט בשמות מבטא ההונגארית במדינתנו אשר אין לה דמיון כלל בלה"ק ובמבטא שמות הגיטין שסברו לנו רבותינו הפוסקים האחרונים. וכבר אמרתי כי י"ל גם בזה כמה גדולים דברי חכמינו הקודמים ר"ת ז"ל שכ' בס' הישר שלא להזכיר שם גיות בגט אם כי המהרי"ק ז"ל ביאר דבריו מטעם שהשם ההוא ניתן לו לשמדיות ולהעברת הדת

ע"כ אין להזכיר בג"פ כדת משה וישראל ועיי' בחת"ס (ח"ב מאהע"ז סי' ל"ח) ובשו"ת דברי חיים (ח"ב. אהע"ז סי' קנ"ב) ובאהלי שם (כלל ז') ובס' מלחמת חובה יישב דברי רבינו בד"ח שכוונתו לתמוה על החת"ס במה שחוכך להחמיר לכאורה שלא לכתוב שם לענ"י מחמת שהוא שם גיות וע"ז כ' כי במהרי"ק משמע הטעם רק משום שלקח שם זה לכפירה ר"ל אבל בשאר שמות הגויים שמכנים א"ע היהודים אם כי עון הוא ולא יאות אבל אינו ענין לדמותו למומר כן נראה כונתו בד"ח וכידוע דרכו לקצר בלשונו ואכמ"ל ועכ"פ י"ל שגם מטעם זה מאס רבינו תם ז"ל שלא לכתוב שמות הגויים בגיטין כי בקל יוכלו לבא לידי טעות ושינוי שם בכתיבתו שאין דומה לשונתם ללה"ק והרבה הברות מלשונותם בגוייהם שאין לנו בלה"ק כלל ואין לנו כללים איך לכתוב בהברתם. והג' מהרש"ק ז"ל בחי' אנשי שם (בתשו' קמ"ב) כ' שאין לכתוב רק שמות ישראל שלא נותן יד לפושעים שמכוונים לעקור שמות ישראל. אמנם למעשה ולהלכה אינו כן כי יחיד הוא בזה לגבי כל האחרונים ועיי' בכתב סופר (חאהע"ז סי' נ"ג) וגם גבי מומר צריכין לכתוב וכל שום וחניכא כמ"ש הרמ"א (בסי' קכ"ט) ועיי' בס' שם עולם ט"ג החדש (דף מ"ה ע"ב) בהנדפס וכן נהגנו לכתוב כשאירע שמות כאלו בשם המכונה כמבואר באהלי שם כנ"ל. ונ"ל שיש לעשות בזה כמ"ש בגט פשוט למהר"ם בן חביב ז"ל (סוף סי' קכ"ט) בשם מהראנ"ח ומהרי"ט שיש קצת מבטאות בלשון לעז שאין לנו באותיות אות מורה עליהם כשאנו באים לכתבם מניחים בניקל מהמבטא ההוא אות אחרת שהמבטא שלה קרוב אל המבטא המבוקש וכו' עכ"ל וה"נ יש לחקור ולמצוא עכ"פ איזה אות הוא קרוב למבטא של לשון הגרייי בשם ההוא. וזה לפני שנתיים בערך הי' לנו בפה"ק בשם יענע (jeno) שג"כ נכתב בסופו בלשונם עם 0 כמו שם בענע והכרעתי אז לכתוב יענע בעי"ן בסוף ג"כ. יען שאר האותיות כולם רחוקים יותר מהברה זו שאם יכתבו יענאע (באל"ף ועיי"ן בסופו) היינו מחמת כי האות א בלשונם נכתב ג"כ כשחולקים אותו לשנים (בלי הקוי נקודות שעליו) באותיותם on וכן הוא בעת הזה בלשון לאטייין ודייטש כשנחלק לשני אותיות וכן נכתב גם במדינתנו באונגארן בכתבי הדעפעשען הנדפסים במכונותם הבאים לעיירות גדולות נרשמי' במקום האות הנז' oe כי כן הוא בשורשו עכ"ז בלשונינו הק' אין פירוש לאותיות א ע ביחד כשיכתבו יעbאע (וכן בענאע) יהי' קריאתם כמו פתח או קמץ וסגול אחריו ושינוי השם הוא בקריאתו וכתיבתו (ותמהתי על ששמעתי קצת מהגדולים שציוו לכתוב כן וע"י הבטלנות וחסרון ידיעתם בזה עושים שינוי השם בגיטין ומכשול גדול לרבים) כי על כן כתבנו פ"א רק יענע בע' בסופו ועתה כבוא מכתבו נתיישבתי שטוב יותר לכתוב יענעי (בעי"ן ויו"ד בסופו) ומובן זה כי הקריאת האות א

לעומק נמשך כמו חירק שהוא יו"ד בסופו' אם כי בכתביהם נכתב רק אות oe כנז'. זה אינו ראי'. דהא גם באות u שלהם שהוא נקרא כמו קמץ וחירק בודאי בסופו עכ"ז נכתב בכתבם אש כשנכתב בלתי בנקודות שעליו ונחלק לשני אותיות (וכן במקום האות א שלהם דרך המדקדקים בלשון יידיש דייטש לכתוב עין (עי"ן יו"ד) ולא במק"א) וכיון דאין עצה אחרת להיות קרוב יותר לקריאתו יכולין לכתוב גם במקום א בעי"ן יו"ד בסופו וכן מצינו כ"פ בט"ג כמו אלף שיש לה הברת פתח וגם קמץ וכן עוד שם שאות א' עולה לשתי נקודות כ"א כפי קריאתו. וה"נ דאזלינן בתר הקריאה כמובן ע"כ טוב יותר לכתוב בענע"י בעי"ן יו"ד בסופו וכן יענע"י ג"כ כזה. וכן אם כתב בענע בעי"ן בלבד בסופו או יענע ג"כ אין מזניחין אותו אבל לא באותיות אחרות כנ"ל:

והנה בס' קב נקי על הל' גיטין והוא ס' נחמד ומועיל (להה"ג ממיקאליוב ברוסיא) וראיתי בפתיחתו לסדר שמות (בכלל ט"ז) שינוי מבטא המדינות ומבארם לפי מבטא פולין. ודע כי כמה שגיאות מצאתי שם בזה במחכת"ה מחמת שאינו בקי במבטא מדינת פולין אשר הוא רחוק ממעונו וכתב רק לפי השערתו שלא בצדק כמו (באות ב') שכ' במבטא החולם בפולין וכן (באות ז' שם) במבטא הציר"י בפולין לכל היודע קצת בכתב רוסיא שחשב שם ובמבטא פולין (מדינת ווארשא) יראה כי אינו כן ונ"מ להלכה לפעמים שיזדמן בפרטים כאלו. ומפני הטירדא אקצר ואסיים ברוב שלום וברכה ידידושתו"ט.

סימן חי

לידידי החו"ב וכו'. מכתבך הגיענו וכו' ועל מה שכתבת ע"ד התועפות ראם (חאו"ח תשו' כ"ו) בקו' בשם הגאון מהר"צ חריף ז"ל לפי"ד הרמב"ם בס' דאו' מה"ת לקולא ובמ"ע הוי ס' לחומרא כדברי החוו"ד ושארי גדולי אחרונים ובזה יישבו ע"מ דילפי' רוב בכל האוקימתות בש"ס חולין (דף י"א) אולם מהך דמקשי שם מפסח וכ"ת דבדיק והא כתיב ועצם לא תשברו בו והקשה הגאון הנז' הא כיון דקיי"ל ועצם לא תשברו בו, בכשר ולא בפסול א"כ מותר לו מה"ת לשבר העצם דהוי ס' דאורייתא לענין לאו דשבירת העצם דשמא טריפה הוא ואינו עובר ולענין מצות עשה דפסח צריך לשבר העצם לבדוק דילמא טריפה הוא דס' עשה לחומרא ומ"ש שם בתועפות ראם לתרץ דבמקום שאפשר לברר את האיסור כמו הכא שנתברר שהפסח כשר נמצא הרי עבר למפרע על לאו דעצם לא תשברו בו עכ"ד. הנה כעין סברא זו בזה כבר קדמו במהרי"ט (ח"ב סי' א' בדין הספיקות) שכ' על הך קושיא גופא דהר"ן האיך ילפינן רוב מהך, דועצם לא תשברו בו דדילמא ניקב קרוב של מוח ולפי"ד הרמב"ם דילמא לא חיישינן משום דס' מה"ת לקולא וכ'

וי"ל דכי אמרינן שאין הספק אסור מה"ת היינו היכא דא"א להתברר אבל היכא דאפשר לעמוד על בוריו של דבר ודאי אסור לאכלו שהרי חייבה תורה קרבן לאוכל חלב דהוו"ל למידק וכתיב והוא לא ידע ואשם ונשא עונו והתם מיירי מפסח שהי' אפשר להתברר ואמר רחמנא ועצם לא תשברו בו עכ"ל המהרי"ט עיי"ש אמנם עיי' עוד מה שביאר שם במהרי"ט דלכן דחי הש"ס אח"כ הך ודילמא במקום נקב קשחיט היכא דלא אפשר שאני משמע דהכי ניחא מה שאין בודקין אפי' דהוי אפשר לברר לשבור העצם ואין לומר דמשום לאו דלא תשברו בו הוי לא אפשר מ"מ באמת ל"ש בזה לאו דלא תשברו בו כיון דאם יתברר שהפסח טריפה נמצא דלא יצא י"ח וגם לא עבר על לאו דלא תשברו בו (דקי"ל בו ולא בפסול) וגם א"א בלא"ה רק למיבדקי' מקודם וא"כ שוב הוי אפשר למיבדקי' בשבירת העצם דל"ש הלאו דועצם לא תשברו בו דדילמא טריפה הוא כנז' א"ו דאזלינן בתר רובא עכת"ד המהרי"ט ז"ל וזהו שלא כדברי התועפות ראם בתירוצו על קושי' הנז' דהנה המהרי"ט כ' שם בפירוש וז"ל ובתר דאיתחזק בתורת פסח יהא נזהר בשבירת העצם דכל שלא נבדק עדיין לא הוחזק בתורת פסח עכ"ל ולפי"ז יוכל לשבור ולבודקו מספק דהא אם הוא טריפה אינו עובר עליו כלל ועכ"פ כל זמן שלא נבדק עדיין לא הוחזק בתורת פסח לעבור עליו בשבירת העצם כנז' (למ"ד דס' דאו' מה"ת לקולא. אם לא ניזול בתר רובא) וכיון דבהכרח צריך לבודקו מחמת הספק עשה, דפסח ע"כ יוכל לבודקו ממ"נ ושוב הדקל"ד דילמא באמת ישבור ויבדקו כנז' ולא מטעם רוב כלל. והנה גם תי' השני שתירץ שם בתועפות ראם משום שהתורה אמרה סתם ועצם לא תשברו משמע גם קודם הבדיקה. דחוק הוא. וסתירתו קל להבין:

אולם נ"ל הערה חדשה דהנה בפסחים (דף פ"ד ע"א) ת"ר ועצם לא תשברו בו בכשר ולא בפסול רבי אומר בבית אחד יאכל ועצם לא תשברו בו כל הראוי לאכילה יש בו משום שבירת עצם ושאין ראוי לאכילה אין בו משום שבירת עצם והנה הך קו' בחולין (דהגאון מהר"צ חריף הנ"ל) דועצם לא תשברו בו הוא רק למ"ד ס' דאו' מה"ת לקולא ובאשם תלוי בעינן חתיכה משתי חתיכות והנה רבי ס"ל בכריתות (דף י"ח ע"א) דהיכא דהי' מתחלה שני חתיכות חייב אשם תלוי אבל כשלא הי' מתחלה ב' חתיכות פטור ומזה הוכיחו באחרונים דרבי ס"ל בע"כ ס' דאו' מה"ת לקולא לכך בעינן איקבע איסורא (עיי' מלא הרועים ערך ספיקא דאו' אות י"ג) ולפי"ז לרבי עדיין קשה קו' הגאון הנ"ל בשבירת העצם רק למאן דס"ל ס' דאו' מה"ת לקולא ורבי ס"ל כן כנז' אמנם הנה רבי בפסחים כנז' למד הך דאין שבירת העצם בפסול רק מבית א' יאכל ושאינו ראוי לאכילה אין בו משום שבירת עצם ולפי"ז ל"ש לומר ולתרץ כנ' שעומד להתברר כדברי התועפות

ראם ז"א דעכ"פ אם נאמר דלא אזלינן בתר רוב הוי ס' דאו' וגם אם ס' דאו' מה"ת לקולא הלא אסור מדרבנן ואינו ראוי לאכילה עד שיבדקו וטרם שיבדקו אינו ראוי לאכילה (מדרבנן) מחמת ספק וכיון דאינו ראוי לאכילה שפיר צריך לבודקו ואין בו משום שבירת עצם קודם שיבדקו דכל זמן שאינו ראוי לאכילה אין בו משום שבירת עצם וכנז' מדברי רבי ואם כי הש"ס בחולין מיירי בדאורייתא שרצו ללמוד רוב מה"ת ולפי"ז ל"ש לומר כשי' מאן דס"ל ספיקא דאו' לקולא רק מדרבנן לחומרא אך ז"א דמ"מ דעכ"פ י"ל דבאמת ישברו להעצם מטעם דס' דאורייתא לחומרא הוא עכ"פ מדרבנן וסוף כל סוף אינו ראוי לאכילה עד שיבדקו והא גופא קשיא למה לא נשברוהו להעצם אליבא דרבי כנז'. ובע"כ צ"ל דהך דמייתי הש"ס חולין אינו אליבא דרבי רק לחכמים דס"ל הלימוד בו ולא בפסול ע"כ גם כשעומד להתברר אסור לשבור העצם ושפיר ילפינן רוב. וגם יהי' תלוי בזה בפלוגתא אם ראוי מדרבנן מיקרי אינו ראוי מדאורייתא גם לקולא שלא לעבור על שבירת העצם אליבא דרבי כנז' ואכמ"ל ואכמ"ל ובחיבורנו שו"ת מנחת אלעזר חלק רביעי (סי' נ"ב) הארכתי במערכה בפ"ע בזה בעה"י בהך כללא דאינו ראוי מדרבנן וראוי מדאורייתא] והנה הש"ס בפסחים שם מוקי כמה אוקימתות מאי ביניי' דרבי ורבנן ולפי דברינו הוו"ל למימר דנ"מ לענין ס' דאו' דלרבי מיקרי אינו ראוי לאכילה כנז' אלא כיון שבאמת קיי"ל דאזלינן בתר רובא ע"כ אין נ"מ בזה עוד ולא אוקי נ"מ בזה:

והנה בגוף דברי החוו"ד ושארי אחרונים, דבס' עשה מודה הרמב"ם דמה"ת לחומרא משום שהתורה מיירי רק מודאי וכשהתורה ציותה לעשות מ"ע צריך שיהא ברור ודאי שיצא המ"ע ובספק לא יצא ועדיין עומד בחיובו לעשות ועפי"ז נ"ל לעורר מש"ס ביצה (ח' ע"ב) אלא ספק מ"ט דילמא עביד כתישה ודאי נמי נגזור משום כתישה ומשני ודאי כי עביד כתישה אתי עשה ודחי ל"ת ולפי"ד החוו"ד קשה דהא גם בספק מ"ע מחוייב עדיין מה"ת לעשות המ"ע דכיסוי דא"כ שפיר שייך לומר עדל"ת גם בספק שהוא לגבי העשה בהא מחוייב מה"ת לעשותה ודחי הל"ת מה תאמר דילמא אינו מחוייב והל"ת אין נדחית רק כשמחוייב בהמ"ע וכשאינו מחוייב בהמ"ע אז עובר לחנם על הל"ת ז"א דהא ספק לגבי הל"ת מותר מה"ת וספק עשה לחומרא מה"ת וצ"ל עדל"ת גם בספק כגון, כיסוי כוי. ואין לחלק דלא דמי לכלאים בציצית דהוי שניהם ודאי העשה ול"ת משא"כ הכא ז"א דסוף כל סוף כיון דלא יצא המ"ע עדיין כשהוא בספק א"כ הוי עדיין בחיוב העשה ודחי הל"ת. ולגבי הל"ת הספק לקולא כנ"ל וצ"ע לשיטת הנ"ל:

והעירנו חכם א' הואיל וכתיב בכיסוי הדם אשר יצוד ציד חי' או עוף וכסהו ע"כ צ"ל חי' ודאי כפי"ד החוו"ד לדעת הרמב"ם כיון דמספק לא קמיירי התורה (וכמש"כ האחרונים

ע"ד הש"ס זכורך ודאי להוציא את הטומטום וכן בכ"מ בש"ס). ע"כ שפיר אמרי' בכוי שהוא ספק חי' לא אתי עשה ודחי ל"ת. ועיי' פמ"ג או"ח (סי' תקצ"ה משבצות ס"ק א'): ועוד נ"ל להעיר ע"ד החוו"ד ואחרונים הנ"ל דהנה בש"ס ר"ה (ל"ד ע"ב) שתי עיירות באחת תוקעין ובאחת מברכין הולכין למקום שתוקעין ואין הולך למקום שמברכין פשיטא הא דאורייתא הא דרבנן לא צריכא דאע"ג דהא ודאי והא ספק וכן פסק הרמב"ם (בפ"ג מהל' שופר הל' י"ג) בהולך למקום שתוקעין אעפ"י שיש ספק ובמקום ברכות הוא ודאי ולכאו' יש להקשות לפימש"כ הרמב"ם דס' מה"ת לקולא ורק מדרבנן לחומרא וא"כ אם יש ספק אם יוכל להגיע לשם בעת שיתקעו עוד שם מי שבקי והוי ס' דאו' ולקולא ורק מדרבנן לחומרא וכבר נודע בגדולי אחרונים דבע"כ הפי' בשבת (דף כ"ג ע"א) ספק דבריהם לא מברכין היינו לאביי דהוא ספק דאו' ספק טבל ואסרוהו חכמים ע"כ נקרא ס' דבריהם שחכמים גזרו כן לאסור ספק טבל (כשראו שאין מפרישין רק תרומה גדולה ולא החזיקום עוד בחזקת כשרות שמפרישין תו"מ וגזרו לאסור דמאי) והוא באמת ספק דאו' היינו טבל והיינו כמ"ש במלא הרועים (ערך ספיקא דאו' אות י"ב ובשארי אחרונים. ועיי' בחיבורנו במנח"א במקומות רבות) דבע"כ אביי ס"ל ספיקא דאו' מה"ת לקולא ועל כן קראו ספק דבריהם (דאל"כ אין פי' למה דקאמר ספק דבריהם דהא הוי ס' דאו' היינו דמאי) וא"כ הוי הך דתקיעות שהם ספק דאו' רק מדרבנן וגם הברכות של ר"ה הם מדרבנן וכיון דקיי"ל שם בשבת וכן בפוסקים בכמה מקומות דדבריהם שנתקן על הספק קיל יותר מדבריהם שנתקן על הודאי וזהו הטעם שאין מברכין על הדמאי כיון שהוא מחמת ספק אף שהוא מחמת ספק דאו' כנז' ועל מצות דרבנן באמת מברכין דזהו עדיף כנז' ולפי"ז הך דתקיעות שהם ספק שצריך לילך שם שהוא רק לחומרא מדבריהם מחמת ספק וברכות בר"ה שהם דרבנן שנתקנו על הודאי וגם ימצא שם בודאי עוד שיאמרו הברכות כדאמרי' בגמ' כנז' וע"כ הוי באמת צריכי' לילך למקום שמברכי' ולא למקום שתוקעין כיון דהוא רק ספק אם ימצא שם במקום שתוקעין וכנ"ל ולמה הרמב"ם לשיטתו (דס' דאו' מה"ת לקולא ורק מדרבנן לחומרא) עכ"ז פסק שילך למקום שתוקעין אפי' שהוא ספק כנז'. וגם למה אמרו בגמ' שזהו דאו' וזה דרבנן הא כיון דהוי מקום שתוקעין ספק הוי שניהם דרבנן לשי' הרמב"ם כנז' אלא ודאי כמ"ש האחרונים דבספק עשה מודה הרמב"ם שהוא מה"ת ע"כ שפיר במ"ע דתקיעות דהוי ספק הוא ספיקו מה"ת וצריך לילך למקום שתוקעין אפי' דהוי ספק כדאמרי' בגמ' ואשמעי' זה בגמ' רבותא אפי' דהוא ספק מ"מ כיון דהוא ספק מ"ע הוי מה"ת לחומרא ועדיף יותר מודאי דרבנן ושפיר פסק כן הרמב"ם כנז'. ונודע מ"ש הפמ"ג (בפתיחה כוללת ח"ג דין י"ג ועיי' תשו' דברי

חיים ח"א חאו"ח סי' י"ב ובשארי אחרונים ז"ל) דמה דפסקינן דאזלינן למקום שספק תוקעין היינו גם היכא שיש ס"ס משום חזקת חיוב דמצוה אמנם זהו החזקת חיוב הוא גם על המ"ע דרבנן של ברכות דר"ה שמברכין ואין סתירה לדברינו:

והנה בש"ס בבא בתרא (דף פ"א ופ"ב) באילן א' או בשני אילנות מביא בכורים ואינו קורא ואמרינן מ"ט דר"מ ורבנן וכו' ור"מ ספוקי מספקא לי' באילן א' ורבנן בשתי אילנות לכך אמרו מביא ואינו קורא ופרכינן ודילמא ביכורים נינהו ובעי' קריי' ומתרצי' קריי' לא מעכבת ופריך מ"מ ראוי לקריי' בעינן כמו כל הראוי לבילה אין בילה מעכבת בו (עיי"ש ברשב"ם דאף דמדעצרת עד החנוכה מביא ואינו קורא התם כן הוא בגזירת התורה ילפינן מקרא אבל הכא דמייתי להו מספיקא שמא טעונין קריי' מה"ת כמו לא ראוי לבילה דמעכבת בו) ולבסוף פריך הש"ס והא פסוקי נינהו ליקרי ומשני משום דמיחזי כשיקרא שמא אינו מחוייב ולאו קרקע שלו גדלו עיי"ש. ולכאורה קשה עדיין כיון שיש ספק עשה דקריית בכורים שמא הוא מחוייב וא"כ צריך לקרות כנז' א"כ ליקרי והלא אינו מיחזי כשיקרא כיון שהוא קורא מפני הספק מ"ע דקריי' מה"ת וס' מ"ע לחומרא וצריך לקרות מספק ואינו שקר. אולם י"ל דכיון דכל עיקר הס' עשה לחומרא מה"ת גם לד' הרמב"ם כנ"ל כתבו בקצת אחרונים משום חזקת חיוב דהעשה אבל הכא כיון דקריי' אינה מעכבת ויוצא חיוב הבכורים גם בלא הקריי' שוב ל"ש חזקת חיוב ושוב אינו מחוייב מה"ת לקרות מספק ומיחזי כשיקרא כיון דהוא משום הכ' מדבר שקר תרחק ע"כ צריך ליזהר גם בספקו היינו להרחיק גם מספק שקר היכא דאפשר (ע"כ לא יקרא כנז') וגם י"ל דמשום מדבר שקר תרחק אולי יש להחמיר גם במיעוטו כעין שכ' הרשב"א בחולין (דף ז') גבי את משמרת תרומותי צריך להיות ודאי גמור ולא רוב ג"כ לא מהני במקום שצריך שימור מה"ת. וה"נ שציותה התורה מדבר שקר תרחק י"ל דהיינו הרחקה הוא בתכלית ההרחק והשלילה מדבר שקר ע"כ צריך להרחיק גם מהמיעוט וכ"ש מהספק וגם כיון שאינו מחוייב מחזקת חיוב כנ"ל ע"כ שפיר מובן היטב דברי' הש"ס שם מטעם מיחזי כשיקרא כנז'. ועיי' ש"ס כריתות (י"ט ע"א) או הודע אליו חטאתו אי אית לי' ידיעה הוא דמחייב היינו למעוטי ספק ידיעה וזהו כד' החוו"ד הנ"ל דכיון דהתורה כתבה הודע היינו ידיעה ודאית ולא ספק ידיעה וכן מה דקאמר שם ונעלם ממנו ידיעה דאית בה ספק חייב קרא עכ"ל יתכן לזה דס"ל דעכ"פ בכלל נעלם הוא עיי"ש

בשולי (בשולי היריעה) אמרתי להעיר ביומא (דף ס"ז) באברי שעיר המשתלח רב ושמואל חד אמר מותרים בהנאה וחד אמר אסורין וכו' ומסתברא כמאן דאמר מותרין לא אמרה תורה שלח לתקלה שימצאם אדם ויהנה מהם שלא ידע שהוא מן השעיר

עיי"ש והנה לכאורה איך יהנה מהם כשימצאם בע"כ רק מטעם שיסמכו על הרוב שאינם משעיר המשתלח ורובא מה"ת ע"כ שפיר מיסתבר דלא אתיא מה"ת לדרוש מהכ' ארץ גזרה לאסרן בהנאה. ועיי' בשו"ת דבר משה (מה"ק סי' א') מה שכתב בזה. ונ"ל להקשות לפי"ז למה לא הוזכר בש"ס ב"ב (דף כ"ד ע"א) בפלוגתא דרוב וקרוב הולכין אחר הרוב או אחר הקרוב ואמרי' איתמר חבית שצפה בנהר אמר רב נמצאת כנגד עיר שרובה של ישראל מותר וכו' ושמואל אמר אפי' נמצאת כנגד עיר שרובה ישראל אסורה אימור וכו' ובעי למימר דפליגי רב ושמואל ברוב וקרוב אחר איזו הולכין והוו"ל להש"ס למישקל ומיטרי דלפי"ז הך דאמרינן באברי שעיר המשתלח רב ושמואל חד אמר מותרים בהנאה וח"א אסור דלפי"ז דבע"כ שמואל דאית לי' דאזל בתר רובא כר' חנינא דרוב וקרוב הולכים אחר הרוב הוא דס"ל ביומא באברי שעיר המשתלח דמותרים בהנאה (כיון דלא איתפריש שם ביומא בפלוגתת רב ושמואל מאן דס"ל אסור ומי מתיר) ובע"כ דשמואל מתיר דאל"כ הא רב ס"ל כאן דלית לי' דר' חנינא כדאמרי' בב"ב (בגמ' שם) וס"ל לרב דהלך אחר הקרוב וא"כ אמאי אמר רבא בש"ס יומא שם מסתברא כמ"ד מותרין דלא אמרה תורה שלח לתקלה הא בלא"ה לא יהי' תקלה דהא לא יסמכו על הרוב העולם כשימצאו אברי שעיר המשתלח סמוך להר הצוק שמשלחין שם לעזאזל וקרוב לו הלא לא יסמכו על רובא דעלמא להתירן בהנאה כיון דקרוב הוא הר הצוק ובי' תלינן לרב דהולכין אחר הקרוב ולא יהנו מהם ולא יהי' תקלה ומה ראי' הביא רבא ובע"כ דשמואל הוא דס"ל כן מותרים בהנאה דהוא ס"ל הולכין אחר הרוב גם לגבי קרוב ע"כ מיסתברא שלא אמרה תורה שלח לתקלה כיון שיסמכו על הרוב גם לנגד קרוב, ומה דלא הוזכר שם בש"ס ב"ב י"ל דכיון דבלא"ה דחי לה בענין אחר וגם אולי לא ס"ל שם הך דרבא ביומא וצ"ע ואכ"מ להאריך:

סימן יט

כבוד ידידי החריף ובקי וכו'

לתשובת יקרתך ע"ד שאלתך מי ששכח בר"ח במוסף וסיים מקדש ישראל והזמנים וכל התפלת מוסף התפלל דר"ח. הנה לכאורה נראה לומר כיון דאמרינן בש"ס תענית (דף כ"ט ע"א) ובפסחים (דף ע"ז ע"א) ובשבועות (דף י' ע"א) ובערכין (י' ע"ב) דר"ח איקרי מועד ועיי' רש"י תענית (ט"ו ע"ב) ד"ה ראשי חדשים דאיקרי מועד ובתויו"ט שם ובש"ס תענית (י"ז ע"ב) ר"ח איקרי יו"ט ורש"י בר"ה (דף י"ט ע"א) ר"ח מועד דאורייתא עכ"ל ועיי"ש בטורי אבן. וא"כ י"ל דהוי עכ"פ בדיעבד בכלל ברכת יו"ט דמקדש ישראל

והזמנים בפרט דהוא ישראל דקדשינהו לזמנים כדאמרי' בברכות (דף מ"ט ע"א) וה"נ הוא ר"ח השורש לזה משום שישראל הב"ד מקדשי' החודש וכמו שפירש"י שם וא"כ י"ל דעכ"פ בדיעבד יצא כשסיים מקדש ישראל והזמנים. ואל תשיבנו ממה דתנינן במגילה (כ"א ע"א) בר"ח ובחוש"מ קורין ד' וכו' זה הכלל כל שיש בו מוסף ''ואינו יום טוב, קורין ארבעה. זה אינו סתירה דהא תני נמי חולו של מועד ואז בודאי מועד הוא ואומרים מקדש ישראל והזמנים א"ו הכונה בפשיטות שאינו יו"ט ממש לאסור בכל מלאכה (שאינה מלאכת אוכל נפש. ועיי' בשו"ת פנים מאירות (ח"ב סי' קנ"ג) ראי' לדברי הטור (או"ח סי תקפ"ב) למנהג ספרד שאומרים את יו"ט מקרא קודש הזה ובחוה"מ את מקרא קודש וכן הוא בריטב"א סוכה (ל"ח ע"א) ועיי' מ"ש על דבריו הג"מ חיד"א בשו"ת יוסיף אומץ (סי' י"ג) והביא ראי' מתשו' הרשב"א דגם חוה"מ נקרא יום טוב. ולכאורה סתירה לדבריו מדברי המתני' דמגילה הנז' דחוה"מ לא איקרי יו"ט אך נראה דלאו כללא. הוא דרק יו"ט ממש נקרא יו"ט ולא חוה"מ דהא אדרבא מצינו בש"ס שבת (כ"א ע"ב) לענין חנוכה קבעום ועשאום ''ימים טובים'', בהלל והודאה וחנוכה גם קרבן מוסף אין בו ומכ"ש שאינו מקרא קודש אעפ"כ קראום יו"ט וע"ז יש לתרץ דרש"י נשמר מזה וכתב בלשונו לא שאסורים במלאכה אלא לקרות ההלל ולומר על הנסים בהודאה עכ"ל והיינו שרק לענין זה נקרא חנוכה יו"ט להלל והודאה בלבד אבל מצינו גם במקומות אחרים בש"ס כמו בתענית (י"ט ע"א) במתני' היו מתענין וירדו להם גשמים וכו' ואכלו ושתו ועשו יום טוב עכ"ל וגם במתני' בסוף תענית (כ"ו ע"ב) לא היו ימים טובים לישראל כיוה"כ וכט"ו באב וט"ו באב יום חול הוא לענין עשיות מלאכה ושאר דברים אעפ"כ קראו חכמים אותו יו"ט. וכן ביומא (דף ע' ע"א) ויו"ט הי' עושה וכו' היינו לאחרי יוה"כ באיזו יום וכן בסוף מדות (במתני') יו"ט היו עושין שלא נמצא פסול בזרעו של אהרן וכן כ"פ בכמה דוכתי שקראו יו"ט לימות החול המותרים במלאכה לגמרי, וכן מה שהבאתי לעיל מגמ' תענית (דף י"ז ע"ב) ר"ח גופי' איהו יום טוב הרי דר"ח קראוהו חז"ל יום טוב והרי הוא מותר בעשיית מלאכה ונראה לכאורה דיום טוב נקרא כשעושה שמחה ומרבה במאכל ומשתה כמ"ש רש"י בביצה (דף ד' ע"א) ד"ה מיומא טבא לחברי' כלומר משעשה היום יום טוב דהיינו לאחר סעודה עד מחר עכ"ל ולפי"ז הך דעשו יום טוב כשירדו גשמים היינו ג"כ משום ששמחו בסעודת מאכל ומשתה וכן נראה בש"ס מגילה (ט"ז ע"ב) שמחה זה יום טוב והיינו בע"כ רק שעשאו משתה ושמחה דאלו איסור מלאכה הרי אמרו שם (דף ה' ע"ב) דלא קבילו עליי' (כנז' בסמוך בזה). אך הנה במגילה (ה' ע"ב) נראה להיפך דאמרי' לגבי פורים איסור מלאכה לא קבילו עלייהו דמעיקרא כתיב שמחה

ומשתה ויו"ט ולבסוף כתיב ימי משתה ושמחה ואלו יו"ט לא כתיב הרי מפורש דיו"ט היינו רק איסור מלאכה. ואין לומר דכיון דכתיב כאן ביחד משתה ושמחה ויום טוב א"כ בע"כ אין הכונה יום טוב למשתה ושמחה במאכל ומשתה דהא זה כבר כתוב משתה ושמחה א"ו דיום טוב היינו בזה ללמד איסור מלאכה וזהו לא קבילו עליי' אח"כ. ז"א דכיון דמצינו כנ"ל דיו"ט היינו בהלל והודאה ג"כ כדאמרי' גבי חנוכה בש"ס שבת ע"כ י"ל משתה ושמחה ויו"ט היינו גם הודאה וקריאתה זו הלולא כדאמרי' שם במגילה. וקריאת המגילה במקום הלל בחנוכה. וגם עיי' רש"י במו"ק (פ"א) קורא לחוה"מ בשם יו"ט בלשונו כמה פעמים כמו (בדף ח' ע"ב) בד"ה משום ביטול פו"ר דאי שרי נשואין ביו"ט אין אדם נושא אשה כל השנה אלא ממתין עד המועד וכו' וכן (בדף י' ע"ב) בד"ה אדעתא דארעא וכן שם בד"ה מיגזרינהו לחותך לשנים ולאוכלן הרי ביו"ט וכו' ואמרי' בגמ' רב פפא אמר כיון דמיתלעי כפרקמטיא האבד דמי ושרי עיי"ש דמיירי בחוה"מ ואעפ"כ קראו רש"י לחולו של מועד יו"ט וכן עוד כיוצא אף שמותר במלאכת דבר האבד קראו יו"ט כמו יו"ט ממש. ובע"כ לומר כדי להנצל מסתירות ומבוכות האלו בלשונות הש"ס. דלאו כללא הוא ולפעמים גם לר"ח יו"ט וכיוצא אף שאינו אסור כלל במלאכה ומה דאמרי' במתני' מגילה הנ"ל (על ר"ח וחוש"מ) זה הכלל כל שאינו יום טוב היינו בע"כ הכונה כיון דאינו יו"ט ממש אינו בשם "יום טוב מקרא קודש". שאלו שניהם יחדיו יו"ט (וגם) מקרא קדש" לא נקרא רק יו"ט ממש. והתנא במתני' אשר דרכו לשנות בקצרה נקט לישנא דיום טוב בלבד אבל בע"כ ר"ל "יום טוב מקרא קודש." כנז'. אבל מקרא קודש לבד נקרא גם חוש"מ כדאמרי' במס' חגיגה (דף י"ח ע"א) תאמר בחוש"מ שקרוי מקרא קודש. וכ"כ הרמב"ם (הל' יו"ט פ"ז ה"א) דחוה"מ הוא מקרא קודש. ובטו"ז או"ח (סי' תרס"ח) כ' דלא מצינו בשום מקום בגמ' שחוה"מ נקרא יו"ט וכבר השיגו עליו האחרונים בזה ועיי' ביעיר אוזן (מערכת י' אות ז') ולפימש"כ לעיל מפורש בש"ס דגם ר"ח יו"ט קרי לי' וא"כ מכ"ש חוש"מ. ולא קשיא ממתני' (סוכה נ' ע"א) בשמחת בית השואבה שאינו דוחה לא שבת ולא יו"ט והרי דחוה"מ לא קרי יום טוב (דאינו עושה שמחת בית השואבה רק בחוה"מ). די"ל דלגבי חוה"מ קרי ליו"ט ראשון "יום טובא" שהוא אסור במלאכה גם במלאכת דבר האבד וכעין שמצינו בקרא גבי פסח ביום הראשון מקרא קודש וביום השביעי מקרא קודש אם כי גם הימים שבנתיים היינו חוה"מ הם מקרא קודש (כנז' מש"ס חגיגה והרמב"ם) מ"מ הכונה בע"כ לתוספות קדושה של יו"ט על חוה"מ זהו מקרא קודש ביותר מחוה"מ והיינו לגבי חוה"מ ה"נ קורא אותו במתני' דסוכה (גבי שמחת בית השואבה) יום טוב לגבי חוה"מ כנז'. ועיי' ש"ס מ"ק (י"ד ע"ב)

לענין דנין דיני נפשות בחוה"מ וכו' מהא קא מימנעי משמחת יו"ט הרי דקורא לחוה"מ יו"ט. וזהו ג"כ סתירה לד' הט"ז מש"ס הלז. אך עדיין קשה א"כ מהו ההפרש בין חוה"מ ליו"ט ממש כיון שגם חוה"מ נקרא מקרא קודש מדאורייתא כדאמרי' בחגיגה וגם נקרא חוה"מ יו"ט כנז' אלא ודאי כמו שכתבנו דאלו השנים יחדיו "יו"ט מקרא קודש," לא נקרא רק יו"ט ממש ולא חוה"מ. ובזה יתיישב נוסחתינו בסידורי האר"י ז"ל עפ"י נוסח ספרד שאומרים בתפלה ובקידוש יו"ט את יום טוב מקרא קודש הזה (דרך משל. בסוכות) זמן שמחתינו מקרא קודש זכר ליציאת מצרים ותמה שם בשו"ת יוסיף אומץ להחיד"א ז"ל דהרי הוא כפל לשון ב"פ מקרא קודש (ואף דהוא הי' ספרדי והנוסחא בסידוריו כן הוא. תמה להבין פי' הדברים) וי"ל דזהו הענין והטעם כי (דרך משל) בסוכות שאומרים כל ימי חג הסוכות מקרא קודש גם בחוש"מ כנז' וזהו שם הכולל לכל החג שהוא מקרא קודש אמנם צריכין להזכיר חשיבות בפ"ע ליו"ט ממש ביום א' (ובגליות ב' ימים) שנקרא "יום טוב מקרא קודש" כנ"ל (וגם הזכרנו לעיל שכן דרך הקרא והמתני' להזכיר חשיבות בפ"ע ליו"ט ממש יום הראשון לגבי חוה"מ) ע"כ אומרים ביו"ט מלבד זה "יו"ט מקרא קודש" הזה ואח"כ אומרים זמן שמחתינו מקרא קודש היינו שהמקרא קודש הוא כולל לכל החג וחוה"מ בכלל כנז' ע"כ אומרים מקרא קודש אחרי זמן שמחתינו (או אחרי זמן חירותינו. בפסח) להורות כי הוא כולל כל החג וחוה"מ בתוכו זמן וכו' וביו"ט ממש אומרים מקודם "יו"ט מקרא קודש" כנז' להורות על מעלתו וחשיבתו שזהו לא נקרא רק יו"ט ממש כנ"ל. וכמ"ש הריטב"א בסוכה שם דצריכין לחלק בהזכרה בתפלה בין יו"ט גמור לחוה"מ כדי להכיר ביותר שביו"ט אסור גם מלאכת דבר האבד עיי"ש. וא"ש ונכון. וכן ראיתי בסידורי הספרדיים שנמצא הנוסחא את יום טוב מקרא קודש ומצויין שם כי בחוה"מ ידלגו תיבת "טוב" ויאמרו רק את "יום מקרא קודש" הזה והיינו כדאמרן (ואף שחוה"מ וגם ר"ח נקרא לפעמים יו"ט כנ"ל, מ"מ) יום טוב מקרא קודש (יחדיו) נקרא רק יו"ט ממש כנ"ל:

ובהיותי בזה אזכיר מילתא דתמוה על הגה"ק הרב בעל התניא ז"ל בש"ע שלו (סי' תקכ"ט סעי' ה') שמצות כבוד וענג אינו נוהג בחולו של מועד שהרי לא נאמר בהן מקרא קודש עכ"ל ויתמה כל עובר ויתפלא על הדברים האלו כי הלא הוא ש"ס מפורש בחגיגה כנ"ל תאמר בחוש"מ שנקרא מקרא קודש ולמדוהו שם מקרא וכן ברמב"ם פסק כן כנז' וז"ל הרמב"ם חולו של מועד אעפ"י שלא נאמר בו שבתון הואיל ונקרא מקרא קודש וכו' עכ"ל הגם שיש לדחוק ולתרץ כונתו של הרב בעל התניא ז"ל כי נאמר בתורה (בפ' בא) ביום הראשון מקרא קודש וביום השביעי מקרא קודש היינו דאף דחוה"מ נקרא

ג"כ מקרא קודש אעפי"כ קראו הכתוב ליום הראשון ויום השביעי מקרא קודש היינו ליו"ט א' וז' חשיבות בפ"ע להיות אסור בכל המלאכה כנ"ל (והרמב"ם נקיט קראי דחג הסוכות שנא' "ביום הראשון שבתון וביום השמיני שבתון" ע"כ כ' שם אעפ"י שלא נאמר בו שבתון" דהיינו כי "שבתון" נאמר רק ביום הראשון וביום השמיני עצרת כנז'. ולענינינו נראה כונת התניא למ"ש בפ' בא כנז' וביום הראשון מקרא קודש וכו') ופירש"י בפ' בא שם ביום הראשון מקרא קודש קרא אותן קודש לאכילה ושתיה וכסות עכ"ל והוא מהמכילתא מ"מ אינו דוקא ביו"ט ממש נוהג כבוד כסות ועונג דהא גם בחוה"מ אמרי' (בפ"ג דאבות) במתני' כל המבזה את המועדות וכו' אין לו חלק לעוה"ב ופי' הברטנורא שעושה בהן מלאכה או נוהג בהן מנהג חול באכילה ושתי'. וכ"כ בתניא רבתי (הראשון) על הך דמבזה את המועדות וכו' שחייב לכבד חוה"מ במאכל ומשתה וכסות כשאר יו"ט עכ"ל ומובא בט"ז או"ח (סי' תק"ל) ובע"כ הפי' ברש"י דיו"ט ממש צריך להוסיף בענג מאכל ומשתה וכסות משאר ימי החג (חוה"מ). (ועדיין צ"ע מלשון התניא רבתי שצריך כל זה בחוה"מ יסר כמו ביו"ט ממש כנ"ל) עכ"פ לשון הרב התניא הנ"ל בש"ע שכ' שאינו נוהג בחוה"מ כבוד וענג בפרט מה שכ' שלא נאמר בהן מקרא קודש הוא תמוה נשגבה במחכת"ה וא"א להולמו כנז' (זולת אם נאמר שט"ס נפל בהעתקתו) והנה נתעוררתי מדברי הפסיקתא הובא בבני"ש מאמרי ר"ח מאמר קידוש החדש אות י"ד) ר"י אמר וצריך בר"ח ובחולו של מועד לומר והשיאנו והנה באמת הוא ג"כ בירושלמי ברכות (פ"ט הלכה ב') שמואל אומר צריך לומר והשיאנו. ולפי"ז בנדון דידן עכ"פ בדיעבד כשסיים מקדש ישראל והזמנים כיון דבש"ס לא מבואר להיפך י"ל לסמוך על הפסיקתא כששכח וסיים בסיום ברכת והשיאנו (שצ"ל לכתחלה בר"ח כן לד' הפסיקתא הנז') היינו מקדש ישראל והזמנים. אך ז"א דמלבד מ"ש זקיני בבני"ש שם הטעם דלא פסקינן בזה כשמואל בר"ח. אך י"ל ממילא דאין ראי' דשמואל ס"ל דצריך לחתום מקדש ישראל והזמנים ואפושי פלוגתא לא מפשינן למה דאמר שם ר"ח בר אשי דצ"ל מקדש ישראל וראשי חדשים וגם לשמואל י"ל כן שצריך לומר והשיאנו ולחתום מקדש ישראל וראשי חדשים כדי לקבוע לר"ח ברכה בפ"ע. וגם בבני"ש ס"ל דגם לשמואל אינו חותם רק "וראשי חדשים," כמו שכ' שם שלא נמצא חולק על שמואל בזה ואם נאמר שס"ל לשמואל לחתום מקדש ישראל והזמנים הרי חולקים בש"ס דידן וס"ל (בברכות מ"ט ע"א) לחתום וראשי חדשים א"ו דבחתימה לא קמיירי שמואל כלל רק בפתיחתו לומר והשיאנו וז"פ:

והנה מה שכתבתי לעיל לענין ר"ח אי אקרי יו"ט הנה בש"ס ר"ה (כ"ה ע"א) ת"ר פ"א נתקשרו השמים בעבים כסבורים העם לומר ר"ח ובקשו ב"ד לקדשו א"ל ר"ג כך מקובלני מבית אבי אבא אין חדושה של לבנה פחותה מכ"ט יום ומחצה ושני שלישי שעה וע"ג חלקים ואותו היום מתה אמו של בן זוא והספידה ר"ג הספד גדול לא מפני שראויי' לכך אלא כדי שידעו העם שלא קדשו ב"ד את החדש עכ"ל פירש"י שלא קדשו ב"ד את החדש שאין מספידין ביום טוב עכ"ל הרי דקרי לר"ח יו"ט אולם י"ל דאין מזה ראי' די"ל דמיירי כמו שלפניו בסמוך שם הך דר' חייא דאמר לאורתא בעינן בך לקדושי פירש"י צריכין אנו לעשות הלילה יו"ט של ר"ה וכו' הרי דמיירי בר"ח תשרי שהוא יו"ט של ר"ה ע"כ כ' רש"י שאין מספידין ביו"ט. אולם בס' ערוך לנר על ר"ה שם הקשה דמנין לו לרש"י דהי' בר"ה דהרי גם בר"ח אין מספידין זולת לחכם בפניו כמו שנפסק בטוש"ע או"ח (סי' ת"כ) ותי' דס"ל לרש"י דקשה למה הקפיד ר"ג כ"כ לידע העם שלא קידשו ב"ד את החדש הלא חאיזה ימים אח"ז ידעו ממילא כשיקדשוהו ביום שלאחריו ולכן פי' שהי' ר"ה ודאג ר"ג שמא יחשבו שהיום ר"ה ויעשו מלאכה לערב ומחר לכן מיהר לעשות פירסום לדבר להודיע להם שלא קדשו ב"ד את החדש ושלמחר יהי' ר"ה עכ"ד אך אין זה מוכח מלשון רש"י דס"ל שהי' ביו"ט של ר"ה ואי משום שכ' יו"ט הוא ואין מספידין הא אין גם בר"ח כנ"ל וגם ר"ח איקרי יו"ט כנ"ל מלשון הש"ס תענית (י"ז ע"ב) ר"ח גופי' איהו יו"ט וכן בר"ה (דף י"ט ע"א) דאמרי' יום שלאחר יו"ט פירש"י ר"ח מועד דאורייתא עכ"ל וי"ל דקרי לר"ח יו"ט כפשטות לשונות הנ"ל ומיירי בשאר ר"ח דהא גם מה שכתבנו דמיירי לעיל בר' חייא בר"ח דיו"ט של ר"ה אין ראי' דהתם הברייתא דת"ר דשמביא סמיך לי' מיירי בר"ה כיון דהוא ברייתא בפ"ע ואינו ענין שלמעלה להך דר' חייא הנז'. ואם נאמר דמיירי בר"ח הוא מכאן תוכחת מגולה ללמוד מזה לאותן הרבנים המספידים גבירים (שאינם ת"ח) ונשותיהם בר"ח וגם בחוה"מ באמרם אין מועד בפני ת"ח נאמר גם על אלו היינו שקרא ושנה קצת ולפי"ז אשתו הוא אשת חבר וכ"ז בשביל אגורת כסף וזהב שיתנו להם. וראי' מש"ס זה שהי' אמו של בן זוא (נראה מזה איש מפורסם בשמו). ואם נאמר דבאשת גביר או אמו מותר להספידה גם בר"ח מה זה ראי' והוכחה עשה ר"ג שהספידה הספד גדול הא יוכלו העולם עדיין לסבור שהיום באמת ר"ח (כמו שסברו העולם מקשירת העבים שהוא הלבנה) רק שהספידה בשביל שהוא אשה חשובה ואמו של בן זוא אלא ודאי שבר"ח זה אסור אפי' לאשת חבר זולת לחכם (ת"ח ממש) בפניו וא"כ ידעו עי"ז שאינו ר"ח:

תבנא לדינא לענין השאלה שסיים בר"ח מקדש ישראל והזמנים לכאורה י"ל דכ"ש הוא מהך דכ' המג"א (בסי' תפ"ז ס"ק ב') דאם סיים ביו"ט מקדש השבת (אם הזכיר של יו"ט באמצע) יצא דהא יו"ט נמי איקרי שבת והתם מחלקינן בש"ס בין שבת ליו"ט דיו"ט ישראל קדשוניהו לזמנים ושבת קביעא וקיימא מן השמים ע"ש הנוסחא רק מקדש השבת (ולא ישראל) אעפי"כ יצא ק"ו בזה דר"ח ויו"ט א' הוא בזה דישראל קדשינהו לזמנים היינו ע"י קדושת ר"ח כנ"ל בתחלת דברינו וגם כנראה מהשאלה הזכיר של ר"ח באמצע בפסוקי מוסף ר"ח וכל התפלה רק שסיים מקדש ישראל והזמנים א"כ י"ל דיצא בדיעבד. אך באמת אם כי, הבאה"ט הביא ג"כ להלכה בשם המג"א דיצא כשסיים מקדש השבת אולם הרואה יראה שם כי חזר בו המג"א שם מלהחליט זה והניח בצ"ע וסיים דהוי משנה ממטבע שטבעו חכמים כמו שהביא שם במחצה"ש דאל"כ דברי המג"א סתרו אהדדי במ"ש סי' רס"ח (ס"ק ה') א"ו דמסקנתו בזה (גם בסי' תפ"ז) דהוי משנה ממטבע שטבעו חכמים ולא יצא וכן בברכ"י כתב ג"כ דלא סתרי אהדדי דברי המג"א הנ"ל לסי' רס"ח ושניהם מתאימים דלא יצא וכן בשארי גדולי אחרונים כולם כ' דלא יצא וא"כ ה"נ כיון שחכמים קבעו ברכה בפ"ע לר"ח אף שאחז"ל דר"ח איקרי נמי מועד עכ"פ הוי משנה בזה ממטבע שטבעו חכמים כי אולי לחשיבות בפ"ע קבעו בזה לומר מקדש ישראל וראשי חדשים והקפידו שלא יכללו ר"ח בכלל הזמנים כדי לידע חשיבות היום ר"ח שבו תלוי קביעת המועדים ע"כ קבעו לו ברכה מיוחדת מקדש ישראל וראשי חדשים וטעמם ונימוקם עמם ואין חקר לתבונתם (מלבד סוד ה' הגנוז בדבריהם ואותיותיהם) א"כ הוי משנה מטבע שטבעו חכמים דלא יצא:

שוב ראיתי במחזיק ברכה (או"ח סי' תקפ"ב אות ה') באחד ששכח וסיים בר"ה מקדש ישראל והזמנים והעלה דלא יצא. ומובא גם בשע"ת. וטעמו ג"כ מדברי המג"א הנז' במסקנא דהוי משנה ממטבע שטבעו חכמים אם כי יש לפקפק על דבריו שם במח"ב שכ' דלא הי' כונתו במקדש ישראל והזמנים על ר"ה הלא מה זה נ"מ בדיעבד על כונתו בתפלה (זולת ברכה ראשונה) ואם נאמר דאינו בכלל שינוי ממטבע שטבעו חכמים כיון שנזכר אח"כ בודאי יצא גם בלא כונה מקדם ואם הוי שינוי ממטבע שטבעו חכמים אין נ"מ איך הי' כונתו כיון שחז"ל תיקנו לר"ה ''יום הזכרון'' כנראה כיון דאישתני למעליותא ולחשיבותא מכלל שארי הזמנים וימים טובים דהוא זכרון למעשה בראשית יום הזה תחלת מעשיך בריאת האדם וזכרון תרועה ליום הדין הגדול הזה לזכרון לפניו ית"ש לטובה (וכעין שכ' לעיל גבי ר"ח בענינו) עכ"פ להלכה למעשה כן הוא ג"כ בנידון דידן כדברי המח"ב דהוי משנה ממטבע שטבעו חכמים דלא יצא כנז'. ובע"כ דהך שאני

מבירך על בפה"ע בפה"א דיצא בדיעבד כיון דמן האדמה הוא וה"נ לכאורה בכלל זמנים הוא. ז"א דאין לך בברכות אלא כל מה שאמרו חכמים הם אמרו דמשנה ממטבע וכו' והם אמרו דבירך בפה"א יצא אבל אין לנו לחדש בכה"ג להקל לשנות ממטבע שטבעו חכמים כנז':

ב). ומ"ש ע"ד שנמצא במעין טהור שיגיעו המים להאשה הטובלת עד פינגע"ר למעלה מטבורה ובאמת זרת בזה אינו פינגע"ר רק דוקא חצי אמה כמו שהובא בבאה"ג שם ובפת"ש בשם לב"ש דוקא י' אצבעות. הנה הוא נודע כבר שט"ס נפל שם אולי מהמעתיק וכיוצא ומצוה וחיוב לתקנו בדפוסים ובפרט בזה שנתקן לנשים והמון ונתפשטו לאלפים ספרים ולאו כ"ע דיני גמירי לידע כי טעות הוא וה' יצילנו משגיאות. ויראנו בתורתו נפלאות. יטהר לבנו לעבודתו באמת. יראנו נוראות. ויעשה עמנו לטובה אות במהרה בימינו בקרוב וחיים ושוכט"ס:

סימן כ

ע"ד השאלה דשאילנא קדמיכון על האיש שמורה, הוראות בישוב וכו' הסמוך וכו' שהוא דגל הרבנות דהה"ג אבד"ק וכו' והרב הנז' אסר הוראתו לבלי הורות שמה ועוד אביו ההגה"צ ז"ל אשר הוראת המורה הנז' שהוא נגד רצונו. ובישוב הנז' נתמנה ברצון הגאבד"ק הנז' והגליל מו"צ אחר הראוי ומוסמך. עכת"ד השאלה:

והנה לפע"ד הדבר דומה למ"ש בתשו' דברי ריבות (למהר"י אדרבי זצ"ל. סי' קט"ז) וז"ל (בתוך דבריו) אף כאן בנידון דידן כיון שהק"ק קבלו עליהם לרב להחכם השלם נר"ו זה כמה שנים להורות להם את הדרך. ילכו בה ואת המעשה אשר יעשון סתמא דמילתא דעת הקהל ודעת החכם הי' מעיקרא שאם פעמים יהי' צריך לסיוע שיעמיד אחר תחתיו ואותו האחר הוא מי שירצה החכם לפי שכמו שמחוייב להעמיד אחר תחתיו ואינו רשאי להפטר מהשימוש כמו ששנינו בתוספתא הנז' כך הרשות נתונה לו להעמיד מי שירצה וכו' עכ"ל וה"נ בנידון דידן שהישוב הנז' אם כי הגאבד"ק וכו' הוא רב שלהם עכ"ז מובן וידוע שצריכין למו"צ במקומם כשיארע שאלה בכל עת וא"א להם לילך העירה (שרחוק כמו שתי פרסאות) ועל כרחך מובן לכל שאדעתא דהכי קבלו עליהם הרב בישוב שלהם והגליל שיהי' תחת דגלו שכל דבר גדול וקשה יביאון אליו והשאלות הנצרכות לשעתן יהיו עפ"י המו"צ שבתוך עדתם והמו"צ הוא לסיוע תמיד במקום הרב בזה וכ"ש הוא מתשו' דברי ריבות הנ"ל והרי זהו כח הרב והתמנותו בישוב ההיא וא"כ איך יש להם לאנשי הקהל או להמורה כנגדו לגרע כח וזכות הרב מרא דאתרא:

וגם נודע משו"ת מהר"ם שיק (או"ח סי' שי"ג) כי אסור לדיין להורות בקהלה שאין הרב מסכים על התמנותו והוראתו אסורה עיי"ש טעמיו לשבח. וכן המנהג בתקנת כמה קהלות ארטה' במדינתנו כי בלתי אם יסכים הרב על קבלת הדיין לא יוכלו לבוחרו. וכן במקום שהדיינים קודמים בישיבתם שמה לא יקובל הרב החדש בלתי אם יקיימו המה הקאנדי'' הקאנדי"דאציאן. והנה נ"ל טעם עפ"י התורה כי אם לא יסכים הרב על מינוי הדיין הרי ממ"נ לא יוכלו לקבלו שאם לא ירצה בו הרב מפני שמכירו באמת לאינו הגון וראוי א"כ בודאי אין לקבלו וגם אם הוא הגון רק נגד הרב הוא שונא לו מתמול שלשום. שנאה כבושה ממשפחתו. או חלוקי דיעות של מפלגות ביניהם (כי אם הרב מוחזק בתורה ויראת ה' אם לא הי' ביניהם א' משתי אלו הנז' רק מה שחטא נגדו הדיין שרוצה להתמנות] בדבר א' פ"א אם רוצה התמנות עתה ולהכניע תחתיו בודאי הי' מוחל לו הרב והי' מעביר על מדותיו על קצת ענין שהי' ביניהם מקודם) איך ימנוהו והלא פסקינן בש"ע חו"מ (סי' ז' סעי' ח') שני ת"ח השונאים זא"ז אסורים לישב בדין יחדיו ומקורו מהש"ס סנהדרין (דף כ"ט) וא"כ איך יוכלו אח"כ לשבת יחדיו כי הרב שמו מוכיח עליו שנקרא אב ב"ד ואיך מותר לו לישב בד"ת עם הדיין שהוא שונאו והרא"ה בס' החינוך (סי' תק"ע) כ' דגם אם הם אינם משתנים בדיעותיהם והמה רחוקים בטבעם זמ"ז לא ישבו בדין יחדיו עיי"ש. ע"כ מנהגן של ישראל תורה שאין ממנין דיין רק מי שירצה בו הרב כנז':

והנה הרב מגאוני קדמאי זצ"ל בדמשק אליעזר על חולין (פ' אלו טריפות סי' ו') כ' דבמקום שיש רב הממונה מאנשי הקהל יקרא רב של כל בני המקום ההוא ומה"ט פסק שם דקיי"ל חכם שאסור אין חבירו רשאי להתיר זה דוקא במקום שאין שם רב הממונה מהעיר אבל במקום שיש שם רב ואב"ד אפי' אם הורה ת"ח במקומו לאסור איזה דבר רשאי להרב להתיר וכתב שם דאפי' זה הת"ח אינו תלמידו הדין כן משום דהחכם הממונה התם הוא כרבו והביא ראיות מכמה דוכתי בש"ס דאמרינן אתרא דמר הוא עיי"ש לדרכו ולפי"ז נתיישב לי פסקן של האחרונים עיי' בשו"ת נטע שורק (יו"ד סי' ז') שאסור לדיין להורות בלא רשות רבו במקומו בתוך ג' פרסאות כדין תלמיד לרבו גם שאינו מובהק (כמבואר ביו"ד סי' רמ"ב) עיי"ש ובאמת דבריו לכאורה תמוהין דא"כ ל"ש זה רק באם הדיין הוא עכ"פ תלמיד חבר להרב אב"ד אבל ברוב פעמים (רובו ככולו) שאינו תלמידו ולא למד אצלו מעולם ולפעמים קשיש הדיין מני' טובא א"כ איך יאסר הוראתו לפי דבריו אמנם לפי דברי הדמשק אליעזר שהבאתי שבירר מדינא דגמ' שהחכם הממונה בראש לענין הוראה דינו כרבי' באתרי' ע"כ שפיר אסור להדיין לדון

ולהורות באתרי' בלתי רשותו וא"ש. וגם משארי טעמים שכ' האחרונים שם יש לאסור הוראת הדיין שבא להורות כנגד רשות הרב:

והנה אם ירהב בנפשו המורה שעומד כנגד הרב לסדר קידושין בלתי רשות הרב אז דינו מבואר בתשו' שבות יעקב (ח"ב באהע"ז סי' קכ"א) ובתשו' שלאח"ז מהגאון בעל כנסת יחזקאל זצ"ל בשם רבני אשכנז ופולין וצרפת שהי' להם בקבלה שיש חרם ר"ת ושארי גאונים שלא יסדר קידושין בלתי הרב מרא דאתרא והשאלה הי' שם שהוא ת"ח מוסמך להוראה לא':

מהכפרים שתחת דגל הרב ואסרו עכ"ז עיי"ש טעמו יען שהי' בלתי רשות הרב הממונה עליו מרא דאתרא אך לא אאמין בזה שיזיד גם לנגוע יד בסידור הקידושין נגד רשות הגאבד"ק. אך גם בשארי הוראות מלבד מה שביארנו לעיל שהוא זכות הרב וכחו למנות הדיין ואסור להיות מגרע כחו וכבודו ומלבד זה הוא מגרע את פרנסת הרב והכנסותיו מענינים שאינם קצובים כאשר יבינו הכל שבישוב כזה אשר המורה הוראה יזיד להורות נגד רשות הרב הרי הוא מורה שלא לצדקה לכל הבע"ב לבזות כבוד הרב בעיניהם ולשום את כבודו לקלון ולשמצה וממילא לא יהנוהו במתנות הנהוגות אשר יובילו לרב אב"ד אם כי מרן בד"ח (ח"א חיו"ד סי' נ"א) פקפק לענין השגת גדול בהכנסות כאלו מטעם דשלב"ל מ"מ כבר יישבו בשו"ת שואל ומשיב (מהדורא קמא ח"ב סי' ל"ג) דדמיא לשכירות עיי"ש (עיי' שו"ת מהר"ם שיק חיו"ד סי' רכ"ד וכן בחאו"ח סי' שי"ג בסופו) ואין לו להמורה טענת חזקה לומר שהה"ג דק' וכו' בא בגבולו דאדרבא הרי המורה נאסר הוראתו שם עוד מההגה"ל אביו ז"ל ויש לו חזקת איסור מלהורות שמה:

והנה בדעת תורה על הל' שחיטה (בקונט' דרכי שלום סי' ט') השיב שם בענין רב שקבלו עליהם אנשי הכפר שהי' שייך הרבנות לרב העיר שתחת דגלו הגליל והכפר ההוא בתוכם ונפרדו בני הכפר הלז יען שהם רחוקים מהעיר ערך ב' פרסאות וכשיארע להם שאלה בע"ש ויו"ט כיוצא וצריכי' למורה. הנה במחכת"ה לא העיר כלל דאי משום טעם זה לא יוכלו עדיין לפרוק מעליהם לגמרי עולו של הרב העיר והגליל (כאשר ידענו שקראו אז לד"ת הרב של העיר והגליל את הרב שקבלו בני הכפר ולא הלך לד"ת) כי הי' יכול להיות כפי המנהג בגלילות אלו שיש מו"צ תחת דגל הרב דהגליל והדבר הקשה יביאון אליו כגון הכשר המקוה ושיבוא שמה לדרוש לפרקים וילמדום על עניני הדת והשו"ב הוא תחת השגחתו ומסיר לפניו סכינו והמורה יורה בשאלות הבאות שא"א בכל עת לנסוע העירה כנ"ל וא"כ בשביל זה א"צ ואין רשאין להפרד מהרב של העיר והגליל כנז':

ובדברי השואל ומשיב הנז' ראיתי כמה כמה הערות שיש להעיר על דבריו והראי' שהביא מגיטין (דף ו') עד היכן בבל ופשיטא שהי' להם ביה"ח בפ"ע ומזה ראי' דלא כתה"ד עכ"ד וז"א ראי' כלל דידוע דבבל הוא מדינה בפ"ע שכוללת הרבה עיירות וכפרים (ובודאי הי' להם לכ"ע ביה"ח בפ"ע) אבל התה"ד מיירי בעיר וכפרי' הסמוכים לה ומה ענין זה למדינה שלימה כמו בבל:

אמנם בנידון המורה לפי שכתבתם כי ממק"א וכו' יסייעו בידו של המורה ויתירו הוראתו. הנה נפלאת בעיני והלא מבואר בפוסקים עיי' בשו"ת מהרי"ק (שורש קס"ג) ובשו"ת מהרי"ו (סי' קכ"ט) ועיי' בס' שו"ת אור הישר (ע"ד הגט מקליווע) כי הוא איסור מגדולי אשכנז הקודמים על כל רב ומורה לבל יגזרו ויחרימו מב"ד למקום ב"ד אחר ואם יגזרו יהיו דבריהם בטלים ומבוטלים ויספיקו דברינו אלו למבין. ועלינו יערה רוח הבורא. ברוב טהרה. וישיב שופטנו כבראשונה ויועצנו כבתחלה. ברוב עוז ושלום בב"א:

כ"ז כתבתי לפי הנודע לי וכו' אשר עדותו נאמנה מאוד אמנם שמוע בין אחיכם כתיב כקטן כגדול תשמעון ואולי יש להדיין לתבוע יבואו לד"ת אמנם טרם יבואו לד"ת אז הרב מרא דאתרא והגליל חזקתו עומד והדיין ג"כ בחזקתו חזקת איסור כנז':

ואם כי מבואר ברמ"א (חו"מ סי' י"ז) בשם הרשב"א והריב"ש שאין לכתוב פסק בדרך אם כן טרם שמוע טענת שניהם עכ"ז מ"ש בפת"ש וגם בס' ערוך השלחן להגאון מנאווארדאק דבמקום שיש לחוש לקלקולא מצוה להשיב גם לא' וה"נ בזה אם כפי הנז' שהוא לאפרושי מאיסורא כי המורה הנז' הוראתו אסורה ע"כ כתבתי וחתמתי שמי למען האמת:

סימן כא

כבוד הה"ג וכו'.

הגיענו מכתבו ובודאי מצוה אם יקח עליו להתיר העלוב מאשתו הנשתטית גמורה ר"ל בלי תרופה ה' יצילנו וכו'. וע"ד הג' מדינות אם לחשוב גאליציען ובוקאווינא לשנים הנה לפי"ד מרן בד"ח (ח"ב אהע"ז תשו' מ"ב) דהטעם ג' מדינות כיון דאין כל דיעות בנ"א שוין במנהגן וטבעי גופם ודעתם ע"כ המלכיות אינן מחלקות בזה עיי"ש ובחיבורי הקטן מנח"א (ח"א סי' ט"ז) בסופו בד"ה והנה מ"ש בענין הק' רבנים וכו' וגם מזה עוד במקומות שמה ובמנח"א (ח"ב סי' ל"ט) בסופו. ולפי"ז בוקאווינא הוא לשון אחר מגאליציען לא יקובל שם גם בערכאותיהם לשון פולין רק אשכנזית או רומאנית לפעמים

ויש להקל לחשבם לב' מדינות אך לפימש"כ החת"ס (אהע"ז סי' ד') בטעם הק' רבנים כדי שלא יהיו הרבנים תלויים זב"ז או נמשכים אחר דעת גדול המדינה כאשר הדרך הוא. וע"כ הצריכו ג' ארצות שיהיו דיעות חפשיות כי אין הדרך לימשך כ"כ אחרי דיעות גדול ממדינה אחרת. ולפי"ז י"ל אחרי כי גאליציען ובוקאווינא לאחת נחשבו ברבנים שלהם והגדולים. ומעורבים לגמרי בזה עם גאליציען. וע"כ דייק בכל בו וכ' כגון ארגו"ן לומבארדי"א וצרפ"ת שהם רחוקות זמ"ז ואינן תלויות זב"ז הרבנים ודיעותיהם כי אם נחשוב מדינות קטנות כאלו (פראווינצען) א"כ באשכנז יש הרבה כאלו בתוך מלכות קיסר אשכנז ואעפ"כ לא שמענו ולא נזכר בפוסקים לחשוב אלו הפראווינצען לדעות בפ"ע ולג' מדינות א"ו כד' החת"ס זצ"ל וגם לד' הד"ח זצ"ל שתלוי בטבע הלשונות ובאשכנז לכל הפראווינצען לשון א' הוא ע"כ ראוי להחמיר ואז יבא בהיתרא לכ"ע וכו'.
וראיתי בשו"ת אבן יקרה (אהע"ז סי' ד') שכ' דפשוט אצלו דגאליציען ובוקאווינא ועוד יותר מזה כתב שגם גרויס הערצאגסטוהום קראקא נחשב למדינה בפ"ע בזה והנה אין בדבריו כדי סמיכה זולת למקום שיש ראי' וסברה ברורה. אז אמרו קבל האמת ממי שאמרו. וכאן הסברא נהפוך הוא לפי"ד מרן החת"ס והד"ח אי משום דיעות המדינה או לשונם אז פשוט דקראקא למדינת גאליציען נחשב בזה בלי הפרש משאר מדינת גאליציען בלשון המדינה ודיעות הרבנים. ועל כן גם בבוקאווינא נ"ל להחמיר שלא לחשבו לזה כמדינה נפרדה בפ"ע כנז':
ומה שנסתפק כת"ה אם גם מד' או ה' מדינות נקבצו בהיתרא דק' רבנים אם מהני או הגזירה הי' דוקא בג' מדינות ולא נתחכם על גזירתן של ראשונים ואולי טעם הי' להם רק מג' מדינות. הנה תמהתי על כת"ה שנסתפק בכמו אלו והלא לכל הדיעות הנז' מדברי הד"ח בשביל שדיעותיהן משונות בג' מדינות ואם יסכימו כולם להיתר אז יתירו ולפי"ז בד' מדינות או יותר בודאי יש שינוי דיעות יותר ועדיף להתיר ואם לדעת האמרי אש זצ"ל (ובתשו' השמטה לחאהע"ז שהשיב להה"ג מגארליץ ז"ל) שהוא כדי להטריח את הבעל א"כ כשיקבל מד' מדינות הוי עוד טירחא יותר אלא שלא החמירו להטריח להצריך יותר מג' מדינות אבל פשוט בזה בודאי מהני:
ב) ומה שנסתפק בכונת הפמ"ג בפתיחה כוללת להל' יו"ט (ח"ב אות ט"ו) בד"ה ואגב גרא וכו' הנה מ"ש שם הפמ"ג וז"ל שוב ראיתי במג"א (סי' שצ"ד אות ב') הרגיש בזה ודבריו שם מקושי ההבנה וכו' ובתקי"ח מיירי שא"צ לאכול הפירות מש"ה אין לפחות לכתחלה:

וקשה איך לא ביאר הטור שם דבצורך לפירות מותר לפחות לכתחלה וכו' עכ"ל הפמ"ג הנה הרואה יראה שם (בסי' שצ"ד) במחצית השקל שנתעורר בזה ג"כ בביאורו דברי המג"א וכ' והא דקמ"ל דין זה בנפחת והוו"ל לאשמעינן דין זה אפי' לא נפחת אלא דב"ה וכו' ע"ש במחצה"ש וכן מה שהקשה הפמ"ג ע"ד המג"א ''דז"א אינו אלא משום מוקצה כמ"ש התוס'. וכ' דאין לו ביאור ופי' כלל. ובאמת לפי הגי' שלפניו קשין דברי המג"א אבל לפי מה שהגיה המחצה"ש במג"א והעמיד אלו הדברים דז"א אלא משום מוקצה וכו' להלן כמו שביאר שם יתיישב הענין

והעיקר מה שנתקשה כת"ה בדברי הפמ"ג שם מ"ש אח"ז וז"ל ומ"מ לדידן בתקי"ח אסור לפתוח דהלכה כת"ק. גם ראוי כן דאפי' נימא כאביי ורבא כאוקימתא דילהון בעירובין ל"ה א' מ"מ סתם בעירובין ומחלוקת בביצה הלכה כת"ק וכ"ש דהוי כסתמא עיין ריש ביצה. ובתרי מסכתות דאין סדר י"ל בדרבנן לקולא כי סתמא דעירובין אפשר לבסוף נשנית עכ"ל הפמ"ג. הנה לחומר הנושא בקוצר לשונו עכ"ז נראה לי פירושם ברור בעה"י היינו דפסקינן בסי' תקי"ח בסעי' י"ח דנוטל ממקום הפחת. אבל לכתחלה לא יפחת. כת"ק בביצה (ל"א ע"ב) ולא כר"מ דאמר פוחת ונוטל לכתחלה. וע"ז כ' גם ראוי כן (לפסוק כת"ק ולא כר"מ בזה) דאפי' נימא "כאביי ורבא''. באוקימתא דילהון (בעירובין ל"ד) צ"ל במקום (כאביי ורבא) [רב ושמואל] (ובע"כ נזדקר ט"ס בכאן כי אביי ורבא מוקי שם המתני' דנתנו במגדל ואבד המפתח במנעיל וקטיר ופליגי אי כלי ניטל אלא לצורך תשמישו וזה אינו ענין לענינינו כלל משא"כ רב ושמואל מוקי שם הך מתני' בסתם אליבא דר"מ דאמר בביצה פוחת לכתחלה ונוטל ע"ש) ולפי"ז הוי בעירובין סתם כר"מ ובביצה מחלוקת ובסתם ואח"כ מחלוקת אין הלכה כסתם כדאמרינן ביבמות (מ"ב ע"ב) ובכמה מקומות בש"ס וא"כ אין הלכה כסתם שהוא כר"מ רק כמחלוקת בביצה והלכה כת"ק בביצה ולא יפחות לכתחלה. ואח"כ כתב הפמ"ג ובתרי מסכתות דאין סדר י"ל וכו' כי אפשר עירובין לבסוף נשנית. ר"ל דאולי דיש לומר איפכא ג"כ כיון דאין סדר בתרי מסכתות א"כ אולי עירובין אח"כ נשנית והוי סתם אחר מחלוקת דהלכה כסתם ובספק דרבנן י"ל לקולא דאולי מס' עירובין לבסוף נשנית והוי הלכה כסתם כר"מ דפוחת לכתחלה. זהו כונתו ליודע דרכו בלשונו זצ"ל ולפי"ז נראה לי עוד לעורר ע"ד הפמ"ג אלו ולפע"ד יש להוסיף דעדיפא מיני' הוו"ל להפמ"ג להקשות. דבאמת י"ל ס"ס לקולא ובפרט בדרבנן בזה. דהנה כ' בנמ"י ביבמות פ' החולץ שם בשם הרמב"ן דהא דאמרינן סתם ואח"כ מחלוקת אין הלכה כסתם אין תפי' דלעולם כן אלא פעמים כך ופעמים לא אבל היכא דהוא מחלוקת ואח"כ סתם אז לעולם הלכה כסתם עכ"ד. ולפי"ז

הוי ספק ספיקא לקולא דאם עירובין מאוחר הוי מחלוקת ואח"כ סתם ואז ודאי בזה הלכה כסתם וגם אם תאמר דביצה מאוחר ונמצא הוי סתם ואח"כ מחלוקת הא בכה"ג ג"כ הוי לפעמים הלכה כסתם כנז' מהנמ"י בשם הרמב"ן והוי ס"ס לקולא ולמה פסקינן לחומרא בסי' תקי"ח כנז' וצ"ע וחיים ושוכט"ס ידידוש"ת באהבה.

סימן כב

כבוד ידידי הרב וכו'. שמכתבך הגיענו ואשר שאלתנו אם א' עושה בימינו בגלילותנו אלו כדעת הגר"א ז"ל ליקח רק שני מצות להסדר של פסח והוא שש ומתפאר בזה כי רק הוא עושה טוב וראוי ולא ככל העולם העושים כדעת הש"ע וכדעת האריז"ל. אם ראוי לגעור בו על ככה. או הנח לו ודעביד כמר עביד ודעביד וכו' עכת"ד:

הנה מקור דעת הגר"א ז"ל הוא לפסוק בזה כהרי"ף והרמב"ם דדי בב' מצות. אמנם בש"ע (סי' תע"ה וסי' תע"ו סעי' ד') פסק כדעת הרא"ש והמרדכי ליקח ג' מצות כדי שיהי' לחם משנה מלבד הפרוסה של המצה שצריך לחם עוני יהי' ב' שלמים שצריכין לחם משנה גם ליו"ט בפרט אם חל בשבת ע' בב"י שם וכן נראה מד' הר"ד אבודרהם שמובא בב"י היכא שאין לו רק ג' מצות שישאיר ב' שלמים לליל שני כדי שיהי' ג"כ לחם משנה לליל שני. ובטור שם בשם מנהגים דאנשי בבל כשחל בשבת מביאים ג' היינו לחם משנה מלבד הפרוסה וכשחל בחול מביאים רק ב' ולפי"ד האבודרהם בשם אבן הירחי שצריך לליל ב' ג"כ לחם משנה כנז' וליל ב' לעולם לא ארע בשבת רק בחול א"ו משום יו"ט כמ"ש הרא"ש דמ"ש משאר יו"ט שצריכי' לחם משנה שלמים. וכן הרי"ף והרמב"ם בעצמו (הרי"ף בפ' ערבי פסחים והרמב"ם הל' יו"ט) דצריכי' לחם משנה גם ביו"ט ומובא בב"י (סי' תקכ"ט). אם כי, זה תלוי במדרשים חלוקים אם המן הי' יורד ביו"ט כידוע מתוס' ריש ביצה (ב' ע"ב וגם בפסחים דף קט"ז בתוס' ובשאר דוכתי) אך הרי"ף כ' שם דהלחם עוני מבטל לחם משנה בלילה זו עכ"פ כן הוא פסק הש"ע דצריכי' ג' מצות וכ"כ שם בד"מ דהמנהג פשוט כן בישראל בלי חולק וידוע כי אין אחרי פסק הש"ע לשנות כלום שגם לא יוכל המוחזק לטעון קים לי עאכו"כ לשנות בכזה כל המשנה ידו על התחתונה:

אמנם ראיתי בביאור הגר"א (סי' תע"ג סעי' ד') טעמו ונימוקו כ' שצריך רק ב' מצות מלישנא דמתני' הביאו לפניו מצה וכו' עכ"ד. ובאמת טעם זה שכ' לא חדית הוא והביאו הרא"ש וגם במרדכי כ' יש מדקדקין דהביאו לפניו מצה משמע רק מצה א' שלימה והרא"ש בעצמו דחה טעם וראי' זו דמ"ש פסח משאר יו"ט לענין לחם משנה. שלא יבצע על ב' ככרות שלמים וכו' וכן המרדכי סיים שם דבעינן ג' מצות ע"כ לא אדע. מה חדית

לנו הגר"א וקמחא טחינא טחין. ומה זה הביאו לעשות בזה כנגד הש"ע וכנגד האר"י. ולא הבנתי כלל טעמו ונימוקו ועל מה תמך יסודו בזה. ואם הך דנקיט במתני' לשון יחיד מצה ולא מצות הלא תקשי גם לדידי' שצריך ב' מצות הוו"ל מצות מיעוט רבים שנים ולמה נקט במתני' מצה לשון יחיד. ואין לומר כמ"ש המרדכי דהביאו לפניו מצה היינו מצה שלימה ופרוסה והפרוסה לא קחשיב ע"כ נקט רק לשון מצה א'. ז"א. דגם הפרוסה מין מצה הוא וגם לפי סדר של הגר"א בעת שהביאו לפניו הם ב' מצות שלימות רק שעושה מא' פרוסה וא"כ למה נקט במתני' הביאו לפניו מצה (בלשון יחיד) הא צריכין ב' מצות שלימות לשיטתו ומנהגו א"ו פשוט דנקט מצה לשם המין ולא מיירי במה שצריך לחם משנה כמו שארי יו"ט. וגם הראי' הב' שהביא הגר"א דמ"ש לחם עוני משמע כן דאל"כ אין זה דרך עניות כיון שיש לו ב' מצות וגם יש לו חצי מצה עכ"ל ולא הבנתי ג"כ דהא גם לפי"ד הגר"א תקשי דהא יש לו מצה שלימה מלבד הפרוסה חצי המצה וא"כ אין זה דרך עניות ומה זה חילוק בין ב' מצות שלימות למצה א' שלימה מלבד הפרוסה (שהוא עם המצה או עם ב' המצות) א"ו דהפרוסה בפ"ע הוא זכר ללחם עני דרכו של עני בפרוסה ומברכי' עלי' על אכילת מצה לזכר לחם עני ולא איכפת לן בשארי מצות שלימות כמה שיש לו וז"פ וברור. ובפרט דבכהאריז"ל כתב כונה וטעם לג' מצות דוקא וגם כי מבואר זה בתיזוה"ק דף ק"ט ע"ב) ולקבל ג' טיפין אלו תקינו תלת מצות דפסח חד מצה דלעילא לברכא בה המוציא ב' לחם משנה ג' לחם עני בלא מלחא עכל"ה (וכן בתיקונים שם בביאור הגר"א גרס לה להאי נוסחא בלי שינוי) הרי מפורש כן בתיזוה"ק דצריכי ג' מצות ונודע הכלל דאף דכל מקום שהקבלה חולקת עם הגמ' דילן הלכה כגמ' מ"מ היכא דבש"ס לא נמצא הכרע והפוסקים ומפורשים מחולקים בפי' דברי הש"ס אז הקבלה הפנימית הכריע לעשות כד' הזוה"ק או האריז"ל, (עיי' בשו"ת הרדב"ז ותשו' חכ"צ סי' ל"ו ומובא בשע"ת או"ח סי' כ"ה ס"ק י"ד ובשו"ת שאילת יעבץ ח"א סי' מ"ז ובחיבורנו בכמה דוכתי מזה). ואין לומר כי הגר"א ז"ל לרוב בקיאתו בחכמת הקבלה לא נזדעזע כ"כ מדברי רבינו האריז"ל כי על כן לא חש למ"ש בס' הכונות להאריז"ל לג' מצות דוקא וכן כיוצא בשארי מנהגיו. ז"א וכמבואר בהקדמת פירושו לספרא דצניעותא שכ' תלמידו המובהק הגאון מהר"ח מוונאזין ז"ל שמכחיש ספק הנז' וכתב כי הגר"א מפני שמו דהאריז"ל ניחת הא כי איש אלקים קדוש הוא ומדי דברו מאתו נתפעל וכו' אם כי א"צ האר"י החי לעדותו והסכמתו כלל (ועיי' בדברינו בשו"ת. מנח"א ח"א סי' י"א בהג"ה) עכ"פ להוציא מלב הטועים והמטעים די זה. ויש הרבה לדבר ואכמ"ל. גם

כי מי אנכי לדבר בגדולות ונפלאות ממני וה' יאיר עינינו. ועכ"פ בנידון דידן כיון שהוא מפורש גם בתיזוה"ק דצריכין ג' מצות כנ"ל ע"כ בודאי הוא תימה רבתי על הגר"א ז"ל: הן אמת כי ראיתי בשעה"כ להאריז"ל (דרוש ו' לפסח) בהגהות. מהר"ם פאפארש ז"ל אמר מאיר הנה לפי שיש מחלוקת בין הרי"ף והרמב"ם להרא"ש ז"ל אם הם ב' מצות או ג' לכן גם הרב ברוח קדשו לא עירב את הג' עמהם אלא תמיד אמר סודות הב' ואח"כ מבאר סוד הג' בפ"ע כי הב' חובה בלבד לכן יש בהם ברכה משא"כ הג' כי הדעת נקודה ולא ספירה וכן מצה ג' ע"ב ס"ג ותו לא וכו' עכ"ל מהר"ם פאפרש. משמע לכאו' שגם לפי הכונה עיקר החיוב רק בב' מצות. אך ז"א להמעיין שם בשעה"כ בלשון הזהר של מהרח"ו ז"ל בעצמו מפי רבינו האר"י ז"ל כ"פ וגם בדרוש הנז' בציור כונת הג' מצות שהציור ג' ווין הוא במצה התחתונה כי עמה הם ג' מצות כמנין שלשה ווין עיי"ש וכן שם (בדרוש ה' ובדרוש י"ב) שהמצה הוא ג' אלקים דאלפין דעת הוא ברור שם כי א"א הכונה בלתי אם יקח שלשה מצות ובדברי הר"מ פאפרש לא יוכנו רק בדרך רמז רמיזא לכונת הב' מצות בפ"ע כנ"ל. (ואולי הוא הרמז במשנה הביאו לפניו מצה שעולה ע"ב ס"ג הכונה של הב' מצות בלבד כנז'. ואולי ברמז הוא כונתו ג"כ בפנימיות מ"ש בביאור הגר"א דהמשנה שכ' הביאו לפניו מצ"ה נראה כן דעפ"י פשוט אין שום ראי' ברורה והוכחה מהמשנה וכמו שביארנו לעיל ובפרט להכריח עפי"ז נגד הש"ע והאר"י) ע"כ בודאי בימינו אלו כל המשנה מדין הש"ע הנהוג המוחלט והמוסכם בין בנגלה בין בנסתר (ליקח ג' מצות) ולוקח רק ב' מצות זה אינו אלא מן המתמיהין שאין רוח חכמים נוחה הימנו. ועלינו יערה רוח הבורא. רוח טהרה. בחכמה בינה ודעת יאיר עינינו וישמח לבנו ב"ב בבנין בית הבחירה:

סימן כג

כבוד ידידי וכו'.

לתשובת יקרתך וכו' ואשמור בזה הבטחתי לכתוב לך את אשר נסתפקתי זה כמה. וגם נשאלתי כעת שאירע בעוה"ר לאחב"י בני חיל שהיו במדינת באסניען בימי הפסח במקומות הנכרים. והנה אם אין לו בשום אופן בעולם באפשרות שם למצוא יין כשר לד' כוסות זולת סתם יינם אם מותר לו. אי מצוה לו. ליקח ד' כוסות לליל פסח מסתם יינם ולומר בזה עדל"ת או לא. וכבר נודעו דברי הבאר עשק (בתשו' ק"ט) ומובא בבאה"ט (או"ח סי' קי"ט) שהתיר לקדש ולברך על סתם יינם במקומות שנהגו בזמנו להקל קצת בזה עיי"ש וכבר כתבתי כי על כן שם הבאר עשק כי התעשקו עמו הרבה גדולי אחרונים

והשיגוהו נוצווחו על פסקו ככרוכיא עיי' בשו"ת הלכות קטנות למהר"י חאגיז (ח"א סי' י' בהגה"ה) ובשו"ת בית יהודה למהר"י עייאש (חיו"ד, סי' כ"ד) ובשו"ת שאילת יעבץ (ח"א סי' מ"ה) ובשו"ת מהר"י אסאד (חאו"ח סי' ק"ס) ובשו"ת נטע שורק (חאו"ח סי' י"א) אמנם מכל אלו אין לפשוט ולהתיר ספיקא דידן כי הני תלתא קדמאי. הנ"ל צווחו על התירו של הבאר עשק סתם היכא דאפשר למצוא יין כשר לקדש ולברך עליו. ובמהר"י אסאד אם כי השואל שאל העובדא שלא הי' אפשר למצוא יין כשר לד' כוסות עכ"ז הוא השיב בסתם לסמוך לאיסורא על גדולי האחרונים הנ"ל שחלקו על הבאר עשק והביאום בברכי יוסף (חאו"ח סי' קצ"ז) וע"כ נטה שם במהרי"א מטעם מהב"ע ע"ש ובאמת כשנדון מטעם עדל"ת היכא דאירע כן בנידון הנז' דלא אפשר לקיים שניהם ואמרינן עדל"ת אז כ"ש מצוה הבאה בעבירה. ובנטע שורק הערה מטעם עדל"ת רק כתב כיון דקבלוהו עליהם מטעם נדר אף שהיו כמה ספיקות בנידון דידי' עכ"ז כיון שקבלוהו לאיסור שם ע"כ המחמירים על עצמם הוי מטעם נדר ולא אתי עשה דרבנן דקידוש שהוא דרבנן כשהתפלל כבר) ודחי הל"ת דאו' דנדר (אם כי דבריו של הנטע שורק צ"ע לענין נדר וגם הא יכול לקדש בפת בעובדא דידי' ולא הוי יין רק מצוה מן המובחר ול"ש עדל"ת ואכמ"ל) אך בנידון של שאלתינו דהוא בא לאונסו במקמות הנכרים ואין באפשרות בעולם למצוא על פסח יין כשר ולא נמצא רק סתם יינם (ול"ש כלל ענין נדר הנ"ל) והנה גם אם נניח כמו שהאריכו דבאמת אסור לברך על סתם יינם אמנם בד' כוסות י"ל דיוצא בדיעבד גם כשלא בירך עליהם כלל וגם יש להסתפק היכא שיש לו יין כשר ובירך עליו כגון שהי' לו רביעית יין כשר על כוס ראשון לברך עליו ושתאו אם יקח אח"כ הג' כוסות של סתם יינם והנה הרואה בטוואו"ח (סי' תע"ד) פלוגתת הראשונים לענין ברכות על הכוס יראה דבכה"ג אף שהמחבר פסק דיברך על כוס א' וכוס ג' מ"מ בכה"ג י"ל דיודה דבשעת הדחק כזה יוכל לצאת בברכה בכוס א' שיכוין לצאת בו על כל היין שבסעודה ושל אח"כ. והנה הני ד' כוסות הם דרבנן כדאמרינן בפסחים פע"פ (דף צ"ט ודף ק"ט ע"ב) דתיקנו רבנן ד' כוסות אמנם גם סתם יינם הוי רק מדרבנן ולמה לא נאמר אתי עשה דרבנן ודחי ל"ת דרבנן כאשר הוא כללא בכ"מ כמ"ש השל"ה והמג"א (או"ח סי' תמ"ו ס"ק ב') ואף שבשאילת יעבץ כ' דבכה"ג עקרו חכמים גם דאו' בשוא"ת היינו שלא לברך על סתם יינם אמנם דבריו צ"ע באמת מנ"ל זה דלא נימור בכה"ג עדל"ת דרבנן כמו בכל מקום ונניח כדבריו אם אמת לענין ברכה שתיקנו חכז"ל שלא לברך על דבר איסור וא"כ לא יוכלו לומר עליו קידוש על היין אבל לשתות בכה"ג ד' כוסות כשכבר בירך על יין

כשר (או שיצא כשלא בירך על ד' כוסות רק ששתאן על סדר ההגדה שאומר ולא בבת אחת) ע"כ עדיין יש להסתפק אם ישתה הד' כוסות מסתם יינם כשאין לו אחר כנז':
והנה לכאורה יש לומר דלא יוכל לשתות מסתם יינם דכיון דיש ספק אם מחויב לשתות כל הכוס או רובו (עיי' סי' תע"ב ובט"ז ס"ק ח') ואם ישתה יותר אז יהי' עובר מבלי יקיים המ"ע דרבנן אך ז"א דבודאי בכה"ג לא צריך לשתות רק רוב כוס רביעית מצומצם כמ"ש שם גם הב"ח דיוצא בדיעבד ברובו וא"כ שעת הדחק כזה כדיעבד דמי לכ"ע:
והנה בשו"ת נטע שורק שם כ' בזה דל"ש בזה עדל"ת די"ל גזירה שמא ישתה מהכוס סתם יינם יותר מהשיעור המחוייב למצוה כהאי דאמרי' ביבמות (דף כ') גזירה ביאה ראשונה אטו ביאה שני'. וגם ל"ש לומר דאין מדמין בזה לגזור במקום אחר דהא התוס' בקידושין (דף ל"ח ע"א) כתבו מטעם זה דגזרו במצה של חדש מפני שיאכל יותר מהשיעור הראוי וא"כ ל"ש לומר בכזה עדל"ת. אולם באמת לענ"ד יש לחלק שפיר בין עדל"ת בדאורייתא לעדל"ת בדרבנן דלכאורה הרי ל"ת חמיר דהוא כמו דאמרינן ביבמות (ז' ע"א) דל"ת חמיר מעשה ועיי' בתוס' יבמות (ע"ז ע"ב) ד"ה שכן. וכן ביומא (פ"ה ע"ב) השתא על עשה מכפרת על ל"ת מיבעיא וכן שם (בדף פ"ו) בד' חלוקי כפרה שהי' ר' מתיא בן חרש דורש קיל עשה מל"ת ואף דמדברי הרמב"ן (פ' יתרו) נראה דעשה עדיף משום דהוא אהבה עדיף מיראה ע"כ עדל"ת מ"מ משטתי' דש"ס לא משמע כן. ובש"ס זבחים (דף ז') אמר רבא חטאת מכפרת על חייבי עשה מק"ו על חייבי כריתות מכפרת על עשה לא כ"ש פשוט דהיינו לאו דוקא כריתות עדיף מעשה רק לאו גרידא ג"כ עדיף מעשה רק קושטא דמילתא נקט דחטאת מכפרת על חייבי כריתות ג"כ וז"פ, אלא שגזה"כ הוא דעשה דחי ל"ת ע"כ שפיר גזרו חכמים ביבמות ביאה ראשונה אטו ביאה שני' אטו שמא יאכל יותר מהשיעור של מצוה משא"כ בדרבנן דעשה דרבנן דוחה ל"ת דרבנן דגם העשה דרבנן יש בה לאו דלא תסור וא"כ מה שייך לומר דנגזור דילמא לא ישתה יותר מכשיעור המצוה הא גם אם יארע כן הלא לא יעבור רק על איסור דרבנן דסתם יינם ועל איסור דרבנן ל"ש לגזור עוד גזירה דשאני איסור דאו' דגזרינן עוד גזירה שלא יעבור על איסור דאו' בשוגג אבל הכא בדרבנן לא יהי' רק איסור דרבנן בשוגג שא"צ כפרה כמ"ש כבר בשם האחרונים בטעם דלא גזרינן לגזירה. וגם מה תאמר שנגזור שמא יעבור על איסור דסתם יינם דרבנן ויש בזה לא תסור דאו' גם אם נניח כד' הרמב"ם בס' המצות דיש בכל דרבנן איסור דלא תסיר הרי יש גם בהמ"ע דרבנן ג"כ לא תסור כדאמרי' בש"ס שבת (דף כ"ג ע"א) גבי נ"ח ועיי' סוכה (מ"ו ע"א) והיכן צונו מלא תסור וכן בכמה מקומות וא"כ מהיכי תיתי נגזור שמא יאכל יותר מכשיעור ויעבור על לא תסור שלא במקום המצוה

הלא זהו רק ספק אם יארע כזה וכשנאמר שאין העשה דוחה הלא יעבור בודאי על ל"ת דלא תסור שהוא שייך גם במ"ע דרבנן כשלא יעשנה וכנז' ואין לומר דנמצא לפי"ז עשה דרבנן חמיר ממ"ע דאו' כיון דיש בה כח הל"ת דלא תסור דחמיר. י"ל אה"נ דחמירי לגבי זה ומצינו כ"פ דהחמירו דבריהם יותר משל תורה. וא"כ שוב י"ל עדל"ת דרבנן שישתה הד' כוסות (כשאין לו יין אחר כנז'). אך י"ל דז"א דהא גם בהל"ת דרבנן יש כמו עשה דרבנן שאל אביך ויגדך וא"כ הוי המ"ע ול"ת דרבנן כמו עשה ול"ת שאל אביך וגו' וגם לא תסור כנז' מהש"ס והיכן ציונו וכו' שאל אביך ויגדך וגו' וגם בל"ת דרבנן י"ל דכן הוא מ"ע ול"ת הנז' וא"כ מאי אולמי' דהאי עשה ול"ת מדרבנן מהאי עשה ול"ת דרבנן ואיך נאמר עדל"ת היכא דשניהם דרבנן אלא ודאי דמ"ש הפוסקים הנ"ל דעשה דוחה ל"ת בדרבנן (אף שי"ל מה אולמי' דהאי עשה ול"ת מהאי כנז' מ"מ) היינו מטעם דסברא הוא דכל דתקון רבנן כעין דאו' תיקנו וכמו בדאו' עדל"ת כן בעשה ול"ת של דבריהם וא"כ י"ל דה"נ כמו דגזרינן בדאו' שמא יאכל יותר מהשיעור מצוה מהאיסור כן נגזור בדרבנן כיון דעדל"ת רק דומיא דאו' כנז'. אך הלא לא מצינו גזירה באיסור דרבנן כנ"ל ולמה נגזור בזה דעדל"ת דרבנן והיכן שמצינו גזירה באיסור דרבנן תי' הש"ס כולהו חדא גזירה היינו דלא הוי גזירה לגזירה וזהו היכן שאמרו כן חכז"ל אבל היכא דלא אמרו. איככה נדע ואיככה נוכל לחדש זה לגזור גזירה בדרבנן. אך י"ל כיון דשאל אביך ויגדך וכן לא תסור הוא בגמ' שני מ"ד ומאן דס"ל דהעשה דרבנן מלא תסור לא ס"ל משאל אביך ויגדך ואם נתפוס כשניהם לחומרא הרי גם בהל"ת כן. ואם הוי דאו' מלא תסור כד' הרמב"ם אז שניהם מלא תסור המ"ע כמו הל"ת דרבנן ואם הוא רק אסמכתא בלאו דלא תסור כדעת החולקים על הרמב"ם אז שניהם העשה ול"ת דדבריהם רק דרבנן וכיון דתיקנו י"ל כעין דאו' עדל"ת א"כ י"ל גם בזה עדל"ת דרבנן כד' השל"ה והמג"א וישתה הד' כוסות מסתם יינם אם אין לו יין אחר בשום אופן:

אמנם נ"ל עפי"מ שכתבתי כבר (בתשו' מנח"א ח"א סי' ל"ז) ובכמה דוכתי בשם האחרונים הטעם דלא גזרינן גזירה לגזירה כנ"ל דבאמת גזירה הוא רק שלא יעבור בשוגג על איסור זה ושוגג צריך כפרה במזיד ע"כ גזרינן כדי שלא יעבור בשוגג אבל באיסור דרבנן לד' האחרונים דאיסור דרבנן בשוגג א"צ כפרה א"כ ל"ש למיגזר גזירה לגזירה הראשונה (שהוא דרבנן) כיון דאם יעבור על הגזירה בשוגג א"צ כפרה והדברים עתיקין (ועיי' בדברינו במנח"א חלק הלז סי' י"ב אות ב' בד"ה והנה בד' התוס' ישנים וכו') אך זהו בשאר איסורי' דרבנן י"ל דלא גזרינן שמא יאכל יותר מהשיעור הראוי למצוה כיון דלא גזרינן בדרבנן ומטעם הנ"ל אבל באיסור סתם יינם שכ' הרמ"א בהל' יי"ל (סוף סי'

קכ"ג) בשם תשו' הרא"ש דמי ששותה יי"נ היינו סתם יינם בזמה"ז יתענה ה' תעניתים והקשו לפי"ז על הנתיבות ושארי אחרונים שכ' דאיסור דרבנן בשוגג א"צ כפרה והרי סתם יינם דרבנן בשוגג וצריך כפרה וכבר יישבנו במנח"א חלק ב' (סי' י"ח) כיון דעיקר הטעם משום דאיסור דרבנן רק איסור גברא ולא חפצא וכשהגברא אינו מזיד רק שוגג בלא דעת ע"כ א"צ כפרה משא"כ בסתם יינם דפוגם בנפש ר"ל והרי הוא מטמא את האדם והרי יש בו ארס איסור חפצא ביותר ע"כ שפיר כ' הרמ"א בשם הרא"ש דצריך כפרה בשוגג ואין סתירה להאחרונים הנז' ולפי"ז לענין שאלתינו שפיר י"ל כיון דכל עיקר הטעם דאין גוזרין גזירה לדרבנן הוא רק משום שאם יעבור איסור דרבנן בשוגג לא יצטרך כפרה משא"כ כאן אם ישתה סתם יינם בשוגג יהי' צריך כפרה ולפי"ז שייך ליגזר שמא ישתה יותר מהשיעור המחוייב לד' כוסות ודמי לדאו' שגוזרין בכה"ג כנ"ל מתוס' קידושין ולפי"ז אין לומר בזה עדל"ת ולא ישתה הד' כוסות מסתם יינם כלל גם כשאין לו יין אחר כנז'. ואחתום בכל חותמי ברכות וכוס ישועות נשא מאת ד' כסא דפורקניא מיין המשומר וחיים ושוכט"ס:

סימן כד

כבוד הה"ג וכו'. אחדשת"ה וכו' וע"ד ענין שניתן להענות בו במכ"ע ח"ת הנה אין דרכי לעיין במכ"ע גם מח"ת כמו שהבאתי כבר במנח"א ח"ב בשם הגאון הצדיק מגריידיץ ז"ל שכ' ע"ז כי המכ"ע אינם ממ"ח דברים שהתורה נקנית בהם ולא זו הדרך ישכון אור. אך באקראי ראיתי ונשתוממתי על המראה איך גם כת"ה אימשך אבתרי' בטעות ע"כ אכתוב בזה תשובה מאהבה ובעה"י אבאר את אשר אתי בזה:

הנה הביאו מהתוספות שבת על או"ח (סי' שפ"ה סעי' ג') שהביא מהתורה חיים (עירובין דף ס"ט) דאם מחלל שבת בפרהסיא גם בפני רבים (בעשרה מישראל ויותר) כיון שאינו מחללו בפני הנשיא ורב העיר אז לא מיקרי מחלל שבת בפרהסיא והובא גם בס"א וחשבו לפי"ז קולא נוראה לענין סתם יינם דאם נגע וניסך מחלל שבת בפרהסיא ואינו מחלל שבת בפני רב העיר דוקא אז היין כשר נמצא בטל כמעט הך דינא דמחלל שבת לענין יי"ל דוכי דרך רב העיר לילך בש"ק בין הפושעים כשמחללים שבת וגם הפושעים לא יבואו בשבת אל הרב לעשות מלאכה בפניו דייקא. ע"כ ראיתי לכתוב כי המקילים ההם מקלם יגיד להם ושגו ברואה ואין לו ענין לדברי התו"ש כאשר יתבאר בעה"י:

הנה התוספת שבת כתב שם לענין מבטל רשות שצריך לשכור ממנו וע"ז הביא התו"ש מדברי התו"ח על הש"ס עירובין (דף ס"ט) ההוא דנפיק בחומרתא דמדושא כיון דחזי

לר"י נשיאה כסייא אמר כגון זה (פירש"י שמחלל שבת בצינעא) מבטל רשות לרבי יהודא דס"ל מומר בגלוי פנים אינו מבטל רשות והקשה התו"ח שם מה אשמעינן הש"ס בהך עובדא בתי' דאתי לאשמעינן דאע"ג, דנפיק בי' לר"ה לפרהסיא בפני כל אדם כיון דכסייא מיהת בפני הנשיא הוי מחלל שבת בצינעא. ועוד תי' התו"ח דאשמעינן דאע"ג דמחלל שבת בהוצאה גופא (דזהו מענין העירוב ע"כ הוי קס"ד דגם בצינעא מבטל רשות) ואשמעינן דגם בזה מחלל שבת בצינעא מיקרי עכת"ד התו"ח וכ' התוספות שבת דניחא מה דלא אשמעינן הפוסקים דין זה דגם באיסור הוצאה כשמחלל בצינעא אינו אוסר דממילא משמע דאינו חילוק מדסתמו דבריהם דבצינעא אינו אוסר דבשלמא בדברי הש"ס במשנה או בברייתא שפיר י"ל כיון דדרכם לסתום ולא לפרש ע"כ י"ל דבאיסור הוצאה אינו כן וכו' אבל בדברי הפוסקי' כיון דדרכם לפרש ולא פירשו רק סתמו בזה בכל מחלל שבת בצינעא אינו אוסר ע"כ בזה שסתמו בדינם דמחלל שבת בצינעא אינו אוסר ממילא מחלל באיסור הוצאה ג"כ בכלל. וכ' עוד התוספת שבת ומעתה י"ל כתי' הראשון דהתו"ח דגם אם מחלל שבת בפרהסיא מ"מ כיון שאינו מחללו בפני הנשיא מיקרי בצינעא והא דלא כתבוהו הפוסקים משום דהוא מילתא דפשיטא עכ"ד התו"ש ודבריו נפלאים בעיני המעיין וכסותרים א"ע מיני' וביי' דבתחלה כתב כיון דדרך הפוסקים לפרש הוו"ל במה שסתמו (במחלל שבת בצינעא) גם איסור הוצאה בכלל כיון דלא חילקו ופירשו ואח"כ כתב מיד ומעתה י"ל כתי' הראשון דתו"ח וכו' כנז'. ואתמהה הלא לפי"ז אדרבא י"ל כיון דדרך הפוסקים לפרש ולא לסתום וכיון דסתמו הפוסקים דמחלל שבת בפרהסיא הרי הוא כעכו"ם וגם מפורש בפוסקים (עיי' בב"י יו"ד סי' קי"ט בשם הרשב"א) דכשמחללו בפני עשרה מישראל זהו פרהסיא א"כ גם כשאינו מחללו בפני הנשיא מ"מ כיון שעשאו בפני י' בכלל פרהסיא הוא מדסתמו בזה הפוסקים פשוט דהוי מומר בפרהסיא ומ"ש בתו"ש דהוא מילתא דפשיטא דצריך דוקא בפני הנשיא ע"כ לא אשמעי' הפוסקים זהו תמוה מאוד דאדרבא הלא מילתא דתמוה וחידוש הוא והוו"ל לפוסקים לאשמעי' בפרט למ"ש שם בתו"ש דדרך הפוסקים לפרש ולא לסתום ובכגון דא בודאי כיון דסתמו ע"כ כשמחלל בפני י' גם שאינו בפני הנשיא הוי מומר. ועיי' בשו"ת גינת וורדים הספרדי (חאו"ח כלל ד' סי' י"ד) דהלכה שנפסקה מן הפוסקים סתם בדרך כולל ורצה חכם א' לחלק הדין ולפרש בדבריהם ובאמת בדבריהם לא נמצא חילוק דין זה אז אמרינן ישתקעו דבריו ולא יאמרו היינו כיון דהפוסקים דרכן לפרש ולא לסתום ומדסתמו וכן בסתם בודאי אין חילוק באמת) ועיי' בשו"ת חכם צבי. (סי' ה') ואם כי ביד מלאכי (בכלל הפוסקים) כ' ע"ז כשמחדש א' דין מראי' ברורה מגמ' או מפוסקים

ראשונים אף שלא נזכר בשום פוסק או גאון נוכל לחדשו כשיש ראי' ברורה. זה ל"ש כאן. ועוד דאינו ראי' ברורה ומוכרחת כלל רק לחד תי' בתורת חיים וע"ש ביד מלאכי בשם מהר"ש פרימו בשו"ת כרם שלמה דבדין חדש ומשונה שהי' ראוי וחובה על הראשונים לבארו אמרינן מדלא אישתמיט לשום פוסק לכתוב דין זה ע"כ אינו להלכה וה"נ הי' ראוי להפוסקים לבאר דבר חדש כזה שנשנה בש"ס (לפי"ד התו"ש) דצ"ל דוקא מחללו בפני הנשיא א"ו דאין הפי' כן בדברי הש"ס אלא כתי' השני בתו"ח כנז'. וגם ידוע כי התו"ח על הש"ס רק פרשן הוא ולא פוסק לקובעו להלכה בזה וגם כתב שני תירוצים בזה וגם הגאון תוספות שבת הגם שהביא על הש"ע בזה מ"מ דבריו לא זכינו להבינם בזה וגם סיים שם וצ"ע לדינא ואולי גם ע"ז כוונתו שצ"ע יען שדבריו ז"ל בזה רופפים לחד תי' ולא רצה שיסמכו ע"ז להקל:

ונ"ל לפרש שם בש"ס עירובין לתרץ קו' התו"ח דמה אשמעינן הש"ס דאמר ר"י נשיאה כגון זה מובטל רשות לר"י וי"ל בפשיטות דא דאשמעינן שנקרא מומר בגלוי פנים (כיון דאכתי לא אשמעינן הך דלהלן דר' הונא איזהו ישראל מומר זה המחלל שבת בפרהסיא) דלר"י אינו מבטל רשות וכמו הך דנפק בחומרתא דמדושא לכרמלית או לשאר מקום שאין הולכים כ"כ בנ"א. דהא לגם לכרמלית דרבנן מיקרי לענין זה חילול שבת דאינו מבטל רשות כמ"ש שם רש"י ותוס' בד"ה כאן במומר וכו' (ומ"ש התוס' שם דר"י נשיאה נפק לר"ה היינו לאפוקי מחצר ולתרץ הקו' שהקשו דשבת אמרינן דנפק ר"י בחצר דמותר ולא גזר שמא יצא לחוץ ע"ש אבל בכרמלית ג"כ ניחא בכאן וז"פ) וכאשר חזיא לר"י נשיאה כסיא אמר כגון זה מבטל רשות היינו דר' יהודא נשיאה אמר הלכה זו דכשנתבייש מפני בנ"א יהודים ולאו דוקא מפני שנתבייש מפניו שהוא נשיא דוקא אלא שמעשה שהי' כך הי' ואמר כגון זה וכיוצא בזה כשראוהו שמתבייש בפני ישראל א"כ אינו עושה בפני עשרה מישראל ע"כ לא מיקרי בפרהסיא ואשמעי' בזה הלכה זו. או לאפוקי מדברי הפלתי (ביו"ד סי' י"א) שכ' דגם בפירסום בעלמא גם בלי עשרה הוי מומר ע"ש ע"כ הי' הקס"ד כיון שיצא לשוק או לכרמלית עכ"פ הוי דינא כפרהסיא אפי' שלא ראוהו עשרה מישראל ע"כ אשמעינן ר' יהודא נשואה כיון שראוהו מתבייש בפני ישראל ע"כ לא יעשה בפני עשרה מישראל ואמר כגון זה אינו מבטל רשות כיון שאינו עושה בפני עשרה מישראל וזה נכון בפשוטו:

והנה גם אם נאמר כי דעת התו"ש לקבוע כן להלכה לענין ביטול רשות דאם אינו מחללו בפני הנשיא וחכם העיר אז יוכל לבטל רשות מ"מ נראה דזהו דעתו ג"כ רק לענין עירוב וביטול רשות דתלוי אם מודה בעירוב ובדברי חכמים שתקנוהו ע"כ כיון שמתבייש

בפני חכם העיר בע"כ אינו עושה רק לתאוה וקלות ולא הוי בכלל אינו מודה בעירוב ובדברי חכמים שתקנוהו. וראי' לזה דהא לענין מומר לכל מילי דעת הבית הילל (בסי' ב' מיו"ד) דגם מחלל שבת בפרהסיא במילי דרבנן מיקרי מחלל שבת בפרהסיא וחלקו עליו הפר"ח והתב"ש ושארי אחרונים ואלו כחן לענין דאינו מבטל רשות מפורש ברש"י ותוס' בעירובין ובש"ע (סי' שפ"ה שם סעי' ב') דאפי' אינו מחללו אלא באיסור דרבנן הרי הוא' מומר לחלל שבתות בלי שום חולק אלא ודאי דשאני כאן בביטול רשות דרבנן כנז' וכיון שתלוי בביטול רשות דרבנן ע"כ הוי מחלל שבת ע"כ הוי מומר לזה כשמחללי בדרבנן כמש"כ בס' משנת חכמים והובא בפת"ש שם סימן ב') ומתוך חומר שהחמרת עליו בזה לענין מבטל רשות דגם באיסור דרבנן נעשה מומר כיון שתלוי בעירוב שתיקנו חכמים והוא אינו מודה בדבריהם אבל כשמתבייש בפני חכם העיר י"ל דלא יצא מן הכלל עוד בזה לבטל עירוב וי"ל כסברתו של התו"ח והתו"ש שם אבל לענין מומר בשאר מילי וי"נ גם הם לא אמרו ושפיר נראה פשוט כיון דעושה בפני עשרה מישראל מה נ"מ אם עושה בפני הנשיא או לא והוי בודאי מומר וכן נראה בפשיטות בש"ס שם על הך דרב הונא איזהו ישראל מומר פירש"י דחשבינן לי' לכל מומר משמע דעד השתא לעיל מיני' בש"ס שם איירי רק לענין אם מבטל רשות לבד וכן להלן לדעת רנב"י מיירי לענין מבטל רשות וזהו ענין אחר ממומר לשאר מילי.

והנה בס' טהרת המים הספרדי (מערכת פרהסיא) וכן שם בשירי טהרה (אות ח' סעי' מ"ט) מערכת חשוד) הביא דברי התו"ח והתו"ש ורצה לחלק דכשמחלל שבת רק באיסור דרבנן אז כשאינו מחללו בפני הנשיא לא מיקרי מומר וכשמחללו באיסור דאו' בפני עשרה אפי' אינו לפני הנשיא הוי מומר ובאמת אין חילוקו מוכרע ומוכרח כלל. והאמת נראה כמו שביארנו בזה בעה"י:

ע"כ על ארבע' לו אשיבנו מארבעה טעמים מטיבי לכת כנ"ל. א) דאין דברי התו"ש מובנים כמו שהקשיתי עליו דהא דרכן של הפוסקים לפרש ולא לסתום כמש"כ שם בעצמו וכיון דלא חילקו בפוסקים ע"כ בודאי הוי מומר גם כשעשה שלא בפני חכם העיר. ב) כי התו"ש בעצמו כנראה שהניח עוד בצ"ע כנז'. ג) וגם אם הי' דעת התו"ש להלכה כנז' בנידון שאינו מבטל רשות מטעם שכתבתי אבל לא לכל דיני מומר ובכלל זה יי"נ ג"כ מ מידה התו"ש דלא תלוי אם עושה בפני הנשיא. ד) גם אם תאמר שדעת התו"ש כן הלא דעת יחיד הוא נגד כל הפוסקים והאחרונים ואדרבא דעת כמה אחרונים כמו הגאון בעל הפליתי כנז' דגם אם אינו עושה בפני עשרה מישראל רק שידוע כן ג"כ הוי מומר וכן עוד מדיעות אחרונים ע"כ הבו דלא לוסיף עלה קולא שאין לה יסוד לכאן

ופשוט לענין יי"נ דאם עושה בפני עשרה מישראל אפי' שאינו בפני הנשיא הוי מומר. ואם כי בח"א ובדע"ת ובדרת"ש (סי' ב') הביאו הך דיעה דהתו"ש אמנם אחרי העיון אינו ענין לכאן כנז' ובדע"ת סיים על הך דיעה דחידוש הוא ובאמת חידוש הוא ולא גמרינן מינה להלכה ע"כ מכל הלין טעמי נראה דמ"ש בשו"ת יד יצחק (ח"ג סי' רס"ז) דיעה זו לסמוך ט"ז לענין כתיבת סת"ם שגיאה הוא שיצאה מלפניו במחכת"ה:

ומעתה אשיב על דברי הכותבים בת"ת וכו' כו' וא' מהם כתב כי שמח שמחה גדולה בראותו כי לא לבד היד יצחק הורה כן אלא ג"כ בתבואות השדה וא"כ שני נביאים מתנבאים בסגנון א' וכו' ובודאי הלכה כמותם ואין להרהר עכת"ד ובאמת כן הוא דברי נביאות שנתנבא שם בתבואות השדה ולא בדינה של תורה כאשר ביארתי בעה"י במנח"א (חלק ב' סי' כ"ד) והוא ברור ופשוט כי טעות גמור הוא במ"ש כיון דאינו עושה להכעיס רק לתיאבון וכו' ע"כ הס"ת כשר ובאמת לענין פסולה של ס"ת הוא ברייתא ערוכה בש"ס וטוש"ע מפורש דלתיאבון יגנז ופסול ולהכעיס ישרוף כמ"ש במנח"א ואינו יודע לשמחה מה זו עושה ששמח הדיין הזה. ואדרכן מילתא כי בעת כתבי התשו' הנז' להה"ג בעל תבואות השדה השיב לי בכתב ידו כי יש שם ט"ס בדבריו וכו' וכי יחזור בו בחלק שלאחריו וסיים במכתבו בזה"ל "ולא אבוש לומר דברים שאמרתי טעות הן בידי" (וכת"י מונח אצלי לכל ת"ח שירצה לראותו) ולבסוף הראוני עתה שהדפיס חתנו בס' קטן שהדפיס בשמו צפנת פענח הגהות על היד יצחק כ' נגדי בדברי בוז וכי המעיין בשו"ת מנח"א ולעומתו בתבואות השדה יראה כי הצדק באמת להלכה. והלא עלובה עיסה שנחתומה מעיד עלי' והוא חותנו המחבר הה"ג בעצמו כ' כי טעות בידו:

ואת כת"ה אעורר בזה וכו' ובפרט המעשה שהביא בדפוס וכתב מרב גאון וצדיק זצ"ל שנתנו לו כוס לברך מיי"נ שנעשה ממחלל שבת בפרהסיא ושאל אם מחלל שבת גם בפני הרב אב"ד. והשיבו. לא. ומיד נטל את הכוס ובירך עליו בפה"ג עכ"ד המעשה לסתור ד"ת בעוה"ר ובמעשיות כאלו יכולין להחריב עולם ח"ו והביאנו לידי צחוק מכאיב וכל שומע יצחק לו ולאיזה גאון וצדיק כיון לא אדע. אם באמת הי' צדיק כ"כ. ואם באמת הי' צדיק אז בודאי אין המעשה אמת. ואסור להאמין כזאת. כי מה זה תפש את הכוס מיד לשתותו (כמו לחרדת קודש בדבר מצוה) אף שידע שהוא ממחלל שבת בפרהסיא כדברי כת"ה. ואיך סמך על דעת יחיד נגד כל הפוסקים וכי הי' סכנ' או אש דקדושה כ"כ לש"ש להרים קרן הפושעים המחללים ש"ק בפרהסיא העושים היין הלז. או אולי לא הי' עד זה כוס ראשון כבר.. וא"כ.. אסור להורות. ואין למדין מפי מעשה כזו בודאי וכו'. ולפי"ז יכולין ליתן הרבנים בערי הגפן הכשר על יין לכל הפושעים ומחללי שבת

בפרהסיא בעירם באין מפריע עוד (והגיע לזמן אשר עתיד חזיר להטהר אבל עוד לא לקץ הגאולה בעו"ה) כי מי פתי יסור הנה לחלל ש"ק דוקא בפני הרב בעירו כדי שלא יתן לו הכשר עוד לשיטתו וגם הרב לא ילך בין הפושעים כשמחללים שבת כנז' ע"כ ישתקעו הדברים ולא יאמרו וכמו שביארנו בזה:

ומ"ש בשם תשו' מהר"י אסאד זצ"ל דצריך התראה. יעיין מ"ש במנח"א (ח"א סי' ע"ד) על דבריו. ובאמת גם ממ"ש הש"ך (יו"ד סי' קנ"ז ס"ק ד') דמ"ש פרהסיא לאו דוקא בפניהם ממש דעשרה אלא שיודעים מהעבירה ע"ש וא"כ כשלא הי' בפניהם ממש ל"ש להתרות בו כלל כדברי המהר"י אסאד דכיון שלא ראו ל"ש להעיד וגם לא להתרות א"ו דל"ש התראה בזה כלל וז"ב ופשוט וגם משאר טעמים שכתבתי שם וה' יצילנו מכל מכשול ויזכנו לתקן כל בדק. וחיים ושוכט"ס ידידוש"ת

שוב ראיתי נדפס עתה שו"ת ערוגת הבושם להגאון מחוסט זצ"ל (חאו"ח סי' ע"ו) שכ' דמדברי מרן הב"י נראה ג"כ שלא כדברי התו"ח הנ"ל עיי"ש:

סימן כה

כבוד ידי"נ הגביר המופלג חו"ש וכו'.

הן נשאל נשאלתי מכת"ה בדבר בנו המופלג וכו' שיש לו עסק בית מרזח משתה יין ושכר ושם יש המכונה החדשה הידועה הנקראת פאנאגראף (גראמיפאן) שמזמרת הנגינות מה שדיברו ונגנו בתוכה והוא דבר הנוהג עתה בין ההמון עם החפצים לשמוע זאת בבתי משתה. ושמה יש כדורים שמנגנים זמירות ישראל שניגנו בתוכם והרבה חזנים קלי הדעת בעוה"ר שדיברו לתוכם ברכת לשמוע קול שופר בשם ומלכות וכיוצא ברכות לבטלה וזהו הכלי חוזר ומנגן בעת שיעריכוהו וישימו הכדור לתוכה. האם מותר לו להעמיד כלי והכדור בתוכה שמנגן ואומר ברכה לבטלה. ואם ימנע זה אז יבא לו עי"ז הפסד הכנסת הפדיום של הבאים לשתות ובוחרים בשירי זמרה של הקלים החזנים הנז' וברכות לבטלה בתוכן כנז'. ובעיר גדולה כמעט ההכרח כעת להעסק זה להחזיק על השלחן המכונה הזאת:

והנה המכונה הזאת לא נזכרה בש"ס ופוסקים ע"כ לא ביארו כלל מה דינה לכמה דברים כגון אם א' נשבע או נדר והגיד זה לתוך הגראמיפאן ואח"כ התיר נדרו או שבועתו ואח"כ כשישימו בו הכדור לתוך המכונה הנז'. ישמיע קולו עוד הפעם את שבועתו (וכ"ז נעשה ע"י קולו בתחלה של הנשבע) לכאורה מי גרע משבועה בכתב שנכתב מאתו רק פעם א'. אבל שם כשנשאל על שבועתו מותר משא"כ זהו שמשמיע קול עוד הפעם כ"פ עכ"ז

נראה דלא הוי שבועה עוד הפעם מה שהמכונה משמעת קולו עוד הפעם א' דנמצא גם אם הוא מת ולאח"ז המכונה משמעת הקול עדיין כשישימו הכדור הנז' והאם נאמר דיש נדר או שבועה לאחר מיתתו והגם שיש נדר וחיוב על בניו כמ"ש הפוסקים ועוד לכמה דברים היינו מה שנדר בחייו בפיו ולא לאח"ז מה שמדבר המכונה. ולא יפלא מה שלא נמצא זה בתלמוד ופוסקים בדורות שלפנינו המכונה זו אם כי מקרא מלא הוא בקהלת אין כל חדש תחת השמש זה לא נאמר רק על ענין חדש באמת אבל ענין תחבולה כזה אשר כח האלעקטער"י באמת הוא קיים מימות עולם מהיוצר בראשית ית"ש אולם איך להשתמש באמצעות תחבולות מכונות כאלו זה חלק ית"ש מחכמתו לבו"ד בכל דור ודור איך להשתמש בהם כ"א לצרכו בחכמתו ותחבולותיו של מעללי איש. ועיי' ש"ס נדרים (ל"ט ע"ב) אי איברי לה פומא מוטב ואם לא יברא ה'. והכתיב אין כל חדש תחת השמש. ה"ק אי הכא לא מיקרב פומא ליקרב ופי' הר"ן (דברי הש"ס) וקריבה בעלמא ליתא בכלל אין כל חדש עכ"ל הר"ן ולפי"ז מכ"ש אלו התחבולות שאינם בכלל אין כל חדש תחת השמש. וידוע אשר סיפרו חוקרי וקוראי הדורות כי ימצאו במעבה האדמה בארצות שונות בתים רבים ישנים ובתוכם גם:

כלים מכלים שונים אשר לא נודע עוד כעת טיבם ומהותם וגם בהכלים נמצאו כאלו אשר חדשום א' באלו הדורות האחרונים בתור עושה חדשות ועי"ז (שמצאו הבתים והכלים האלו ספונים וקבורים כנז') נודע כי כבר היו לעולמים בדורות הראשונים (בהיותם מונחים בבתים האלו אשר ירדו ותכס עליהם הארץ וניכר יושנן הרבה שנים למאות או לאלפים אשר ירדו תחתיות ע"י רעידת ורעש הארץ או מלחמות ימי קדם וכיוצא) ושכחום וחזרו ויסדום אח"כ. ורבים מהם לא נודע טיבם וצורכם. ע"כ בתחבולות וכלים ל"ש כלל להקשות ולומר אין כל חדש תחת השמש וכנז' וידעתי מרופאים גדולים אשר מאוד מפורסמים בזמנינו אשר דרשנום ושאלנום (מפני שאלות גדולות שנשאלנו) על כוס של עיקרין לאשה שהיא מסתכנת כשהיא מתעברת (דזה קיל יותר בפוסקים להתיר מלהיות משמשת במוך ורבים מתירים בזה יותר לכ"ע מדינא בעת הצורך) והשיבו הרופאים היותר גדולים כי לא ידעו ולא יבינו כי נשתכח מהם בימינו דבר גדול כזה. וכן אומנת החניטה למתים שהיתה מימי קדם בארצות ישמעאל ומצרים באופן נפלא שנתקשה המת כאבן ולא שלטה בו קלקול לעין. והובא במשנה למלך לענין המומי"א אם מטמאה את המתים וכן בשארי פוסקים. ובזמנינו אלו לא יוכלו זה לתכליתו עד שגם למלכים הגדולים ישעמום בתוך ארונות סגורות וסתומות כדי שלא יתראה קלקול גופם ובזיונם אח"כ. כי נשתכחה מהם תחבולת החנוטה כנז'. וכן בס' הברית

הביא כבר הלופ"ט באלא"ן איך נוסעים בו אנשים. ובימינו אלו מרעישים עולם בזה כאלו המה חידשום מעיקרא ויאמרו כי רק עתה חירשום. ולעומת זה חידשו בזמנינו תחבולות אחרות בענינים אחרים. וכן ראינו במכונת הטעלעפאן לדבר בריחוק מקום והוא באמת מבואר עוד בשו"ת שבות יעקב (ח"ג סי' ל"א) בכלי זו שמדברים השרים בריחוק כמה מילין ובע"כ הוא כעין כלי הטעלעפאן והתשו' נכתבה בשבו"י בשנת תפ"ב לפני שני מאות שנה בערך. ואיך עתה יאמרו ראה זה חדש הוא. וכבר הי' לעולמים באמת. ושכחום וחזרום ויסדום (כנז') כעת באופן אחר קצת היינו בדרך מרווח וטוב יותר. ואבוהון דכולהון של המכונות הנפלאות האלו הוא רק כח העלעקטער"י מהיוצר בראשית ית"ש בבריאת העולם והוא כמו האור שבין הרעפים והברזלים ועיי' בשו"ת בית יצחק (ח"ב מיו"ד סי' ל"א) ובמפתחות שם מביא ג"כ לדברי השבו"י הנז'. ואולי הוא יען שאחז"ל יש חכמה באדום תאמין כדאמרי' במד"ר (איכה ב' י"ג) ולאשר בימינו הוא סוף יומיא דגלותא דאדום ויתגלה ב"ב באמת אורו של מלך המשיח ביקרי' ותוקפי' והנה את זה לעומת זה עשה האלקים וכיון שהגיע כבר סמוך לקיצן ותכליתן של אדום ע"כ יתגלה חכמתם ותחבולתם את אשר בכחם בעניני, עוה"ז ותחבולותי' בלבד (כי בהפילוספיא אלקיות רפו ידיהם ואדרבא נתייאשו מלחקור בימינו אלו וירדו מלהבין בחכמה זו) ואע"ג דאינהו לא חזי מזליי' חזי כי קרב קיצם ויעלו ויוציאו עתה כל חכמתם ותכליתם אבל ישראל עם קרובו ית"ש לגדולה מזה מתוקנים באלפי אלפים פעמים יותר לאין שיעור ובמיתי לי נהורא ותחפא להון בהתא וכו' ע"כ מקבלים חלקם עתה בעוה"ז כי קרב קצם כנז'– וגם כמ"ש קדוש זקיני בס' אגרא דפרקא עפי"ד הזוה"ק עה"כ בשנת שש מאות שנה לחיי נח נח כי בשנת ת"ר יתפתחון תרעין דחכמתא וכו' אשר ראינו כי בימים ושנים האלו נתגלו חכמות חיצוניות ותחבולות כאלו כנ"ל. בעוה"ר באשר לא זכינו ע"כ נתגלו מצידם וחלקם החכמות האלו. עד שנזכה במהרה דידן ומלאה כל הארץ דיעה את ה' כמים לים מכוסים ויאירו עינינו באור חכמת האמת לאמתו ב"ב (ובענין זה איך ידעו חכז"ל כל החכמות האלו ולא נעלם מהם מאומה כתבנו ג"כ בחיבורנו דברי תורה (אות ס"ב וס"ג) עיי"ש ותרוה צמאונך הרבה בעה"י):

אמנם עכ"פ תורה היא וללמוד הוא צריך כדת מה לעשות בזה להלכה למעשה ע"כ נבאר בזה בעה"י מה שיש להביא ראיות. והנה בש"ס נדרים (ז' ע"ב) אר"ח אמר רב השומע הזכרת השם מפי חבירו צריך לנדותו ואם לא נידוהו הוא עצמו יהא בנידוי (וכן הוא ברמב"ם וטוש"ע יו"ד סי' של"ד סעי' ל"ז ומ"ג) וכ' שם הר"ן אזהרה למזכיר ש"ש לבטלה כדאמרינן בריש תמורה מהכ' את ה' אלקיך תירא. והנה פשוט דזהו שייך רק באדם ובר

דיעה אבל לא במכונה שהוא גולמי כלי והאדם הפושע שהגיד בתוכה הברכה לבטלה אינו לפנינו ואולי כבר אינו בעולם וממילא י"ל דאין איסור לשומע ממנה. אך מה דסיימו רז"ל בגמ' שם וז"ל שכל מקום שהזכרת השם מצויי' עניות מצויי' ועניות כמיתה וכו' משמע מלשונם דהקפידא הוא על ''הזכרת השם'' בעצמותה כשהוא לבטלה הוא איסור וגורם מיתה או עוני ר"ל ואין נ"מ מי המגיד אם בר חיובא או לא כיון דאיכא ''הזכרת השם לבטלה'', א"כ גם ע"י מכונה הנז' בבית המרזח כשמזכרת השם לבטלה יש לאסור והנה בסנהדרין (דף ס' ע"א) דהשומע ברכת השם מפי עכו"ם אם חייב לקרוע ופסקינן בש"ע יו"ד (סי' ש"מ סעי' ל"ז) דעת הרמב"ם והמחבר דרק בשומע מישראל צריך לקרוע ולדעת הרמב"ן בת"ה והטור דבשם המיוחד בלא כינוי חייב לקרוע אפי' בשומע מפי נכרי ולדעת הרמב"ם הוי שם המיוחד אפי' בקריאתו באדנ' והסמ"ג הביא ב' דיעות עיי"ש בב"ח ובש"ך (ס"ק נ"ג). והנה להביא ראי' משם לכאן לומר דאם מפי נכרי חייב לקרוע ג"כ אז הוי בשומע במהמכונה ג"כ איסור. ז"א ראי'. דהתם מיירי במגדף ומברך השם ובאמת נכרי מצווה על ברכת השם דהוא מז' מצוות שלו כדאמרי' שם בסנהדרין "כ הוי בר חיובא ושפיר צריך לקרוע (לדעת הי"א) כששומע מפי נכרי שהוא בר חיובא על ברכת השם ועבר וגידף משא"כ במכונה כזו שיצא הקול ברכה לבטלה שדיבר קול א' בזמן הקודם ואינו עוד לפנינו רק הכלי היינו המכונה כנז'. אולם נראה לכאו' לומר דזה תלוי בפלוגתא דלדעת הרמב"ם (בפ"א דהל' ברכות) דכל ברכה לבטלה הוא עובר על לא תשא דאו' והתוס' (בר"ה דף ל"ג ע"א ועירובין צ"ו ע"ב) חלקו עליו וכ' דאינו אלא מדרבנן וקרא אסמכתא בעלמא והתוס' כ' שם בר"ה ובעירובין דלענין קטן לחנכו לברך כיון שאינו בר חיובא אינו עובר על לא תשא ויוכל לברך גם כשאינו צריך ואינו עובר לדעת הרמב"ם ג"כ עיי"ש ולפי"ז הך מכונה דאינה בן אדם ולא בר חיובא כלל ואינה עוברת על לא תשא וא"כ לא הוי איסורא. משא"כ לדעת התוס' דלא שייך מדאורייתא לאו לא תשא בברכה לבטלה כלל ולא שייך לחלק אם הוא מגברא בר חיובא או לא דהוא רק תקנתא מדרבנן משום כבוד ש"ש שלא יזכירוהו לבטלה ממילא י"ל שחמיר יותר לדעת התוס' והקפידא הוא על הזכרת ש"ש לבטלה גם ממי שאינו בר חיובא כלל וכמו שדייקנו לעיל מלשון הגמ' בנדרים אך ז"א דהא גם הרמב"ם ס"ל עכ"פ כמסקנא דש"ס תמורה (דף ד' ע"א) דאיסור הזכרת ש"ש לבטלה ואזהרתו מעשה דאת ה' אלקיך תירא אלא שהתוס' סוברים דהך איסור עשה דאת ה' אלקיך תירא בש"ש לבטלה היא רק כשאומרו לבטלה בלא נוסח ברכה אבל בנוסח ברכה אפי' לבטלה קיל יותר ואינו מדאו' כלל. ועיי' מג"א (סי' רט"ו ס"ק ו') ועכ"פ לדעת הרמב"ם דס"ל דכשאומר בנוסח ברכה

חמיר יותר ע"כ גם כשאומרו מי שאינו בר חיובא י"ל דהא עובר בכלל אביזריי' דציוי דמ"ע את ה' אלקיך תירא שלא להזכיר ש"ש לבטלה (כיון שנשמע נוסח הברכה לבטלה מתוך המכונה והוי מזכיר ש"ש לבטלה בהשמעת נוסח הברכה) ולא שייך לומר דקיל בזה לד' הרמב"ם יותר מהתוס' דאדרבא הרמב"ם מחמיר בזה דנוסח ברכה לבטלה הוא מדאורייתא לשיטתו כנז'. וא"כ אם נאמר דלשיטת התוס' דהך עשה דאת ה' אלקיך תירא אינו כשמזכיר ש"ש לבטלה ע"י המכונה א"כ גם לדעת הרמב"ם ג"כ הוא בנידון דידן אבל לא שהרמב"ם עוד מיקל יותר בזה. וגם כיון שיש ספק לפנינו בזה והרי הרמב"ם מחמיר בזה יותר דס"ל דהוי דאו' בנוסח הברכה כנז' ע"כ י"ל דהוי ספיקא דאוריית' לחומרא לנידון דידן להחמיר משא"כ לד' התוס' י"ל ספיקא דרבנן ולקולא. ועכ"פ לא אשכחן פתרא מזה להכריע ולהוכיח לענינינו:

ואם נאמר שיצוה להעריך המכונה בכדורים האלו ע"י נכרי והנכרי אינו בר ציוי דאת ה' אלקיך תירא ולא בלאו דלא תשא (ואינו מצווה רק על גידוף השם וכנ"ל) וכמ"ש הפוסקים לענין מחיקת השם דיש היתר בשעת ספק הלכה ושעת הדחק לעשותו ע"י קטן או נכרי. זה ל"ש כאן לכאורה דאם נאמר דהקפידא למה שאמרו בנדרים שם כל מקום שהזכרת השם מצויי' וכו' היינו בסתם מכל מקום שנשמע הזכרת השם לבטלה אפי' ממכונה (והר"ן שם למדה ממ"ש כל המקום אשר אזכיר את שמי אבא אליך וברכתיך וממילא כשנזכר ש"ש לבטלה גורמת עוני וכו') ואין נ"מ אם נזכר הש"ש ע"י נכרי המעריך המכונה כיון שבלא"ה גם המכונה בודאי אינה בר חיובא רק שנשמע קולה בהזכרת ש"ש לבטלה כנזכר:

והנה בעיקר הדבר אם לדעת הרמב"ם באמת הוי ברכה לבטלה מלא תשא ודאורייתא ממש רבה בזה המבוכה בכל גדולי האחרונים ז"ל כיון שנראה שינוי לשונות בדברי רבינו הרמב"ם גופי' ממ"ש בפ"א דברכות כנז' ובפי"ב מהל' שבועות (הלכה י"א) כתב הרמב"ם ולא שבועה לשוא בלבד הוא לבטלה הוא שאסורה אלא אפי' להזכיר שם משמות המיוחדים לבטלה אסור ואעפ"י שלא נשבע שהרי הכתוב מצוה ואומר ליראה את השם הנכבד והנורא ובכלל יראתו שלא יזכירו לבטלה עכ"ל הרי דס"ל להרמב"ם דאזהרתי' מה"ת מכתוב ליראה את השם הנכבד כנז' ובאמת מש"ס תמורה נראה דהוא מאת ה' אלקיך תירא כנז' ובשו"ת הרמב"ם פאר הדור (סי' ק"ה) כ' דאיסור דאורייתא הוא שנושא ש"ש לבטלה בברכ' שאינ' צריכה ע"ש ובתשו' פאר הדור (סי' כ"ו) כ' דהם אמרו דמברך ברכה שא"צ עובר משום לא תשא ומזה פירשו האחרונים בדבריו ז"ל דרק חכמים אמרו כן דהוי לא תשא והיינו דאסמכוהו אדאורייתא ואינו דאו' ממש. ובס' המצות

להרמב"ם (מ"ע סי' ד') נראה מפורש דאיסור מוציא ש"ש לבטלה מאת ה' אלקיך תירא ע"ש והרי מזה דדבריו ז"ל סותרים זל"ז בכמה מקומות אלו שזכרתי בדבריו בס' הי"ד ובס' המצות ובתשו' פאר הדור שתי תשובות בדבר כנז' וכבר האריכו למעניתם ליישבן זל"ז היכא דאפשר דלא ליסתרי ודעת הרבה דאינו איסור דאו' ממש רק דבריהם אסמכוהו והוא כעין דאו' ורבים חולקים וכבר האסיף והאריך למעניתו בכחו הגדול הה"ג בעל שדה חמד זצ"ל במערכת כללים (מערכת ב' אות קט"ו) באריכות פלפולו ובקיאתו ע"ש אמנם מה שכתב שם דלדעת הרבה דהוא דאו' מלא תשא צ"ל דהי' להם נוסחא אחרת להראשונים בסוגיא דתמורה והי' כתוב בנ"א לאו דוקא מאת ה' אלקיך תירא רק מלא תשא ג"כ אמנם לע"ד לא יתכן זה לומר דא"כ נצטרך לשבש לחנם גם הסוגיא בסנהדרין (דף נ"ו ע"א) דאמרי' ונוקב שם ה' אימא פרושי שמי' הוא וכו' ואזהרתי' מהכא את ה' אלקיך תירא ומתרצי' חדא דבעינן שם בשם וליכא ועוד הויא לי' אזהרת עשה ואזהרת עשה לא שמי' אזהרה עכ"ד הש"ס ואי אמרת דהגי' בש"ס תמורה משום לא תשא ג"כ א"כ קשה מה קאמר בזה בסנהדרין דהוו"ל רק אזהרת עשה ולא שמי' אזהרה הא יש בזה ג"כ אזהרת לאו דלא תשא א"ו דס"ל להש"ס בפשיטות דלאו דלא תשא ל"ש כלל במפרש ש"ש לבטלה ולשבש בסנהדרין ולמחוק הך תירוצא דהוי' לי' אזהרת עשה בודאי ל"ש כלל (ובפרט דהרמב"ם בס' המצות שם הביא הך סוגיא דסנהדרין עם כל הויכוח והתירוץ דרק באזהרת עשה דאת ה' אלקיך תירא אית בי') ובפרט לשבש בשני המקומות היינו גם בתמורה ע"כ בודאי קשה דברי האחרונים ושדה חמד הנ"ל. וגם לפי"ד הרמב"ם בה' שבועות דלמ"ד מהכתוב ליראה את השם הנכבד והנורא יפלא לכאו' דהא קיי"ל כ"מ שנאמר השמר פן ואל אינו אלא ל"ת ושם נאמר בפ' תבוא אם לא תשמור לעשות את כל דברי התורה הזאת הכתובים בספר הזה ליראה את השם הנכבד והנורא הזה את ה' אלקיך והרי נאמר אם לא תשמור שהוא שמירת הלא תעשה ולא בדרך עשה ולמה אמרי' בסנהדרין דאזהרת' רק עשה דה' אלקיך תירא ולכאור' יש לחלק קצת דהך אם לא תשמור אינו אזהרת ל"ת ממש רק אזהרת עונשים הכתובים שם והפלה ה' את מכותך וכו' אך ממילא קשה דהא בש"ס שם בסנהדרין לא נזכר רק מכתוב את ה' אלקיך תירא ומניין לו להרמב"ם מהך כתוב דליראה את השם הנכבד הנז'. ובאמת לפי דברי רש"י שם בסנהדרין אינו ענין כלל למזכיר ש"ש לבטלה או ברכה לבטלה (היינו למה שאנו אומרים השם כקריאתו) דבאמת רש"י מפרש שם בש"ס אימא פרושי שמי' פירושי באותיותיו ופירושו עכ"ל הרי דס"ל לרש"י דרק במזכיר את השם ככתיבתו באותיותיו וזהו ונוקב שם ד' דהי' קס"ד בגמרא וממילא מה דמתרץ את ה' אלקיך תירא הוא בע"כ רק בהוגה את

השם ומפרשו באותיותיו וראה זה חדש הוא לדעת רש"י לא הרגישו בו הפוסקים (ולא שייך כלל לומר דכונת רש"י באותיותיו אדנ' ז"א כלל דהא באותיותיו היינו הכתיבות הוא רק הו"י וז"פ) ועכ"פ לדעת הרמב"ם ואם נאמר דהעיקר כדבריו בס' המצות משום ואת ה' אלקיך תירא כיון דכן מצינו בש"ס תמורה ובש"ס סנהדרין דהוא אזהרת עשה (והרמב"ם בודאי לא ס"ל דדוקא באומרו באותיות הו"י כמו שנראה מלשונו בפשיטות) ואם נאמר דדברי הרמב"ם במקום שנראים סותרים זל"ז מס' הי"ד לס' המצות אז כמ"ש בקנאת סופרים (שורש י"ד בס' המצות) דבמקום שסותרים אז נאמר דבס' המצות לא דק כ"כ רק במניין המצות ובפרט שס' המצות בא רק מהעתק הלשון ועי' בשו"ת דבר שמואל למהר"ש אבוהב (בסי' רפ"א) והעיקר דייק הרמב"ם בעצמו בלשונו הזהב ממש בס' הי"ד. אך אם נאמר ג"כ דעיקר כס' המצות בזה וא"כ הוי ספק עשה דאת ה' אלקיך תירא ולדעת המהרי"ט אלגאזי (בבכורות פ"ג) והחוו"ד דבס' עשה ס"ל להרמב"ם שהוא לחומרא מה"ת א"כ הוי ספיקו לחומרא מה"ת בזה שאנו מסתפקין במכונה זו אם גם בכזה שייך עשה דאת ה' אלקיך תירא לענין הזכרת ש"ש לבטלה אך באמת מהיכי תיתי לן להסתפק במכונה שאינה ב"א ולא בר חיובא כלל דיהי' אסור. וכדמות ראי' נראה לכאורה מש"ס סנהדרין הנז' דדחי הש"ס דל"ש לומר דונוקב שם ה' הזכרת ש"ש לבטלה משום דאת ה' אלקיך תירא הוא רק מ"ע הלא הוו"ל לחלק ג"כ דהך ונוקב הוא אזהרה ועונש לבר עונשין משא"כ הך דאת ה' אלקיך תירא אם נאמר שעובר גם במכונה שמדברת ש"ש לבטלה (אם נאמר אולי שהיתה מכונה כזו גם בימיהם כנ"ל) אבל ונוקב ל"ש כלל במכונה שאינה בר חיובא כנז' אלא ודאי דבמכונה כזו לא ממקרי הזכרת ש"ש לבטלה אך יש לדחות דז"א ראי' כלל משום דעדיפא מיני' מתרץ הש"ס בפשיטות ומחלק דהך דאת ה' אלקיך תירא היא מ"ע ואין מזהירין ועונשין אעשה, אמנם לכאורה י"ל בזה דאף שהמכונה אינה בר עונשין וחיובא מ"מ האדם הנותן הכדור (הפלאטי"ן) לתוכה כדי שתדבר הש"ש לבטלה דמי קצת כמו לענין שבת (בסי' של"ח) שכ' הפמ"ג במ"ז דאוהרע"ן שלנו המשמיעים קול אסור להעריכם בשבת אף דמשמיע קול אח"כ משום דהוי כעושה מעשה להשמיע קול בשבת ואף שעיקר השמעת קול בשבת הוי רק דרבנן שמא יתקן כלי שיר וכן דעת כמה אחרונים ולא התירו להעריכו בשבת רק ע"י עכו"ם והכא הזכרת ש"ש לבטלה הוי דאו' לדעת הנז'. ויש לדמותו קצת למ"ש בהל' שבת (סי' רס"ה סעי' ב') דלא יתן כלי תחת הנר עם מים אפי' מבעוד יום מפני שמקרב זמן כיבוי הנצוצות אף שנתכבה אח"כ מאליו שלא ע"י האדם והתם הטעם רק שמא יבא לידי כיבוי כשיתחיל ליתן המים וקודם גמר הנתינה יפלו הנצוצות ומכבה בידים עיי' ברש"י

וגם בט"ז שם והכא ל"ש זה וגם שם התיר הרמ"א דאפי' מתכוין לכיבוי שרי ועיי' בשו"ת מהר"ם שיק (חאו"ח סי' קנ"ז) בדבר מורה שעות שמעריכין אותו בעש"ק ומדליק את הנר בליל ש"ק שהתיר להעריכו בעש"ק וכן הסכים עמו הגאון בעל שואל ומשיב ז"ל אך זה בודאי חלוק לגמרי מנידון דידן דבמכונה ל"ש זמן ההיתר והתם מעריכו בעש"ק שהוא זמן ההיתר. ועוד יש לחלק. וגם י"ל מהך דפסקינן בטוש"ע יו"ד (סי' ג') דהשוחט בגלגל דבעינן כח אדם אפילו לאחר שסר ידו והרי הוא מתגלגלת מכחו זה כמה פעמים והשחיטה נעשית בסיבוב האחרון מ"מ הכל מכחו בא וכשירה ועיי"ש בתב"ש ולפי"ז הכי הוי המכונה שמדברת אח"כ בכח האדם שהעריכה והניעה והניח הפלאט"ן ויש להחמיר בודאי שלא להעריכה בר ישראל. אם כי בכל הראיות האלו יש לחלק מנידון דידן מ"מ כבר כתבתי בתחלת דברינו כיון שלא מצינו בש"ס מכונת הפאלאגראיף ע"כ יש להביא רק כמו דמיון ודמות ראי' ואעפ"י שאין ראי' ברורה זכר לדבר איכא כדמצינו בש"ס כ"פ ובפרט שהבאנו ממקורות שהם דומים לזה הרבה בגוף ההלכה. אך אם מעריך עכו"ם את המכונה. לא נראה בזה איסור מדינא. הגם שכתבנו לעיל שי"ל כונת הגמ' בנדרים דכל מקום שהזכרת ש"ש לבטלה גם כשנשמע מהמכונה מ"מ להלכה אין בידי לאסור עפי"ז כשהנכרי העריכה כנז':

והמחמיר גם בזה תע"ב בודאי היינו למונעה לגמרי מביתו מהשמעת ברכות לבטלה. ועיי' בשו"ת דבר אלי' להה"ג מטרלא ז"ל (סי' נ"ה) בענין רוח שדיבר וגידף את ה' אם צריכי' לקרוע השומעים כיון שלמתים חפשי ואינו בר חיובא עיי"ש וכ"ש במכונה כזו שלא היתה בר חיובא מעולם. אולם בגוף העובדא דהרב בשו"ת דבר אלי' קשה לומר דזהו הי' שם רוח או דיבוק המחרף ומגדף את ה' כיון דהם יראים את ה' הנכבד והנורא מכ"ש לגדפו וכדאמרי' בש"ס מגילה (ג' ע"א) דפרכינן דילמא שד הוא ומתרצי' דא"ל כי אני שר צבא ה' ודילמא משקרי. גמירי דלא מפקי שם שמים לבטלה עכ"ל הש"ס ודברי חכז"ל אמת בקבלתן מכ"ש שלא יגדפו את ה' א"ו דזהו הי' משוגע שעשה כן וגידף בדבריו ובטעות חשבו אז שה' רוח וגם על משוגע כיון דהוא שוטה ואינו בר דיעה וחיובא צ"ע ג"כ אם חייב השומע לקרוע ואכמ"ל בזה:

וראיתי בס' שו"ת בית שערים (שנדפס כעת) מהגאון מב' אויפאלו ז"ל (חאו"ח סי' ל"ג) ע"ד המכונה פאנאגרא"ף הנז' שמנגנת נגונים מקול נשים עיי"ש והנה אזכיר בסוף דברינו מה שראיתי שם המו"מ של הלכה לענין קול באשה ערוה נזכרתי הפלא שראיתי חזות קשה לכאורה ולא הבנתי בדברי הלקוטי תורה לרבינו האר"י הקדוש זצ"ל (בפ' ויקהל) עה"כ ויעש את הכיור נחשת במראות הצובאות וז"ל הנה בשעת הקרבת הקרבן

הי' הכהן מכיר בפניו מקום שפגם ובמחשבתו והי' מנקה אותו מחטאו ובאשה שאסור להסתכל בפני' הביא אותה לפני הכיור שעשו במראות הצובאות ורואה שם צורתה ומכיר במחשבתה והי' מנקה חלאתה עכל"ה והוא פלא דממ"נ זיל בתר טעמא אם חוששין להרהור כשמסתכל בפני' א"כ גם במראות הצובאות כשמסתכל בפני' שייך הרהור. וכדי דלא תיקשי אמרי קדוש י"ל דהנה באמת לא יתכן לומר דבמקום הקודש גברא בעי לתקוני נפשי' והולך לכהן והאיך נאמר ששם ישלוט היצה"ר במקום הקודש השראת שכינתו ית"ש ועוד נחוש לקלקול והרהורא דכהן. (ואין להקשות האיך הי' מסתכל הכהן במראה שהוא אסור משום לא ילבש גבר זה לק"מ משום דבמצוותו בכך הי' לפי"ד הלק"ת ובכה"ג ל"ש לא ילבש גבר ועיי' יו"ד (סי' קפ"ב סעי' ד' ובחי' הרעק"א שם בשם תשו' גינת וורדים) ועיי' ש"ס נזיר (מ"ה ע"ב) דמקשינן והעמידה לפני ה' ולא חיישינן שמא יתגרו בה פרחי כהונה ומתרצי' דזו אינה כוחכת ופוקסת ועיי' ש"ס סוטה (ח' ע"א). וכן בסוכה (דף נ"א ע"ב) שהתקינו בשמחת בית השואבה מקום לנשים מלמעלה ולאנשים מלמטה כדי שלא יבואו לידי קלות ראש ומיהו מזה ל"ק כ"כ דאמרי' שם בסוכה (נ"ו ע"א) דמשום שמחה שהי' אז יש לחוש לקלות ראש משא"כ כשבאים באימה לביהמ"ק להתחרט על עונותיו ע"י קרבן אך מנזיר וסוטה דאמרי' שמא יתגרו בה פרחי כהונה כנ"ל קשה לכאורה. אך י"ל דשאני התם כדאמרי' שם בסוטה שמא יתגרו בה אח"כ כשתצא מביהמ"ק זכאית. משא"כ במקום הקודש אין לחוש להרהורא. ובפרט דכך מצותה הוא לפי"ד הלק"ת כנז' להסתכל בה ע"י מראה ולפי"ז קשה דא"כ יסתכל בפני' ממש ומה תועלת המראה וי"ל כיון שלביהמ"ק באים אל הכהן אשר יהי' בימים ההם ללמוד דרכי ה' ומצותיו וכשיראו העולם ופרחי כהונה העומדים סביביו כי הכהן מסתכל בפני אשה בעת הביאה קרבנה והמה לא ידעו ולא יבינו תוכן ועומק כונתו ושכך הוא מצותו ויבואו עי"ז להקל בהסתכלות בנשים ע"כ השכיל בחכמתו ית"ש בתורתו שצוה באשה להסתכל רק במראות הצובאות ובאמת יסתכל בפני' כנז' ע"י המראה וכיון שהוא מצותו בכך ליכא למיחש להרהורא בכהן במקום הקודש והעומדים בעזרה לא יראוהו מסתכל באשה כלל רק במראות הצובאות ולא ירגישו ולא ליפוק מיני' חורבא כלל ונכון.

סימן כו

מה ששאל כדת מה לעשות בשנה שחל ע"פ בשבת עם מכירת חמץ בחנותו קמח וכיוצא עד מתי רשאי למכור בעש"ק הנה הדבר כבר מבואר באחרונים ובזכור לאברהם הספרדי

(ח"ג אות ד' ס"ק קי"ב) וכן בשו"ת מהר"ם שיק (חאו"ח סי' ר"ה) מחמיר למכור החמץ בזמנו כמו שאר השנים ע"פ בבוקר וכ' שם עצה שיכתוב בהשטר מכירה שמוכר הכל לנכרי בבוקר ויקח אח"כ בחזרה בע"ש מן הנכרי כמה שישער שיצטרך למכור ויקחנו במדידה ואם ישייר יחזיר לו ג"כ במדידה ובתשו' שואל ומשיב מהדורא שתיתאה סי' נ') כ' לענין המוכרי יי"ש שרוצים עוד למכור על קידוש ליל ש"ק כשחל ע"פ בשבת וכ' שימכרו בע"ש ושיתנו שהקנין לא יחול רק בשבת בבוקר שעה א' או שתיים על היום ובזה באנו לפלוגתת האחרונים אי שייך בזה שבות וקנין בשבת כיון שהקנין נעשה ממילא בשבת ולא אאריך בזה כי להלכה למעשה לא נוכל לעשות ולהורות גם כדברי המהר"ם שיק ז"ל לעשות עוד שום תנאי או לחזור ולקנות מהנכרי כי די המכשלה בעוה"ר הנעשה בהמכירה לנכרי שחושבים שהוא רק כחוכא ואטלולא ואינן בקיאין שהוא מכירה באמת ואם יתן המעות לאחר הפסח יהי' לחלוטין וגם אצל הנכרי הוא כחוכא רק מצד זה יש היתר כיון שהישראל עכ"פ מוכר מה"ת בלב שלם ודי בשטר מכירה בלה"ק מטעם זה לדעת מרן בתשו' דברי חיים אבל הבו דלא לוסיף עלה עוד לעשות תנאים מתי יהי' חל הקנין רק בשבת או לחזור ולקנות מיחזי כהערמה יתירה אשר ע"ז לא אחז"ל מערים אדם על חמצו ע"כ לא נוכל להורות כזה ודי אם יעשו מכירה פשוטה בלי שיור ותנאי כנז' כי בתנאי ושיור יש חשש שיבטלו עי"ז כל המכירה בפרט למי שאינו בקי היטב כנז'. ובפרט בעיקר הדבר אין מקור מדינא דגמ' להחמיר לבער בע"ש רק קודם הלילה. רק הפרדס לרש"י מחמיר. וכ' המחבר בלשון טוב לבער בזמנו בע"ש היינו גזירה אטו שאר שנים ובאמת אין לנו כח לחדש גזירה אחר חתימת התלמוד וכ' מזה במ"א ואכמ"ל ע"כ כתב רק בלשון טוב לבער וכו' א"כ די בזכר זה והבו דלא לוסיף עלה כ"כ. בפרט במכירת קמח שאינו חמץ גמור. ובלא"ה אין עושין אז בע"ש כמו בע"פ בשאר השנים דהא אוכלים אח"כ חמץ וכמ"ש בתשו' מנחת אלעזר (ח"א סי' נ"ט) עיי"ש א"כ די בההיכר שעושין כמו שאר השנים ששורפין החמץ שעומד לשריפה בזמנו בבוקר עש"ק בזמן השריפה כמו ע"פ. ובתשו' אוריין תליתאי (סי' ס"ד) כ' ג"כ דאין צריכין למוכרו קודם חצות בע"ש כשחל כמו בשנה זו ע"כ כשהי' חל כן וכו' צוינו לבעלי חניות למכור החמץ בשעה ג' או ד' אחר חצות היום כד שיהי' להם זמן אח"כ לרחוץ א"ע ולפנות הכל קודם כניסת שבת. וכן הורה זקן בס' ייטב לב בדרשתו לשבת הגדול (כשחל ע"פ בשבת) למכור בשעה ג' או ד' בעש"ק. וכ"כ בהגהות מהרש"ם הנספח לס' אורחות חיים החדש (סי' תמ"ד) ע"ש. רק המדקדקים ביותר ושאין להם הפסד ימכרו החמץ ג"כ בע"ש בבוקר וכן הדפסנו בעלה הנדפסת שנגמר עתה בדפוס לפרסם להגלילות וכפרים

כדת מה לנהוג ולעשות. ואחתום בברכת חג כשר ושמח בכלל כ"י ונזכה לאכול מן הזבחים ומן הפסחים בתוככי ירושלים ברחמים רבים

סימן כז

כבוד ידידי הרב הגאון הגדול וכו'.
אחדש"ה הגיעני יקרת מכתבו ע"ד אשר נדברנו בהיותו במחננו והנני להעתיק לכהד"ג אשר כתבתי בענין זה בעה"י:
ראיתי ונתתי אל לבי בש"ס נדרים (ל"ז ע"א) בהך דמודר הנאה לא ילמדנו מקרא וכו' מ"ש מדר"ש וכו' מה אני בחנם אף אתה בחנם מקרא נמי בחנם ומתרץ רב אמר שכר שימור ור' יוחנן אמר שכר פיסוק טעמים ושם (ע"ב) אמרי' למ"ד שכר שימור מ"ט לא אמר שכר פיסוק טעמים קסבר פיסוק טעמים דאורייתא כדאמר ר' איקא אמר אבין אר"ח אמר רב וכו' וכ' הר"ן וז"ל ור"י אמר שכר פיסוק טעמים. שמלמדין להם טעמים דלאו מדאורייתא נינהו הילכך לא הוי בכלל חוקים ומשפטים ואיכא בין רב לר' יוחנן ללמד מקרא לגדול דלא בעי שימור דלרב אסור דס"ל פיסוק טעמים דאורייתא ולר' יוחנן שרי ללמד מקרא לגדול משום שכר פיסוק טעמים הילכך כיון דקיי"ל דרב ור' יוחנן הלכה כר' יוחנן נקטינן דאפי' גדול שרי ליטול שכר על המקרא וכך הם דברי. הרמב"ם ז"ל בפ"ו מהל' נדרים עכ"ל הר"ן והנה צע"ג מה כונתו דמה דס"ל לר' יוחנן דפיסוק טעמים לאו דאורייתא (כמו שנראה כן מהש"ס דאמרי' ס"ל פיסוק טעמים לאו דאו' ועל כרחך דר' יוחנן ס"ל הכי) היינו דהטעמים הם מדרבנן שקבלום חכמינו או תיקנום וא"כ סתרו דברי הר"ן אהדדי שפסק בזה כר' יוחנן דהא לעיל (דף ל"ד ע"ב) במתני' כ' הר"ן ומלמדו מדרש דמצות לאו ליהנות ניתנו והנה הר"ן (בר"ה פ"ג) כ' ע"ד הרז"ה שכ' דבתקיעות דתעניות שהם מדרבנן מצות ליהנות ניתנו וכ' הר"ן דלא מיחוורן דבריו דמ"מ מצוה איכא ומצות לאו ליהנות ניתנו. והרי דס"ל להר"ן שגם בדרבנן אמרינן מצות ללה"נ וא"כ הי' צ"ל מותר ללמדו מקרא גם לר' יוחנן דהלכה כותי' עפי"ד הר"ן הנ"ל כיון דפיסוק טעמים עכ"פ מדרבנן ולאו ליהנות ניתנו ואם כונת הר"ן דלר' יוחנן פיסוק טעמים לאו דאורייתא דגם מדרבנן אינו ור"ל דאין הטעמים מה"ת כלל והר"ן פסק כר' יוחנן בזה ואי אפשר לומר כן דהרי זה כזרות נחשב דא"כ יהי' מזה מקום ח"ו למינים לרדות המה המתחדשים מה ששינו הטעמים בנגינתם עיי' בשו"ת צרור החיים להגמהר"י עמדן ז"ל (בחלק ונגינות לנגן) וגם יהי' קשה ביותר דהא בתיזוה"ק (תיקון כ"א) ובכמה מקומות דריש הרבה על הטעמים בשמותם לכ"א וא' ומשמע שהם מקובלים הללמ"מ כמו

האותיות והנקודות וא"כ הם מדאו' מהללמ"מ [ולפימש"כ בתיקונים (תיקון ע' דף קכ"ג) ובפרדס (שער הטעמים פ"ה) ובע"ח (שער טנת"א) הטעמים המה מבחי' יותר גבוהה בעולמות מהנקודות ותגין ואותיות ולזה י"ל אולי גם כשהם מדרבנן שהוא מלכות פה ותורה שבע"פ מ"מ הם בסוד אשת חיל:

עטרת בעלה ובבחי' זו שייך ג"כ כל החילוקי עולמות מלעילא עד לתתא אך לא נראה כן מלשון הע"ח גם למעיין שם קצת] והנה כדי דלא נסתור עם דחז"ל בתיקונים י"ל כיון דמחבר התיקונים הוא רשב"י וכותביו הם ר"א בר"ש ור' אבא וכו' ושאר חברייא כמבואר בהקדמה שני' לתיקונים (דף י"ז ע"א) ור' אבא (ראש החברייא) הוא ניהו רב. שחי ד' מאות שנים כמ"ש מהגאונים ועיי' מש"כ הרמ"ע מפאנו במאמר שברי לוחות (ד"ה ברם סדורא דגמרא וכו') מה שהאריך בזה דרב הוא ר' אבא שדבריו המה עפ"י סוד ממייסדי וכותבי הזוה"ק כנז' ע"כ מצינו כ"פ בש"ס שתיק רב משום דמסתבר טעמי' רק עפ"י סתרי תורה ולא הי' יכול לעלות בדיבור עיי"ש ועיי' בשה"ג להחיד"א (ערך אבא) וכיון שר' אבא הוא רב ע"כ רב לשיטתו דס"ל בזה בנדרים פיסוק טעמים הוא דאורייתא ע"כ שפיר דריש בתיקונים (שנתחבר ג"כ ע"י רב וחבריו כנז') על הטעמים על כל קוץ וקוץ תלי תלים כיון שהם מדאו' לשיטתו. אמנם עדיין קשה למה דמסיק הר"ן דהלכה כר' יוחנן ועל כרחך דלא ס"ל שהם עכ"פ מדרבנן דא"כ יסתרו דברי הר"ן אהדדי למאי דס"ל בר"ה דגם בדרבנן מצות ללה"כ כנז'. וגם הדברים מוזרים לומר כן שגם דרבנן לא תיקנום ולמה החזיקום כל ישראל לתורה. אולם בע"כ לומר הפי' שגם לר' יוחנן דס"ל הטעמים הם מה"ת אך שאינו מחוייב ללמדם לאחרים בחנם מה"ת וכמו שהביא הר"ן שם מקודם (בד"ה ולענין הלכה וכו') בשם הירושלמי דגרסינן בירושלמי יכול אף על מקרא ותרגום כן ת"ל חוקים ומשפטים אתם מלמדים בחנם ואי אתם מלמדים בחנם מקרא ותרגום וכן חמי מתניא נסבין אגריהון א"ר יודן ברב ישמעאל שכר בטלן הם נוטלים עכ"ל אך להלן (בע"ב) כ' הר"ן שם למ"ד פיסוק טעמים דאוריית' וז"ל ואסור ליטול על לימודם שכר דכיון דמדאורייתא נינהו הוי להו כחוקים ומשפטים עכ"ל מזה נראה דפלוגתתם אם הוא בעצם מדאורייתא או לא כמ"ש הר"ן דאם הוא דאו' הוא בכלל חוקים ומשפטים וכו' משמע דאם לא הוי דאו' אינו בכלל חוקים ומשפטים. וגם נראה דגם דרבנן לא הוי דאם הוי עכ"פ מדרבנן לדעת ר' יוחנן א"כ לא גרע ממדרש והגדה שמותר ללמדו כדאמרי' שם אף שהיא ג"כ רק דרשות חכז"ל אסמכתות ואגדתות ואעפ"כ מותר מטעם מללה"נ ולמה יגרעו אלו פסקי הטעמים שהם מדחז"ל איך לקרות בתורה אלא ודאי דגם מדרבנן אינו לדברי ר' יוחנן ורק לרב הוא מדאורייתא וע"כ ס"ל לרב שכר שימור דרב הוא בעל

המימרא שם דדריש ויקראו בס"ת האלקים מפורש ושום שכל וכו' ויבינו במקרא אלו פסקי טעמים דבע"כ הי' מקובל אצלם הללמ"מ אלו הטעמים ע"כ הם דאורייתא. דל"ש לומר דאנשי כנה"ג שהיו אז תיקנום דהא אמרינן בריש מגילה (ג' ע"א) לענין מנצפ"ך אלה המצות שאין הנביא רשאי לחדש דבר מעתה אלא שכחום וחזרום ויסדום וע"כ ממשרע"ה קא אתיין. ועיי' רש"י קידושין (דף מ"ט ע"א) ד"ה ה"ז מחרף וכו' ואונקלס כשהוסיף לא מדעתו הוסיף שהרי בסיני ניתן אלא שנשתכח וחזרו ויסדו כדאמרי':

במגילה דף ג') ושום שכל זה תרגום עכ"ל נמצא מפורש ברש"י דכל הדרש דשם עה"כ ושום שכל היינו שקיבלו כן מסיני א"כ גם ויבינו במקרא אלו פסקי טעמים קבלו כן מסיני. וכ"כ רחוקה ביניהם הפלוגתא דרב ס"ל שהוא דאוריית' ור' יוחנן (דלא דרש הך דויקרא בס"ת וגו' ויבינו במקרא שזהו פסקי טעמים ע"כ) לא ס"ל שהוא דאו'. וגם לא מדרבנן כלל בע"כ מטעם שביארנו, (ונפלאתי בזה בראותי שם בשו"ת צרור החיים במוסגר שכ' באמת קשה לי לכאורה מאוד שרב הוא דאמר שם שכר פיסוק טעמים א"כ ע"כ סבר פיסוק טעמים לאו דאורייתא והנה רב הוא מרי' דהוא שמעתתא דא"ר איקא וכו' ואמר רב ויבינו במקרא אלו פסקי טעמים שמזה הוציא ר' יוחנן דפיסוק טעמים דאו' עכ"ל והוא טעות במחכת"ה ונתחלף לו מעיקרא ועירבב הדברים. דבאמת רב הוא דאמר שכר שימור ולא שכר פיסוק טעמי' ע"כ רב לשיטתו שפיר ס"ל והוא מרא דהך שמעתתא דויבינו במקרא הוא פיסוק טעמים דאורייתא כנ"ל. וגם מה זה סיים שם שמזה הוציא ר' יוחנן דפיסוק טעמים דאו' הלא אדרבא ר' יוחנן ס"ל פיסוק טעמים לאו דאו' וגם מה זה קושיא מרב אדר' יוחנן). עכ"פ דברי הר"ן לא זכינו להבינם גם אם נאמר דר"י ס"ל דגם דרבנן אינו פיסוק טעמים כנ"ל וגם לא יתכן לומר כן דס"ל לר"י דגם מדרבנן אינם ולעשות פלוגתא רחוקה כזו בין רב לר"י כנז'. ומ"ש שם הר"ן דמהרמב"ם (פ"ו מה' נדרים) נראה דפסק כר' יוחנן דפיסוק טעמים לאו דאו' הנה בס' נדרי זריזין על נדרים שם האריך בזה די"ל דס"ל להרמב"ם שם בהל' נדרים (ועיי' ברמב"ם הל' ת"ת) דמותר ללמדו תורה שבכתב לא משום פסקי טעמים הוא כלל דא"כ הוו"ל להרמב"ם לפרש אלא משום דתורה שבכתב בלא תורה שבע"פ אינה כלל חוקים ומשפטים ועוד טעמים שהאריך שם אבל באמת י"ל דס"ל להרמב"ם דפסקי טעמים דאורייתא עיי"ש. ועוד קשה האיך החליט הר"ן הלכה כר' יוחנן דפיסוק טעמים לאו דאורייתא הא בסוף הסוגיא אמרינן אמר ר' יצחק מקרא סופרים ועיטור סופרים וקריין ולא כתיבן וכתיבן ולא קריין הלכה למשה מסיני עטור סופרים אחר תעבורו אחר תלכו צדקתך כהררי אל וכו'. ופי' הר"ן וז"ל ובדברי מורי ראיתי עיטור סופרים היינו שכותבים טעם מפסיק באחר כי

היכא דלישתמע אח"כ תלך אח"כ תעבורו וכו' צדקתך כהררי אל נפסק בטעם וכו' עכ"ל הר"ן והנה הללמ"מ הוא דאורייתא. וכיון דעיטור סופרים הללמ"מ האיך ליפסק הטעם בקריאתו א"כ בע"כ שה שהטעמים המה מעיקרן הללמ"מ מדאו' וכיון דהש"ס הביא הך מימרא דר' יצחק באחרונה אחר הפלוגתא משמע דכן החליטו דהוא הללמ"מ וא"כ קשה על הר"ן שהחליט ההלכה להיפך כנז' וצע"ג:

והנה התוס' כ' שם בד"ה שכר פיסוק טעמים וסבר דפיסוק אינו צריך אלא מדרבנן ולא שייך לומר מה אני בחנם אף אתה בחנם עכ"ל מזה נראה ג"כ דאין הפי' דאין החיוב ללמדו הטעמים מדאו' רק שאינם מדאו' כלל רק מדרבנן צריכין הפיסוק טעמים וקשה לומר דהתוס' ס"ל כהרז"ה דמצות דרבנן ל"ש מללה"נ ע"כ אסור ללמדו (דמהנהו בזה) כיון דפיסוק טעמים רק מדרבנן. דהא הרז"ה יחידאי הוא בזה וגם הר"ן חולק עליו שם וכנ"ל וגם כפי שביארנו במנח"א (ח"א סי' ל"ט) דגם הרז"ה בעצמו לא ס"ל זה רק בתקיעות דתעניות כמ"ש שם ולא בכל מילי דרבנן עיי"ש הטעם ועיי' באחרונים בזה. וגם מלשון התוס' בזה לא נראה כלל דס"ל כהרז"ה. ועדיין קשה (מ"ש לעיל בד' הר"ן) גם על דברי התוס' דמי גרע מאגדתות חז"ל שזהו בודאי רק מדבריהם ועכ"ז מותר לשנותו משום מה אני בחנם אף אתה בחנם ומה נשתנו בזה הטעמים למ"ד שהם מדרבנן כנז':

והנה ברמ"א יו"ד הל' ת"ת (סי' רמ"ו סעי' ה') בשם הגהמי"י וז"ל וכל חידושי סופרים דהיינו מה שנתקן מדרבנן מותר ליטול שכר ללמדו עכ"ל ובביאור הגר"א שם ציין מקורו להך ש"ס בנדרים אליבא. דר' יוחנן פיסוק טעמים דלאו דאורייתא. והיינו כונתו אף שהוא עכ"פ מדרבנן מ"מ בדרבנן מותר ליטול שכר. וע"ד רבינו הרמ"א יפלא ג"כ כנ"ל דכל מה שנתקן מדרבנן י"ל בכלל חוקים ומשפטים הוא וזהו בודאי אסור ליטול שכר וגם וכי גרע ממדרש אגדות כנ"ל ואי משום מללה"נ הא גם מדרבנן שייך מללה"נ דלא פסקינן כלל כשי' הרז"ה כנ"ל. ואם נאמר משום שלא הי' בכלל מצות שנצטוה אז משרע"ה משום שנא' ואותי צוה וגו' היינו רק למשה לבדו ולא במצוה דבריהם. ז"א דהא כל מה שתלמיד ותיק עתיד לחדש נגלה למשה רבינו בסיני. ואותי צוה היינו ג"כ תורה שבע"פ מצות דבריהם. וגם הרמב"ם דס"ל בס' המצות דכל דרבנן בכלל לא תסור כנודע א"כ הוי דאורייתא כל מילי דבריהם והרמב"ם י"ל שפיר דס"ל לשיטתו דאסור ללמדו בשכר גם תורה שבע"פ כמ"ש לעיל בשם הנדרי זריזין להג' מהרש"ק ז"ל:

ולפי מה דפסקינן בש"ע או"ח (סי' קמ"ב סעי' א') בב"י וברמ"א בשם פסק מהרי"א דבטעמים ונקודות אם טעה הקורא גוערין בו אבל אין מחזירין אותו משמע לכאורה דטעמים הוי רק' דרבנן ולא דאורייתא דאם דאו' הם ע"ז באנו לפלוגתא אם בדאו' שייך

לכתחלה ודיעבד כיון דדרשי' בקדשים חוקה לעכב בדיעבד משמע דבשארי דברים הוי רק לכתחלה וכמו שהאריכו האחרונים וה"נ בזה אם נאמר שהטעמים מה"ת נמצא שייך בזה לכתחלה שצריך לקרות בטעמים וגועריו בו שידקדק לקרות בטעמים לכתחלה אבל אין מחזירין אותו דהוי כבר דיעבד כשקרא התיבות בלא טעמים הראויים וא"כ הוי לכתחלה ודיעבד בדאו' אך ז"א ראי' מוכרחת דהא גם בנקודות הוא כן שאין מחזירין אותו רק בנקודות שמשתנה הענין כגון יעשה יעשה בפתח או בצירי וכו' כ' שם המג"א דבכה"ג מחזירין אותו ובנקודות פשיטא דהם מה"ת לכ"ע דמאן פליג לן לומר שהנקודות בתיבות אלו שמשתנה הענין הם מדאו' והשאר הם מדרבנן וממ"נ או כולן דחו' או לא ובנקודות לא פליגי כלל אם הם מה"ת וגם בהמפרש (המכונה לרש"י) בנדרים שם פי' הך דר' יוחנן אמר שכר פיסוק טעמים היינו שמלמדו ניקוד וטעמים ולפי"ז נמצא דלר' יוחנן גם נקודות אינן דאורייתא א"ו דטעמים ונקודות הם מה"ת גם שניהם אך הקה"ת בטעמים ונקודות אינו מה"ת בודאי רק מדבריהם והם אמרו והם אמרו היכא שמעכב בדיעבד או לא:

והנה לפי שכתבנו לעיל דנראה מדברי הר"ן דס"ל מללה"נ גם בדרבנן דלר' יוחנן פיסוק טעמים לאו דאורייתא שגם מדרבנן אינו רק כעין מנהגא. ויש להעיר מש"ס חגיגה (דף י' ע"ב) בעי רב חסדא האי קרא היכי כתיב וישלח את נערי בנ"י וגו' כבשים זבחים שלמים לה' פרים או דילמא אידי ואידי פרים למאי נפקא מינה מר זוטרא אמר לפיסוק טעמים רב אחא ברי' דרבא אמר לאומר הרי עלי עולה וכו' וסלקא בתיקו ועיי"ש בפירש"י בד"ה לפסוקי טעמים דהיינו הטעמים שאנו קורין ועיי' בתוס' שם והנה אם נאמר דלר"י פיסוק טעמים גם מדרבנן אינם אז יפלא הך נ"מ דקאמר דמשמע דפיסוק טעמים הוא חיובא דהיינו הך דמר זוטרא דאמר לפיסוק טעמים ורב אחא דאמר להרי עלי עולה דומין זל"ז דהיינו נ"מ לדינא האיך לעשות. א"ו דהוא חיובא פסקי טעמים וגם לר"י עכ"פ מדרבנן הוא:

ועתה העירוני כהד"ג. מדברי החתם סופר על נדרים שם. והנה מ"ש החת"ס דמתוס' משמע דס"ל לר' יוחנן כמ"ד אמרי לה אלו המסורות ולא פסקי טעמים. אך עדיין לא העלה ארוכה למה שהקשוני על מה דפסק הר"ן כר' יוחנן כיון דר' יצחק קאמר בפירוש לפי"ד הר"ן שם מקרא סופרים ועיטור סופרים וכו' שהוא הטעמים הללמ"מ וזהו דאו' כנ"ל:

ידידושתו"ט באהבה.

סימן כח

בריש הל' ס"ת. ביו"ד (סי' ע"ד סעי' ב') במחבר האידנא מצוה לכתוב חידושי תורה ומשנה וגמרא ופירושיהן וכו' עיי' ט"ז (ס"ק ד') במה שסיים מ"מ נכונים דברי הב"י דהאיך נבטל מ"ע של ועתה כתבו לכם בשביל חילוף הדורות עכ"ד (ועיי' בדברינו במנח"א ח"ב סי' נ"ד בהג"ה א' לענין טעמי' דקרא בזה) ונ"ל ראי' בזה לדברי הט"ז מהך מ"ע גופי' והילכתא דמקורה בש"ס סנהדרין (דף ל"א) והרמב"ם (בריש פ"ז מהל' ס"ת) ועתה כתבו לכם את השירה הזאת וגו' על כרחך קאי לא על שירת האזינו בלבד דהא אין כותבין התורה פרשיות פרשיות. א"ו דצריך לכתוב כל הס"ת וזהו המ"ע דכתיבת ס"ת. ועיי' שאג"א (סי' ל"ד) ולכאורה קשה טובא דהא לפי מה דפסק הרי"ף והמרדכי והרא"ש והב"ח והט"ז והש"ך והתשב"ץ ושאר פוסקים להלן (סי' רפ"ג סעי' א') להתיר בזמה"ז לכתוב מגילות להתלמד וטעם הרא"ש שהתיר משום שא"א לכל עני להיות לו ס"ת שלימה ובב"י שם דלד' הרי"ף דבימי האמוראים לא הי' כ"כ חסרון ספרים כמו בזמן הרי"ף עיי"ש ובפרישה כתב וז"ל בזמנינו שנתמעטו הלבבות ואמרו עת לה' הפרו תורתך וכתבו התלמוד בספר וגם בימיהם הי' איסור בדבר שלא לכתוב חמשה חומשי תורה כ"א בדרך שנכתבה ס"ת בגלילה כל ספריהם היו דומין לס"ת. משא"כ בזמנינו שנעשה לנו כהיתר לכתוב ספרים דפין כ"א בפ"ע א"כ למה לנו לזלזל בכבוד ס"ת חנם ללמוד בתוכו שלא לצורך וכו' עכ"ל, וא"כ נשתנה הדבר להתיר בחילוף הזמן מטעם החסרון מהספרים עת לעשות וכו' כנז' התירו לכתוב מגילות ופרשיות בפ"ע וא"כ קשה מנ"ל מ"ע דכתיבת ס"ת מועתה כתבו לכם הא כיון שהתירו לכתוב פרשיות י"ל דקאי רק על השירה הזאת בלבד ומנלן למצות כתיבת ס"ת כלל. ובע"כ כיון דאז בשעת זמן האמוראים ומכ"ש בעת נתינת התורה הי' זאת לחוק שאין כותבין פרשיות וכיון שהיתה אז לחוק ע"כ בע"כ קאי הכתוב רק על כתיבת התורה כולה כנז' ע"כ אף שאח"כ בדורות שלאחריהם נשתנה הדבר להתיר (מפני טעם עניות וחסרון ספרים וכיוצא) עכ"ז המצוה דכתיבת ס"ת לא נתבטלה בחילוף הדורות מכמו שהיתה בעת שניתנה ונצטוו עלי' וא"כ גם בזה"ז אף שאין לומדים עתה רק מספרי ש"ס ופוסקים מ"מ האיך ישתנה בחילוף הדורות בשביל טעם דא"כ הרי כל המצוה מעיקרא יתבטל דהא בזמנינו התירו ג"כ לכתוב פרשיות כנז' א"ו דלא נתבטל המצוה הזאת משום טעם ושינוי בחילוף הדורות גם בזמנינו וסיוע לדברי הט"ז שפיר במה שסיים דהאיך יבטל מ"ע של כתיבת ס"ת בשביל חילוף הדורות. וזהו שלא כדברי השאג"א שכתב (בסי' ל"ו) דבשביל חסרות ויתרות שאין אנו בקיאין נתבטלה המ"ע וכו' ולדברינו ל"ש זה. בפרט במצוה זו כנז':

והנה ניחזי אנן אם הך דאין כותבין התורה פרשיות פרשיות הוא אסור מה"ת א"כ האיך התירו הרי"ף ושארי פוסקים הנ"ל בימינו משום עת לעשות וכו' התירו לגמרי בדורות אלו ול"ש לומר שחכמים עקרו דבר מה"ת דהא להלכה קיי"ל דכח ביד חכמים לעקור דבר מה"ת רק בשוא"ת ולא בקום ועשה כדאמרי' ביבמות (דף צ"ט) שוא"ת שאני אבל בקום ועשה אין כח לעקור א"ו דהוא רק מדרבנן וא"כ קשה מנ"ל להרמב"ם שהוא מ"ע כתיבת ס"ת מה"ת ודילמא קאי על הפרשה של שירה הזאת. והא דאין כותבין התורה פרשיות הוא רק מדבריהם. א"ו שהוא מה"ת והדקל"ד האיך עקרוהו חכמים להתיר לכתוב פרשיות א"ו י"ל דזהו מה"ת הלכה למשה מסיני רק נמסר לחכמים בסדרי הדורות שיוכלו להתיר משום לימוד התורה משום עת לעשות כעין מלאכת חוה"מ למ"ד דאו' שנמסר לחכמים וכן בתויו"ט (בפ"ז ממס' שביעית) והט"ז יו"ד (ריש סי' קי"ז) דהתורה מסרה זה לחכמים עיי"ש וכן בב"י ובט"ז (יו"ד סי' קע"ח ס"ק ה') דבחקותיהם וכו' הוי דאורייתא רק שמסרו הדברים לחכמים עיי"ש:

ונראה לפרש בזה אשר יובנו דברי הש"ס בגיטין (דף ס' ע"א) בעא מיני' אביי מרבא מהו לכתוב מגילה לתינוק להתלמד בה וכו' א"ל אין כותבין ומה טעם לפי שאין כותבין עכ"ל הש"ס ופירש"י שם בד"ה לפי שאין כותבין ואפי' למ"ד מגילה ניתנה כיון דאידבק אידבק עכ"ל רש"י וקשה להבין לענ"ד דא"כ הוו"ל לאביי למימר הטעם כיון דאידבק אידבק ולא להשיב סתם עוד הפעם (כגזירה בלי טעם) ''לפי שאין כותבין'' ואיך יעמיס זאת מאור עינינו רש"י בפירושו בדברי הש"ס דנראה מפורש להיפך מזה רק שהשיב לו שאין כותבין היינו בלי טעם דוקא כנז'. וצ"ע. ובערוך פי' בעא מיני' טעם ולא נתן לו א"ל כי אין כותבין כלומר קבלה היא לבני אדם לכתוב הכי עכ"ל והיינו הפי' בש"ס לפי"ד הערוך שהוא קבלה לבנ"א כן הוא דודאי איש מפי איש עד למשה מסיני שאין כותבין (וכמו שפירשנו בזה שהוא נמסר לבנ"א חכמים ומקובל מהללמ"מ כנז'). או י"ל עוד פי' בדברי הש"ס ומה טעם לפי שאין כותבין. היינו דבאמת לפי"ד הפוסקים לד' הרי"ף כשיש צורך לדורות כגון שנתמעטו הספרים אז מותר לכתוב משום עת לעשות לד' כנז' וזהו רק כשיש צורך גדול בחסרון ספרים אז כותבין אבל כשראינו שאין כותבים העולם היינו שלא נהגו לכתוב מגילות כי אין להם נחיצות לזה אז לא שייך עת לעשות לה' ואז בודאי אסור לכתוב מגילות לכ"ע גם לדעת הרי"ף וסייעתו ע"כ זהו שפיר דברי הש"ס שהשיב לו רבה שאין כותבין ושא"ל אביי ומה טעם והשיב ''לפי שאין כותבין'' היינו כיון שלא נהגו להקל לכתוב על כרחך שאינו נחיצות כ"כ בעיני העולם ולא ראו צורך גדול בזה להתיר ע"כ אין כותבין לכ"ע. וא"ש ונכון מאוד:

ובאמת על הרמב"ם לשיטתו לא קשה כיון דהוא פסק (בפ"ז מהל' ס"ת הלכה ז') דאסור לכתוב מגילה מפרשה בפ"ע ועל כרחך נראה כונתו היינו גם בזמה"ז דלא חילק בדבריו ע"כ שפיר פסק מצות כתיבת ס"ת כולה בעצמותה משום דאין כותבין פרשיות וכו' אמנם להרי"ף ושארי פוסקים הנ"ל שפסקו מצות כתיבת ס"ת וקשה מנ"ל מ"ע זו דילמא קאי על השירה הזאת בלבד הכ' דועתה כתבו לכם השירה הזאת. א"ו משום דאין כותבין התורה פרשיות פרשיות. והא לשיטתם מותר לכתוב כעת לתינוק פרשה כנ"ל. א"ו בע"כ כדברינו דסבירא להו דהמצוה לא נתבטלה גם כשנתבטל הטעם במשך הדורות ולפי"ז שפיר נכונים דברי הט"ז דגם בזה שנתבטל הטעם משום לימוד דהא אין לומדים מס"ת עכ"ז אין לבטל המצוה מה"ת גם כעת כנ"ל:

סימן כט

כבוד ש"ב ההגה"צ וכו'

הגיענו יקרת מכתבו וכו' ומ"ש ע"ד הרע"מ פ' בהר (דף ק"י) קרבן היולדת ביום השמיני ור"ל בעל כרחך כונתו שכל קרבן הנולד צריך להקריבו רק ביום השמיני ללידתו כמצות התורה וסיים שהלשון לא נראה כן. יעיין בעטרת צבי שם (בהוספות ותו' בסופו) שהיינו ביום השמיני ללידת קרבן יעי"ש שכ' שמתיירא להגיה וכו'.

ב' גם מ"ש כת"ה על לשון הרע"מ שם קרבן נדות וכו' ופי' כת"ה כשנמצא וכו' ושניהם טמאים וצריכים להביא קרבן כמבואר בש"ס ורמב"ם אבל כתב שדוחק לו לפרש כן דמיירי בבועל באיסור. ולפענ"ד אדרבא נראה כן מלשון הרע"מ שם דמיירי לרבותא גם בקרבן הבא ע"י שפלות וטומאת איסור ר"ל כמו בנדה וכו' אעפי"כ הוא נשלח על ידא דמטרניתא (קדישא) ולבתר איהי פליגת לכולא כמ"ש שם בפירוש וז"ל ואפילו מזונא דחיון כגון קרבן שעורים מאכל בעירן ומאכל עבדים ושפחות דבי מלכא ואפי' דכלבי ודחמרי וכו' בא על ידה והיא בחי' מלכו"ת שאמר דהע"ה על עצמו שאתי בחיקי רבים עמים אשר חרפו אויביך ה' אשר חרפו וגו' וזהו בחי' מלכות בבחי' לילה ותקם בעוד לילה ותתן טרף לביתה וחוק לנערותי' ומחלקת לכ"א חלקו המגיע לו גם לדברים הנז' מכ"ש קרבן שבא על תיקון איסור להעלותו שוב ראיתי באור החמה שם שפי' ג"כ שלוקחת המלכות עם חלק החיצונים מאלו הקרבנות הנ"ל ומחלקת להם עיי"ש:

ג) ומה שהתפלא ע"ד הסידור הקדוש הר"ר שבתי זצ"ל (בתפלת שבת) ישמח משה וכו' כליל תפארת בראשו גי' ז' מרגלאין בהתפשטות ל"ב נתיבות עכ"ל ואין פי' להדברים כי כליל תפארת בראשו גי' הרבה יותר וגם מה ענין הל"ב נתיבות לכאן. הנה בסידור

הר"ר שבתי, שלי כתוב על הגליון שם (לא ידעתי למי) וז"ל (ל"ב לתי') צ"ל לב' בחי' כי ז' אותיות אהי' יה"ו מתפשטים לז' שמות שמספרם תתמ"ט גם לד' מילואים כד' קדישים דערבית גי' תתל"א ועם תתמ"ט גי' אלף תר"פ בשוה כלי"ל תפאר"ת בראש"ו עכ"ל אשר מ"כ בגליון. אך המספר צ"ע קצת כי באמת בפע"ח כ' מהחבירים וז"ל וד' מילואים אלו של ד' קדישים עם י"ט אותיות של טפטפי' אברהם יצחק יעקב גי' תכל"ת ע"ה כמנין ז' מרגלאין הנ"ל עכ"ל והוא יפלא איך מכוון המספר דהא הד' מילואי הוי' הם רל"ב והג' מילואי אהי' תנ"ה ועם עוד אהי' ביודי"ן קס"א (כמ"ש שם בפע"ח ובסידור שכונת הד' מילואי אקי"ק בקדישים דערבית שבת) כולם יחד עולים תתמ"ח וע"כ עולה תתמ"ט כמנין הז' מרגלאין הנז' ולמה צורך למ"ש בפע"ח לחשוב י"ט אותיות של וכו' כנז'. עכ"פ לפי הג"ה שמ"כ כנ"ל זהו בחי' שבת אשר משה ניתן לו כח השבת כמבואר שם בכונת ישמח משה וכמ"ש בסוד אתה הראת קודם קה"ת כי התורה ניתנה בשבת בחי' יסוד אבא ונמצא הוא בחי' משה שהוא יסוד אבא (ובמאמרינו תורת שבת הארכנו בזה בעה"י בכמה אנפין). ומ"ש כת"ה שלא נמצא כונה זו בפע"ח. הנה ידוע כן דרכו בקודש של רבינו הר"ר שבתי ז"ל וכמבואר שם ג"כ בשער הסידור ובהסכמותיו הגדולים והקדושים כי ליקט והביא בכמה מקומות מרבינו הבעש"ט הקדוש זצ"ל כמ"ש כ"פ בשם מורי הריב"ש. וכן בשאר כתבים וספרים קדושים אשר לא פרט שמם בכל דבר להזכיר מקום כבודם אי'. כידוע לכל רואה שמה. וכאשר נדברנו מזה פא"פ. כ"ז כתבתי

לפי"ד ההג"ה בכת"י בסידור שלפני. אמנם יותר נ"ל כי נדפס בט"ס קצת שם ושייך הכונה על כליל תפארת בראשו ''נת"ת'' היינו רק על תיבת "נתת''. גי' הז' מרגלאין בדיוק אך לפי"ז עדיין צ"ע ענין הל"ב נתיבות לכאן:

ד) ומה שהקשה ע"מ שכ' בפע"ח (שער חג המצות פ"ז) שאחיזת פרעה הי' בעורף נגד הגרון בא"א ובמבוא שערים (שער ג' ח"ב פט"ז) כ' כי בז"א יכולים החיצונים להתאחז באחוריים שלו ובפרט בסוד העורף בסוד כי פנו אלי עורף ולא פנים וזה בסוד פרעה מלך מצרים ואמנם בא"א אינם יכולים להתאחז אפי' באחוריים שלו רק להביט מרחוק ומפני זה כביכול נמשכו י"ג נימין דשערי מאחורי כתפוי עד רישא דז"א כדי שלא יציצו שם החיצונים א"כ האיך הי' אחיזת פרעה בא"א עכ"ד והוא לכאו' קושיא עצומה ושאלה גדולה שאל. והנה באמת כפי הנראה משער הכונות שכ' שפרעה הי' יונק מהדעת דז"א ולא הזכיר מבחי' א"א כלל וכ"נ ממבו"ש שם כי זה פרעה מלך מצרים יונק מעורף דז"א כנז'. וכן מפורש בארוכה בשער הפסוקים למהרח"ו (פ' וישב סי' ט"ל) בד"ה הנה נתבאר למעלה ובלק"ת שם כי הקליפות נאחזים בכל אחוריים דז"א אמנם יש בחי' פרטיים

בקליפות הנקרא ארץ מצרים והוא בחי' הגרון שלהם וכו' באחוריים הנקרא ערף ולכן כל שם מלכי מצרים הוא פרעה ואינו שם פרטיי מלך א' כנודע והנה פרעה גי' עורף ע"ה גם פרע"ה יש בו אותיות הער"ף וכו' ובזה תבין ענין חכמת מצרים שהיתה יתירה על כל האומות כי הם נאחזים ויונקים מבחי' המוחין עצמן אלא שהוא בהיותן למטה בגרון וגם שהם בחי' קטנות כי מן הגדלות אין להם אחיזה כלל עכל"ה לענינינו. ונמצא י"ל מ"ש שינק מבחי' הערף שבו היינו ג"כ מבחי' קומת הז"א מבחי' הערף שבו שם היתה יניקתו מז"א וכמ"ש במבו"ש שמבחי' ז"א יכולים לינק ולק"מ אך כיון שבפע"ח מפורש שיניקתו הי' באחורי הגרון דא"א וכמו שביאר עוד בלשונו שם וא"א להגיה ולפרש באופן אחר שם ע"כ בודאי צריכין ליישב ל' הפע"ח. וגם בס' שמן ששון הקשה שם דהאיך ינקו מצרים מן הערף הא אין דרכם של החיצונים כלל לינק רק מסוף האצבעות מקום פתוח ולא מקום סתום כנז' בע"ח (שער פרצופי זו"נ פ"ב) עיי"ש וכן בפע"ח (שער הברכות פ"ו) בהגהות מהרנ"ש הקשה האיך יונקים מבחי' הערף הלא אין שם מקום פתוח ונקב וכו' ע"ש (ובאמת אני בער ולא אדע קושיית המהרנ"ש דהא כיון שמפורש שם מהאר"י בפע"ח שיוצא הארתן אל הערף העליון ושם נמשך קו היושר עד פעור התחתון והרי מפורש שיש שם בהעורף קו המשכה עד פעור וכו' ומשם יונקים והרי מפורש מקום פתח יניקתם דרך הקו הלז. ומה קשיא וכן מפורש בשעה"פ פ' וישב שם בארוכה הי' יונקים מן הערף. ואולי הי' כוונת מהרנ"ש עפי"ד הע"ח הנז' כי אין יונקים רק מראשי האצבעות מקום פתוח ובמהרנ"ש עצמו תי' שם שיש מקום פתוח ג"כ ע"ש) עכ"פ צריכין ליישב כל אלו הקושיות הנ"ל ולחומר הנושא י"ל דבאמת דבמצרים הגלות הראשון ראש לכל הגליות (וכמ"ש בשעה"פ כנז' שהיתה חכמת מצרים יותר מכל האומות) הי' יניקת פרעה מבחי' הערף דא"א מאחוריים וכמ"ש בפע"ח וכמ"ש בס' הגלגולים (פ"א) דמצרי' הוא כנגד הכת"ר של אדם בליעל ע"ש ונודע כי הכת"ר נקרא ארי"ך אנפי"ן ואת זה לעומת זה עשה אלקים ע"כ יניקת מצרים ופרעה מלך מצרים בראשם הי' מערף דאריך אנפין וזה הי' בחי' מצרים ראשית דקליפת הגליות בחי' כתר דקליפה כנז'. משא"כ עתה באמת אשר גאלנו ממצרים שהוא הגאולה הראשונה והשרשית ואילו לא הוציא הקב"ה את אבותינו ממצרים הרי אנו ובנינו ובני בנינו משועבדים היינו לפרעה כמ"ש שם בפע"ח שעי"ז היציאת מצרים בטל כח פרעה ויניקתו מא"א לאו"א וז"א ע"כ עתה אחר גאולת מצרים באמת אין עוד שם בא"א יניקת הקליפות רק כנגד המשכת ערף ז"א או ממקום הצפרניים ומקום הקצוות כנ"ל מע"ח ומתורץ הכל ומ"ש שם בפע"ח שער הברכות כי יש להם יניקה מהערף לפעו"ר היינו עורף לז"א ולק"מ. ולפי דברינו יובן מה שאנו אומרים

בכל יום ובכל תהלה ושבח לו ית"ש ובכל שבתות ומועדים זכר ליציאת מצרים וכבר הערה זה בזוה"ק וכן מצינו בש"ס אכתי עבדי אחשורוש אנן. אולם בזה יובן כי זה הענין הגאולה והצלת יניקתו מא"א היתה גאולה מוחלטת וקיימת ואין להם עוד שם יניקה וכח ח"ו וכמוהו לא נהייתה בזה. ויורמז אלו בזה מש"כ כאשר ראיתם את מצרים. היו"ם לא תוסיפון לראותם עוד עד עולם כי יו"ם רומז לאצילו"ת כמ"ש שם בפע"ח ובסידור בהגדה אראב"ע וכו' ימי"ם באצילות והוא מבחי' א"א וזה היניקה שהי' למצרים מבחי' א"א לא תוסיפו לראותם עוד עד עולם כי זה כחם בטל לעולם משם כנז'. ומ"ש לעיל מפע"ח שער הברכות כי יניקתן מהעור"ף עד בית פעו"ר כנז' יורמז כי על כן נשלח משה רבינו אל פרעה להוציא ממצרים לאשר כשיוציאם יתבטל כחו ויניקתו, מא"א רק מז"א צריכין לבטל כח יניקתו מהעור"ף לבית פעו"ר ע"כ נקבר משה רבינו בסוף ימיו מול בית פעור לבטל קליפה ההוא כנודע והיינו שהוא יבטל כח פרעה כי משה רבינו הוא בז"א כמבואר בזוה"ק דבת"ת משה מלגאו יעקב מלבר ע"כ מבטל בז"א כח פרעה משם שהולך לבית פעו"ר כנז' ונזכה לגאולת עולם ב"ב וכל דברינו רק בדרך אפשר ודרוש והמ"י וה' הטוב יכפר ויאיר עינינו ב"ב וחיים ושוכט"ס מנאי ש"ב ידידוש"ת.

[שוב העירני הרב הנז' כי בס' זוהרחי לחו"ז הקדוש פ' וארא (דף ל"ז ע"ב) מבליע בדבריו לתרץ את הקושיא הנ"ל וכ' כי רק תחלת העורף מכוסה בנימין כדי שלא יינקו החיצונים וסוף העורף מגולה ושם שורש פרעה בגרון דא"א ולפי"ז יתורץ קו' הנז']:

סימן ל

כבוד ידידי גיסי וכו'

הגיענו יקרתך וכו' וע"ד שענה ונסתפק במה דפסקינן באהע"ז (סי' ד' סעי' כ"ט) אב שאומר על בנו שאינו ממנו נאמן ומקורו מקידושין (ע"ח ע"ב) בפלוגתא דר"י ורבנן ופסקינן כר' יהודא דהאב נאמן וילפינן יכיר יכירנו לאחרים ונסתפק אם האב רשע שנפסל לעדות אם ג"כ נאמן לפסול את בנו לעשותו ממזר או אולי כשהאב פסול לעדות הוי רק ס' ממזר או אולי הוי גזה"כ דיכיר דהאב נאמן בכל מקום גם אם הוא פסול לעדות עכת"ד והנה לכאורה במושכל ראשון נראה פשוט דלא מטעם עדות אתינן עלה כלל דהא בלא"ה האב קרוב הוא ופסול לעדות מגזה"כ רק מטעם דגזה"כ והוא דברים שבין אב לבנו שיש זכות לאביו להכירו לאחרים לממזר וא"כ מה נ"מ דפסול לעדות הוא הא בלא"ה קרוב הוא ועכ"ז נאמן וכנז' אולם נ"ל מלשון רש"י ביבמות (מ"ז ע"א) ראי' גדולה לזה במעשה שבא לפני ר"י ואמר נתגיירתי ביני לבין עצמי ואמר נאמן אתה לפסול את

עצמך ואין אתה נאמן לפסול את בניך וכו' ע"ש בסוגי' ופירש"י ד"ה לענין יכיר וז"ל תני' אההיא מתני' דיכיר קאי דקתני וכשם שנאמן אדם לומר זה בני בכור כך נאמן לומר זה בני בן גרושה ועלה קתני שנאמן הוא על הקטן דהא ישראל הוא ויש לו עדות והתורה האמינתו על בנו ולא על בן בנו אבל גבי גר אפי' אבנו לא מהימן דאין עדות לנכרי עכ"ל ולכאורה הוו"ל לרש"י לפרש בקצרה דהך דילפינן יכיר הוא רק בישראל אבל היכא דלפי דבריו נכרי הוא ל"ש זה וממילא אינו נאמן מטעם קרוב וכיון שבא רש"י להאריך ולדייק דאין עדות לנכרי (כיון דנראה כן מלשון הגמ' שם) רק בישראל התורה האמינתו משמע דמטעם עדות קאתינא בזה ורק התורה בזה האמינתו אעפ"י שהוא אביו וקרוב ונמצא בפסולי עדות דעבירה דאינו בר עדות (גם בלא הקורבה) אז אינו נאמן כן י"ל לפי דברי רש' אך י"ל דכונה אחרת יש בזה בדברי מאור עינינו רש"י ז"ל כאשר נציע ונקדים דלכאורה קשה בזה א) לנה אינו נאמן לפסול את בנו כשאמר נתגיירתי ביני לבין עצמי הא יש לו מגו דהי' דנתגייר אח"כ כראוי ובנו נולד קודם הגירות וא"כ עתה אינו נכרי ונאמן לפסלו דהא בבא"ה מיירי כשלא ידעינן אימתי נתגייר וממילא כשיש לו מ"ו כזה שייכא לפסול את בנו כמה אינו נאמן והא מגו דאורייתא ואין לומר דאם יאמר שנתגייר אח"כ הרי הוא לקמן שנולד ואין לו קרבות עעם בנו ול"ש יכיר ואינו נאמן לפוסלו, ד"א דהא היכא דאין באכשרי נודע לאחר כמותו נאמן הוא או אשתו ל זה כיון שלא ידעינן מתי נתגייר בנו ובכה"ג בודאי נאמן דגם בכל עדות היכא דאין באכשרי נוד רק בנשים פסקי' דמנרכין עדותן ומקבלי' מנשים מכ"ש זהו אביו שאומר ל בנו ובאיזו אופן נתגייר ומתי כנז' דזה יוכל לדעת בדיוק רק הוא בעצמו כדרך בנ"א דמילתא דלא רמיא עלי' דאינש לאו אדעתי' ואין לו נ"מ מתי נתגייר זה אבל הוא על בנו בודאי יודע ויש לו מגו כנז' וגם מול"נ אם אינו אמת כדבריו הרי הוא בבו גומר ונאמן לפסלו מטעם יכיר כנז' להגן ב) ועוד קשה דלמה לא יפסול את בנו הלא ממ"נ בנו פסול הוא דאם אמת כדבריו שנתגייר רק בינו לבין עצמו ממילא בנו פסול הוא ונולד בנכרותו מה תאמר דאינו נאמן לומר זה לגבי בנו וא"כ שקר דבריו מה שאמר שנתגייר בינו נבין עצמו ורק הוא גר גמור (כמו שהוחזק) וכיון שהוא גר כשר כישראל ונאמן מטעם יכיר לפסול את בנו שנאמן לפוסלו ולומר שהוא ממזר או בן גרושה וחלוצה כן יהי' נאמן מטעם יכיר לפוסלו ולהעיד שהוא נכרי שנולד בגיותו היינו שנתגייר בינו לבין עצמו (וצריך בנו גירות מחדש) וא"כ ממ"נ בנו פסול וקשה על הך דפסקינן ביו"ד הל' גרים (סי' רס"ח סעי' י"א) דאין נאמן לפסול את בנו כר"י וכמו דמפרש רנב"י בזה דלרבריך אין עדות לנכרי ע"כ י"ל כדי להנצל מקושיות אנו דייק וגריס רש"י בלשונו כאשר נקדים מ"ש הגאון בעל

ברוך טעם בשו"ת עטרת חכמים בסוף הס' בחי' קידושין לבאר על מ"ש התוס' בכתובות (דף כ"ה ע"ב) ד"ה הרי שאמר זה בני וכהן הוא שהקשו דיהא נאמן לתרומה וליוחסין במגו דאי בעי כיון דכפי דבריו אביו הוא ואין עדות והביאו שם לראי' מהך דאמרינן בזה לדבריך נכרי אתה ואין עדות לנכרי כי לשונם צ"ע במ"ש ואין אדם נאמן את בנו דהא פסקינן באמת דנאמן לעשותו בן גרושה וחלוצה או אפי' ממזר ואכמ"ל) ובעטרת חכמים הקשה מדברי התוס' בכתובות (בדף י"ח) באנוסים היינו מחמת ממון שהקשו שיהי' נאמן במגו דאנוסים מחמת נפשות אף דלפי דבריו דאנוסים מחמת ממון רשע הוא ופסול לעדות ואיך נאמן במגו ותי' שם בארוכה החילוק דפסול קורבה הוי פסולו מגזה"כ ופסול בעצם לגבי קרוביו וממלילא איך מהני מגו הא מגו הוא רק להוכיח דאינו משקר דא"כ הי' אומר טענה אחרת וכו' ובזה אפי' אינו משקר אינו בר הגדת עדות כלל מטעם קורבה משא"כ בפסולי עדות כגון היכא דמהוי נפשי:' רשעים אינו פסוכל בעצם בגופם ורק שהתורה לא האמינתם מטעם דילמא דמשקרי ע"כ מהני להם מגו וכעין שכ' הש"ך דתחלתו בפסלות ל"ש אלא בקרוב ונתרחק ולא ברשע שעשה תשובה עי"ש בארוכה ולכי"ז י"ל כונה עמוקה בדברי רש"י ביבמות הנז' דאם הי' מפרש מטעם יכיר דל"ש רק בישראל הוי קשה דסוף כל סוף ומי"ל ליפסול כמו שהקשינו וגם קשה דהא שייך מגו לפסול את בנו כנ"ל ע"ז בא רש"י לאשמעינן דהך יכיר הוא ג"כ מטעם עדות אלא שעדות הזה צותה התורה בגזה"כ כאביו על בנו (ולא על בן בנו) וכיון דהוא מטעם עדות ולפי דבריו נכרי הוא ואינו בר הגדת עדות כלל דאין עדות לנכרי וא"כ ל"ש לומר דמטעם מגו יהי' נאמן דהא היכא שפסולו בעצם ל"ש מגו בעדות דכ"ש כלל מטעם משקרי (ובפרט בפסול נכרי בעצם) וכמ"ש התוס' בכתובות שם וגם ל"ש לומר דהמ"ל יהי' נאמן לפוסלו דמה תאמר דילמא משקרי וא"כ הרי הוא ישראל כשר ונאמן להכיר את בנו בין לכשרות בין לפסלו ז"א דכיון דדין עדות יש בזה והוא נכרי לפי דבריו ע"כ ל"ש ממ"נ מטעם משקרי דהא בנכרי אין נ"מ אם משקרי או לא וע"כ אינו נאמן לפסול את בנו מכח ממ"נ הנז' ולא מטעם מגו והבן. ומעתה אשכחן פתרי בנידון שאלתינו דאם הוא רשע דחמס או שאר עבירות י"ל כיון דאין פסולו בגופו לא דמי דנכרי במה דאמרי' בזה אין עדות לנכרי כנז' דפסולו בגופו משא"כ בישראל דעבר עבירות דמהני תשובה וכמו שחילק בזה בעטרת חכמים ע"כ י"ל בזה דמטעם יכיר יוכל לפסול את בנו ממזר גם אם האב רשע דחמס וכיוצא. ואפי' במקום דל"ש מגו מ"מ לא דמי להך דנכרי דפסולו בעצם כנז' ואין לך בו אלא חידושו מ"ש רש"י בזה בלשון עדות לנכרי דאינו בר הגדה כלל ועכ"פ מדברי רש"י הנז' אין ראי' להיפך כיון שיש לפרש כונתו למה שכתבנו. ודו"ק:

ובאמת יש לפתור שאלתו גם מגוף הדין באומר על בנו שהוא ממזר וא"כ הרי נודע לו אז כשנתעברה בזנות מאחר ואעפ"כ דר עמה עד שנולד דהא פליג ר"י שם גם בילוד ולא במעוברת דוקא ופסקינן כר"י דנאמן וכיון שדר עם אשה שזינתה והיא סוטה הרי הוא דר עם סוטה והוא לאו שיש בו מלקות ופסול לעדות וגם בשארי לאוין ומ"ע עכ"פ מדרבנן פסול הוא ואיך פסקינן דיעיד על בנו שהוא ממזר. ודוחק לומר דמיירי כשיודע ברור שנאנסה והוא ישראל ולא כהן ומזה האנוסה נולד הולד. דהא מיירי ההלכה סתם גם בכהן או במזיד שזינתה לפי דבריו ולא חילקו וא"כ איך נאמן א"ו דמשום יכיר אין נ"מ ונאמן גם כשהוא פסול לעדות. אלא שמצאתי בשלטי הגבורים שם בקידושין (פ' י' יוחסין) שכ' וז"ל ואף כשהאמינו תורה לאב (לומר ממזר על בנו) לא האמינו אלא כשהוא אומר שהוא בנו אלא שנולד בפסול שאמו היתה אסורה עליו משום איסור אחר ושמא לא הכיר בה עד עתה אבל אם אומר שזינתה תחתיו ומאחר נתעברה ואין זה בנו אינו נאמן עליו שעל בנו האמינו תורה ולא על שאינו בנו עכ"ל הש"ג (וע' בקצוה"ח סי' רע"ז) ומעתה לפי"ד הש"ג נפל ראי' זה דמיירי לדעתו רק באשתו רק שהוא ממזר מחייבי כריתות שהיתה אשתו ערוה לו וגם מה שדייק הש"ג בלשונו דמיירי ''ושמא לא הכיר בה עד עתה'' משמע דס"ל להשיג דאם הי' דר במזיד עמה אז הוא רשע ופסול לעדות ואינו נאמן לומר על בנו שהוא ממזר וזהו הערה גדולה לנידון שאלתו אך מהט"ז (בחו"מ סי' רע"ז סעי' י"ב) משמע דמיירי דמוחזק שהוא בנו אעפ"כ יכול האב לומר לא ממני הוא רק ממזר ע"ש ונראה דלא ס"ל כהשלטי גבורים בזה וראי' דידן תלוי בפלוגתא אך זה מהש"ג שכ' ושמא לא הכיר בה עד עתה אין ראי' כ"כ דכונתו דאם הוא רשע ופסול לעדות אינו נאמן דא"כ לא הוו"ל למימר בדרך ספק בלשון ושמא לא הכיר בה וכו'. רק י"ל בפשוט כונתו כיון דאין אדם משים עצמו רשע ע"כ ל"ש להאמינו כשאומר שהכיר בה. וגם דהוא דוחק לאוקמי שהי' דר עם הערוה והוליד ממנה בן ממזר ואח"כ עתה בא פתאום להעיד ומה זה חזר עתה בתשו' או לא וגם כיון שלקח ערוה הרי הי' מפורסם מקודם וא"צ להגדתו של האב דכיון שילדה הבן הרי נודע לכל שבן הנולד מהערוה ה"ז ממזר אלא ודאי דמיירי באופן שהיתה קרובתו ערוה שבאה ממדה"י ולא הי' ידוע לעולם כלל שהיא קרובה לו וגם אליו לא הי' נודע מקודם שהוא מחייבי כריתות ועכשיו נודע לו לאביו זה ובא להעיד על בנו שהוא ממזר ואין הכרח לפרש כנ"ל וי"ל בפשיטות כיון שאינו מטעם עדות רק שהתורה האמינו מטעם יכיר ע"כ הוי כמו בדיני ירושה והוא מזכות האב לבנו ואין נ"מ בין אם האב כשר לעדות או פסול מחמת עבירה וצ"ע הנלע"ד כתבתי והש"י יאיר עינינו בכ"ע:

סימן לא

כבוד ש"ב וידידי הרב וכו'.

ע"ד שאלתו בא' שעשה באנקעראט ובאו הבע"ח עמו לעמק השוה יוכל להיות שלא הי' לו לשלם יותר אולם אחר שעשו סדר בע"ח (רעגעלאציאן) נעשה בטוח כי הי' נקי שהתפשר עם הבע"ח ובא לסוחר א' וקיבל ממנו סחורה בעד סכום רב ותיכף ומיד פשט את הרגל והבריח את הכל ולא רצה לשלם אפי' פ"א ע"כ לא הי' להמלוה שום עצה ובא עמו לעמק השוה על (חמשים פראצענט) מחצית החוב וגם נתן לו קוויטיל באלה ובשבועה שמחויב להחזיר לו כל הוועקסלין במשך ששה ירחים ומקודם שנתן לו הקוויטיל מסר מודעא לפני עדים שהיו בקיאים באונסו אולם בהקוויטיל ביטל המודעא ומחמת שהבאנקעראט האחרון הי' בגזילה נוראה שלא כדרך הסוחרים אם יוכל להיות לו היתר שלא יחזיר לו הוועקלין מחמת שהי' אנוס שלא יפסיד כל הסך רב כנ"ל עכת"ד השאלה:

הנה שאלה כזו נזכרה כבר בשו"ת אבני צדק להגה"צ מסיגוט ז"ל (חו"מ סי' ב') בא' שעשה קרעדע (באנקעראט) והתפשר לשליש ולרביע ואח"כ תפס הוועקסלין שהפקידו אח"כ אצל המלוה ולא רצה להחזיר באומרו שהי' אנוס ורצה א' לומר דאין יכול לתפוס עפימש"כ בתשו' מהר"ם מלובלין (סי' מ"ז) והביאו הש"ך דפשרה שנעשה מתובע לנתבע הוי מחילה וא"צ קנין והוא ביאר שם מלשון מהר"ם מלובלין דרק כשנעשה הפשרה מרצון הטוב של המלוה בלי הכרח כלל משא"כ בנידון כשהי' ירא שלא יפסיד הכל כי עשה תחבולה וכתב כל נכסיו על שם אחרים ע"כ התיר שם להמלוה לתפוס הוועקסלין אף שהחזירם כבר רק אח"כ הי' מעשה שבאו לידו בתורת פקדון כנ"ל כיון שהי' אנוס באונס ידוע לכל ע"ש בארוכה. ובפרט בנידון דידן שמסר מודעא בפני עדים המכירים באונסו אף שביטל המודעא בהכתב מ"מ מבואר ברמ"א (סי' ר"ה סעי' י"א) דבמתנה כל זמן דידעינן באונסי' אע"ג דביטל מודעא לא הוי מתנה. וכבר מבואר שם (בסעי' ב') דמחילה דינה כמתנה וממילא גם אם נאמר דהפשרה הזאת הוי בכלל מחילה מ"מ ידעין כ"ע באונסי' בגזילה והברחה כזה והמלוה כדי שלא יפסיד הכל התפשר כנ"ל וא"כ לא מהני הביטול מודעא כנז' ואם כי בתשו' מהרשד"ם (סי' מ"ד) נסתפק במסירת מודעא על המחילה שלא יצטרך להחזיר המשכון וכו' אי הוי כתלוי' ויהיב או כתלויי' וזבין מ"מ הביא שם בבאה"ט בשם הגאון מהר"ע ז"ל דהא דאמרינן פשרה דינה כמכר דוקא לענין שצריכין לידע שהוא אנוס אבל אי ידעינן באונסו אפי' לא מסר מודעא נתבטלה הפשרה דהוי כאנסוהו ליתן כמ"ש בתשו' הרשב"א עיי"ש וכיון דלא צריך כלל המסירת מודעא

דהא ידעינן באונסו א"כ לא מיגרע ג"כ כשביטל המודעא. וע' בתשו' דברי חיים (ח"ב חו"מ סי' ג') דכיון דהוא פלוגתא אם פשרה דינה כמכר או כמתנה ע"כ קשה להוציא מיד המוחזק וה"נ המלוה הוא מוחזק בהוועקסלין ולא אאריך בזה בפלוגתת האחרונים כיון דהאונס ידוע ומפורסם לכל ממילא ל"צ מודעא כלל גם למאן דס"ל דפשרה דינה כמכר ונשאר לנו לדון רק לענין השבועה הנה מלבד זה שהי' בכתב ותלי בפלוגתת הפוסקים כיון שלא קראה בפיו מתוך הכתב גם אם הי' השבועה בפיו ה"ז מפורש להלכה בש"ע יו"ד (סי' רל"ב סעי' י"ד) הנודר או הנשבע לאנס ולמוכסן לא הוי נדר ולא שבועה ואף אם נשבע יותר ממה שביקש ממנו האנס וה"נ באונס גדול הידוע שהי' ירא שלא יפסיד כל חובו אם לא ישלים רצון הלוה ליתן לו קוויטיל ולישבע ע"ז נאמר האדם בשבועה בפרט לאנוס וז"פ וברור:

ואחתום ברוב שלום וברכה ידידו וש"ב.

סימן לב

כבוד ידידי הה"ג וכו'.

ע"ד שאלתו בא' שנמצא תלוי ונקבר לפני עשר שנים וכפי הנראה הי' מפני פחד בית המאסר שנמצא גניבה בידו ועתה באו בניו ורוצים לעמוד מצבה על קבר אביהם אם יש למנעם משום מאבד עצמו לדעת ע"כ השאלה. והנה מלבד הטעמים שכ' כת"ה שאין לדונו משום מאבד עצמו לדעת משום שהי' מחמת פחד ואימא רוח ביעתתו כמבואר וכנודע כזה בתשו' ופוסקים אחרונים. אך א"צ לכל זה לענין מצבה דהא כ' בתשו' הרשב"א ומובא בש"ך (יו"ד סי' שמ"ה ס"ק א') דאף שאמרו במאבד עצמו לדעת אין מתעסקין עמו לכל דבר לא אמרו לענין קבורה ותכריכין וכו' ע"ש. והנה מבואר בטור וש"ע (סי' שמ"ח סעי' ב') באומר אל יקברוהו מנכסיו דכופין את יורשיו ומוציאים כל צרכי קבורה וכו' ואפי' האבן שנותנים על הקבר עכ"ל ועיי' בתשו' כתב סופר (חיו"ד סי' קע"ח) מה שביאר בארוכה דהיכא דנהוג להעמיד מצבות הוי המצבה מעניני קבורה. ובזמנינו רובם ככולם יעמידו להם מצבה. ועיי' בראש מ"ק (דף כ"ב) הלך גדול הבית לביה"ק לעשות צרכי המת לעשות מצבה או צורך בנין הקבר וכו' משמע דגם בימי אבלם הי' הולכים לחוץ בשביל נחיצות המצבה לעשותה ולהעמידה. עכ"פ כיוון שהמצבה מצרכי קבורה ע"כ שפיר נכון מה שלא שמענו מעולם למנוע מלהעמיד מצבה למי שאיבד עצמו לדעת גם בודאי ובעירנו הי' ג"כ מעשה כזו לפני כמה שנים (שלא יארע בישראל) ונפסק מאתנו להרחיק מקברו ח' אמות לכל צד כמבואר בערך לחם

למהריק"ש ומובא בבאה"ט של מהרי"ט ביו"ד (סי' שס"ב) וכן כ' שם בגליון מהרש"א לענין המיסיאנערען עיי"ש (ועיי' בחיבורינו מנח"א חלק ב' סי' מ"א בד"ה אולם וכו') אבל מצבה העמידו לו יורשיו ולא שמענו מעולם למחות בזה במצבה כנז' ובפרט בנידון דכת"ה ששאל. בודאי אין למנוע להם מלהעמיד מצבה. ומחי' חיים יתן לנו חיים ארוכים וברוכים ושוכ"ט. ידידושתכ"ט.

סימן לג

נסתפקתי אם מחוייב יותר בכבוד אבי זקנו (היינו אבי אביו) מכבוד חמיו ולאיזה מהם צריך לשמוע יותר כשזהו מצוהו היפך חבירו. דהנה פסק הרמ"א ביו"ד (סי' ר"מ סעי' כ"ד) דחייב לכבדו לאבי אביו רק שמחוייב יותר בכבוד אביו ועיי"ש באותו סעי' פסק המחבר דחייב אדם לכבד חמיו ע"כ יש להסתפק לאיזה מהם יקדים בכיבוד לאבי אביו או לחמיו ואיזה ידחה בשביל השני בכבודו ולשמוע למצותו. והנה נחזי. אנן בשורש הדברים בעה"י ונתחקה מקודם על שורש מצות כיבוד אבי אביו אם הוא חיובא וזהו פלוגתת המהרי"ק והרמ"א (בסי' ר"מ) שם דהשיג הרמ"א על מהרי"ק שכ' דאין מצות כיבוד באבי אביו והרמ"א כ' מדברי המדרש ורש"י (פ' ויגש) עה"כ ויזבח זבחים לאלקי אביו יצחק שאמרו ולא לאלקי אברהם מכאן שמחוייב אדם בכבוד אביו יותר מכבוד זקנו ועכ"פ נראה מזה דבכבוד זקנו מחוייב ג"כ רק שבכבוד אביו מחוייב יותר. והנה באמת צל"ע איך הי' פשיטא לרז"ל כ"כ דחייב בכבוד זקנו עד שכתבו שמחוייב בכבוד אביו יותר מזקנו (כאלו בזקנו הוא דבר הנודע שמחוייב לכבדו) וע"ז כבר עמד והקשה בתשובה מאהבה (ח"א סי' קע"ח) עיי"ש שכ' שאנחנו מחסרון הבקיאות לא ידענו מקום בינה אי' הי' לרז"ל חיוב מצות כיבוד זקנו רק מסברא נדע זאת וכו' עיי"ש ולענ"ד לא קשיא זה והנכון כדברי השו"ת שארית יוסף (סי' י"ט) לבאר דברי השבלי לקט והובא בב"י דלרבו של רבו צריך לכבדו מכח ק"ו שהוא ואתה היינו אתה ורבך חיובים בכבודו כמו שאמרו בקידושין האב אומר השקיני מים והאם אומר השקיני מים מניח אני את אמי שאני והיא חייבים בכבודו של אבא וה"ה לרבו של רבו (ואף שכ' שם השארית יוסף דבאבי אביו ל"ש ק"ו זה משום דאינו חייב כלל בכבוד אבי אביו דאזיל כנראה בשיטת מהרי"ק אמנם לשי' הרמ"א דכן נראה מלשון רז"ל דגם בזקנו שייך כיבוד ע"כ הוא כמו רבו דרבו וכ"כ הפת"ש בנחלת צבי סי' רמ"ב) וק"ו הוא דאורייתא א' מי"ג מדות ואדם דן ק"ו מעצמו עיי"ש בשארית יוסף נמצא דהוא מדאו' כיבוד אבי זקנו ק"ו מאביו שהוא ואתה חייבים בכבודו וע"ז באת התורה לאשמעי' למעט ולהוציא שאינו

חייב כמו אביו או יותר רק שלאביו מחוייב יותר לכבד וכמ"ש זה במפרשי רש"י שם (בפ' ויגש) ומה שהקשה שם בתשובה מאהבה לפי"ד הרמ"א ממ"ש הרמב"ם (פ"ה מהל' ממרים הל' ג') דהמקלל אבי אביו ואבי אמו ה"ז כמקלל א' משארי הקהל עכ"ל הרי שדין זקנו רק כמו א' משארי העם זה לק"מ לפי שכתבנו שנמצא מד' השארית יוסף דהוי מק"ו שהוא מה"ת דחייב לכבד זקנו ואדם דן ק"ו מעצמו להתחייב במצוה וחיוב זה משא"כ התם מיירי הרמב"ם לענין עונשין ואין עונשין מן הדין שהוא ק"ו ע"כ שפיר כתב הרמב"ם דמקלל זקנו הוא רק כשאר העם כיון שבתורה מבואר רק אביו וק"ו לא דנין בענין עונשין וגם שם יש לימוד בפ"ע בפירוש בתו"כ (פ' קדושים פ"ט) את אביו וגו' ולא את אבי אביו דאינו חייב מיתה בקילל אבי אביו והנה ראיתי בס' פתח האהל (מערכת א"ב כיבוד או"א) שהביא בשם גדול בדורו אבד"ק עלקוש מ' גבריאל ז"ל שהקשה על מה אין חיוב בכיבוד זקנו כמו אביו דהא בק"ו מחוייב יותר בכבוד זקנו מפני שהוא ואביו חייבים בכבודו עכ"ד ותמהני שלא ראה דברי השארית יוסף הנ"ל גם מה שהקשו האחרונים על הרמ"א מדברי הש"ס בסוטה (דף מ"ט ע"א) בר' אחא בר יעקב דאיטפל בר' יעקב בר ברתי' כי גדל א"ל אשקיין מיא א"ל לאו בריך אנא ומזה רצו קצת מהם להביא ראי' להמהרי"ק ולחלוק על הרמ"א אולם כבר תי' בשו"ת שבות יעקב (ח"ב סי' צ"ד) ובשו"ת שתי הלחם למהר"ם חאגיז ז"ל (סי' מ"ג) ובתשובה מאהבה (שם) דאדרבא מפירש"י שם נראה כד' הרמ"א שפירש"י בר ברתך אנא ואין עלי לכבדך כבן עכ"ל הוסיף מלת "כבן". שאינו מחוייב בכבוד זקנו כמו אביו כנ"ל מפירש"י בפ' ויגש והיינו שאינו מחוייב לכבדו "כבן". אבל בכיבודו מחוייב וגם חילק בשבו"י שם וביד אברהם על היו"ד ד' ווילנא בין בן בנו לבן בתו. דבן בנו בודאי מחוייב בכיבוד ונ"ל באמת דיש לחלק כן דגם הק"ו שאתה והוא חייבים בכבוד הזקן ל"ש כ"כ בבן בתו כיון שבתו אינה מחוייבת כ"כ בכבוד אבי' יען שרשות אחרים עלי' היינו בעלה כדאמרי' בש"ס קידושין ובש"ע גם מה שהקשו על הרמ"א מרש"י במכות (דף י"ב ע"א) דבן הבן נעשה גואל הדם של אביו נגד זקינו משום שאינו מחוייב בכבודו כבר תי' בתשובה מאהבה שם דהיינו במקום כבוד אביו אינו מחוייב בכבוד זקנו כמו שהוא באמת גם לדעת הרמ"א מחוייב יותר בכבוד אביו ול"ק וגם בגליון מהרש"א ביו"ד שם נתעורר מהך דבן בנו נעשה גואל הדם ובאמת ל"ק ועיי' בשו"ת אני' זוכא ומובא שם בחי' הרעק"א על היו"ד דהיינו רק אם יש לו לכבד אביו ואבי אביו אז אביו קודם אבל בלא"ה חייב בכבוד אבי אביו בכל מיני כמו שחייב לאביו עיי"ש ועיי' באפיקי יהודא (ח"ב) בהקדמת נכד המחבר בשם "הצעה" מ"ש בכלכול בענין כבוד אביו זקנו עיי"ש

ומעתה נתחקה על שורש חיוב כבוד חמיו הנה הטור הביא דחייב לכבד חמיו דכתוב אבי ראה גם ראה מנכלא כי גם בב"י שם לא הביא מקורו אי' בדרז"ל) ומצאנו מקורו בדכתו"ב בילקוט (שמואל אות קנ"ב בשם מדרש שוחר טוב) א"כ דוד ראה גם ראה מכאן שחייב אדם בכבוד חמיו ככבוד אביו אמר רבי יהודה אבי ראה אמר לשאול וגם ראה אמר לאבנר ורבנן אמרין אבי ראה אמר לאבנר דהוא אריא דאורייתא גם ראה אמר לשאול עכ"ל והנה יפלא בזה דא"כ איך למדו מהמדרש הזה לדינא דחייב בכבוד חמיו הלא זהו רק לר' יהודא דדריש אבי ראה אמר לשאול אבל לרבנן הרי אמרו דאבי ראה אמר לאבנר דהוא אריא דאורייתא ולא הי' חמיו כלל ובודאי הלכה כרבים רבנן וא"כ מנ"ל הך דחייב בכבוד חמיו שכתבו בפשיטות בטוש"ע מזה ואולי מטעם זה לא הזכירו הרמב"ם להך דינא כלל (אם כי בס' הי"ד כמה ענינים מדרז"ל שאינם בש"ס רק ממנהגא או במדרשים) וראיתי בב"ח שהעיר בזה כבר ובביאור הגר"א שם כנראה הרגיש בזה וכ' ועיי"ש (בילקוט) מחלוקת ר"י ורבנן מ"מ לדינא משמע דלא פליגי עכ"ל הגר"א ולא הבנתי דבריו ז"ל דמהיכן משמע דלא פליגי לדינא הא אדרבא משמע כיון דרבנן דרשי הך אבי ראה שאמר זה לאבנר א"כ נפל בבירא הך דכיבוד חמיו כאביו שדרשו מקודם כנראה רק לר' יהודא וכנז' ועכ"ל גם אם נאמר שלמדו מהך דאבי ראה כדעת ר' הרי אינו רק מדברי קבלה ולא שייך לומר בזה דברי קבלה כד"ת דמיא כמ"ש רש"י בתענית (דף ט"ו ע"א) החילוק דהיכא שהנביא מצוה ומזהיר לישראל זהו נקרא כדברי קבלה (וזהו דברי קבלה כד"ת דמיא) משא"כ בכל דוכתא דלא איתפקד נביא רק כי האי דינוה וירא אלקים שהוא כמספר והולך רק דילפינן מיני' אורחא דמילתא כזה לא קרינן דברי קבלה רק לקרעו לבבכם וכו' שהוא בדרך ציוי מהנביא נקרא דברי קבלה עיי"ש וה"נ הוא רק מסכר הכתוב והולך מעשה דוד שהגיד לשאוב ראה אבי ומיני' ילפינן אורחא דמילתא במדרש הנז' שחייב לכבד חמיו ממה שקראו דוד בלשון אבי ובזה ל"ש דברי קבלה כד"ת ואז בודאי לענין שאלתינו הוי כיבוד אבי זקנו קודם לכבוד חמיו דכבוד אביו אביו י"ל דהוי דאו' מכח ק"ו דהוא דאו' כנ"ל וכבוד חמיו אינו מדברי קבלה (שנקרא דברי קבלה כד"ת) כיון דבכה"ג לא נקרא דברי קבלה כנז' ובפרט ש"נ דזהו הלימוד הוא רק נר"י אבל לחכמים אינו כן כנז' (מהב"ח אמנם במכיכתא ומובא ג"כ בילקוט (יתרו) כשהוא אומר וישאלו איש לרעהו לשלום מי קרוי איש הוי אומר זה משה שנאמר והאיש משה עניו מאוד הוי לא השתחוה ולא נשק אלא משה לחמיו מכאן אמרו שיהא אדם נוהג בכבוד חמיו עכ"ל וזהו נלמד מדבר תורה עכ"ז י"ל דאינו דאורייתא כמו אם נאמר דאבי אביו הוא בק"ו וק"ו מדאו' כדינא ע"כ אבי אביו קודם וגם כיון שאמרו במד"ר ורש"י כנז' מכאן

שחייב אדם בכבוד אביו יותר מכבוד אבי זקנו משמע דאשמעי' רבותא דרק לכבוד אביו יקדים לאבי זקנו נמנא דנשאר כיון חמיו אז אבי זקנו קודם וכן נראה להכריע ועדיין צ"ע קצת ובחקרי לב הספרדי (ח"ג מיו"ד סי' נ"ח) כתב הפוסקים השמיטו חיוב כבוד חמיו וכו' ולא ידעתי לאיזה פוסקים כונתו והכא הטוש"ע פסקוהו ואוכי יען שהרמב"ם השמיטו כנז' והנה לענין אבי אבי זקנו עיי' בתשו' שבות יעקב (ח"ב סי' צ"ד) שם שהביא ראי' מויקם כסא לאם המלך שהוא רות ועיי' במטה אפרים (באלף למטה) דיני קדיש אמנם שמעתי בזה דבר נכון מפה קדוש אדומו"ר הצדיק סבא קדישא מאוה"ג משינאווע זי"ע דאם בא לפני אדם נכבד (אבי זקנו היינו) אבי אביו וגם אבי אבי אביו אז צריך יותר לשמוע יותר לכבד לאבי אבי אביו אף שלגבי אביו האב קודם מאביו הזקן שאני הכא שגינתה תורה ויזבח זבחים לאלקי אביו יצחק שרק לאביו צריך לכבד ביותר ע"כ לא מהני ק"ו לומר שיכבד את אבי זקנו יותר רק לאביו יכבד וכנ"ל וכיון שהוא מצות כיבוד אב בפירוש משא"כ בא"ז ואביו של זקנו היינו אבי אבי אביו כששניהם לפניו אז יכבד להזקן יותר היינו אבי אב אביו דשייך ק"ו שהוא וא"ז חייבים בכבודו הזקן שהוא אביו של אבי זקנך ולכיבוד אב זקנו ג"כ לא מצינו קרא רק מק"ו וזהו הק"ו הוא להזקן יותר דגם א"ז מחוייב בכיבוד אביו כנז' עכד"ה

אך מצאתי בס' חרדים (בפ"ד ממ"ע התלויות בפה ובקנה) כ' שהאיש חייב בכבוד חמיו וחמותו וטעמא משום דאיש ואשתו כחד גופא חשיבי ואב ואם של זה כאב ואם של זה והב''ח שם מתנדב"א כבד את אביך ואת אמך וסמוך לי' לא תנאף מה ענין זה אצל זה אלא ללמדך שאם אדם נשא אשה והרי אינה מכבדת אביו ואמו בעת זקנתן הרי הוא כאלו נואף כל ימיו לכך נאמר כבד ולא תנאף כבד ולא תגנוב מה ענין זה אצל זה אלא ללמדך דאם יש לו לאדם בנים או בנות בתוך ביתו ואינם מכבדים אביו ואמו כאלו גונב נפשות כל ימיו לכך נאמר כבד ולא תגנוב עכ"ל התלדב"א ומלשונו משמע ששוים הם כבוד חמיו כמו כבוד, א"ו דאלו ג"כ השוה בסמך מה"ת דסמיכות כבד או"א ולא תגנוב וכו' עכ"ז י"ל דק"ו עדיף וזהו רק אסמכתא בדרך מוסר מדרז"ל אולם יש ללמוד מדברי החרדים הנז' לענין חמותו דלפי מה דמצינו הלימוד מהכ' ראה אבי וגו' משמע רק לחמיו ולא כחמותו בפרט לפימש"כ הב"ח לכבדן כשאר זקנים משמע רק לזקן ולא לאשה היינו חמותו אולם לפימש"כ החרדים הטעם משום דאשתו כגופו והוי ככיבוד אב ואם וא"כ גם חמותו נמי בערך אמו משום טעמי'

אולם דברי הקדוש בעל החרדים זי"ע אלו המה נפלאים בעינינו ולא זכינו להבינם דאם כפי דבריו דהוא מחוייב בכבוד חמיו מטעם דאשתו כגופו כנז' א"כ מה זה דאומרי'

בקדושין (ל' ע"ב) איש אמו ואביו תיראו איש סיפק בידו לעשות אשה אין סיפק בידה לעשות מפני שרשות אחרים עלי' והיינו בעלה וכן פירש"י (בפ' קדושים) והלא תיפוק לי' דגם בעלה בעצמו הוא מחוייב בכבוד אבי' (משום דאשתו כגופו) ומכ"ש היא בעצמה דמחוי בת בודאי בכבוד אבי' ואיך נאמר דלאחר נשיאתה לבעל אינו מחוייבת כ"כ שבעלה מעכבה הגם שיש לדחוק ולתרץ דהכי מיירי מה"ת שלכך נאמר בתורה איש אמו ואביו וגו' ולא אשה אבל מדרבנן (דהיינו שכונת הרב הק' בעל החרדים דהך דמחוייב בכבוד חמיו הוא רק מדרבנן מסברת אשתו כגופו) י"ל דבאמת הוא מחוייב בכבוד חמיו וממילא היא מחוייבת בזה בכבוד אבי' יותר מכבודו וציויו של בעלה ונראה סיוע לזה לכאורה דהא בש"ע לא מצינו שיפסקו זה רק הך דש"ס קידושין דאשה רשות בעלה עלי' יותר מרשות אבי' ושאינה מחוייבת בכבוד אבי' במקום בעלה וזולת זה לא מנינו זה ברמב"ם ובטוש"ע וככבא לא הרגישו הפוסקים בדבר עכ"ז הוא דבר חדש ביותר לומר שנדחה לגמרי הך דרשה דש"ס ופירש"י דאשה רשות בעלה עלי' לגבי כבוד אב' ובפרט כי הך סברא דחרדים משום דאשתו כגופו וכו' לא מצינו בש"ס ובשום מקום מדרז"ל ואיך נדחה עי"ז דברי הגמ' ויש לתרץ דברי החרדים עפימש"כ שם בתוס' קידושין דאף דהך שאין סיפק בידה לעשות היינו שמעשה די' נבעלה הוא רק דרבנן דמעשה ידי' נבעלה ואינו מדאורייתא עכ"ז כיון דאינה בבית אבי' רק בבית בעלה אינה יכולה לשרת את אבי' ולכבדו עיי"ש ובקרבן אהרן על הת"כ (כ' קדושים) שם ולפי"ז י"ל שפיר דחף שבעלה מחוייב בכבוד אבי' היינו כשיזדמן לפניו ויהי' אצלו באקראי אבל האשה היא בבית בעלה ואינה בבית אבי' ע"כ שפיר אמרוז"ל שהאשה אין סיפק בידה לעשות לאבי' שאינה אצלו לכבדו ולשרתו כנז' וצ"ע

ובדברי רבינו הב"ח ומובא בש"ך (ס"ק כ"ב) דצריך לכבד חמיו כגון שאר זקנים חשובים נ"ע לכאורה דא"כ מה אשמעינן בש"ע וכי קס"ד בשביל שהוא חמיו גרע משאר זקנים חשובים הדומים לו ונראה היינו דאם חמיו אינו זקן ולא רבו עכ"ז מחוייב לכבדו כמו זקנים חשובים וז"כ וכן מנאת בשו"ת בנין עולם להגאון מסובחלק ז"ל (חיו"ד סי' מ"ז) שצריך לקום מפני חמיו גם שאינו ת"ח ולא זקן עיי"ש

אמנם זה לשוב דאם האב מצוה את בנו שלא יסע לקבל פני חותנו או שלא לדבר עמו (מחמת שנאה שיש בין אביו לחותנו) ועי"ז יגרום קטטה גם עם בנו שא"ל לשמוע לאביו בזה ודמי להך דפסקינן בטוש"ע יו"ד (סי' ר"מ סע' ט"ז) האב צוה את שלו שנא ידבר עם פלוני ושכח מחוב לו וכו' דאסור לשמוע לו עיי"ש בט"ז משום דאסור לשנוא שום

בר ישראל אם לא שראהו עובר עבירה נמצא שהאב מצוה אותו לעבור על דת וכן ה"נ שיגרום שנאה ביניהם כמוובן וה' ישכות עלינו שלום ברכה בכ"י

סימן לד

עלה בלבי לחקור בדבר הלכה ע"ד המצוי כ"פ כשאומרים תהלים קודם התפלה בכל יום וגם ביו"ט וחנוכה ור"ח אומרים אז כשמגיע כסדרן בסכר חונש שי ויזונור הבכ והנה כבר כ' המג"א (בס' תקכ"ד ס"ק א') לענין הלל בר"ח דאותן האומרים הלל בכל יום ומיתרמי להם בר"ה כיון שאין אומרים אותו דרך שירה רק דרך תחינה ובקשה שרי דהא באמת אמרו הקורא הלל בכל יום ה"ז מחרף ומגדף אעפ"כ אומרים בכל יום בתהלים כשמגיע לשם א"ו משום דהוי רק דרך בקשה וזה ניחא לענין הלל בר"ה או לענין הלל בכל יום דכל הטעם דארז"ל דהקורא הלל בכל יום ה"ז מחרף ומגדף הוא עפימש"כ רבינו יונה (בברכות פ' אין עומדין) מחמת שנראה כאלו אומר שאין הקב"ה עושה נפלאות בכל יום חדשים לבקרים ע"כ קורא הנסים שעברו כבר ונמצא מחרף ומגדף כלפי מעלה ע"כ לפי"ז שפיר יונח דברי המג"א כיון שאינו קורא ההלל בדרך שבח וסיפור הנסים שעברו רק בדרך בקשה בין מזמורי תהלים שאמר דהע"ה כסדרן ע"כ אין עוד חשש בזה אמנם לענין מצות קריאת הלל כיון דהלל מ"ע דרבנן ונודע בפוסקים דבמצוה דרבנן לכ"ע א"צ כונה כמובא במג"א (סי' ס' ס"ק ג') בשם הרדב"ז ומשפט צדק ולפי"ז כשאומר תהלים קודם התפלה ואומר שם הלל כשמגיע שם כסדרו כיון דא"צ כונה כלל לצאת הרי יצא ממילא י"ח ואיך יוכל לברך אח"כ על ההלל בעת התפלה כיון שכבר יצא י"ח ולא נמצא בפוסקים שיעוררו זאת כלל שבכה"ג יהי' צריך ומחוייב ליזהר לכוין בפירוש שלא לצאת אז בשעת אמירת תהלים כדי שיוכל אח"כ לברך כהלכתו. והנה במצוות שהם בדיבור כ' רבינו יונה בברכות (פ"א דף י"ב) בהך דפתח דפתח בחמרא וסיים, בדשיכרא דבמצות שהם בדיבור אז לכ"ע גם למ"ד מאצ"כ היינו במצות מעשיות אבל במצות שהם בדבור מצות צריכות כונה לכ"ע ואין לומר דכונת רבינו יונה רק במ"ט דאורייתא אבל לא במצות דרבנן. ז"א דהא מיירי שם בפתח בדחמרא וכו' וע"ז קאמר החילוק כיון שהם בדבור וברכות הם, מדרבנן א"ו דגם בדרבנן הוא כן ועיי' בב"י או"ח (סי' תקפ"ט) ובפמ"ג (בפתיחה כוללת) דנ"מ גם למה דפסקו דמצוה דרבנן א"צ כונה מ"מ מצוה בדבור צריך כונה. ועוד יותר נ"ל לחדש כדי דלא תקשי על רבינו יונה מש"ס ערוך בר"ה (דף כ"ח) אלמא קסבר רבא מצות אין צריכות כונה איתיבי' הי' קורא בתורה והגיע זמן המקרא אם כיון לבו יצא ואם לאו לא יצא מאי לאו כיון לבו לצאת ומשני

לא לקרות והא קא קרי בקורא להגיה. ולפי"ד רבינו יונה קשה מה תקשי הש"ס ארבא הלא רבא מיירי באכילת מצה ותקיעת שופר ס"ל מאצ"כ משא"כ בקריאת שמע שהוא מ"ע בדבור בלבד הלא לכ"ע ס"ל מצ"כ ע"כ שפיר גם רבא ס"ל מצ"כ בק"ש ולמה הי' לו להש"ס לשנויי' דכונה היינו לקרות ולא לצאת ובקורא להגיה והלא החילוק פשוט בלא"ה בין מ"ע דדבור כנז' וכעין זה הרגיש בהגהות הב"ח שם בריי"ף. אולם י"ל מילתא חדתא דכוונת רבינו יונה הוא רק במ"ע דרבנן וס"ל לרבינו יונה דמצ"כ גם במ"ע דרבנן וכמו שנראה מכמה מקומות וגם מדברי המג"א בעצמו בהל' ברכת הפירות (סי' ר"ט ס"ק מ') דגם במצוה דרבנן צריך כונה ועוד זאת נוסף ס"ל לרבינו יונה דבמ"ע דרבנן התלויי' בדבור גם למ"ד מאצ"כ צריך בזה כונה והיינו כעין הסברא שכתבנו במנח"א (ח"א סי' ס"א) עפי"ד הרב המגיד (פ"א מהל' אישות הלכה ד') ע"ש דהרב המגיד ס"ל דחזקה אין אדם עושה בב"ז ע"ש בדרבנן והיינו משום בדרבנן לא זהירי כ"כ ולא שייך ע"ז חזקת כשרות דרוב אינשי וא"כ ה"נ י"ל דמ"ד דס"ל מצות אין צריכות כונה כבר כתבו הראשונים שהוא כעין סתמן כלשמן היינו חזקת כשרות ועיי' במנח"א (ח"א סי' ל"ח) ואמנם בדרבנן ל"ש חזקת כשרות לדעת הרב המגיד ולא נשאר לומר רק דמחשבתו ניכרת מתוך מעשיו (ועיי' בס' נבל עשור בקונטרס כונת מצוה שנסתייע מדברי הירושלמי ר"ה פ' ראוהו ב"ד הלז' ובערבי פסחים הלכה ג' הואיל והסיבו הוי כמו כונה) וזה שייך רק במצות מעשיות שהמעשה ניכרת משא"כ בדבור שעיקר המאמר הוא בלב ואינו מעשה. כלל ובדרבנן ל"ש חזקת כשרות ע"כ שפיר יש לחלק כדברי רבינו יונה דבזה צריך לכ"ע כונה והיינו רק בדרבנן אבל בדאו' דשייך חזקת כשרות וא"כ סתמן כלשמן ע"כ גם במ"ע א"צ מטעם מחשבתו ניכרת מתוך מעשיו דייקא ע"כ הוי גם במ"ע דדבור סתמן כלשמן ויצא למ"ד מאל"כ ע"כ שפיר מיושב הק"ו הנז' על רבינו יונה מש"ס ר"ה דהתם מיירי בק"ש דאורייתא ול"ש לחלק בין מ"ע דדבור או מעשה למ"ד מאצ"כ גם במ"ע דדבור אין צריכין כונה ע"כ שפיר מקשי הש"ס על רבא דס"ל מצות אצ"כ מק"ש דאורייתא. יהי' איך שיהי' בדרבנן בודאי ס"ל לרבינו יונה כן דמ"ע דדבור צריך לכ"ע כונה כיון דמיירי בברכות דרבנן כנז' ע"כ שוב ל"ש חשש ששאלנו כשאומר הלל בעת התהלים קודם התפלה כיון שאינו מכוין כלל כנז':

אמנם גם זה דפשיטא דהלל הוא מ"ע דרבנן כדאמרי' בברכות (דף נ"ד) עדיין הוא תלוי באשלי רברבי פלוגתת הרמב"ם והראב"ד (בהל' חנוכה פ"ג) כ' הרמב"ם דקריאת הלל לעולם מדברי סופרים והראב"ד כ' שיש בהם עשה מדכתיב השיר יהי' לכם עכ"ל ועיי"ש במ"מ וכ"מ ולח"מ דעל כרחך רק אסמכתא הוא קרא דהשיר יהי' יהי' לכם כליל התקדש

שהובא בערכין (דף י' ע"ב) היינו רק לאסמכתא ויש לי ראי' לדבריהם וגם לדברי הרמב"ם בזה דהכתוב הזה אינו רק אסמכתא לענין הלל דל"ש לומר דבאמת נצטוו מפי הנביא ע"ז שאז הי' דברי קבלה כד"ת דמיא והוי מה"ת כמו שחילק רש"י (דף ט"ו ע"א) דהיכא שהנביא מצווה ומזהיר את ישראל זהו נקרא דברי קבלה אבל בכל דוכתא דלא איתפקיד נביא כי האי דנינוה וירא אלקים שהוא כמספר והולך רק דילפינן מיני' אורחא דמילתא כזה לא קרינן דברי קבלה רק לקרא דקרעו לבבכם וכו' שהוא בדרך ציוי מהנביא בקרא עכ"ד רש"י ולפי"ז איך נאמר שהי' ציוי השיר יהי' לכם כליל התקדש וכו' (בישעי' ל') והלא לא מצינו במפלת סנחריב שיאמרו הלל על. זכר זה ואם כדרז"ל שהי' זה מפלת סנחריב בליל פסח שאומרים אז בלא"ה הלל בליל התקדש חג פסח זכר ליציאת מצרים א"כ ממ"נ הרי אינו ציוי לומר השיר והלל על מפלת סנחריב רק שמספר הנביא ומנבא בנבואתו שמפלתו של סנחריב יהי' באותו לילה א' דחג הפסח שאומר שירה והלל ליציאת מצרים וקדושת החג ואינו רק מספר לענין אחר ולא בדרך ציוי שיאמרו אז על זה הלל וזה לא נקרא דברי קבלה כד"ת כיון שאינו מזכיר השיר והלל רק בדרך אגב לסימן שיהי' באותו היום ג"כ כנז' וראיתי בכפות תמרים (לסוכה דף ל"ח ע"א) שיישב דעת רש"י שם מקו' התוס' וכ' די"ל דרש"י ס"ל הלל מה"ת כדעת הראב"ד הנז' ולפימש"כ א"א לומר כן כיון דכל יסודו של הראב"ד הוא מהכתוב הנז' ולדעת רש"י דמחלק בתענית בין אם נאמר המצווה בדרך ציוי כנז' כיון שהכ' השיר יהי' לכם וכו' לא נאמר בדרך מצוה על מעשה הלז בע"כ דאינו נקרא דברי קבלה שיהי' כד"ת ואיך ס"ל לרש"י שהלל מה"ת. זולת אם נאמר דהך במגילה הוא רק מתוספות מאן דהו שהביאו רש"י ע"ש ולי' לא ס"ל או שנוסף אח"כ בלשון רש"י או שנאמר כמו שכ' הג' יעבץ ז"ל וכמו שהביאו בשה"ג וכן כתבתי במק"א שיש ראיות גדולות לענ"ד דרש"י על תענית אולי אינו נתחבר ממאור עינינו רש"י או שיש מעורב בו מגדול אחר וגם הלשון משונה הרבה מלשונו דכל השׁ"ס ע"כ קשה על ד' הכפ"ת שכ' לדעת רש"י כנז'. אמנם ברש"י תענית (דף כ"ח ע"ב) ד"ה מנהג אבותיהם בידיהם כ' דרק הלל דר"ח הוא ממנהגא בלבד אבל הלל דחנוכה כיון דנביאים תקנוהו שיהו אומר אותו על כל פרק ופרק ועל כל צרה שלא תבוא עליהן כשנגאלין היו אומרין אותו על גאולתן כדאורייתא דמי עכ"ל רש"י ולפי"ז יש ליישב ג"כ מה שהעיר הכפ"ת בסוכה שם מתוס' ברכות (דף כ' ע"ב) ורש"י בברכות שם די"ל דרש"י שפיר לא גרס לי' בברכות הך פשיטא בתפלה דרבנן ולא שייך לומר כד' התוס' משום דהלל ג"כ דרבנן ואעפ"כ אמרי' בסוכה מי שהי' עבד או אשה וכו' מקרין אותו עונה אחריהן משמע דאשה פטורה מהלל משום מ"ע שהזז"ג ז"א דרש"י לשיטתו דס"ל דהלל

(זולת בר"ח) הוא כדאורייתא הואיל ונביאים תקנוהו ע"כ שפיר י"ל דדינו כדאורייתא דאשה פטורה משום מ"ע שהזז"ג משא"כ בתפלה שהוא רק דרבנן שפיר ס"ל לרש"י דל"ג פשיטא דהא אינו מה"ת כלל דליהוי שייך גבי' החילוק דמ"ע שהזז"ג פטורות הנשים. ול"צ כלל לבא דרש"י ס"ל שהלל מה"ת מקרא דוהי' לכם השיר הנז' :

כד' הכפ"ת רק מטעם שכ' רש"י בעצמו שנביאים תקנוהו הוא כדאורייתא. אולם בשו"ת שאגת ארי' (סי' ס"ט) העלה דכונת רש"י בתענית הוא רק על ר"ח טבת שהוא חנוכה הואיל ונביאים תקנו על כל צרה וצרה שלא תבא כשנגאלו ע"כ כשנגאלו בחנוכה הוא כחובה דאו' לומר הלל משא"כ הלל ביו"ט הוא רק דרבנן ולפי"ז נסתר התי' הזה לשיטת רש"י דהא בסוכה מיירי כנראה בהלל דסוכות שהוא יו"ט ואינו רק דרבנן ושוב ניחא דברי התוס' שם ובברכות דהרי מזה דגם בהלל דרבנן נשים פטורות משום מ"ע שהזמ"ג. אך ע' בטורי אבן (לר"ה דף ל"ב) חזר בו הגאון ז"ל בעצמו מדבריו בשאג"א לענין הלל יו"ט וכ' דשמא הלל דמועדות כשל תורה דמי כיון דאמרו דנביאים ראשונים תקנו על כל פרק ופרק וזהו בכל מועד והוי כדאורייתא ולפי"ז הוי גם הלל בסוכות כדאו' כיון דנביאים ראשונים תקנוהו:

ונכונים דברינו לפי"ד רש"י דלא גרס בברכות פשיטא בתפלה וכו' ול"ש כד' התוס' שם די"ל דשאני הלל שהוא כעין דאו' הואיל ותקנוהו נביאים ראשונים על כל פרק ופרק כנז': אולם גם אם נאמר דמאל"כ גם בדבור ובדרבנן א"צ כונה בודאי. מ"מ י"ל כשאומר תהלים קודם התפלה כיון דהדרך לומר אח"כ בעת התפלה בברכה בצבור והוא אומרן בעת התהלים בלא ברכה הוי גלי דעתי' שאין רוצה לצאת והוי כמו כונה הפכיות שלא לצאת אז ויוכל לברך אח"כ על ההלל (ובכונה הפכיות לכ"ע לא יצא כמ"ש הר"ן) וראייתי הוא כעין דברי הרי"ף בברכות ומובא גם בתוס' שם (כ"ו ע"ב) בלא התפלל מנחה שבת דמתפלל ערבית שתים מבדיל בראשונה ואינו מבדיל בשני' ואם לא הבדיל בראשונה והבדיל בשני' שני' עלתה לו ראשונה לא עלתה לו דכיון דלא אבדיל בקמייתא ואבדיל בבתרייתא גלי' אדעתי' דהא בתרייתא חובת שעתי' הילכך בעי למיהדר צלויי אחריתי וכו' הרי דבמה שלא הבדיל בראשונה (אפי' הי' שלא בכונה מה שלא הבדיל בראשונה) בזה הוי גלי דעתי' דלא בעי בה לצאת חובת ראשונה ה"נ כשאומר הלל בתהלים כיון שאומרה בלא ברכה כדרך אמירת תהלים הרי גלי דעתי' דלא בעי בה לצאת י"ח הלל ע"כ אפי' בסתם כשלא כיון כלל שלא לצאת הוי כמו גלי דעתי' כנז' אולם קשה ממה דפסק בטוש"ע או"ח (סי' תפ"ט סעי' ד') דאם אומר לחבירו היום כך לעומר לא יוכל לספור אח"כ בברכה וע"ש בב"י בשם הרמב"ם ותשו' הרשב"א ובט"ז (ס"ק ז') דמשום דמצוות

אצ"כ ע"כ יצא בסתם כשאומר לחבירו ולא יוכל לברך אח"כ רק כשמכוון בפירוש שלא לצאת בהגדתו כמ"ש שם בב"י בשם תשו' הרשב"א וברמ"א שם סעי' ג' והלא גם שם בספה"ע הדרך לספור בברכה וכשאומר ומשיב לחבירו רק בדרך שיחה ובלא ברכה הרי גלי דעתי' דאינו רוצה לצאת בזה י"ח ואעפ"כ פסקינן דאינו יוכל לברך אח"כ עוד וא"כ ה"נ בהלל בנידון דידן כיון שאומרו בתהלים קודם התפלה האיך יוכל לברך אח"כ ודמי להך דינא דספה"ע ואדרבא עדיף עוד בזה דשם בספה"ע אינו רק בדרך שיחה לחבירו שיחת חולין בלבד משא"כ אמירת תהלים דאומרים אותו בתורת בקשות ותהלות ד' ומצוה לספר תהלותיו ית"ש בשירי דוד עבדו וכשאומר אז הלל הרי בסתם יצא י"ח ואיך יוכל לברך אח"כ. ונ"ל להביא עוד ראי' מש"ס פסחים (קי"ד ע"ב) אמר רב הונא מברך מעיקרא אמרור בפה"א ולבסוף מברך עלי' על אכילת מרור ואכיל מתקיף לה רב חסדא לאחר שמילא כרסו הימנו חוזר ומברך עלי' אלא א"ר חסדא מעיקרא מברך עלי' בורא בפה"א ועל אכילת מרור ואכיל ולבסוף אכיל אכילת חסא בלא ברכה ובתוס' שם דרב הונא ס"ל כריש לקיש דמצ"כ ואפי' אית לי' שאר ירקות מברך אחסי בתרי טיבולי וע"ש במהרש"א כונת התוס' דעל כרחך ס"ל לרב הונא כר"ל דא"כ האיך יברך בטיבול שני כיון שכבר יצא בטיבול ראשון הא הוו"ל ברכה לבטלה א"ו דמצ"כ ולא יצא בטיבול ראשון. וא"כ אם

נאמר דהיכא דגלי דעתי' במה שאינו מברך וכיוצא שאין רוצה לצאת בזה ואפי' בסתם ולא כיון כלל שלא לצאת אז אפי' למ"ד מצאצ"כ מותר לברך אח"כ א"כ ה"נ מנ"ל להתוס' בזה דרב הונא ס"ל כר"ל מצ"כ דילמא באמת ס"ל מצאצ"כ רק כיון דלרב הונא ס"ל דזמן ברכתו ומצוותו של המרור הוא אח"כ של על אכילת מצה כסדר הקרא על מצות ומרורים וא"כ כשאוכל מקודם חסא משום תרי טיבולי ואינו מברך עליו כלל אפי' בסתם כשאינו מכוון שלא לצאת מ"מ גלי דעתי' שאינו רוצה לצאת בזה עד אח"כ בשעת המצה כיון שאינו מברך עתה א"ו דס"ל להתוס' דלמ"ד מצאצ"כ אפי' כשלא בירך יצא ולא מהני גלוי דעת כעין דברי הרי"ף הנז' ע"כ כתבו דבע"כ ס"ל לרב הונא כר"ל דמצ"כ ולפ"ז גם לענין הנל בנידון שאלתינו הוא כן כלו' ואין לדחות דהא בלא"ה קשה על התוס' מנ"ל דס"ל לרב הונא דמצ"כ, דילמא מיירי רב הונא כשמכוון בפירוש שלא לצאת בעת הסיבוב הראשון ואכילת חסא בראשונה וכשמכוון בפירוש שלא לצאת גם למ"ד דס"ל מצות אצ"כ מ"מ כונה הפכיות מהני שלא לצאת כנז' מהראשונים והר"ן שכ' דכונה הפכיות שלא לצאת מהני למ"ד מאצ"כ ועכ"ז הביא שם בפסחים וכ' דרב הונא ס"ל כר"ב דמצ"כ וא"כ קשה מנ"ל וכנז' אך זה אינו דחי' דאי כה"ג הוו"ל לרב הונא לפרש ולבאר דדוקא

כשמכוון בפירוש שלא לצאת בראשונה רק אז יוכל לברך אח"כ בפ"ב ולא לסתום דבריו דאתי מיני' קולא וברכה לבטלה בפעם שני' משא"כ לפי הנז' דגם בסתם הוי ניכו דעת כשאינו מברך זה א"צ לבאר כלל דבזה מיירי באמת בסתם וכשאינו מברך בראשונה רק בשני' אחר המצה כנז' א"ו דלא ס"ל להתוס' הך סברא דגילוי דעת בסתם בשאינו מברך וכנזכר והנה באמת בט"ז שם (סי' תכ"ט ס"ק ו') כ' דהמחבר כתב רק בדרך זריזות שלא חשיב לחבירו היום כך לעומר אבל בדיעבד יוכל לברך ממונא בנידון דידן לא הי' חשש על הברכה בהלל רק בדרך זריזות אולם באמת ע' בפר"ח ובפמ"ג במ"ש שם דדעת המחבר גם בדיעבד לא יוכל לברך משום דספה"ע דרבנן ונ"ל כונה וה"ל הנל דרבנן כנז' וראית בשו"ת חתם סופר (האו"ח סי' קמ"ג) לענין ברכת שהחיינו שהש"ץ מברך בביהכ"נ ואח"כ בביתו בעת הקידוש שכ' דנכוין אז בביהכ"נ שלא לצאת והנה אם מכוון בפירוש שלא לצאת מקודם בודאי מהני אונס ראיתי עוד בחת"ס (חאו"ח סי' כ"א) דנכנס לביתו במו"ש כבר התפלל וי"ח דאורייתא מ"מ הוי כאלו מכוונים בהדיא שלא לצאת י"ח כדי שיהא קידוש במקום סעודה על היין דאורייתא והוי כאלו לב ב"ד מתנה שכתב כבר בזה במ"א ע"ש ולא ידעתי מקום בינה אי' מקורו לזה והראיות שהבאתי מספה"ע ובפרט משני טיבולים בחזרת הם נגד זה דשם ג"כ תקנת חכמים הוא תרי טיבולי ואעפ"כ אם מצא"כ לא יוכל לברך אח"כ על המרור כמ"ש בתוס' ולא אמרינן לב ב"ד מתנה בתקנותיהם בתר טיבולי שלא יצא עד שיברך אח"כ על המרור בשעת מצוותו אחר המצה כנז' וצע"ג

אך באמת מדברי הש"ס והתוס' בפ' ע"פ הנז' נראה דלא כדברי המג"א לענין מצוה דרבנן דהרי מיירי שם לענין מרור ובזמה"ז מרור דרבנן ואעפ"כ דמצ"כ (ועיי' בישועת יעקב סי' ס' על דברי הש"ס ותוס' אלו) הרי דלאו כללא הוא דגם כמ"ד מצ"כ מ"מ בדרבנן ס"ל דא"צ כונה כמו שהניחו מהאחרונים עפי"ד המג"א אלו ומדברי הש"ס ותוס' אנו נראה להיפך כנז' וגם התבוננתי עתה במקור שהביא ממנו המג"א מהכנה"ג סי' תקכ"ט שהביא בשם תשו' משפט צדק (ח"ב סי' ס"ב) וראיתי במשפט צדק שם לא כתב זה לכללא כלל רק מה שדייק שם על דברי הרא"ש בברכות בענין פתח בדחמרא וסיים בדשיכרא שהביא דברי הראב"ד שכ' שלא מצינו בשום מקום שתהא הברכה נפסדת בשביל הכונה וכו' מזה נראה דהראב"ד ס"ל מאצ"כ והרי הרא"ש פסק כר' זירא דמצ"כ וע"ז תי' דלא סתרי דברי הרא"ש אהדדי דמה שכ' בשם הראב"ד היינו שיישב גם לשיטת הראב"ד אבל הרא"ש לדידי' ס"ל באמת מצות צריכות כונה או שי"ל שגם הרא"ש דכתב דמצ"כ הוא רק כר' זירא לענין תקיעת שופר היינו במצוה דאורייתא אבל לא במצוה

דרבנן ע"כ בברכות שהם דרבנן שפיר הביא הרא"ש דברי הראב"ד דמאצ"כ עכ"ד המ"צ הרי מפורש דגם המ"צ לאו כללא כייל בזה רק שכתב כחד תירוצא לדעת הרא"ש די"ל דס"ל כר' זירא רק דומיא דהתם בתקיעת שופר שהוא מצוה דאורייתא אבל לא בברכות דרבנן אבל להתוס' בפסחים ושאר פוסקים דס"ל דמצ"כ גם בדרבנן ס"ל כן שוב ראיתי דגם הרא"ש בעצמו פסק דמצ"כ גם בדרבנן ואף דבפסחים שם לא הזכיר אם הלכה כר"ל שם (לענין מרור) דמצ"כ מ"מ בר"ה (דף כ"ח) כ' הרא"ש בפירוש דהלכה מצ"כ והביא הך סוגיא דפסחים (דף קי"ד ע"ב) תניא ר' יוסי אמר אעפ"י שטבל בחזרת מצוה להביא לפניו חזרת וחרוסת ודייק התם דלאו משום היכרא לתינוקות אלא דמצות צריכות כונה וה"נ קאמר ר' יוסי בשמעתין וכו' וכ' הקרבן נתנאל שם דנראה דהביא הרא"ש הך דר' יוסי דחזרת למימרא דאף בירקות מרור דרבנן פסק דצריך כונה והרי מפורש בזה א"ו בע"כ רק כתירוצא קמא דהמשפט צדק דהרא"ש בברכות הביא דעת הראב"ד ולדידי' לא ס"ל כן רק כמו שפסק להלכה בר"ה כנז' ובאמת בכנה"ג הביא מהמשפט צדק דלדעת הרא"ש בדרבנן א"צ כונה ובמג"א החסיר בקיצורו תיבות ''לדעת הרא"ש'' ע"כ נראה מדבריו כי במ"צ כ' לכ"ע ולא לד' הרא"ש בלבד ובאמת גם לד' הרא"ש אי אפשר לומר כן כמו שמפורש ברא"ש ר"ה מחזרת דרבנן וכנז'. ועיי"ש וגם במג"א ציין מרדב"ז ומ"צ וכנה"ג וברדב"ז שציין הכנה"ג (רדב"ז ח"א סי' כ') ואצלנו הוא (בחלק ד' סי' כ') שם כ' רק לענין מצ"כ לדעת הרמב"ם אבל לא הזכיר כלל לחלק בין דאו' לדרבנן ובכנה"ג (בסי' תקפ"ט) ציין רק בזה"ל עיין ברדב"ז ח"א סי' כ' ובדרבנן לדעת הרא"ש א"צ כונה מ"צ ח"ב סי' ס"ב עכ"ד הכנה"ג והיינו כונתו לעיין ברדב"ז שם שדיבר מענין מצ"כ ובמשפט צדק כ' החילוק בדרבנן לדעת הרא"ש ובמג"א כתב בקצרה ולא הי' לפניו רק הכנה"ג (כנראה) וחשב בד' הכנה"ג כי גם הרדב"ז כ' ג"כ דבדרבנן מצות א"צ כונה היינו במצות דרבנן. ומרן הגאון מג"א עירבב הדברים יחדיו כאלו א' הם (כנז') באשר לא הי' לפניו ס' הרדב"ז והמשפט צדק. והביטו והשתוממו. ותראו בזה בעליל לעין כל דלמ"ד מצ"כ גם בדרבנן צריכות כונה. והנה קדוש זקיני בדרך פקודיך האריך לבאר להלכה דמצ"כ וכ' שם רק לענין הלל בדברי הפמ"ג והניח בצ"ע אם הוי דרבנן והיינו ג"כ לפי"ד המג"א אלו שהחליטו האחרונים בהביאם משמו דבדרבנן לכ"ע א"צ כונה ובאמת ז"א כנראה במקורן כנז' וגם בדרבנן צריך כונה למ"ד מצ"כ ואם כי מרן הגאון הב"ח (בסי' תע"ה) כתב דלדעת הטור בשם הרא"ש יש לחלק דבדרבנן א"צ כונה מ"מ צ"ע ממ"ש הרא"ש בכבודו ובעצמו כנז' שהביא הך דחזרת דגם במצוה דרבנן צריך כונה. ולפי זה לנידון שאלתינו כיון דמצ"כ בדרבנן וגם בצירוף כל מה שכתבנו לעיל אין חשש גם כשאומר

הלל קודם התפלה כיון שאינו מכוין אז לשם מצות הלל אז יוכל לברך אח"כ לכתחלה בשעת מצותו בתפלה. וראיתי עתה במחצית השקל (סי' תפ"ט ס"ק ח') שכ' דלד' המג"א בשם הרדב"ז דמ"ע דרבנן א"צ כונה. היינו כונתו לדברי המג"א הנז'. ובאמת ז"א דהרדב"ז לא כתב זה כלל וכנז':

ובגוף דברי הרדב"ז עיי"ש בדבריו מה שיישב דברי הרמב"ם דס"ל גבי שופר מצ"כ ובהלכות חמץ ומצה פסק דא"צ כונה וכתב שלגבי מצה יודע הוא שהלילה פסח ושזו הוא מצה שהוא חייב לאכול מצה ואנסוהו פרסיים לאכול מצה שהוא לא הי' רוצה לאכול כלל וכיון שאנסוהו לאכול מכוין לצאת ידי חובתו ומ"ש הרמב"ם אכל מצה בלא כונה כלומר בלא כונה לאכול שלא הי' חפץ לאכול והיכא דאכל מצה רק למלאות רעבון נפשו ולא נתכוין למצה של מצוה גם רב אסי מודה דלא יצא י"ח עכ"ד הרדב"ז. וצע"ג להבין כונתו ז"ל דעדיין לא נדע מהו סברתו דהא אדרבא כיון שכפאוהו והוא לא הי' רוצה לאכול הוי כונה. הפכיות ול"ש לומר סתמן כלשמן ואיך יצא בזה. ונראה שכונתו למ"ש האחרונים דהיכא שאנסוהו הוי כמו כונה גם לגבי מצוה כיון דהכפיו' מבטלת את הרצון ההפכי ושפיר הוי כמו כונה עיי' בזה בדברינו במנח"א ח"ב (סי' ס"ט אות ב') [וכן בחי' שער יששכר במאמר מודעא רבה לאורייתא כתבנו מזה בעה"י] משא"כ במצה היכא דלא אנסוהו י"ל גם לד' הרמב"ם דלא יצא כנז':

ובישיע"ק (סי' ס') פלפל בדברי הש"ס הנז' בפסחים היכא דליכא אלא חסא וכו' וכתב שכיון דמרור בזמה"ז דרבנן וטיבול ראשון להיכרא ג"כ מצוה אחרת דרבנן ע"כ צריך כונה דהוי כמו מינו מחריב בה לדעת הר"ן בר"ה דבכיון לשם מצוה אחרת לא יצא אמנם כ' שם בישועת יעקב דאם הי' מצוה דרבנן ודאורייתא יחד וכיון למצוה דרבנן אז הוי כמו חולין לגבי קדשים ואינו מעכבת המצוה דאורייתא כיון שהמצוה דרבנן היא אינה מצוה כלל מדאורייתא ול"ש מינו מחריב בה לד' הר"ן. ובאמת תמהתי דהא הר"ן כ' שם דאין מעכבין את התינוקות מלתקוע לגבי תקיעת שופר וחינוך תינוקות דהוי שני מצות לפניו והלא שם תק"ש דאורייתא וחינוך תינוקות רק מדרבנן ובזה כ' הר"ן דהוי מינו מחריב בה וכו'. ולגודל הקו' י"ל אולי ס"ל להישיע"ק דהר"ן ס"ל דמצות חינוך הוא דאו' מולמדתם אותם את בניכם או הוי מדברי קבלה משום חנוך לנער עפ"י דרכו כמ"ש הרמב"ם לענין קטן אוכל נבילות דלדעת הרמב"ם מצות חינוך הוא מהכתוב חנוך לנער וכו' והדברים עתיקין ואולי ס"ל בזה דהוי דברי קבלה כד"ת דמיא ע"כ הוי כמינו מחריב בה וצ"ע ואכ"מ להאריך:

והנה עתה אחרי עבר זמן זמנים שכתבתי זאת הן הראני הבחור כהלכה החריף ובקי מ' שלמה צוקער נ"י מב"ס בס' תהלה לדוד על או"ח להה"ג המו"צ מברדיטשוב (בהשמטות לסי' ס') שכ' וז"ל ולענין מצות דרבנן אי צ"כ שכ' המג"א בסק"ג בשם הרדב"ז דלכ"ע אצ"כ לא ידענו מקומו ובעמודי אש כתב דנתכוין לדברי הרדב"ז ח"א סי' ל"ד וליתא דהתם לענין מכשירין עכ"ל והיינו דברדב"ז (סי' ל"ד) שם כ' וז"ל ואי לאו דמסתפינא אמינא דאפי' ר' יוחנן מודה בהא כיון דטבילת כלים חדשים לאו דאורייתא היא מודה דלא בעי כונה וכו' עכ"ל וכונתו בס' תהלה לדוד פשוט ונראה נכון מאוד עפימש"כ בחי' הר"ן חולין (דף ל"א) מהרמב"ן ז"ל וז"ל והא פלוגתא דרב ור"י לא שייכא במצ"כ או אין צריכות דאי פליגי בה תנאי ואמוראי כדאי' בפסחים ובר"ה דהכא טבילה ושחיטה לא מצות נינהו אלא מכשירין ובהני איפלגי רב ור"י דלמר מכשירין קיל ממצות ולמר חמירי אבל במצות גופי' אי בעי כונה או לא לא מעיילי נפשייהו רב ור"י כלל עכ"ל ודברי הר"ן הללו היו בהעלם אז מעיני הכפ"ת (בר"ה דף כ"ח שם) שהקשה אהא דקיי"ל מצ"כ מנדה שנאנסה וטבלה מותרת לבעלה. דלק"מ משום דהוי רק מכשירין כנ"ל. ובאמת לענין שחיטה אף דהוי מכשירין מ"מ:

יש כמה דיעות דהוא מ"ע בפ"ע ולא הכשר אכילה בלבד כמ"ש בתב"ש (סי' א' ס"ק נ"ט) ועיי' בדרכי תשובה (סי' א' ס"ק א') מ"ש עוד מזה ועיי' בחיבורנו שו"ת מנחת אלעזר (ח"א סי' מ"ה בד"ה וכן ממ"ש הרמב"ם וכו') שהבאתי מלשון רש"י כתובות (דף ז' ע"ב) דמוכח דהוי שחיטה מ"ע שלימה ולא מכשירין בלבד ואעפי"כ פסקינן (בסי' ג') דשחיטה א"צ כונה וגם דל"ש מצ"כ בשחיטה דהוי מכשירין לענין כונה כנ"ל ועכ"פ שחיטה מדאורייתא לכ"ע משא"כ בטבילת כלים דדעת כמה פוסקים דטבילת כלים דרבנן מעיקרא (ועיי' בדרכי תשובה סי' ק"כ ס"ק כ"א) ע"כ שפיר כ' הרדב"ז דבכה"ג דהוי דרבנן (כמו דכ' בפירוש דס"ל טבילת כלים דרבנן) וגם הוי רק הכשר ע"כ י"ל דא"צ כונה לכ"ע וגם זה כתב בלשון לולא דמסתפינא אבל פשוט דאינו ענין למ"ע דרבנן שלימה שאינה הכשר כנז' וגם בס' מגן גבורים על או"ח (סי' ס' ס"ק ג') להגאונים מפה"י ז"ל הראוני עתה שכ' וז"ל וכעת הגיע לידינו שו"ת רדב"ז וראינו בסי' ס' שם שפלפל שם בענין מצ"כ ולא הזכיר מזה כלל לא דבר ולא חצי דבר כפי הנראה לשון הכנה"ג (סי' תקפ"ט) שעירבב' בשם הרדב"ז ומ"צ זהו יחד גרם לו להמג"א להעתיקו בשם הרדב"ז כלל אבל הכנה"ג לא כיון כלל לזה רק ציין המקומות שמפלפלין בענין זה וס' מ"צ אינו תח"י וכו' עכ"ל והרי ביארנו לעיל בעה"י גם בשם המשפט צדק שלא כ' כלל זה רק בדרך אולי ואפשר וגם לדעת א' וגם לדעת הרא"ש בעצמו אינו מכוון כראוי כנ"ל. וגם

ראיתי עתה בשדה חמד בכללים (מערכת מ' אות ס"ד) שהעלה ליסוד מוסד דבמצוה דרבנן א"צ כלל כונה לכ"ע כמ"ש המג"א בשם הרדב"ז ומ"צ וכו' ובמחכת"ה לא נחית לעיין במקומם ומקורן כי אז הי' רואה דאינו ראי' ויסוד כלל מדבריהם דס"ל הכי כנ"ל: והן אמוץ כי נמצא באחרונים ז"ל היינו בפר"ח (סי' תפ"ט) דמה שהכריע מרן המחבר דמצ"כ היינו דוקא במצוה דאו' אבל לא במ"ע דרבנן ועיי' מ"ש על זה בשו"ת נחפה בכסף (חאו"ח סי' ה') ובברכי יוסף (סי' תפ"ט אות י"ג) וכן במחזיק ברכה (סוף סי' ט') אמנם המקור שהביא המג"א והביאו האחרונים כנ"ל משמו זה לא נמצא במקורות הנ"ל כמו שביארנו בזה בעה"י:

סימן לה

בעזה"י

בדבר השאלה בחלוץ שבחנו הרב ביום שקודם החליצה לראות אם אינו אטר רגל והתחיל לילך ועקר רגלו השמאלי מקודם ושאלו הרב במסל"ת אם הי' אצל בני החיל והשיב שהי' אצלם כמה שנים עד עתה וזה מקרוב שיצא מתוכם ועל כן למדוהו כן בההילוך שלהם לילך מקודם בהרגל שמאלי תחלה אבל אינו אטר רגל כלל. והנה בשו"ת בית שלמה (חאהע"ז סי' ק"ל) רוצה להחמיר בעובדא כזו שיחלוץ בשתי רגליו בזאח"ז. והנה לפענ"ד אין כן ראוי להורות כי עיקר חומרתו אין לו יסוד כ"כ למעיין בדבריו שמה דמה שרצה לדמותו לתפילין באמת לא דמי וכמ"ש שם בעצמו דתפילין שאני משום דכתיב וקשרתם וכתבתם ע"כ תלוי בהכתיבה לי"א בפוסקים וכמ"ש בש"ע או"ח (סי' כ"ז סעי' ו') אולם במג"א שם (ס"ק י') כ' דגם לדעת הב"ח להך שיטה דאזלינן בתפילין בתר כתיבה מ"מ כשלא נולד כך רק הרגיל א"ע לכתוב בשמאל אז בודאי צריך להניח תפילין בשמאל כל אדם ומעתה אם בתפילין דאזלינן בתר כתיבה להך שיטה והוא כותב בשמאל אעפ"כ כיון שאינו רק ע"י ההרגל לא מתולדה ע"כ צריכין להניח בשמאל זה תפילין ולא בקרא ימין אפי' כשכותב בה כ"ש כשהורגל בע"כ ע"י פקודת בני חיל לעקור של שמאל ברישא ולא מתולדה כלל ויש לו כח בודאי בימין יותר ע"כ אינו בכלל איטר. ועוד יותר בזה דבתפילין הביא המחבר שני הדיעות בשם י"א והוא הכלל היכא דלא הכריע כלל הוי ספיקא הלכה כמאן ועכ"ז גם להך דיעה דתלוי בהכתיבה עכ"ז כשאינו נולד כך רק שהרגיל כן שכותב בה אם כי להך דיעה תלוי וקשרתם וכתבתם עכ"ז מניח בשמאל כל אדם מכ"ש בחליצה דדעת רוב הפוסקים דגם איטר ממש חולץ בימין כל אדם וזה שאינו אטר מתולדה כלל רק הורגל למה נחמיר למיעוט פוסקים האלו גם

בהורגל. וגם הראי' שהביא בבית שלמה מדברי היש"ש (בפ' מצות חליצה סימן כ"ב) אין ראי' להמניין כלל דבישו"ש לא מיירי כלל כשהורגל בע"כ אצל בני חיל וז"פ. ע"כ אין לעשות חדשות ולהחמיר בזה רק יחלוץ בימין כל אדם וכן ראיתי בעובדא כזו אצל זקני ההוראה דפה"ק ולא פקפק אדם מעולם. וגם בבית שלמה מסתפק כשיש להיבם אחים שיש לחוש כשיחלוץ בשתיהם משום חשש חליצה פסולה שצריך לחזור אחרי כל האחין כשחולץ בימין ואח"כ בשל שמאל (כמו שנזכר להלן. בעה"י):

והנה בשני גיטין כשיש ספק בשמות המבואר בטוש"ע אהע"ז (סי' קכ"ט סעי' י"ט) שלא ליתן ב' גיטין רק מדוחק משום חשש דאין ברירה בדאו' ע"ש בבית שמואל ובנוב"ק (אהע"ז סי' צ') העלה כמנהגו שלא ליתן ב' גיטין ביחד רק זאח"ז ושלא לגלות להבעל שרוצה ליתן גט אחר וכו' כנודע באחרונים וכבר העירותי לענ"ד במ"א דיש לחלק בזה מדין ברירה משום דברירה צריכין לברר לאיזה שתכנס בפתח תחלה או לאיזה יין שהפריש מהנוד וכיוצא אבל הכא באמת קמי שמיא גליא איזו שם העיקר צריכין לכתוב ואיזו גט הוא כשר רק מאתנו הוא נעלם ההלכה והוי כמו דאמרינן בעירובין (דף ל"ו) דגם למאן דלא ס"ל ברירה מ"מ שאני הכא שכבר בא חכם ע"ש בפירש"י דגילוי מילתא בעלמא הוא כיון שרק זה אינו יודע אבל הדבר כבר נתברר (וע' בישרש יעקב על יבמות דף ל"ה ע"ב) וזהו כעין מה דאמרינן בש"ס יבמות (מ"א ע"ב) בא' שקידש א' משתי אחיות דחשבינן לי' בת חליצה ויבום כיון דאם יבא אלי' ויאמר דהאי קדיש וכו' ע"ש (ובחי' מנח"א ח"א סי' כ"א) וה"נ נודע ונתברר קמי שמיא איזו גט כשר כנז' ואם כי יש לחלק דהכא לא יתברר לעולם איזו שם עיקר לדינא משא"כ בעירובין בתחומין כשבא חכם שנתברר אח"כ באיזה מקום הי' החכם עכ"פ זהו דמי להך דיבמות בקידש א' משתי אחיות כיון דאם יבא אלי' ויאמר וכו' אף שאלי' לא בא אח"כ לומר זה כלל וגם מובן החילוק מזה לדין ברירה דתלוי בדבר שיתברר משא"כ בספק השם בב' גיטין דאינו עומד להתברר וקמי שמיא גלי' איזו עיקר מדינא כנז'. אך באמת עפימש"כ בתשו' נו"ב תניינא (חאהע"ז סי' ק"כ וקס"ב) דהיכא שמגרש בב' גיטין אז החשש דאין כונתו לגרש בגט א' וכל גט מהם אינו דבר שלם בכונה שלימה לגרש בו בפ"ע ואינו מבורר משעת כתיבה שתהי' מגורשת בו ע"ש מה שביארו ולפי"ז גם אם נאמר לחלק כנז' דאין בזה דין ברירה להחמיר עכ"פ בב' גיטין הטעם שאין כונתו לגרש בכ"א לבד בלי השני ואולי כונתו יותר להגט שאינו העיקר לדינא וכמ"ש בב"ש. וגם העצה שכ' הגאון בנו"ב שלא לגלות להבעל שיתנו עוד הפעם גט שני ע"ז כבר הקשה שם הגאון מהר"א לנדא דא"כ נתת דבריך לשיעורין במדות בנ"א כשיהי' הבעל מגרש ת"ח שהגיע להוראה וידע

מזה ההלכה אז לא יוכלו להעלים ממנו ולהטעותו בעת נתינת הגט הראשון וכי נאמר כי בת"ח כזה אין תקנה ע"כ שפיר יש ליזהר שלא ליתן ב' גיטין רק מדוחק גדול היכא דאי אפשר בענין אחר. ואולי יש ליישב דברי הנו"ב כי בת"ח:

באמת א"צ כי הוא יודע לכוון לבו כשמגרש זאח"ז גם מיד לגרש בכל א' בכל לבו בלי שיור כי הוא יודע הצורך עפ"י הלכה לאמתו אמנם צריכין זה בע"ה שאין יכולין להסביר לו זה היטב על לבו ע"כ צריכין לבל לגלות בגט הא' שיתנו עוד גט כד' הנו"ב ואצל ע"ה מהני עצה זו ולק"מ. וצ"ע להלכה:

אולם בחליצה ג"כ יש חשש זה כמ"ש בתשו' מהר"ם לובלין והב"ח והנו"ב בש"ע הל' חליצה (סי' קס"ט) ומהר"ם לובלין כתב דאיטר לא יחלוץ ב' המנעלים יחד משום דיש חשש כמו בגט שיכוין לזה שאינו ימין יכוין בו לעיקר ויגרע ויפסול כל החליצה ע"כ יחלוץ בזאח"ז רק בחליצה יסתער עלינו עוד איסור דחליצה פסולה שצריכה לחזור אחרי כל האחין דשחולץ אח"כ ברגל השמאלי נמצא דהחליצה הראשונה ברגל השמאלי של כ"א הוא חליצה פסולה וצריכין לחזור בשני' על כל האחין זולת אם נעשה כמ"ש הב"ח והמהר"ם והנו"ב (תניינא סי' קנ"ה) ושארי גדולי אחרונים שתכוין ותאמר בפירוש (וגם הוא יכוין ויאמר בפירוש) שבזה שהדין נוטה שהוא הכשר לחליצה מכוונת למצות חליצה ובשאר שאינו נחשב עפ"י דת תורתינו להיות כשר למצות חליצה אינה מכוונת כלל לחליצה רק כמו פושטת מנעל מאיש נכרי וכיון שאומרת בפירוש ע"כ אין בזה חליצה פסולה שצריכה לחזור על כל האחין וע"ז הקשה הגאון בעל גט מקושר דמה מהני כשתכוין שזה שאינו עפ"י הדין אינו חליצה א"כ הוי תנאי בחליצה והא קיי"ל אין תנאי בחליצה (ובפת"ש שם טרח ופלפל ליישב קו' זו) ולפענ"ד דזה תלוי במה שנסתפק הגאון חכם צבי זצ"ל בתשו' (סי' א') אם כונת החליצה צריך כמו כונת המצוה או רק כונת הקנאה עיי"ש וי"ל דאם הוא כונת הקנאה כיון דקיי"ל דאין תנאי בחליצה ע"כ שפיר כקושיות הגט מקושר דלא מהני תנאי בכונת הקנאת החליצה משא"כ אם הוא כונת המצוה ממילא י"ל שהוא כמו כל דיני המצות למ"ד דמצות צריכות כונה ולמ"ד דמצות אין צריכות כונה מ"מ מודה דבכונה להיפך מהני דלא יצא כלל וכן לענין בל תוסיף אם מכוין בפירוש שלא לצאת אינו עובר כמבואר ופשוט בפוסקים ולפי"ז גם כאן כיון דמכוין ואומר בפירוש שלא לצאת באותו מנעל שאינו עפ"י התורה אינו חליצה כלל והיא רק כחליצת מנעל בעלמא וכיון שהרמב"ם נראה מלשונו מפורש דבחליצה הוא כונת המצוה לשמן כמו שהעיר שם הגאון מהרי"ש ז"ל בהגהותיו על החכ"צ א"כ שפיר מהני מה שמכוין להיפך היינו שלא לצאת באותו מנעל שאינו עפ"י הדין ומיושב

א' הגט מקושר לנכון ולכאורה קשה על זה ממה שפסק מרן המחבר (בסי' קס"ט סעי' מ"ד) שצריך שיכוונו היבם והיבמה ואם לא כיון א' מהם ה"ז חליצה פסולה וחוזרת על כל האחין והא המחבר פסק לשיטתו (באו"ח סי' ס') דכן הלכה דמצות צריכות כונה וכיון דמצ"כ אז:

כשלא כיון לא יצא כלל ולמה הוי חליצה פסולה דחוזרת על כל האחין אם נאמר דהכונה בחליצה הוא כונת המצוה כמו מצ"כ ועוד עדיף דצריך בפרטות לשמן. וא"כ בלא כיון הוי כמו למ"ד מאצ"כ כשכיון להיפך שלא לצאת דעל כרחך כן כונת הב"ח והמהר"ם כנז' דכונה הפכיות מהני שלא יהי' בכלל חליצה פסולה ג"כ כנז' וא"כ כמו כן למ"ד מצ"כ י"ל כשלא כיון בסתם הוי כמו כיון להיפך למ"ד מאצ"כ דלא הוי חליצה פסולה כלל וא"כ למה פסק המחבר בזה דבלא כיון בסתם הוי חליצה פסולה וחוזרת על כל האחין. ויש ליישב דהמחבר באו"ח שם הביא ב' דיעות ופסק לחומרא דמצ"כ אבל בכאן בחליצה (אף די"ל דכונת מצות חליצה עדיף עוד כנז'. מ"מ) לחומרא דפוסלת וחוזרת על כל האחין ובדאו' פסק הכי והכי לחומרא. ואף דהך דחוזרת על כל האחין אם נקיל שא"צ לחזור על כל האחין משום דהוי רק ס' דרבנן נקיל הלא יהי' זלזול לדרבנן וכנודע ד' הרדב"ז ובמג"א (סי' קפ"ד) לענין ביהמ"ז היכא דדנין לענין דאו' ודרבנן יחדיו מחמירי' גם בדרבנן והדברים עתיקין הגם שי"ל דהכא לא ניכר הזלזול שדנין גם לדרבנן מ"מ י"ל דלא דמי כ"כ לכיון בפירוש שלא לצאת למ"ד מאצ"כ משא"כ בסתם גם למ"ד מצ"כ דהוי עכ"פ חליצה פסולה דחוזרת על כל האחין. אמנם למעשה וכי בשביל שאנו מדמין כנ"ל נעשה מעשה, ובודאי יש ליזהר היכא דאין הכרח. ובנידון. שאלתינו אין הכרח. ויש לעשות כמ"ש האחרונים להכות רגלו בכותל או שינעל מנעלין וכו' ואלו הדברים יוכל להיות שלא הורגל להקדים בהם השמאל ויעשים בימין תחלה ואז יצאנו מכלל חשש לענ"ד. וחיים ושוכט"ס:

סימן לו

כבוד ידידי הה"ג וכו'.

הגיענו יקרת מכתבו ורציתי להשיב על אתר אמנם טרדותי המרובים בעונותינו הרבים כל יום קשה מחבירו זאת הי' באוחרי קצת ואבוא עתה בתשו' מאהבה בעה"י:

ע"ד השאלה דשאילנא קדמיכון ע"ד היינות הנעשים בגבולו אשר כת"ה הזהיר וגדר כדת של תורה בהיינות של נכרי מטהר יינו אשר רבה המכשלה בעוה"ר. יאשר וכחו וחילי' לאורייתא קדישא לעמוד בפרץ ולהקים עולה של תורה. לאפרושי מאיסורא. והנה תורף

השאלה כי קמו ב' אנשים ועשו יינות אצל נכרי בלתי ידיעתו ונגד תקנתו כי לא יעשו יינות אצל נכרי בלתי הסכמתו ושאלת פיו. ונודע לו ע"י עדים נאמנים כי הגיגות היתה פתוחה בענבים דרוכים וכשלקחו הענבים משם אפשר כי לא נשאר בחביות רק יין צלול ועוד אפשר כי שתו ע"י כוס והענבים היו עומדים בבית הנכרי והיין שעשו מזה עמד בבית נכרי בחצר שאינה פתוחה לרה"ר רק במפתח א' סגור ואח"כ אמרו ב' האנשים כי הי' סגור בב' מפתחות. ומעכת"ה האריך בזה ובמה דסיים אפתח כי מ"ש דגם לפי"ד הפר"ח (בסי' קי"ח סעי' ד') דב' מפתחות הוי כמו ב' חותמות מ"מ י"ל דזהו רק ביינו של ישראל ביד נכרי אבל ביינו של נכרי ברשותו של נכרי דבאמת דעת רוב הפוסקים והמחבר (בסי' קל"א סעי' א') דאם אינו הבית פתוחה לרה"ר אסור אפילו בחותם תוך חותם עד שיהא ישראל יושב ומשמר רק הרמ"א שם הביא בשם סה"ת דחותם בתוך חותם מותר גם בזה ע"כ בכה"ג אין לסמוך על הפר"ח להתיר בב' מפתחות עכ"ד. והנה לע"ד אי משום הא אין מוכרח עוד לאסור דכיון דכ' הרמ"א שם דמותר בכל ענין גם בזה חותם בתוך חותם והש"ך שם התיר בהפ"מ גם בשתי' וכ' דחותם ומפתח דינו כחותם בתוך חותם דהוי כשומר ע"כ אם נסמוך על הפר"ח בסי' קי"ח באיסורי תורה ע"כ גם בזה נסמוך בסתם יינם דרבנן להתיר בב' מפתחות כהפר"ח:

אך באמת על הפר"ח בזה רבו החולקים דבאמת זהו פלוגתת הט"ז והש"ך שם אי מפתח דינו כחותם לגבי נכרי ובתשו' הר המור להג' מהר"ם בנעט זצ"ל בסי' י"ג דעתו נוטה כהט"ז אולם בסי' י"ד שלאחריו כ' כיון דהוא פלוגתת הט"ז והש"ך ויש לפסוק כהש"ך שאין להתיר במפתח וכן בשו"ת חכם צבי (סי' ל"ט) חלק על הפר"ח שם שהתיר להשהות התבשיל בתנורו של נכרי במפתח לבד וכן בשו"ת בנו הג' בשאילת יעבץ (ח"ב סי' ק"מ) חולק על הפר"ח בזה וכן עוד מגדולי אחרונים ומי יערב לבו להתיר נגדם:

וגם בגוף הענבים דרוכים בהגיגית העומד בבית עכו"ם הנה מרן המחבר (בסי' קכ"ג סעי' י"ט) פסק לאסור (שמא המשיך ממנה) בלי שום חולק (וכן דכירנא וגם עד הנה המה מוזהרים ועומדים בפה"ק מהוראות כ"ק אאזמ"ו הגה"ק אור צח מהר"ש זי"ע בבואו לכאן לאסור הענבים שעומדים דרוכים בגת ולא להקל בזה) ורק בסי' כ"א מביא הרמ"א בשם מהרי"ק דבעריבה אין לחוש שמא המשיך ממנה ובתשו' צמח צדק (סי' י"ב) מחלק בין אם עומדת בבתי הגיתות אז יש לאסור אפי' בדיעבד אבל בעומדת בחוץ בין הכרמים יש להתיר משום שאין דרכם למשוך יין צלול מגיגות שבין הכרמים ע"ש ובאמת אין לדון משם למקום אחר כי הוא כמו פלוגתא במציאות כי נחזי אנן דעת מרן המחבר לאסור מחמת ספק שמא המשיך ולכאו' הא הוי ספיקא דרבנן דסתם יינם וכמו

שהעירו האחרונים וכמו שהקשה השואל בשו"ת מהר"י אסאד סי' קע"ב (וע' בשו"ת נאמן שמואל סי' ט"ז שכ' דלכך בשאלוניקי נהגו להקל בזה משום ספיקא דרבנן לקולא) אלא ודאי שתי תשובות בדבר. או כיון דשכיח הוא שיקח הנכרי לטעום ולשתות ונפשו של אדם מחמדתן להנות מפרי ידיו ולטעום טעם ע"כ הוי כמ"ש התוס' דברוב שכיח ואפי' באיתחזק היתרא מחמרינן וגם בזה אף דהוי ס' דרבנן ולא איתחזק איסורא כיון דשכיח שימשוך הוי נוטה לאיסור ואסור ע"כ כאשר ראה הצ"צ באתרי' בק"ק נ"ש כי בעומד בין הכרמים לא שכיח שימשכו וישתו ע"כ התיר מחמת ספיקא דרבנן לקולא כעין מ"ש הרמ"א בשם מהרי"ק בעומדת בעריבה דאין שכיח שימשכו או אולי גם בספק השקול בזה מחמיר המחבר אף דהוא דרבנן כיון דדרכן של העכו"ם לעשות כן לא הוי ספק השקול כמ"ש בשו"ת טוב טעם ודעת תליתאי (ח"ב סי' כ"ו) שנשאל ג"כ בכזה וחלק על הצ"צ וגם כ' שם דלא שייך בזה ספק דרבנן כיון דיין צריך ב' חתמות או עכ"פ חותם א' א"כ הרי מתחלה גזרו חז"ל לאסרו על הספק א"כ לא עדיף זה מה דהוי ברשות עכו"ם טפי ממפקיד אצל העכו"ם בלי חותם דנאסר אף דהוי ספק אם נגע בו הנכרי דכן גזרו חכז"ל דכל שאפשר במציאות לבא לידי איסור אסרוהו חכז"ל עכ"ד הגאון בטוטו"ד וזהו בספק השקול או הוי בזה נוטה לאיסור ושפיר פסק המחבר. אבל באתרי' דהצ"צ בעומד בין הכרמים הי' מיעוט ולא שכיח כמעט שימשכו ע"כ שפיר התיר שם. אבל באתרא דידן כאשר עינינו רואות ולבבנו יבין דבודאי שכיח הוא גם בין הכרמים שימשכו אז בודאי אסור ואינו גזירת חכמים דפסק לה הצ"צ כך רק מחמת מנהג מקומו. ולפי"ז לא הבנתי מ"ש הגאון בשו"ת מהר"ם שיק (סי' קמ"ה) דאין לזוז מהכרעת הצ"צ בין עומדת בין הגתות לכרמים. אולם מ"ש בטוטו"ד דל"ש בזה להתיר מחמת ספיקא דרבנן לקולא משום דגזרו חכז"ל בתחלה בזה לאסור על הספק כנז'. הנה אם לדין יש תשובה דשאני גבי יין דיש רק ספק א' אם נגע והמשיך או לא משא"כ בהיות הענבים דרוכים ויש בזה ספק מעיקרא כשהמשיך אולי הי' מהמעורב עם חרצנים וזגים ואף בזה נסתפקו האחרונים כמה צריך להתיר מן החרצנים וזגים מעורב ובתשו' שערי צדק שהביא גם כת"ה נראה מדבריו שגם בחרצן וזג א' מהני להתיר ע"ז השיג עליו בס' דברי יוסף על היו"ד בסי' קכ"ג שם ונראים הדברים כן כהדברי יוסף וכמ"ש בחת"ס דאם הי' כונתו לשתותו ועלו בידו והלכו עמו איזה חרצנים וזגים מיקרי ג"כ המשכה. ולפי"ז נכונים דברי הטוטו"ד דהס' בזה לחומרא:

ועוד נראה בזה דגם להשיטות דנאמר בזה ספיקא דרבנן שמא המשיך ולקולא. מ"מ הא קיי"ל ספיקא דרבנן לקולא רק בדיעבד ולא לכתחלה ובט"ז (או"ח סי' ע"א) ס' רק

בדיעבד והיכא שאי אפשר בענין אחר אז אמרינן ס' דרבנן לקולא משא"כ הכא שהם מוזהרים ועומדים בתקנת כת"ה אשר לא ירום את ידו ואת רגלו לטהר יינו של נכרי בלתי פקודתו האיך יעשו והמה עברו בזדון וה"ז מבטל תקנת חכמים במזיד בכה"ג גם השיטות האלו לא התירו:

ומלשון הטור (סי' קכ"ג) דאין לקנות וכו' נראה לכאורה דהיינו רק לכתחלה וכמו שעמד ע"ז בצ"צ שם. ואולי כונתו ג"כ דאין להתיר ס' דרבנן לכתחלה ע"כ כתב בלשון לכתחלה אבל בדיעבד מותר אולם מלשון המחבר נראה פשוט דיש לאסור אפי' בדיעבד וז"פ, ומכל הלין טעמי בודאי אין להתיר היין והרבה יש להתאונן כמאמר הנביא מהרסיך ומחרביך ממך יצאו אשר גם בקהלות קטנות ימצאו העורבים המצפצפים ומהרסים לתקנת דת ישראל שתיקן הרב מרא דאתרא. כדת של תורה. ועלינו יערה רוח הבורא. ויופיע אורה. ברוב שמחה וישועות וכ"ט:

ידידוש"ת

סימן לז

כבוד המופלג בתו"י וכו'.

ע"ד ששאל להלכה למעשה אם צריכין להעמיד מצבה על קבר שיש עליו נפש היינו בית כמו שנוהגים לבנות אהל על אדם גדול והביא מדברי הב"ח (סי' שס"ד) שמסיים שם ודין בנין כדין מצבה דזה וזה אינו אלא לציון עכ"ל ומזה רצה להוכיח דבמקום שיש נפש היינו אהל א"צ מצבה. והנה מ"ש מעל' שיש כונה אחרת במצבה להשארת הנפש כמ"ש במהר"ם שיק וכו'. הנה אי משום הא לא אריא לחלק. דכיון שבונין הנפש והאהל הוי ג"כ לזכר השארת הנפש ועוד ביותר ועיין בדברינו במאמר זכרון צדיקים הנדפס בהספד על אאזמו"ר הקדוש זי"ע בד"ה סבו ציון והקיפוה. וגם מה שהביא המנהג מאלי' רבא להעמיד מצבה רק אחרי יב"ח. הנה עפ"י האריז"ל כונה מיוחדת להקדים ולהעמיד מצבה מיד אחרי הז' ימים ולפי הכונה בהאר"י אין חילוק בזה בין אדם גדול לפשוט על כולם צריכים להקדים ולעשות המצבה ציון לנפשו. ול"ש מה שרצה מע"ל לחלק בזה. וכתבתי בתשו' (בסי' ל"ב) שמפורש בדברי הרא"ש במ"ק (דף כ"ח) הלך גדול הבית לביה"ק לעשות צרכי המת לעשות מצבה או צורך בנין הקבר משמע דגם בימי אבלם היו הולכים לחוץ בשביל נחיצות המצבה לעשותה ולהעמידה הרי מזה ראי' גדולה כדברי האריז"ל שצריכין להעמידה מיד אחרי ז' דאל"כ האיך התירו לו חכז"ל להאבל גדול הבית לצאת מבית אבלו לחוץ בשביל מצבה הרי כל יב"ח יש זמן לזה לפי

המנהג שהביא האלי' רבא. א"ו דצריך להעמידה מיד אחרי ז' ע"כ התירו לו לצאת גם בתוך ז' כדי להשתדל ולעסוק שתגמר המצבה שיוכלו להעמידה מיד אחרי ז':

עכ"פ לנידון שאלתו אם צריכין מצבה במקום שיש אהל נבנה. ראיתי בזה חלוקי מנהגים כי במדינתינו ומלכות קיר"ה נוהגים שגם באהלים נטעו ונבנו על קברי צדיקים עכ"ז מעמידים מצבה ג"כ אולם במדינות רוסיא ור"פ בקברי הקדושים אשר בארץ המה מדורות שלפנינו יש כמה שהבית נבנה סביבם ובתוך האהל פנימה רק גדר או כיפה מציין מקום הקבר איש אלקים ואין שום מצבה ולא שום דבר נחרת על קברו ובאמת אמרתי שיש מקום למנהגן (שאין מעמידין מצבה בתוך האהל) עפי"ד חז"ל אין עושין נפשות לצדיקים דבריהם הם זכרונם וכן פסק הרמב"ם וע"ז כבר הקשו א"כ למה נהגו לעשות אהלים וציונים על קברי הצדיקים עוד יותר ממה שעושים לאנשים פשוטים עיי' בס' עין דמעה הנק' מאיר עיני חכמים (הספד על הקדוש מהר"מ מפרימישלאן זי"ע) להגאון מהר"ש קלוגער זצ"ל האריך למעניתו בזה ליישב דברי המנהג לעשות אהלים על קברי צדיקים ע"ש ראיותיו וטעמיו ונימוקיו ועיי' בס' זכרון יהודא להגאון מהר"מ א"ש זצ"ל (מ"ש בעת הקמת מצבה על אחיו הג' זצ"ל) וכן בספרי דרוש והספד בעת הקמת מצבה כמעט כולם הלכו בדרך זה עה"כ ויצב יעקב מצבה על קבורתה היא מצבת קבורת רחל עד היום הזה היינו שאינו כמו ציון לאדם פשוט לזכר שהי' בעולם האיש ההוא ושמו כזה ולא יושכח זכרו שאז הי' נקרא ''מצבת רחל'' אולם הציון ההוא ''מצבת קבורת'' רחל היינו רק לידע מקום קבורתה לבוא להתפלל שמה וכמו שדרז"ל ופירש"י שיבואו שמה כנס"י בעת ילכו בגלות להתפלל על קברה כי לזה לידע מקום קבורת הצדיק מה יועיל שדבריהם הם זכרונם בד"ת שיאמרו משמו עוד לא ידעו מקום כבוד קבורתו איו ודייק הכתוב רק מצבת קבורת רחל למקום קבורתה ולא זכר לנפשה א"צ כלל כי זכרה לא יסוף מתוך היהודים כנז'. ועכ"פ לפי דבריהם יש טעם נכון לאותן שלא יעמידו מצבה במקום שיש אהל נבנה על קברו של הצדיק שכיון דבאמת אין עושין נפשות לצדיקים רק האהל הוא למען הבאים על קברו להתפלל לחסות מזרם ומטר כי רבים המה הבאים בכל זימני' להשתטח שם ולזה די האהל אבל להעמיד מצבה ולחרות שמו וזמן פטירתו א"צ זכר לנפשו ואדרבא אם יעמידו מצבה כזה יהי' נגד דחז"ל שאין עושין נפשות לצדיקים דבריהם הם זכרונם וע"כ נקרא המצבה נפש שהוא כמו נפש הקיימת לזכר עולם שהי' איש כזה בשמו ובצדיקים אין לעשות כזה כדחז"ל רק שצריכין לידע מקום קבורתו כדי להתפלל שמה וזה די בהאהל שבונין ואם יעמידו מצבה יהי' מוכח שגם האהל הוא רק לזכר נפשו כמו המצבה ע"כ לא יעמידו מצבה. אך גם להנוהגים להעמיד מצבת

אבן ולחרוט שמו גם במקום שיש אהל בנוי אינו לעשות זכר לנפשו ואינו כנגד דברי חז"ל הנז' רק הוא לצורך ג"כ לידע מקום קבורתו ביחוד כמו שיש ברוב האהלים של הצדיק ובנו הראוי או ב"ב ומשפחתו וברבות הימים יטעו וישכחו איזהו קבר הצדיק ואיזו של בנו והרוצה להשתטח שם או נ"מ כשצריכין להניח אצלו אח"כ וכיוצא לא ידעו איזהו בדיוק כאשר מצינו במערות תנאים ואמוראים באה"ק אשר מצינו להאריז"ל בשער הגלגולים שקיים הרבה מהם שהוא קבור שם זה כמו שאומרים העולם והרבה מהם גילה ברוח קדשו כי העולם טעו וצדיק אחר הוא וכ"ז נמשך בע"כ ההגדה בטעות ע"י שלא נחרת שמם במקום קבורתם בדיוק ע"כ יש צורך מצבה גם בתוך האהל. ואל תשיבנו על מ"ש בזה. מדברי הריב"ש (סי' תכ"א) אין עושין נפשות לצדיקים והוא הבנין שעושין על הקבר כדי שיהא נזכר שם הנקבר בבנין ההוא עכ"ל דהתם לא מיירי שנחרת שמו בפירוש. עיי' בתוס' עירובין (דף נ"ג) בד"ה נפשות דנפש היינו בנין שעל הקבר. וי"ל דהתם אין הכונה לבנין אהל בית ליכנס בו כנהוג בזמנינו על קברי הצדיקים אך זהו כמו שנהוג באה"ק עד עתה שבונין על צורת הקבר בלבנים וסיד ובעירובין שם מיירי כנראה שיש בשם דירה לשומר בנפש שעל הקבר אבל בכל מקום הוא רק ציון הנבנה סביב הקבר כנ"ל דאל"כ רק כל ציון הוא אהל בית דירה לשומר א"כ מה יפרשו המתני' שם (בפ"ב דשקלים) ר"נ אומר מותר המת בונין לו נפש על קברו ואם כל נפש הוא בית דירה לשומר הא מיירי במת עני שקבצו מעות לצורך קבורתו ונשתייר כנז' א"כ מה אהני ומה יעשו בהנפש על קברו ומי ישלם להשומר הדר שם תמיד דהא מיירי בעניים כנז' א"ו דהוא רק ציון סביב להקבר ובעירובין מיירי שם רק בציון אדם גדול ושר וחשוב שהעמידו שם בימיהם שומר ג"כ לכבודו. או כמו שיש בימינו בקהלות גדולות בביה"ק דירה לשומר הקברות שם ונפש כזה דירה לבית השומר אפי' אינו דר שם כמ"ש רש"י אבל סתם נפש אינו בית דירה וכנז'. עוד יש לעורר בזה מה שקורין בימינו להאהל הנבנה (כמו בית) על קברי הצדיקים ''ציון'' דהנה אמרי' בירושלמי (מע"ש פ"ה הל' א') ובנה אצלו ציון מכאן שמציינין במקום טהרה היינו רחוק מעט מהקבר וזהו נקרא ''ציון'' עיי"ש וזהו תמונת האהל גדול או קטן שהוא רחוק הכתלים (שזהו הציון על הקבר) של האהל מהקבר בפנים אם רב או מעט. הגם ששם בירושלמי הטעם משום שלא יפגע בטומאה מיד היינו הקבר עצמו ע"כ עושי' מעט רחוק הציון עיי"ש מ"מ סמך יש בזה מה שקורין ציון להנ"ל. ובש"ס דילן במ"ק (דף ה' ע"ב) מפורש בטעמו הנ"ל ואין מעמידין ציון במקום טומאה שלא להפסיד את הטהרות עיי"ש ברש"י:

נחזור לדברינו הנ"ל שבימיהם לא הי' נחרת אותיות על המצבה וציון. ולפי"ז יוקשה לכאורה אם לא מצינו מזמן התנאים ואמוראים שיחרטו שמו במצבה רק מצבת אבן מונחת כעין שהוא על קבורת רחל בלי ת"א כלל. (וגם מה שהעמידו אהל על קבורת רחל הי' רק מקרוב בדור שלפנינו ע"י נדיב א' מפני שהי' צריך שמה לחסות מזרם וממטר מרוב הבאים שם להתפלל. וגם מפני עוד טעם נכון) א"כ למה יורשמו השמות והחרוזים על המצבות, אולם הרי מצינו בדחז"ל בש"ס הוריות (דף י"ג ע"ב) בדברים שקשין לשכחה ויש אומרים אף הקורא כתב שע"ג הקבר עכ"ל הש"ס והרי מזה דלא חדית הוא דגם בזמן התנאים ואמוראים הי' כתב מצבה על גבי הקבר בודאי נחרת שם הנפטר או שירי קינות עלי' וכיוצא הנהוג גם עד עתה. כאשר מצינו בנוסח מצבת הרי"ף ז"ל נדפס ברי"ף הישנים וגם חדשים הרי דהעמידו כן להרי"ף שהי' ראש לראשונים. סמוך לזמן הגאונים. מצבה ברשימת סמנים. בתוארים וקינים. וגם ממה, שאחז"ל ודרשו עה"כ בתמנת חרס (דקבורת יהושע) שהעמידו צורת חמה על קברו לזכר שהעמיד השמש בע"כ הי' ג"כ כדי שיכירו קברו בין שארי מערות הצדיקים (ומה שי"ל הרי הוא מצורת חמה והאיך התפללו שמה כבר כתבתי מזה בעה"י בתשו' לעיל סי' ט"ו) ועכ"פ כנ"ל הרי סמך גם לחריטת השמות והחרוזים גם שורש מהש"ס ומנהג הראשונים. ומחי' חיים יתן לנו חיים ארוכים ומתוקנים. וגם מצאתי בס' דברי יוסף ח"ד (למהר"י שווארץ ז"ל) מירושלים (בחלק הפרדס) שמצאו סמוך לעיר וויען מצבת אבן בכתב אשורי ברור באותיות גדולות חרותות בזה"ל "קבר מרדכי מהגבורים שנת שני אלפים חמש מאות וששים לבריאה" עי"ש שכ' שלא נוכל להכחיש את המציאות. וכפי השערתו האיש ההוא מבני בנימין עיר גבעה וכו'. וכן העיד לפני ת"ח ומשכיל על דבר שמצאו בירושלים בין המערות והקברים הסמוכים לעיר נחרת באבן על פי פתח מערה ש א' "הכהנים אשר לבני חזי" והרי מזה עכ"פ מנהג אבותינו הקודמים גם בתחלת (היינו) ד' מאות שנה לביאת הארץ תובב"א בראשונה כנ"ל מס' דברי יוסף. וזכות הצדיקים ואבותינו יגן עלינו. בקרוב בימינו. בכל ענינינו:
ושוכט"ס.

סימן לח

ראיתי ונתתי אל לבי באשר מצינו לחכז"ל בש"ס חכמים עשו חיזוק לדבריהם כעין של תורה. ולפעמים אמרו יותר משל תורה:

(וכבר הזכיר מזה בשו"ת חות יאיר סי' ט ולא כתב בזה שום חילוק וסברא) והן אמת דהיכא דאמרו דעשו חיזוק לדבריהם כעין של תורה הא לאו כללא בכל דברי חכמים דהא מצינו כמה חילוקים רבים בין דאורייתא לדרבנן וכבר כתבו התוס' בשבת ובחולין דאין לדמות גזירות חכמים זל"ז ולפעמים מצינו שגזרו כמו גזירה לגזירה והדברים עתיקין. והגם שכתבו התוס' בב"מ (דף נ"ה ע"ב) דרק היכא דשייך לקנוס אז אמרינן שעשו חיזוק לדבריהם יותר משל תורה עיי"ש מ"מ לא זכיתי להבין מדוע בכל המקומות שנזכיר להלן דאמרו שעשו חיזוק לדבריה' יותר משל תורה שם דוקא שייך למיקנס וגם שם בתוס' לא חילקו בין יותר משל תורה לכעין תורה כי עיקר קושייתם הוא על מה דאמרו שם בגמ' בקושי' וכי עשו דבריהם כשל תורה וע"ז הקשו דהא בכמה מקומות עשו אפילו יותר משל תורה וכו' עיי"ש ועדיין צ"ע להבין החילוק מעיקרו וגם החילוק למ"ש יותר משל תורה ולמ"ש כשל תורה ע"כ אמרתי לברר בעה"י בזה דהיכא דאמרו עשו חכמים חיזוק לדבריהם יותר משל תורה הך דיותר משל תורה הוא רק בדברי חכמים שתיקנו הם ואין לו שום שורש ואסמכתא מדאורייתא אבל היכא שיש לו שורש ואסמכתא מדאורייתא לא אמרינן שתיקנוהו בחומר יותר משל תורה. וההסבר בזה מובן דהיכא שיש לו אסמכתא מדאורייתא לא יתכן לומר דהאסמכתא מדאורייתא יהי' חמור יותר ממה שמפורש בדאורייתא בפשיטות. והך שאין לו שורש מדאו' רק שחכמים תקנוהו לבד ע"כ צריך חיזוק והחמירו בו יותר משל תורה כדי להחזיקו כמו שאמרו דברי חכמים צריכין חיזוק (היינו מה שהוא דברי חכמים לבד בלי אסמכתא מדאו' צריכין חיזוק ביותר) וכעין מה שארז"ל בברכות (דף ד' ע"ב) כדתניא חכמים עשו סייג לדבריהם וכו' וכל העובר על דברי חכמים חייב מיתה וכו' ומ"ש הכא דקתני חייב מיתה איבע"א משום דאיכא אונס שינה ואיבע"א לאפוקי ממאן דאמר תפלת ערבית רשות קמ"ל דחובה עכ"ל הגמ' והיינו החמירו בזה יותר משום די"א דתפלת ערבית רשות ולאפוקי מזה היינו רק שהוא דרבנן אבל עכ"פ אינו אסמכתא מדאו' לכ"ע רק דרבנן אפי' למ"ד תפלת ערבית חובה ולאפוקי ממ"ד רשות ע"כ צריך חיזוק יותר משל תורה ואמרו בזה שהעובר על דברי חכמים חייב מיתה. וידוע בזה מ"ש הגאון ביערות דבש במשל שהביא להסביר עדחז"ל העובר על דברי חכמים חייב מיתה ואכ"מ להאריך:

ומעתה נבוא להציע בעה"י דברי הש"ס בכל מקום שנמצא דחכמים עשו חיזוק לדבריהם. ''יותר משל תורה'' הנה בעירובין (דף ע"ז ע"א) הכא במאי עסקינן ברשויות דרבנן וחכמים עשו חיזוק לדבריהם יותר משל תורה עיי"ש בתוס' בד"ה הכא במאי עסקינן דדוקא כי הכא שהכל רה"י שלא עירבו אבל מקום שאין בו ד' על ד' שבין

רה"י לכרמלית וכו' לא עשו חיזוק לדבריהם יותר משל תורה. ולפי דרכנו יובן שפיר דברי התוס' דמרה"י שהוא דאו' להוציא לכרמלית דרבנן עכ"פ יש בו לתא דאו' מצד א' וי"ל שהוא כאסמכתא מה"ת ע"כ לא שייך בזה לומר שהחמירו בו יותר משל תורה. דאמרו שם בגמ' אליבא דרב דברשויות דאורייתא מיקל במקום שאין בו ד' על ד' ובזה מחמיר בדרבנן והיינו רק כשהוא דרבנן ברשות היחיד גמור מבפנים אלא שלא עירבו וזה צריך חיזוק כיון שאין לו שורש בדאו' כלל ע"כ החמירו בזה יותר משל תורה. וכן יש להבין בזה בעירובין (ג' ע"א) לאיכא דאמרי בסוכה כשירה במבוי פסולה וכו' סוכה דאורייתא לא בעי חיזוק מבוי דרבנן בעי חיזוק והיינו כיון דמבוי אין לו שורש בקרא ורק מדבריהם ותקנתם בלבד ע"כ צריך חיזוק יותר מסוכה. וכן בזבחים (דף ק"א ע"א) דרבנן הוא וחכמים עשו חיזוק לדבריהם יותר משל תורה והיינו באנינות יום קבורה וע"ש ברש"י (דף ק' ע"ב) ד"ה תפיס לילו דאורייתא דקס"ד לא עשו חיזוק דבריהם ''שעיקרו מדבריהם'' יותר משעשתה תורה לדברי' עכ"ל רש"י הרי אנהירון מאור עינינו ודייק רש"י בלישני' דרק בדבריהם שעיקרו מדבריהם אמרינן עשו חיזוק יותר משל תורה וע"ש בתוס' ד"ה וחכמים עשו חיזוק. והיינו דאנינות דיום קבורה אין לו שום שורש ואסמכתא מה"ת רק דיום מיתה וע"כ שייך בו באנינות דיום קבורה חיזוק יותר משל תורה. וכן ביבמות (דף ל"ו ע"ב) במעוברת ומניקת חבירו דאמרו שעשו חיזוק יותר משל תורה היינו שפיר משום דמעוברת ומניקות אין לו שום שורש ואסמכתא לדאו' וחששו דלא זלזולי' בו ועיין שם בדברי רש"י ז"ל בד"ה אלא משום דרבנן וע' בתוס' כתובות (נ"ו ע"ב) ד"ה הא בדרבנן תנאו קיים עוד טעם דהחמירו במנקת חבירו וכן בכתובות (דף מ' ע"ב) למ"ד כתובה דרבנן החמירו יותר משל תורה משום דלמ"ד דכתובה גם לבתולה הוא דרבנן אין לו שורש מה"ת כלל והך דכסף ישקול כמהר הבתולות לאו להכי אתי כלל (ולמ"ד כתובה דאו' גם כתובת אלמנה מ"מ עיקר כתובה דאו' כמ"ש שם התוס' ד"ה קסבר ר"מ אבל למ"ד דרבנן אין לו שורש מה"ת) ע"כ שפיר אמרו דעשו חיזוק בה יותר משל תורה. אבל בשאר מקומות בש"ס לא אמרו רק שתיקנו חז"ל ''כעין של תורה'' ולא יותר משל תורה דייקו חז"ל בלשונם כמו בכתובות (דף פ"ד ע"א) דרב סבר ירושת הבעל דרבנן וחכמים עשו חיזוק לדבריהם כשל תורה ובירושת הבעל אף דהוי דרבנן מ"מ יש לו שורש מה"ת כדאמרי' בב"ב (דף קי"א ע"ב) דילפי לה מקראי והרמב"ם שם בפי' המשניות כ' וירושת הבעל קבלנו מפי השמועה וכן ירושת הבעל לאשתו והיינו בע"כ מילפותא דקראי לאסמכתא דהא הרמב"ם בעצמו פסק (בפי"ב מהל' אישות הל' ט' ובפ"ו מהל' נחלות) וכ' אעפ"י שירושת הבעל מדבריהם וכו' וע' יד מלאכי (מערכת

ח') חכמים עשו חיזוק. ועל כן שפיר כשיש לו שורש מה"ת אמרו רק דעשו חיזוק כעין של תורה וכן בב"מ (דף נ"ה ע"ב) בתרומת מעשר של דמאי דהוא שורש מה"ת שהחמירו מפני ספק טבל ואמרו שם הא מני ר"מ הוא בהמביא גם ממדה"י ולא אמר לה בפני נכתב ובפני נחתם היינו ג"כ דרבנן מחשש דאו' דאף דרוב בקיאין לשמה חששו למיעוטא ורבנן הוא דאתקין (כדאמרי' בריש גיטין) עכ"פ מחשש דאו' ע"כ שפיר אמרי' בב"מ שעשו חיזוק דבריהם רק כעין של תורה וא"ש הכל. ובזה יתיישב לנכון דברי מרן בכ"מ ובב"י מקושיית היד מלאכי (מערכת ח' שם וכן הקשה הארעא דרבנן אות ח' מדברי התוס' (כתובות דף נ"ו וב"ב דף מ"ט שנזכר להלן) עיי"ש ביד מלאכי הקשה על דברי הכסף משנה (בפ"ג מה', נדרים הל' ט') לדעת הרמב"ם דמילי דרבנן שיש להם קצת סמך בתורה לא אתי לזלזולי בי' ולפיכך א"צ חיזוק וכ"כ בב"י ה' יוה"כ (סי' תרי"ג) גבי מעבר לשוט ביוהכ"פ והקשה היד מלאכי מדברי הרמב"ם הנז' לענין ירושת הבעל דיש לו שורש מה"ת ואעפ"כ כ' דחכמים עשו חיזוק לדבריהם כשל תורה וכן במ"מ (ספ"ו מה' שבת) שכ' דבין ע"י ישראל ובין ע"י נכרי החמירו בתחומין דדבריהם משום דצריכין חיזוק והרי תחומין יש להם סמך מן התורה וכו' וכן כ' התוס' בב"ב (מ"ט ע"ב) דעשו חיזוק כשל תורה רק בדבר שיש לו שורש מן התורה כגון ירושה אבל לא בדבר דליכא כותי' בדאורייתא עיי"ש. ולפי"ד הנז' יתיישב קו' היד מלאכי על מרן בב"י ובכ"מ הנז' ולק"מ מעיקרא דהרי הב"י כתב שם בפירוש וז"ל א"כ רחיצה שהוא אסורה מאסמכתא דקרא אבל מעבר לשוט שהיא דרבנן ואין לה סמך בתורה לא התירו דחכמים עשו חיזוק דבריהם יותר משל תורה עכ"ל הב"י הרי מפורש כדברינו דהך דעשו חיזוק דבריהם יותר משל תורה הוא רק היכא שאין לו בתורה ע"כ החמירו לחזקו יותר ממה שיש לו אסמכתא דקרא כגון רחיצה, ול"ק כלום ממה שהקשה ביד מלאכי מהנך מקומות דאמרו דעשו חיזוק דבריהם כגון בירושת הבעל וכיוצא כנז' בדבר שיש לו שורש ואסמכתא מה"ת היינו כעין של תורה ולא יותר משל תורה. דיותר משל תורה. היא רק בדבר שאין לו סמך ושורש בתורה כנז' וגם ל"ק מ"ש בכ"מ (ה' נדרים) ע"ד הרמב"ם שכ' שהנודר לצום יום ראשון או יום שלישי וה"ז יו"ט וכו' חייב לצום אבל פגע בו חנוכה ופורים ידחה נדרו מפני הימים האלו הואיל ואיסור הצום בהם מד"ס הרי הן צריכין חיזוק וידחה נדרו מפני גזירת חכמים הרי דמיירי שם דהחמירו בזה ''יותר משל תורה'' בחנוכה ופורים להיותן דרבנן דידחו את הנדר וביו"ט דאוריית' לא ידחה את הנדר וע"ז כתב שם שפיר הכ"מ לענין עיו"כ ור"ח די"ל דאיסור התענית בהם ג"כ רק מד"ס אלא כיון שיש להם רמז וסמך בקרא ע"כ לא אתי בזלזולי בהו וע"כ כ' הרמב"ם דיתענה בהם ולא ידחו הנדר

דהיינו כיון שיש להם רמז וסמך בקרא אף שהם דרבנן ל"ש לומר דהחמירו בהם יותר משל תורה ע"כ דינם כמו יו"ט דאו' דיתענה ולא ידחו את הנדר. וא"ש נכון ואמת בעה"י. ועיי' ש"ס ר"ה (י"ט ע"א) הללו ד"ת ואין ד"ת צריכין חיזוק (שבתות ויו"ט) והללו ד"ס (היינו ימים הכתובים במגילת תענית שאין להם שורש ולא אסמכתא מה"ת כלל) וד"ס צריכין חיזוק. והיינו כדברינו הנ"ל כי כאלו צריכין חיזוק ביותר:

והנה ראיתי להגאון בשו"ת מהר"ם שיק ז"ל (חאהע"ז סי' כ"ב) מה שהשיב לא' שהעיר מה הוא החילוק בין מה דתקון רבנן כעין דאו' ושלפעמים אמרו יותר משל תורה וחילק עפי"ד הקרית ספיר להמבי"ט בהקדמתו דמ"ש הרמב"ם (ריש הל' ממרים) דהעובר על דרבנן עובר על לא תסור מה"ת היינו אם רצה לזלזל בתקנת חכמים ולבטלם אבל אם רוצה לקיימם רק שיצרו תוקפו וכיו"ב הוי רק איסור דרבנן ועפי"ז כ' במהר"ם שיק דאם רוצה לבטל דברי חכמים וסובר דאינו מחוייב לשמוע להן ולהיותן דרבנן מזלזל בהם ע"ז עשו חיזוק כשל תורה ואם אינו מבטלן רק שיצרו תקפו אז הוא רק דרבנן ע"ז פליגי אי כעין של תורה תקנו עכ"ד. וממילא דבריו צ"ע שנכתבו לפום ריהטא (במחכת"ה) כי פתח בהחילוק שבין כעין דאו' תיקנו ובין יותר משל תורה וסיים לחלק בין מה דפליגי כעין דאו' תקנו או לא היינו (שנראה מלשונו) שגם כעין דאו' אינו כלל רק מדבריהם ממש. ולמה שאמרו עשו חיזוק כשל תורה ולפעמים אמרו יותר משל תורה מזה לא הזכיר כלל וה"ז תשובה שאינו ממין הטענה דבאמת בכל המקומות שאמרו שעשו חיזוק יותר של תורה לא אמרו כלל דמיירי שעבר רק מחמת שמכוין לעבור ולזלזל בהם אלא אמרו בסתם ויוכל להיות גם כשיצרו תקפו. וגם בכל המקומות שאמרו שעשו חיזוק בשל תורה לא אמרו כלל דמיירי רק שיצרו תקפו שאז דוקא לא עשו חיזוק יותר משל תורה ויוכל להיות שם גם כשמתכוין לעבור ולזלזל ואין מקום לתלות ולהעמיס בדברי הש"ס שאין להם שייכות כלל כאן. אלא ודאי כמו שביארנו בזה החילוק בעה"י לנכון כנ"ל:

והנה לכאורה תוכל להשיבנו על החילוק שכתבנו לעיל דהא מפורש בש"ס גיטין (דף ס"ה ע"א) ואידך כי אמרינן כל דתקון רבנן כעין דאו' תיקנו במילתא דאית לה עיקר מן התורה אבל במילתא דלית לה עיקר מן התורה לא הרי מזה ראי' לד' היד מלאכי והרי מזה לכאורה היפך דברינו הנ"ל דאדרבא במקום שיש לו עיקר מה"ת החמירו יותר וכן תיקשי מעוד מקומות בש"ס דמצינו כל דתקון רבנן כעין דאורייתא הגם שאין לו עיקר מה"ת. אולם כדי ליישב דברי מרן הב"י והכ"מ הנ"ל נראה לתרץ דלא קשיא והחילוק נראה אשר לשון חכמים מרפא ודייקו חכז"ל בלשונם הזהב כי כ"פ כתבו ''חכמים עשו חיזוק לדבריהם'' ובזה כתבו ''כל דתקון רבנן' וכו' ולמה נקטו כאן בלשון כל דתקון רבנן

כעין דאו' ושם כתבו חכמים עשו "חיזוק" לדבריהם כשל תורה לשון זה הוא נראה שעשו חיזוק היינו תוספות וחיזוק לדבריהם ע"י הוספות חומרא וכדומה כדי לחזק דבריהם (ולפעמים כתבו שעשו חיזוק לדבריהם יותר משל תורה כנ"ל בדברינו ביאור החילוק) וזהו אינו ענין למה דאמרו דתקון רבנן כעין דאו' דמה דתקון דרבנן כעין דאו' היינו במה שתיקנו מסתמא בזה נכלל ג"כ שעשאוהו כעין הדאורייתא בזה בכל פרטיו ודיניו וכעין דאמרינן בפסחים (דף ל' ע"ב) במאני דקוניא בין אוכמי וחיורי וכו' שרי וכי תימא יי"נ דרבנן חמץ דאורייתא כל דתקון רבנן כעין דאו' תיקנו היינו שמסתמא כן תיקנו החומרא גם במילי דרבנן בפרטי' כמו בשל תורה. ולא לתקנה בפ"ע לחיזוק דבריהם. וכן כיוצא בכ"מ. זהו היכא שאמרו כעין דאו' תיקן כנז'. אבל היכא דאמרינן שעשו "חיזוק, לדבריהם" כשל תורה היינו חיזוק בפ"ע סיג לדבריהם לדבר זה כדי לחזקו ולשמרו וגם הסייג הזה היכא שיש לו עיקר מה"ת ואסמכתא ל"ש רק כמו של תורה (ולא יותר. וכנ"ל) דהאיך יהי' עדיף האסמכתא מן העיקר מה"ת. ועכ"פ לא תיקשי קו' היד מלאכי על מרן הב"י וכ"מ כנ"ל. עוד י"ל דגם אם נאמר דמה דאמרו כל דתקון רבנן כעין דאו' תיקן הוא כונה א' עם מה שאמרו שחכמים עשו חיזוק לדבריהם כעין של תורה לא תיקשי אדברינו ואדרבא י"ל ראי' לדברינו מש"ס גיטין (דף ס"ה ע"א) הנ"ל דלא אמרו כעין דאו' תיקן רק היכא דאית לה עיקר מה"ת והיינו שהוא דומה למה שעשו חיזוק דבריהם כשל תורה דמיירי ג"כ רק, היכא שיש לו עיקר ואסמכתא מן התורה ועיי' ש"ס כתובות (פ"ד ע"א) ובתוס' ב"ב (דף מ"ט) בד"ה וכדרב כהנא עיי"ש. אבל מה דאמרו שעשו חיזוק לדבריהם יותר משל תורה בע"כ מיירי רק היכא שאין לו עיקר מה"ת כלל ע"כ עשו חיזוק לדבריהם יותר כי היכא דלא לזלזולי כמו שביארנו לעיל ומיושב ומסתבר החילוק בין מה שאמרו שעשו חיזוק לדבריהם יותר משל תורה למה שאמרו רק כעין של תורה כנ"ל והבן בעה"י:

והלום ראיתי בישועת יעקב (אהע"ז סי' ס"ו) שנסתפק היכא שיש ענין א' מילתא דאורייתא וגם דרבנן אם גם בזה אחז"ל חכמים עשו חיזוק לדבריהם יותר משל תורה או נימא כיון דעיקר הטעם דעשו חכז"ל תיקון לדבריהם יותר משל תורה משום דנקל בעיני העם לעבור על דברי חכז"ל ע"כ החמירו בד"ס יותר משל תורה אבל במקום שיש דאו' ג"כ ממילא לא יעבור על דבריהם משום מילתא דאו' דאית בי' עכת"ד והובא גם בים התלמוד במפרשי הים בסופו (בתשו' א') עיי"ש ומתאימות בזה לדברינו דעיקר מה שאמרו שעשו חיזוק לדבריהם יותר משל תורה הוא רק בענין דרבנן לבדו וצריך יותר חיזוק דאי במקום שיש דאו' ג"כ ממילא לא יעבור וא"צ חיזוק כ"כ ולפי"ז יש לומר ג"כ

דבמקום שיש אסמכתא מה"ת ל"ש, עוד לומר בזה שעשו חיזוק לדבריהם יותר משל תורה. וכמו שחילקנו לעיל בעה"י:

סימן לט

ע"ד ששאל במ"ש בס' שו"ת תשורת שי מה"ת (סי' קי"ח) שנדפס כעת. ע"ד חתן וכלה שנסעו מעירם לעיר אחרת והעמידו שם החופה למי מגיע מעות הרח"ש אם להרב שנסעו מעירו או להרב שבאו לעירו לעשות החתונה וכפי שהעלה שם אין מגיע מדינא לשניהם כלום בכה"ג ועשה הדבר בכה"ג כהפקר לסדר. הקידושין מי שירצה כנראה מדבריו שכ' רק אם ירצו המחותנים שהרב יסדר הקידושין אז יפשרו עמו והוא תלוי ברצונם לפי דבריו ובפרט להרב שנסעו מעירו והמה המחותנים דרים שם בקביעות אין שום טענה ומענה עכת"ד וע"ז נאמר לא ירד בני עמכם ואין טעם שבח בדבריו במחכת"ה לפרוץ גדר בגבול שגבלו ראשונים. רבותינו הקדמונים. בטיב גיטין וקידושין המסורים לחכמים ואם יהי' הדבר כדבריו כשנוסע ממקומו אז הותרה הרצועה ויפטור משניהם זיל הכי קא מדחי לי' וכו' ואינו שייך לשום רב ומורה ויוכלו עי"ז לפגוע לפעמים באיסורי עריות ח"ו או איסור כהונה וכיוצא כשאין שייכות לשם רב בזה בכה"ג. ואבא בזה בעה"י לענינו על סדר דבריו מ"ש בתשורת שי לדמותו למסים של בני עיר אחרת מתשו' הרשב"א ומהר"ם אלשיך. הנה אין הנדון דומה לראי' דשם. ואדרבא נהפוך הוא דכל עיקר שכ' בתשו' הרשב"א וגם בתשו' מהר"ם אלשיך (סי' ס"ה) דאם נאמר שיצטרך לשלם בשני המקומות היינו כיון שכבר שילם במקומו נמצא לקתה מה"ד בכפלים לשלם מס שני פעמים. אבל הכא ממ"נ לפי דבריו דלרב שיצא מעירו לעשות החתונה במקום אחר בודאי אין מגיע מדינא. נמצא לקתה מה"ד בשתים לפוטרו בכפלים מזכות של שני הרבנים. ועד כאן לא קאמרי הפוסקים הנ"ל אלא כיון שכבר שילם מס במקומו או שיצטרך בע"כ לשלם במקומו אבל כשלא יצטרך לשלם האיך שייך לתפוס את החבל בשני ראשין לפוטרו מתרוייי' וממ"נ אם דעתו שלא יצטרך ליתן להרב שנסע ממנו א"כ יצטרך ליתן להרב שבא לעירו וגבולו לסדר הקידושין. ועוד דלא דמי למס כלל עפי"ד החתם סופר (חיו"ד סי' ר"ל) דשכר זה דקידושין וגיטין בימינו הוא פרס הקבוע דסמכא דעתי' עלי' דהרב והוא כשכירת פועל והא גרע מיורד לאומנת חבירו וכו' ע"כ המקפחו גוזל וחומס ממש עיי"ש בדבריו (ובדע"ת בסוף הל' שחיטה תשו' י"ג כ' דיש בזה איסור תורה) א"כ מי התיר לגזול את הרב שבא לעירו לעשות החופה שזהו שכרו וזכותו. ואין לחלק בזה כיון שהם החתן והכלה ממקום אחר דאטו יעלה על הדעת דלמי שבא ממקום אחר הותר

לו חלילה לגזול ולחמוס את הפועל הדר בעירו ולגוזלו ממש הלא בכל מקום בואו כגר כאזרח הוא אסור לעבור על ד"ת ולגזול. ואני ה' כתיב בכל מקום אני הוא. והלא זהו כדבר שאין לו שחר. לבא בשדה אחר. לסדר הקידושין איש זר במקום הרב מרא דאתרא נגד רצונו ואדרבא אכסנאי אסור לכ"ע לסדר קידושין במקום רב קבוע כמבואר ברמ"א יו"ד (סי' רמ"ה סעי' כ"ב) בשם מהרי"ו ומהרי"א בתה"ד דמותר לרב ות"ח אחר הדר בעיר להחזיק ברבנות וכו':

אבל לאכסנאי אסור עיי"ש מכ"ש לפי מה דפסקינן בימינו כנ"ל מהחת"ס ועיי' בפת"ש שם וכן בכל תשו' האחרונים דהוי גוזל את הפרס רח"ש ואסור גם לשום ת"ח בעירו לסדר הקידושין בלתי רשות מהרב ואם אסור להרב שדר שם בקביעות לסדר הקידושין נגד הרב מרא דאתרא מכ"ש לאכסנאי זר דאסור. וגם עפ"י שכ' והודה שם בעצמו בתשורת שי דהיכא שנעשה עפ"י חוק המלכות אז יוכל לעשות כחפצו וה"נ גם עפ"י חוקיהם אסור לבא לגבול רב אחר לסדר קידושין גם עתה וגם הרח"ש מגיע להרב המסדר הקידושין ממילא. וגם מ"ש שיפשרו עמו אם ירצה שהרב יסדר הקידושין משמע דס"ל שתלוי ברצונם אם ירצו לפשר עם הרב ואם לא אז יסדר איש זר נגד רצונו וזה אינו בודאי וכמ"ש בתשו' שבות יעקב (ח"ג סי' קכ"א) דחלילה לאחר לסדר הקידושין בלי רשות הרב מרא דאתרא והגלילות כמו שבירר שם חומר הענין וכ' שמקובל בידו שהוא חרם ר"ת ושאר גאונים על זה. ובתשו' שואל ומשיב (מהדורא תליתאי ח"א סי' רל"ט) כ' דהקידושין פסולים גם בדיעבד אם נעשו בלתי רשות הרב מרא דאתרא. ואם כי בתשו' מהרש"ם (ח"א סי' ק"ס) חלק עליו עכ"ז גם הוא מסתפק שם דהוי כמו היכא שעשו תקנה לפסול הקידושין אם יהי' נגד רשות הרב כמבואר בכנה"ג (אהע"ז סי' כ"ח) בארוכה. ואם כי למעשה אין לפסול הקידושין בדיעבד להקל עי"ז להפקיעה בלא גט מפני חומר א"א אבל לכתחלה לכ"ע הוא איסור גמור ואיך שייך להתירו. וגם חזינא לרבני קשישאי ז"ל גדולי עולם שציוו לסדר הקידושין עוד הפעם כשנעשו פ"א בלתי רשות הרב ודברי הגאון שו"מ הנ"ל המה תקנה גדולה למיגדר מילתא ולהציל מתערובי עריות ואיסורי הפקרות בישראל וכמובן מכמה טעמים פרטיים של דת תוה"ק. ואשר שמעתי שרצו לתלות עצמם באילן גדול הגאון נו"ב ז"ל ובתניינא. חאהע"ז סי' פ"ג) הנה הוא ג"כ כ' בפירוש שהמנהג שהחזיקו הוא שאין רב אחר יוכל לסדר הקידושין והמעשה הי' שם אחרי שהמתינו כל היום על הרב ששייך בגלילתו וגם שלחו לו שכר הרח"ש והוא לא בא וגם לא שלח אחר בחריקאו. וגם הי' ביוש החתן וכלה שכבר טבלה וכו' ע"כ המליץ בעד המסדר קידושין אז לצורך שעה עיי"ש אבל לא נגד רשות הרב בעירו שהוא שם ובלתי

תשלומי הרח"ש לכשהוא רוצה לסדר הקידושין כשישלמו המגיע לפי תקנת הקהל. וגם להרב שנסעו מעירו שמדחה (בתשורת שי) את זכותו כלאחר יד לגמרי אתמהה. הלא כפי המבואר בתשו' רמ"א (סי' ד') דלא אמרינן יד בעל השטר על התחתונה רק היכא דמסופקין בלשון השטר אבל אם י"ל דכלול הכל פשיטא שכוללין בו הכל. ה"ל כיון שיש להרב מרא דאתרא (שנוסעים ממנו המחותנים) במקומו כתב קונסו"ס או פראטאקא"ל בזכות הרבנות והרח"ש פשיטא שיש לכוללו גם אם נוסעים המחותנים לעשות החופה במקום אחר כמו שהביא שם בתשורת שי רק שכתב שזהו דבר שאינו מצוי ואין כוללין בלשון החיוב עיי"ש ותמהני כי הלא בימינו הוא דבר השכיח ונהוג בין נגידים וגבירים רובם מפני שאין להם בביתם מקום מרווח או טעמים אחרים כפי שירצו לעשות כרצון כבודם ויש בבגלילותנו מקומות מיוחדות שיש בהם בתי אכסנאות ואושפיזות המיוחדים לזה והוא דבר השכיח ע"כ מכל הלין טעמי אין ממש להלכה כדברי התשורת שי בזה:

אך נחזי אנן נמצא לפי דברינו שצריך לשלם בכפליים. ואם כי מדברי הרשב"א ומהר"ם אלשיך כנ"ל לא נראה כד' התשורת שי אבל גם לשלם בכפליים לא נראה. וגם כיון שנהגו בכה"ג שמשלמם הרח"ש לא בכפליים מכפי המגיע רק שמחלקים הרח"ש ואיזו חלק הגדול יתנו לאיזו רב אם ממקום שנוסעים ממנו או למקום שבאים לשם ע"ז יתפשרו כפי המקום והזמן עכ"פ לא יתכן שהבע"ב שנוסע מעירו למק"א לעשות יתחייב ליתן הרח"ש אמרו רבנן בכפיל"א כזה לא שמענו וזה בודאי לא קיבל עליו הבע"ב בהקונסוס שיהי' הכונה בשטר:

להתחייב בכפלים (אם כי כמה הוצאות יעלו עליו על הבעה"ב בכפילא אם נוסע ממקומו בכ"ז מתקן הוא אצל יצרו בתורת המאדע ומנהגי' משא"כ ליתן להרבנים בכפלי') בכה"ג אמרינן יד בעל השטר על התחתונה שלא התחייב הבעה"ב א"ע לזה וי"ל כמש"כ בתשו' מהר"ם שיק (חיו"ד סי' שצ"ו) שהמנהג שנותן מחצית הרח"ש להרב שבא תחת דגלו והוא דר במקום אחר וממילא מחצית הרח"ש להרב במקום דירתו ועיי"ש שכ' דאפי' שניהם מעיר אחרת עפי"ד הנוב"ת (סי' הנ"ל) דכבר נהגו דאין רב אחר רשאי לסדר הקידושין באתרי' דחברי' ממילא מן הראוי שמחוייבים ליתן להרב שבאים אצלו כפי התקנה עיי"ש. וכמדומני כי בגלילותנו המנהג שנותנים החלק יותר קצת להרב שדר במקום המחותנים והחלק הקטן להרב שבאים לעירו לעשות החופה כגון ארבעים למאה 40% להרב שבאים אצלו וסך 60% להרב בעירו של המחותן. וטעם הדבר נ"ל עפי"ד הש"ס ב"ב דף כ"א ע"ב) עיי"ש הסוגיא שאני דגים דיהבי סייארא עיי"ש בפירש"י שבטוח

הוא שילכדנו הוי כמאן דמטי לידי' וה"נ כעין זה שהרב אשר הבעה"ב דר תחת דגלו יודע שיש בת לאותו נגיד להשיאה וסמכא דעתי' על הרח"ש הלז זה זמן רב כבר בפרט אם הוא סך הגון בודאי נותן דעתו וסמכא דעתי' עליו. וידעתי שיש עוד הרבה פירושים בראשונים להך דשאני דגים דיהבו סייארה ועיי' בשו"ת נטע שעשועים (חו"מ סי' ל"ז ל"ח) ובשו"ת בית אפרים (חו"מ ס' כ"ו כ"ז כ"ח) ובשו"ת קול ארי' חו"מ (סי' קל"ד קל"ה) ואכמ"ל ועכ"פ נוהגים להתפשר בזה בין הרבנים וגם נהוג כד' המהר"ם שיק למחצית לכל א' וא'

והנה אם מקום המחותנים הוא מקום היוקר לפי הרח"ש שם ומקום הרב שבאים אצלו הוא מקום הזול לכאורה יש לעורר עפי"ד הפנים מאירות (ח"ב סי' ס"ג. ובחיבורנו שו"ת מנחת אלעזר ח"ב סי' ח' עייש"ה) בשדכנות כמה חילוקים בזה ומקורן בירושלמי אך שם הוא שהלך לשכור פועלים במקום הזול והולכים לעבוד למקום היוקר ואמר שהן לשכור בבני מעון בשביל שהם בזול היינו משכימים ומעריבים ביותר והכא ל"ש זה דעל חלק רח"ש של הרב לבא לגבולו ממילא י"ל דאינו חייב ליתן יותר רק כפי ערך שנותנים בהקהלה שבא לשם דמנין לנו לחייבו בחלק זה היוקר כמו ממקום שבאים לשם ואיזו שייכות יש להרב במקום החתונה למחיר היוקר של רח"ש שנותנים במקום המחותנים על כן באופן זה ממקום היוקר למקום הזול יתפשרו עם הרב שבאים למקומו לסדר הקידושין ואם אולי עירו הוא בזול י"ל שפיר המחותנים יכולים לטעון כנ"ל שרק על כן באו בצל קורתו לעשות החופה (ולא במק"א שיש אכסנאות כאלו לחתונות כנ"ל) מחמת שעירו הוא מקום הזול לרא"ש וכעין טענות הבע"ב שהלך לשכור פועלים בבית מעון בירושלמי שם כנ"ל משא"כ הרב בעירו של הבעה"ב על המחצית שמגיע להרב בעירו כנ"ל בודאי צריכין ליתן לו כפי מנהג היוקר בעירו כמובן. והי' שלום וברכה וכט"ס:

סימן מ

בסוגיא דכל העומד וכו' וכתותי

מיכתת שיעורי'

הנה בב"ק (דף ע"ו ע"ז) דר"ש ס"ל כל העומד לזרוק כזרוק דמי וכל העומד לפדות כפדוי דמי וכו' דתניא ר"ש אומר פרה מטמאה טומאת אוכלין הואיל והיתה לה שעת הכושר אר"ל אומר הי' ר"ש פרה נפדית על גבי מערכתה אם מצא אחרת נאה הימנה עיי"ש ברש"י ותוס' והנה להבין ענין כל העומד באיזה סברא פליגי ואיזה ענין יש בזה בשביל שעתיד ועומד להיות כך. הלא לע"ע לפנינו אינו כך וקשה דלמה נדון על העתיד ועומד

להיות ולא נדון יותר על מה שהוא עתה. אולם נלע"ד שהוא כסברת הר"ן בנדרים (דף נ"ב) בענין דשיל"מ שהוא ענין איכות וכמות היינו מה שהוא מב"מ שוה בכמות במינו וחלוק באיכות שזהו היתר וזהו אסור ע"כ בדשיל"מ דעתיד להיות מותר שוב הוי מב"מ ודנין על העתיד לענין האיכות (ההיתר והאיסור) ליחשב כמב"מ עיי"ש וכן הוא כנראה י"ל בזה סברת ר"ש בכל העומד דלענין האיכות דנין רק למה שעומד ולהתכלית שיגיע אם כי לפי הכמות עדיין אינו כן נחשב לפי האיכות שעומד כן עפ"י התורה וע"כ ס"ל לר"ש כל העומד וכו' רק היכא דמצוה למיזרקי' כדאמרינן במנחות (דף ק"א ע"ב) דס"ל לר"ש כל. העומד רק במצוה לפדותו כהך דפרה אבל כשאין מצוה לפדותו לא ס"ל כל העומד ולכאורה הי' נראה דהלא בדבר שעומד לכך בודאי ובבירור שייך יותר כל העומד וכו' (ועיי' תוס' סוטה דף כ"ה ע"ב ד"ה לאו כגבוי דמי עיי"ש היטב) מהך דמצוה לפדותו דהא יש ספק עדיין שמא לא יזדמן לו אחרת יפה ממנה ולמה מיקרי שוב ראוי לאוכל משום דמצוה לפדותו והלא שמא לא יעשה המצוה ואינו עומד כ"כ בבירור ובודאי. אולם לפי זה יובן דטעמי' דר"ש רק משום דדנין לענין האיכות בטעם כל העומד וכשדנין לענין האיכות אז כשמצוה לפדותו הא לענין האיכות והצורה נחשב רק מצות הש"י ותורתו ורצונו וכשהוא מצוה לעשות כן אז דנין עפ"י האיכות שיהי' כן והוי כל העומד. ולפי"ז יובן שפיר דברי התוס' בב"ק שם ד"ה כל העומד ליזרק שכ' דכל העומד לא אמרינן אלא באוכל האסור להיות כמותר וקרינן בי' אוכל שאתה יכול להאכילו לאחרים אבל לא מהני לשאינו אוכל כמו בעלי חיים ליחשב כאוכל וכו' מידי דהוי אבן פקועה ודגים שהם מותרים בלא שחיטה אפ"ה חיותן מטהרתן עיי"ש וע' בפני יהושע שם פי' הדברים כיון דאין מהדרך בנ"א לאכול בן פקועה חי וכן דגים כשהן חיים ע"כ לא מיקרי אוכל. והענין יובן עפי"ז כיון דבזה כתיב מכל האוכל אשר יאכל ומאכל לאינשי אזלינן בתר הכמות מה שמרגישין בכמות וחפצים בו ורגילים לאוכלו וכיון שאינו ראוי ונהוג לאוכלו לא שייך לומר דהוי אוכל מטעם כל העומד כיון דדנין בזה לפי הכמות אכילה במה שנהוג אצל בנ"א ע"כ בדבר שראוי לאכול בעצמותו וכמותו רק מחמת איסורו שהוא רק באיכות אינו ראוי אז כיון שעומד לכך עכ"פ ע"כ נחשב עפ"י האיכות ג"כ ראוי למאכל כיון שעומד לפדות או ליזרק כיון שבכמות עכ"פ הוי מאכל ממילא כנז' משא"כ היכא דאינו ראוי בכמותו למאכל כעת לא אמרינן כל העומד ושפיר מובן בזה חילוק וסברת התוס' הנז'. ובזה י"ל ג"כ מה דס"ל לר"ש שחיטה שאינה ראוי' לא שמה שחיטה שתלוי בזה סוגיין בב"ק. וי"ל דר"ש אזיל שיטתי' כמו שנבאר. (ואם כי בחולין פ"ה ע"א למד לי' ר"ש מקרא דטבוח טבח והכן בזה יש עוד לפלפל דהא אין למדין מקודם מ"ת ואכמ"ל)

דבאמת ענין שחיטה יש לחשבו בע"כ רק לאיכות דהא עפ"י הלכה שחיטת נכרי ששחט לפנינו כהוגן ובכל דיני שחיטה ולא לע"ז עכ"ז שחיטתו נבילה ומטמאה במשא ועל כרחך דהוא ענין איכות ורוחני ברצון הבורא במצות התורה ע"כ שפיר כשאינו כמצות התורה ואדרבה עושה בזה איסורא בשחיטה שאינה ראוי' ס"ל לר"ש דלא שמה שחיטה כיון דענין השחיטה הוא איכות כנז':

ובזה יתיישבו דברי התוס' סוטה (דף כ"ה ע"ב) הנ"ל שכ' וז"ל מיהו הני דר' שמעון טעמא אחריני אית בהו ולא אמר אלא במקום מצוה כגון זריקת דם ופדיית פרה כשמצאה אחרת נאה הימנה ושריפתה אבל בהני דר' מאיר ורשב"ג לא שייך האי טעמא עכ"ל. ולכאו' יוקשה בזה ע"ד התוס' שנראה מדבריהם דלא ס"ל לר"ש כל העומד ליבצר וליקצר וכו' רק היכא דמצוה וקשה. א) דמי הכריחם לומר דהיכא דעומד ליקצר או לבצור בודאי לא ס"ל לר"ש כל העומד רק היכא דמצוה ומנ"ל לאפושי פלוגתא מן הקצה אל הקצה דהא בעומד לבצור או לקצור בודאי הוא יותר בבירור ובודאי (בדרך העולם) מהך דמצוה כנ"ל שמא יאנס ולא יעשה זה המצוה או שלא ירצה או מניעה אחרת וא"כ למה לא ס"ל לר"ש כל העומד ליבצר מכ"ש דהיכא דמצוה כנז'. ב) יוקשה בזה לד' התוס' ממה דס"ל לר"ש בתרומות (פ"ה משנה ח') סאה תרומה שנפלה למאה ולא הספיק להגביה עד שנפלה אחרת ה"ז אסורה ור"ש מתיר וכ' שם הר"ש דלר' שמעון ידיעתה מקדשתה כלומר לר"ש אם לא נודע בראשונה עד שנפלה שני' הי' הכל נאסר השתא דנודע לו כיון דסופו להרים כמורם דמי כדאשכחן בעלמא דאית לי' לר"ש כל העומד ליזרק וכו' עכ"ל הרי מזה דס"ל לר"ש כל העומד גם במילי שאינן מצוה דאין שם מצות הפרשת תרומה אלא הרמת התרומה שנפלה לחולין שלא יאסרו החולין ואי משום גזל השבט הרי יוכל למוכרה לכהן וכמ"ש בשער המלך (פ"ד מה' גירושין בד"ה וראיתי להרע"ב בפ"ה מה' תרומות) ועיין ברא"ש פ' ג"ה (דף ק') מזה ובע"כ לומר דהתוס' סוטה לא ס"ל בזה כהר"ש בתרומות בטעמי' דר' שמעון משום כל העומד רק ס"ל כמו שנראה מהרא"ש חולין שם דטעמי' דר' שמעון משום שנודע התערובות הרי הוא בטל ונחשב בין החולין לבטל הסאה שני' ולא מטעם כל העומד אבל קשה מי הכריחם להתוס' בסוטה בזה אלא ודאי כפי סברתינו לעיל בטעמי' דר"ש דכל העומד משום האיכות וכל זה שייך לדון רק בדברים של מצוה אבל בהמוכר לחבירו גפנים העומדים ליבצר וכיוצא בענינים עולמיים וגשמיים ומו"מ ס"ל לר"ש דלא שייך למיזל רק בתר הכמות וכיון שמחובר הוא לפנינו בכמותו י"ל דלא ס"ל לר"ש בזה כל העומד וכו' למיזל בתר האיכות ע"כ שפיר כתבו

התוס' דלר"ש טעמא אחרינא אית לי' ולר"מ ולרשב"ג בכל העומד ליבצר לא שייך האי טעמא כנז':

אולם התוס' במעילה (דף ה' ע"א) ד"ה היתר שחיטה שכ' דמיבעי אליבא דר"ש דעד כאן לא ס"ל לר"ש כזרוק דמי אלא לענין טומאת אוכלין אבל לא פקעי קדשי קדשים עד לאחר זריקה עכ"ד ולפי הנז' הלא אדרבא י"ל דלענין טומאת אוכלין דהוא מכל מאכל אשר יאכל שייך יותר לדון לפי ערך הכמות כנ"ל ואם בזה ס"ל לר"ש כל העומד א"כ כ"ש בקדשי קדשים דכל ענינים הם איכיות בלבד ואיך מיבעיא לי' להיפך. ויש ליישב בדוחק אך מלבד זה אין סתירה ג"כ בתוס' ממס' למס' אחרת כנודע:

ובלכתך בדרכינו הנז' יש להבין סברת ודברי חז"ל בכל העומד לשרוף במידי דצריך שיעור לכ"ע כתותי מיכתת שיעורא ובמידי דלא צריך שיעורא תליא בפלוגתא ועיי' ש"ס גיטין (כ"ד ע"א) גט שכ' על איסורי הנאה כשר כיון דגט לא צריך שיעורא וע"ש בר"ן. ומעולם לא זכיתי להבין החילוק בסברא זו דממ"נ אם דנין כשהוא לפנינו הרי הוא שלם ויפה ומה נ"מ שעומד לשרפו במה דצריך שיעורא בכמותו וגדלו הרי השיעור בכמותו וגדלו יש לעינינו ואם דנין בשביל איכותו במה שעומד לשרפו אז הלא כאין נחשב וכעפרא בעלמא וגם קצת מהשיעור אין לדון בו ולא שייך כלל לישנא דכתותי מיכתת שיעורא דמשמע כאלו נכתש בו השיעור ונפרת ונהרס ונשאר בו חלק קצת אבל נגרע משיעורו השלם וזה לא שייך בזה דממ"נ או הוא שלם או כאלו אינו כלל נחשב כנז' וביותר יפלא להבין פי' דברי התוס' בעירובין (דף פ' ע"ב) בד"ה אבל קורה כתותי מיכתת שיעורי' שהר' אברהם פי' החילוק בין לחי לקורה דבלחי אף דהוי כתותי מיכתת שיעורא מ"מ אם הי' מדבק הכתותים בכותל הוי לחי ובלבד שלא יהיו ניטלים ברוח עכ"ד משמע כאלו פשיטא לי' לפרש כתותי מיכתת שיעורא כאלו נפרדו החלקים שבו ונכתש לפנינו וכאלו מדבק השברים בכותל והלא ממ"נ אם מטעם כל העומד אז אין בו אפי' שברים וכתיתים כלל וכאלו אינו כלל כנז' ולפי דרכנו יובן דהרי באמת יש לדון מה שמעורב בזה כח האיכות והכמות ומחולקים בזה האיך נדון אם לפי ערך הכמות הרי הוא ממש וקיים לפנינו ואם לפי ערך האיכות הרי הוא עומד לשרוף וכאלו אינו כלל וכיון שמעורבים שני הכוחות יחד ונסתפק איך לדון בי' הרי עכ"פ כתותי מיכתת שיעורי' דכמותו בשביל חלק כח האיכות שבו ושפיר המליצוהו חכז"ל בלשון כתותי מיכתת שיעורי' לפי ערך שני הנושאים הכמות והאיכות המנגדים זה לזה לפנינו איך נדון בי' וע"כ הוא כמו נפרדו ונהרסו חלקיו במלחמות שני נושאיו הלוחמים זב"ז וסותרים זא"ז ואין השיעור בשלימות וגם אין שייך לומר דכאלו אינו לגמרי דהא יש בו

חלק הכמות שבערכו הוא קיים וממש בו. וזהו במידי דצריך שיעורא אבל במידי דלא בעי שיעורא כיון כשנחשוב לפי ערך הכמות עכ"פ משהו יש בו ודי בזה במידי דא"צ שיעור ע"כ אמרו להכשיר לדעות המכשירים במידי דל"צ שיעורא (ולא קאמרו חכז"ל גם במידי דצריך שיעורא בלשון שנפחת חצי שיעורו בשביל כח האיכות משום דדבר איכותו ושכלי ל"ש בו שיעור וגבול מצומצם למחצה או לשליש ורביע בדיוק ע"כ כתבו רק דכתותי מיכתת שיעורי' שנפרדו חלקין ונפחת שיעורי' בשביל כח האיכות אשר נשפט עליו) וכיון שחשבוהו כעין שני חלקים מחולקים ומנגדים זל"ז הכמות והאיכות ע"כ שפיר כ' בתוס' מהר' אברהם דהוי כאלו הדביק הכתיתים החלקים האלו ר"ל כיון דסוף כל סוף נחשב לערך חלק הכמות ג"כ והוי כאלו הדביק בכותל הכתיתים היינו החלקים האלו וכמ"ש שם התוס' כיון דלא בעי רק שיעורא זוטא היינו משהו ברוחב ע"כ לא החמירו בה דהוי כאלו דיבקו בכותל דדי ברוחבו משהו כשלא ניטלו ברוח ג"כ כשר וכמ"ש בפוסקים, ובפירוש דברי התוס' אלו בעירובין הנה נחלקו השער אפרים (בתשו' ל"ח) ובשער המלך (פ"ד מהל' גירושין) במה שהקשו התוס' מהא דפסלינן לולב של אשירה אפי' ביו"ט שני דמשמע כמאן דליתא דמי והיינו אף דהוי ג"כ דרבנן מ"מ אסור ובלחי מכשרינן ותי' התוס' דגבי לולב של מצוה החמירו עכ"ל התוס' ומזה רצה הסא"פ לדון דרק במצוה אמרינן כתותי מיכתת שיעורא וע"ז השיג השעה"מ מש"ס יבמות (ק"ג ע"ב) דפרכינן מבית המנוגע אף דלא הוי מצוה ואמנם לתרץ זה ולהבין הסברא הוא כך. לפי דברינו דהם שני ענינים מחולקים בזה מעורבים הכמות והאיכות ויש כמו ספק לאיזו צד נדון ונטה וע"כ כתבו התוס' כיון דלא בעי רק שיעורא זוטא רוחב משהו לא החמירו בה היינו בשלמא בדאורייתא י"ל ספיקא דאורייתא לחומרא אבל בלחי דרבנן דספיקא דרבנן לקולא י"ל דכיון דיש בה עכ"פ משהו מהכמות ע"כ כתבו התוס' דלא החמירו עוד בדבריהם כיון דברחבו א"צ רק משהו וכיון שנסתפקנו איך לדון י"ל ס' דרבנן לקולא ונדון לפי הכמות ועכ"פ יש משהו אך כיון דצריך בארכו שיעור י' טפחים ע"ז מוכרח לתי' הר' אברהם דהוי כאלו הדביק הכתיתין ג"כ די כשיש עשרה טפחים באורך ושלא ניטלים ברוח וע"ז הקשו בתוס' מלולב של אשירה ביו"ט שני שהוא ג"כ רק דרבנן ואעפ"כ מחמרינן ואסרינן ניטלו וע"ז תי' התוס' דגבי לולב של מצוה החמירו עכ"ל כונתם י"ל כיון דהא, דמקילין בלחי של אשירה הוא רק כיון דלחי א"צ שיעור ברחבו ואף דצריך שיעור באורכו אמרינן לענין זה ספק דרבנן לקולא וכן לולב הוא כן א"צ שיעור ברחבו רק לארכו והוא ג"כ רק דרבנן בשאר הימים עכ"ז שאני לולב "דמצוה" כיון שהוא מ"ע דבריהם עפ"י הנודע דעת מהר"י אלפאנדרי ז"ל במוצל מאש והישועת יעקב ושארי

אחרונים דבספק מצות עשה דרבנן יש חזקת חיוב דהמצוה ואזלינן בספיקו לחומרא (כמו בספק דרבנן במקום חזקת איסור) וא"כ ה"ל בלולב כיון שיש חזקת חיוב דמצוה גם בשארי הימים דרבנן ע"כ שפיר כתבו דהחמירו בלולב של מצוה מחמת חזקת חיוב הוי ספיקו לחומרא במצוה גם בדבריהם משא"כ בלחי דרבנן. ובזה יובן מה שסיימו התוס' שם וא"ת הא דמכשרינן לעיל סולם של אשירה ואע"ג דבעי רחב ד' ולא אמרי' כתותי מיכתת שיעורא כמו קורה ואור"י דהתם חשיב פתח כיון דחזי לעלייי' אי לאו איסורא דאשירה אבל קורה הצריכו חכמים שיעור של חשיבות עכ"ל היינו דבפתח שהוא חזי לעלות עליו (אי לאו איסורא דאשרה) בע"כ אין לדון בו מדבריהם בענין איכות של מצוה כיון דחזי להשתמש בו לצורכו ובכמותו והוי כמו פתח של בית נכרי שנחשב לרשותא וכיוצא (וכן י"ל בלחי דהרי נכרי שעשאה לחי בשבת ג"כ כשר הרי שאין לדון בו כלל לפי ערך איכותו רק בכמותו אם יש בו רק היכרא ע"כ פסקינן להכשיר לחי של אשרה ובפרט פתח וסולם שהוא באמת ראוי לעלות בו) ועל כן אין לחשוב כל העומד לשרוף בשביל איכותו אבל בקורה הצריכו חכמים שיעור של חשיבות ר"ל שדנו בע"כ בקורה לפי האיכות והחשיבות ולפי האיכות הרי הוא עומד לשרוף וכתותי מיכתת שיעורי' ושפיר אמרינן בש"ס שם לחלק בין לחי וקורה ואמרי' בקורה של אשרה דכתותי מיכתת שיעורי' וכן פסקינן ברמב"ם וטוש"ע. וא"ש ונכון מבוארים כל דברי התוס' וכונתם. ועיי' בירושלמי עירובין (פ"ג הלכה ב') ע"ז שעשאה לחי למבוי מתרת את המבוי וכו' אר"א תמן מ"מ נסתם המבוי עכ"ל עיי"ש והיינו כדברינו דלפי הכמות מ"מ נסתם המבוי גם בלחי של ע"ז ועיי"ש בהגהות ציון וירושלים ע"ד התוס' הנ"ל בעירובין:

היוצא לנו מזה דשאני לחי של אשרה שהוא דרבנן (וגם אינה מ"ע דרבנן) ודנין רק לפי כמותו ג"כ מטעמים שביארנו לעיל ולפי"ז לא קשה מה שהקשו הנו"ב והאחרונים על רבינו הרמ"א באהע"ז (סי' קכ"ד סעי' א') במה שפסק לאסור בגט שכתבו האיסורי הנאה דמצותן בשריפה דהגט בטל וע"ז האריכו להקשות עליו ובביאור הגר"א שם תמה ביותר על הרמ"א ממה דפסקינן דלחי של אשרה כשר מזה נראה דאין הלכה כר"ש ע"ש בביאור הגר"א (והכפיל דבריו שם לתמוה מלחי של אשרה) ולפי הנז' לק"מ דשאני לחי דרבנן ובטעמים הנז' דספיקא דרבנן משא"כ גט דאורייתא ואיסור כרת דא"א בודאי חששו לספק איסור כרת ואמרינן כל העומד לישרף והגט בטל ונכונים דברי הרמ"א ז"ל:

ג) והנה בתוס' פסחים (דף י"ג ע"ב) בד"ה כל העומד ליזרוק הקשו בזרק דמן שלא לשמן נימא נמי כזרוק דמי ואמאי קאמר ר' אלעזר ב"ר שמעון דאינו קדוש הלחם וי"ל כיון שעקרו מלשמן גרע מנשפך הדם ואיגלאי מילתא דלא הוי כזרוק משעת קבלה והקשו

ממנחות (ק"א ע"ב) דאמרינן פיגל בזריקה מטמא טומאת אוכלין לר"ש משום דכל העומד ליזרק ותי' דגבי גופו דזבח כשפיגל חשוב משום כל העומד כזרוק אבל לגבי דברים המתקדשים עם הזבח כגון לחם לא חשיב כזרוק כשעושה הזריקה שלא בהכשר עכ"ד התוס' ודבריהם נפלאים לכאורה שהיא מילתא בלא טעמא להבין החילוק בסברא בזה ונ"ל ליישב לנכון בס"ד עפי"ד התוס' בכריתות (דף כ"ד ע"ב) ד"ה קסבר ר' יוסי וכו' דאף דכלי שרת מקדשין הפסול אבל הכא באשם וכו' כשנודע שלא חטא נמצא שהי' חולין אין כלי שרת מקדשין כלל מעיקרא ולא דמי לפסולין ע"ש ובחי' הרי"ם מגור זצ"ל (אהע"ז סי' קכ"ד ס"ק ד') האריך בזה לענין אי אמרינן להיפך שהי' עומד להיות נודע וממילא אינו עומד לזרוק עיי"ש (וכן עוד שם בחי' הרי"ם ס"ק ה' בד"ה אמנם לכאורה בחמץ וכו') ובזה יובן דברי התוס' דהכא אם פיגל בזריקה דאמרינן דמטמא טומאת אוכלין משום דעומד ליזרק וכזרוק דמי והלא לכאורה יש לומר אדרבא כיון דפיגל הרי איגלאי מילתא דעומד ליפסל ולא ליזרק (וכמו שכ' התוס' שם דדוחק לחלק בין פיגל בזריקה לזרק שלא לשמן וא"כ דינו דאיגלאי מילתא כעומד למפרע וכו' כמ"ש התוס' שם) וכיון דאינו עומד ליזרק למה יטמא טומאת אוכלין אך ז"א דהא באמת בחולין ל"ש כרת אם חשב שלא לזמנו ואם נאמר דעומד מעיקרא ותחלתו להתפגל והרי אינו קדוש מעיקרא כלל והרי הוא כחולין ובחולין ל"ש בי' פגול ונמצא בטל לעולם מצות התורה ואיסורו ועונשו בפגול ובע"כ דלא נאמר כן דעומד להתפגל דא"כ בטל כל מצות פיגול ולא יהי' שייך לעולם וע"כ אמרינן דעומד ליזרק כזרוק דמי והא תינח בפגול (משום דאם לא נימא כן רק להיפך הרי בטל דין פגול) אבל בלחם הקרב עמו אם אירע פגול בזריקה בקרבן באמת י"ל דאין הלחם קדוש משום דלא אמרינן כל העומד לזרוק דכיון שנתפגל הקרבן ואיגלאי מילתא למפרע דאינו עומד ליזרק ע"כ כשאירע כן אין הלחם קדוש ושפיר נכון סברת התוס' בעה"י:

ויש עוד לומר בזה האופן בענין אי אמרינן בפגול איגלאי מילתא למפרע וכדברי התוס' הנז' בפסחים ובכריתות הנ"ל וי"ל עפי"ד פלוגתת הראשונים (פ"ק דחולין) בבהמה שנשחטה ונמצאת טריפה אם להתיר הגבינות מקודם אי אמרינן דרגע קודם השחיטה נטרפה ויצתה מהרוב כשירות דהוא חזקה דאתי' מכח רובא או אמרינן כיון שכבר טעינו בהרוב ע"כ איגלאי מילתא למפרע שגם מקודם יצאה מהרוב ועיי' מה שהארכנו בזה במנחת אלעזר ח"א (תשו' כ"א) וה"נ אם פיגל הכהן הרי עבר על חזקת כשרותו שהי' מוחזק עד עתה וחזקת כשרות הוא מטעם רוב לדעת הפני יהושע (ונודע מה שכ' בזה הבית אפרים אך כבר כתבנו מזה במק"א בס"ד) וכיון שיצא הכהן מהרוב חזקת כשרות

וזריזות ע"כ י"ל גם למפרע הוא יוצא ואיגלאי מילתא שהקרבן לא הי' עומד ליזרק משא"כ לפי מה דמסקינן להלכה (ביו"ד סי' פ"א סעי' ב) דאמרינן שרק בזו הרגע יצתה מהרוב היכא שלא הוגלד פי המכה ע"כ אמרינן דבאמת הי' עומד ליזרק והקרבן הי' כשר בעצם עד שנתפגל אף שנשתנה אח"כ הכהן במחשבתו לגריעותא רק עתה נשתנה ע"כ חל הפיגול ובתחלה הי' עומד ליזרק אע"ג דפיגל אח"כ בזריקה כמ"ש התוס' בפסחים שם: ד) ובהך שכתבנו לעיל בענין כל העומד לשרוף בענין חילוק הכמות והאיכות נ"ל להבין כונת הגמ' בב"ק (ק"י ע"ב) דבעי רבא כהנים בגזל הגר יורשין הוו או מקבלי מתנות הוו למאי נ"מ כגון שגזל חמץ שעבר עליו הפסח אי אמרת יורשין הוו היינו האי דירתי מורית ואי אמרת מקבלי מתנה הוו מתנה קאמר רחמנא דניתוב להו והא לא קא יהיב לי' מידי דעפרא בעלמא הוא רב זעירא בעי הכא את"ל מקבלי מתנה הוו הא לא איבעיא לן דההוא מתנה אמר רחמנא דניתוב להו אלא קמבעי' כגון שנפלו לו עשר בהמות לענין מעשר וכו' עיי"ש וי"ל דפליגי בזה בסברא רבא ורב זעירא דבאמת הך דחמץ שעבר עליו הפסח אסור בהנאה ועומד לשריפה ועפרא בעלמא הוא רק באיכות אבל לא בכמות ע"כ ס"ל לרבא רק אי אמרינן יורשין הוי מה דקאי ירתי מורית אבל אי מקבלי מתנה הוי צ"ל דבר שיש בו שיווי שצותה תורה לתנם לכהן במתנה וזה אינו רק כעפרא דעלמא ר"ל דעפ"י התורה שצוותה בזה בודאי אזלינן בתר האיכות ועפ"י האיכות עפרא בעלמא ול"ש בי' מתנה עפ"י התורה. אבל רב זעירא ס"ל כיון דגם אם הוא מתנה מ"מ התורה זיכתה לכהנים גזל הגר רק מה שגזלו ממנו ומת ואין לו יורשים ע"כ ינתן זה בהשבון להכהנים על כן לא שייך ליתן לכהן רק מה שגזל והיינו דקאמר דההוא מתנה אמר רחמנא דניתוב להו רק ההוא שגזלו בלבד אמר רחמנא דנותיב לכהנים במתנה וכמה שהוא לו יהא עפרא דעלמא והיכא שגזל עפר ממנו בודאי צריך ליתן לכהנים העפר זה הכלל רק כל מה שגזל ינתן לכהנים ה"ל בחמץ שעבר עליו הפסח. ולא תקשי לרב זעירא ממה דאמרינן לעיל שם (ק' ע"א) גזל הגר שאין בו שוה פרוטה לכל כהן וכהן לא יצא ידי חובתו מ"ט דכתיב האשם המושב עד שיהא השבה לכל כהן וכהן פירש"י לכל כהן וכהן שבמשמר ומוסיף משלו עוד להשלים עכ"ל הרי דמוסיף לצריך ליתן יותר ממה שגזל (כד שיגיע לכל כהן וכהן שוה פרוטה) אך זה ל"ק דמלבד דהך מימרא לעיל אמר רבא ורבא באמת איבעי לן בזה כנז' דאי מתנה קאמר רחמנא הוי עפרא דעלמא ואינו יוצא ידי השבון בזה שלקח אך הרמב"ם (פ"ח מהל' גזילה הלכה ז' ח') פסק כהני תרי הלכות גבי הדדי דצריך להיות שוה פרוטה לכל כהן ובחמץ שעבר עליו הפסח מהני הרי שלך לפניך וא"כ אינו סותרות זא"ז ובע"כ התירוץ פשוט דבשאין בו שוה פרוטה

לכל כהן עכ"פ כשגזרו מהגר הי' בו שוה פרוטה (דאם אין בו שוה פרוטה ממילא אין בו דין השבון כלל) ועל כן צותה התורה גזה"כ בשה"ג שיהי' שוה לכל פרוטה לכל כהן במשמר זה אבל בחמץ שעבר עליו הפסח מעיקרא כשגזלו כן הרי הי' כעפרא דעלמא והרי הן לפניהם (כפירש"י שם) ואינו מחוייב לתת יותר ממה שגזל לר' זעירא כנז'. וז"פ: ה) ואמנם להבין בדברי רבינו הרשב"א והריטב"א והר"ן בגיטין דבכל איסורי הנאה קאמרינן כתותי מיכתת שיעוריי' במידי דצריך שיעורא ורק באיסורי הנאה העומדים לשריפה אז גם במידי דלא צריך שיעורא המה כשורפים דמי וכאין נחשבו עכ"ד. ובזה יובן דברי הריטב"א בסוכה (ל"ה ע"א) ד"ה ושל ערלה פסול שמפרש בש"ס שם דגם פלוגתא דר' חייא בר אבין ור' אסי לפי המסקנא דבהיתר אכילה לכ"ע לא פליגי דבעינן וכ' הריטב"א וז"ל כלומר שאין לו בה הנאה לעולם אלא שעומדת לשריפה וכתותי מיכתת שיעורא ואשכחן כי האי לישנא בריש פרק כל שעה מנין לחמץ בפסח שהוא אסור בהנאה שנאמר לא יאכל חמץ לא יהא בו היתר אכילה ולפי שכל ההנאות מביאות לידי מאכל קרי לי' היתר אכילה וכו' דטעמא סברוהו משום כתותי מיכתת שיעורא עכ"ל ע"ש והיינו הריטב"א לשיטתו בגיטין כנז' דכתותי מיכתת שיעורא לא תלוי בכל העומד כלל ע"כ כתב בזה שפיר דמטעם דאינו ראוי לאכילה וגם להנאה אסור ע"כ הוא עומד לשרפו ממילא ולא מטעם החיוב לשרפו וכל העומד וכו' רק משום דאין הדרך להחזיק בביתו דבר כזה שהוא אסור בהנאה ולמה זה יפנה מקומו לו ע"כ הדרך ועומד במנהג העולם שישריפוהו ומטעם זה כתותי מיכתת שיעורי' ובדברי הריטב"א בזה יתיישב קו' התוס' שם דלמה לא אמרינן בש"ס בשל ערלה דפסול מטעם כתותי מיכתת שיעורא כמו בשל אשירה ושל עיר הנדחת ולמה צריך טעם אחר משום דאין בו היתר אכילה או דין ממון ובאמת על תי' התוס' שתירצו משום דאשמעינן הנך טעמא לענין ערלה דנ"מ לענין מעשר שני כדמסקינן איכא ביניי' מעשר שני ועדיין קשה לכאו' דהא נפיק מיני' קולא שלא כדת מהאי טעמא דנמצא ביו"ט שני דל"ש לכם ול"צ לדין ממון נמצא כשר ובאמת שייך בי' כתותי מיכתת שיעורא ואסור גם ביו"ט שני ומה דמקשה התוס' בלולב של אשירה ושל עיר הנדחת תיפוק לי' משום דין ממון ותי' משום יו"ט שני דכתותי מיכתת שיעורא זה ניחא דלחומרא אשמעינן טעמא זה דאסור משום זה גם ביו"ט שני. אבל לאשמעי' בי' טעם שנוכל אליבי' לטעות לקולא יוקשה מאוד (וע' כפות תמרים שם קצת מזה) וצריכין לדחוק דהתוס' ס"ל דבאמת לא הדרי בי' הש"ס מטעמא דכתותי מיכתת שיעורא דתני מקודם גבי אשירה וזה שייך ממילא גם בזה רק אשמעינן עוד טעם דנ"מ לענין מעשר שני. ובדבריהם אין מפורש זה. אבל לפי דברי הריטב"א ניחא ומבואר כן

בדבריו דאדרבא הך טעם דהיתר אכילה הוא רק ביאור ופירוש למה דקאמרינן כתותי מיכתת שיעורא והוא מחזק הטעם דכתותי מוכתת שיעורא כנ"ל. ובזה י"ל שפיר מיושב מה דקשה מדברי הש"ס אלו בסוכה דקאמר. של אשירה וכו' מ"ט כיון דלשריפה קאי כתותי מיכתת שיעורא עכ"ל הש"ס ומזה ראי' לדברי רש"י שם (דף ל"א ע"ב) ד"ה אשירה דמשה משום דלשריפה קאי כתותי מוכתת שיעורי' משמע רק משום דבמצותו לשריפה קאי משום ואשיריהם תשרפון באש אבל התוס' והרשב"א והריטב"א כנ"ל דס"ל דכתותי מיכתת שיעורא אינו דוקא משום כל העומד ובאמת שייך כתותי מיכתת במידי דב"ע שיעורא גם הך דאינו עומד במצותו לשריפה ואיך יפרנסו דברי הש"ס סוכה (דף ל"ה) דקאמרי' בפירוש דמשום דלשריפה קאי כתותי מיכתת שיעורי' משמע רק דלשריפה קאי במצותו אמרינן כתותי מיכתת וכו' ולא זולת ולפי"ד הריטב"א בסוכה שהבאנו בזה דכתותי מיכתת היינו משום דעומד לשריפה היינו ממילא כיון דאסור בכל הנאה ולמה הוא לו ע"כ בודאי ישרפנו כמו שביארנו ע"כ ס"ל להריטב"א לשיטתו בע"כ דהפי' בש"ס כיון:

דלשריפה קאי היינו דקאי לשריפה כיון שאסור באכילה ובהנאה ולמה הוא לו ובודאי ישרפנו כמנהג העולם ולא מטעם דעומד במצוה או חיוב לשרפו כנז' ול"ק לשיטתם:

אולם מה שהכריחם להרשב"א והריטב"א כנז' לסברא זו לומר דכתותי מיכתת שיעורא בע"כ שייך גם בלא כל העומד נ"ל עפי"ד התוס' בסוכה (ל"א ע"ב) ד"ה באשרה דמשה שהקשו מר"ה בשופר של ע"א דאם תקע יצא וכן ביבמות בסנדל של עכו"ם חליצתה כשירה ולא אמרינן דכתותי מיכתת שיעורא ותי' התוס' דהתם מיירי בע"א של נכרי דיש לה ביטול. והאי דקתני לא יצא בע"א של ישראל שאין לה ביטול עולמית עכ"ד ולכאורה קשה דמה זה מועיל שהוא ע"א של נכרי הלא כתותי מיכתת שיעורא וא"ת שעומד להיות מותר ע"י שיבטלה הנכרי דהא בע"ז של נכרי מהני רק שיבטלה הנכרי הלא אדרבא סתם מחשבת נכרי ורצונו לע"ז ולא לבטל את הע"ז ואדרבא אינו עומד שיבטלה הנכרי ולמה כשר בדיעבד אלא ודאי מזה דהך דכתותי מיכתת שיעורא אינו תלוי בסברא דכל העומד כלל ע"כ אף שאינו עומד הע"ז של נכרי לבטלה ואדרבא כנז' מ"מ אינו תלוי בכל העומד להיות כלל רק כיון שיכול הנכרי לבטלה שוב ל"ה כתותי מיכתת שיעורי' משא"כ בישראל דאין לה בטילה ומזה הוכריחו מהש"ס דכתותי מיכתת לא תלוי בכל העומד כנז':

וגם ממה דפי' הריטב"א בפלוגתא דר' חייא בר אבין ור' אסי כנז' דהכרחנו דעל כרחך כן הפי' לשיטתם דכיון שאין בו הנאת אכילה על כן ישרופוהו ממילא ולא יחזקוהו

במקומו בביתו לריק דאל"כ וכשיטת התוס' שם אז יוקשה הקושיות שהקשנו שם ולפי"ז הוכיחו מגמ' שיטתם דכתותי מיכתת שיעורא אינו דוקא כשעומד לשריפה במצותו רק כיון שעומד ממילא מפני איסור הנאתו כנז':

ועוד יובן בזה שפיר דברי הריטב"א לעיל בסוכה על המתני' אתרוג הגזול וכו' ד"ה של ערלה ושל תרומה טמאה שכ' ג"כ מזה וז"ל והנכון דטעמא דמשום דערלה הוא מן הנשרפין וכתותי מיכתת שיעורי' שאין לה היתר לעולם כשם שיש לאשירה דעכו"ם וכן דתרומה טמאה ואע"ג דתרומת אתרוג שהוא תרומת פירות דרבנן בעלמא היא כל היכא דקאי לשריפה מידי טעמא להוי כתותי וכו' ופסולו מן התורה עכ"ל הריטב"א ולכאו' זהו דבר חדש דהיכא דעומד לשריפה רק מדרבנן אז פסול מה"ת וזהו תלוי בפלוגתא דרבוואתה באינו ראוי מדרבנן אם הוי ראוי מדאורייתא אך לפי דברינו הנז' דהריטב"א לשיטתו מפורש יובן שפיר דפשיטא לי' דגם אם תרומת פירות דרבנן מ"מ הוי כתותי מיכתת שיעורא ופסול מה"ת כיון דס"ל דכתותי מיכתת שיעורא גם בעומד ממילא לשריפה מפני איסור הנאתו אז הדרך לשורפו ממילא גם בלא מצוה לשורפו מ"מ כשעומד לשרפו מדרבנן לא גרע מהך דהך דעומד ממילא כיון דמ"מ עומד לשריפה (דבודאי יקיים דרבנן והוא כעומד ממילא ועוד ג"כ נוסף מטעם שריפתו מדרבנן) ע"כ כתותי מיכתת שיעורי' ושוב הוי פסולו מה"ת. ונכון בעה"י:

והנה בחולין (ק"מ ע"א) בתוס' ד"ה למעוטי צפרי עיר הנדחת כתבו וצ"ע בבהמת עיר הנדחת אם עבר והקדישה והקריבה אם הוא קרבן כשר כיון דלשריפה קיימא עכ"ל. ולא זכיתי להבין עומק כונת רבינו בעלי התוס' במה שכתבו שצ"ע. כי לכאורה פשוט הוא כיון דכתותי מיכתת שיעורא כיון דעומד לשריפה ואין בו שום תמות ושלימות ואיך יוכשר לקרבן גם בדיעבד ואם נאמר כונתם במה שכתבו באם עבר והקדישה והקריבה היינו באומר הרי זו עולה על בהמת עיר הנדחת והקריבה ואז י"ל אף שכתותי מיכתת שיעורא מ"מ כיון דסוף כל סוף רק זו הקדיש לו יהא רק כעפר בעלמא הרי זה שהקדיש מקריב ולא אמר רק הרי זו שאם נגנבה או נאבדה אינו חייב באחריותה והרי זהו שהקדיש מקריב וכעין שכתבנו לעיל (בסי' זה אות ד') עפי"ד הש"ס בב"ק דהאי דירית מורית ובזה לא שייך דמתנה דאמר רחמנא דניתוב וז"א שוה כלום כיון דרק זה הקדיש ואינו מתנה וגם י"ל שס"ל להתוס' דבהרי זו יצא ידי קרבן כנז' רק באומר הרי עלי עולה נסתפקו בצ"ע אם דומה בזה עכ"פ להרי זו כיון שרק על אותו בהמה הי' כונתו או לא דמי להרי זו וכיון שנתחייב באחריות בהרי עלי עולה י"ל דדמי למי שנתחייב קרבן חטאת או אשם דנראה פשוט דאינו יוצא בקרבן של עיר הנדחת דכעפר בעלמא

וכמאן דליתא הוא. אולם גם אם נחליט כזה דהיכא שנתחייב בקרבן בודאי לא יצא י"ח בבהמה של עיר הנדחת עדיין קשה לן בגמ' שם דאמרינן ע"מ דנאמר שתי צפרים חיות טהורות דבא למעט של עיר הנדחת ומקשי' אי לשיכוח לא אמרה תורה שלח לתקלה אלא בשחיטה פירש"י אפי' ההוא דשחיטה הוא ולא אכלי לה ויכול לשורפה אחר שחיטה לא תיתי מעיר הנדחת עכ"ל ועדיין קשה מה זה דיוכל לשורפה אחרי שחיטתה הלא עכ"פ כשעומד לשריפה כתותי מיכתת שיעורא וכעפרא בעלמא הוא דהלא מיירי בקרא במצות צפורי מצורע שמביא לחובתו וטהרתו ואיך יצא בזה ידי חובתו ולמה צריך קרא ע"ז למעט צפור השחוטה שהוא מעיר הנדחת וי"ל לכאורה כיון דמיירי בצפרים וקיי"ל תמות וזכרות בבהמות ואין תמות וזכרות בעופות ע"כ אף דאמרי' כתותי מיכתת שיעורא מ"מ כיון דאינו טריפה כלל רק כתותי מיכתת כאלו אינו בשלימות י"ל דעכ"פ לא גרע מבעל מום שאינו טריפה דג"כ כשר בעופות לקרבן כנז' אך עדיין קשה דמקשי הש"ס דל"צ קרא משום דלא אמרה תורה שלח לתקלה אם כי הוא קושיא רחוקה דהך אינה תקלה מדינא כיון דהמוצאה יסמוך שפיר על רובא דעלמא ויאכלה בהיתר (ועיי' בשו"ת דבר משה קמא להג' מהאראדענקא סי' א' בזה) בהכרח לומר כיון שיגיע עכ"פ מכשול גם בלא הודע להאוכלה ע"כ ל"ש לומר דאמרה תורה שלח וכו' אך גם זהו רחוק שיגיע הצפור לישראל דהא רובא דעלמא עכו"ם נינהו וכשיצדוהו המה יצדוהו וגם אם ניחוש למיעוטא דהישראל יצודו הלא יסמוך בהיתר על הרוב באמת כנז' ועכ"ז חש הגמ' להקשות. ולא חש להקשות בדבר פשוט דכתותי מיכתת שיעורא כיון דעומד לשריפה ול"צ קרא כנז' ובהכרח לומר דהך דצפור הוי כמידי דלא בעי שיעורא ודמי לסנדל של ע"א לענין חליצה דהוי כלא בעי שיעורא כמ"ש התוס' בכמה מקומות ועיי' כ"מ (בפ"ח מה' סוכה ולולב) ובהכרח לומר דהוא לשי' רש"י שכ' דכתותי מיכתת שיעורא הוא רק משום דעומד לשריפה ולפי"ז בצפור של עיר הנדחת אף דעומד לשריפה מ"מ כיון די"ל דדמי לסנדל דלא בעי שיעורא ע"כ לא הוי כתותי מיכתת וכו' משא"כ לשי' הרשב"א והריטב"א והר"ן כנ"ל דבאיסורי הנאה העומדים לשריפה גם במידי דלא צריך שיעורא כשרופים דמי וכאין נחשבו ממילא האיך יצא י"ח הקרבן הלא כאין נחשב. ואולי זה הי' סברת התוס' שנסתפקו והניחו בצ"ע. ובאמת יפלא האיך יש להסתפק דיהי' מהני הקרבן של בהמת עיר הנדחת והא פסקינן ביו"ד (סי' י"ג) בן ט' חי שנמצא במעי שחוטה כשירה שגדל ובא על בהמה דעלמא והוליד א"נ איפכא וכו' אותו הולד אין לו תקנה בשחיטה שאין שחיטה כ"א בסימנים שלמים והאי חלק סימניו שמצד בן פקוע כשחוטים הם מדאורייתא וכ' התב"ש דגם אם ולד זה שאין לו תקנה בא אבהמה דעלמא ג"כ אין לו

תקנה דלעולם אין כאן סימנים שלמים דקצת מהם כשחוטין דמיין וכן כאן בבהמה וגם בצפור כיון דבעינן שחיטה בסימנים שלמים ושחט את הצפור האחת וכו' איך שייך לומר לדעת הנ"ל דכתותי מיכתת שיעורא א"כ הסימנים אינם שלמים לשוחטן וכן שארי האברים ונחזי אנן בתוס' עירובין (דף פ') הנ"ל בשם רבינו אברהם גבי לחי של אשירה דא"צ שיעור ברחבו והוי כאלו הדביק הכתותים והדביקם לכותל כל שיוכל להעמיד ברוח הוי היכר לענין לחי ומהני אבל הכא בצפור כיון דכתותי מיכתת באופן כזה מפני שעומד לשריפה הלא הוא כאלו נכתתו כל איבריו ואיך יוכשר לקרבן ע"כ צע"ג:

והנה בשעה"מ (פ"ד מה' גירושין) שם בסוף דבריו כ' דמדברי התוס' בחולין אלו משמע דס"ל כר"ש דכל העומד וכו' דהא בהמה לקרבן מידי דלא צריך שיעורא הוא עכ"ד ולפי מה שכתבנו אין ראי'. ואדרבא י"ל דבזה הוא דנסתפקו התוס' ע"כ הניחו בצ"ע והיינו אם הלכה כר"ש או שי"ל דזה הוי מידי דצריך שיעורא כיון שהוא בעל מום אם נאמר דכתותי מיכתת שיעורי' כמו שביארנו. והנה למה שהקשיתי לעיל מצפרי עיר הנדחת למה צריך קרא למעט הנה א' מהתלמידים שיחיו העירוני דהך מימרא דצפרי עיר הנדחת צריך קרא למיעוטי הוא מר' נחמן בן יצחק והנה ר' נחמן לשיטתי' דאמרינן במנחות (ק"ב ע"א) אמר רב אשי אמריתא לשמעתי' קמי' דר' נחמן אפי' תימא לן ממש ואפי' תימא דפגול בזריקה דאי בעי פריק אמר אי בעי הוי זריק לא אמרינן ע"ש בפירש"י דהיינו דברים בעלמא אמרינן כל העומד אבל במידי דתלוי במעשה לא אמרינן כל העומד ע"כ ר' נחמן לשיטתי' בזה דתלוי בשריפה היינו בצפרי עיר הנדחת שישרפנו ע"כ לא אמרינן כל העומד ולא כתותי מיכתת וכו' וצריך קרא למעט צפרי עיר הנדחת עכ"ד והנה מלבד דזה תלוי אם נאמר דהוי מידי דלא בעי שיעורא כמו שביארנו לעיל) אך זהו רק לשי' רש"י בגיטין (ל"א ע"ב) דר' נחמן סתם הוא ר' נחמן בר יצחק אמנם לשי' התוס' שם דפליגי ע"ז וס"ל דהוא ר' נחמן בר יעקב וכן הרבה להשיב והביא הגאון בסדר הדורות ראיות רבות המפורש בש"ס דר' נחמן מחולק עם רנב"י הרי מפורש דר' נחמן סתם אינו ר' נחמן בר יצחק עיי"ש אך התוס' כ' שם במנחות דאם גרסי' ר' נחמן בר יצחק ניחא עיי"ש ולפי"ז נכונים דברי הנ"ל די"ל דר' נחמן בן יצחק לשיטתו בחולין כנז':

ז) ובדברי מרן הכ"מ (שהבאתי לעיל אות ו') שבפ"ח מה' סוכה ולולב דלכך כשר סנדל של ע"א בדיעבד משום דלא צריך שיעור קבוע ול"ש כתותי מיכתת שיעורא. לא זכיתי להבין דבריו ז"ל דהא פסק הרמב"ם בפ"ד מהל' יבום וחליצה (פ"ד הלכה כ') דסנדל של תקרובות ע"א ושל עיר הנדחת פסול בדיעבד ומקורו מש"ס יבמות (דף ק"ג) דתקרובת ע"א משום דאין לה בטול עולמית לכך פסול בדיעבד משא"כ בסנדל של ע"א דנכרי דיש

לה בטול כמו דחילקו בש"ס סוכה באשירה דמשה דאין לה בטול דלא תקשי מהך דאם נטל יצא וכמ"ש התוס' שם ביבמות ג"כ חילוק זה ובע"כ אין הטעם כלל משום דל"צ שיעור רק משום דיש לה בטול וכ"כ בב"ש (אהע"ז סי' קס"ט ס"ק כ"ב) ע"כ דברי מרן הכ"מ צ"ע:

ח) ובמה דפתיחנא אבא בזה בחתימת דברינו בש"ס דב"ק דף ע"ו הנז' דאמר ר"ש פרה נפדית על גבי מערכתה אם מצא אחרת יפה הימנו ועל כן הוי עומדת לפדות. וקשה הדבר להולמו ולהבינו לענ"ד דהן אמת לר"ש לא בעינן שיהי' הדבר עומד בודאי רק ראוי מטעם מצוה וכנ"ל מתוס' סוטה והכי דכיון דמצוה לשחוט אחרת נאה הימנה משום מן המובחר ע"כ שוב הוי עומד גם כשנשחטה כבר כיון דיכולין לפדותה אמנם יפלא מאוד דהלא מילתא דלא שכיחא הוא במציאות לפי"מ דאמרינן בע"ז (דף כ"ד) ובקדושין (דף ל"א) במעשה דדמא בן נתינה שנולד לו פרה אדומה והי' אומרים שגם אם יבקש כל ממון שבעולם יתנו לו כי באמת לא הי' שכיח בהרבה והרבה דורות רק פרה א' כמו דתנן במתני' פרה (פ"ג משנה ה') שעד עזרא עשו שנים ומימות עזרא ואילך רק חמשה צא וחשוב כל הדורות מזמן המשכן בימי משה רבינו עד חורבן בית שני תוב"ב כמה יגיע לכמה וכמה דורות רק לפעמים פרה א' ואיך הי' שכיח מיד כששחטו האחת שיהיו מוצאין אחרת יפה מיד ויפדוהו וגם בהך דמצוה לפדותה כשמצא אחרת יפה ממנה צריכין לדקדק לפי מה דפסקינן (באו"ח סי' תרנ"ו עיי"ש) הידור מצוה רק עד שליש בדמיו ולפי"ז כשהיו נותנים למשל מאה אלף כשמצאוהו נמצא כשמצאו אחרת יפה ממנה מעט יהיו צריכין לפי"ז עד שליש מלגאו יותר בעד השני ומה יעשו באם לא ירצה המוכר למוכרו בעד מחיר זה ולכל זה יש לתרץ בדוחק דמיירי כשיארעו כל התנאים האלו וימצאו אחרת יפה מיד וימכרוה המוכר בדמים שירצו אבל לפי מה דאמרינן שם בסוגיא בע"ז דצריכין לשמרה משעה שנוצרה מחשש נרבעה ואיך שמרו את השני' ואם באמת שמרוהו כ"כ זמן זמנים טובא א"כ למה לא נודע ממנה רק תיכף ומיד אחרי ששחטו הראשונה ואם אולי ידעו מהשני' ושמרוהו באמת משעה שנוצרה וא"כ קשה למה שחטו את הראשונה כשידעו שיש יפה ממנה ונשמרה ג"כ ואיך יתואר זה במציאות קשה להבין בפרט איך שייך בזה כל העומד לר"ש בדבר זה במילתא דלא שכיחא כזה וצ":

ט) והנה במה שכתבנו לעיל אות ב' בדברי התוס' בעירובין בלחי של אשירה. הנה בט"ז או"ח (סי' שס"ג ס"ק ה') הקשה על הב"י שכ' דבלחי של אשירה שעומדת לשריפה מ"מ אפשר שיעשה ממנה אפר ויגבל ונעשיה ממנו עמוד ומהני משום לחי והקשה הט"ז

דהוא נגד משנה שלימה דאפר הנשרפים אסור בהנאה וא"כ צריך לפזרו ובנתיב חיים שם תי' וכ' דא"כ יהי' מוכרח לומר דגם התוס' שם בעירובין (היינו לתי' רבינו אברהם דהוי כמו שהדביק הכתיתין שזכרנו לעיל ואם לדברי המתני' הלא צריך האפר לפזרן (ולא לדבקו) נעלם ממנו דברי המתני' הנז' אלא ודאי רק משום דמצות לאו להנות נתנו. וכ"כ שם בפמ"ג דהוי מצוה דרבנן ולאו ליהנות ניתנו דאף דמטלטל דבר הרשות מ"מ הוי מצוה לגבי זה משא"כ בסולם של אשירה עיי"ש ויש לדון בזה לפי מה שכתבנו במנח"א (ח"א סי' ל"ט) דבדבר מצוה דרבנן שצריך לו לצורך דבר רשות יש ראי' מגמ' לד' הרז"ה וי"ל דבדרבנן מצות ליהנות ניתנו בכה"ג עיי"ש וגם הכא צריך לטלטול רשות והלחי דרבנן אך לדברי השעה"מ (פ"ח מהל' לולב) במצוה דרבנן שאין בה הנאת הגוף פשיטא דמצות לאו ליהנות ניתנו. אולם בישועת יעקב (או"ח סי' שס"ג סעי' ח') העיר בזה ג"כ דהא אין מערבין ערובי תחומין רק לדבר מצוה משא"כ עשיית לחי שמתיר טלטול לדבר הרשות (והיינו כדברינו לעיל) אך דברי הישיע"ק צ"ע וקשים לע"ד במה שכתב לחלק בין לחי לקורה דלחי העומד מאליו כשר ע"כ לא איכפת לן במה שעשה באיסור הנאה (גם אם נאמר דמצות ליהנות ניתנו. כפי דבריו. משום דהוי לדבר הרשות) משא"כ בקורה דלא מהני כשנעשה מאליו ע"כ אין לעשות בעצי אשירה איסורי הנאה. וזה קשה דמה מהני דלחי עשוי מאליו כשר אבל הכא כשנעשה מעצי אשירה גם כשנעשה מאליו מ"מ אסור ליהנות ממנה כפי שיטתו דמצות ליהנות ניתנו בזה כנז' וא"כ הי' צ"ל לאסור ליהנות בלחי גם בקורה. גם מה שהקשה שם דא"כ לפי"ז הוו"ל להש"ס שם בעירובין לחלק בין לחי לקורה משום דקורה צריך לעשותה לשם קורה ע"כ אסור באיסורי הנאה משא"כ לחי כנז' ולא לחלק כמדחלקי' בגמ' משום כתותי מיכתת דקורה צריך שיעורא. ותי' בישיע"ק משום די"ל דבדיעבד כשעשה אותה הקורה גם מעצי אשירה כיון שנעשית לשם קורה אפי' שהוא מאיסורי הנאה כשר בדיעבד ע"כ לא מחלקי הש"ס משום זה עכת"ד וז"א במחכת"ה כמו שכתבנו דגם בלחי הנעשית מאליו מעצי אשירה אסור ליהנות ממנה (כפי דבריו דשייך בזה מצות ליהנות כנז') וגם קורה גם כשנעשית בדיעבד מ"מ אסור ליהנות ממנה וכיון דאם נאמר דהלחי או הקורה אסורה לטלטל על ידה ולא התירה הטלטול א"כ לא נהנה ממנה כלל והרי הוא כתקון האיסור כמו דאמרינן במה"ב דלא יצא ובפרט בזה דהאיסור הנאה של אשירה הוא מדאורייתא והלחי או הקורה רק דרבנן וגם אינו מצוה חיובית דהא אינו מחוייב לטלטל על ידם ע"כ פשיטא שנאמר דלא מהני הלחי וקורה ואז לא יהנה מעצי אשירה ולא יעבור על דאו'. אלא ודאי פשוט דבקורה הוא משום דצריך שיעורא וכתותי מיכתת שיעורא כדאמרינן

בגמ' והלחי כשירה דל"צ שיעורא וכנז' ואי משום הנאה הוי בזה מצות לאו ליהנות ניתנו כמ"ש הנתיב חיים ולפי"ד השעה"מ ה' לולב הנזכר:

י) ובזה שכתבנו לעיל לחלק בענין כל העומד וכו' היינו רק בערך האיכות בזה י"ל במה שהקשה מהר"ם מינץ (להג' מאובין ישן) סי' ה' שהקשה דלכאורה צריכין להבין על כל חמץ דעלמא מדוע יעבור בב"י לפימש"כ הפוסקים דאינו עובר בב"י רק כשיש כזית אבל בפחות מכזית אינו עובר א"כ לדידן דקיי"ל כל העומד לשרוף כשרוף דמי וא"כ כתותי מיכתת שיעורי' כיון דהחמץ עומד לשריפה וליכא שיעור כלל עכ"ד. ולענ"ד י"ל דבאמת ל"ק דהא את"ל דאינו עובר עליו שוב אינו עומד לשריפה וכיון דאינו עומד לשריפה לא הוי כתותי מיכתת שיעורי' ושוב עובר עליו והוי היתר כרוך בצד האיסור ומתהפך לבלי תכלית וכבר כתבנו כ' מדברי התוס' בפסחים וב"מ דאזלינן בדאו' לחומרא א"כ ה"נ אזלינן לחומרא כלאו דר"י דעובר עליו. אך באמת י"ל מטעם זה לענין ללקות בודאי אין לוקין על ענין כזה בהיתר כרוך וכו' כיון דהוי כמו ספק מה"ת דאף דאזלינן לחומרא מדאו' (לד' הרשב"א) מ"מ אין לוקין על הספק וא"כ תקשי דל"ל להש"ס בפסחים (דף צ"ה ע"א) ללמוד דאינו לוקה על לאו דבל יראה ובל ימצא דהוי לי' לאו שניתק לעשה עיי"ש ובתוס' פסחים (כ"ט ע"ב) ד"ה רב אשי הא בלא"ה אינו לוקה דהוי רק כמו ספק משום היתר כרוך כנז' אולם לפי דברינו י"ל שפיר כיון דהך כל העומד היא ענין איכות לפי"ד התורה כנ"ל וכיון שאמרו חז"ל בחמץ שאינו ברשותו של אדם ועשאן הכתוב כאלו הוא ברשותו א"כ באיכותו הוא נמצא שעשאן הכתוב למצוי בעולם כדי שיעבור עליו וא"כ איך שייך כלל לומר מטעם דכל העומד לשרוף דהוי כתותי מיכתת שיעורי' כיון דכל העומד וכו' הוא רק ענין איכות עפ"י התורה. ועפ"י התורה אדרבא עשאן הכתוב כאלו ברשותו במציאות ולא כעומד לשרוף כנז':

סימן מא

בסוגיא דמצות לאו ליהנות ניתנו בעה"י

בר"ה (דף כ"ח ע"א) אמר רב יהודא בשופר של עולה לא יתקע ואם תקע יצא בשופר של שלמים לא יתקע ואם תקע לא יצא מ"ט עולה בת מעילה הוא כיון דמעל בה נפקא לחולין שלמים דלאו בני מעילה נינהו איסורא הוא דרכיב בהו ולא נפקא לחולין מתקיף לה רבא אימת מעל לבתר דתקע כי קא תקע באיסורא תקע אלא אמר רבא א' זה וא' זה לא יצא הדר אמר רבא יצא מצות לאו ליהנות ניתנו עכ"ל הגמ'. והנה יש לעיין וקשה למה הדר בי' רבא ובתחלה אמר א' זה וא' זה לא יצא וכי לא ידע רבא מהך דמצות לאו

ליהנות ניתנו ואם באמת ס"ל מעיקרא מסברא דמצות ליהנות ניתנו א"כ מאיזה טעם חזר בו לומר לאו ליהנות נתנו. ונ"ל ליישב בזה דבאמת הענין למ"ד מצות ליהנות ניתנו ולא יצא כתב בחי' הרשב"א (ביבמות ק"ג) ובריטב"א בר"ה (בסוגיין) וגם בספרי האחרונים בטורי אבן ובישועת יעקב או"ח (סי' תקפ"ו) ובשארי אחרונים דהוא כדי שלא יעבור על הל"ת כיון דההנאה רק מה שיוצא המצוה ע"כ אמרו דלא יצא וא"כ לא נהנה כיון שלא קיים המצוה ונמצא דיתוקן האיסור ע"כ לא יצא והוא כעין אי עביד לא מהני ובטורי אבן כתב דבכה"ג גם אביי (בכריתות) מודי דאי עביד לא מהני עיי"ש וגם הטעם דלא יצא למ"ד ליהנות ניתנו משום דהוי מצוה הבאה בעבירה כמ"ש הריטב"א ושארי מפרשים ז"ל ובס' תולדות אדם דיקדק למה צריכין ב' הטעמים משום דא עביד לא מהני כדי לתקן האיסור וגם משום מה"ב. אולם לפי דרך כמה גדולי אחרונים (ועיי' בישועת יעקב סי' תרמ"ט) ולדרכינו במנח"א (ח"ב סי' ס"ב וגם עיי"ש בסי' נ') שני הטעמים א' הם בשורשן כיון דגם מצוה הבאה בעבירה הוא מטעם אי עביד לא מהני כדי שיתוקן האיסור ע"י שלא יצא המצוה עיי"ש. והנה נחזי אנן אם באמת אמרינן דלא יצא המצוה הרי שוב לא נהנה (דהא ההנאה הוא רק קיום המצוה כנז') ושוב לא עשה איסור ושום עבירה ולמה לא יצא הרי אין כאן מה"ב עוד אולם זה תלוי ג"כ במה שכתבנו שם במנח"א לענין מה"ב דהוי ג"כ כמו היתר כרוך בצד האיסור ואזלינן לחומרא כמ"ש התוס' (בפסחים וב"מ) לענין עלה עלי' זכר דומיא דניחא לי' אף דלא ניחא לי' כיון שפרה אדומה שוה כמה אלפים מ"מ אם תאמר דכשירה הפרה שוב ניחא לי' כמו שכתבנו מזה באיזהו מקומן של שבחים פעמים רבות וגדולי האחרונים נטעו מזה שורש ויסוד ההיתר כרוך בצד האיסור ומתהפך לבלתי תכלית ומד' התוס' נראה שצריכין ליזול לחומרא בכגון דא ע"כ אזלינן לחומרא בשניהם דעבר האיסור או דלא יצא המצוה משום מה"ב גם שלא עשה האיסור דכיון שלא יצא המצוה לא עבר העבירה שתלויי' רק בקיום המצוה כנז' והא תינח בשארי מה"ב אך בהאי דמצות ליהנות ניתנו לכאורה יש לעיין האיך שייך לומר כזה למ"ד מצות ליהנות ניתנו דלא יצא המצוה כדי שלא יהנה מקיומה וא"כ קשה בדבר שתלוי בהנאה כיון שלא נהנה הרי לא עשה העבירה ולמה לא יצא המצוה ואין לומר דהוי מטעם היתר כרוך בצד האיסור כנ"ל במה"ב זה לא שייך בהנאה לומר דמטעם היתר כרוך וכו' דכיון דהוא בזה רוצה לצאת המצוה וגם אין רצונו ליהנות דהא בזה שיהנה יעבור העבירה וגם לא יצא המצוה עי"ז ואיך נאמר לחומרא לתפוס החבל בשני ראשין דנהנה בע"כ שלא לרצונו ושלא יצא המצוה והרי הני מילי והרי לא עבר העבירה ולמה לא יצא) אך הנה בענין הנאה בע"כ פליגי אביי ורבא בפסחים (דף כ"ה ע"ב) ורבא

ס"ל דהנאה הבאה לאדם בע"כ אסור ומעתה רבא לשיטתו ס"ל שפיר בזה דא' זה וא' זה לא יצא המצוה ובע"כ משום שנהנה והוי מה"ב דאף אם נחשב ההנאה בזה שלא לרצונו מ"מ רבא ס"ל דהנאה בע"כ ג"כ אסור וא"כ עבר ע"כ ס"ל לחומרא ולא יצא כנז'. ושוב הדר אמר רבא א' זה וא' זה יצא משום דמצות לאו ליהנות ניתנו היינו אף דאנא ס"ל הנאה הבאה לאדם בע"כ אסור מ"מ זהו רק בדבר חולין ואיסור אבל ''מצות'' ללה"נ ולא מיבעיא לדעת הרשב"א שהוכיחו בפוסקים דגם הנאת הגוף בהדי מצוה לא נחשב מחמת עול המצוה א"כ הרי גם הנאה שהוא לרצונו הנאת הגוף לא נחשב גבי המצוה מכ"ש הנאה הבאה לו בע"כ שלא לרצונו כעין היתר כרוך וכו' בודאי לא נחשב אצל המצוה וגם לדעת הפוסקים דהנאת הגוף בהדי מצוה אסור מ"מ הנאת המצוה בעצמותה בודאי לא נחשב וא"כ כ"ש דל"ש כלל גבי מצוה הנאה הבאה בע"כ וא"כ לא עבר וע"כ יצא המצוה. ובזה מיושב מה שהקשינו מה קס"ד דרבא ולמה הדר בי'. ובזה יש ליישב ג"כ מה שהקשוני מופלג א' ע"מ דאמר רב יהודא שופר של עולה לא יתקע ואם תקע לא יצא מ"ט עולה דבת מעילה הוא כיון דמעל בה נפקא לחולין הלא בקס"ד דמצות ליהנות ניתנו אם נאמר הטעם כמ"ש המפרשים הנ"ל כי היכא דליתקן האיסור וא"כ הך דמעילה הוא רק כשנהנה ע"י קיום המצוה וזהו הנאתו ומעילתו בעולה ונמצא דיצא וגם עבר על מעילה ולא נתקן האיסור מעילה רק דנפקי לחולין ועי"ז יצא ולא הוי מה"ב אבל קשה למה לא נאמר בשופר של עולה ג"כ דלא יצא ונמצא דלא נהנה מקיום המצוה ולא עבר על לאו דמעילה עכ"ד. אולם לדרכנו יתיישב שפיר כיון דהך דלא יצא כדי דיתוקן האיסור ובאמת יש לומר להיפך דהשתא יצא כיון דלא עבר ורק מטעם דהיתר כרוך דאזלינן לחומרא כנז' והתינח בשלמים דלאו בני מעילה נינהו ואמרינן באמת דלא יצא משא"כ בעולה דבת מעילה הוא שפיר קאמר רב יהודא דיצא ול"ש להקשות דנאמר דלא יצא ולא מעל ז"א דכיון שיש לומר להיפוך ג"כ (דאם לא יצא הרי לא מעל ושוב יצא וא"כ שוב מעל דהרי נהנה בקיום המצוה אם נאמר שיצא) והוי כהיתר כרוך וספק דאזלינן לחומרא ולא לקולא וכשנאמר דלא מעל עי"ז יהי' פטור מתוספות חומש וקרבן מעילה ונמצא ע"י ההיתר כרוך ליזול לקולא לפוטרו מחומש וקרבן ובהיתר כרוך אזלינן לחומרא ולא לקולא בדאו' ע"כ לא אמרינן כן. ואתי שפיר:

ב) והנה בתוס' שבועות (מ"ד ע"ב) ד"ה ורב יוסף הקשה מסגיין דהמודר הנאה משופר וכן ממעיין מותר לתקוע או לטבול בו טבילה של מצוה והא שומר שכר הוי לרב יוסף דרווח פרוטה דר"י אם יבא עני באותו שעה ותי' דיכול לכוון לתקוע באותו שעה שלא יבא עני משא"כ בשוטח הבגד לצרכה בכל פעם דלא יוכל לכוין זה בכל פעם וע"ז הקשה בישועת

יעקב בתשו' בנו הגאון ז"ל (בה' ר"ה) ובשארי אחרונים דמה יענו התוס' להך מימרא דר"י דשופר של עולה ושלמים הנ"ל דהתם בע"כ מיירי בשוגג דבמזיד ל"ש בי' מעילה ובשוגג ל"ש לומר שידע בתחלה לכוין השעה שלא יבא עני. ולולא דבריהם ז"ל נ"ל לתרץ קו' התוס' (בשבועות כנז') עפי"ד הירושלמי (שקלים פ"ב הלכה ב') בהנותן שקלו לחבירו לשקול ל ידו ושקלו על ידי עצמו אם נתרמה התרומה מעל ופריך בירושלמי מה נהנה (פי' בקרבן העדה ולמה תנן שמביא קרבן מעילה דמאי נהנה דקעביד מצוה לאו הנאה הוא דמצות לאו ליהנות ניתנו עכ"ל) ותירץ בירושלמי אמר רב אבין בשם רבנן דתמן מכוין שב"ד ראויין למשכן ולא משכנו כמו שנהנה (שהציל עצמו בממון ההקדש ונהנה בשקל הזה. קרבן העדה). ובדברי הירושלמי אלו כן יובן דברי הרשב"א (ביבמות ק"ג) בסנדל של ע"ז שכ' ואי משום איסורי הנאה מצות לאו ליהנות ניתנו ואי משום שנהנת שנתירת לעלמא בכך מ"מ עכובא משום מצוה דרמיא עלה היא ומצוה לאו הנאה הוא עכ"ל הרשב"א והיינו כמו דברי הירושלמי הנז' דבאמת אם לא יתן השקל ג"כ לא הפסיד רק שחיסר מצוה (לולא התי' משום דממשכנין על השקלים) והוי מצות ללה"נ וה"נ הרי יכולה להנשא גם בלתי החליצה רק המצוה והאיסור תורה הוא דמעכבה וזהו אינו הנאה גשמיות ומצות ללה"נ וז"ב. ומעתה נחזי אנן בפרוטה דרב יוסף מה נהנה שייך בזה דלא יצטרך ליתן הפרוטה לעני אם יבוא. הא גם אם בלא"ה לא יתן כלל הפרוטה לעני לא הפסיד רק מצוה ומצות לאו ליהנות ניתנו ובזה לא שייך תי' הירושלמי משום דממשכנין על השקלים דהכא בצדקה אף דפסקינן (ביו"ד סי' רמ"ח סעי' א') דכופין על הצדקה היינו כשאמדוהו הגבאים ליתן להקופה כפי ערכו אז כופין הב"ד אבל אין ממשכנין אותו ליתן לעני זה דוקא הבא אז בשעת השופר וא"כ שוב הוי רק חיסר מצוה אם לא נתן לו אז כלל ומלכהכ"נ ולק"מ קו' התוס' מפרוטה דרב יוסף. ויהי' מזה כמו סייעתא לדברי המהרש"ל ביש"ש (ב"ק פ"ו סי' ט') שהקשה להנך פוסקים דס"ל כפרוטה דרב יוסף ולפי דרכינו נמצא ג"כ דהך פרוטה דרב יוסף הוא רק למ"ד מצות ליהנות ניתנו א"כ למה פסקו בפוסקים (בטוש"ע חו"מ סי' ר"ס סעי' ט"ז) כרב יוסף בזה ולפי דאנן פסקינן מצות לאו ליהנות ניתנו נמצא לפי"ד הירושלמי וגם הרשב"א הנ"ל דל"ש פרוטה דרב יוסף משום דמללה"נ וצ"ע כעת:

ג ובדברי הרשב"א הנז' שהקשה דהא נהנית שניתרת לעלמא בחליצה זו ותי' משום דהוי מצוה וללה"נ. הנה הקשוני המופלג הנז' עפי"מ שהוכיחו גדולי האחרונים ז"ל דהרשב"א ס"ל דבהנאת הגוף בהדי מצוה ג"כ הוי מצות ללה"נ והוכיחו זה רק מדברי הרשב"א בנדרים בהנאת תשמישך עלי שהקשה דהא מצווה במצות עונה ומפלה"נ עיי"ש ולא

תירץ כתי' הר"ן שם משום דהוי הנאת הגוף בהדי ולא אמרינן מללה"נ מזה הוכיחו השער המלך (פ"ח מה' לולב) ושארי אחרונים דהרשב"א ס"ל גם בהנאת הגוף בהדי מצוה דמכלה"נ ועפי"ז הקשו על הרשב"א ממודר הנאה ממעיין דאינו טובל בו בימות החמה משום הנאת הגוף ותי' השעה"מ עפי"ד המאירי דהיכא שההנאה באה אחרי המצוה מפני שאחר שטבל אז נהנה וכו' ובכה"ג לא אמרינן מללה"נ. (ובאמת כדברים האלו מבואר בריטב"א ר"ה בסוגיין וכן הוא ברשב"א שהוא להריטב"א על סוכה דף ל"א שכ' דמשום שכר מצוה למ"ד שכר מצוה בהאי עלמא איכא ל"ש ליהנות ניתנו דהא אין השכר מיד בשעת מעשה אך ממ"ש שם בריטב"א דהא גם הטובל להנה שנטהר מטמאתו הנה לפי"ד הרשב"א הנז' הרי גם הטהרה מטומאה הוא רק ציוי של תורה ואין הנאה גשמיות כלל וא"כ ממילא ל"ש בזה לומר דהוי נהנה דהא גם זה הוא מצוה וללה"נ ואין לומר דהוי נהנה כדי שיניחוהו ליגע בטהרות היינו כשגם אם מצד עצמו ירצה לעבור על מצות התורה לא יתנוהו אחרים לעסוק בטהרות וכשיטבל ויטהר יניחוהו. ז"א דא"כ קשה מה שכתב הרשב"א דגם מה שניתרת היבמה לשוק לא הוי רק הנאת מצוה. הא יש לומר דאינו הנאת מצוה בלבד דהא גם אם תרצה לעבור ולהנשא ימנעו אחרים ממנה מפני האיסור יבמה לשוק ועכ"ז ס"ל להרשב"א דהוי הנאת:

מצוה בלבד) וא"כ קשה למה לא תי' הרשב"א ביבמות דע"כ לא נחשב ההנאה במה שניתרת להנשא משום שהוא הנאה שלאח"כ אלא ודאי דלא ס"ל להרשב"א כתי' המאירי וגם כשהנאה אח"כ ס"ל הוי מצות ללה"נ (וכמו דהוכיחו כל עיקר דס"ל להרשב"א הנאת הגוף בהדי מצוה מדלא תי' בנדרים משום הנאת הגוף ע"כ מוכרח דלא ס"ל כתי' הר"ן בהנאת הגוף כנז' ה"נ יש להוכיח ממה דלא. תי' הרשב"א ביבמות כתי' המאירי בהנאה שלאח"כ). וא"כ עדיין קשה על הרשב"א במה דס"ל כפי שהוכיחו בהנאת הגוף בהדי מצוה וקשה מהנודר הנאה ממעיין שאינו טובל בימות החמה ול"ש כתי' המאירי בהנאה שלאח"כ כיון דנראה דהרשב"א לא ס"ל כן. ונ"ל לתרץ דבאמת י"ל דס"ל להרשב"א כדברי המאירי אך בחליצה ל"ש לומר דס"ל להרשב"א דההנאה הוא אחרי כן כשתנשא אז לאחר דמי יימר דמזדמן לה אחר להנשא ולאו הנאה ודאית הוא אלא ודאי כוונתו הנאה מיד מה דניתרת לשוק (וכעין זה כ' הריטב"א בר"ה שם) ונעשית חפשית להנשא וזה ההנאה הוא בא לה מיד. תיכף בעת החליצה כשניתרת לשוק ולא אח"כ ע"כ תי' הרשב"א באופן אחר כנז'. ומה שכתב שם הרשב"א בשם רבו הרמב"ן ז"ל כיון דטעמא דש"ס בר"ה דמצות לאו ליהנות ניתנו הא אלו ניתנו ליהנות בהן לא יצא וטעמא דמילתא דכיון דאם לא יצא לא נהנה ולא עעבד איסורא אחרי דלא יצא דכשאתה אומר יצא

עכשיו הוא שנהנה וא"כ הכא הוי לן למימר חליצתה פסולה כדי שלא תהנה ולא תעבור עכ"ל ולא זכיתי להבין דלמאן מקשי והא באמת לפי מה דפסקינן שם מצות לאו ליהנות ניתנו כרבא במסקנא וא"כ למה לן לומר שחליצתה פסולה כדי שלא תעבור והא כיון דמללה"נ ממילא לא עברה כיון שלא נהנית וכמ"ש הרשב"א שם וקשה לומר דמקשי למ"ד מצות ליהנות ניתנו דא"כ איך מקשה דיהי' ס"ל הך סוגיא ביבמות בסנדל של ע"א דלא כהילכתא כיון דאנן פסקינן מללה"נ:

שוב ראיתי בשו"ת פני ארי' להגאון מראטרדאם זצ"ל (סי' ס"ו) במה שכ' בדברי הרשב"א בסוכה והריטב"א הנ"ל לענין הנאה שבאה אח"כ לענין גרם בעלמא וטרח לבאר שם ובאמת נעלם ממנו אז במחכת"ה שהרשב"א בעצמו כתב ביבמות כן דגם בחליצה שניתרת לשוק י"ל דהוי רק הנאת מצוה ומללה"נ כנז' ועיין מה שכתב שם בפני ארי' בסימנים הקודמים. במצות דרבנן אם ליהנות ניתנו בדברי הרז"ה שהאריכו במפורשים עיין בדברינו במנח"א (ח"א סי' ל"ט) עיי"ש:

ד) והנה בדברי הרשב"א הנז' ביבמות דהוי בחליצה מללה"נ. הנה עיי' בחכם צבי (תשו' א') דאין כופין את האשה לחלוץ אם לא תרצה משום דכל החליצה הוא רק משום לתא דידה להתירה לשוק ועיי' במנחת חינוך (מצוה תקצ"ט) שהניח זה בצ"ע ולפ"ד הרשב"א נראה דודאי יש מצוה והוי כופין כמו שכופין לקיים שארי מ"ע דאם תאמר דהוי רק משום היתר לשוק להאשה (וכמו הקנאה ממש) וא"כ דומה ממש לגט שמתירה בעלמא א"כ למה לא מצינו בשום מקום בש"ס ופוסקים בגט שכתבו על איסורי הנאה דכשר (ע' אהע"ז סי' קכ"ד) שיהי' מטעם זה דמצות ללה"נ ולא אישתמיט שום חד להזכיר זה דכיון דלא הוי הגט מצוה ע"כ, ל"ש מללה"נ וא"כ גבי חליצה אם כן הוא כנז' ג"כ ל"ש מצות ללה"נ וקשה כנז' א"ו דמצוה ג"כ יש בחליצה מלבד מה שמתירה לשוק ואכמ"ל. (ועיי' בדברינו לעיל תשו' ל"ה):

ה) בטורי אבן בר"ה בסוגיין הקשה למאן דס"ל מצות ליהנות ניתנו אמאי תנן בפ"ד דנדרים במודר הנאה מלמדו מדרש הלכות ואגדות והתם הטעם משום מלל"נ כמ"ש הר"ן ותיקשי למ"ד מצות ליהנות ניתנו ותי' כיון דאסור ליטול שכר לימוד והכל חייבים ללמוד בחנם אין זה הנאה במה שמלמדו בחנם דאם לא ילמדנו המודר זה ילמדנו אחר וכו' ולבסוף דחה זה בעצמו דאטו אם יש לו בשמים של היתר בידו לישתרי לו להריח משל או"ה עכ"ד ולפענ"ד י"ל דלא קשיא והך דחי' אינו ובאמת י"ל כיון דאפשר שילמדנו אחר (וגם האחר צריך בחנם) ע"כ אין אסור. והך דשופר של עולה מיירי שאין לו אחר כמ"ש שם. ולא תיקשי כיון דאפשר באחר למה נתיר לו ללמוד אצל המודר הנאה י"ל

כיון דאשכחן כה"ג בש"ס ע"ז (י"ג ע"א) ובטוש"ע יו"ד (סי' שע"ב) דהתירו בית הפרס לכהן לילך ללמוד תורה אפי' אם יוצא ללמוד במקום אחר לפי שאין אדם זוכה ללמוד מכל ואחז"ל אין אדם לומד תורה אלא במקום שלבו חפץ א"כ ה"נ כיון דיוכל ללמוד אצל אחרים ומחוייבים ללמדו כשהוא רוצה ללמוד א"כ אינו נהנה כ"כ מהמודר הנאה ומה שהוא רוצה ללמוד אצל זה המודר הנאה משום שלבו חפץ אצלו כנז' ואם דוחה זה בית הפרס דרבנן מכ"ש הך דהוא רק לכתחלה כסברת הט"ז כשיש בשמים של היתר וכו' וה"נ ללמוד תורה התירו בודאי כנז':

סימן מב

כבוד הרב וכו'

הגיענו מכתבו ע"ד סידור האותיות וההדפסה בחוה"מ ומה שפלפל על דברינו במנח"א (ח"ב סי' נ"ז) והנה מרוב טרדותי. וכו' אך יען כי הוא כעת הלכה למעשה ע"כ אשיב בזה בעה"י. מ"ש כי פסקינן (בסי' ש"מ סעי' ט') שאין עימור רק בגדולי קרקע וכו'. הן אמת דאינו חיוב חטאת רק בגדולי קרקע ויישב בזה קצת לשון המו"ק שם כמו שהאריך במכתבו אבל להלכה למעשה אין נ"מ כיון דהלא שם בש"ע מבואר דאיסור יש גם בדבר שאינו גדולי קרקע כמ"ש (בסעי' ט') שאסור לקבץ מלח ממשרפות המלח שדומה לעמר וכן וכו' ועיי"ש בפמ"ג בא"א מ"ש על שעירב המחבר דבר שהוא חיוב חטאת עם קיבוץ מלח שאינו רק איסור אבל עכ"פ למעשה אסורים גם שניהם. ומ"ש כת"ה מד' המנחת חינוך דכשלא במקום גדולו אינו חייב להרמב"ם רק אם עושה במה שמעמר גוף א' שיכולים להנטל כא'. הנה י"ל דזה אינו רק לענין חיוב חטאת במה שדומה למעמר י"ל דגם בזה אסור וראי' יש ממ"ש שם בש"ע (סעי' י') במי שנקב תאנה והכניס החבל בהם עד שנתקבצו גוף א' ה"ז תולדות מעמר ואף דשם מחברם ע"י החבל שמכניס בהם ועי"ז נוטל כל התאנים יחדיו ה"נ כשעוסקים במלאכת הזעצי"ן גם בתחלת הסידור כשמקבצים איזו שורות בתוך הבלעכי"ל שמסגירים בו לאסוף האותיות ועי"ז הם נעמרים יחדיו שיוכל ליטלם כולם כא' ואיזו חילוק יש אם מכניסם יחד ע"י חבל כהך דתאנים הנז' או ע"י כלי ברזל וגם בכאן מחברים אותם ע"י חוט סביב וגם אם יאמר שאין החוט לקיום כיון שאח"כ מסיר. החוט וקושרו בדפוס ע"י השטעגי"ן כמ"ש כת"ה מ"מ היכן מצינו השיעור כמה זמן צ"ל העימור כ"כ מקושר וגם כיון שנאסף בהבלעכי"ל ברזל. ג"כ עימור מיקרי כנז'. שמאספם בהם. ע"כ גם אם נניח שבמה שמפרק הזא"ץ לא שייך משום בורר כלל דאינו כאוכל ופסולת רק מניח כל אות בתיבה שלו כשמפרקו ומניחו

חזרה כל אות למקומו ואינו בורר רק מניח כל אות לתיבתו. אך לעומת זה ג"כ הצדק עם כת"ה דאחר ההדפסה שייך סותר אפי' אינו קשור בחוט דאחר ההדפסה מחוברים האותיות יחדיו ע"י חיזוק הדפסה והצבע עד שמפרידין ע"י מים ויכולין להנטל וכו' ולפי"ז אין לפרק הזאטן וכ"ש לסדרו שאסור משום כעין עימור כנ"ל ומכ"ש להדפיס במאשין דאוושא מילתא דבודאי אסור וכמ"ש במו"ק:

ומ"ש כת"ה להביא ראי' מהל' חוה"מ (סי' תקמ"ה סעי' ז' בהג"ה) דבלוחות של שעוה מותר לכתוב ועיי"ש בלב"ש דהיינו הנקרא שרייב"ב טאפע"ל שהוא ג"כ אינו מתקיים כ"כ ולפענ"ד אין הראי' דומה לנדון כלל משום דכתיבה בחוה"מ וגם בכל מלאכת חוה"מ תלוי רק באם צריך אומנות או לא וכמ"ש שם בסי' תק"מ (סעי' ג' ה' ק') וכן לענין כתיבה עיי"ש בסי' תקמ"ה בשע"ת בשם תשו' הרדב"ז וכן בכמה מקומות בדיני חוה"מ שם וממילא נ"ל כיון דהכתיבה בלוחות של שעוה הוא כעין שיש אצלינו בלייי"א שטיפ"ט שהוא אצל כל הדיוט בחיקו יניח לציין ולא בכתיבה תמה של אומנות יפה והמתקיים וכיון דאינו מעשה אומן מותר בחוה"מ ולפי"ז במעשה הזעצי"ן שהוא אומנות יתירה ורק למי שלמדה ביחוד וכיון דיש בו משום איסור שדומה למעמר ובדבר אומנות אסור בחוה"מ וזה נכון וברור. ע"כ בודאי אין לחלל ולבזות ח"ו את המועדות מלבד החוה' והפירצה במלאכת חוה"מ שיוכל לצמוח מזה אם ת"ח יתירו לעצמן כן. ומדה טובה מרובה כשארז"ל נמצא לעומת זה המכבד את המועדות יהי' מכובד ונחמד ואהוב למעלה ולמטה בעוה"ז ובעוה"ב וגח"ט חותם חיים ושוכט"ס:

סימן מג

נסתפקתי במי שאירע לו קן צפור אם על הבנים וזיכהו הש"י לקיים מצוה זו החשובה ובאה בחשיבותה בגודל ערכה ואינה שכיחה כלל והנה הצפרים יש בהם מינים ממינים שונים וכיון שבני ישראל יוצאים ביד רמ"א שפסק (בסי' פ"ב סעי' ג') כהפוסקים שאין לסמוך לאכול שום עוף אלא במסורת שקבלו בו שהוא טהור ואם אירע לו קן צפרים כזה שאין להם מסורת ברורה במקומו שהוא כשר (כמו שיש מסורת אצל השו"ב בעירנו שאומרים כשפיהם וחרטומם במראה געל"ב במקום ידוע להם וכיוצא לפי המקובל איזה להכשיר במסורת) וכן בשארי עופות שיש להם סימני טהרה רק אין לו מסורות עליהם במקומו שהמה ודאי כשרים וכיון דבמתני' ובטוש"ע יו"ד (סי' רצ"ב סעי' א') דשלוח הקן אינו נוהג אלא בעוף טהור א"כ מה יעשו בזה ואם צריכין לקיים המצוה. כיון דמה שאנו מחמירין להצריך מסורת הוא רק לחומרא כד' הרמ"א אבל להקל עי"ז

היינו לפוטרו ממצות שלוח הקן י"ל דזה לא שייך לומר והלא לפי דעת המחבר שם בשם הרז"ה והרשב"א והרא"ש כל עוף שחרטומו רחב וכף רגלו רחבה וכו' ומותר אם יש לו ג' סימנים בגופו והללו יש להם אלו הסימנים א"כ חייבים בשלוח הקן ואיך נפטור א"ע מספק עשה דאורייתא ובפרט לפי דברי מרן המחבר בשם הפוסקים הנ"ל והספרדיים נוהגים כותי' הרי הוא ודאי כשר ומחוייב לפי"ז בשלוח הקן. וכך דעתי נוטה דצריך לקיים בהם מ"ע דשלוח הקן אף שאנן אין עליהם מסורת ואינן אוכלים מהם ולא שייך לומר כיון דהטעם והבנים תקח לך ודחז"ל לך ולא לכלביך וא"כ כיון שבנ"י האשכנזים יוצאים ביד רמ"א ולא יוכלו לאכול מהם הרי הוא בכלל לך ולא לכלביך ולא שייך כלל המ"ע זו ז"א דהרי כתב בשו"ת צמח צדק (סי' כ"ט) לענין הווילדע ענטין דהמקומות שאוכלים אותם הם סומכים על שיטת רבינו זרחי' הנ"ל דכל עוף שחרטומו רחב וסוף רגלו רחבה וכו' בידוע שאינו דורס הרי דיש גם במדינותינו מקומות כאלו שסומכין על שיטת הנ"ל ושוב הוי ראוי לאכילה לישראל ול"ש לומר לך ולא לכלביך ועיי' שו"ת בית יצחק להגאון מלבוב ז"ל (ח"א מיו"ד סי' ק"ו אות י"א וי"ב) ובדרכי תשובה (סי' פ"ב ס"ק ל"ו) וגם יש בזה לומר ג"כ ס"ס לחומרא דמ"ע מה"ת היינו באלו הצפרים שאין מסורת לשוחטן במקום ההוא אולי במקום אחר יש גם עליהם מסורת והוא ספק קרוב לומר שבמ"א יש גם עליהם במסורת וא"ת שאין ללמוד ממקום אחר שאולי הם סומכים על דעת הרז"ה כמ"ש בצ"צ סי' הנז' מ"מ עדיין יש ספק אולי הלכה באמת כהרז"ה והראשונים הנ"ל וכמו שפסק המחבר דא"צ מסורת רק סימנים הנז' וא"כ יש ס"ס לחומרא שצריך לקיים המ"ע דשלוח הקן:

אמנם לענין הברכה כשאירע באופן כזה. הנה בלא"ה יש פלוגתא אם לברך על מ"ע זו כלל ובבית לחם יהודא כ' כיון שיש ספק ופלוגתא יברך בלא שם ומלכות. ובס' בני חיי הביא בשם הרשב"א והרא"ש ושאר הראשונים שאין לברך על מ"ע זו והוא חלק ע"ז ותמה דלא הוי מה"ב ועיי' בשו"ת סמא דחיי (סי' ג') שהוא כ' לברך על מצוה זו וגם לברך שהחיינו וע' בברכי יוסף (בסי' רצ"ב) שם עכ"פ רוב דיעות הראשונים כ"א מטעמי', דלא לברך כלל ומכ"ש בעובדא כזו דאנן נוהגין ופסקינן כדעת הרמ"א שהכריע שלא לאכול בלתי מסורת גם אם יש להם סימני טהרה וא"כ הוי עכ"פ לדינא עוד ספק גדול אם כדעת הרמ"א אז הוי ספק עוף טמא דלא שייך שלוח הקן ובמקום ס"ס כזה אין לברך ויקיים באופן כזה בלי ברכה כשאין להעוף מסורת:

והנה בשו"ת תורת נתנאל (סי' ט') להגאון בעל קרבן נתנאל זצ"ל כתב ''טעם דאין לברך על מ"ע זו משום שמא ימצאו הבצים מוזרות ונמצאו שבירך לבטלה. וזה תמוה בעיני

טעם זה דא"כ אמאי לא נהגו לברך (לפי דבריו) גם על האפרחים והוא בקרא כתיב אפרוחים או ביצים וכשיש אפרוחים בודאי המה הרוב כשרים כמו שאר עופות ולמה לא נברך מסתם ונסמוך על הרוב כמו שסומכים על הרוב כשרות ומברכין על השחיטה (כמבואר ביו"ד בסי' י"ט) זולת היכא דאיתיליד ריעותא אבל הכא איזה ריעותא אתיליד בהאפרוחים ע"כ אי מטעמי' בודאי צריכין לברך וגם בבצים הלא פסקינן (בסי' ס"ו סעי' ח') דמותר לאכול ביצים צלויות אעפ"י שאין יכולין לבודקן משום דם. ואין לחלק דמשום דם אין לחוש באמת דהוי כמיעוטא שאינו מצוי כ"כ אבל לביצים המוזרות י"ל דשכיחי רק כיון שכ' שם (בסי' ס"ו) בסעיף הקודם שנפסדו ונעשו כעין מטוה שהם כשרים ומותר לאכלם כמ"ש שם במחבר ע"כ למה נחוש להם ומ"מ לגבי שלוח הקן אינם הביצים מוזרות בני קיימא ולא שייך שלוח הקן וכמ"ש שם (בסי' רצ"ב ובטו"ז סי' ח' שם). ז"א סתירה דהא הש"ך והפר"ח (בסי' ס"ו) פסקו דגם אלו אסורים משום שיקוץ וא"כ הי' לנו לחוש שלא לאבול בלתי בדיקה שמא מוזרות הם אלא ודאי דלא שכיחי ע"כ לא חיישינן ואף שיש לחלק דגם מ"ש הש"ך והפר"ח משום שיקוץ היינו כשרואין אותם כשהם מוזרות אבל כשיאכלום צלויים ובתערובות ולא ניכר שהם מוזרים ל"ש שיקוץ מ"מ בלא"ה פסק המחבר שם דכשרים רק כשיזרוק הדם מהם וא"כ ניחוש להדם שבתוך המוזרות אלא ודאי דלא שכיחי כנז' וכיון דלא שכיחי כנז' שפיר (אי מטעמי' דהקרבן נתנאל) ש לברך על שלוח הקן הן באפרוחים והן בביצים כמו בשחיטה ושארי דברים דסמכינן לכתחלה על הרוב שהם כשרים כנז'. שוב ראיתי בס' שערי דיעה (ח"ב על היו"ד) להגאון בעל שמן רוקח זצ"ל שנתעורר ג"כ בזה על דברי התורת נתנאל הנז':

סימן מד

הנה עלה בדעתי ע"ד המבואר בש"ע יו"ד (סי' ק"נ סעי' א') שמצוה להתרחק מדרך אלילים ד' אמות ומקורו מש"ס ע"ז (דף י"ז ע"א) דדריש הרחק מעלי' דרכך זה מינות וכו' וכמה א"ר חסדא ד' אמות וכן בש"ע יו"ד שם (סי' קמ"ב סעי' י') דצל בית אלילים תוך ד' אמות אסור וכן ראיתי נוהגים מיראי ד' וחושבי שמו כשעוברים ברחוב שיש בית ע"ז וצרכן לעבור לפני' הם מרחיקים בערך ד' אמות ויותר כפי האפשר ורבים מיר"א שלא יקפידו ע"ז ועוברים ברחוב הנז' גם כשנמצא עובר לפני האליל סמוך והנה אמרתי זה כמה דזה תלוי בדברי הירושלמי (ברכות פ"ב הלכה ב') וכן הוא בירושלמי (שקלים פ"ב הלכה ו' ומ"ק פ"ג הלכה ז') מהו מעבר קמי אהדורי צלמא א"ל מה אתפליג לי' קר (פי' הפני משה האם רוצה אתה לחלוק כבוד לע"ז שעומדת על הדרך שלא לעבור לפני')

אלא עבור קמי' וסמיא' עיני' עכ"ל הרי דכ"כ פשיטא לי' בירושלמי דאין לעקם את הדרך כשמגיע לפני ''ז משום דעי"ז מוסף לה כבוד חלילה עד שלקח זה ההלכה ר' יעקב בר אידי כדי להמליץ עי"ז לפני ר' יוחנן במה שר' אלעזר מטמר מן קדמי' ולא עבר לפניו עד שאמר לי' עי"ז ר' אלעזר אות עביד דלא עבר קומיך עיי"ש שנמצא שזהו כבוד לת"ח ונמצא לעומת זה בע"ז צריך דוקא לעבור ולסמא את עינה ולא לעקם הליכתו ולהרחיק ממנה. וכן בירושלמי (ע"ז פ"ג הלכה י"א) ר' יצחק בר מתנה הוי מיסתמיך בר' יוחנן מטון צלמא דבולי א"ל עבור קומוי' וסמי עיני ר' יעקב בר אידי הוי מיסתמיך בריב"ל מטון לאדורי צלמא א"ל נחום איש קדש קדשים עבר ואת לית עבר עבור קומי' וסמי עיני' עכ"ל וזהו ר' יוחנן ור' יעקב בר אידי הנז' מירושלמי ברכות לשיטתם בזה דצריך לעבור לפני' ולסמא את עינה וזהו י"ל הטעם לאותן שאינם מדקדקים לעקום ולהרחיק הדרך כנ"ל שנשענים ע"ד הירושלמי שאסור להרחיק ולעקם הדרך דהוי כחולק לה כבוד אמנם הרי דברי הירושלמי סותרים דברי ש"ס דידן והטוש"ע הראו להלכה כש"ס דידן שצריך להרחיק ד' אמות וקיי"ל בכל מקום שהירושלמי חולק הלכה כבבלי דילן ובזה מיושב קו' הציון ירושלים (בירושלמי ע"ז) שם שתמה שלא הביאו הקדמונים אלו ובאמת י"ל כיון דהם סותרים לתלמוד דידן על כן לא הביאום להלכה. ואולי יש לחלק דלא סתרו הבבלי וירושלמי דהש"ס דילן מיירי שצריך להרחיק ד' אמות רק כשמרחיק מקודם שמגיע לע"ז שאין ניכר להעוברים שהוא מעקם את הדרך בשביל הע"ז אז בודאי שייך אל תקרב אל פתח ביתה ומצוה להרחיק אבל הירושלמי מיירי כשעבר בדרך וכשהגיע להצלם שעומד על הדרך בסמוך לו טרם יקרב אליו הוא מעקם ומרחיק ועי"ז הוי להירושלמי כאלו חולק לה כבוד ובכה"ג כשאירע כן י"ל דגם הבבלי מודה דאין להרחיק כיון שכבוד לע"ז גרע ממה שיש חשש כשלא ירחיק ע"כ יעבור. לפני' ויסמא את עינה בכה"ג ולפי"ז צ"ע מדוע לא הביאו הפוסקים קדמונים חילוק זה כיון דלא סתרו התלמודים א"כ שוב הוי נחוץ ומוסכם להלכה ועל כרחך צ"ל דהירושלמי והבבלי מחולקים ע"כ פסק בש"ע סתם דצריך להרחיק ד' אמות היינו בכל אופן שיהי':

אמנם צ"ע גם בזה כיון דבש"ס דילן שם אמרי' הרחק מעלי' דרכך זו מינות ואל תקרב אל פתח ביתה זו הרשות ואיכא דאמרי הרחק מעלי' דרכך זו מינות והרשות ואל תקרב אל פתח ביתה זו זונה עכ"פ הרשות כמו שפירש"י שם הוא בכלל זה בין ללישנא קמא בין לאיכא דאמרי ועלי' קאי רב חסדא וכמה ד' אמות א"כ מדוע הביאו בש"ע שצריך להרחיק ד' אמות רק לענין אליל וע"ז ולא לענין הרשות וצ"ע. וה' יזכנו להעביר אלילים מן הארץ וכו' ולתקן עולם במלכותו בחסדו ית"ש במהרה דידן ושוכ"ט:

סימן מה

בסוגיא דשתי כיתי עדים המכחישות זא"ז.

הנה הרמב"ם (בהל' קידוש החדש פ"ב הלכה ה') פסק באמר הא' מהעדים כמו שלש קומות הי' גבוה הלבנה והשני כמו חמש קומות אין מצטרפין ומצטרף א' מהם עם שני שיעיד כמותו וכו' והקשה שם בלחם משנה דהא הך דמצטרפין לאותו עדות דקה"ח עם עד א' שיעיד כמותו הוא רק אליבא דר' חסדא מתרצינן כן בשבועות (דף מ"ז ע"א) אבל אליבא דר' הונא אוקימנא שם דמצטרפין להעיד כ"א בעדות אחרת עדות ממון דאליבא דר"ה כ"א באה בפ"ע ומעידה לשארי עדיות וכיון דהרמב"ם פסק (בפכ"ב מהלכות עדות הל' א') הלכה כרב הונא א"כ כמה כתב בזה דוקא דמצטרפין רק לאותו עדות דקה"ח עם ע"א כנז'. ועיי' בתוס' ר"ה (דף כ"ד ע"א) ד"ה אבל מצטרפין לעדות:

ונ"ל ליישב בעה"י דברי הרמב"ם. דהנה בקצוה"ח (סי' ל"ד) כתב לענין שתי כתי עדים המכחישים זא"ז כיון דפסקינן דתרי ותרי הוי ספיקא דרבנן דמוציא מחזקה וא"כ בשתי כתי עדים המכחישים זא"ז אם באנו לומר דכולם הם פסולים מספק ומשום דאלו שנים מעידים על שנים שפסולים ואינך שנים מעידין על אלו שפסולים ומשום זה תרצה לומר דתרי ותרי פסולים הנה נשוב ונאמר אימת הוי ספיקא דתרי ותרי לומר כן היכא דאלו השנים כשרים וכן כת אחרת ודאי כשרים אז הוי תרי ותרי דיכולין להוציא את הדבר מחזקתו אבל ספק פסול אינו מעיד על כשר להוציא אותו מחזקתו וכו' וא"ת שתי כיתי עדים הם פסולים מספק א"כ האיך עדים הפסולים מספק יכולין להוציא את כת האחרת מחזקת כשרות ומש"ה הוכרחנו לומר דשתיהם כשרים ולא שייך בזה חומרא דרבנן להחמיר בספיקא דתרי ותרי דא"נ שהם פסולים הלא אין ספק פסול פוסל ע"כ ההכרח לומר דשניהם כשרים עכת"ד הקצוה"ח שם. וקשה לענ"ד דהא זה הוי כמתהפך והיתר כרוך בצד האיסור שהוא כמו ספק דאזלינן לחומרא כמ"ש התוס' בפסחים (דף כ"ו ע"ב) ובב"מ (דף ל' ע"א) וכתבנו מזה פעמים רבות דבאיסורא אזלינן לחומרא ובממונא הלא צ"ל בחזקת מי שהממון בידו. חומרא לתובע וקולא לנתבע. כמובן. (ועיי' מ"ש בזה בחיבורנו מנח"א ח"ב סי' נ') וא"כ עדיין תיקשי האיך נאמר בהני שתי כתי עדים המכחישים זא"ז הבאים אח"כ בפ"ע כ"א ומעידה גם להוציא ממון הלא באמת עדיין קשה גם לדברי הקצוה"ח דהעלה בזה דעל כרחך לומר דהם כשרים דהא אם תאמר דפסולים אינם יכולים לפסול זא"ז (דלפסול עד לא יוכלו רק עדים כשרים בודאי ולא ספק כנ"ל) ע"כ אמרינן דשניהם כשרים א"כ קשה שוב כיון דתאמר דהם כשרים הרי יכולים לפסול זא"ז ולמה הם כשרים וחזר הדין ומתהפך לבלי תכלית כיון דאם הם

כשרים יכולי' לפסול זא"ז וכשתאמר שהם פסולים הרי לא יוכלו לפסול זא"ז דרק כשרים יכולים לפסול לאחר כנז' מד' הקצוה"ח ובע"כ שהם שני הכתות כשרים וכיון שהם כשרים שוב יוכלו לפסול זא"ז ובממונא שבאים להעיד להוציא ממון צריכין ליזל בכה"ג לחומרא לתובע שלא יוכל להוציא על ידם וא"כ קשה לדידן דפסקינן כהתוס' והרמב"ם והטוש"ע דהלכה כר' הונא דבאים כ"א בפ"ע ומעידה ואיך יכולים להעיד להוציא ממנון והא הוי כהיתר כרוך ומתהפך וממון אזלינן לקולא לבתבע שלא להוציא ממנו. אולם י"ל כיון דיש להעדים חזקת כשרות לכ"א טרם שהכחישו א"ע. והגאון חכ"צ בהגהות הט"ז שם (בסי' ל"ד) העלה דשני חזקות להם עיי"ש וע"כ במתהפך כזה דהוי ספק אזלינן בתר חזקת כשרות וכשרים אח"כ להיות באה כ"א ומעידה וניחא טעמא דרב הונא דפסקינן כותי' דכיון שהוחזקו כבר השתי כתי עדים מטעם החזקה ההוא להכשיר אותם כ"א בפ"ע ע"כ גם כשבאים להעיד כ"א בפ"ע להוציא ממון ג"כ נאמנים כיון שכבר הוחזקו בחזקתן כנודע מדברי הגאון הפלאה (בסוף פ"ק דכתובות) דהיכא דהוחזק כבר בהרוב לשאר מילי כגון לענין שליחות וקידושין אז אמרינן ג"כ גבי ממון דאזלינן אחרי הרוב ההוא גם להוציא ממון וה"נ כן הוא:

וחילי בהך הוא מדברי הפלאה אלו אשר ממנו נקח לכל דין עדות להוציא ממון כיון דחזקת כשרות הוא רק מטעם רוב לדעת הגאון פני יהושע א"כ קשה האיך מוציאין ממון עפ"י עדים. דכל חזקת כשרות שלהן מטעם רוב ואין הולכין בממון אחרי הרוב וכבר העירו בזה האחרונים ז"ל והגאון בעל חסל"א בתשו' שבסוף ס' נחלת יעקב (לזקינו הגאון בעל חוו"ד) תי' כיון דגילתה תורה עפ"י שנים עדים יקום דבר ע"כ כל רוב או חזקת ממון כמאן דליתא לגביי' עכ"ד. אמנם ז"א תי' עוד דעדיין קשה א"כ נילף מיני' דניזול בתר רובא גם לגבי חזקת ממון כיון דחזקת כשרות דהעדים הוא רק מטעם רוב ומוציאין ממון על ידם הלא מזה דלא כשמואל ושנלך בממון להוציא אלא ודאי בע"כ כדברי הפלאה דהיכא שהוחזק הרוב כנז' אז גם בממון אזלינן בתרי' וה"נ כיון שהוחזקו העדים בחזקת כשרות שהוא מטעם רוב (כד' הפנ"י) אם יעידו לקידושין ולכל איסורים שבתורה ע"כ גם להוציא ממון ג"כ אזלינן בתרי' ולק"מ עוד:

והנה בלכתינו בדרך הזה יובן לנו דברי התוס' בבכורות (דף כ' ע"א) ד"ה ואיבעית אימא וכו' שהקשו למה לא אמרינן בדמאי דרוב ע"ה מעשרין הן ומיעוט אין מעשרין דלימא סמוך מיעוטא לחזקת טבל ונמצא הוא טבל דאו' ותי' דאין להחזיק שום אדם ברשע בשביל מיעוט שאין מעשרין עכ"ל וצריך ביאור מהו כונתם דלכאו' קשה דהלא באמת עכ"פ מיעוט אינן מעשרין ולמה לא נאמור סמוך מיעוטא לחזקה. אולם י"ל כיון שאינן

מעשרין הר איתרע חזקת כשרות וכיון דקיי"ל דיש חזקת כשרות לכ"א מישראל אפי' שהוא רק מטעם רוב לדעת הפנ"י אבל כיון שהוחזק הרוב זה לודאי לענין כמה דברים כנז' וכיון שנא' שדמאי הוא אסור א"כ בע"כ משום מיעוט אין מעשרין דסמכינן לחזקת טבל נמצא שאין חזקת כשרות לבנ"א. וזהו אי אפשר לומר דהרי החזקנו כבר חזקת כשרות לכל בני ישראל בכמה דברים וז"ש התוס' דאין להחזיק שום אדם ברשע בשביל מיעוט שאין מעשרין. וא"ש ונכון. ועיי' מ"ש באות שלום סי' רס"ד ס"ק טו"ב בד"ה ובזה אמרתי מקרוב וכו' ע"ד התוס' אלו]:

ובזה יש ליישב דברי הרמב"ם בהל' קידוש החדש אף דפסק כר' הונא דזו באה בפני עצמה ומעידה היכא שהעידו לענין ממון כיון דהוחזקו כבר השתי כתי עדים דהחזקנו אותם בע"כ בחזקת כשרות לשניהם גם כשהכחישו זא"ז כנז' ע"כ גם אם באו אח"כ להוציא ממון מוציאין על ידן עפי"ד ההפלאה הנ"ל משא"כ בעדות החדש דפסק הרמב"ם שם בהל' קידוש החדש (פ"ב הלכה ב') וז"ל דין תורה שאין מדקדקין בעדות החדש שאפי' קדשו את החדש עפ"י עדים ונמצאו זוממין בעדות זו ה"ז מקודש עכל"ה. ולפי"ז הרי לענין קידוש החודש לא הוחזקו כלל כשהעידו בק"ה דהא אפי' נמצאו זוממין ג"כ החודש מקודש ולפי"ז לא שייך לומר דהוחזקו ע"כ שוב הדקל"ד איך נאמר אח"כ להוציא ממון עפ"י שתי כתי עדים אלו כיון דנוכל לומר דנפסלו שניהם משום דתרי ותרי מוציא מדרבנן מחזקת כשרותן לענין שלא יוכלו להוציא ממון שיש חזקת ממון ג"כ ואין לומר דבע"כ נצרך לומר דכשרים הם שני הכתות דאם פסולים הם לא יוכלו לפסול זא"ז כד' הקצה"ח דהא בזה קשה כקושייתן דאדרבא נאמר להיפך דכיון דנוכל לומר דנפסלו שניהם משום דתרי ותרי מוציא מחזקת כשרות דרבנן והוי כהיתר כרוך ומתהפך וכו' להיות הדבר בחזקת ממון שלא להוציא וכתירוצן שהוחזקו כנז' ל"ש בזה כשהעידו בק"ה כנז' ע"כ שפיר פסק הרמב"ם דרק לאותו עדות נאמנים כשיש להם ועד א' אבל לא לעדות אחרת לענין ממון כיון שיש מקום עדותן לפעמים להוציא ממון ובאופן זה להוציא ממון אינן נאמנים ע"כ שפיר אף דפסק הרמב"ם כרב הונא היינו כשהעידו מקודם והוחזקו כנז' אבל כשהעידו רק בקה"ח כדאמרי' שם בשבועות שפיר י"ל גם לרב הונא דלא נוכל להוציא ממון על ידם אח"כ ע"כ פסק הרמב"ם לשיטתו דרק לאותו עדות דקה"ח מצטרפין כנז' וא"ש בעה"י:

אמנם באמת לע"א לאחר שהצרפו עמו עוד א' בקה"ח או בעדות ממון והוי תרי לגבי חד כמו שפירש"י שם ובזה נתאמת עדותו אז שוב אח"כ נאמן ממילא להעיד לעדות אחרת (אפי' להוציא ממון) וגם לרב חסדא כיון דאינן סהדי שקרי דאדרבא נתאמת עדותו

רק שהיינו צריכין ישוב לד' הרמב"ם דפסק כרב הונא ואליבא דר' הונא הי' כשר לכא' לעדות אחרת גם בלי שצירפו עמו הע"א להיות תרי לגבי חד אך ממילא זו באה בפ"ע ומעידה וזה יישבנו כבר לנכון בעה"י וז"פ:

אולם יש להקשות עוד עפי"מ שכתבנו לעיל דבאמת האיך נאמנים השני עדים להוציא ממון כיון דכל חזקת כשרות הוא רק מטעם רוב לד' הפנ"י ואין הולכין בממון אחרי הרוב וזה תירצנו כיון דהוחזק הרוב בחזקת כשרות לענין העדים שיעידו לשאר איסורים שבתורה ע"כ נאמנים גם בכזה כנ"ל. אמנם בכה"ג שהוכחשו השני כתי עדים זב"ז והוי כמו יצאו מן הרוב דאיתרע הרובא כעין שכ' הד"מ ביו"ד (סי' ל"א) בענין מים בראש שלא בדקו אם הי' המוח מקיפו ומקורו מש"ס כתובות דרוב הנשאת בתולה יש להן קול וזו וכו' איתרע לה רובא וא"כ ה"נ איתרע לה רובא דכיון דרוב בנ"א הכשרים לא נעשו מוכחשים בשתי כתי עדים זה כנגד זה ואיך פסקינן כר' הונא דבאים להעיד כ"א לעדות אחרת. ול"ש לומר מה שתירצו דהוחזקו כבר דהא גופא קשיא איזו חזקה הוא החזקת כשרות אם מטעם רוב (כד' הפנ"י) כיון דאיתרע לי' בהכחשתן ויצאו מהרוב. ובתשו' הג' בעל חסל"א שבסוף הס' נחלת יעקב כתב בכעין זה דל"ש איתרע לה רובא עפי"ד זקנו הג' חוו"ד דחולק על הד"מ אמנם באמת הג' בעל בית אפרים בקונטרס התשו' (שבסוף הס' לה' טריפות הריאה) סי' י"ט השיג על החוו"ד וכתב דמה זה דמיון שהביא החוו"ד מבהמה שהיתה חולה ושאני חולה מריעותא עיי"ש ולפי"ז עדיין קשה כנז'. אך י"ל עפי"ד הגאון חכ"צ (שהזכרנו לעיל) בהגהות הט"ז (ח"מ סי' ל"ד) שכ' דהוי שתי חזקות הא' לטיבותא חזקת כשרות והב' חזקה ודאי שא' מהם ודאי אומר אמת בע"כ ועל כל כת שנוכל לומר כן שהם אומרים האמת כיון שהחזקת כשרות מסייעתן ול"ש לומר דאיתרע לה רובא גם לדברי הד"מ רק כשאיתרע בודאי לעינינו כגון מים בראש שאנו רואין וכו' וכן בש"ס לענין רוב הנשאת בתולה יש להן קול וזו הואיל ואין לה קול וכו' אבל הכא בשתי כתי עדים כיון שברור שכת א' מהם בע"כ אומרים האמת א"כ לאאיתרע לה רובא בבירור ואצל כל כת י"ל כיון דהרוב בחזקת כשרות מסייעין שהמה אומרים האמת (כהאי דשני שבילין טמא וטהור שא' הלך בא' מהם אבל לא באו לשאול בבת א' אז טהור דספק טומאה ברה"ר טהור וה"נ באה כל כת בפ"ע אלא שא' מזה וא' מזה אסור להצטרף כהאי דבאו לשאול בבת א') וא"כ הך דאיתרע לה רובא זיל הכי קמדחי לה להאי כת וזיל הכא קמדחי לי' מכת השני והרוב חזקת כשרות קיים ומסייעו החזקת ודאי אמת שאומרים כת א' כנז' ע"כ שפיר נאמנים להעיד כל כת בפ"ע לעדות אחרת וז"ב:

סימן מו

לידידי וכו'. על ד"ת שכתבת וכו' והנה אשיב רק הנחוץ לדת תוה"ק ואמונת אומן האמתית במה שמיחדים שמו ית' פעמים באהבה בכל יום במס"נ בקבלה על נפשנו והנה שאלת על המדינות וכו' במקומות שאסור ליהודים לדור עפ"י גזירתם זולת אם ימירו דתם ר"ל עכ"פ לפנים. ונמצא שמסרו נפשם ופרנסתם. בעקירת דירתם. ה"ז כמדת חסידות לדבריך עפ"י מה שראית בשו"ת בשמים ראש (סי' ש"א) וכו'. הנה ישתומם לב להעלות על הדעת כפירה כזאת אפי' רגע א' כי הנה בגוף הס' "בשמים ראש" הלא עמדו שני העדים עמודי העולם עדות לישראל ראש גולת אריאל ה"ה ראש המדברים ורב המדינה הגאון מהר"מ בינעט זצ"ל אבד"ק נ"ש ומדינת מעהרין בספרו שו"ת פרשת מרדכי (חאו"ח סי' ה') עיי"ש אשר כתב באמתת חכמתו וצדקתו בעת יצא האון מחטיא את הרבים בשמים ראש מר עובר מר דרור (ומזייפו הוא ניהו מבעלי דרור אוהבי מענדעלזאהן שר"י וסייעתו בעוה"ר בימיהם בברלי"ן מקום אשר החילה המספחת ומצאו להם קן ואחיזה גם בין גדולי תורה בעוה"ר כנודע) יצא כגונב דעת קונו ודעת הבריות לומדי תורה לתומם. ארור מכה רעהו בסתר וזייף שם דברים בשם הרא"ש ושארי רבותינו הגדולים ז"ל אשר לא עלתה על לבם מעולם וידע להפריא משורש פורה רוש ולענה ולהזריע מינות בלב בנ"י ולתלו' באילן גדול כאלו מהראשוני' כתבם ושהעתיקם מכת"י ישן נושן אבל זיופם ניכר מתוכן למבין ולומד בלשונם הקדוש של הראשונים ז"ל כי לא דרכיהם דרכו ומה אאריך במ"ש כבר הגאון מהר"מ בנעט הנז' וכחשו נגד פניו. ענה ויברר שכמה דברים נמצא מפורש בתשו' הרא"ש (שבידינו) להיפך ועוד ראיות נכונות יתנו עדיהן ויצדקו להכיר כי הנ"ל נחש צפעוני שרצה להסית ולהדיח את בית ישראל חלילה מאמונת ה' ותורתו. וגם על אותה תשו' (בסי' ש"א) ידו הדה בתשו' פרשת מרדכי שם כי זיוף הוא. והשני בדומה לו הגאון המפורסם בעל חתם סופר זצ"ל קראו (להבשמים ראש) בשמו הנאה לו כזב"י הרא"ש כאשר כזביו נראים לעין כל מבין:

ואבוא עתה על מ"ש בגוף התשו' בס' הנז' בפרטות דבריו שכ' שזהו שצריכין למסור נפש על ע"ז ג"ע ושפ"ד הוא דיני נפשות וצריכין לדון בסנהדרין. הנה מלבד כי על גוף הדבר הכה על קדקדו בפרשת מרדכי עיי"ש. וגם על מ"ש כי מעולם לא עמדו על הדבר למנין. והרי אדרבא מפורש בסנהדרין (דף ע"ד ע"א) "שנמנו" וגמרו בעליות בית נתזה בלוד דעל ע"ז ג"ע ושפ"ד מחוייבין למס"נ. וגם למה שדחה שם דאין ראי' מהאי דהורה רבא להא גברא דאמר מרא דוראי קטול להאי גברא ואי לא קטילנא לך היינו שפיכת דמים הוי וסברא הוא מה חזית דדמך דידך וכו' כדאמרי' בגמ' אבל למה יענה להאי

דא"ר יהודא אמר רב, (בסנהדרין ע"ה ע"א) מעשה באדם א' שנתן עיניו באשה א' וכו' ואמרו חכמים תמות וכו' ואמרינן שם בשלמא למ"ד אשת איש היתה שפיר והלא מה זה ניחא כ"כ שאמרו בפשיטות תמות הלא היו צריכין לעמוד על זה למנין בסנהדרין (לפי שיטתו המוטעת של הנז') וזהו הי' ג"כ ולא שפ"ד דסברא הוא א"ו פשוט דעל ג" צריכין למס"נ דהוא מהג' דברים. וכן עוד ראיות מש"ס שא"צ לזה סנהדרין וז"ב ופשוט. וגם לא ידעתי האיך שייך בזה סנהדרין שנעשו רק לדון את החייב להרגו או לקנסו וכיוצא אבל מה שאדם בא לשאול בעצמו ה"ז בימינו כשאר איסור והיתר דרך משל בחולה ביוהכ"פ כשבאין לשאול אם להאכילו ואם הוא חולי שי"ב סכנה בודאי יורה המורה כפי הש"ס וש"ע ולפי"ד הנרגן המזייף הנז' ה"ז דיני נפשות ואיך יורו בלתי ב"ד של כ"ג שאין לנו בזמנינו ונמצא כי הותרה הרצועה לכל א' שיש לו מיחוש קצת לאכול ביוהכ"פ כי מי יודע להכריע בדיני נפשות כיון שאין לנו סנהדרין ומי יורה אם זהו חולי שי"ב סכנה וכיוצא בכל דיני תורה דבר שנוגע לחולשת הגוף כיון שקבלנו עלינו התורה בכל לבבך ובכל נפשך וגו' והתורה מתשת כח כמו שארז"ל והרי תורת א' כל יהי' בידו שאין לו כח וממילא צריכין לשאול בסנהדרין של כ"ג אם אין בזה סכ"נ וכיון שאין לנו סנהדרין הרי יבטלו רוב מצות התורה בסיבות כל זה אלא ודאי דא"צ כלל סנהדרין לזה וכנז'. וצריכין בכזה לשאול להמורה כשאר איסורי תורה. ובסוף דבריו כ' בבשמים ראש שם וז"ל אבל ישראל קדושים. מעצמן מוסרים נפש שלא להטמעות בין הגויים שזהו כאלו מת ועבר ובטל עכ"ל עפרא לפומי' דהמזייף ואומר לי' שקולי טיבותך ושדייא אחיזרי כאלו ישראל מוסרין נפש לא מדינא. לא מפני ציוי התורה מהבורא ית"ש. רק מפני שלא להטמעות בין הגויים היינו רק שלא לאבד הלאומיות של גוי ישראל שזהו דרך הנאציאנאלע"ן ציאניסמו"ס שפשתה המספחת בדורינו בעוה"ר ומזה נראה כי שם אונס ורשע חד הוא שהחלו לפרץ המתחדשים בזה גם אז ונתן מקום עכ"פ שה"ז כאלו מת עבר ובטל אם יאבד זכות לאומתו להתבולל בין העמים. ולא מחמת מורא וציוי הבורא. נותן התורה. ישתקעו הדברים ולא יאמרו. ומעתה הנני מוסיף להפליא על חכמת הגאון מהר"ש איגר ז"ל בגליון מהרש"א (יו"ד סי' קנ"ז סעי' א') כ' וז"ל בתשו' בשמים ראש סי' ש"א פקפק הרבה דבזה"ז דליכא סמוכים אין הב"ד רשאי לפסוק והוי כדן דיני נפשות עכ"ל ושגגה יצאה מלפני השליט להביא מדברי מינות אלו בילקוטו וגליונו וכבר אירע כזה לכמה גדולים אשר לא ידעו מהותו וענינו. ועכ"פ לא יזכרו ולא יפקדו הדברים ולא יעלו על לב בנ"י המאמין לאמתו. (ועכ"פ לא יפה עשו במה שהדפיסו מחדש בק' קראקא את הס' בשמים ראש המזוייף הנז' והרבה רעות עשו בזה לחדש המכשול לפני

בני עמנו. ובפרט בדורותינו. ועל אלו הראשונים אנו מצטערים וכו' ומה שהבאתיו בזה הוא רק בדרך שארז"ל בסנהדרין לענין נטיעת קשואים א"א לומד לעשות אבל אתה למד להבין ולהורות היינו להזהיר ולמנוע את אחרים צריכין לידע מהותו כדי להסיר מכשול כמובן). שהחולק בימינו על המוחלט בש"ס ורי"ף ורמב"ם וטוש"ע פשוט הוא דה"ז יצא מן הכלל מדין של תורה. ועלינו יערה רוח הבורא:

ואדכרתן בזה מילתא במה שכ' דלא נוכל לדון בימינו אחרי כי אין לנו סמוכים והוא רק מילי דרבנן וכו'. הנה זה כמה שנים נשאלתי מחכם א' להסביר לי מה דמצינו בפוסקים דעת הרמב"ם בס' המצות דכל דרבנן הוא דאורייתא מטעם לא תסור והקשה הא סוף כל סוף גם זה דלא תסור מן הדבר אשר יגידו לך ימין ושמאל דלא קאי על הסנהדרין בלבד רק על כל דברי חכמי הדור הא גם זה אמרו חכמים וא"כ איך שייך לומר דהוא דאו' הלא גם זה בעצמו דלא תסור אמרו חכמים ועוד שאל כיוצא בזה והשבתי לו כי שאלתו הלא הוא מפורש בש"ס שבת (דף ל"א ע"א) ת"ר מעשה בנכרי שבא לפני שמאי אמר לו כמה תורות יש לכם אמר לו שתים תורה שבכתב ושבעל פה א"ל שבכתב אני מאמינך ושבע"פ איני מאמינך וכו' בא לפני הלל גיירי' יומא קמא אמר לי' א"ב ג"ד למחר אפיך לי' וא"ל והא אתמול לא אמרת לי הכי א"ל לאו עלי דידי קא סמכת דעל פה נמי סמוך עלי עכ"ל הגמ' והרי מזה פשוט דכל התורה שבכתב אין באפשרי ללמוד ולשמוע זולת מה שמקובל בע"פ מהחכמים איש מפי איש והם אמרו מה שהוא דאורייתא ומה שהוא רק מגזירת חכמים ותקנתם ולמ"ד דכל דרבנן מטעם לא תסור הוא דאורייתא הם אמרו שהוא דאורייתא משום לא תסור כיון דכל מילי דאורייתא וי"ג מדות וכיוצא מהם קבלנו ולמ"ד שאינו מדאו' ומלא תסור הם אמרו על זה שאינו מדאו' רק תקנותיהם בלבד. וכן בכל מילי. וה"נ אם הם אמרו ודנו בדבר זה באיזה אופן ובאיזה מצוה צריכין למס"נ ולא הצריכו לסנהדרין על זה כלל א"כ פשוט וברור שעפ"י דבריהם והכרעותיהם נפסוק להלכה ולאורם נסע ונלך עד נכון היום אורו של מלך המשיח ב"ב:

ועיין בחתם סופר (חאו"ח תשו' ר"ח) בד"ה והנה כשאמר לו הקב"ה קח נא את בנך את יחידך וכו' ע"ש ועכ"פ היוצא מעקידת יצחק אבינו שיצחק מסר נפשו רק שהאמין בדברי חכמים הוא אברהם אביו שהקב"ה צוה לו כן כיון שהוא לא שמע זה מפי הקב"ה רק אברהם רק באמונתו בדברי חכמים מסר נפשו על מה שקיבל מפי חכם בלבד כמ"ש בספרים ועיי' ש"ס סנהדרין (פ"ט ע"ב) יצחק היכא שמע לאברהם בהר המורי' מוחזק שאני ע"ש בפירש"י מוחזקי לצדיק אמת. וזהו לענינו ג"כ מי שיש לו חלק מזרע ישראל

כי ביצחק יקרא לך זרע בודאי ימסור נפשו כפי שמקובל מחכז"ל המוחזקים אשר פסקו באיזה מקום שצריכין מדינא כנז' ובאמונתם נחי' ונלך לבטח:

ידידושו"ט. בשולי היריעה

הנה שם (ביו"ד סי' קנ"ז סעי' א') ברמ"א לענין עכו"ם שאמרו לישראל תנו לנו א' מהם וכו' לא יתנו א"א חייב מיתה כשבע בן בכרי שכ' שם הט"ז (ס"ק ח') שגם בזמנינו מי שפושע ומורד במלכות מוסרין אותו להם אם אמרו וכו' וה"ה אם עוסק בזיופים או שאר דברים שיש בהם סכנה וכו' ועפי"ז כ' הבית הילל (בסי' רס"ז) דמי שמל גרים ובא עלילה על הקהל מחמת שהי' אז אסור מגזירתם לנייר כלל מותר לומר להעכו"ם שזהו העושה מעשה אע"ג דמצוה עביד אסור להכניס עצמו בסכ"נ עכ"ד ומובא בבאה"ט סי' קנ"ז ולפע"ד דברי הבית הילל צע"ג להלכה דפשוט דזה שאני ממורד במלכות או עוסק בזיופים דהכי הרי מסר נפשו לדבר מצוה דהא פסקינן בה' גרים (סי' רס"ח סעי' ב') דאם קיבל עליו מלין אותו מיד משום דשהויי מצוה לא משהינן ומקורו מש"ס דיבמות ע"ש הגם דבשעת הסכנה אינו מחוייב למס"נ על זה אמנם ומעתה וכי נאמר במה דאמרי' במס' ע"ז (דף י"ח ע"א) בר"ח בר תרדיון שאמר לו ר' יוסי בן קיסמא חנינא אחי אי אתה יודע שאומה זו מן השמים המליכוה שהחריבה את ביתו וכו' ועדיין היא קיימת ואני שמעתי עליך שאתה יושב ועוסק בתורה ומקהיל קהלות ברבים וס"ת מונח בחיקך א"ל מן השמים ירחמו א"ל אני אומר לך דברים של טעם ואתה אומר מן השמים ירחמו תמה אני אם לא ישרפו אותך וכו' ואח"כ מצאו גדולי רומי לר"ח בן תרדיון שהביאוהו וכרכוהו בס"ת וכו' ושם לא הי' החיוב להקהיל קהלות ברבים ובפרט כי ר"י בן קיסמא הזהירו שהוא סכ"נ בתוקפה של אומה זו בעוה"ר א"ו שר"ח בן תרדיון חשב בצדקתו בצדק שזהו להעביר על הדת וצריכין מס"נ גם אם אינו מהשלשה דברים ע"ז וג"ע ושפ"ד (ור"י בן קיסמא הי' ס"ל שזהו אינו מתכוין הממשלה אז לעקור הדת) עכ"פ שם הי' שמצאוהו שרי המלכות לר"ח בן תרדיון אבל לא עלה על הדעת שום בנ"א ולשום דיעה בעולם דהי' מותר לר"ח בן תרדיון למסרו ח"ו יען שהכניס א"ע בסכ"נ ויוכל לגרום סכנה לכלל ישראל דיעלילו על הרבים כולם (כיון דלדעת ר"י בן קיסמא לא הי' זה אז מתכוין המלכות לעבור על הדת כנ"ל) א"ו דלא יעלה ל הדעת כנ"ל כיון דכונתו לש"ש באמת והי' מקדושי עשרה הרוגי מלכות זי"ע. וה"נ י"ל במי שמל את הגרים. הגם דאין לו דמיון להך דר"ח בר תרדיון וע"ז לא מצינו מס"ל אבל המל את הגרים וכונתו לש"ש להכניסם תחת כנפי השכינה כיון שנראה כונתם לש"ש וס"ל כיון דהך לא נגלו ישראל לבין האומות אלא כדי שיתוספו עליהם גרים דזהו מיירי בגרי צדק ואכמ"ל וחושב בנפשו מה שגזרו המלכות

שלא לגייר הוא בכלל העברת הדת ישראל כיון שזהו מכבוד אמונתם השפילה כדי שלא יצאו מדת אמונתם הכוזבת באמרם כי רק היא האמתיות (לפי סכלותם ורשעתם) ע"כ אחת דתם להמית אם יעבירוהו ויחליפוהו באמונת דת ישראל. הגם כ' באמת י"ל דאין זה העברה על הדת כיון שזה לא נאסר לישראל רק לנכרים שלא נתגיירו מ"מ זה שמל הגרים אשר חשב כן בודאי לא גרע מהך דאמרי' בסנהדרין (כ"ו ע"ב) ובש"ע חו"מ (סי' ל"ד סעי' ד') דקוברי המת ביו"ט ראשון כשרים לעדות דסברי מצוה קעבדי אע"ג דמשמתינן להו סברי כפרה קא עבדי לן רבנן עאכו"כ המל את גרי הצדק דמצוה הוא באמת רק שהוא סכ"נ מהגזירה אז ולהכניס א"ע בסכנה במס"נ אין צריך בזה, הגם שיש להסתפק אם הקולא שנקל בו עי"ז מכניסין כלל ישראל בסכנה כנ"ל א"כ צריכין לחוש יותר לרבים מ"מ לדמותו ח"ו למי שמורד במלכות או שעוסק בזיופים ובשארי דברים רעים שהותר למסרו כדי להציל את הכלל זה בודאי ל"ש לדמותו לאלו הנז' ובפרט לעשות מעשה למסרו בעד מסירת נפשו וצע"ג:

עוד אזכיר בנדון שאלותינו הנ"ל בראותי עתה בשו"ת טוב עין להג"מ חיד"א זצ"ל (סי' ח"י אות צ"ז) בד"ה ודע שיש חקירה גדולה על הרי"ף והרמב"ם איך פסקו דעל ג' עבירות יהרג ואל יעבור וכו' והביא זה משו"ת בשמים ראש הנ"ל והאמין לתומו כמ"ש שם שהי' בזה ויכוח להר"י בן מכיר עם הרמב"ן טרם נסעו לאה"ק ככל החזיון (הכזב והמזוייף הנ"ל) המבואר בשו"ת בשמים ראש. ותמהני על התייר הגדול החיד"א ז"ל ברוב ידיעתו ובקיאתו לא ידע את האיש ואת שיחו המו"ל בשמים ראש ולא הרגיש שזהו טעות נורא ושקר מעיקרא. ה' יצילנו וכן ראיתי שם (בסי' ח' ט') בענין אחר נשען ע"ד הס' בשמים ראש בחשבו כנראה שמרבינו הרא"ש יצאו הדברים וז"א וכנ"ל:

שוב הגיע לידי ס' זאב יטרף (שנדפס בפפד"א שנת תקנ"ג) מרב גדול בימיו נגד הבשמים ראש וכסא דהרסנא ושם הרעיש ג"כ נגד התשו' הנז' וכ' שהוא לחלל ש"ש נגד חיוב קידוש ה' והאריך בהשגות על דבריו. ואחתום בחיים ושוכט"ס:

סימן מז

כבוד הרב וכו'. ש הגיענו מכתבו הראשון וגם השני וטירדות רבות היו בעוכרי ובאוחרי מלהשיב וכו' אך לאשר נודע לי הדבר והוא נוגע לאפרושי מאיסורא ע"כ אמרתי להשיב ולא להעלים עין והמזהירים יזהירו וכו' בעזרתו ית"ש. ע"ד שאלתו בענין השו"ב שיש עליו חששות רבות א) ע"ד הוצאות דיבת שקר שהוציא על השו"ב המופלג וכו' באמרו ששחט בסכין פגום והוציא הקול רעש בכל גלילות הסמוכים והוא ואביו הזקן הפיצו

השמועה רעה ובאמת נודע כי בשקר יסודה מכמה טעמים וממ"נ אם הי' אמת כדבריהם מדוע לא הודיעו תומ"י לבעל העופות שלא יוכשל וכבר כ' הגאבד"ק וכו' כי אין חשש על השו"ב המופלג וכו' יען נתברר כי הי' דיבת שקר וכזב וכ' בהפסק כי הוא חושש על מו"ה וכו' שהוא מומר לאותו עבירה להוציא לעז. ב) לאשר השו"ב הי' בגבולו שני כפרים ששייכי' לדגל הרבנות של הרב וכו' והזמינו הרב הנז' כ"פ להראות סכינו כדת של תורה וכאשר נהוג בשו"ב שיש לו כפרים בגליל רב אחר הסמוך שמראים הסכין גם להרב הסמוך שהכפרים תחת דגלו ועכ"ז לא בא והחשד הוא מפני כי אינו בקי בדינים כ"כ ומתיירא פן ישאלוהו הרב וכו' ויתגלה קלונו כי הרב הקדום שם לא השגיח כלל בהגלילות כנודע והי' הכל הפקר בלי התנהגות ומורא. ועוד בה שלישי'. ג) האחרון הכביד במ"ש מע"ל כי זה כמה שדר בשכונתו ורואה מעשיו שאינו עוסק בתורה כלל רק במו"מ ומסחר וחנות בביתו ולה"ר יהגה הרבה וגם וכו' לא ינקה ואינו בכלל ירא ד' מרבים כדרכי התנהגות השו"ב היראים ודרכו לעסוק בענינים גסים הראויים לבור וע"ה מבני הכפרים כאשר פרט אותן עכ"ד השאלה:

הנה בראשונה אבוא א) ע"ד שהוציא דיבה על השו"ב המופלג וכו' באמרו ששחט בסכין פגום. הנה בשו"ת ארץ צבי (חיו"ד סי' ט') ובשו"ת טוטו"ד תליתאי (סי' כ"ב) שהחמירו בדבר כזה בשו"ב שהלשין על שונאו בלה"ר כזבים כאלו (ועיי' דרכי תשובה סי' ב' ס"ק צ') אמנם לא כתבו רק כשהעיד כן בב"ד דאף דלא מהני עדותם מ"מ הוי בלאו דלא תענה כמו שביאר שם בארץ צבי בשם הרמב"ן וכו' אבל כשלא העיד רק הוציא קול בלבד אז הם ג"כ מודים דאין להעבירו רק לקונסו ובנידון דידן כן הוא ורק מאיתתא בישא נפקא הא קלא והשו"ב פיזר הקול ופירסמו אבל לא הגיד בתורת עדות בפני ב"ד כלל והך איתתא מבואר דינה בשו"ת בית אפרים (חיו"ד סי' א') בעובדא כזו שאשה הוציאה קול על השו"ב וכו' וכתב קול באשה ערוה והפטפטית הלזו ראוי למתחה על העמוד כהאי דפסחים וכו' כיון דבודאי לא נתכוונה לאפרושי מאיסורא רק להוציא שם רע. וגם בשו"ת בית יצחק כ' דאין לפוסלו בכה"ג ועכ"פ לקונסו להשו"ב המוציא דיבה ועוד יותר נלע"ד בנידון דידן להמציא זכות על השו"ב לדמותו להך דש"ס סנהדרין (דף כ"ו) ופסקינן כן בטוש"ע חו"מ (סי' ל"ד סעי' ד') דקוברי המת ביו"ט ראשון כשרים להעיד אפי' אם נידו אותם על ככה משום דהם קסברי מצוה קעבדי והרמ"א כתב שם בשם הריב"ש דה"ה בשאר דבר איסור שנוכל לומר שעברו מכח טעות ועיי"ש בפת"ש בשם תשו' חות יאיר דאנן אמרינן כן אף אם גם הם בעצמם אין טוענין ואומרים כן אנן טענינן להו דסברי מצוה קעבדי. וכן שם בסי' ל"ד (סעי' י"א) לענין המלוה מעות יתומים ברבית

עיי"ש ה"נ יש לומר כיון דלה"ר והוצאת דיבה על חבירו קיל להו לאינשי בעוה"ר ע"כ יש להקל ולהמליץ בעדו בזה. אך זה בעצמו אינו מציל כי זה נודע לכל בנ"א היראים גם ל1/;פשוטי עם כי זהו עון פלילי להוציא דיבת שקר על חבירו במקום דיש קיפוח חיותי' היינו בונה שהוציא דיבת שקר על השו"ב המופלג וכו' וזהו לקפח חיותו שב השו"ב הנז' ובזה לא קסברי אינשי מצוה קעבדי. אך באמת בזה בעוה"ר י"ל עוד גם בזה שהשו"ב וכ' סבר מצוה קעביד לפי דעתו הנבערה להוציא דיבה עליו יען שאינו מחסידי ומשתדלי רבו הרב וכו' שנתקבל כעת וכו' וכמעט הותר דמו שם עי"ז בגלילות אלו המשמשים בגסות ע"כ סובר מצוה קעביד למסור נפש חבירו על ככה. אבל זה הי' שייך לומר ולהתיר קצת לענין פסולי עדות דבעינן רשע דחמס בודאי אבל לענין שו"ב שצ"ל ירא שמים מרבים בודאי צריכין לקונסו ולהעבירו על זמן מה עכ"פ עד שיקבל עליו דברי חברות כראוי שלא ילך עוד בדרכים כאלו:

ב וע"ד שלא רצה להראות סכינו וכו' הנה אם בשביל כבודו בלבד בא לשאול הרי הוא אינו אכזרי מלמחול כיון דטפלי תלוי בי' אך הנה נודע מ"ש בתשו' ברית אברהם ומובא בפת"ש (סי' י"ח) דבזמנינו ג"כ כשמקפיד החכם לסור סכינו אז הדר דינא דגמ' דמחוייב השו"ב לסור סכינו ואם לא אז דינו מבואר בש"ס וש"ע וע' בתשו' מהר"ם שיק (חיו"ד סי' כ"א) ובדע"ת (סי' י"ח ס"ק ל"ז) מה שמסיים שם לדינא דהוי מבזה ת"ח אם אינו בא לסור סכינו לפניו ודינו כמומר לד"א וה"נ כיון שהכפרים שייכים אל וכו' והזהירו כ"פ ונתן כתף סוררת ובתחלה השמיט בשקר אותו מזמן לזמן וכ' שיבא אח"כ ולבסוף לא בא כלל וזה בעצמו מראה החשש שכתב כת"ה שאינו בקי בהלכות ואין זה תירוץ מה שמונע א"ע מעתה מלשחוט בכפרים שתחת דגל הרב וכו' כיון ששולחים עדיין מכפרים הנז' לשחוט אצלו מפני שהם קרובים ונראים שמה. וגם אטו מפני שהניח עתה מלשחוט שם סר החשד והנז' וגם בזיון ת"ח במקומו עומד וגם עדיין שוחט במקומכם והצרה שוכנת בבתיכם ובמחניכם. ואין לטעות בלשון רבינו הד"ח (ח"א סי' ט' מיו"ד) דאינו מחוייב השו"ב להראות סכינו לשני רבנים ז"א דשם מיירי שהי' סמוך בתוך התחום להעיר של רב אחר אבל הכפר רק להרב שהשו"ב תחת גבולו וע"ז כתב רבינו שבשביל זה שהוא סמוך ונראה להעיר דשם אינו מחוייב לסור סכינו להרב הסמוך לתחומו (כיון שאינו תחת דגלו) וז"פ שם:

והנה נ"ל להלכה היכא דיש חשש שלא בא לסור סכינו מפני שמתיירא יען שאינו בקי בהלכות וכיוצא בעצמותו הי' שייך אז אין החכם רשאי לשתוק ולמחול לו וחולי הוא משורש הלכה זו בש"ס חולין (י"ח ע"א) ההוא טבחא דלא סר סכינא קמי' דרבא בר

חיננא שמתי' ועברי' ואכריז אבישרא דטריפה הוא איקלעי מ"ז ור"א גביי' א"ל ליעיינו רבה במילתא דתלוי בי' טפלי בדק ר"א לסכינא ונמצאת יפה ואכשרו א"ל מ"ז לר"א ולא חיישׁ מר ליקרא דסבא ומשני לי' שליחותא קא עבידנא עכ"ל הגמ' והנה הרמב"ם (פ"א מהל' שחיטה הלכה כ"ז) כ' הטעם דלכך מנדין הטבח שלא בדק הסכין לפני החכם אפי' נמצאת סכינו יפה ובדוק לפי שיסמוך א"ע פעם אחרת ותהי' פגומה וישחוט בה והקשה הלח"מ דלמה לא נקט הרמב"ם הטעם דאמרינן בגמ' משום כבודו של חכם עיי"ש ובאמת י"ל דהרמב"ם ז"ל הוציא הטעם מהך דר"ח בר חיננא דאמרי לעייני רבה במילתא היינו לחפש לו זכות ואח"כ סיים דשליחותי' קעביד ולמה לו לר"ח בר חיננא כ"ז הלא רב שמחל על כבודו מחול כשעשה בשליחתו וממילא הי' בהכשר ולהתיר נידויו אלא ודאי דטעם אחר יש בו מלבד דכבודו של חכם היינו חשש איסור כשאינו מביאו לפני החכם להשגיח עליו ושעי"ז יבואו לידי מכשול ולפי"ז אין רשאי החכם למחול אך כאשר עיין ר"א ומצא שבקי בהשחזת הסכין כראוי רק אז שליחותי' קעביד שנמצא שהתירו ר"א בר חיננא ג"כ ומזה הוציא הרמב"ם דיש טעם עוד בזה גם משום חשש איסור כשלא מראה סכינו לחכם אז יש לחוש שיסמוך פעם אחרת וישחוט בה כשהוא פגומה כנ"ל מד' הרמב"ם. ועוד יש להוציא מדברי הש"ס דר"ח בר חיננא אף דכבר שמתי' וממילא למנודה לא ילכו אצלו לשחוט עוד כיון דאכריז אבישרי' דטריפה וגם לכל הגי' שנמצאו בזה עיי' בשאילתות (פ' אחרי) ובהעמק שאלה שם ועכ"פ שמתי' בודאי וא"כ לא הי' עוד אוכל משחיטתו הרי קיבל עונשו ולמה לא מחל על כבודו א"ו בכה"ג כבנידון דידן דגם אם אינו אוכל עוד משחיטתו ואינו בא לשחוט בגבולו אינו רשאי למחול וצריך לגלות הדבר ולא להעלים עין כן בנידון דידן עד שיתברר היטב לפני בד"צ המרוצה לשניכם שאינם נוגעים היינו בזבל"א וזבל"א שמעכ"ת ואנשיו עמו יבחרו להם דיין הראוי א' והשו"ב יבחור לו דיין א' ושניהם יבחרו להם השליש. ואותו ב"ד יבדקוהו וינסוהו הדק היטב בהלכות המפורשים בשמלה חדשה כי לענין ידיעת ההלכות כ"ע מודי דאין להעמידו בחזקתו כמ"ש בשו"ת נאמן שמואל (סי' ל"א) וכמובא בדרת"ש (סי' י"ח ס"ק קס"ד) דאף שהוא סובר ששו"ב שנטל קבלה אין להרהר אחריו לענין השחזת הסכין זולת היכא דאיתיליד ריעותא אבל צריכין לתהות על קנקנו בכ"ע אם יודע הדינים וזה בודאי אין להעמיד על החזקה בסתם כיון דהוא עשויי' להשתנות ורשת השכחה פרושה על כל החיים וכמו שכ' הגאון בפלתי (סי' י"ח סק"א) ובפרט כשיש חשש וחשדא כנ"ל ע"ז צריכין בדיקה ביותר וצריכין לנסותו לפני הבד"צ שאינם נוגעים בדבר כנז':

ג' ועד השלישי אני בא ע"ד שכתב שמכירו היטב שהוא קל בדעתו ומנהגיו כא' הע"ה וכו'. הנה דא עקא. ועל דא ודאי אין רשאים להעלים עין. ולחפות על מנהגי קלות בשו"ב כזה ועיי' בשו"ת מרן הגה"ק בדברי חיים (ח"א סי' י"ח) וכן ע"ש בסי' ז' מ"ש בדברי האומרים לחוס על טפלי' דהשו"ב הקל ולא יחוסו על נפשותם וזרעותם לבלתי יתגאלו במרק פיגול שחיטתו אם אינו כהוגן. ע"כ עדי יתברר הכל לפני בד"צ שאינם נוגעים. ועד אז בודאי אין לאכול משחיטתו וכל מי שיראת ה' נוגע בלבבו עכ"פ קצת בודאי יראה ויבין עד היכן הדברים מגיעים והוא ית"ש יצילנו מכל מכשול ולהשומע יונעם וברכת טוב בכלל כ"י ידידושו"ט.

סימן מח

כבוד ידידי הרב המאה"ג וכו'.

הגיענו יקרת מכתבו וע"ד הביהכ"נ שנשרף והמקום שהי' עומד הוא בשותפות עם עכו"ם והנכרים עוברים שם בחצר ועוד שנית כי בקליין ציגאנד כשיבנו כעת יהי' מנין בריוח ביותר ושם בגראס ציגאנד יש מהלך רב ולפעמים יחסר המנין לאשר היהודים דרים רובן בקליין ציגאנד והנה שאלת חכם חצי תשובה וכבר ראו עיניו (בסי' קנ"ג) בש"ע ופוסקים והנה מה שתמה כת"ה על מה שכ' בתשו' מהר"ם לובלין (סי' נ"ט) דהלוקחים יעשו מקום הביהכ"נ הישינה גן ירק הנה מבואר למעיין שם בגוף התשו' כי מסתפק שם בעובדא דידי' דהוי ביהכ"נ של כרכים רק שכ' שם כיון שכל מה שעשו אנשי ליקאב רק ברשות ובעצת אנשי מנהיגי המדינה עשו ע"כ הוי כמו בי' כנישתא דמתא מחסיא אע"ג דמעלמא קא אתי לי' כיון דאדעתי' דרב אסי יהבי אי בעינא מצי לזבונה וכו' ע"כ סיים שם דלרווחא דמילתא כשימכרו המקום ליחידים אז אותו מקום של ביהכ"נ דאנשים יעשוהו גן ירק והיינו שחושש מספק עכ"ז מחשש ביהכ"נ של כרכים. אמנם בביהכ"נ של קהלתו שאינו כלל בספק ביהכ"נ של כרכים כי הוא רק ישוב. וגם לא אדע אולי יש איזה (ירידים) מארקטען איזה פעמים בשנה מ"מ לפי"מ שמבואר בשו"ת פני יהושע (ח"א סי' ז') וגם במשאת בנימין (סי' ל"ג) ומובא בעט"ז שם ה"ז לא נקרא בקהלתו ביהכ"נ של כרכים כלל ועיי' בשו"ת תשורת שי (מה"ק סי' שנ"ג) בעיר שיש להם ביהכ"נ וכו' ויש שם ד' פעמים בשנה יום שוק גדול שבאים ממקומות אחרים ע"ש שהתיר והקל שם דאין להסתפק בי' לביהכ"נ של כרכים כיון דבאם רק ד' פעמים בשנה על יום השוק וטרידי בשוק ולא הוי כלל ביהכ"נ דכרכים:

אמנם תמהתי על מ"ש שם בתשורת שי ותמה על המג"א (בסי' קנ"ג ס"ק ט"ז) שהשיג על המ"ב ואוסר למכור העצים והאבנים של ביהכ"נ של כרכים שמא יש א' בסוף העולם שנתן לזה דלא ניחא לי' שנפקע קדושתן עכ"ד ותמה בתשורת שי לפימש"כ הר"ן (בפ' בפי העיר) דכ"ז רק מדרבנן א"כ הוי ספק דרבנן ונגד הסברא שיקפיד וכו'. ולפענ"ד דלא קשה על המג"א דאדרבא משם ראי' מדברי הר"ן הנז' גופי' דאין לדון בזה ספיקא דרבנן לקולא דהא כ' הר"ן שם הטעם דביהכ"נ של רבים כיון דמעלמא קא אתי לה רבים הוציאו בבנינה ושמא יש א' בסוף העולם שהוציא בה וחלקו מעכב וכו' עכ"ל הר"ן הרי דכתב בפירוש שמא יש א' בסוף העולם, וחשש לספק בזה גם שהוא רחוק כ"כ ואף שהוא דרבנן בע"כ דחכמים תיקנו בזה לחוש מספק גם בדרבנן כמו דמצינו בכמה מקומות שהחמירו וחכז"ל לכתחלה גם בס' דבריהם:

והנה חזות קשה חזיתי בדברי הג' מהר"ח פלאגי ז"ל בשו"ת לב חיים (ח"ב סי' כ"ט וח"ג סי' מ"ה) שכ' בדין שסתרו כותל ביהכ"נ לצורכו אם מותר למכור אלו האבנים לצורך חול והעלה לאסור ע"ש בשם בס' בארות המים ובאמת לא ידעתי מה זה שכ' סתם ולא הזכיר מדברי הפוסקים בזה כראוי ולא ביאר השאלה האיך קמיירי אם כשמכרום זט"ה במעמד אנשי העיר הרי מותר בביהכ"נ של כפרים ופקעו קדושתם לגמרי ואם מיירי בביהכ"נ של כרכים דוקא וזה באמת אסור לדעת המג"א כנז' (בס"ק ט"ז) שחולק על המ"ב ואוסר בעצים של ביהכ"נ של רבים שאין בידינו לפקוע קדושתן ואם כן הוא למה התיר שם לעשות מהדפיס של הגג נסרים לאפיית המצות והרי זה הורדה מקדושת ביהכ"נ לתשמישי מצוה בלבד היינו אפיית המצות ואין לומר דמשום שא"א להשתמש עוד לקדושת ביהכ"נ דא"כ תלוי בפלוגתת הט"ז והתב"ש לענין אין מורידין מקדושה וכו' היכא שא"א להשתמש בהן עוד לקדושה חמורה וע"כ דבריו תמוהין מעיקרא אך באמת י"ל דלהשתמש בהן דבר בזיון באותן עצים של ביהכ"נ גם כשהוא של כפרים ומכרום זט"ה כהלכה מ"מ אסור להשתמש בהן לבית הכסא וכיוצא כמו דפסק בש"ע ה' סוכה (סי' תרל"ח במג"א ובמשבצות שם) דגם בעצי סוכה אין לנהוג תשמיש בזיון כ"ש בעצי ביהכ"נ דחמירי ע"כ וודאי אסור תשמיש בזיון אבל לשאר תשמישים כשמכרום כדת לא אדע מה זה איסור מדינא ואולי רק מחומרא של חסידות:

הדרן לנידון שאלתו הנני מסכים אתו להלכה שימכרו המקום זט"ה במעמד אנשי העיר ובמעמד חבר העיר מעכת"ה וימכרום בכסף מזומן רק בענין המקום הגם כי מדינא יש להתיר בביהכ"נ של כפרים גם לד' דברים אלו עכ"ז כיון דהחת"ס (חאו"ח סי' ל"א) כ' דלא ליעבד קלנא וגם כי יכולין למוכרו לדירת בתים כמ"ש כת"ה ורק שיתנו עם

הקונה היהודי שלא יעמוד בו א' מהד' דברים והיינו בדירת בתים שעושין בית הכסא בכל חצר יזהרו בזה להעמיד הבית הכסא רק על מקום החצר ולא על המקום שעמד הביהכ"נ חלילה. ורק באופן זה אטרצף להיתירא. ויצאו דברינו בהיתר וה' יעזרנו וימלא משאלות לבנו:
ידידושו"ט בלונ"ח..

סימן מט

כבוד המופלג וכו'.
ע"ד קושייתו על מה דפסקינן בטוש"ע יו"ד (סי' ט"ז סעי' ט') דחש"ו ששחטו משום דרוב מעשיהם מקולקלים מותר לשחוט השני אחריהם באותו יום והקשה דהא הוי דשיל"מ שיוכל להמתין מלשחוט בנו עד למחר ובדשיל"מ לא אזלינן בתר רובא דרוב מעשיהן מקולקלים עכ"ד. הנה קושייתו כבר העיר הגאון מהר"ש איגר ז"ל בגליון מהרש"א שם ע"ש מה שתי' ומה שציין לעיין בסי' ק"י סעי' ח'. הנה משם אין ראי' כ"כ לכאן דמיירי לענין ס"ס בדשיל"מ אמנם באמת כבר העירותי בחיבורי מנח"א ח"ב (סי' י"ג) עפ"י הנודע דעת הרשב"א דס"ס מותר רק מטעם רוב וא"כ האיך פסק הרשב"א בתה"א דס"ס מותר בדשיל"מ והא ס"ס הוי כרוב ובדשיל"מ לא אזלינן בתר רוב ע"ש מה שתירצנו עפי"ד הש"ך (סי' ק"י ס"ק נ') וביארנו דברוב כה"ג כיון די"ל דאינו נמצא כלל בתערובותו בכה"ג לא אסרו דשיל"מ לדעת הרשב"א ובאמת בר"ן ביצה (ס"פ אין צדין) נסתפק בזה אי סמכינן ארובא בדשיל"מ כיון דהוא דמי לביטול וכ' דאפשר שאני משום דאיתחזק איסורא עיי"ש ובמל"מ (סוף פ"ז מהל' מעילה) ולפי"ז לא שייך בנידון זה דשיל"מ כיון דאינו בתערובות ולא איתחזק איסורא אך נלפע"ד דמה דנסתפק הר"ן ז"ל פשיטא לי' לרב אשי כפי הנראה לן מדברי רב אשי בביצה (ד' ע"א) דאמר רב אשי ספק מוכן אסור ביו"ט היינו בלשונו לעולם ספק יו"ט ספק חול וכל דשיל"מ אפי' באלף לא בטיל ע"ש ברש"י ד"ה אפי' בדרבנן דכי היכא בביטולה מחמרינן מהאי טעמא בספיקא נמי מחמרינן מהא טעמא עכ"ל רש"י ולפי"ז ראי' ברורה דאין חילוק בין דבר שיש בתערובות ובין ס' יו"ט ס' חול שאינו בתערובות ולא איתחזק איסורא. דאל"כ ויש איזה חלוק בזה א"כ מה קאמר רב אשי בש"ס דדשיל"מ אפי' באלף לא בטיל לענין ס' יו"ט ס' חול ומה זה שייכות לענין ספק מוכן דרצה להשמיענו הלא הפרש יש ביניהם. אלא ודאי דאין חילוק ביניהם. ואין לחלק דשם בס' מוכן הוי רק ספיקא והכי הוא מיעוט לגבי הרוב דמעשיהן מקולקלין ומה"ת אזלינן בתר רובא ז"א סתירה דבס' מוכן הוא ס' דרבנן ומקילין בכ"מ

והכי מחמרינן בדשיל"מ ומה זה קאמר רב אשי דדשיל"מ אפי' באלף לא בטיל דהוא רק מביטול תערובות הוו"ל למימר פשוט דס' דרבנן בדשיל"מ הוא לחומרא אלא ודאי דזהו דאשמעינן רב אשי בחכמתו בלשונו מזה דבשיל"מ אין לחלק בזה בין דבר שהוא בתערובות ובין דבר שהוא ספק דרבנן בלא איתחזק איסורא בתערובו' לפנינו כלל ושניה' הם לחומרא בדשיל"מ כנז'. וז"ב. ולפי"ז תקשי עדיין כיון דפסקינן כרב אשי בזה כמ"ש מרן המחבר בה' יו"ט (סי' תקי"ג סעי' א') וא"כ האיך פסק המחבר כאן ביו"ד דמותר לשחוט את בנו והא שייך דשיל"מ גם שלא בתערובות לפי"ד רב אשי כנז':

אולם נ"ל לתרץ קושייתו דלא הוי דשיל"מ כיון דלא הוחזק מעולם האיסור בפ"ע היינו המיעוט שאינו מקולקלין ובכה"ג ל"ש דשיל"מ דזה גרע עוד יותר מהך דגיגית דרוכה בענבים שנסחטו בשבת שכ' המרדכי דבטלי ברובא ול"ש דשיל"מ כיון שהאיסור נולד בתערובות מעיקרא ולא ניכר האיסור מעולם בפ"ע ופסק כן הרמ"א (בסי' ק"ב סעי' ד') וכן ה"נ מעולם לא ניכר ולא נודע כלל המיעוט הזה אם החש"ו שחטו כהוגן דכיון דמיירי באין אחרים רואין אותו ע"כ ל"ש דשיל"מ ומותר. והנה בשעה"מ הקשה על דברי המרדכי מש"ס ביצה (פ' משילין) דינקי תחומין מהדדי לענין דשיל"מ וכן עוד ממ"א. אמנם לכל החילוקים שמחלק שם בשעה"מ דשם ניכר האיסור שהוא חלק חבירו וכן גבי גדולי שביעית ע"ש אבל הכא גבי מיעוט שוחטין כהוגן אינו ניכר האיסור ולא נודע מעולם כלל. וכעין זה בדברי המרדכי הנז' מתרץ בנו"ב (תניינא חיו"ד סי' ח') בהגהת בנו לענין נכבשינהו דניידי גבי אוא"ב דמיירי קודם שהוכר האיסור ע"ש. ובפת"ש יו"ד סוף סי' ט"ז ובשארי הדברים עוד חזון למועד לטובה ברצות ה' לחיים. ובזה הנני ידידושו"ט מברכו בכ"ט בכלל כ"י:

סימן נ

כבוד הה"ג וכו'.

הגיענו יקרת מכתבו וכו' וע"ד קושייתו על הש"ס נדרים (כ"ב ע"א) דאמר שמואל אעפ"י שמקיימו לנדר נקרא רשע א"ר אבהו מאי קרא וכי תחדל לנדור לא יהי' בך חטא ויליף חדלה חדלה וכו' ופי' הר"ן דה"ק הא אם לא תחדל יהי' בך חטא והקשה דהא כל הני דמייתי הש"ס דהנודר כאלו בנה במה והמקיימו כאלו הקריב קרבן מיירי רק מנדרי איסור כדמוכח שם אבל בנדרי הקדש האיך שייך לומר דנקרא רשע וכיוצא הא משנה מפורשת הוא בביצה (דף ל"ו ע"ב) ואלו הן משום מצוה לא מקדישין פירש"י הקדשות וא"כ כיון דקרא דכי תחדל לנדור מיירי בהקדש וקרבנות דהא קרא הקודם וסמוך לי'

מוכח כן כי תדור בדר כה' אלקיך לא תאחר לשלמו וכי תחדל וכו' וא"כ האיך ילפינן מזה חדלה חדלה דנקרא רשע הא שם הוי מצוה כפי המתני' ביצה עכת"ד:
הנה אי משום הא (מהפסוק הקודם לו) לא ארי' כ"כ לדינא דמיירי גם בכתוב שלאחריו בקרבן אך פשוט (בריש חולין) דמיירי קרא דוכי תחדל לנדור ואמרינן התם לר"י לחלק בין האומר זו להאומר הרי עלי משמע דמיירי בקרבן וע"ז חילקו בין נדר לנדבה ובתוס' שם ע"ב בד"ה אבל האומר הרי עלי ובמהר"ם לובלין על התוס' בע"א ד"ה וכתיב אשר לא תדור משמע דס"ל להתוס' דהך קרא וכי תחדל לנדור הוא ראי' חזקה יותר דטוב יותר ליחדל גם מנודר ומשלם ע"ש וכ"ז מיירי בקרבן ולפי"ז קשה ממשנה מפורשת בנדרים (ט' ע"א) כנדרי רשעים נדר בנזיר ובקרבן משמע מפורש שנקרא רשע גם כשנדר בקרבן ובמתני' ביצה קרי לי' מצוה. אלא ודאי פשוט כדמחלק שם בש"ס נדרים במתני' ובגמ' (בדף ט') בין נודר לנודר דהנודר האומר הרי זו י"ל גם ר"מ מודה שהוא כנדרי כשרים ומעתה מתורץ פשוט דס"ל להמתני' בביצה ג"כ הכי ומיירי בהקדש שמנדבו ומוציאו מרשותו דהוי כאומר הרי זו כדאמרי' שם בגמ' גזירה משום מקח וממכר ופירש"י למקח וממכר דמי שמוציא מרשותו לרשות הקדש עכ"ל הרי מפורש דמיירי בכה"ג וע"כ הוי מצוה ולק"מ. ושבתא וכט"ס ידידושתו"ט בלונ"ח:

סימן נא

כבוד הרב וכו'
לתשו' יקרתו לאשר דפקתם כ"כ אלי עוד בענין השו"ב מ' וכו' הידוע בגלילותיכם וכבר השבתי בעה"י חוות דעתי (עיי' לעיל סי' מ"ז) וכן השיבו כמה גאונים הי"ו ולאשר הרב וכו' מונע אותו מלבא לד"ת לפני ב"ד שאינם נוגעין בזה ועד שיהי' הד"ת לא תוכלו לאכול מזביחתו יען שאסרתם עליכם מחמת חשש איסור שרצונכם להציע לפני הבד"צ דברים אשר כל השומע תצילנה שתי אזניו ואיך תוכלו לשמוע לאשר ישיא אתכם הרב הנז' ואנשי ריב המה משתדליו להתיר לכם הח"ח או הנדר אם לא תתחרטו באמת ואדרבא תחפצו שיתברר הדבר והחשש לפני הב"ד בזבל"א וזבל"א וכאשר יפסקו כן יקום ואז את נפשיכם תצילו וכ"ז ברור ופשוט. ועתה באו הרבנים וכו' והדפיסו כתב פלסתר לאסור כל שו"ב הסמוכים בגלילותיכם מלשחוט בעדיכם שום שו"ב הסמוך גם בביתו כשתסעו ותביאו אצלם ועי"ז באתם במצודה וצרה בגזירתם קשה משל וכו' אשר לא נשמעה כמוהו בישראל את אשר עשו וכו' בעוה"ר:

ראשית מי התיר להם להרבנים הנז' להתערב בגליל רב הוא ישוב וכו' אשר הוא תחת דגל וכו' ולצוות על השו"ב דשם שלא ישחוט גם בביתו בעד אנשי וכו' אם יביאו לו לשחוט האיך הותר להם להורות מה שיעשה הוא בביתו בגליל הרב הנז' ותצוו עליו על השו"ב בלתי ידיעתו ונגד פקודתו של הרב והתחילו בלשון הפסק ע"ד השו"ב מק' וכו' כאלו הי' בא לפניהם השו"ב הנז' לדון עם שכנגדו ובאמת לא ראוהו ולא שמעו טענתו כלל וגם לא שמעו מהרב הנ"ל שהוא תחת דגלו ולא הודיעו לו כלל אדרבא כתבו וחתמו ממרחק שלא בפני בע"ד בלתי שמוע טענתו נגד רשותו והדפיסו הכתב פלסתר שקראוהו ''פסק'' רק לצעורי קמכווני ולחלל ש"ש בפרהסיא ולבזות כבוד התורה ושמו את עצמם לשרי ושופטי ארץ שכתבו (פסק בעל מנת) אם יעבור וישחוט גם בביתו אז שחיטתו אסורה ונקרא מומר ורשע ר"ל וכו' וכי לא נודע להם מה שנאסרו להתערב רב לתוך גליל חבירו ובשו"ת אור הישר ואור ישראל הביא בזה חרם הקדמונים שלא לפסוק פסק לגליל חבירו נגד רשותו ובפרט כי מהם לא נכחד המעשה המחלוקת דק' נמ' ואיך עתה יהינו וחידשו לעשות כזה לגליל חבירו להיות הפקר כדור המבול כי מלאה הארץ חמס מפניהם ה' יצילנו. וידעתי כי מהם מתחרטים כבר על אשר עשו ע"י שהוליכם השולל הני בריוני והשליח הידוע אבל בושים מלחזור ואין בהם כח אמתת רז"ל בש"ס ופוסקים שמצינו כ"פ שאמרו דברים שאמרתי טעות הן בידי. ומה נעשה להדור הזה הנודע בעיקבתא דמשיחא:

והנה בגוף הדבר והאיסור שכתבו בהכתב פלסתר רצו לגנוב דעת ולשקר גם במילתא דעבידא לגלויי כי ציינו לשו"ת רבינו דברי חיים (חיו"ד סי' ט') והלא אדרבא בדברי חיים מבואר שם להיפך וז"ל דהנה מעולם תמהתי על דבר שמנהג לומר על שו"ב ששוחט בישובים ששייך לחבירו שהוא משיג גבול ולא ידעתי במה קנהו זה שהחזיק בה שנקרא השגת גבול וכו' ולכן לא ידעתי מה מקום להשגת גבול הזה אך באמת וכו' דהוא עני המהפך בחררה הגם שידעתי שיש מקום לומר וכו' עכ"ל רבינו בד"ח עש"ה הרי מפורש דאדרבא לא מצא מקום איסור לכאורה כשהולך למקום חבירו לשחוט רק מטעם עני המהפך וכו' ובא אחר ונטלה וזהו רק כשהולך למקום חבירו לקפח פרנסתו אבל כשמביאים לו לביתו היכן מצינו זה שהוא מחוייב לבדוק ולחקור מהיכן הם העופות שהביאו לשחוט. וגם מה שהביאו מתשו' מהרש"ם (ח"א סי' קנ"א) הנה באמת כתב שם לאסור לשחוט גם בביתו כשמביאים לו מעיר אחרת אבל כ' טעמי' משום מערופיא ובאמת אין דנין במדינתנו דין מערופיא לענין חנות ושארי פרנסות ולמה שהחזיקו (לדון דיני חזקות) החזיקו ולא לזולת והוא דבר הנהוג גם בעירנו ובכל עיירות בפרט במקום

ששוחט על צעטיל מגאבעלצע אין לו שום ענין להשו"ב לדרוש ולחקור אם העוף המובא לשחוט הוא מקהלתו או מעיירות וכפרים הסמוכות ולא נהגו כלל ליזהר בזה אם מפסיד בזה לשו"ב אחר הסמוך או לא וז"ב ופשוט. וגם כתב שם דזה השו"ב בגבולו מכח סטימתא והתחייבות וע"כ אסור להוליך למקום אחר לשחוט בכ"ז אין טעם וריח בפרט לאסור להשו"ב הסמוך לשאול מאין בא העוף המובא לשחוט כנז'. והנה בדין מערופיא וחניות הסמוכות נודע מה שנחלקו בזה גדולי עולם ז"ל המה המורים. אריות ונמרים הגאונים בעל נטע שעשועים (חחו"מ תשו' ל"ו ל"ז ל"ח) ובעל בית אפרים (חחו"מ סי' כ"ו כ"ז) והגאון בית אפרים העלה והעמיד בארוכה דאין יכולין למחות בבעלי חניות שהעמידו להם חנותם גם כשבתחלת דרך ביאת הקונים יעברו עליהם טרם בואם לחניות הישנים עיי"ש. והנה בשו"ת קול ארי' (חחו"מ סי' קל"ג קל"ד קל"ה) כ' בזה לחזק הפסק שהי' מהגאון מ' פישל ז"ל בענין ההאלצשפאן שאסור לאחר לעשות והחזיק בזה כדעת הנטע שעשועים. אולם מלבד מה שיש עוד לפלפל בזה עוד על דברי הגאון קול ארי' ז"ל כי לא נחית לשיעורא וביאורי הפוסקים מה שהעלה והביא בבית אפרים בארוכה לסתור דבריו והרואה יראה בקול ארי' כי נחית רק לחזק הפסק שהי' כבר מהג' הנ"ל מרא דאתרא וע"ז עיקר יסודו כיון שע"י הפסק מכבר יש לו זכות דסמכתא דעתי' על הפסק עיי"ש טעמו משא"כ בשו"ב אין שום סמיכות דעתו בזה כי כן נהוג בכל הכפרים ששולח לשחוט לעיר הקרובה או לכפר הסמוך לשו"ב אחר כשיש לו איזה צורך בפרט לעיר שיש בה גאבעללע צעטיל כנ"ל והשו"ב הסמוך ישחוט בעבורו וא"כ לא סמכה דעתי' כלל בכה"ג השו"ב בעירו ע"ז שלא ישחוט אחר בסמיכתו כיון שאינו נהוג איסור בזה ובכה"ג יודה גם הגאון בעל קול ארי' ז"ל:

והנה במקור הלכה דהשגת גבול בש"ס ב"ב (כ"א ע"ב) מרחיקין מצודת הדג וכו' ומשני שאני דגים דיהבי סייארא פירש"י נותנין עין בהבטן להיות נוהגים לרוץ. למקום שראו שם מזונות הילכך כיון שהכיר זה חורו וכו' בטוח הוא שילכדנו דהוו"ל כמאן דמטא לידי' ונמצא חבירו מזיקו אבל הכא מי שבא אצלי יבא ומי שבא אצלך יבא עכל"ה והר"י מיגאש בחי' ב"ב שם פי' באופן אחר כשהדגים רואים מצודה הראשונה יודעים שיש שם מצודות הרבה שנמצאת אותו המצודה פסקה חיותי' לגמרי אבל אי לא יהבי סייארא וכו' ע"ש החילוק בין הפירושים האלו בפוסקים ותשו' הנז'. ולכל הפירושים ל"ש בזה פיסוק חיותי' לגמרי דהשו"ב אם שולח א' או שנים מגבולו לשחוט לתוך עיר חבירו כיון שכן הורגל כשהולכים לפעמים לשחוט כשקרובים להעיר ומצוי להם יותר שם השו"ב או בשר לקנות כנודע:

זולת בעיר שיש בה איסור שחוטי חוץ משנים קדמניות מרבנים הקודמים ומה שנעשה מהקהל רובו ככולו ובהסכמת חבר העיר י"ל כי השוחט בערים הסמוכות להביא לתוך עירו להכשל באיסור אז ה"ז כמסייע ידי עוברי עבירה ואין להשו"ב גם במקום אחר לשחוט בעבורו אבל בעובדא דידן הוא להיפך כי אין שם בק' איסור שחוטי חוץ אדרבא יש שם איסור שחיטת פנים שאסרו עליהם שחיטת השו"ב וכו' מחשש איסור ואין מאכילין לאדם דבר האסור לו עד שיתברר האיסור יתירו הבד"צ בזבל"א וזבל"א ושאינם נוגעים ועד אז אסור להם לאכול מזביחתו וא"כ היתכן עוד לאסור על השו"ב הסמוכים לשחוט (גם בבית השוחטים ובעירם) בעבורם כשירצו להציל א"ע מאיסור שיש להם לע"ע מלאכול משחיטת השו"ב בביתם:

והנה הגאון בדעת תורה (סי' א' ס"ק נ"ה. ובגילוי דעת בהשמטות לה"ש ס"ק י"ב) כ' דאסור להבע"ב לשלוח לשחוט למקום אחר אבל פשוט דמיירי רק כשרוצים להרויח ששוחטים להם במקום אחר הסמוך בזול ועי"ז יקופח כל שכר השו"ב ופרנסתו לגמרי משא"כ כשיש חשש איסור שנודע להם והמה צווחים ככרוכיא שרוצים לברר זה בפני בד"צ והיתכן להאכילם בע"כ דבר האסור להם עי"ז שיכריחום במה שיאסרו על השו"ב הסמוכים שלא לשחוט להם ע"כ בודאי אין האיסור הנ"ל על (השו"ב הסמוכים) אפי' שוה פרוטה והלא אין זה דרך התורה. ועלינו יערה רוח הבורא. לבא בכחא דהיתרא. ולאפרושי מאיסורא. כדת של תורה:

סימן נב

כבוד ידידי הה"ג וכו':

הגיענו מכתבו וע"ד המאורע ר"ל שנפל ס"ת לארץ בהו"ר בעת החזירו הס"ת לאה"ק ולא נפל כולו לגמרי רק ראשו א' מוטה נפל למטה שנהפך רגלו למעלה והע"ח ראשו למטה בעוה"ר. בשגגת המעמידו לאה"ק:

הנה כבר ראו עיניו במקום שבעלי תשובה עומדין. ז"ל. שדיברו מזה ע"כ לא אאריך בזה דוכי רבותא למיחשב גברי עכ"פ בזה דעתי מכריע ג"כ לנהוג כהגאון אמרי אש זצ"ל (או"ח סי' ו') להתענות בה"ב אבל כמו שהכריעו האחרונים שרק מי שנפל על ידו יתענה בה"ב אבל כל הביהמ"ד והקהל שהיו שם לא יתענו רק תענית א' ויקראו ויחל וכן נהוג בצרה כזו שלא תבא. ועיי' באגרות הרמ"ז להגה"ק מהר"ם זכות ז"ל (סי' ל"ז) שכ' עפ"י סוד טעם להתענות פ"א תעניות כשנפלה ס"ת לארץ רק די בג' הפסקות של ב' ימים במקום הפ"א תעניות ועיי"ש שכ' צדדים להקל קצת בענין זה אם נפל רק על

המדרגות וגם אם לא הי' בכנופיא כ"כ ע"כ א"צ להחמיר כ"כ במלקיות וסגופים כרצון החכם השואל עיי"ש (ועיי' בברכי יוסף יו"ד סי' רפ"ב שהביא מד' אגרות הרמ"ז אלו) ופשוט כי בחולשת הדורות האלו אין להחמיר כ"כ בפרט בהפסקות של ב' ימים שהוא דבר שאין באפשרי:

אמנם מה שרצה כת"ה להחליט לאשר הי' הס"ת פסול ל"צ להתענות כלל. הנה לבבי לא כן ידמה. ולא כן הוא. והראיות שהביא לזה אינם מכריעות כלל דאינה דומה למכירת ס"ת פסול בזט"ה לענין אי דינו כחומשים. וכן הביא ראי' מש"ס נדרים (י"ד ע"ב) א"ר נחמן ל"ק הא דמחתא אורייתא אארעא דעתי' אגוילין פי' דחושב בודאי דאין בה רק גוילין ולא כתב. דאל"כ לא הי' מחתא אארעא בבזיון. וחשב מעכ"ת דגם בס"ת פסול אין קפידא מדינא אם מוטלת בבזיון עכת"ד. וז"א:

דהנה אדרבא מפורש בש"ע יו"ד שם (סי' רפ"ג סעי' א') דגם בחומשים יש בהם קדושה רק אינו כס"ת השלם ויש מי שאומר שהם כס"ת לכל דבריהם אלא שאין קורין בהם בצבור עכ"ל המחבר ומעתה גם אם דינו כחומש כמ"ש בט"ז שם (היינו שנכתב כדינא בקדושה על הגויל) יש איסור לבזותו ח"ו. וגם מפורש בלשון רש"י בשבת (דף קט"ו ע"ב) ד"ה פ"ה אותיות וז"ל זהו שיעור לספר תורה שנמחק או בלה ''להיות עומד בקדושתו' עכל"ה הנה דייק רש"י ז"ל בלשונו הזהב ''דעומד בקדושתו'' אם יש בו רק פ"ה אותיות ועל כרחך לענין זה ג"כ הרי הוא בקדושתו ליזהר בכבוד קדושתו ולהצטער בבזיונו ח"ו מכ"ש אם יש בו כל האותיות רובן ככולם רק שלפעמים נמחק באיזה מקום מרוב יושנו וכיוצא. משא"כ בנדרים שם שפיר קאמרי' דדעתי' אגוילין וחושב בצדק שבודאי אין כתוב בו שום אות כלל כיון שמחתא אארעא ודעתי' רק אגוילין אבל אם הי' בו עכ"פ נשאר פ"ה אותיות הרי בקדושתו עומד כנז':

וכן ראיתי שכבר הורה זקן הגאון חיד"א זצ"ל אם כי הוא כ' בברכ"י ושירי ברכה (ביו"ד סי' רפ"ב) שמדינא אין חיוב כלל להתענות להרואה ס"ת שנפל' רק נכון הדבר שכל רב יגזור בעירו לפי מקומו ושעתו. אמנם להקל היכא שנפל ס"ת פסול דעתו מפורש דאין לחלק כלל כמ"ש בעצמו בשו"ת חיים שאל (ח"א סי' י"ב) וז"ל ומה גם דאם יבדקו בס"ת זה שנפל אפשר שימצאו בו פיסול מ"מ אין להקל שלא להתענות כיון דלענין קריעה דינא הוא דאפי' שרף מגילה וכן כתב הריטב"א בחידושיו דף כ"ו מהש"ס דכל שיש בו הזכרת השם דינו כס"ת ע"ש ובס"ת זה אפי' שהוא פסול יש כמה אזכרות וכמה פרשיות כשרות. ומ"ש הרמ"ז שם ליתובי' דעתי' דההוא שנפל מידו הס"ת דאם ימצא בו טעות

ינוח דעתו. אין זה כי אם כלפי תוקף קדושת הס"ת וסודותיו יראה בנחמה שלא הי' הפגם כל כך אבל לענין תענית אין להקל כלל אפי' בס"ת פסול עכ"ל בחיים שאל ועוד נ"ל עפ"י הטעמים שכתבו בזה הגדולי אחרונים ז"ל למה שנהגו כל הצבור להתענות בנפל ס"ת כ' באמרי אש שם טעם וסמך מהירושלמי סוטה מובא בתוס' (סוטה ל"ז ע"ב) והרמב"ן בפי' התורה (פ' תבוא) ארור אשר לא יקים את דברי התורה הזאת וכי יש תולה נופלת ר"ש בן אליקים אומר זה החזן וכ' הרמב"ן לפרש זה החזן המתעסק בביהכ"נ שאינו מקים ס"ת להעמידו כתיקנו שלא יפולו עכ"פ לפי פי' זה כ"א שלא השגיח להקימו כראוי ה"ז בכלל ארור ח"ו ע"כ כ"א לבו נוקפו אם הי' משגיח היטב הי' מחזיקו ולא הי' נופל ומזה הטעם שנהגו להתענות כולם עכת"ד, ומרן בתשו' דברי חיים (ח"א חיו"ד סי' נ"ט) כתב הטעם וסמך שנהגו כולם להתענות עפי"ד הש"ס תענית (דף ט"ז ע"א) דמוציאי' את התיבה לרחוב משום כלי צנוע היתה לנו ונתבזה בעונותינו ולכן כל אנשי העיר שנתבזה הס"ת להם בעונותיהם לכך נהגו להתענות על עונותיהם שגרמו הכלי צנוע להתבזות. והביאו גם בשו"ת אבני צדק (חיו"ד סי' קי"ז). והנה בשו"ת נודע ביהודא (קמ"א. חאו"ח סי' ט') ע"ד הס"ת הפסולים שנוהגים להניח באה"ק עם הס"ת הכשרים העלה להיתר בזה בטעם על מנהג העולם עיי"ש אך מה שסיים שם בנו"ב שיש מכשול מצד המבואר ביו"ד (סי' רע"ט) שס"ת שאינו מוגה אסור להשהותו או יתקן או יגנז. ועכ"ז עינינו רואות גם בזמנינו שמונחים באה"ק גם הס"ת פסולים ולא חיישינן למכשול בע"כ משום שמסיינים עליהם בכמה מקומות בהחגורה על המעיל שלא כדרך חגורת הס"ת כשירות שהחגורה תחת המעיל וכן במקומות שלא יעשו זה. מעמידים אותם לצד הכותל וכיוצא באופן שנודע בודאי מי המה הפסולים ובפרט להחזן (הוא השמש) המראה למוציא הס"ת איזו מהם יוציא ע"כ אין מכשול ומצד קדושתם מונחים בארון כמו שברי לוחות המונחים עם הלוחות בארון [ושמעתי מפה קדוש אאזמו"ר הגה"ק מהר"ש זצ"ל מפה"ק כי הגאון המובהק מהר"א תאומים ז"ל בעל חסל"א עשה מעשה רב בק' בוטשאטש פקד לגנוז כל הס"ת הישנים שחושבים לפסולים להוציאם מאה"ק ולהניחם בכלי חרס וקברום אצל צדיק בביה"ח כמבואר בש"ע יו"ד ואח"כ נהיתה מגפה ומחלת תינוקות ר"ל ורעשה עליו העיר והגליל. ולכאורה יפלא הלא כדינא דש"ע עביד. אך נראה כיון שבאמת בין הס"ת שחושבים לפסולים יש בהם הרבה שעכ"פ חומש א' כשר לקרות בו וכמבואר ברמ"א (באו"ח סי' קמ"ג סעי' ד') דעכ"פ בשאר החומשים הכשרים מותר לקרות בס"ת פסול הגם שנהגו להחמיר בזה אבל להורות לקולא עי"ז לחשבם לפסולים ולהוציאם מאה"ק לקברם בכלי חרס בודאי צריכין לחוש לחומרא

אולי אינם פסולים גמורים (וגם אולי היו יכולים לתקנם רק נתעצלו בעבור ההוצאות. ושגו בזה דגמירי דצבור לא מיענ:) ולא יצאו מקדושתם וכבודם להניחן באה"ק כיון שכן נהגו העולם להניחם באה"ק וגם שם בהעיר הנ"ל מתחלה ואין להוציאם מאה"ק מכבודם שהחזיקו. וישרים דרכי ה'] ובספר חסידים (סי' תתקל"ד) נמצא מפורש שישים ס"ת ויריעות קרועים ומחוקים:

עם ס"ת כשרים יחד בארון כמו לוחות ושברי לוחות מונחים בארון. ועיי' בשו"ת בנין ציון (קמא. סי' צ"ז) שכ' שנוהגים להניח ס"ת פסולה בארון ופלפל בדברי הנו"ב הנז' וסיים דמה שנוהגים בהרבה קהלות שאינן גונזים הס"ת פסולים רק מניחי' אותם בארון יש להם על מה שיסמוכו ע"ד ס' חסידים הנז' עיי"ש ועכ"פ כיון שנהגנו כבוד בס"ת פסול כמו בכשר להניחו באה"ק ע"כ שפיר שייך טעמי' דהאמרי אש משום ארור אשר לא יקים וכו' כד' הרמב"ן כיון דצריכין להשגיח על כבודו להעמידו באה"ק ושלא יפול לארץ חלילה. וגם טעמי' דהדברי חיים משום שארז"ל בתענית כלי צנוע הי' לנו ונתבזה בעונותינו ג"כ שייך כיון שהחזקנוהו לכלי צנוע מונח באה"ק בכבוד עם הכשרות כנז' ע"כ שייך טעמי' שנהגו להתענות בנפילתו גם הרואים ככז' וכדמות ראי' נראה ג"כ מדברי כל גדולי האחרונים בתשובותיהם במעשה כזו שציוו להתענות וגם להגיה הס"ת שנפלה. ולמה יתענו מקודם (ולגזור תענית על הצבור שיש מקום שיבואו לידי סכנה ח"ו במי שמחמיר על עצמו בדורות חלושים האלו) הלא מקודם הי' להם לצוות להגיה הס"ת שנפלה ואם ימצאו פסול הרי נמצא שנפלה ס"ת פסולה וא"צ להתענות מקודם לחנם. אלא ודאי פשוט להם שגם בס"ת פסול צריכין להתענות ואין חילוק בזה כנז'. ועיי' בשו"ת מהר"י ברונא מהראשונים ז"ל (סי' קכ"ז) שכ' הטעם דצריך להתענות בתפילין שנפלו דהיינו שהראו לו מן השמים דצריך תשובה וא"כ ה"נ בס"ת פסולה שנפלה כיון שהוא דבר מבהיל הוי כהראו לו מן השמים כנז':

וגם ממה שכ' כת"ה שנפל על המדרגות אין להקל. דכיון שכ' הרמ"א (ביו"ד סי' רפ"ב) שאסור להניח שם כתבי קודש. וא"כ הוי בזיון. הגם שהבאתי לעיל מדברי אגרות הרמ"ז לחשוב קולא ע"י שנפלה על המדרגות היינו מתוך חומר שהחמיר שם בתחלתו בריבוי התעניות כנ"ל שאין בכחנו לגזור כזה הקיל קצת עכ"פ כנראה מריבוי התעניות עי"ז שנפל על המדרגות אבל לא לפטור לגמרי מתענית א' בלבד שנהוג בדורותנו כנ"ל:

ומה שחשב כת"ה לחלק מפני שלא נפלה כולה רק העץ חיים בראשו נגע שנתהפך הספר מראשו לרגלו. הנה עובדא כזה ראיתי שנשאל אאזמו"ר הגה"ק זצ"ל מפה (בשו"ת שם שלמה כת"י) מאחיו הרב זצ"ל מלאנצהוט שנגע העץ חיים בארץ שנפל צד א' מחמת

שלא הי' מחוגר היטב והשיב שאין להקל מהתענית עי"ז שלא נפל רק הע"ח כיון דגם אם הי' הס"ת בנרתק ג"כ צריכין להתענות כמבואר במג"א (סי' מ"ד ס"ק ד') וגם מה שהחזיק עדיין כרך א' בידו העיר שם אא"ז מש"ס שבת ובש"ע (סי' שנ"א סעי' א') לענין שבת בקורא בספר ונתגלגל מידו לרשות אחר שאסור להחזירו. וכן העיר הגאון מלבוב ז"ל בשו"ת בית יצחק (ח"ב מיו"ד סי' קס"ה) דגם בנפל צד א' מהס"ת יש בזיון מש"ס דשבת הנז' שאפי' מונח על הארץ גוללו אצלו שאין לך דבר שעומד בפני כתבי קודש אף שאגדו בידו ועיקר התענית הוא משום בזיון ע"כ צריכין להתענות ולפי"ז גם בנידון דידן צריכין להתענות. ולהרואים די בתענית יום א' כמ"ש גם הגאון מהרש"ק זצ"ל בסת"ם הל' תפילין (תשו' נ"ה) ויתנו הס"ת שנפלה (אשר הניחוה בתורת פסולה) למגיה אם יוכל לתקנה עפ"י הלכה אז בודאי יוכל לתלות כי נסובה הוא מן השמים להם ביום החתימה כדי שלא יניחוה בפסול ויתקנוה וגם אם יעלה הוצאות המגיה והתיקון. גמירי דצבור לא מיעני. ואותן החלושים שאינם יכולים להתענות יפדו התענית כאשר ישית עליהם כבוד תורתו. כפי הבנתו:

וגם י"ל דהכי גרע מעובדא דשו"ת שם שלמה לאא"ז הנ"ל דשם נפל צד א' ונגע הע"ח בארץ אבל לא נתהפך משא"כ בעובדא ונידון דידן שנתהפך מראשו לרגלו וזהו בעצמו בזיון כמו שביארתי בחי' אות חיים (סי' כ"ז ס"ק ז') בד"ה ולא יתהפכו דגם לענין ס"ת שייך זה עיי"ש :

שוב ראיתי עתה בשו"ת הרי בשמים (מהדורא תניינא סי' קל"ט) שהאריך בזה והעלה להתענות גם בנפל הס"ת פסולה עיי"ש. וגם ראיתי בשו"ת אוריין תליתאי להה"ג מהאראדענקא ז"ל (סי' צ"א) שהקיל על הצבור מלהתענות כשנפלה יריעה מתוך הס"ת פסולה באמצע הקפות בשמ"ע עיי"ש. עכ"פ בנידון דידן הנלע"ד כתבתי בעה"י ואך טוב לישראל. ונזכה להרמת קרן התורה ולבנין אריאל. ב"ב וחיים ושוכט"ס:

ידידוש"ת וטובתו.

סימן נג

כבוד ידידי החו"ש וכו' בתוככי ירושלים תובב"א.

לתשובת יקרתך מה ששמעת ממני היתר על מה שנוהגים להתפלל ולקרות בתורה בציון קבר רחל אמנו זי"ע ושאלו עפ"י המבואר בטוש"ע יו"ד (סי' שס"ז סעי' ג') דלא יקרא ויתפלל תוך ד' אמות של קבר הן בס"ת והן בע"פ אסור. והנה שם באהל רחל אמנו קבוע אה"ק וס"ת לקרות ולהתפלל בצבור בער"ח וכיוצא בעת רצון. ובודאי נתייסד

המנהג עפ"י גדולי וקדושי עליון אשר בירושלים עיה"ק שם סמוך ונראה. והנה הדברים שאמרתי הוא עפי"ד שו"ת מהרי"ט צהלון (בחידושיו לפ' איזהו נשך) מ"ש דמה דאסור לקרות בתורה ולהתפלל תוך ד' אמות של קבר ל"ש דין זה בקבר קטן או של אשה ל"ש לועג לרש כיון דגם בחייהם אינם חייבים במצות ציצית או תפילין וקריאת התורה עיי"ש הגם שבצל"ח ברכות (דף ג' ודף י"ח) השיג על המהרי"ט צהלון וכמובא בפת"ש שם. והנה במהרי"ט צהלון שם ג"כ לא החליט להיתרא כמ"ש הפת"ש בשמו ונשא ונתן גם בצדדי איסור דשייך לועג לרש גם בקבר קטן כמ"ש שם טעמיו דאולי בסוד הגלגול נשמת הקטן הזה של אדם גדול בשנים (ואי משום הא לא אריא לפענ"ד לדינא כי הנסתרות לה' אלקינו מה שהי' בגלגול הקודם ואין לפנינו רק הנגלות מה שהי' המת הנקבר הלז) וגם שי"ל לועג לרש שיאמר הקטן זה הקורא בתורה לועג עלי שלא הגעתי לשנותיו שאלו הגעתי לשנותיו הייתי קורא ושונה וכו' עיי"ש אמנם הנה בישועת יעקב (או"ח סי' ע"א ס"ק ו') תירץ שפיר מה שהקשה הצל"ח ג"כ ע"מ דאמרי' בברכות (דף י"ח) שהקשה הש"ס מתו ומשמרו אין אבל בביה"ק מותר ותיפוק לי' דמת בבית זה אסור משום דהוי כמהלך בביה"ק ולפי"ד המהריט"צ מה קושיא הא מתניתין וברייתא נ"מ למשמר מת אשה דאי משום לועג לרש ל"ש ולא דמי לביה"ק. ורק משום מתו ומשמרו אסור וע"ז תי', הישועת יעקב לשי' הרמב"ם דס"ל דאף אם קרא לא יצא י"ח כשמהלך בביה"ק והנה בברייתא קתני משמר את המת פטור מן הק"ש ואם רוצה לקרות קורא כמו שדייקו הפוסקים ע"כ שפיר הקשה הש"ס דאי משום משמר את המת הוא רק פטור מן הק"ש נמצא כשרצה לקרות קורא דהא מיירי בסתם במת גדול ולא אשה או קטן א"כ תיפוק לי' דהוי כמו בביה"ק משום לועג לרש דלא יצא גם בדיעבד לדעת הרמב"ם נמצא לפי"ד הישיע"ק מיושב דברי המהריט"צ ולפי"ז בקבר רחל אמנו (שהיא אשה) אין חשש בזה: אמנם גם הישיע"ק מסיים דפשטי' דסוגיא בברכות לא משמע כן וכן עיי' במהרי"ט צהלון שם בסוף דבריו שכ' שאסור בכל גוונא משום דמילי דרבנן לא ניתנו לשיעורין וכו' ומפני הרואים שיראו אותו מתפלל כנגד קבר ולא יתנו לב לומר קבר קטן הי' עיי"ש. ותמהני על הפת"ש ושארי אחרונים שהביאו דברי מהריט"צ ולא העירו והרגישו שלדינא מסיים הוא בעצמו לאסור וגם מטעמיו הנ"ל. וכפי הנראה לא ראו האחרונים דבריו בפנים במהרי"ט צהלון רק מה שהביאו במשנה למלך (הל' אבל פי"ג הלכה ט') וכמו שנראה גם מדברי הצל"ח (בדף י"ח) שם שכ' הך חילוק וז"ל ולפי דעתי בקטן שייך ודאי לועג לרש דמה בכך שהי' עתה קטן הלא אם הי' חי הי' מגיע לכלל תורה ומצות ועתה שמת בקטנותו לא זכה כלל לזה. אבל הספק אם שייך לועג לרש באשה שמתה וכו' עכ"ל

הצל"ח והך חילוק כתב גם במהריט"צ בעצמו שם עוד ביתר שאת עיי"ש וכן נראה מד' הצל"ח (בדף ג') שכ' נלע"ד שיש סברא דבנקבות אחר מותן ל"ש בהו לועג לרש שהרי גם בחייהם פטורים מק"ש ומת"ת עכ"ל ובאמת זה כבר כ' שם במהרי"ט צהלון וכנ"ל. אמנם לענין אשה כ' בפמ"ג או"ח (סי' כ"ג בא"א ס"ק ב') דל"ש לועג לרש כיון דגם בחיי' פטורה ל"ש לועג לרש ואי משום לחוש לגלגול זכר (היינו כד' המהריט"צ לענין קטן שיש לחוש שהי' בו נשמת אדם גדול וכנ"ל) כולי האי לא חיישינן עכ"ד הפמ"ג. אמנם יפה העיר בצל"ח שם כיון דבתפלה אשה ג"כ חייבת נמצא לדידן אין היתר להתפלל שם כיון דבתפלה אשה חייבת ג"כ. ונמצא לכאורה. דנפל היתרא בבירא:

וממה דאמרי' (בב"ק דף ט"ז ע"ב) שהושיבו ישיבה על קברו של חזקי' אין ראי' דהא כ' שם התוס' דלא על קברו ממש אלא ברחוק ארבע אמות דליכא לועג לרש עכ"ל:

נלע"ד דבקברי אבות ואמהות שלפני הדבור ממילא ל"ש איסור זה. ועיי' תוס' בבא בתרא (דף נ"ח ע"א) בד"ה מציין מערתא לענין קבר האבות שלפני הדבור. ולענינו הא ל"ש בהם לועג לרש שכיון שמת אדם נעשה חפשי מחיוב המצות דהא גם בחיי חיותם לא היו האבות והאמהות מחוייבים במצות קודם מ"ת רק שקיימו בעצמם גם קודם שניתנה כל התורה כולה וכמו שאמרו במדרש ששתי כליותיו של אברהם היו נעשית כמעינות החכמה והיו מלמדות אותו התורה והמצות וכ"ז בדרך נבואה והשגה אבל לא בחיובא אקרקפתא דגברא גם לפי מה שהעלה בפרשת דרכים שהי' להם להאבות דין ישראל גם לקולא ושיצאו מכלל ב"נ לגמרי וחילי' ממה דאמרי' (בפ"ק דחגיגה) על אברהם אבינו שהי' תחלה לגרים מ"מ פשיטא דלא היו בכלל מצווה ועושה קודם מ"ת וז"ב וא"כ אינו בכלל לועג לרש כיון שלא היו מחוייבים כלל בחייהם ועיי' בצל"ח שם שכ' דגם בלימוד תורה כל היום כיון שאינו חיובא ממש דמצי פטיר נפשי' דוהגית וגו' בק"ש שחרית וערבית וכשאינו חיוב גמור ל"ש לועג לרש א"כ כ"ש באבות הקדושים קודם מ"ת שלא היו מחוייבים מעיקרא ובתורת השגה יכולין גם עתה בג"ע כמו שמצינו בספרי הראשונים שהצדיקים עוסקים שם בתורה בג"ע כפי שהיו רגילים בעוה"ז אלא שטוענין שם טעם בג"ע בזה ע"כ ל"ש בזה איסור לועג לרש כלל:

אמנם ממילא צ"ל דבקברי קדושים כאלו מאבותינו ורבותינו הקודמים זי"ע ל"ש איסור זה דהא נהגו עוד משנים קדמוניות ודורות הראשונים להתפלל ולקרות בתורה בצבור בביהמ"ד דמערת רשב"י במירון. ושם יש לחלק כיון דהביהמ"ד הוא למעלה והמערה למטה אהדרי' פי' עכנאי (וגם עתה סגורה ומסוגרת) כנראה בב"מ (בפ' השוכר את הפועלים) ע"כ הוא בחדר מיוחד ול"ש האיסור וכמבואר בש"ע שם (סי' שס"ז סעי' ו')

דכיש מחיצה מותר. אבל מצינו כן לרושמי רשימות אה"ק וגלילות בבל שאמרו שיש ביהכ"נ על קבר אותו תנא או נביא ובצדה הוא קבור ומתפללי' שם בביהכ"נ בצבור אף דהוי קבר שלאחר מ"ת (אך לא אדע אם אין קבר הצדיק שם בחדר מיוחד כמו בהיכל ביהכ"נ). אולם י"ל כיון דבלא"ה בש"ע שם (סעי' ג' ובסי' שד"מ סעי' ט"ז) דלכבוד המת מותר לומר ד"ת וה"נ במה שאומרים על הקברים תהלים ותפלות ויש לומדים משניות הרי בע"כ ההיתר בשביל שהוא לכבוד וטובת המת הטמון שם להעלותם ולהמציא זכותם ובעלי מליצתם אינו בכלל לועג לרש ואדרבא נ"ר והנייי' הוא להם כמבואר בס' חסידים וכמו שביארתי בארוכה בעה"י במנח"א (ח"א סי' ס"ח) ומכ"ש על קבר אבות ואמהות כמו קבר רחל אמנו או תנאים ואמוראים והצדיקים הקודמים אשר בצלם נחי' בגויים. וגם התפלות הקבועות וקה"ת בצבור שם הוא כדי להעלות תפלותינו לפני כסא הכבוד אשר הצדיק הקבור יעלם וכמבואר במג"א הל' ר"ה (סי' תקפ"ז ס"ק ט"ז) ובבאה"ט שם בשם מהרי"ל להשתטח בער"ה על קברי צדיקים דביה"ק מקום מנוחת הצדיקים הוא מקום קדוש וטהור והתפלה נתקבלה יותר עכ"ל ומכ"ש קברי אבותינו הקדמונים וא"כ ה"ז לכבוד המת כנז' שבכח קדושתם מכחם ישחדו בעדנו להעלות תפלותינו ולבטל מחיצת הברזל המפסקת ברוב עונותינו. כיה"ר במהרה בימינו:

ועיי"ש במהרי"ט צהלון שכ' שנסתפק אם הוא קבר ילד קטן וכו' שאין שם קבר אלא הוא אם אסור להתפלל תוך ד' אמותיו אם שייך לועג לרש ושם בדף הקודם כ' שקבר את בנו הנז' אצל קבר איש אלקים התנא חוני המעגל תחת האלה בוטם גדול וכו' והני מילי סתראי נינהו עם מ"ש אח"כ שאין שם קבר אלא הוא כנז' (ודוחק לומר שהי' רחוק ד' אמות מקבר התנא חוני המעגל. כיון שבקברי הקדושים הקודמים ושמונחים רובן במערות ממילא לא יוכלו לידע כ"כ בדיוק מקום הקבר וכמה אמות הוא רחוק ממנו). אלא ודאי פשיטא לי' למהריט"צ דקבר התנא האלקי לא נחשב כלל לאיסור להתפלל בד' אמותיו וכנהוג באה"ק כנז' אך השמיענו בזה כי בנו הי' בקבר יחידי לא בביה"ק בין שאר מתים הגדולים שמחוייבים במצות בחייהם דאז הי' שייך לועג לרש משום השאר קברים. וכמ"ש בצל"ח שם. והנה בפרטות בקבר רחל אמנו ע"ה אשר דחז"ל ופירש"י (בפ' ויחי) וכן בפסיקתא רבתי (פסיקתא ג') כשיגלה אותם נבוזראדן כשהם הולכים בדרך באים ומחבקים קבורת רחל והיא עומדת ומבקשת רחמים וכו' והרי דמסוגל ביחוד תפלות ישראל על קבר רחל אמנו להושיענו ולהוציאנו מאפילה לאורה כמ"ש רחל מבכה על בני' מאנה להנחם על בני' כי איננו שגם עתה עומדת לטובה לעורר רחמים על בני' (ובחי' חיים ושלום עה"ת בפ' ויחי וכן במק"א כתבנו מענין קבורת רחל שהיא

בדרך אפרת היא בית לחם ואכ"מ להאריך) ע"כ בודאי שפיר מנהגן של ישראל להתפלל שם בצבור. ואל כביר לא ימאס ויחוש גאולתנו ופדות נפשנו בב"א:
ידידושתו"ט באהבה.

סימן נד

הנה זה כבר השבתי לחכם א' אודות אם מותר ליטול ידיו לנקיות התפלה ברוק בשעת הדחק שאין לו מים ועכשיו ראיתי נדפס מידידי הגאון מב' אויואראש בשו"ת פני מבין (או"ח סי' ל"ח) אם ליטול מים אחרונים ברוק והרבה יש לעורר על תשובתו שם. מ"ש ראי' מש"ס עירובין (י"ז ע"ב) דתנן במתני' בהולכי' במלחמה פטורים מנט"י ואמר אביי ל"ש אלא מים ראשונים אבל מים אחרונים חובה ואם איתא דמותר ליטול מים אחרונים ברוק יטול ברוק ואין לך שעת הדחק גדול ממחנה אע"כ דאין ליטול ברוק עכ"ד. וזה אינו ראי' מוכרחת כלל' דוכי אמרו שמים אחרונים חובה ואין באפשרי לקיימם במלחמה הלא אדרבא אשמעי' שצריכין ליזהר בהם כיון דאפשר ע"י רוק או הוי קס"ד כיון דהוא טירחא גדולה לקבץ כ"כ רוק בפיו עד שירד דרך שפיכה על ידיו וגם שירד מידיו למטה ע"י שישפיל אצבעותיו כמבואר בטוש"ע או"ח (סי' קפ"א סעי' ה') וכן שינטיף מאצבעותיו כשישפילם עד שיעביר הזוהמא מעל אצבעותיו וגם צריך אח"כ ניגוב ולקבץ הרבה רוק כ"כ צריכי' להטריח וגם לא בכל עת יוכל לשפוך רוק כ"כ (ועיי' בסידור האריז"ל שסידר הר"ר קאפיל ז"ל שצ"ל גם המים האחרונים מכלי שלם וכיון שצריכי' לאסוף רוק כנ"ל ולכונסו בכלי' וליטול אח"כ הוא בודאי טירחא יתירה כנז'). ע"כ אשמעי' שהוא חובה ויטריח על ככה. וממילא אין ראי' מזה. גם מ"ש מש"ס עירובין (כ"א ע"ב) ברע"ק שהי' חבוש בבית האסורים שאמר לו ר"י לשתות אין מגיעין ליטול ידך מגיעין אמר מה אעשה וכו' מוטב אמות מיתת עצמי ולא אעבור על דברי חבירי אמרו לא טעם כלום עד שהביאו לו מים והביא בשם מהרש"א בחי' אגדות שהקשה דהא מים אחרונים חמורי והנה במהרש"א שם לא נמצא שהקשה זה אך לכאורה קשה זה באמת מה עשה רע"ק במים אחרונים ולמה מצינו רק שאמר תן לי מים ליטול ידי. הא לא קשיא. דרק למים ראשונים שצריך שיעור רביעית שיהי' בכלי וכששפך המים השומר בית האסורים לא נשאר שם רביעית לנט"י אבל למים אחרונים דא"צ רביעית אז הי' מוצא גם מברוצי המדה (הכלי) שיהי' נשפך על ראשי אצבעותיו ג"כ די ע"כ לא הוזכר בזה ממים אחרונים כיון דל"צ שיעורא כ"כ לא הי' חסר ונשאר הנחוץ למים אחרונים מעט גם אחרי שנשפך המים מהכלי ע"כ לא הוזכר שם ממים אחרונים. וגם

י"ל שהוא בכלל מ"ש רע"ק שיתן לו מים (רביעית) ליטול ידיו שצ"ל רביעית בכלי למים ראשונים והנשאר מעט יהי' לו למים אחרונים וז"ב וא"צ כלל לדחוק באופן אחר וממילא אין קו' מ"ש כהדר"ג. ומ"ש ממאי דילפינן והייתם קדושים אלו מים אחרונים ורוק דאינו דרך קדושה ואינו מועיל לדבר שבקדושה לקנוח ידיו ע"כ אינו מועיל למים אחרונים עכ"ד. וה"ז כתלי תניא בדלא תניא דמנ"ל באמת הך דלא מהני רוק לשום דבר שבקדושה אולי באמת לתפלה דצריך רק מידי דמנקי וכן במים אחרונים דכשר בשאר משקין ע"כ גם רוק כשר כיון דמכשיר הוא. וכיון דכ' שם הדרישה (סי' קפ"א) דמים אחרונים הוא משום רחיצה ונקיות לברכת המזון ובהמ"ז לא עדיף בזה מתפלה ע"כ י"ל דמהני כנז' הן לתפלה והן למים אחרונים. ומנ"ל לאסור:

אולם נ"ל וכבר הבאתי ראי' זו דרוק לא מהני לרחיצת ידים לתפלה מה דאמרי' בש"ס ברכות (ט"ו ע"א) מי שאין לו מים לרחוץ ידיו מקנח ידיו בעפר ובצרור ובקיסמות ופסקינן כן בש"ע או"ח סי' ד' (סעי' כ"ב ובסי' צ"ב סעי' ו') וקשה דל"ל צרור או עפר הלא יוכל ברוק שבפיו לרחוץ ידיו בדבר לח אלא ודאי דזה אינו מנקה וצריכין מידי דמנקי וא"כ גם למים אחרונים דצריכין מידי דמנקי הגם שכשר בשארי משקין ובשארי משקין יש בהן ג"כ דאינן צלולים כ"כ כמו שמן וחלב ואדרבא יש בהן שמנונית. ועיי' בתמים דעים להראב"ד והובא בשו"ת חכם צבי (סי' נ"ה) מה שמחלק בין מים אמצעיים לאחרונים דבאחרונים מותר שארי משקים אפי' שיש בהם שמנונית כיון שהם רק להעביר הזוהמא משא"כ מים אמצעיים להעביר השמנונית זהו לא יוכלו במשקין השמנים שהם בעצמם יש בהם שמנונית עיי"ש בחכ"צ מה שחולק בסברא זו ע"ד הפר"ח שם ועכ"פ כיון דכשר שאר משקים למים אחרונים שאר משקים גם שיש בהם שמנונית כנז' א"כ י"ל דגם רוק כשר אפי' שהוא נמשך ואינו צלול. אך כיון דפסקינן בש"ע שם (סעי' ג') דאין נוטלין למים אחרונים בחמין דהם מבעבעין ואין מעבירין את הזוהמא ועיי"ש במג"א (ס"ק ג') בשם מהרש"ל דצ"ל דוקא צוננין ע"כ י"ל כיון דרוק אינו צונן וכמו דפסקינן בכמה מקומות לענין חמימות הרוק לענין ריאה דהוי פושרין וא"כ כיון דאינו מעביר הזוהמא רק צוננין דוקא ע"כ אין רשאין ליטול מים אחרונים ברוק שהוא פושרין ואינן צונן:

ואעפ"י שאין ראי' לדבר להכריח מ"מ יש סמך מהך רקיקה דיבמה אף שאין טעם למצות וגזה"כ המה מ"מ הרי נראה פשטי' דקרא בטעמי' שירקה בפני היבם דרך בזיון עליו יען שלא רצה להקים לאחיו שם בישראל וכן יאמרו הב"ד ככה יעשה לאיש אשר לא יבנה וגו' הגם די"ל דרק מעשה הרקיקה ולא הרוק בעצמותו מ"מ מצינו במתני' ריש

פ' הרואה (ברכות נ"ד ע"א) ורקיקה בק"ו לאסור בהר הבית משום דמאיס ועייי"ש (בדף ס"ב ע"ב) דבביהכ"נ התירו רקיקה כמו מנעל דאסור בהר הבית ומותר בביהכ"נ וגם מנעל הנוטלו בידו וחולצו צריך ליטול ידיו אח"ז כמבואר בש"ע (סי' ד' סעי' י"ח) ועייי"ש במג"א ורקיקה דומה למנעל קצת בזה עכ"פ סמך לדבר הוא שאין הרוק מנקה ומטהר אך נראה יותר מפורש ממה דאמרי' שם בגמ' ''רקיקה שהוא מאוס לפני הקב"ה לא כ"ש'' וכו' עכ"ל הגמ' וכיון דילפי' בגמ' והתקדשתם והייתם קדושים כי קדוש אני ה' אלקיכם שזהו מים אחרונים ומסיים בקרא ''אני ה' אלקיכם' ולגבי הקב"ה הרוק מאוס כנז' מהגמ' א"כ איך שייך לומר שיקיים ברוק מים אחרונים כיון דלמדוהו מהך קרא והתקדשתם והייתם קדושים כי קדוש אני ה' אלקיכם כנז' ועכ"פ סמך גם מזה ונזכה לטהרת בית ישראל בבנין אריאל בב"א

סימן נה

כבוד ב"ד הרב וכו'

ע"ד השאלה בסופר שכתב יריעה לס"ת בשירת הים ועשה אריח ע"ג לבינה שלא הגיע האריח עד הלבינה שתחתיו או שעליו בכמה שורות דהיינו כזה $ציור בספר$ שיש הפסק בין האריח להלבינה באמצע כשישימו קו המדה מלמעלה למטה יש הפסק רחב ביניהם בהפרדם זמ"ז תשובה

הנה מקור ההלכה בש"ס מגילה (ט"ז ע"ב) כל השירות נכתבות אריח ע"ג לבינה ולבינה ע"ג אריח חוץ משירה זו ומלכי כנען שאריח ע"ג אריח ולבינה ע"ג לבינה מ"ט שלא תהא תקומה למפלתן ע"ש ברש"י ור"ן ובמס' סופרים (פ"א הלכה י') שירה שעשאה האזינו רצוף שעשאה מסורג מסורג שעשאה רצוף או שעשה את המסורג שלא כהלכתו אל יקרא בו עכ"ל המ"ס לכאורה יש לפשוט שאלה זו כיון דהוי עכ"פ בכלל שעשה את המסורג שלא כהלכתו כיון דנוהגין לעשות כהלכתו בשירת הים האריח ע"ג לבינה מעורב ומשולב ועכ"פ מגיע האריח עד מקום הלבינה שתחתיו ולא הפסק ביניהם כנ"ל והחסרון הוא בזה עפימש"כ שם הר"ן במגילה והמהרש"א בח"א כי שירת האזינו ג"כ עמודי' שוים כדי שלא תהי תקומה למפלתן של רשעים כדכתיב מראש פרעות אויב ודם עבדיו יקום ונקם ישיב לצריו משא"כ שירת הים שנעשה אריח ע"ג לבינה שאז יכולין להוסיף על הבנין ולחזקו עייי"ש ובפי' נחלת אריאל על המ"ס (פי"ג הלכה ג') ביאר וצייר האריח ע"ג לבינה היינו מעורב ומעורה זב"ז (וכן מצוייר בנחלת יעקב ובפרישה ובט"ז סי' ער"ה ס"ק ז' עייי"ש) כיון שאין הסדקים מכוונים זה כנגד זה אין החומה נבקעת כי כל

חלקים נאחזים זב"ז אבל כשיושם אריח עג"א ולבינה ע"ג לבינה כזה $ציור בספר$ כיון שהסדקים מכוונים הנה החומה מוכנת לפורענות ולא יעברו ימים עד שבמקום הסדקים תבקע החומה מלמעלה למטה ותפול והוא סי' שיפלו ולא תהא תקומה למכלתן עכ"ל ואמרי' שם (במ"ס הלכה ד') דהך דבני המן אריח ע"ג אריח יכו' הוא לעכוב ולא למצוה בלבד כמו דמסיים שם ר"א בר זבדא בשם רב לעיכוב ואם כן הוא במגילת אסתר מכ"ש בשירת הים שבתורה וא"כ כשעושה הפרש כמו סדק שיכולין ליפול למטה בין האריח ולבינה בההפרש שביניהם כנ"ל וה"ז דומה לשירת האזינו בטעם חז"ל שלא תבא תקומה למפלתן וה"ז בכלל מה דאמרי' שם במ"ס שירה שעשאה האזינו אין לקרות בהס"ת

אמנם מקודם נבאר בפשיטות בענין שירת האזינו אשר נשאלתי כבר בס"ת שנכתב בה שירת האזינו קצת שורות יוצאים ובולטים לתוך ההפרש שבפנים שבין העמודים שנכתבה השירה כזה $ציור בספר$ והנה שם בר"ן במגילה מביא דברי ר"ת שחולק על פירש"י דרש"י ס"ל דלבינה הוא החלק שרחב כפלים מן הכתב ופי' שלא תהי' תקומה למפלתן שלא יהא לו מקום להרחיב צעדו תחתיו ור"ת פי' שכמו שאריח מן הכתב כמו כן הלבינה הוא מן הכתב וכו' ושירה זו דבני המן אריח ע"ג אריח ואת ואת שהן תיבות קצרות זו למעלה מזו והלבינה קורא נשמות שהן ארוכים והם ג"כ זה למעלה מזה ומאי דקאמר שלא תהא תקומה למפלתן טעמא של דבר שכשהחומה שוה בשני ראשי' ואין בה בליטות אין להוסיף עלי' ולחזקה כמו שהיו יכולין אם היו שם בליטות ושיני החומה שאז יכולין להוסיף על הבנין ולחזקו וכגון זה שירת הים משא"כ זו שהעמודי' הצד של כל אחד שוה משני צדדיו ושירת האזינו נמי כיוצא בה שעמודי' שוין מפני שיש בה מפלתן של רשעים וכו' כדמוכח במס' סופרים דקתני התם האזינו שעשאה שירה ושירה שעשאה האזינו אל יקרא בו לפי ששירת הים השיטות אחת ארוכה ולמטה ממנו קצרה וכו' עכ"ל הר"ן לענייננו וכנ"ל נמצא לענין שאלתינו בשירת האזינו כציור דלעיל דלדעת רש"י יש להתיר בדיעבד כיון דעכ"פ הוא חלול ונפסק באמצע אף שיוצא בליטות השורות מצדדיו לצד פנים כנז' מ"מ הוי צורת שירת האזינו ושייך שלא תהי' תקומה למפלתן וכו' משא"כ לשיטת ר"ת דאריח ע"ג לבינה אינו החלק נגד הכתב רק השורה קצרה וארוכה והיינו שיוצאים השורות אחת קצרה ואחת ארוכה בשירת הים כנז' ונמצא דשירת הים הוא צריך להיות כמו ציור השאלה דלעיל שכתבו כן שירת האזינו ונמצא דעשה שירת האזינו כמו שצ"ל שירת הים (לשי' ר"ת) וה"ז האזינו שעשאה שירת הים דפסול כמבואר במ"ס והנה הגם דלא נהגו בשירת הים כשי' ר"ת ופירושו דלפי פי' ר"ת הי' די לעשות בשירת הים כמו שציירתי לעיל השאלה שעששו בשירת האזינו אמנם

י"ל דזהו לחומרא עושין בשירת הים כדעת רש"י אריח ע"ג לבינה כיון דגם ר"ת מודה דזה מהני בודאי ואולי עדיף אלא גם אם עושין כציור הנ"ל בהאזינו ג"כ מהני בשירת הים כנז' ע"כ עושין כזה שהוא לדעת שניהם אבל בזה השאלה שהוא נ"מ לחומרא היינו שיהי' האזינו שעשאה כשירת הים כיון דזהו מהני לד' ר"ת בשירת הים. בפרט כי הגאון חיד"א זצ"ל בפתח עינים (במגילה שם) הביא מלקוטי רבינו בצלאל בשם ר"ת שחולק על רש"י וכן הביא בתוספות הרא"ש ומשמע דהני כולהו רבואתה ס"ל כר"ת והגם כי בנחלת יעקב כ' שהר"ם דילונזאני בס' אור תורה הסכים לפירש"י שהביאו בכסא רחמים על מ"ס (פי"ג הלכה י'). עכ"פ תלוי בפלוגתא דרבוואתה הקדמונים ז"ל וצריכין למיחש לחומרא כנז':

נחזור לנידון שאלתינו כעת בשירת הים שלא המשיך האריח עד מקום הלבינה ויש הפסק ביניהם. והנה בנחלת יעקב פי' כעין זה על מ"ש במ"ס שעשה את המסורג שלא כהלכתו כמו שפירשנו לעיל היינו ששירת הים היינו ששינה שירת הים בסדורה באריח ולבינה ואח"כ דחה פי' זה ועיי' בכסא רחמים מה שהרבה להשיב עליו ופלפל באריכות. אולם מה שנוגע לענינינו הוא כי לכאורה יש לדון להקל יען לא בכל השורות עשה הסופר כן שלא המשיך האריח עד מקום הלבינה וא"כ אינו דומה לשירת האזינו בכולה ששם כל השירה הוא פתוחה באמצע בין העמודים משא"כ בזה שעשה רק במקצתן אך לפי מ"ש שם בכסא רחמים לענין אם כתבו שתי שיטות בסוף שירת הים כשאר הכתב בהס"ת העלה לאסור והשיג על הרב מהר"ד קירלאנדי ז"ל שהביא בשמו בשירי ברכה להתיר עיי"ש וה"נ גם כשמקצת השירה נכתבו נפרדו השורות האריח מהלבינה שכנגדה כנז' דהוי במקצתו דומה לשירת האזינו לד' ר"ת כנז' נראה לאסור:

והנה מרן הב"י בבדק הבית (בסי' ער"ה) הביא בשם תשו' הרא"ש שכ' ראשי שורות של של שירת ויושע אם שינה אינו מעכב כי תיקון סופרים הוא אבל אריח ע"ג לבינה אם שינה מעכב אך מחק ותיקון מכשירו עכ"ל משמע לכאו' לפשוט שאלתינו היינו ששינה באריח ע"ג לבינה שלא משכו עד מקום הלבינה כנז' הוא מעכב אך אין הכרח דכונתו לזה דאולי כונתו למ"ש בטוש"ע (שם סעי' ג') שכתב השירה כשאר הכתב בלי פיזור היינו שלא עשה אריח ולבינה כלל וזה הוי שינוי באריח ולבינה אבל כששינה שלא משך האריח ע"ג הלבינה י"ל דהוי רק כמו ששינה בראשי שורות דאינו מעכב ואין לומר דא"כ מה אשמעינן שהביא בזה הב"י כששינה באריח ע"ג לבינה דמעכב אם הכונה כששינה לגמרי כשכתבן בלי פיזור כלל זה כבר כ' בטור שם ז"א ד"ל דאשמעינן. העיקר בסיפא דמחק ותיקון מכשירו דלא כדעת הרמב"ם בפתוחה שעשאה סתומה או וכו' יגנז

עיי' בט"ז שם (ס"ק ה') וי"ל הטעם דא"א לתקן משום דצריך למחוק קצת התיבות ולמעט הכתב שיכתוב כתב קטן בשביל זה ואין זה היתר לפי דעת הרמב"ם אבל הי"א שהוא דעת הרשב"א וכן הרא"ש כמבואר בטור שם דמהני תיקון בדיעבד ע"כ שפיר לשיטתו אשמעינן בתשו' (שהביא הב"י בזה) דמהני מחק ותיקון להכשיר הס"ת. כן י"ל ועכ"פ אין הכרח להוכיח כ"כ מלשון הרא"ש והבדק הבית בב"י בזה:

שוב ראיתי בס' קול יעקב הספרדי (על ה' תפילין וס"ת) שנדפס מקרוב בירושלים ת"ו שהביא בשם ס' אמרי שפר בנידון שאלה כזו שלא המשיך האריח עד מקום הלבינה כנז' שהוא פסול וצריך לתקן וכ' שם דמשמע כן מבדק הבית להב"י וכבר כתבנו דמבד"ה אין הכרח כ"כ לפתור זה. שוב ראיתי עתה בס' אמרי שפר (להסופר מקארלין) שממנו הביא בס' הנז' והעיר ג"כ שורש הלכתו מהך דמ"ס שעשה המסורג שלא כהילכתו וכן עוד במה שהעירנו וביארנו בזה כבר בעה"י:

והנה בשאלת שירת האזינו ששינו כנ"ל ראיתי בשו"ת נו"ב (תניינא חיו"ד סי' קע"ו) בנידון שאין השורות שוות בשירת האזינו רק בולטים איזה מהם לפנים והתיר בדיעבד כיון דבמ"ס אין מפורש שיהי' אריח ע"ג אריח רק לעשות בכל שיטה הפסק כשיעור סתומה וכו' ותמהני מאוד על רוב גדלו וגאונו זצ"ל שלא הביא מה דאמרו במ"ס כנ"ל שירת האזינו שעשאה כשירת הים פסולה וכבר כתבנו וביארנו דלדעת ר"ת אם יש בולטים איזה שורות לאמצע אז די זה להכשיר בשירת הים וא"כ הוי שירת האזינו שעשאה כשירת הים כנז' וצ"ע:

גם ראיתי בשו"ת סת"ם להגאון מהרש"ק זצ"ל (סי' כ"ג) בדבר ס"ת ישנים שנמצא שירת האזינו בשלשה חלקים וכו' ויש מהם שהאריח נמשך ונכתב עד נגד הלבינה ע"ש שהתיר שא"צ תיקון ודבריו תמוהים כיון דפשטי' דהילכתא נראה דהוא דומה לשירת הים באריח נגד הלבינה ושירת האזינו שעשאה כשירת הים פסול כמפורש במס' סופרים. גם ראיתי עוד שם דבריו תמוהים במ"ש דלד' הרא"ש וטוש"ע בשירת הים בשני הצדדים הוי פנוי לגמרי ולא נכתב רק באמצע. ובאמת נראה להיפך כפי מה שהעתיק גם הב"י לשון הרא"ש בדיוק עיי"ש:

עכ"פ לנידון שאלתך בשירת הים בודאי החיוב לתקן היריעה ובלתי תיקון אין לשומו בתוך הס"ת אך זאת הנני עוד לעורר עפימש"כ בשערי אפרים (שער ה' סעי' י"ח) לענין סופר שלא כתב בראש הדף בי"ה שמ"ו וכן הביא עוד ראיות אאמ"ו שליט"א [וצללה"ן בשו"ת צבי תפארת (סי' ל"א) דצריכין לבדוק ביותר ולהגיה בדיוק הס"ת

מהסופר הלז כיון שראינו שאינו מדקדק כנראה אין לימודו עולה יפה ע"כ יש להגיה ולדייק בכל הס"ת:
וחיים ושוכ"ט ש"ב ב"ד.

סימן נו

כבוד ידידי הרב הגאון וכו'.
הגיענו לנכון ספרו פני מבין ברב תודה על תשורתו ורבות יש לי להעיר אשר עלה ברעיוני בעה"י מדי עברי בין בתרי אמרותיו בדברים שכבר ביארתים בעה"י בתשו' בארוכה ביותר וכך דרכה של תורה וכו' אך מפני הטירדא אמרתי עכ"פ ארשום לכהד"ג בזה איזהו מקומן של שבחים ויהי' כמוציא לדוגמא ולזרע ותן לחכם ויחכם עוד:
הנה כ' (בסי' ל"ח) אם מותר ליטול מים אחרונים ברוק וכו' [כבר העתקתי הענין לעיל סי' נ"ד ושם תמצאנה]:
ואשר כתב הדר"ג (בסי' כ"ז) בתשובותיו תמהני על החלט תשובתו שהכהנים יכסו פניהם וגם ידיהם בטלית. והנה ראשית כל הנה המנהג שהביא מרן הב"י (או"ח סי' קכ"ח) לשלשל הטלית גם על ידיהם הוא נראה נגד הש"ס (מגילה דף כ"ד) ובטוש"ע שם דכהן שיש בידו מומים לא ישא את כפיו משום שמסתכלין בו ואם משלשל הטלית על ידיו מה איכפת לן במומין שעל ידיו אם אינן נראין בעת ברכת כהנים א"ו דעפ"י הגמ' צריך להיות ידיהם מגולות וכבר העיר בקצרה שם בביאור הגר"א (בסעי' כ"ג) דהעיקר כדיעה הראשונה שם שהביא הרמ"א שידיהם יהיו חוץ לטלית והיינו מטעם שנראה מש"ס מגילה הנז' וכ"כ במור וקציעה שם. וכיון שבסידורי האריז"ל שסידר הר"ר שבתי ז"ל והר"ר קאפיל ז"ל מפורש לשלשל הטלית על פניהם רק שהידים יהיו מגולים כן כתבו בפירוש א"כ מי יבא ח"ו לשנות וכבר נודע דברי החכ"צ (בסי' ל"ו) ובנו בתשו' שאילת יעבץ (ח"א סי' מ"ז) בכל מקום שנחלקו המפורשים בהפי' בגמ' ובמקובלים מבואר כחד מיני' אז הולכים אחרי המקובלים ועיי' בשע"ת (או"ח סי' כ"ה ס"ק י"ד) ומכ"ש בזה שמש"ס נראה לגלות ידיהם וכן מפורש במקובלים בסידורי האריז"ל ושניהם (הש"ס והמקובלים) מסכימים לדבר א' וברמ"א הביא שני המנהגים ע"כ בודאי יש לגלות וז"ב שאין לילך בזה אחרי מנהג מצרים שהביא מרן הב"י:
ומה שתמה כהד"ג על מ"ש הד"מ בשם הירושלמי י"ל כונת הד"מ לסוף דברי הירושלמי שם דאמר רב אמי כלום אמרו אין מסתכלין אלא מפני היסח הדעת משה (ר"ל שבועה דמשה) דאנא מסתכל ולא מסיע דעת עכ"ל והרי מדברי הירושלמי אלו בעיקר הטעם רק

משום היסח הדעת בלבד ולא משום הסתכלות בידי הכהנים דזה לא שייך רק בביהמ"ק ומהירושלמי ראי' לדברי התוס' בחגיגה (דף ט"ז) דאחר החרבן ביהמ"ק ל"ש זה כנז' וע"כ ר' ינאי שהי' אחר החורבן קאמר רק משום היסח הדעת. גם תמהתי מ"ש הדר"ג שהעם אינן נזהרין שלא להסתכל בידי כהנים. הנה בעירנו ידעתי כמעט כולם גם הע"ה ידעו מזה שלא להסתכל למעלה לידי כהנים אז ואם יש איזה קלי הדעת קצת שמסתכלים אז ואין נזהרים בזה יש להם על מה שיסמוכו על דברי התוס' הנז' שהוא רק משום היסח הדעת וכי בשביל אלו לא יעשו הכהנים כמצוה מן המובחר כפי. כונת סידורי האריז"ל ובפרט שנראה כן בגמ' כנז' ודכירנא מעשה רב כד הוינא טליא בתחלת היות כ"ק אאזמו"ר הגה"ק זצללה"ה זי"ע בפה"ק הגיד לו פ"א ביו"ט חכם א' איש פלוני וכהן כי מהכהנים נהגו לשלשל הטלית גם על ידיהם וקודם מוסף ביו"ט אז הזהירם אא"ז לכהנים אשר יגלו את ידיהם בעת ברכת כהנים ובודאי אין לשנות וכנז':

וכן מ"ש (בסי' ק"מ) בענין נ"כ ביו"ט שחל בשבת הוא כולו מוקשה במחכת"ה. מ"ש דרק משום שמחה ביו"ט נושאין כפיהם ולא בשבת שהוא רק ענג. הנה גם על דברי הבכור שור אלו פלפלנו במק"א בעה"י וכבר האריכו בזה באחרונים אך בזה אין נ"מ דהטעם רק משום שבחול טרודים על המחי' ואינם בלב שלם זע"ז כמ"ש הרמ"א שם (בסעי' מ"ד) דאפי' בשבתות השנה שטרודים בהרהורים על מחייתם ועל ביטול מלאכתם אין נ"כ ולא דמשום ענג בלבד לא נ"כ דאפילו אם נאמר דבשבת ג"כ שייך שמחה מ"מ כיון שטרודים במחשבתם שאין שבת רק יום א' וטרוד בבואו ומיד בצאתו במלאכתו בימות החול משא"כ ביו"ט כמ"ש הרמ"א שם בפירוש ועל כן בחוה"מ אפי' ששייך שמחה בו בפרט בחוה"מ סוכות מ"מ כיון שטרודים במלאכת דבר האבד ע"כ אין נ"כ גם בשבת חוה"מ כמו בכל ימי החוה"מ אבל איך שייך לדמותו למ"ש הלבוש (בסי' ע"ר) לענין במה מדליקין שאין אומרים בשבת שלאחר היו"ט ע"כ גם ביו"ט שחל בשבת אין אומרים דכיון שבאמירת במה מדליקין אין בו שום ענין דאו' ולא דרבנן רק מנהגא בעלמא בין האשכנזים ע"כ בעילה כל דהו מבטלינן לה שפיר ולא בנשיאת כפים מ"ע גדולה דאורייתא וא"כ מה זה תירוץ לתמיהת הט"ז שאינו יודע שום טעם וריח למה מבטלין בקצת קהלות שאין נ"כ ביו"ט שחל בשבת. ומ"ש כהד"ג הטעם בשם המג"א בשביל הטבילה שלא רצו לבטל מצות עונה בשבת (כת"ה כתבו בשם הט"ז בטעות וז"א דאדרבא הט"ז חולק תמה על מנהג זה כנז'. ואולי נמשך אחרי דברי הבית אפרים בתשו' שגם שם נמצא ט"ס שהביא זה בשם הט"ז ונהפוך הוא) הנה מה הוסיף כת"ה כיון דסוף כל סוף בא לטעם זה שעל כן דחו אותה ביו"ט שחל בשבת בקהלות הנז'. ולפי"ז קשה

על הת"ח ויר"א הכהנים שבימינו שטובלים בשבת שחרית וכמ"ש בבאה"ט שם (סי' שכ"ו) שעכשיו נתפשט המנהג להתיר לטבול בכל ענין וא"כ ל"ש עוד הטעם של המג"א ולמה ידחו הנ"כ ביו"ט שחל בשבת וכן עוד בביהכ"נ הישנה בזאלקווא וכיוצא שיש מקוה סמוך מה שמקובל שטבלו הכהנים ביו"ט קודם הדוכן וכיון שנהגו היתר בטבילה ול"ש ביטול עונה ול"ש הטעם של המג"א לפי מסקנתו ע"כ יפלא עליהם אם יבטלו נ"כ ביו"ט שחל בשבת. ואולי יש לתרץ מנהגן דהקהלות הנז' כי אולי בדורות הראשונים (קודם הבאה"ט) שהיו נוהגין איסור לטבול וא"כ לא רצו לבטל עונה ולא נ"כ ביו"ט שחל בשבת ועפי"ד הגאון בית אפרים (חאו"ח סי' ו') שהאריך ליישב מנהגינו שאין נ"כ רק ביו"ט משום דהוי כהני חזקה ולמה דאחזיקו לא לחתינהו ולא יותר משום ספק ברכה. וכיון דביו"ט שחל בשבת לא נהגו מקודם לנ"כ ולא אחזוקי ביום כזה ע"כ לא הנהיגו להוסיף בנ"כ גם כשהתחילו לטבול בשבת וצ"ע:

והנה הגה"ק מבוטשאטש ז"ל בא"א רצה להמציא טעם על שאין נ"כ ביו"ט שחל בשבת שמא יעבירנו ויוציא הכלי חוץ לרשות בשבת ע"י שנוטלים לידים קודם נ"כ. והוא פלא ויתמה כל עובר איך שייך להוסיף גזירות בימינו מה שלא מצינו והבו דלא לוסיף עלה על שמא יעבירנו במקום שגזרו חז"ל הגם שרק דין כרמלית בימינו לפי"ד התוס' והפוסקים דפסקינן כותיי' מ"מ כיון שגזרו חז"ל כן הוא לנו תורת אמת ולעד קיימת אבל לא להוסיף גזירות ובכרמלית שלנו. ותמהתי על בנו החו"ב נ"י אשר בנה ע"ז יסוד בהביאו דבריו אלו במפתחות והגהות ספרו. וכן יש עוד לעורר בכמה ענינים בחיבורו אשר ביארתים באופן אחר בעה"י ומפני הטירדא לא אאסוף כעת ואחתום ברוב שלום ונזכה לישב על התורה והעבודה בנחת והרחבה:

ובמ"ש לעיל בשם הרמ"א כיון שאין שבת רק יום א' וטרודים במחשבתם וכו' ולכאו' קשה דהא גם שבועות בא"י הוא רק יום א' וזה ל"ק דהא באמת בירושלים נ"כ בכל יום ויום ובצפת"ו בכל שבת:

ידידוש"ת מוקירו ומכבדו.

סימן נז

בסוגיא דמלאכה שאינה צריכה לגופה

בשבת (דף צ"ד) ארבב"ח וכו' פוטר הי' ר"ש אף במוציא את המת לקוברו אמר רבא ומודה ר' שמעון במר לחפור בו וס"ת לקרות בו דחייב וכו' והנה קשה טובא לענ"ד דלמה במת לקוברו הוי משאצ"ל הא צריך לקיים בו מצות קבורה מה"ת וגם לפי"ד רבינו

חננאל בסנהדרין (מ"ו ע"ב) דהוי קבורה רק מצוה דרבנן עכ"פ הוי כמו ס"ת. לקרות בו כיון דקה"ת בצבור רק דרבנן (וגם אם נאמר דמירי במוציא ס"ת לקרות בו היינו ללמוד דהוא בכלל והגית בו וגו' מ"מ כשיצא בק"ש שחרית וערבית ע"ז הוא כבר פלוגתת הראשונים והאחרונים אם נחשב ת"ת למ"ע חיובית מה"ת ואכמ"ל עכ"פ גם במצוה דרבנן דקבורה הוי צריכה לגופה) מכ"ש שנראה מהש"ס סנהדרין שם בפשיטות דהוא מה"ת ועיי' טוש"ע יו"ד (סי' שמ"ח וסי' שס"ב). ואין לומר דהוי רק מצוה ללה"נ ולא לצורך הגוף דהא דמי לס"ת לקרות בו שהוא מצוה ומודה ר"ש דחייב. ואין לחלק כיון דיוכל לקוברו במקומו בחצרו וא"צ מחיוב מ"ע דקבר תקברנו להוציאו לביה"ק לקוברו שם דייקא. הנה ז"א דמלבד דהוו"ל להש"ס לחלק בזה דאם הוציאו יותר מכדי צורך והכרח מקום קבורתו כגון שיש לו מקום בחצירו אז הוי משאצ"ל ופטור וכיון דלא חילקו משמע דגם במקום קרוב הוא הכרחי ביותר מ"מ הוי משאצ"ל ומלבד זה הנה הצורך בו לקיים מצות כבוד מתו לקברו בביה"ק בקברי משפחתו כדאמרי' בבכורות (נ"ב ע"ב) ובכתובות (פ"ד ע"א) ועיי"ש בסנהדרין בתוס' ד"ה לא תקברוהו. ואין לומר דבגוף המת א"צ בו. דהא אמרינן בשבת (מ"ג ע"ב) דמתוך שאדם בהול על מתו התירו לו להוציאו ולטלטלו דאי לא שרית לי' אתי לכבויי הרי דהוא בטבע בנ"א שצריך לו להמת עצמו שלא ישרוף מחמת שרוצה בו שיקברנו כראוי. וכן פסקינן בש"ע ה' שבת (סי' שי"א סעי' א') ועיי' באלי' רבא (סי' של"ד ס"ק י') ובפמ"ג שם (בא"א ס"ק ט"ו) בנפלה דליקה בשבת דהצלת המת קודם להצלת ספרים כתבי קודש. (ועיי' בתוס' חולין [קכ"ה ע"ב] ד"ה יכול הוא דבמת שלם אין דרך בנ"א לשרפו או לנתחו פחות מכזית) וגם חובה עלינו לשומרו מן העכברים שלא יזיקו ולא יחסרו מן המת ומשמר המת פטור מן הק"ש ומן התפלה כמבואר בש"ס ברכות ובש"ע או"ח (סי' ע"א סעי' ג') ועיי' בשו"ת ספר יהושע (פסקים וכתבים סי' ו'). ובשלמא לדעת רש"י בסוגיין כמ"ש התוס' עליו (בדף צ"ד ע"א) בד"ה ר"ש פוטר דמשאצ"ל הוי היכא דברצונו לא הי' דבר זה מעולם כגון בכיבוי ניחא לי' שלא הובערה מעולם ה"נ י"ל דניחא לי' כשלא הי' מת זה ועוד הי' חי ע"כ הוי משאצ"ל אבל לדעת התוס' שחלקו עליו שם ובכמה מקומות. קשה מאוד. זולת אם נפרש כדעת הרשב"א שם שא"צ לגופה שאין לו הנאה לא בהוצאתו ולא בקבורתו אבל ההנאה היא מניעת הטומאה שהוא מונעו ממנו בהוצאתו. אך גם להרשב"א קשה דהא צריך לו למצות קבורתו כנ"ל ולמה הוי משאצ"ל במוציא את המת לקוברו כנז' וצע"ג. ה' יאר עינינו בתורתו וחיים ושוכ"ט:

שוב נדפס עתה שו"ת אבני נזר להגאון מסאראטשוב זצ"ל (ח"א מאו"ח סי' רמ"ז) העיר בזה למה הוי משאצ"ל הא קבורה מצוה כנ"ל. ותי' עפי"ד התה"ד מובא ברמ"א (סי' רנ"ג סעי' ה') לענין דבר שאינו מתכוין דאזלינן בתר עיקר הכונה אף שמחשב עוד לדבר אחר ה"נ עיקר הכונה לפנות את המת מעליו כדכתיב ואקברה את מתי מלפני והגם שט"ז חולק כ' די"ל דזהו רק בדבר שאינו מתכוין שמתכוין לשני דברים אין הדבר א' בטל לגבי חבירו שנאמר כיון שעיקר מחשבתו לד"א פטור אבל בענין משאצ"ל שדבר א' הוא ויש בו שני ענינים ועיקר הצורך אינו לגופו אף שיש בו עוד צורך לגופו י"ל דהוי משאצ"ל עכת"ד. ולפי מה שכתבנו בזה מש"ס שבת ופסקינן כן בש"ע לענין האדם בהול על מתו הרי מפורש דצריך למתו לקיים בו מצות קבורה בעפר כנ"ל דאל"כ למה גזרו עוד גזירה כשנפלה דליקה בשביל שהוא בהול על מתו הא אדרבא אם עיקר כונתו להעביר המת מלפניו הא עוד יהי' לו לרצון כשישרף ולא יראה ולא ימצא כלל ולמה יהי' בהול על זה א"ו דסתם בנ"א עיקר כונתו ורצונו לקיים בו מצות קבורה ולכבודו כנז' דאם נאמר דרק לחרדים במצות הוא כן הא לא גזרו חכז"ל במילתא דלא שכיחא לשרידים אשר ה' קורא המדקדקי' במצות א"ו דברוב וסתם בנ"א הוא כן שרוצה לקוברו כמצותו א"כ עדיין קשה כנז'. ולית נגר ובר נגר דיפרקיני'. וחיים ושלום עד עולם:

ב) והנה יש להעיר מש"ס חולין (דף קכ"ב ע"א) אמר עולא עור אדם טהור ומה טעם אמרו טמא גזירה שמא יעשה אדם עורות אביו ואמו שטיחין והנה הוא לפלא שמזה נראה להיפך ממה דהבאתי לעיל שאדם בהול על מתו וכיוצא שבטבע אדם חושש לכבוד מתו בפרט באביו ואמו ואיך יחושו שיעשה בזיון כזה לאביו ואמו. אולם מראה דעולא חש בזה ביותר שיזדמן אדם פראי ובליעל כזה ע"כ חש ביותר לכבוד אביו ואמו דחמיר טובא כמ"ש התוס' שם בחולין דגזיר אפי' דלא שכיחא דלא גזרינן בשארי מקומות אמילתא דלא שכיחא והכא גזיר משום דחמיר טובא כבוד אביו ואמו לאחר מותם ע"כ גזיר עליי' טומאה ועי"ז יזהרו גם הע"ה ופראים משום דחמירא להן טומאה גם משפיכת דמים כדאמרי' ביומא (דף כ"ג ע"א) וגם שם צריך ביאור ואכמ"ל. ועיי' מזה מזה בתוס' נדה (דף נ"ה ע"א) ד"ה שמא יעשה שטיחין. אבל באמת סתם בנ"א יחושו למצות וכבוד המת כנ"ל.

ג) ובסוגיין (דמשאצ"ל) בדברי הירושלמי בשבת שם (ועיי' בש"ס דילן שבת דף ק"ה ע"ב) הקורע בחמתו ובאבלו והקשה בירושלמי הא הוי מה"ב. ונשאלתי על מ"ש בתשו' צבי תפארת (סי' ל"ז) תשו' אאזמו"ר הגה"ק זצללה"ה מפה. בענין השאלה בראובן נשבע לשמעון ליתן לו מתנה האתרוג שלו ביום א' דסוכות בבוקר בזמן מצותו ושום קנין לא

עשו שיקנה המתנה רק מה שנשבע לו ועבר שבועתו וסיים שם להלכה דלהרמב"ם לא יצא בו ביו"ט משום מהב"ע ולהתוס' לא הוי מהב"ע. והקשית לפי"ד הירושלמי שבת לענין הקורע על מתו אעפ"י שחילל את השבת יצא ידי קריעה ופריך הרי מצה גזולה אין יוצאין י"ח בפסח ומשני התם העיקר ברם הכא עבר עבירה כך אני אומר הוציא מצה וכו' והיינו דהתם אין עבירה בגופה דרק בזמן נאסר (עיי"ש במפרשי הירושלמי) ובגזילה עבירה גופא ולפי"ז הקשית אף דהרמב"ם פוסל לולב של אשירה מכח מהבב"ע מ"מ באתרוג שנשבע לו שיתן לו במתנה ביום א' י"ל דל"ה מהבב"ע דהא בשלמא בלולב של אשירה באילן הזה נעבדה בו עבירה הוי מהבב"ע דמאיס לגבוה משא"כ בנשבע שיתן לו האתרוג הא שבועה הוא רק איסור גברא ובגוף באתרוג לא נעשה בו עבירה דל"ה מהב"ע כד' הירושלמי עכ"ד:

הנה לפי מ"ש שם אאזמו"ר בד"ה אמנם יש להתעורר בזה וגם בסופו דבע"כ לדעת הרמב"ם גם בעבירה דשוא"ת שייך מה"ב כמו שבירר שם א"כ לק"מ לדעת הרמב"ם גם בשוא"ת דאין בו מעשה וגרע מאיסור חפצא וגם מאיסור גברא כיון שבאיסור גברא עכ"פ נעשה מעשה אלא שהמעשה אינו רק איסור התלוי בזמן כמו בשבת משא"כ בשוא"ת דלא עשה כלל מעשה ואעפי"כ ס"ל להרמב"ם דגם בכה"ג דהוי מה"ב א"כ בע"כ דלא ס"ל להרמב"ם כשי' הירושלמי בשבת שם דאם בשוא"ת שייך מה"ב כ"ש באיסור גברא שעשאו כמובן א"ו דלא ס"ל כהירושלמי בזה וא"ש ונכון:

אולם השאלה בנידון ראובן שנשבע לשמעון ליתן לו במתנה האתרוג שלו ביום א' דסוכות בבוקר ולא קיים שבועתו אם ראובן יצא י"ח זהו לכאורה לא יצוייר בבוקר יום א' דסוכות וגם לא כל היום רק סמוך ממש לביהשמ"ש היינו בשקיעה"ח דאל"כ ל"ש מ"ש דזהו כד' התוס' בסוכה (דף ל' ע"א) דע"י העבירה נעשה המצוה עיי"ש וביום א' בבוקר הרי מצותו כל היום ולא עבר על שבועתו עדיין כיון דיכול ליתן לו האתרוג כל היום זולת אם נאמר דכונת השאלה שם בדיוק לשונו שנשבע לתת לו בבוקר דייקא בשעה מדוייק ידועה ובאותו שעה נטל הוא האתרוג. ואז נכון השאלה:

ד) ומענין לענין באותו ענין הנ"ל אמרתי בש"ס גיטין (י"ט ע"א) בעי מיני' ר"ל מר"י עדים שאין יודעים לחתום מהו שיכתבו להם בסיקרא ויחתמו כתב עליון כתב או אינו כתב א"ל אינו כתב א"ל והלא לימדתנו רבינו כתב עליון כתב לענין שבת א"ל וכי מפני שאנו מדמין נעשה מעשה. והנה התוס'. שם ד"ה דיו ע"ג דיו כ' דכשאין כתב השני מתקן כלום אפי' ר' יהודא מודה דאינו כתב כשכתב ע"ג כתב וא"כ ר' יוחנן כמאן דהא חכמים פוטרים בכל מקום גם כשמתקן בכתב העליון ועיי"ש בתוס' דמשמע בשבת (דף ק"ד

ע"ב) דתנן כתב ע"ג כתב פטור דמיירי בכל ענין אפי' כתב גט או ס"ת שלא לשמה והעביר עליו בשבת קולמס לשמה ולפי"ז הך דר' יוחנן דקסבר כתב ע"ג כתב חייב לענין שבת בע"כ ס"ל רק כר' יהודא וזהו רק כשמתקן כשהעביר קולמס לשמה בס"ת כנז' וקשה דא"כ נאמר דהוי מה"ב ולא יצא המצוה שלא תיקן הס"ת ונמצא שלא תיקנו כלל והוי כמו בכל מילתא דא"ר לא תעביד כמ"ש הטורי אבן ושארי אחרונים אך אם נאמר דלא הכשיר הס"ת בהעברת קולמס הלז נמצא שלא תיקן בהכתב ע"ג כתב ונמצא שלא חילל את השבת וכשלא חילל את השבת שוב לא הוי מצוה הבאה בעבירה ושוב יצא המצוה ותיקן שפיר הס"ת ונמצא חילל את השבת וכו' וזהו מתהפך לבלי תכלית והוי כד' התוס' הנודעים בפסחים וב"ק לענין עלה עלי' זכר דומיא דניחא לי' דאזלינן לחומרא וכמו שכתבנו מזה בכמה דוכתי בעה"י. וכיון דמיירי הכא לענין איסור שבת ס"ל לר' יוחנן לחומרא בהיתר כרוך דחילל את השבת כדרכנו הנ"ל. ובזה יובן שפיר ויומתק לשונו הזהב של רש"י ז"ל שכ' וכי מפני שאנו מדמין. שאנו אומדין וסבורין ואומדין מאומד ליבנו להחמיר נעשה מעשה להקל אפי' לענין שבת אם בא מעשה לידינו בזמן ביהמ"ק לא הייתי סומך על דברי להביא חולין לעזרה עכ"ל רש"י והיינו כיון דהוא רק משום היתר כרוך וכו' דאזלינן לחומרא כמו בשאר ספק ''וז"ש שאנו אומדין בדעתינו וסוברים להחמיר'' היינו בהיתר כרוך ומתהפך שאנו חושבין ואומדין וסוברים בזה באיזו אופן נעמוד דברינו במתהפך בסברא כזה לבלי תכלית והיתר כרוך בצד האיסור ע"כ אזלינן לחומרא היינו לענין איסור שבת אבל בשביל זה לא נעשה מעשה להקל אם הי' בזמן ביהמ"ק להביא חטאת מספק לעזרה דהא בהיתר כרוך אזלינן לחומרא רק מספק ונמצא דלענין חולין בעזרה צריכין לילך לחומרא שלא להביא ושלא לעשות מעשה להקל ומובן שפיר ונכון עומק דברי רש"י ז"ל בפי' הגמ' (וזה שכתבנו במק"א שי"ל לענין הקורע בשבת דחייב היינו חיוב חטאת אבל לא הי מביא חטאת בכה"ג בזמן המקדש משום ספק חולין לעזרה בהיתר כרוך וכו' דאולי הוי מקלקל כיון שמתהפך בסברא כנ"ל). ושפיר אמרי' דהשיב לו ר' יוחנן כיון דאזיל לחומרא מספק בכתב ע"ג כתב כנז' והיינו כיון דמתקן בכתב העליון כשתיקנו לשמה בגט או בס"ת אבל הכא בגט מחומרא דא"א בעדים שאין יודעים לחתום שיכתבו להם בסיקרא יש לחוש דכתב העליון אינו כתב כיון דבזה אינו מתקן בכתיבה לשמה בכתב העליון וכמ"ש בתוס' כנ"ל:

סימן נד

כבוד הרב וכו'.

ע"ד שאלתו בראש עז שנמצא תולעת תחוב בנקב א' בתוך קדירת המוח היינו בעת פתיחת הראש חתך העצם בצד א' עד להמוח ואח"כ חתך סביב העצם הגלגולת והגביה העצם מעל המוח ונפל תולע לחוץ מהגלגולת וראה מהיכן נפל וכו' ואח"כ החזיר המוח להקדירה וגם התולעת נתן למקום שראה שנפל משם היינו בתוך קדירת המוח יש שני נקבים שבאים לשם מהחוטם ובין שני נקבים האלו באמצע יש עוד שני חללים ואינם מפולשים אך חלולים בעצם הגלגולת ובא' מאותן שני הנקבים הי' תחוב התולע בפיו לצד העצם להחלל הנ"ל חציו בתוך החלל וחציו השני לתוך הקדירה וכן הובא לפני השאלה ואם כי הי' ע"ש וכבר נתבשל הבשר הטרפתי וכו' עכ"ל השאלה וביאר טעמו ונימוקו להלכה. והנה בודאי יפה הורה כהפר"ח ותב"ש לאסור אפי' בהפ"מ וכהכרעת רמ"א שכ' והכי נהוג (בדרך ולשון ציוי) והמחמיר כדבריהם תע"ב וכיון יפה שכן נראה נוטה דעת אאמו"ר שליט"א [זצללה"ה בדרת"ש (סי' ל"א ס"ק נ') אם כי סיים שם וצ"ע ובפרט בנידון דכת"ה שהי' הוכחה שניקבו מהקרומים כמ"ש להלן ע"כ בודאי הורה כהלכה:

אך באמת כשנבוא לדון בעובדא דידי'. הנה הד"מ והט"ז (ס"ק ד') כ' דטעם דנמצא התולעת בחוטם כשר אף שפיו לצד המוח וראינו שהי' על המוח כבר אפי"ה מותר מטעם ס"ס שמא נתהפך ולא הגיע לקרום מעולם ואת"ל הגיע שמא לא ניקב הקרום ע"ש והגם כי לכאו' קשה על ס"ס זה דהוי כעין שם אונס חד הוא דכל הס"ס הוא רק ספק א' אם ניקב הקרום או לא. וכבר יישבתי על מדוכה זו וקשה יותר מזה (בסי' כ"ט) שכ' הט"ז וז"ל ונ"ל דאספק ספיקא קאי דבשאר טריפות יש היתר בס"ס ואלו בדרוכה מצינו איסור אפי' בס"ס היינו בהוא שותק והן מקרקרין וכו' אע"ג שיש שם ס"ס ספק שמא לא נגע בהם עדיין אלא שמחמת מורא הם צועקים ואת"ל נגע בהם שמא לא הטיל בהם ארס ואת"ל הטיל בהם ארס דילמא הכה אותם למטה מן החלל של הגוף במקום שאין הארס ממיתה וכו' עכ"ל וקשה דה"ז כל הספיקות בשם אונס חד הוא אם דרס או לא. ובסי' ט"ו בט"ז (ס"ק ד') כ' דל"ש ס"ס כזה דהוי כשם אונס חד הוא וע"ש בנקה"כ ובדג"מ ובחי' רעק"א ז"ל וכאן לא עורר שום א' דהוי כמו שם אונס חד הוא ואולי י"ל בדרוסה דהספק הא' מתיר יותר מן חבירו כיון דהוי הספק הראשון ספק לא על. וע' בס' בית יצחק להגאון מסובאלק זצ"ל (בדיני ס"ס) וכיון שבפלתי שדי נרגא גם בהך דס"ס שם אונס חד הוא ע"ש ואכ"מ להאריך. אך בנידון דידן שהקצב ראה ממקום שנפל התולעת ואח"כ הניחו בחזרה למקום שהי' שם בתחלה וקשה להאמין שראה כ"כ בצמצום המקום שהי' מונח התולעת עד שידע להחזירו ג"כ לאותו מקום מכוון ממש

דאם הי' מעט רחוק מזה היינו כולו בתוך החוטם אפי' סמוך ממש להמוח כשר כמבואר שם בש"ע ובש"ע הרב התניא זצ"ל א"כ יש לתלות שהי' מקודם בתוך החוטם כולו. ואף דל"ש בזה מילתא דלא רמיא עלי' דאינש לאו אדעתי' כמ"ש בנו"ב (תניינא חיו"ד סי' ט"ז) לענין אם תחב כף בשר בקדירה חלב דאם יודע עכ"פ שבאיזה פעם יש נ"מ בדבר אז נאמן השואל לומר שכך הי' בדיוק ולא שייך לומר מילתא דלא רמיא עלי' דאינש לאו אדעתי' ע"ש ובחי' מנחת אלעזר (ח"ב סי' ט') הארכתי בזה וה"נ ידע הקצב השואל שיהי' נ"מ לדינא כי על כן החזירו למקומו לשאול שאלה מ"מ במה שהחזיר התולעת למקומו בזה קשה לכוון להחזירו למקומו ממש ושפיר יש לתלות והוי ספק עכ"פ וספק שמא לא ניקב והוי ס"ס לד' הט"ז. וגם הנה בשו"ת עולת יצחק ומובא בזה בדרת"ש (ס"ק מ"ח) בנידון שקצבו ראש כבש וטלמלוה ממקום למקום ונשתהה הדבר ערך ד' או ה' שעות ומצאו התולעת בקרום של מוח והורה שיש להקל לתלות שבא ממק"א כיון שבימי הקיץ שכיחי זבובים העוקצים הבשר ונעשה התולעת תיכף ובודאי יש לתלות בזה ע"ש וה"נ י"ל שכיחי תולעים בקרנים של עזים ואולי בנידון דידי' אשתהי זמן מה עד שראו תולעים בקרניים וכשחתכו הקרניים שהתיזום בכח יש מקום לתלות שנפל התולעה דרך החוטם לשם והוי ס"ס. ומ"ש הט"ז דצריכין לבדוק הקרומים והכא אי אפשר כיון שכבר נחתכו מ"מ הט"ז לא כ' רק נכון לבדוק וע"כ בגליון המהרש"א דכונת הט"ז דבכה"ג אין מעכב הבדיקה ואם נאבדו הקרומים כשר. ושמעתי כי במארמארש נוהגים השו"ב והמורים להקל בתולעת בראש העזים לתלות שבא מהקרניים וכיוצא. ע"י שדופקי' בכח להפריד ולהסיר הקרניים וע"י ההתזה אולי נפל התולע דרך החוטם ואולי מטעם זה פקפק המערער על כת"ה ונטה להתיר ואולי לא סיימוהו קמי' השאלה כראוי. (אך מה שאמר המערער כי אין זה שאלה כלל הפריז על המדה בדברי בורות כדי לעורר מדנים כמובן) וביד יהודא (בהל' טריפות בסי' ל"א שם) כ' דהורה בראש צאן א' חתוך לשנים וכבר נלקח המוח והי' תולע גדול ועב מהתולעים הנמצאים בעשבים והורה להתיר לתלות דאחר שחתכו הראש לשנים נכנס לשם מהחוטם דכן הדרך בימות הקיץ מחמת האבק וגם אוכלים עשבים ע"ש ועיי' בזר זהב על או"ה ומ"ש על זה בדרכי תשובה בסי' זה בהוספות חדשות (בד' ווילנא עיי"ש) בסופו ולא ידעתי האיך הי' התולעת בעובדא דשאלתו עכ"פ הי' מקום לתלות להתיר לכאורה אולם באמת כיון שהקצב הגיד בודאי ובבירור שכן החזירו למקום שהי' בתחלה שראוהו נפל משם (וכמ"ש לעיל דל"ש בזה מילתא דלא רמי' עלי' דאינש) א"כ מי יוכל להקל באיסור דאורייתא ולומר ס"ס במקום דהוא אצלו ודאי וכיון שהמקום שהי' שם התולעת הוא אסור וגם מטעם שכ' כת"ה

כי נראה שנקב קרום העליון כי לפי דברי הפוסקים אשר קרום העליון פתוח במקום הנקבים היינו נקבי החוטם הנכנסים לתוך קדירת המוח עכ"ז תיכף אחר מקום הנקבים סתום הוא. וא"כ איך אפשר אם בא תולע זה דרך החוטם שיהי' נתחב בחלל אשר אחר נקב החוטם כנ"ל על כרחך שנקב קרום העליון ונכנס לתוך הקדירה על קרום השני ומשם הלך לו ותחב א"ע בתוך קרום השני ואפשר ניקב גם קרום השני ובדיקה לא הי' באפשרי כיון שנקרע כבר עכ"ד. והנה כיון שהקצב הגיד ברי שהי' באותו מקום. ואדרכן מילתא מ"ש השאילת יעב"ץ (ח"א סי' קכ"א) לענין הידוע בהוראות אביו החכ"צ זצ"ל (בסי' ע"ד) כשלא נמצא לב בעוף דהתיר מטעם דא"א לחיות בלא לב ובע"כ שנאבד הלב וכ' השאילת יעב"ץ דאם הי' עד א' כשר ומהימן באיסורין והוי אמר שראה מתחילת הפתיחה בעוף שלא מצא לב אז הי' גם החכ"צ אוסרו בודאי ועשאו נבילה מחיים אלא שהוא החכ"צ התיר באשה שהשגיחה דאימור לא דקדקה יפה ונפל בלי ראותה כהאי דאמרו מילתא דלא רמי עלי' דאינש וכו' עיי"ש. וכ"כ שם במפתחות. דוקא היכא דאיכא למיתלי בהעדר ידיעה ברורה לאפוקי מדעת מורה חסר לב דלא שני לי' עכ"ל. ובאמת דבריו פליאים למי שרואה בלשון אביו בחכ"צ (סי' ע"ז) מה שהאריך וכתב בפירוש דאפי' באו שנים כשרים והגידו שלא הי' לב לתרנגולת זו אינם נאמנים דודאי סהדי שקרי נינהו ע"ש טעמו א"כ לא נראה משם כדברי בנו זצ"ל. ולמה קראו חסר לב למי שהורה כדברי אביו זצ"ל. ואולי בשאילת יעבץ חשש למעשה להקל כדעת אביו בזה (וחזו מ"ש בפלתי והרעיש לברר מחכמי הטבעיים שהשיבו שיוכל לחיות ע"י דלדול במקום הלב ובאמת טריפה הוא ע"ש) ע"כ חתר ונדחק לסבב הדברים להחמיר ואכמ"ל. ועכ"פ מדברי השאילת יעבץ נמצא אם גברא מהימן באיסורין מעיד שלא ראה הלב אם כי דבר זר והיפך הטבע הוא לפי דעת החכ"צ עכ"ז נאמן ואוסרים העוף מכ"ש בזה שהקצב הגיד שכן הי' התולע מונח מונח ואינו היפך הטבע ע"כ אסור ואין לדיין אלא מה שעיניו רואות וכפי שבא השואל לשאול ולהעיד כנז'. וגם שאלתי ודרשתי מהשו"ב המומחים ומופלגים המפורסמים בפה"ק ואמרו כי בעירנו ובגלילתינו לא שמענו קולא זו לתלות בתולע שבקרניים כי הוא דבר רחוק לתלות בזה ע"כ טב הורה כת"ה וטבא ליהוי וישתתקון דברי המערער. ואחתום ברוב שלום וברכה ונחוג חג הקדוש זמן מתן תורתינו בשמחה רבה וקבלת התוה"ק באמת ובטוב לבב מרוב כל על עולם:

סימן נט

החיים ושוכ"ט לידי"נ הה"ג וכו'.

ע"ד אשר תקע עצמו בדבר הלכה להורות בעובדא דאשכבתי' דרבין חסיד"א זקן שקנה חכמה ידידנו וידי"נ כל חי ה"ג וכו' זצללה"ה שנקבר ביום ב' דפסח והורה מעכת"ה לאשר נוהגים להחמיר כדעת הא"ז ור"ת ושאר ראשונים ומובא ברמ"א (סי' תקכ"ו סעי' ד') דהיכא דאפשר בעכו"ם עושים הקבר והארון והתכריכים ע"י עכו"ם גם ביו"ט שני ושאר הדברים ע"י ישראל ולאשר היו אז שמה מבני א"י הנוסעים בחו"ל הורה מע"ל שהמה יחפרו הקבר ושאר הדברים שנוהגים ע"י עכו"ם אם כי מבואר בש"ע (סי' תצ"ו סעי' ג') דבישוב אסורים לעשות מלאכה ביו"ט ב' אפי' דעתם לחזור לא"י מ"מ כיון דבאמת דעת המחבר שם (בסי' תקכ"ו) כהראשונים שמותר במת ביו"ט ב' לעשות כל אלו הדברים ע"י ישראל דבחול שויי' רבנן אפי' למיגז לי' אסא (אפי' היכא שאפשר בעכו"ם) אלא שמחמירין כד' הרמ"א כנז' ע"כ היכא שאיתרמי עוברי אורח אנשי א"י הכריע שהמה יעשו זאת כיון דאצלם חול הוא ולא מינכר זלזול כ"כ כיון דלגם לישראל בחו"ל מותר לכמה דיעות ולדעת המחבר כנז' עכת"ד:

הנה לא ירד בני עמכם. אמינא בהאי מילתא חדתא ולא מחוורתא. והנה הך דיו"ט שני לבני א"י שבאים בחו"ל להתגורר ודעתם לחזור לא מצינו מקור בפרטות לזה בש"ס וראשונים זולת באורחות חיים ומובא בב"י שם מדמה הך מילתא להאי דמצינו בחולין (דף ק"י ע"א) בעובדא דרמי בר תמרי בכחלי דחוץ לתחום מותר להתנהג הכל כמקום שיצא משם ובתוך התחום והישוב נותנין עליו חומרי המקום שיצא ושהלך לשם. וה"נ ינהג כן וא"כ אסור לעשות מלאכה בישוב ביו"ט שני אפי' דעתו לחזור ובקולי המקום שהלך לשם אינו נוהג כ"ז שדעתו לחזור לעולם ע"ש כן נהגו לאיסור שלא לעשות מלאכה בישוב אפי' דעתו לחזור כנז' אמנם לא נתבאר לענין תפילין ותפלה האיך יעשה אם זהו בכלל חומרא או קולא דאם יתפלל של חול הרי הוא כמבזה את היו"ט דמקום שהלך משם. ואם יתפלל של יו"ט הרי הוא כברכה לבטלה לפי המקום שיצא משם וגם לענין תפילין אם לא יניח הוי קולא כעין קרקפתא דלא מונח תפילי. ואם יניח הוי ג"כ קולא דמבזה את יו"ט כיון דפסקינן כמ"ד שבת ויו"ט לאו זמן תפילין דאסור להניחן וכמ"ש הה"ג בעל משנת חסידים זצ"ל במאמר תפילין דמארי עלמא לענין תפילין בחוה"מ והארכנו ג"כ בעה"י בחי' אות חיים על הל' תפילין (סי' ל"א). ואיך נדייני' להאי דינא. והנה לענין תפלה כתב ברדב"ז ומובא שם בשע"ת דאם יתפלל תפלת י"ח לא נמצא שקרן בתפלתו כיון שהוא רק משום טירחא וכו' משא"כ כשיתפלל ברכת שבע וכשהוא חול ויאמר מקדש ישראל והזמנים הוי ברכה לבטלה וכ"כ בתשו' מבי"ט (מובא שם בבאה"ט) דבני א"י הבאים לחו"ל דינהגו כמקומם לענין תפלת י"ח ועפי"ז נהגו העולם

כן. אמנם לענין תפילין לא נמצא מבואר בפוסקים. ובאמת שאני תפילין אף דנאמר דתפלת י"ח מותר הוא משום דבאמת גם המתפלל בשבת תפלת י"ח אינו שקרן בתפלתו כנז' מהפוסקים אבל בהנחת תפילין אם הוא יו"ט הוי זלזול יותר. ומטעם זה כתב בסידור הנהגת הה"ג בעל התניא שנדפס מחדש (שנקרא תורה אור ושערי תפלה) שבני א"י הבאים לחו"ל ודעתם לחזור יניחו תפילין בצינעא בלא ברכה ומספק שלא לשם מצות תפילין (כעין שכ' מהאחרונים לענין תפילין בחוה"מ שיעשו כן עיי' ישיע"ק סי' ל"א וכבר כתבנו עליהם בחיבור הנ"ל שם). ואולי זהו כונת הב"י שהביא דברי האו"ח כנז' וסיים וצ"ע היינו דמה יעשו היכא שדעתו לחזור במקום שיש להסתפק אם הוא קולא או חומרא כגון תפילין וכיוצא:

אמנם עיי' בתשו' חכם צבי ז"ל (סי' קס"ז) ובהגהות הגמהרי"ש אבד"ק לבוב ז"ל שם על החכ"צ מה שחלק בזה עליו. וגם הנה עיי' בתשו' שאילת יעבץ (ח"א סי' קס"ח) הרבה להשיב והאריך לברר דבני חו"ל הבאים לא"י ודעתם לחזור יכולין לקבוע צבור בפ"ע בא"י להתנהג ביו"ט ב' בכל קדושת יו"ט (שלא כדברי אביו ז"ל החכ"צ) וגם כ' שם דבני א"י שבאו לחו"ל אפי' דעתם לחזור שלא יבדילו על הכוס בליל שני דיו"ט של גליות כיון דבלא"ה אסורים בחו"ל במלאכה אפי' בצינעא ביו"ט שני א"כ הבדלה כזו מנין ולמה הוא וכן בני א"י שבאים לחו"ל (ודעתם לחזור) אם ירצו להחמיר על עצמן רשאין ליזהר ביו"ט ב' בכל פרטיו עכת"ד עיי"ש ולפי"ז הרי דס"ל דגם לענין תפילין בבני א"י כשהם בחו"ל ודעתם לחזור עכ"ז רשאים להחמיר להתנהג כיו"ט בכל פרטיו היינו שלא להניח תפילין ג"כ ולהתפלל של יו"ט (דלענין איסור מלאכה הרי ממילא להם אסור לכל הדיעות) וכן נראה מש"ע הרב התניא ז"ל (במהדורא בתרא בסי' א' סעי' ח') וז"ל וזהו ג"כ הטעם ששורה קדושה עליונה בחו"ל ביו"ט שני של גליות ולכן בני א"י הבאים לחו"ל חייבים בקדושת היום אף שדעתם לחזור כמו שנתבאר בהל' יו"ט עכ"ל הרי נראה מלשונו קצת דבכל קדושת יו"ט ינהגו היינו בקידוש היום ובאיסור הנחת תפילין וכיוצא וכן ביאר שם כונתו בסידור הנדפס במנהגיו הנז' וכ' שם שהרב התניא ז"ל הקפיד על בן א"י שהניח תפילין בחו"ל עיי"ש. הגם שי"ל כונתו מ"ש בש"ע התניא כנ"ל כמ"ש בהל' יו"ט היינו דאסורין לעשות מלאכה בישוב מ"מ בסידור הנז' כ' שכונתו למהדורא בתרא שעשה להל' יו"ט והיא לא לדפס"ה ואינה אתנו והיינו שצ"ל חומרי יו"ט בחו"ל גם שלא להניח תפילין גם כשדעתו לחזור כנ"ל והנה כפי הנראה פשיטא לי' גם להשאילת יעבץ כנ"ל דזהו הוי חומרא שלא להניח תפילין היינו ליזהר בקדושת יו"ט ב' גם מספק ולדידן מספקא ואיבעיא לעיל בזה אם הוא חומרא או קולא כנז'. ועכ"פ כיון דאין לזה מקור

בש"ס כנ"ל רק לענין חומרי המקום שהלך לשם וכו' וכיון שיש להסתפק אם זהו חומרי המקום או קולא ע"כ יש לדמותו יותר למה דמצינו הלכה רווחת בש"ס מגילה (י"ט ע"א) בן עיר שהלך לכרך ובן כרך שהלך לעיר וכו' אמר רבא ל"ש אלא שעתיד לחזור בלילי י"ד אבל אינו עתיד לחזור בלילי י"ד קורא עמהן עיי"ש בפירש"י וכן פסקינן בש"ע או"ח (סי' תרפ"ח סעי' ה') הרי מפורש דגם בדעתו לחזור אח"כ כיון שהוא במקומו בכל היום ההוא מחוייב לנהוג כמותן בכל דבר בין לקולא בין לחומרא ונמצא דבזמנים מחולקים לבנ"א לפי חיוב מקומות מושבותיהם אז אזלינן רק לפי המקום באשר הוא שם באותו יום בכל הלכותיו ופרטיו וכן הוא בני א"י בחו"ל ביו"ט שני (גם שדעתם לחזור אחרי יו"ט) וזהו הדמיון שמצינו לזה בש"ס ולא ממק"א כלל. ואין לומר דשאני במגילה משום דלמדה שם רבא מקרא דהיושבים בערי הפרזות דפרוז בן יומו קרוי פרוז משמע כיון דצריך ריבוי בזה א"כ בכל מקום דאין לימוד לזה כגון ביו"ט שני אז א"צ לנהוג כמנהג שהוא שם. ז"א. די"ל דלכך צריך קרא במגילה שם כיון דפרוז בין יומו שיבא לביתו ביום ט"ו שיהי' בביתו כדין מוקף ויקרא עוד הפעם בביתו ביום ט"ו ואשמעי' קרא דבכה"ג יקרא בשני הימים אבל ביו"ט ל"ש זה דאין מציאות שיבא בן א"י לביתו ביום שלאחר שני שיהי' יו"ט ראשון למפרע וז"פ. וא"כ למה יגרע יו"ט שני שיצטרכו בני א"י בחו"ל להניח תפילין בצינעא ולזלזל בקדושתו וגם להתפלל של חול הגם כי דעתם לחזור מ"מ נילף מפרוז בן יומו כנ"ל. וזהו מטעמי' דהלכה (הנגלות לנו ולבנינו). אמנם מטעמא דהנסתר ג"כ לפימש"כ בשם הרמ"ק ז"ל (ומובא שם ג"כ בסידור הנז') שבני חו"ל אי אפשר להם לקבל כל הארות קדושת יו"ט ביום א' וצריכין שני ימים דוקא א"כ הוא רק משום קדושת המקום א"כ מה לי נ"מ אם בן א"י הוא בחו"ל גם אם דעתו לחזור כיון שאינו בקדושת המקום כעת לא יוכל להמשיך בחו"ל הקדושה והמשכת האורות ביום א' וצריך ב' ימים. דזולת קדושת המקום וכי לא עדיפא רוב ישראל רובם ככולם בני חו"ל וגדולי קדושי עליון מנהיגי הדור עכ"ז לא יוכלו להמשיך בחו"ל ביום א' כנז'. ויעקב אבינו יוכיח שהלכו מלאכי חו"ל לקראתו כשבא לשם כמ"ש רש"י (בסוף פ' ויצא) מדרז"ל הרי שרק המקום גורם בקדושתו באשר הוא שם על האדמה. ונמצא שצריך לנהוג בחו"ל ב' ימים בכל פרטי'. זהו כתבתי להלכה ולא למעשה. ואם כי בש"ע לא נזכר כלל שצריכין בני א"י להניח תפילין בצינעא בחו"ל (כשדעתן לחזור) מ"מ כיון שנהגו כבר בזה כהרב המבי"ט להתפלל תפלת י"ח ולהניח תפילין בצינעא ע"כ זחלתי ואירא מחוות דעי לשנות מהנהוג עפ"י גדולי ישראל רבותינו ז"ל, ועיי' פר"ח (סי' תצ"ו) ומובא בשע"ת (סי' ל"א) להלכה וז"ל אני כשהלכתי למצרים ודעתי לחזור לא"י ביו"ט

ב' בבקר בביתי בצינעא הנחתי תפילין וקריתי ק"ש עמהם משום מאמר רז"ל בפ' הי' קורא כל הקורא ק"ש בלא תפילין ועו' ואח"כ הלכתי לביהכ"נ והתפללתי תפלת י"ח כיון דהוי בלחש כצינעא דמי וכו' והתחלתי להתפלל קודם שיתפללו הם בהאריכות אחר שמסיימים יש לו היכר עכ"ל הפר"ח ועכ"פ מזה שחייש להיכרא גם באריכות התפלה של י"ח יותר משל ז' ודלא כאותן בני א"י שרוצים להראות בחו"ל שיכירו וידעו כי בני א"י הם ע"כ יכירו בם שהניחו תפילין כבר (גם אם הניחו בצינעא). אך עכ"פ בכל ספק שיתהוה בזה כגון בחור שיצא והוא מסתפק אם דעתו לחזור אין ולאו ורפי' בידי'. וב"ב אין לו כלל. בכ"ז וכיוצא יש בודאי להצטרף לס' סברות ודיעות שינהג בחו"ל קדושת יו"ט בכל פרטיו. וגם מי שיש לו ב"ב באה"ק אך יצא מפני יסורי הארץ ומובן ממילא כי גם כשיאמר שדעתו לחזור מ"מ יותר נוטה בודאי שלא יחזור עוד רק בקיבוץ גליות ב"ב ויקח ב"ב לכאן ע"כ בודאי יש להורות כנז'. (וכמו שהאריך שם גם בל"ז בשו"ת שאילת יעב"ץ שם והרעיש בטעמו ונימוקו דמה שייך דעתו לחזור באלה מסעי בני א"י שנוסעים שנים רבות לאין שיעור בחו"ל לצורך פרנסתם וטובתם והלא אנחנו כולנו דעתנו לחזור בקיבוץ גליות ב"ב עיי"ש עוד):

אך עכ"פ הבו דלא לוסיף עלה להקל לענין מלאכה כיון שזה ברור ופשוט ההוראה שאסור במלאכה בישוב לגמרי א"כ למה זה עשה חדשות בהוראתו וממ"נ אם רצה להורות כד' המחבר (בסי' תקכ"ו) הנ"ל לעשות הכל ע"י יהודים ביו"ט שני הו"ל לעשות ע"י יהודים אמנם הלא אנחנו בני אשכנז ישראל יוצאים ביד רמ"א והרמ"א כ' שנוהגים להחמיר והיינו חפירת הקבר שהוא שלא בפני המת יעשו ע"י נכרי ואם רצה להורות הלכה דע"י בני א"י מותר בחו"ל ביו"ט ב'. זהו בודאי אסור והוי מכשול לרבים ובפרט ע"ה היוצאים מא"י לחו"ל לבקש נדבות וכיוצא ויש מהם שאינם בני תורה וחפצים אך להראות כחם כי בני א"י המה וכאשר ישמעו כי התירו פרושים את הדבר לחלל יו"ט ב' בדבר פרסום עי"ז המה יחללו יו"ט ב' בחו"ל במלאכתם בסתר ובגלוי. ואין לומר דהלא ידעו דלגבי מת שאני. ז"א דהא ידעו שמלאכה כזו שהיהודים מחו"ל לא ירצו לעשות חפירת הקבר וכיוצא ביו"ט ב'. ולהם התירו וגם מ"ש כת"ה דהוי בצינעא מחמת שהם חפרו הקבר זמן מה טרם הלוי' ואולי סגרו אז דלתות ביה"ק וכיוצא. אך זהו אינו מציל כלל דהא גם בצינעא אסור לבני א"י לעשות בישוב והביה"ק הוא בתוך התחום סמוך ונראה להעיר וגם ל"ש בזה צינעא כלל כמ"ש בש"ך יו"ד (סי קנ"ז ס"ק ד') לענין פרהסיא וצינעא דבפני עשרה מישראל אין הפי' בפניהם ממש אלא שיודעין מזה כמו דמוכח מש"ס ופוסקים גבי והא אסתר פרהסי' הוה עיי"ש וה"נ הי' דבר הנודע מהוראה (התמוה)

זו והוי פרהסיא. וכיון שעשאו רק לכבוד המת ת"ח גדול שלא יעשו גם חפירת קברו ע"י נכרי וכמ"ש המג"א (ס"ק ז') שם גבי אדם מפורסם הנה כיון שהוא שלא בפניו קפידא כשיעשוהו ע"י נכרי. כיון שעכ"פ כל עניני קבורתו גם הכיסוי קבר בעפר אחר סתימת הגולל יעשו ע"י ישראל ביו"ט שני ועיי"ש במג"א (ס"ק י') ובמחצה"ש שם דגם הט"ז מודה דביו"ט שני יעשו זה ע"י ישראל. ועיי"ש במג"א (ס"ק ג') מ"ש הטעם דבשבת ויו"ט לא יוציאו המת כלל ע"י נכרים אפי' בשבות דשבות דמותר דזה אינו כבוד המת היינו כדי שלא יאמרו שנתחלל שבת על ידו עיי"ש ובמחצה"ש וה"נ כפי שהכרתי את המנוח הרב החסיד ז"ל לא ניחא למריי' למיעבד עובדא כזו גבי קבורתו ואלו הי' חי עומד וצווח לפנינו ומשמש בהוראתו שלא לעשות כזה. ונודע את אשר החמירו רבותינו הגאונים האחרונים ז"ל ובמדינתנו ביו"ט שני במשמרת למשמרת קדשוהו. מפני המתפרצים בעוה"ר בימינו. ע"כ צאו לכם בעקבי הצאן גדרות לצאנכם לגדור ולא לפרוץ:

והנה ראיתי עתה בערך לחם למהריק"ש ז"ל. ובתשו' גינת וורדים הספרדי (כלל י"ד סי' ט"ז) ובתשו' זרע אברהם למהר"א יצחק ז"ל (חאו"ח סי' ט' י') במי שיש לו משרת מבני א"י אם מותר לו לעשות מלאכה בצינעא והסכימו לאיסור. וכן הוכרע במג"א לפנינו (ס"ק ד') לענין בצינעא. ובפרט בפרסום הוראה הנ"ל דאיכא למיחש לקלקולא כנז' וצריכין ליזהר:

ובמה שכתבתי לעיל דיש ללמוד ממגילה מפרוז בן יומו וכו' והכא א"א לשוב לביתו למפרע על יו"ט א' הנה יש להסתפק ביו"ט דפסח בבן א"י כשהוא בחו"ל (סמוך לא"י) ביום ב' דפסח דאז ל"ש לומר דינהג כמנהג חו"ל להחזיקו יו"ט בכל פרטיו היכא שדעתו בחוה"מ לשוב לדור בביתו בקביעות ושם לא ינהג ביום ח' דפסח יו"ט (הגם שיוכל ליזהר מאכילת חמץ אבל לא יתפלל ויקדש של יו"ט וגם יניח תפילין) כיון שהוא מתושבי אה"ק בתוככי ירושלים וא"כ הוי כמו תרתי דסתרי אהדדי ודמי להך דפרוז דשב לביתו ביום ט"ו והתם צריכי קרא וכיון דהכי ליכא קרא ע"כ אין לדמותו בזה לשם (וי"ל אולי בפסח דוקא הוי כמו סתרי אהדדי אבל בסוכות כשישוב לביתו בחוה"מ אז יהי' בשמיני עצרת בביתו שהוא רגל בפ"ע לענין פז"ר קש"ב ולא הוי כ"כ כסתרי אהדדי) וגם יש לדון בזה במקומות הסמוכים לאה"ק כגון ערי' שיושבים על הספר כמו עכו שעפ"י המקובל ביהכ"נ א' בא"י והשני בחו"ל וכשהולך ביו"ט ב' מביהכ"נ א' להשני ובפרוז בן יומו אמרו בפירוש אבל אין עתיד לחזור בלילי ארבעה עשר קורא עמהן עכ"ל הגמ' ומפורש דאפי' עתיד לחזור ביום ארבעה עשר לביתו לכרך מ"מ הוא קורא עמהן אף דיום י"ד עיקר ולא לילו כמ"ש התוס' (מגילה ד' ע"א ד"ה חייב) ועיי' בראש ובב"י ובט"ז (סי' תרפ"ח)

דיעות הראשונים בפי' הך דלחזור בארבע' עשר ועכ"פ לענין יו"ט יש לדון בזה כשחוזר לביתו באותו יום ביו"ט ב' כנז'. וכיון שנאמר שצריך לקדש באותו יום בחו"ל א"כ איך יחללו בבואו לביתו וינהג בו במקצתו חול. זה ל"ש לומר. וכן יש להסתפק בבן חו"ל שעולה לאה"ק על מנת להשתקע שם ובא בספינה ביו"ט אחרון ובהיותו בספינה נהג יו"ט בתפלה ובקידוש בכל עניניו כיון שהי' על הספינה בחו"ל וכשבא לאה"ק באמצע היום ביו"ט שני צ"ע כדת מה יעשה כיון שבא להשתקע בא"י. אך נראה כיון שקידש כבר על היום בלילה אז לא ינהג בו מנהג חול עוד ולא יניח תפילין עוד ביום ההוא גם בהיותו באה"ק גם כשבא בבקר ולא הניח עוד תפילין באותו יום ועדיין יש לעורר בכ"ז ורשמתי רק בקצרה וה' יאיר עינינו במאור תורה:
ולילה כיום יופיע אורה

סימן ס

ראיתי עתה נדפס שו"ת אבני נזר להגה"צ מסאכאטשוב ז"ל (האו"ח ח"ב סי' תקל"ט) שנסתפק בדין קטן שהגדיל בתוך ימי הספירה אם יספור מאז והלאה בברכה או בלא ברכה וכ' ששמע בשם גדול א' שהורה לספור בלא ברכה בהגיע לשנת י"ג תוך ימי הספירה. והנה כבר' קדמו בספק זה בשו"ת כתב סופר (חאו"ח סי' צ"ט) ואבא על דבריהם מ"ש משה"ס:
ר"ה (דף כ"ח) מכפאו ואכל מצה דכפאו שד משמע דכשחוזר לחלמותו מחוייב לאכול מצה עוד הפעם ומה שעשה מקודם לא נחשב למצוה כלל וא"כ הוי כלא ספר כלל קודם שנעשה י"ג שנה ולדעת בה"ג לא יוכל לברך כשחיסר מלספור דל"ה תמימות. ובאבני נזר כתב עוד עפי"ד הטורי אבן שכ' דהך דכפאו שד הוי מעשה שוטה כמתעסק כדאי' בחולין בקטן ששחט קדשים שלא ידע שהוא קודש וה"נ כאלו לא ידע שזהו מצה והיום יו"ט ופלפל שם והעלה דלא מהני שיוכל לברך אח"כ בעת גדלותו ואני תמה מאוד על מסקנתו וגם מעיקרא במחכת"ה הלא הברכה בעצמותה הוא דרבנן הן קודם י"ג שנה והן לאחר י"ג שנה הברכה ג"כ רק מדרבנן ומה שבירך קודם י"ג שנה הוא ג"כ מדרבנן מטעם חינוך ובזמה"ז הספה"ע' בעצמותה פסקינן דג"כ מדרבנן וא"כ מה זה חסרון כשנעשה בן י"ג שיפסוק מלברך וכי שייך לומר שקנסוהו חכמים בשביל שקיים דבריהם ובירך קודם י"ג מטעם חינוך ע"כ כשנעשה בן י"ג יפסק מלברך ומדוע. הלא גם לאחר י"ג הברכה רק מדבריהם. הם אמרו והם אמרו לברך הן מקודם שנעשה י"ג והן לאח"כ וכל הברכות מדבריהם ומה זה דמיון לחיסר ושכח מלספור באמצע לד' בה"ג כנ"ל והכא לא

חיסר מאומה ואדרבא קיים דבריהם בלי הרף ומאיזה טעם וריח תהי' הוראה תמוה כזו. ובכת"ס שם הזכיר מהך דחינוך כיון שהוא לאחר ט' כנז' והאריך בכ"ז אך לענ"ד א"צ לכל האריכות ופשוט כנ"ל דיברך גם לאחר שנעשה י"ג בתוך ימי ספה"ע. ובמנחת חינוך (מצוה ש"ו) עלה ונסתפק למאן דס"ל דספה"ע דאורייתא (גם בזמה"ז) בקטן שהגדיל תוך ימי ספה"ע ובזה שייך לחקור ולעיין אבל לא למ"ד ספה"ע דרבנן בזמה"ז כמו דפסקינן וגם לענין הברכה ל"ש כלל להסתפק וכנ"ל (אך גם למ"ד ספה"ע דאו' כנז' סיים במנחת חינוך דחייב למנות כשיגדיל תוך ספה"ע). ומה שהביא באבני נזר ראי' מקדשים וכ' שם ואי משום הברכה שמוכיח שסופר לשם מצוה והרי הברכה אינו עצם הספירה וכו' עכת"ד עיי"ש ובמחכת"ה הנני תמה הלא אנו דנין רק על הברכה בעצמותה מה שבירך כבר קודם שנת י"ג ואינו שני דברים כמ"ש שם דעל זה אנו דנין רק על הברכה כנז'. שוב ראיתי בשו"ת מהר"ם שיק (חאו"ח סי' רס"ט) שהעלה ג"כ בקטן שהגדיל בימי הספירה דיברך על ספה"ע עיי"ש וגם ראיתי עתה בברכי יוסף (סי' תפ"ט) שכ' בשם תשו' פרי הארץ ח"ג כת"י שאין לברך קטן שהגדיל תוך ימי ספה"ע וטעמי' לא ידענא לאשר הוא בכתובים ולא יצאו לאורה. שוב הגיענו כעת שנדפס בימינו ח"ג משו"ת פרי הארץ הנ"ל וראיתי דבריו שם (סי' א' מחו"ח) עי"ש ולא מצאתי עודנה טעם מספיק כלל שלא לברך ובעה"י מה שכתבנו משנה לא זזה ממקומה

סימן סא

כבוד ידידי הרב הגאון וכו'.

הגיענו ספרו היקר פני מבין כמעשהו בראשון כך מעשהו בשני ותשואת חן בעד התשורה ויהי' ה' עמו ויעל להגדיל תורה ולהאדיר'. ויזכנו בבנין בית הבחירה ולמען תת אות אהבה כי עיינתי בו. גם ברוב טרדותי וברוב כאב לבבי מעת ניטל מאתנו מחמד לבנו ורוח אפנו אאמו"ר הקדוש צבי תפארת ישראל וראש גולת אריאל הכ"מ זצללה"ה זי"ע וזאת הפעם מעט נחמתי כי הנני עוסק בסידור חיבוריו היקרים לגמר מלאכה בעה"י אך ארשום בעה"י כפי מסת הפנאי מה שעבר על רעיוני מדי עברי בין בתרי אמרותיו:

(בסי' ק"צ) במ"ש אם מותר לאיש לקבוע עצמו לדיין להורות בלי רשות הרב מרא דאתרא הנה בנידון הישוב הנשאל גם אני' ישבתי על מדוכה זו והשבתי לשם אז והארכתי מכמה טעמים להלכה כמו שסיים כהד"ג והוא בשו"ת חלק שלישי בזה (סי' כ'). אך אי מטעמי' דהדר"ג משום הא לא אריא לענ"ד מה שהביא מתשו' מבי"ט (ח"ג סי' ר') שכ' דאין כח בשום אדם להעבירו להחכם ולא לשתף ת"ח אחר עמו עכ"ד הנה בשאלה הנז' אין זה

מועיל כלל דהא הישוב הנז' רחוק מהעיר כמו ב' פרסאות וא"כ מוכרחים הם להיות להם מו"צ במקומם כשיארע שאלה וא"א לילך בכל עת ובכל שעה במרחק כזה להעיר וא"כ ל"ש לומר בזה דאסור לשתף ת"ח אחר עמו כמ"ש שם במבי"ט מלך ולא שנים דהכא אי אפשר בלא השני היינו המו"צ שיהי' תחת דגל הרב דהעיר והגליל ואין זה דומה כלל לנידון המבי"ט רק צריכין לדון אם השני היינו המו"צ בהישוב צריך להיות רק בהסכמת הרב דוקא וע"ז הבאתי מתשו' דברי ריבות (עיי"ש בסי' כ' בחלק הלז) וכו' וגם ביארתי שם באורך בזה בכמה סניפים ועיי' בשו"ת צבי תפארת (סי' כ"ג) לאבי מו"ר אביהן ורבן של ישראל הכ"מ זי"ע (בסי' רכ"ד) כתב שמקבל בפה"ב כ"ב קראנעך ובזה תמהתי דמה זה רבותא הוראה לחומרא (ולאיסורא) כשארז"ל בכתובות (דף ז' ע"א) ועיי' ברש"י שם ד"ה ומי איכא הוראה לאיסור וברש"י ביצה (ב' ע"ב) ד"ה כחא דהיתרא עדיף. גם בזה אומר כן דבודאי כ"ב כתרים הוא די והותר אך הוא חומרא להנותן ולאשר הי' לו בזה פלפול בע"פ ובכתב ופתחון פה לפני אדומו"ר האי סבא קדישא הגה"ק רבינו מסילאווע זי"ע ודעתו הי' או ששיעור כ"ב קראנעך הוא חומרא גדולה וגזל ביד כהן והי' די לפי דעתו בחמשה עשר קראנען בערך ואני ביארתי אז אשר ט"ו כתרים יש חשש שאין יוצאין לפי"ד החת"ס דאין פודין בבאנקנאטען ובאלו ג"כ לא נמצא כסף צרוף במשקלו רק בכ"ב קראנען וכאשר ביארתי בעה"י במנחת אלעזר (ח"ב תשו' ט"ו) הלא הוא נדפסה ולפלא בעיני על כהד"ג אשר שקד ועיין בטובו בחיבורי מנח"א ח"א. ובחלק ב' כנראה לא עיין כלל כי לולא זאת לא הי' מעלים עין במקומות רבים הנחוצים. וגם בזה שביארתי וחשבתי עפ"י המינצאמט בוויען ועי"ז העליתי דבר חדש בעה"י אשר בחמשה עשר כתרים של כסף אין יוצאים (לדעת החת"ס ודעימי' שנהגו כותי' שאין פודין בבאנקנאטען וגם הקראנען כמותם) ובשל מטבע עשרה כתרים של זהב די והותר. עייש"ה ונתפשט הוראה זו בעה"י להיתרא בגלילותינו בשמי שהסכים עלי' כ"ק מרן אאמ"ו הגה"ק הכ"מ זי"ע. וכן (בסי' קי"ט) בחיבורו יעיי' נא במנח"א (ח"ב סי' כ"ב) מה שביארתי בזה בדין ברירה והמסתעף בעה"י:

(בסי' רס"ה) בענין שם יענעי שכ' לכתוב בוא"ו בסוף אין דעתי נוחה כלל (וביארתי זה בתשו' הלא הוא כתובה בחלק זה סי' טו"ב)

(בסי' שכ"ח) מה שהעלה בסופו להחמיר דמאן ספין להתיר בהמה ששתתה מים של שכונת המת. הוא דבר זר ומוזר לאסור הבהמה כולה במחכתהד"ג וחוששני כמעט מחוכא דהמון. וגם כל החומרות וסכ"נ שהביא בשדה חמד הוא רק במים גופא שנתבשלו וכיוצא ולא בהבהמה ששתתה בחיים חיותה ונתעכל בגופה וז"פ:

(בסי' שכ"ג) מה שהביא ק' בשם תלמידו. ברבינו הקדוש שבא לביתו כדאמרי' בכתובות האיך נהנו בראייתו הא מת אסור בהנאה תמהתי שהביא בשם תלמיד טועה קי' מוזרה כזו. וכי הוא הנאה גשמיות בראייתו. ועוד וכי מודר הנאה אסור לראותו כשנהין בראייתו. והלא הוא הנאה רוחניות. וגם מה דאמרו בש"ס סוטה (דף ל"ד ע"ב) שאמר כלב על קברי אבותינו אבות העולם בקשו עלי רחמים ושנענה בתפלתו וכי הוי נהנה מהמתים. וא"צ להאריך בדברים פשוטים כאלו שז"א קושיא מעיקרא:

(בסי' שכ"ט) במה שהקשה דשלוח הקן אין שייך לומר דמטעם רחמנות וע"כ הי' קס"ד שירדוף בהרים וגבעות הא האומר על קו צפור יגיעו רחמיך משתקין אותו עכ"ד הנה כבר העיר בנו שיחי' במפתחות אך העיקר יעיי' בתוס' מגילה (דף כ"ה ע"א) מה שהקשה רבינו אלחנן על הפיוט צדקו אוא"ב לא תשחטו ביום א' ובדרוש ליום ב' דפסח בחי' שער יששכר בעה"י הארכנו בזה. דבאמת ברמב"ן (פ' תצא) כ' טעם שלוח הקן כדי שלא נתאכזר וללמוד רחמנות ועיי' ברדב"ז (במצודות דוד) טעמי המצות בשלוח הקן וכן הביא שם בתויו"ט במגילה בשם הרמב"ם במורה (ח"ג פ' י"ח) דמשנה זו אתיא רק למ"ד דס"ל אין טעם למצות ועיי' פמ"ג בסוף הפתיחה להל' שחיטה ע"כ ביארנו שם ליישב הדברים בארוכה דאם קובע טעם המצוה לעיקר עד שאומרו לפני התיבה דמטעם זה נאמר שלוח הקן רק משום רחמנות נמצא דידרוש טעמי' דקרא גם לקולא ג"כ בכל המצוות ויבא לידי מכשול משא"כ כשאומר טעם לא בדרך יסוד ועיקר שזהו עיקר הטעם אז אין איסור לומר טעם במצוות ואדרבה מצוה איכא למי שראוי כמו שראינו לרבותינו הראשונים בספריהם והארכתי שם בדרוש. ולפי"ז אם אין אומר הטעם בפרהסיא לפני התיבה בדרך קבע אז אין קפידא וממילא ל"ק אם הי' קס"ד שיחמיר כ"א לעצמו מטעם המצוה (שהוא מטעם רחמנות) ע"כ ירדוף בהרים וגבעות ועיי' בתשו' חתם סופר (חאו"ח סי' ק') ובחיבורי מנח"א ח"ב (סי' ע"ח) בסופו עיי"ש. ועיי"ש בתיזוה"ק כמה כח המצוה הזאת שמעורר חסד למעלה על כנס"י ועיי' במדרש רבה (פ' תצא) שם מה שכרה של מצוה זו שאם אין לך בנים אני נותן לך בנים וכן ממהרין אלי' ומלך המשיח ע"י מצוה זו עיי"ש במד"ר ע"כ שפיר הוי קס"ד בגמ' יכול ירדוף בהרים ובגבעות ונכון:

(בסי' שי"ד) במ"ש אם עשה טרעפער על גורלות (לאזען) אם מותר לבזבז יותר מחומש מזה לצדקה וכ' שלא ידע שום חילוק בזה משאר מעות וממון שלו וגם במציאה הדין כן לפי דעתו. הנה בש"ס עירובין (דף ס"ד) מפורש שיש חילוק. דאמרי' המחזיק בנכסי הגר (פירש"י מידי דתמיהה ותמיהי בה אינשי לפי שבא לו בלא יגיעה לפיכך אין מתקיימין אם לא ע"י מצוה) מה יעשה ויתקיימו בידו יקח בהן ספר תורה משמע דמחיר

הספר תורה עולה בחלק גדול של המעות עכ"פ יותר מחומש כך הוא פשטי' דשמעתתא ודלישנא. דאל"כ רק שיעשה בהן צדקה מעשר כספים פשיטא דלא גרע משאר מעותיו וריוח שהרויח בטירחא בעבודת גופו וזעת אפו א"ו דבכה"ג מותר לבזבז יותר כדי שיתקיימו בידו הגם למה דאמר שם רנב"י דגם כשקונה בהם תפילין נמצא דאין ראי' כ"כ כנז' עכ"פ למה דאמרינן דיקנה ס"ת נראה כנ"ל וה"נ אמרי' שם למי שמצא מציאה אה וה"נ כשזכה בגורל (טרעפער) שהוא חשש נחלה מבוהלת וכו' וצריך מצוה גדולה יותר מחיובא בשאר מעות כדי שיתקיים כנז'. הגם שיש לחלק דהס"ת שקונה הוא שלו ואינו מבזבזה לאחרים מ"מ כיון שאינו רשאי למכרה זולת לצורך גדול דלא שכיח גבי'. עכ"פ יש חילוק בזה. ותמהני שלא העיר כהד"ג:

(בסי' ר"כ) אות ה' מ"ש על קו' השואל בפיוט יום ז' דפסח וכן בשבועות דאומרים חצי פסוקים מהשירה ומי' דברות וכל פסוקא דלא פסקי' משה אנן לא פסקינן ויצא הדר"ג לדון בדבר החדש דאלו הפיוטים לז' דפסח וכיוצא המה רק בדרך לימוד ע"כ ל"ש בזה פסוקא דלא פסקי משה כמו דמצינו בגמ' ודרז"ל במדרשים שמפרשים כל מלה ותיבה בפ"ע וכמו כן הנך פיוטים רק בדרך פירוש בקרא ודרש ולימוד עכ"ד:

אתמהה מאוד על דברים כאלו במחכת"ה. היעלה על הדעת שהתירו להפסיק באמצע תפלת שמ"ע או תפלת ז' דשבת ויו"ט ללמוד או לומר מדרשים ופירושים שנסדרו בדרך משקל ופיוט. הלא אנחנו שיוצאים ביד רמ"א והאריז"ל שהתירו וציוו לומר פיוטים מהראשונים בודאי הוא רק בדרך שבח והודי' או תחנוני בקשות ותפלה והפצרות הרבה שמוסיף באמצע התפלה וכיון שמסיימים סמוך לחתימה מעין חתימה מותר ול"ה הפסק כמ"ש בכהאריז"ל וכן עינינו רואות בכל הפיוטים הקדושים בר"ה ויו"כ וכן בשלש רגלים ושאר זמנים. ובמג"א (סי' ס"ח) בשם ס' חסידים (סי' רנ"ו) שגם הפסוקים שאומרים על הקרובץ צריך לנגן כמו הקרובץ עצמו וע"ש במחצית השקל שכן הפסוקים שאומרים קודם סליחות צריך לומר בנחת והלא עיננו רואות בהקרובץ שלא נתקן בדרך לימוד רק בדרך שבח להש"י על תוקפו של נס ובתפלות הרבה אעפ"כ חולקים הפסוקים לכמה חלקים כמו שעינינו רואות בקרובץ לפורים שחילקו כל תיבה ומלה. מפסוקי המגילה. והוא מהקליר. וכן בפיוטי הסליחות שהמה תפלות ותחנונים בודאי ולא בדרך לימוד כלל ואעפ"כ נמצאו חצי פסוקים ומה יענה כהר"ג לכל אלו. וכן בפיוט לז' דפסח המה שבחי המקום ית"ש בגודל הנס ונמצאו בם תפלות הרבה כמו (ליום ה' דפסח) בלשון וכאז כן עתה כל צורריך יחד תפול עליהם אימתה ופחד. שהוא בקשה ותפלה ומסיים בחצי פסוק. וכן (בז' דפסח) שכינתו עמנו להתאחד וכו' ביום ההוא יהי' וכו'. וכהנה.

והצגתי רק לדוגמא קצת. וכן יראה בפיוטים בשבתות שבין פסח לשבועות שהם תפלות בהתעוררת גדול (ולא בדרך לימוד כלל) ונמצא בהם חצי פסוקים כמו בשבת שלפני שבועות בפיוט איומתי וכהנה כ"פ שם והגם שנמצאו בשחרית לפ' שקלים ופ' פרה (קודם הקדושה) שהם בשיעורי השקלים וכיוצא וכן הדינים בפיוט לשבת הגדול זהו רק בדרך אגב לחביבות המצות שקל (וגם יש בהם סודות בכל תיבה ומלה כמ"ש בסידור השל"ה ברמזיו לדוגמא בפיוטי נעילת יוהכ"פ בפרט פיוטי הקליר ואכמ"ל) אבל רובם ככולם של הפיוטים המה שבח ותהלה. ובקשות תפלה. ע"כ דבריו נפלאי. אלא ודאי בע"כ כמ"ש בתשו' מהר"ם שיק (חאו"ח סי' קכ"ד) דהיכא דאומרו דרך התעוררת לנפשו מותר וא"כ ה"נ מותר ול"ק כלום על הפייטנים שמתקנים בדרך התעוררת תפלה כנז' ועיי"ש עוד במהר"ם שיק תי' לזה:

(בסי' ריי"ט) בענין חזקה שע"ש. על קו' המל"מ (בפ' ד' להל' בכורות) דבשל סופרים ל"ל טעמא דחזקה שליח עושה שליחתו הלא ממילא בשל סופרים ספיקו להקל ותי' כהד"ג דהנה בכל דבר אשר נחקור אם נשתנה הענין ונעשה מעשה או לא אוקמינן אחזקתו דלא נעשה עוד המעשה וא"כ לולא דחזקה שע"ש היינו מחזיקין דלא נעשה מעשה כלל. תמהני הלא זה תי' המל"מ בכבודו ובעצמו שם וז"ל ולפי זה יש להכריח מכאן דלרב ששת לא הי' ראוי לסמוך על המשלח שתרם משום ספיקא דרבנן אם לא מטעם חזקת שליח וכו' משום דהוי ספק הניח דלא מהני אף בדרבנן וטעמא דלא אמרינן ספיקא דרבנן לקולא אלא היכא דנעשה שום דבר המתירו ואין אנו יודעים אם נעשה בזמן המתירו וכו' אבל אם אנו מסתפקים אם מעיקרא דדינא נעשה לו דבר המתירו בכי האי לא אזלינן לקולא וכו' והרי הם הדברים שכ' כת"ה:

ויש עוד הרהורי דברים במקומות רבות אך מפני הטירדא אסתגר לע"ע בזה והי' שוכ"ט ידידו דוש"ת וטובתו.

סימן סב

להרב הגאון הנז' בסי' הקודם.

עוד אמרתי בענין הנז' במה דסיים דברינו (בתשו' הקודם) בענין חזקה שע"ש ארשום לרצונו ולכבודו מ"ש בעה"י בדרוש לשבת הגדול כעת לטובה. בעירובין (ל"ב ע"א) בתוס' ד"ה רב ששת אמר חזקה שליח עושה שליחתו ואומר ר"י דמכל זה אין ראי' (לומר דהלכה כר' נחמן) דרב ששת נמי לית לי' חזקה שליח עושה שליחתו אלא במקום שאם לא יעשה שליחתו יבא המשלח לידי עבירה וכו' עיי"ש ועיי' בשערי תורה (ח"ב כלל

מ"ב פרט ד'). והנה קשה לענ"ד לשיטת ר"י דכל ענין חזקה שליח עושה שליחתו הוא רק מפני שחושש השליח שלא יכשיל את המשלח כשיתרשל ולא יעשה השליח יבא המשלח לידי עבירה וא"כ בדרבנן כי ההוא בעירוב י"ל דלא שייך זה לומר שיבא המשלח לידי מכשול דכיון דהמשלח יסמוך עליו ובשוגג יעשה הדבר ונודעו דברי הנתיבות (בסי' רל"ד) דבאיסור דרבנן בשוגג א"צ כפרה והוא נשען על דברי הרמב"ם וטוש"ע שם. ועיי' במנחת אלעזר (ח"א סי' כ"ד אות ג' וח"ב סי' י"ח בד"ה והנה) וא"כ כיון שא"צ כפרה לא הוי מכשול להמשלח ונמצא דל"ש הטעם דחזקה שע"ש ולמה אמרי' חזקה שע"ש בדרבנן. אולם י"ל כיון דזהו דעת ר"י אליבא דר' ששת דס"ל גם בדאו' חזקה שע"ש כדאמרי' שם ובאיסור דאו' שוגג צריך כפרה כמזיד ע"כ שפיר יהי' מכשול להמשלח כשהוא לא יעשה שליחתו ולא יהי' נודע להמשלח ויעשה בנתיים איסור דאורייתא בשוגג ושפיר אמרי' חזקה שע"ש. אך יהי' נמצא מזה דבדרבנן לא נאמר שליח ע"ש ובדאו' נאמר חזקה שע"ש נמצא דרבנן חמיר מדאו' בזה והוו"ל היפך ממה דאמרי' שם בגמ' הפלוגתא בין ר' נחמן לרב ששת דרב נחמן ס"ל בשל תורה אין חזקה שע"ש ובשל סופרים אמרי' חזקה שע"ש ורב ששת אמר א' זה וא' זה חזקה שע"ש הרי דרב ששת ס"ל בדרבנן חזקה שע"ש וגם איך נאמר דבר הפוך כזה דבדאו' יהי' קיל עי"ז מדרבנן הנז' וגם במל"מ (פ"ד דכתובות) כ' דראה דלרב ששת גם באיסור דרבנן אמרינן חזקה שע"ש רק במקום שיש מכשול להמשלח אם לא יעשה שליחתו ולפי"ז עדיין קשה דהלא לא יהי' מכשול לפי"ד הנתיבות ושאר אחרונים כנז':

אמנם נחזי אנן בגוף הדבר והסברא שכ' בתוס' בשם ר"י דמשום שחושש השליח דיסמוך עליו המשלח ע"כ הוא עושה שליחתו הלא באמת זהו רק אם נאמר ליסוד מונח דחזקה שליח עושה שליחתו ע"כ שפיר סומך עליו המשלח ויש לו על מה שיסמוך משום דהלכה דחזקה שליח עושה שליחתו ובשביל זה אם לא יעשה השליח שליחתו יהי' מכשול להמשלח אבל הרי על זה אנו דנין אהא גופא אם נאמר הלכה דחזקה שליח עושה שליחתו או לא וכיון דדברי ר"י נשענים רק לסמוך בחזקה שע"ש מטעם זה שנזהר השליח כדי שלא יבא המשלח ליד מכשול והרי אדרבא נראה יותר לתפוס בקצה זה לחומרא לומר דאין חזקה שליח עושה שליחתו וממילא לא יסמוך המשלח על השליח (כיון דאין חזקה שע"ש) ולא יחוש השליח ושוב לא הוי חזקה שע"ש (כיון דהא רק מטעם שיחוש השליח שיסמוך עליו המשלח כנז') ולא הי' נזהר. השליח לעשות שליחתו כנז' ולמה לתפוס לקולא לומר דחזקה שע"ש כיון דזהו רק מטעם שיסמוך עליו הוא רק ע"י האי דחזקה שע"ש בעצמו והוי כעין סברת היתר כרוך בצד האיסור שכ' האחרונים עפ"י

סברת התוס' בפסחים (דף כ"ו) ובב"מ (דף ל') גבי עלה עלי' זכר דומי' דניחא לי' דאזלינן לחומרא והדברים עתיקין וא"כ קשה למה לא ניזול לחומרא שלא לומר חזקה שע"ש מטעם זה כנז'

אולם באמת כבר כ' גדולי האחרונים בשערי תורה (ח"ב כלל מ"ב כנז') וכיוצא דחזקה שע"ש הוא חזקה בעצם מטעם חזקת כשרות דהשליח שלא ישנה משליחתו ועיי' בפלתי (סי' א' אות י"ב) ובמלא הרועים (ערך רובא דתליא במעשה אות י"ב) לענין רוב מצויין א"ש מומחין הן כמ"ש כולם נתכוונו לסגנון א' דברוב מצויין א"ש ל"ש לומר דהוי רובא דתליא במעשה כיון דיש לו חזקת כשרות שבודאי יעשה המצווה עליו. ולפי האמור נראה בעה"י דעיקר פלוגתתם דר"נ ורב ששת הוא בזה כיון דבאמת יש חזקת כשרות להשליח כנ"ל ולמה לא נאמינו גם בדאו' כמו שנאמן מכח חזקת כשרות על כל איסורי דאורייתא א"ו כמ"ש הגאון פמ"ג בשושנת העמקים (כלל י"ב) דלכך ס"ל לר"נ דלא סמכינן בדאו' על חזקת שע"ש לקולא משום דהוי רובא דתליא במעשה (וכ"כ בשערי תורה כלל הנז' פרט ב' אות א') ואולם במהרי"ט אלגאזי בכורות כ' דהך דרובא דתליא במעשה לא סמכינן להקל הוא רק חומרא דרבנן ומדאורייתא מהני גם רובא דתליא במעשה להקל (ובדע"ת על ה' שחיטה בפתיחה ראשית דעת פלפל בזה אי הוי דאו' או דרבנן). והנה בפסחים (דף ד' ע"א) במשכיר בית לחבירו ולא ידעינן אם בדק דחזקתו בדוק והעיר הפני יהושע שם דהא הוי חזקה דתליא במעשה ותי' בשערי תורה (ח"ג כלל ט"ו פרט ב') דמה דלא מהני רובא דתליא במעשה משום דבכ"מ שאנו מסופקים אם נעשה שינוי או מעשה אז מסתמא לא נעשה מעשה אמנם ברוב מצויין א"ש מומחין הן כיון דאם נימא דלא שחט כהוגן ה"ז נגד חזקת כשרים שיש לבנ"א בכל דבר הנוגע לדבר איסור או מצוה אי נימא דהאי גברא מהמיעוט הרי אתה מפקיעו מחזקת כשרות ע"כ נוטה יותר בכה"ג שהוא מהרוב שעשו מעשה וסמכינן אפי' ברובא דתליא במעשה כהאי דבדיקת חמץ כיוצא עיי"ש. והנה הגאון פמ"ג בגינת וורדים (כלל ס"א) כתב דבאיסור דרבנן אפי' רובא דתליא במעשה הוי רוב עיי"ש ונמצא דל"ש לומר בפלוגתת ר"ל ורב ששת הוא באיסור דרבנן כיון דבאיסור דרבנן מהני גם רובא דתליא במעשה ע"כ רק בדאורייתא פלוגתתם וס"ל לר"נ דלא מהני החזקה שע"ש משום דהוי כרובא דתליא במעשה ולעומת זה ס"ל לרב ששת כיון שאם לא יעשה השליח שליחתו ויסמוך המשלח עליו ויבא המשלח לידי מכשול א"כ אם באנו לדון שלא יעשה השליח שליחתו א"כ מפקיעין אותו מחזקת כשרות כי מכשיל אחרים באיסור דאורייתא דגם בשוגג צריך כפרה כמזיד כיון דמיירי בע"כ רק באיסור דאו' כנז' ע"כ ס"ל לרב ששת (כסברת ר"י

בתוס') דמהני חזקה שע"ש מטעם הלז כדי שלא יכשיל המשלח ע"כ מהני גם ברובא דתליא במעשה כסברת השערי תורה כנ"ל משא"כ רב נחמן לא ס"ל סברא זו אבל בדרבנן א"צ לרב ששת שיהי' רק בכה"ג כשיהי' מכשול להמשלח כיון דבאיסור דרבנן ממילא מהני גם רובא דתליא במעשה וא"צ לסברא זו כדי שלא יכשיל המשלח ומעתה שפיר י"ל דפליגי כן בדאו' דשוגג צריך כפרה כמזיד ובדרבנן ל"ש כלל רובא דתליא במעשה ואמרינן בל"ז לכ"ע חזקה שע"ש. ע"כ מיושב שפיר קו' הא' שהקשינו כנ"ל כיון דבדרבנן א"צ כלל היכא שיהי' מכשול להמשלח כנז' וגם מה שהקשנו דהוי כעין היתר כרוך בצד האיסור במה דאמרינן חזקה שע"ש ע"י שיסמוך המשלח יתיישב עפ"י הנז' דרובא דתליא במעשה הוי רק דרבנן ומדאו' אזלינן גם בתר רובא דתליא במעשה. ולפי"ז כיון דהוא דרבנן ע"כ שפיר אזלינן לקולא גם בהיתר כרוך דלא עדיף מס' דרבנן לקולא ע"כ גם אם נאמר דהוי כמו היתר כרוך וכו' אזלינן לקולא לתפוס בענין מתהפך כזה בצד הקולא היינו לומר דחזקה שע"ש ומטעם זה סומך המשלח ע"כ השליח נזהר ואמרינן חזקה שע"ש כיון דמאי דניחוש בחזקה שע"ש הוא רק משום רובא דתליא במעשה וזהו חשש דרבנן ע"כ אזלינן לקולא לתפוס בצד הקל להתיר לסברת ר"י להתוס' אליבא דרב ששת כנז':

ובזה שכתבנו לעיל בשם הנתיבות יתיישב דברי התוס' שם בפסחים (ד' ע"ב) בד"ה. לאו משום דחזקתו בדוק שהקשו אי חזקתו בדוק מה צריך לאמירה דהני כלל ותי' כיון דאיתא בעיר צריך לשאול ממנו ע"כ מהני אמירה דהני דא"צ לשאול אע"ג דגבי טבל סמכינן אחזקת חבר וא"צ אפי' לישאל היינו משום דכיון דשולח לו לאכול מסתמא תיקנו שלא יבא לידי מכשול אבל גבי בדיקה אפי' לא יהי' בדוק לא יהי' כ"כ מכשול לכך צריך לשאול אם הוא בעיר עכ"ד וכ' בפנ"י דלמה באמת לא יהי' מכשול ותי' משום דכיון דאפקר לי' כבר ע"כ לא הוי הבדיקה רק מדרבנן עיי"ש מה שפלפל בזה וקשה עדיין דסוף כל סוף איסור מדרבנן איכא ויהי' מכשול ולפי הנז' כיון דהוא לא ידע והוי שוגג ע"כ לא הוי מכשול באיסור דרבנן בשוגג ע"כ שפיר הי' הקס"ד בש"ס וא"ש ונכון: ובמה שכ' הרא"ש בפסחים שם בשם הירושלמי לא תתני נשים לפי שהן בודקות כל שהו מחמת עצלותן לכאו' קשה על הרא"ש לשיטתו דס"ל בברכות הנשים אינן בכלל ערבות ועיי' בדגול מרבבה (או"ח סי' תרפ"ט) וכיון דאינן בכלל ערבות ממילא לא חיישי על מכשול חבירו בעון בפרט באיסור דרבנן ע"כ שפיר סמי מכאן נשים וא"כ להרא"ש לשיטתו למה צריך בירושלמי לטעם משום שהם עצלניות בזה (ועיי' בחי' שו"ת מנח"א ח"א סי' נ"ג בהגה"ה) אולם עפימש"כ הגרעק"א זצ"ל בתשו' (פסקים סי' ז') בכונת

הרא"ש דנשים אינן בכלל ערבות היינו רק במ"ע שהזמ"ג שאינן חייבות אבל במצות שגם הם חייבות הם בכלל ערבות ולפי"ז מיושב ממילא כיון דכאן הם בכלל איסור לאו דבל יראה א"כ הם בכלל ערבות ושפיר נאמנות שלא להכשיל ע"כ צריך הטעם דאינן בודקת רק כל שהוא מפני עצלותן דיש טירחא מרובה וז"פ:

והנה יש להעיר בזה מדברי הר"ן (פ' יוהכ"פ) דנשים חשודות להכשיל ועיי' בישועות יעקב (יו"ד סי' א') ושו"ת הרי"ם (בחי' חולין בתחלתו) ואכמ"ל. ואחתום בברכת שמחת החג הקדוש בהכשר וכט"ס בכלל כ"י ידידושתו"ט

סימן סג

כבוד ידידי וכו'

ע"ד שאלתו אשיב בקצרה מפני גודל הטירדות בפרט בימים אלו שקודם הפסח הבעל"ט וגם השאלה אציג בקוצר דברים. ע"ד הדיין הזקן שקבלו להם קהילה א' באסיפת הקהל ובשטר קאנסיס כנהוג וישב שם כמה שנים וכן כל בני הגליל הסמוכים לעיר הזאת היו כפופים תחתיו ושלחו לו השאלות וכן הוא שלח להם הזמנות ובאו אצלו לדון ואח"כ שנתרבו בני הישוב וקבלו להם רב אב"ד והרב הביא אתו דיין חדש והקהל קבלו עליהם גם הדיין החדש וישבו שני הדיינים יחדיו ובהככסות מעות הפסק (שלוקחים בתורת שכר בטילה) חילקו ביניהם שוה בשוה ואח"כ התחיל הדיין החדש ועוזריו לחתור חתירות וקשרו קשר עם טובי ועד הקהל שצירפו עמהם מאנשי הגליל וגמרו אומר שלא יקראו עוד עתה דיין הזקן לדיינות רק הדיין החדש ישב לבדו ויהי' דן יחידי לבאי בבריתו. אנשי גלילתו. החפצים בקרבתו. הגם כי מאנשי הקהלה צווחים רובם ככולם שא"צ לדיין החדש רק הרב ובני הגליל יחזיקו בכל עוז בהדיין החדש כנ"ל ועי"ז הדיין הזקן יושב גלמוד בלי מזון ומחי'. פרנסתו מצומצת מהפרס הקצוב לו מאז וממש קפחו לחיותו. ע"כ אמרתי לא אוכל להתעלם ולהיות אוטם אזני מלשמוע צעקת דל ת"ח ויושב ועוסק באורייתא תדירא ואשיב בעה"י:

הנה בתשו' מבי"ט (ח"ב שאלות השניות סי' ר') העלה דגם בלא כתב קבלה מהקהל אם החזיק ג' שנים זכה בכל ואין להעבירו ואין לשתף אחר עמו אולם בשו"ת גינת ורדים (הספרדי) חיו"ד כלל ג' סי' ז' פסק דיוכלו לשתף אחר עמו ועיי"ש עוד בגו"ר שם (סי' ח') חולק עליו מהר"י אריפול ז"ל ופסק בנתמנה מעצמו יוכלו לשתף אחר עמו משא"כ במינוהו הקהל עיי"ש. ובנידון דידן כיון שמינוהו הקהל הרי אסור לשתף אחר עמו. אך נראה דזה ברב העיר שנתמנה דהוי כמו דבר א' לדור ואין שני דברים לדור והמנהג כן

שמקבלים רב ומבלעדו לא ירום איש את ידו בהקהלה באו"ה ודו"ד זולת מי שנתמנה ברשותו וב"כ היינו הדיינים שהמה תחת דגלו וכפופים לדברו ובנ"י יוצאים ביד רמ"א (יו"ד סי' רמ"ה סעי' כ"ב) דאין לדרוש ולהורות או"ה ולנהוג שררה באתרי' דחברי' כמ"ש שם בשם מהרי"ק ומהרד"ך וכן שם בשם הריב"ש דמי שהוחזק לרב בהעיר אפי' החזיק בעצמו באיזו שררה אין להורידו מגדולתו אעפ"י שבא לשם אחר גדול ממנו. אולם נראה דכ"ז ברב העיר. אבל בדיין שעפ"י הלכה צריכין ב"ד של שלשה היינו הרב אב"ד ושני הדיינים ואיך שייך לומר דיהי' אסור לקבל הדיין החדש שלא יוכל להיות ב"ד של שלשה (עכ"פ בעת הצורך) ממונים מהקהל. אמנם הא תינח כשהי' תובע הדיין הזקן בעת ששיתפו עמו הדיין החדש בודאי הי' נדחה טענתו עי"ז שהקהל רוצים שיהי' להם ב"ד של ג' כנ"ל אולם כיון שאדרבא באו בתחבולות. לחתור חתירות. שלא ישב בדין רק הדיין החדש ''לבדו''. ה"ז בודאי השגת גבול וקיפוח חיותו של הדיין הזקן שקנה חכמה ולא תהא כזאת בישראל וכיון שהוא מהכנסות הפסקי' שהנהיגו בכל התפוצות וקבלוהו להדיין הזקן אדעתא דהכי והחזיק בהם כמה שנים א"כ הוי הדיין החדש המשיג גבולו כגוזל ממש לפי"ד החת"ס המובא שם בפת"ש (סי' רמ"ה ס"ק י"א) וא"צ להאריך בדברים הידועים ובפרט שכבר ציין הרבה מע"ל בגודל איסור השגת גבול בזה למקום שבעלי תשובה עומדים והפוסקים ז"ל. ומלבד זה הנה פסקי' בש"ע חו"מ (סי' ג' סעי' ג') דאעפ"י שיחיד מומחה לרבים מותר לו לדון יחידי אף שקבלוהו עליהם כמה תנאים צ"ל בזה (גם בקבלוהו עליהם) עיי"ש ודין יחיד מומחה אין בזמנינו כמבואר שם (בסעי' ב') ברמ"א בשם מהרי"ו דאין רשאי לדון יחיד בע"כ של הבע"ד כיון שאין לנו דיין יחיד מומחה בזמנינו ולפי"ז אין רשאי הדיין החדש לשלוח כתבי הזמנות לבא לפניו לבדו לדון הגם כשבאים אח"כ ואומרים שמקבלים עליהם מה שיפסוק י"ל דהוי כקבלוהו אמנם בכ"ז וגם מטעם זה שימציא היתרים כדי לקפח מחיית הדיין הזקן ע"ז נאמר בדחז"ל בקידושין ופירש"י (בפ' קדושים) והדרת פני זקן יכול יעצים עיניו כמי שלא ראהו לכך נאמר ויראת מאלקיך שהרי דבר זה מסור כללב של עושהו שאין מכיר בו אלא הוא וכל דבר המסור ללב נאמר בו ויראת מאלקיך עכל"ה ואמרתי רק אין יראת אלקים במקום הזה. ה' יצילנו מדרכים כאלו אשר מקויים בנו בעוה"ר בחבלי משיח האלו ויושיענו ויגאלנו במהרה דידן ונחוג חג הקדוש הבעל"ט בשמחה והכשר בכלל ישראל וכט"ס:
ידידושו"ט.

סימן סד

כבוד ידידי הרב וכו'.
אשר דרש ושאל ממני על מה ששמע כבר מפי ע"ד המבואר בטוש"ע יו"ד (סי' שע"ד סעי' י"א) נשיא הכל מיטמאין לו ומקורו מדברי הרמב"ן בת"ה והנה תמהת לכאורה דהלא הך דקברי צדיקים אין מטמאין לא פסקינן בימינו להלכה (וכמו שביאר כבר אדומו"ר הגה"ק משינאווע זי"ע בתשו' הנדפס בסוף ס' דברי יחזקאל) וא"כ כמה קבע זה הטור והמחבר בש"ע להלכה בלי חולק ובלי פקפוק משמע שנוהג בזמנינו ג"כ ועיי' בש"ך יו"ד (סי' רמ"ד ס"ק י"א) בשם הסמ"ק דדין נשיא ואב"ד א"צ עתה עיי"ש דמיירי לענין כבוד ושורה שעומדים מפניהם אבל לשאר ענינים לא מיירי וגם לענין כבוד ושורה מסיים בש"ך בצ"ע
הנה הב"ח הב"ח כתב שם דאף דר"ח כהן בתוס' כתובות (דף ק"ג ע"ב) שהי' אומר אלמלי הייתי כשנפטר ר"ת הייתי מטמא לו דהאי כשמת רבי בטלה קדושה היינו קדושת כהונה משמע דעל כל גדול הדור הוא כן מ"מ (נ" בהגהות מיימוני מספקא כ' אי גדול הדור דינו כנשיא וכהן נהגו הכל דלא כר"ח רק החמירו כהגה"מ וכן נראה מדברי הב"י בש"ע שהשמיט דין זה דנשיא הכא מטמאין לו משמע כיון דאין לנו נשוא אין דין זה נוהג ביכיב וגדול הדור אין דינו כנשיא רק כרבו עכת"ד הב"ח וכבר תמה על הב"ח בס' בית הלל איך נעלם מעיני מרן הב"ח (שכ' שהשמיע המחבר דין זה דנשיא מטמא לו) דהרי הוא מפורש כן במחבר כנז' דין דנשיא הכל מטמאין לו וכן נראה שם ברור בדברי ביאור הגר"א ז"ל ריש הס' דהך דירושלמי, (כ"ג דברכות וכ"ז דנדר) שאותו היום שמת רבי בטלה כהונה מפורש שם בירושלמי שעשו אותו כמת מצוה ומעתה כיון דנחתי לדין מת מצוה שנוהג גם בימינו שהכהן מטמא לו והיינו דלבי גדול הדור לא מיקרי כדי צרכו הך אם יש דקרי לי' ועני כמפורש בש"ס (יבמות פ"ט ע"ב) ובירושלמי (פ"ז דנזיר) שם ובמחבר שם (סי' שע"ד סעי' ג' וכיון דבירושלמי דנזיר במקורו דשיעור איזו נקרא מת מצוה הם אמרו והם אמרו דלגבי גדול הדור כ"ש הך שיעורא דקרי לי' ועני רק אין לו שיעורא (כהאי דאמרו בכתובות (דף י"ז ע"ב] דכמאן דמתני לאחרים לית חי' שיעורא לענין כדי צרכו בהלויתו אפי' יותר משששים רבוא וכן פסקי' בש"ע סי' שס"א סעי' א') וכמו שכ' הב"י בזה בסי' שע"ד וכיון דהוא דין מת מצוה א"כ אין לו שייכות כלל מהך דקברי צדיקים אין מטמאין וזהו הכלה דמת מצוה אינו נוהג רק עד סתימת הגולל ולא קשיא מידי

אמנם הך ספיקו דהגהות מיימוני לא מוכרעא ולא איפשטא לכאו' מדברי הירושלמי הנז' דכיון דבירושלמי אמרי' בזה"ל כד דמך ר' יודן נשיא אכריז ר' ינאי ואמר אין כהונה היום כד דמך ר' יודן נשיא ב"ר ברי' דר' יודין נשיא דחף ר"ח בר בא כר"ז בכנשתי' דצפורין וסאבי' משמע דרק בנשיא דוקא ודוחק לומר דה"ה בשאר גדולי הדור אלא דמעשה הכי הוי בנשיאים וגם הרי ספיקו שם הגה"מ אם בשאר גדולי הדור י"ל הוי ספיקא דאורייתא דטומאת כהנים וצריכין ליזול לחומרא וגם משמע שם מהך דירושלמי נזיר דאמרי' כד דמבית יהודייני אחתי' דר' יודן נשייא שלח רבי חנינא בתר רבי מנא (שהי' כהן) ולא סלק א"ל אם בחייהן אין מטמאין להן לא כל שכן במיתתן אמר רבי נסא במיתתן עשו אותן כמת מצוה עכ"ל משמע שזהו ההיתר נטמאות (שהוא מטעם מת מצוה) הי' מיוחד רק לבית הנשיא ומשפחתו רק נחלקו באחותו שהוא אשה אם גם היא בכלל כיון דאשה א"א להיות לה נשיא ולכאו' הי' יכולין לומר להיפך דאם נחמיר כספקו של הגה"מ דרק לנשיא בלבד ולא נשאר גדולי הדור ל"נ נר' מנא לק"ו דאם בחייהן וכו' תיפוק לי' דגם אם הי' זכר ולא אשה (שמטמאה בנדתה כפי' הפני משה ומ"ש שם לפרש בקרבן העדה ושירי קרבן הוא דחוק ואתי מרחוק עי"ש) עכ"כ אינו הנשיא בעצמו וכיון שאינו נשיא כ"ש לומר שיטמאו חו הכהנים כנל אלא ודאי דנשיא לאו דוקא אך אין זה מוכרח די"ל דחדא מיני' נקט מהני טעמא דלא יטמא ונקט ק"ו ליתר שאת כדרכה של תורה אבל באמת י"ל דנשיא דוקא מטמאין לו כנז'

אך כיון דמרן המחבר הביא זה בש"ע דנשיא מטמאין לו וידוע שאין דרכו בש"ע להביא דבר שאינו לוהי במנינו ועיי' במג"א (סי' רכ"ד ס"ק ו') שהוכיח דינו מדלא הביא ביו"ד (סי' שע"ב) דין זה דמדלנין היינו ע"ג ארונות כרוז נקראת מנל וכו' על כרחך דאינו נוהג רק במלכי ישראל וזה אינו נוהג בעוה"ר בזמנינו ע"כ לא הביאו המחבר ועיי' בשו"ת כתב סופר חאו"ח סי' כ"ז מ"ש ע"ד המג"א אנו] וא"כ תקשי מדוע הביא המחבר כנ"ל הך דינא דנשיא שנפטר א"ו דה"ה לגדול הדור וכן מפורש במקורו בתורת האדם להרמב"ן וז"כ ואם הי' אדם חשוב ביותר כגון הנשיא וכיוצא בו אדם גדול שאין לו שיעור בקבורה וכבודו בכל אדם שיטמאו לו הכל מטמאין לו הכהן עם כולם כיון דמת מצוה הוא וכו' ומה ששאלו עוד מהו שיטמא אדם לכבוד הנשיא כשאינו מת מצוה קאמר כגון שמת בעיר ויש לו קרובים וקוברים ואעפי"כ התירו אצל נשיא שיטמאו לו הכל וטעמא מפרש התם עשו אותו כמת מצוה לפי כבוד הנשיא וכו' בכל אדם שיתעסקו בו כקרובים ויטמאו לו וכו' עכ"ל הרמב"ן ז"ל הרי מזה נראה מפורש דקאי על דלעיל מ"ש נשיא לאו דוקא ה"ה לכל אדם חשוב ביותר היינו אדם גדול דכיון דמה דקאמר לעיל והנשיא

כבודו לכך פשיטא לי' כהרמב"ן דה"ה אדם חשוב ביותר וגדול הדור דינו כנשיא היינו הך דדין מת מצוה יש לו להך דמטמאי' לכבוד הנשיא דכיון דמקור א' לזה בירושלמי וע"ז המקור כותנו לעיל בע"כ ושם כ' דנשיא לאו דוקא אלא היינו אדם חשוב ביותר גדול הדור עיי"ש ואין לומר דכונתו היינו לכל מאן דמתני לית לי' שיעורא כשאחז"ל כנ"ל וא"כ מלמדי תינוקות גפ"ת בכלל זה דא"כ יסתער עלינו קושית מרן הב"י דא"כ מהו דאיבעיא תלמיד מה שיטמא לרבו הכא כיון דרבו הוא הוו"ל מתני וממילא הכל מטמאין לו וכמ"ש הב"י שם דהרמב"ן פי' בענין אחר וממילא להרמב"ן ניחא דהיינו רק לגדול הדור וממילא שפיר איבעיא בתלמיד כרבו שאינו גדול הדור ועכ"פ מזה להרמב"ן דה"ה כגדול הדור כנז' ולפלא על מרן הב"ח הנ"ל שאישתמיטתי' דברי הרמב"ן האלו וגם צ"ל במה דמרן הב"י שכ' דהר' חיים כהן פשיטא לי' דגדול הדור דינו כנשיא והגה"מ מספקא לי' הו"ל להזכיר דגם מלשון הרמב"ן נראה דפשיטא לי' דגדול הדור דינו כנשיא עכ"פ נראה וי"ל כ שמטעם זה קבע בש"ע להלכה בנשיא הכל מטמאין לו ועל כרחך שנוהג בזמנינו בגדול הדור כנז' (ועיי' רש"י גיטין [ל"ז ע"א] בד"ה ר"ג ובית דינו כלומר נשיאי ישראל שבכל דור ודור עכ"ל והרי מפורש דקרי נשיאי ישראל בגדולי הדור בכל דור ודור ולא דוקא ר"ג הנשיא וכמו דפסקינן הך הילכתא דיתומים א"צ פרוזבול בש"ע חו"מ [סי' ס"ט סעי' כ"ח] דתלוי בזה עיי"ש)

ומה שכ' הב"י והב"ח שלא נהגו העולם כן הוא כנראה מנהג טוב כי אם יתפרסם זה בכל העולם להיתר בגדול הדור ואדם חשוב ביותר כמ"ש הרמב"ן אז ינהגו קולות גדולות בזה בכל ת"ח ורב שאינו אולי גם ת"ח כראוי וידידיו ומיודעיו הכהנים כראוי על המדה ויאמרו אז שהוא גדול הדור ויטמאו לו שלא ברשות כי באמת אינם בכלל זה גם בעיני העולם רק הדרך ל"ע אז בעת חימום נהגנים ולהנהיג

אולם להלכה הנה ג"כ בזה ספק ספיקא להיתרא בתלמידי גדול הדור גם לד' הגהות מיימוני בשם אב"ה דהנה הך הוא איבעיא דלא איפשטא אי תלמיד לרבו מטמא ע"כ מספיק' פסקינן לחומרא כמ"ש הרא"ש נמצא כשיש עוד ספיקא היינו כשרבו הוא מגדולי הדור בודאי (מפורסם בהרבה מדינות ובחיבוריו יורו המורים ולקולו יחתו וכיוצא) ונמצא גדול הדור אי דינו כנשיא (דמטמאין הכל לו) ג"כ ספיקא לדעת הגה"מ א"כ ברבו גדול הדור הוי ס"ס ס' אי גדול הדור דינו כנשיא את"ל אין דינו כנשיא דילמא תלמיד לרבו מטמא לו ור' חמא סבר (שם בירושלמי בנזיר כ"ז הלכה א') דמטמאי' תלמיד לרבו דמשום חמוה בודאי לא התיר רק משום תלמיד לרבו ובברכות (שם בירושלמי פ"ג הלכה א') הגי' ר' אחא במקום ר' חמא ועיי' בשירי קרבן בנזיר שם שהקשה ע"מ

דאמרינן בירושלמי ברכות שם דר' יוסי נטמאו לו תלמידיו הלא איך עברו על דברי רבם דהא ר' יוסי אסר שם לר' ינאי להטמאות לחמוה שהוא רבו ותי' דר' יוסי סבר שהשאלה הי' רק בשביל שהוא חמיו ע"כ אסר וע"כ התיר ר' חמא דידע שהוא רבו של ר' ינאי וע"ז תמה בעצמו בשירי קרבן דא"כ למה פסקינן בתלמיד לרבו ספיקא לחומרא והלא איפשטא האבעיא דנמצא גם ר' יוסי מודה לר' חמא בתלמיד לרבו דמטמא והניח בצ"ע ולפי דרכנו יש ליישב דזה הי' מספקא לר' יוסי אי תלמיד לרבו מטמא (וכמ"ש בפי' החרדים לירושלמי ברכות שם דר' יוסי רק מספק הורה לאיסור וי"ל) ע"כ הורה לחומרא בספיקא דאורייתא נר' חמא הוי כשיטא לי' להיתרא ותלמידיו ג"כ ידעו הך הלכה דנשיא הכל מטמאין לו ולסתפקי (כספיקו של הגה"מ) א' גם גדול הדור כר' יוסי בכלל נשיא לענין דין זה ושוב הוי להם ספק ספיקא ע"כ שפיר לטמאו לו תלמידיו לר' יוסי וגם מיושב קו' הב' של השירי קרבן דלמה לא איפשטא האיבעיא דתלמיד לרבו מטמא כנז' זה ל"ק דהא גם ר' יוסי מספקא לי' ואף דידע דהוא רבו ג"כ של ר' ינאי מ"מ הורה לחומרא ע"כ כיון דר' יוסי דנימוקו עמו הורה לאיסורא גם אנחנו נחמיר מספיקא וא"ש ונכון והגם כי ספק ספיקא אין לעשות לכתחלה בדאורייתא מ"מ הכא י"ל דהוי לחומרא דאם צריך לטמאות לו הוי דינא כקרובים דאסור להקל ולמנוע מלהטמא כמ"ש הרב בעל החרדים זצ"ל בפי' הירושלמי שם בברכות דאף דהוי ספק עשה דמחוייב נטמאות מ"מ כיון דהוי ספק לאו דטומאת כהנים אי א"צ א"כ שוא"ת עדיף עכ"ד וזהו בספק א' בשל תורה משא"כ בס"ס שפיר י"ל דס"ס צריכין לעשות בזה לכתחלה דזהו חומרא לענין מ"ע דלהטמאות אם צריך לו כנז' וגם הרי כ"ז רק לדעת הרמב"ם אבל לדעת מרן המחבר שהחליט בפשיטות וכן הוא דעת ר"ח כהן והרמב"ן בת"ה כנ"ל א"כ לא הוי זה ספק כלל בגדול הדור דמותרי' כנז' וגם יש לצרף לסניף להיתרא דעת הפוסקים דבזמה"ז הכהנים טמא מתים הם (ואין להם אפר פרה עוד כלל) או אין עניהם איסור טומאה מדאוריתא כמ"ש הראב"ד (בכ"ה מהל' נזירות הל' ט"ו) בהשגה המתחלת עיינתי בשמועה ועיי' במשנה נמלך והל' אבל כ"ג) מה שיישב דבריו ועי' בדגול מרבבה (יו"ד סי' שע"ב) וגם בשו"ת חתם סופר (חיו"ד ס' שנ"ח) ובש"ג שאצל הרי"ף הנ' טומאה בשם הסמ"ג ובס' יראים (סי' שי"א) ועיי' בישועת יעקב (או"ח סי' שמ"ג ס"ק ב' בד"ה והנה יש עוד ענין א') שכ' סמוכין כד' הראב"ד בזה דלא הוי דאורייתא כשכבר טימא א"ע בזמה"ז ועיי' בשו"ת נטע שורק (חיו"ד סי' ק"ג) מה שכנפל ע"ד הישוע"ק אלו ועיי' בשו"ת זית רענן (ח"ב יו"ד סי' כ"ו) ובשו"ת תשורת שי (מה"ק סי' תקנ"ט) וכיון דלשי' הנ"ל היא רק איסור דרבנן מותר בודאי בכה"ג לפי"ד התוס' בכתובות (ק"ג ע"ב) שכ' ואין נראה לרבי

דהתם מיירי בטומאת בית הפרס דרבנן אבל טומאה דאורייתא לא עכ"ל התוס' עיי"ש נמצא דבטומאה דרבנן מודי כ"ע דמטמאי לגדול הדור ולעומת זה אם נאמר דצריכי להטמאות יש חיוב ור"ע כמו בקרובים כנ"ל ובספק עשה דאו' צריכין להחמיר מה"ת גם לדעת הרמב"ם שס"ל ס' דאו' מה"ת לקולא גבי לאו וכמ"ש האחרונים (וכבר ראיתי באחרונים ז"ל במק"א שצירפו לסניף דעת אלו שטומאת כהנים בזמה"ז אינו רק דרבנן) ובפרט לתלמידיו שהיו רגילים לשמשו לגדול הדור בחייו וכהאי דמצינו ברבינו הקדוש (בכתובות ק"ג ע"א) משמשוני בחיי ישמשוני במותי ואף דאמרי' שם ש"מ להההוא עלמא דקאמר משום שהם מתו מקודם עכ"פ נראה שזהו כבודו וא"כ הוי ג"כ בכלל מת מצוה דצריך אלו לכבודו והוי בכלל הצריכים לכדי צורכו ומותר מדינא כנז'

והגם שמבואר בשער הגלגולים להאריז"ל (בהקדמה ל"ט) בד"ה סיפר לי הר' יצחק הכהן וכו' שהאריז"ל אמר קודם פטירתו קום צא מהר מזה כי אתה כהן והגיע זמני עכ"ל ומי לנו גדול מרבינו האריז"ל אעפי"כ ציוה לתלמידו הר"י הכהן ז"ל לצאת מביתו קודם הסתלקותו ולפי הנ"ל עכ"פ בשעת פטירתו ותסתלקותו מותר מדינא בפרט לתלמידיו ואנשיו של גדול הדור אך ז"א קושיא כי האריז"ל מרוב קדושת ענוותנותו וגם קודם פטירתו לא החזיק א"ע לגדול הדור כמסופר בכתבי האריז"ל מגודל הפלגתו במדת הענוה האמיתית. וגם אולי הי' ס"ל להאריז"ל (לגרמי' הוא דעביד) לחוש מספיקא כדברי הגה"מ הנ"ל ולהחמיר בזמנינו גם בגדול הדור שלא ליטמאות. וגם אולי חשש האריז"ל שמא ינהגו כן גם במתים אחרים להחשיבן לגדולי הדור ויפרץ איסור טומאה במילואו ע"כ לא רצה שינהגו גם עמו להטמאות כהנים דילמא נפיק מיני' חורבא כנז'. אבל כיון דפסקינן בש"ע כנז' והוא לדידן הלכה פסוקה המבואר בש"ע ע"כ אין איסור מדינא לפענ"ד אך להורות היתר למעשה גם בגדול הדור האמיתי מסתפינא לומר דילמא יקלו גם באחרים כנ"ל (בד"ה ומה שכ' הב"י והב"ח וכו' כנז'):

והנה בענין שאמרו דקברי צדיקים אין מטמאין הביאו העולם ראי' לאיסור מש"ס דבבא בתרא (דף נ"ח ע"א) מר' בנאה מציין מערתא במעשה דמערת המכפלה ועיי"ש בתוס' בד"ה מציין מערתא דאברהם נקרא אדם וכן אדה"ר עכ"פ כיון דהוא צדיק לא הי' צריך לציין דקברי צדיקים אין מטמאין אלא ודאי דמטמאי לגבי כהנים גם קברי צדיקים ואסורים לילך שם ע"כ הוי מציין המערה. הנה בזה י"ל עפי"מ דאמרי' בסוטה (דף י"ג ע"א) דחושם בן דן שקל קולפי' מחיי' ארישא דעשו ונפל רישי' למערת המכפלה. והנה תנינן באהלות (פ"ב משנה א') השדרה והגלגולת אעפ"י שאין בהם בשר מטמאים באהל והרמב"ם פסק דאו או קתני היינו או הגלגלת בלא בשר ג"כ מטמא באהל ועיי' כ"מ (פ"ז

מהל' נזירות ופ"ב מהל' טמאות מת) ובתויו"ט שם באהלות. וכיון דעשו דין ישראל מומר הי' לו ופסקינן דמטמא באהל כישראל כמ"ש בתשו' הרשב"א ומובא בבד"ה להב"י (סוף סי' שע"ב) עיי"ש. וא"כ ממילא הי' צריך ר' בנאה לציין המערה משום רישא דעשו דהגלגולת (אפי' בלא בשר) מטמא כנז'. ועשו בודאי אינו צדיק ודין ישראל מומר יש לו כאמור. ונודע שי' הפר"ד דמאברהם ואילך יצאו מכלל ב"נ שהי' תחלה לגרים ונמצא מזרעו בפרט עשו נחשב כדין ישראל מומר. והגם שבש"ס סוטה שם אמרי' רק דנתרין עיני' דעשו ונפלו על עיני' דיעקב וחייך וכו' לקיים מ"ש ישמח צדיק כי חזה נקם וגו' ולא אמרי' דכל הגלגולת דעשו נפל ונקבר שם. ולפי"ז יהי' מתאים עם מ"ש ביוסיפון שבני עשו אחרי המלחמות שהי' לעשו ובניו עם בני יעקב נפל עשו במלחמה ונטלו בני עשו את גוייתו והוליכוהו למדינתם להר שעיר והי' צ"ל שנטלו גופו בלא ראשו (שנפל לתוך מערת המכפלה ולפי"ז היינו דגם ראשו נטלו שלא נפל למערת המכפלה רק עיניו (אך אין להעמיד ליסוד כ"כ מד' היוסיפון כנודע כי לא העמיד בדיוק. ובמקום שסותר לדחז"ל בודאי דחז"ל אמת והיא הי' אנוס עפ"י טיטוס במעשה דהחורבן הגם שבצמח דוד המליץ בעדו אין תירוץ מספיק מה שכ' בצ"ד ע"ד היוסיפון עכ"פ אין לבנות ע"ז דייק כ"כ) אמנם במקובלים הראשונים וכ"כ הרמ"ע מפאנו זצ"ל נראה דכל ראשו נקבר שם וגם בג' נוטה יותר פשטות הפי שנפל רישי' רק עיני' נפלו ביחוד על עיני' דיעקב כנז' ולפי"ז אין ראי' לומר דקברי צדיקים מטמאין לגבי כהן מהך דציין ר' בנאי למערתא די"ל משום רישי' דעשו כנ"ל. אך כבר הורה זקן אדומו"ר הקדוש זי"ע משינאווע בתשו' הנדפס בס' דברי יחזקאל לאסור לכהנים בקברי צדיקים וידוע שהוא מסר נפשו על ככה בהיותו באה"ק להזהיר על ככה. וגם העלה ראיות להלכה:

וראיתי במעשה אורג לחו"ז הקדוש זי"ע על המשניות באהלות (פ"ט משנה א') שכ' בדעת פי' הרמב"ם שיש היתר לכהן בקברי צדיקים לד' הרמב"ם שפי' שם דלא אמרינן רק בוקעת ועלה עד לרקיע גם בקבר אטום אבל אינו מתפשט לצדדים לתוך הבית וע"כ כ' דיש היתר לד' הרמב"ם ליכנס בתוך הבית ובלבד שלא יעשה השתטחות על הקבר ממש דאולי הוא קבר אטום בוקעת ועולה אבל רק כנגדו ממש למעלה עד לרקיע ואכ"מ להאריך ולפלפל. אך זאת אמינא כי מדברי רש"י בב"מ (דף פ"ה) שהעיר אדומו"ר בס' דברי יחזקאל הנ"ל שפ' דתקלה לצדיקים שיכשלו הכהנים על ידן. מזה אין סתירה לד' הרמב"ם די"ל דהי' מציין כנגד קבריהם למעלה דשם בוקעת ועולה כנז'. וגם ממילא י"ל דרש"י לא ס"ל להלכה כהרמב"ם בזה ושהרמב"ם יחיד הוא בזה ושארי הפוסקים לא ס"ל כותי' בזה:

אולם תראו לא דבר פלא שראיתי בשבחי האריז"ל (מכתבי הג"מ שלמה שלומל זצ"ל משנת שס"ח וז"ל ופעם א' אמר האר"י למוהר"י הכהן שילך לכפר עין זיתון על ציון ר"י בר אילעאי וימסור לו פי' על מאמר א' מזוהר וכו' עכ"ל (והובא ג"כ בס' נשמת חיים להג"מ מנשה בן ישראל ז"ל מאמר ג' פ"ז עיי"ש) והרי מזה דרבינו האריז"ל ס"ל כדעת הסוברים דכהן מותר להשתטח על קברי הצדיקים התנאים ואמוראים ז"ל ומי כמוהו (דהאריז"ל) מורה. שר התורה כידוע רוב גדולתו גם בעיון ההלכה והנגלה עד כי למד בהלכה בכל דבר ששה דרכים ע"ד הפלפול ורק הדרך השביעי ע"ד הסוד (כנודע בכהאריז"ל) וכאשר נראה מתשו' להלכה ממרן הב"י לרבינו האריז"ל אשר למד פשטים בעומק דברי החכם האר"י השואל אשר כנראה כונתו לדעת זה הפוסק וכיוצא לצאת י"ח הפוסק כמעט כל התשובה רק לבאר עומק כונת השואל (והובא בשה"ג להחיד"א ז"ל ג"כ) והרי אילן גדול לסמוך עליו מי שירצה לסמוך להיתרא (והוא ניהו מהר"י הכהן הנ"ל תלמידו שציוהו ללכת מביתו קודם יציאת נשמתו הקדושה וכנ"ל [מרוב ענוותנותו] שלא יטמא ואעפי"כ על קברי צדיקים ציוהו לילך כנז') ואין לומר שציוהו לילך רק סמוך להקבר ולהתפלל שם דהרי היו נכנסים להמערה וגם בהכרח הי' ההשתטחות בכונות ויחודים רק כששם פיו על פיו וכו' והיינו להשתטח על הקבר ממש כנודע שם בכהאריז"ל א"ו דהשתטח באמת על הקברים רק בהיתרים הידועים דרוב ארונות יש בהם פותח טפח וגזרו משום מיעוטן עיי' ברכות (י"ט ע"ב) ובמקום מצוה דהשתטחות ס"ל דלא גזרו או לא החמירו משום דכהנים בזמנינו שכבר טימאו למת ס"ל דהוי רק דרבנן כנ"ל ובתרי דרבנן לא גזרו:

ומזה הבנתי קצת מ"ש בשו"ת בתי כהונה (ח"א בית דין סי' כ"ג) בענין הליכת כהנים על קברי צדיקים והובא בפת"ש (סי' שע"ב ס"ק ב') אמנם בפת"ש הביא בשמו בסיום להלכה דשלא כדין עושים הנוהגים כן. אולם באמת בשו"ת בתי כהונה שם לא החליט כן וכ' בזה"ל ע"כ אמרתי אעלה על אר"ש כל מה שהפה יכול לדבר מדעת ושלא מדעת ואת כולם ישא רוח חכמים וכעת לא הונח לי מנהג זה ורבים גדולים ועצומים ואנכי הרואה הלוך הלכו האישי"ם על קברי הצדיקים ע"כ נאלמתי דומי' "ואינהו בקיאי וכך נגלה להם ולדורות ראשונים מסוד ה' ליראיו" וה' יאיר עינינו בתורתו וכו' עכ"ל הרי מזה דעכ"פ הוא לא החליט לאיסור וגם שכתב שרבים גדולים ועצומים שהיו כהנים והלכו על קברי צדיקים ואינהו בקיאי וכך נגלה להם מדורות ראשונים מסוד ה' ליראיו עכ"ל כנז' ואיך שייך לומר שהחליט לאסור הלא אדרבא וכו' ומ"ש שנגלה להם (ההיתר) מדורות הראשונים מסוד ה' ליראיו אולי כונתו ממ"ש בשם האריז"ל שציוה למהר"י

הכהן תלמידו לילך ולהשתטח על קברי ר"י בר אילעאי כנ"ל ועכ"פ אנן מה נעני' אבתרי'. ובודאי אינני כדאי וחלילה לא באתי להכריע. עד יעמוד הכהן לאורים. וישני עפר להיות ב"ב נעורים:

והנה אחרי זמן רב ראיתי עתה בשו"ת טוטו"ד להגאון מהרש"ק ז"ל מהדורא תליתאי ח"ב שנדפס מחדש (סי' רל"א) שהעלה והביא ע"ד אהלי קברי צדיקים שבודאי לא יכנס שם כהן. והנני בזה להעיר מ"ש בתשו' טוטו"ד שם ע"ד ילקוט משלי (הך ענינא שמובא בתוס' ב"מ דף קי"ד בשינוי לשון) שאמר אלי' הנביא ז"ל דת"ח אין מטמאין הן ותלמידיהן אך דשם הי' קודם קבורה עכ"ד. עכ"פ מה שכתבנו למעלה לענין להתעסק קודם קבורה בודאי יש היתרא (וכתבנו להלכה ולא למעשה להורות לרבים כנ"ל). ומ"ש בטוטו"ד כיון דנקט בילקוט בלשון ת"ח ולא צדיקים אין מטמאין. והרי קיי"ל דאין לנו בזמנינו דין ת"ח ובפרט להקל באיסור תורה עכ"ד. הנה מ"ש שאין לנו בזמנינו דין ת"ח. הגם שכ"כ בש"ך יו"ד (סי' י"ח ס"ק כ"ט) בשם כמה ראשונים (ובסי' רמ"ב) לענין שא"צ ליתן המבייש ליטרא דדהבא. מ"מ לאו דכ"ע הוא זה ועיי' בתשו' הרד"ך (בית כ"ב חדר י"ד) וכן בשו"ת מהר"ש הלוי (חיו"ד סי' ח') חולק ע"ז וס"ל דגם בזמה"ז קנסינן ליטרא דדהבא וכן עוד רבים דס"ל כן ואם יש דין ת"ח להוציא מחזקת ממון ליטרא דדהבא וכיוצא א"כ לענין זה ג"כ י"ל להיתרא. ובפרט לד' הראב"ד הנ"ל דאין כאן איסור תורה בכהני זמנינו שטמאו כבר למתים כנ"ל. ומ"ש שם בטוטו"ד בשם שטה מקובצת בב"מ שם דמ"ש לטמאות לנשיא (כמו שכתבנו לעיל מזה) היינו לנשיא דוקא ולא לגדול הדור בזמנינו. הנה חפשתי בשטמ"ק שם ולא מצאתי לא מיני' ולא מקצתי':

ואגב אכתוב מה שראיתי בטוטו"ד הנ"ל (סי' רמ"ח) לענין בית החולים שסמוך לביה"ק שיש לחוש שיש שם קברים (שאינם ניכרים) סמוכים ומאהיל עליהם וכ' דהוי ספק דרבנן כיון דאפי' הי' שם קברים הרי רוב ארונות יש בהם פותח טפח וכו' וא"כ הוי רק מדרבנן עכ"ד. ותמהני דהתינח שם בברכות (י"ט ע"א) דמדלגין היינו ע"ג ארונות שהי' ניכר למעלה הגולל והדפק של הארון ע"כ שפיר י"ל דרוב ארונות יש בהם פותח טפח מבפנים משא"כ בקברים ישנים שכבר אינם ניכרים והיינו בע"כ שנדרסו ונפלו כ"כ עד שגם מבפנים נרקב כבר הגולל והדפק (המכסה) ונפל העפר על העצמות א"כ כבר אין פותח טפח בהארון ואיך שייך לדמותו למדלגין היינו ע"ג ארונות. ולפלא כי במק"א שם בטוטו"ד (בסי' רל"ג) לענין קברי עכו"ם הרגיש בזה דבקבר י"ל דנרקב הכיסוי ול"ש פותח טפח וכאן כתב זה כ"פ בתוך דבריו לדבר ברור ולא הרגיש כלל בהנז' במחכת"ה. ואחתום בברכת חיים ארוכים וסוכט"ס:

סימן סה

כבוד ידי"נ החו"ב וכו'.
אשר שאלת בדבר הגלות בעש"ק שקודם חג השבועות כי ערב שבועות חל בש"ק בשנה הזו. ועפ"י האריז"ל אין להסתפר עד ערב שבועות. ועיי' שערי תשובה (סי' תצ"ג ס"ק ד') בענין הגלוח כשחל כמו בשנה זו דהנה בנהר שלום להמקובל הגדול הה"ק מהר"ש שרעבי זצ"ל חוכך להחמיר כשחל ערב שבועות ביום ש"ק שלא לגלח כלל. וכמובא באחרונים. הנה מלבד שהוא דבר זר לעשות כן ליכנס לחג הקדוש הנכבד והנעלה הלז כשהוא מנוול בשערותיו. הלא הנה בשער הכונות (בהגהו' א"ש) כ' הה"ק מהר"ש וויטאל זצ"ל בשם אביו מרן מהרח"ו זצ"ל שהי' מגלח דוקא ביום מ"ח בכל השנים. (גם כשלא חל מ"ט בש"ק) ושאל אותו הטעם והסתיר ממנו הדבר ודחה אותו בקש ואמר שמא לא יוכל היהודי לבא לגלחני (ביום ערב שבועות) ואשב במועד בלי תגלחת. והאמת יור' דרכו שהי' לו טעם עפ"י סוד שיש לגלח ביום מ"ח עיי"ש טעמו של מהר"ש וויטאל עפ"י סוד) שחשב בדעתו. ואיך שייך לחלוק בחכמת האמת על מרן מהרח"ו ז"ל דגם בשאר השנים הי' מגלח ביום מ"ח ואיך יהי' שום א' גם אם כגובה ארזים גובהו לחלוק עליו אשר ממנו יתד ממנו פינה בחכמת האמת שגילה האריז"ל ואשר הגיד כי לא בא לעוה"ז רק בשבילו ללמדו חכמת האמת ורק ע"י כתביו אח"כ זכינו כמציץ מן החרכים לכהאריז"ל כנודע ואיך יעלה על הדעת שלא לעשות כמוהו עכ"פ כשאל ערב שבועות בש"ק כנז'. וגם אם נאמר שבודאי לא הי' כונת מהר"ש שרעבי לחלוק על מהרח"ו בדברים שהם עפ"י חכמת האמת והסוד וגם לא להכחיש עדות מהר"ש וויטאל שראה לאביו ז"ל נוהג כן רק דס"ל למהר"ש שרעבי דלא עפ"י סוד עשה מהרח"ו כן (כמו דס"ל למהר"ש וויטאל) רק מפני שחשש שלא יבא המגלח היהודי בערב שבועות ויכנס ליו"ט בשערותיו ע"כ גילח ביום שלפניו (יום מ"ח לספה"ע) כמו שהגיד טעמו כנ"ל ומפני חשש הנגלה שיכנס ליו"ט בשערותיו דחה הטעם עפ"י סוד שיש לגלח רק בערב שבועות כן ס"ל בע"כ למהר"ש שרעבי כדי ליישב דבריו כנז'. נמצא עכ"פ גם מזה כשיש אונס וטעם שחשש שיכנס ליו"ט בשערותיו אז יש לגלח ביום מ"ח א"כ כ"ש בכה"ג שהוא ודאי בע"כ שיכנס ליו"ט בשערותיו כשלא יגלח בעש"ק כשחל ערב שבועות בש"ק שיש לגלח בעש"ק. וגם מהר"ש שרעבי בעצמו לא עשה מעשה ליכנס ליו"ט בשערותיו רק שכ' שחשב כן לולא הכריחוהו עכ"פ לא עשה כן ע"כ גם אנחנו בודאי לא נעשה כן. ועתה ראיתי בס' שמן ששון ח"ג שכ' על לשון מהר"ש שרעבי לולא שהכריחוני לגלח כמעט לא הייתי מגלח היינו ר"ל שהכריח אותו באמת ההג"ה מ"ש מהר"ש וויטאל הנ"ל

שאביו מהרח"ו הי' מגלח בכל שנה ביום מ"ח לספירה. ובס' פתח עינים שהוא ח"ד מס' שמן ששון כ' בשם ספר כת"י בית מועד שמהרח"ו הי' מגלח בליל מ"ט אחר הספירה עיי"ש והנה לדעתי לאו מר בר רב אשי חתום עלי' דהאי כת"י ואחרי כי מהר"ש וויטאל העיד בשם אביו שגילח ביום מ"ח לספירה ווהו מר בר רב אשי חתום עלה הוא בריי דמהרח"ו (מהרש"ו הנז') אשר הוא סידר השמונה שערים סולת נקי' כנודע שעל שאר כתבים אין להשגיח במקום שסותרים לשמונה שערים שסידר מהר"ש וויטאל וכמ"ש החיד"א בשה"ג ובשאר ספרים והן האמתיים בלי ספק ע"כ בודאי נאמנה עדותו של מהר"ש וויטאל זצ"ל זי"ע וסידורו וכתיבתו. ידידושתו"ט הטרוד מאוד וחותם בברכת החג זמן מתן תורתינו בשמחה וטוב לבב ולקבל חלקנו בתוה"ק באמת לעשות רצונו ית"ש ושוכט"ס:

סימן סו

כבוד וכו'.

לתשו' יקרתך הנני בתשובה מאהבה ע"ד ששמעת מדקדקי' מלעשות נשואין בחדש תמוז כולו. הנה פשוט מהמבואר בש"ע או"ח (סי' תקנ"א סעי' ב') ברמ"א שנוהגי' להחמיר שאין נושאים נשים מי"ז בתמוז ואילך עד אחר ת"ב משמע דבחדש תמוז קודם י"ז בתמוז אפי' מנהגא ושום חומרא ליכא. ודרך רבינו הרמ"א להביא גם דברים שאינם רק משום סגולה כמ"ש באהע"ז (סי' ס"ד סעי' ג') שלא לישא רק במילוי הלבנה ואעפי"כ לא כ' רק מי"ז בתמוז ואילך כנז' ושמעתי בשם דו"ז הה"ק מראזוואדאב זצ"ל איהו לגרמי' הוא דעביד לנפשי' החמיר בנשואי יו"ח שלא לעשות בחדשי תמוז אב וטבת וכיוצא וטעמי' כנראה מד' הזוה"ק (שמות י"ב ע"א) ותצפנהו שלשה ירחים אלין תלת ירחין דדינא קשיא שריא בעלמא ומאי נינהו תמוז אב טבת וגם יש שם נ"א שבט ועיי' בזוה"ק יתרו (דף ע"ח ע"ב) אולם פוק חזי מאן עמא דבר וכן גדולי עולם שעושי' נשואין בהם בפרט בחדש אב אחרי שבת נחמו ובודאי אין קפידא. ואולם בחדש תמוז מר"ח עד י"ז בתמוז נ"ל סמך מש"ס פסחים (דף קי"א ע"ב) לענין קטב מרירי דאמרי' מחד בתמוז עד שיתסר בי' ודאי שכיחי מכאן ואילך ספק שכיחי ספק לא שכיחי. ולפלא כי בש"ע או"ח (ס' תקנ"א סעי' י"ח) בשם הגה"מ ומדרש איכה ועיי"ש במג"א (ס"ק מ"ה) כ' רק מי"ז בתמוז ועד ט"ב לענין קטב מרירי וכאן בש"ס פסחים מפורש דמר"ח תמוז ועד י"ז (והיינו שיתסר) ודאי שכיחי וחמיר יותר ומי"ז בתמוז ואילך רק ספק שכיחי. ולענין חשש המזיקי' עיי' בדברי הגאון ז"ל בביאור הגר"א (יו"ד סי' קע"ט ס"ק י"ג) מ"ש בזה.

ועכ"פ יש ענין בחדש תמוז גם עד י"ז כמו שהעירותי מש"ס הנז' אך י"ל דשאני מזיקין לענין זמן נשואין וכיון דלא קפדי כלל העולם וגם גדולי עולם ז"ל ועובדא ידענא מעשה רב רבנן רבשכבה"ג בעל דברי חיים זי"ע מצאנז בחיים חיותו שעשה כ"ק אאזמו"ר הגה"ק זי"ע מפה"ק נשואי בנו (הוא דודי הה"צ מסטריזוב) עם נכד רבינו בעל ד"ח הנ"ל בחדש תמוז עד שהגיע י"ז בתמוז תוך שבעת ימי המשתה. ע"כ תוכל לעשות הנשואין לטובה ויהי' בשעה מוצלחת ולמז"ט בעה"י:

ב) ואשר שאלת ע"ד ששמעת מפי בענין המקפידין על זוגות. הן הנה הדברים שאמרתי ע"ד שנוהגי' המקפידים על זוגות שמשיירים מעט מן הכוס או מן הפרי כי אז לא נחשב לשלם רק לג' ומחצה וכיוצא ואינו זוגות הנה נ"ל סתירה לזה מדברי הש"ס פסחים (דף ק"ט ע"ב) שהקשו בד' כוסות היכא מתקני רבנן מידי דאתי בי' לידי סכנה ומשני ושקיל וטרי שם בגמ' והנה בט"ז או"ח (סי' תע"ב ס"ק ח') בשם הב"ח בדין ד' כוסות שצריך לכתחלה לשתות הכוס כולו ובדיעבד רובו וכ' בט"ז דבמדינות שהיין ביוקר אפי' לכתחלה סגי' ברובו ועכ"פ כיון דקיי"ל דשעת הדחק כדיעבד דמי ובמקום שיש חשש סכנה הוי ודאי כדיעבד א"כ הוו"ל לש"ס לשנויי שישיירו מכוס א' ולא ישתו רק רובו ועי"ז לא יהי' זוגות אלא ודאי דזה השיור לא מהני לענין זוגות או אולי יהי' מזה ראי' גדולה לדעת הב"ח שצריך באמת לשתות כולו מדינא ע"כ לא תקינו רבנן לכתחלה דבר שהוא כנגד המצוה לשתות הכוס כולו בד' כוסות ע"כ שפיר צריך הש"ס לתרוצי שנויי אחרינא אך י"ל דזהו רק כששותה רובו כיון דקיי"ל בכל מקום רובו ככולו אבל כששותה בימות החול מעט מן הכוס ומשייר רובו י"ל דזה לא נקרא שתיית הכוס לענין הזוגות ואינו מצטרף לרעה רק לטובה ובכה"ג בודאי לא קפדינן וה' יצילנו ויעזרנו ב"ב:

ג' ואשר שאלת ע"ד שצריכין לשייר אמה על אמה זכר לחורבן ביהמ"ק וכו' כמ"ש בטוש"ע או"ח (סי' תק"ס סעי' א') והנה ע"ד שאין מניחים בביהכ"נ או בביהמ"ד וכיון דעושין בביהמ"ד מזוזה שישנים שם לצורך ואוכלי' שם ומיקרי בתיך ולא שמענו להניח אמה על אמה בביהמ"ד ולכאורה בביהמ"ד בעת התפלה ולימוד שייך בודאי לזכור חרבן ביהמ"ק ולעורר רחמים על בנינו בקרוב. אך נראה דלא תיקנו חכז"ל רק על בנין ביתו של חול ולא על בנין ביהמ"ד של מצוה וכעין מה דפסקינן שם (סעי' ג') לענין לנגן בכלי שיר דלצורך מצוה כגון בבית חתן וכלה הכל שרי א"כ מכ"ש בנין ביהמ"ד י"ל דבודאי לא תיקנו כלל להשאיר בזה אמה על אמה. ע"כ צ"ע במ"ש בשאילת יעבץ ומובא שם בשע"ת שכ' כשהוסיף לעצמו חדר נאה לשם סוכה הניח כנגד הפתח איזה טפחים בלתי מסוייד בסיד לבן. ואולי עבד זאת רק לגרמי' לחומרא בעלמא כי על כן שייר רק איזה

טפחים ולא אמה על אמה. וגם אולי יען שהשתמש ודר בחדר הלז בכל השנה כולה אבל בבנין יפה המיוחד למצות ונוי סוכה י"ל דא"צ להניח כלל דהוא בנין של מצוה כנז'. ואשר ראינו בבנין אהל על קברי הצדיקים זי"ע גם במקום שעושים אותו בנין אבנים יפה לכבוד ולתפארת ומסוייד בסיד (עיי' מה שכתבתי ונדפס במאמר זכרון צדיקים מילי דהספידא על אאזמו"ר הק' מפה זי"ע עת"כ סובו ציון והקיפוה ספרו מגדלי' וגו') וכן הוא באה"ק כמו במירון עוד מזמן הגה"ק מהר"ם גלאנטי זי"ע שבנה מממונו שם על ציון התנא רשב"י זי"ע בנינים וביהמ"ד (כמ"ש החיד"א זצ"ל בשה"ג) ולא שמענו מעולם שהניחו שם אמה על אמה. ונ"ל כדמות ראי' לזה מש"ס יומא (דף ס"ו ע"ב) שאלו את ר' אלעזר מהו לסוד ביתו (פירש"י בזמן הזה מי אסור מפני צער חרבן הבית) מהו לסוד את קברו (פירש"י אמר להם לא שאלתנו אלא מהו לסוד את קברו) לא מפני שהפליגן בדברים אלא מפני שלא אמר דבר שלא שמע מפי רבו מעולם עכ"פ י"ל מזה בדחיית דבריו שהשיב מהו לסוד את קברו כאלו זה פשוט דבזה לא שייך זכר לחורבן דלסוד את קברו כיון דדיו לצרה בשעתו של הקבר וא"צ להזכירו עוד יותר מחורבן ביהמ"ק וא"כ ה"נ בבנין אהל כיון דממילא בנין של סיבת צער הוא. ועל בנין ביתו לא רצה להשיב כיון שלא שמע מפי רבו. ועיי' ש"ס בבא בתרא (דף ס' ע"ב) ובמהרש"א בחי' אגדות שם בענין דברי הש"ס בזה ביומא מהו לסוד את קברו. ועיי' אור החיים (פ' איי) עה"כ ויקם השדה והמערה וגו' וז"ל ואפשר כי כשבונין הקבר ובפרט בנין הקברות הקדומים שהיו בונין כוכין היו מסיידים ומכיירים עכל"ה עיי"ש. וזכר לדבר י"ל כעין מ"ש הב"ח והמג"א (בסי' תע"ב ס"ק ה') דאבל תוך יב"ח לא ילבוש הקיטל בעת הסדר בלילי פסח משום דבלא"ה לבו נכנע אך על זה השיג ופקפק בסידור יעבץ וכן עוד באחרונים דאדרבא עוד זה יעורר ל"ע אבלותו ביו"ט כשיזכור ויראה בעצמו השינוי שאינו לובש הקיטל והוי קצת כעין אבילות בפרהסיא כשישב על הסדר עם ב"ב והקרואים לשולחנו דכיון שנהגו העולם ללבוש הקיטל אז וכן שמענו מהצדיקים וראיתי מאבותיי הקדושים זי"ע כשהיו תוך יב"ח לאבלם ל"ע עכ"ז לבשו הקיטל בלילי פסח. וזהו מטעם שמחת יו"ט שלא לשנות כנז'. משא"כ באהל קבר הצדיקים י"ל דא"צ שיור אמה על אמה וכן בביהמ"ד וסוכה כנז':

ולענין בנין אהל על קברי הצדיקים שנקרא בפי העולם "ציון", ולכאורה הרי באמת נקרא "ציון" כל אבן שמשימים למצבה על הקבר ולאו דוקא אהל ובית הנבנה. אולם י"ל סמך לזה מירושלמי מעשר שני (פ"ה הלכה א') דדריש עה"כ ובנה אצלו ציון אצלו במקום טהרה עיי"ש בפנ"מ היינו מדלא כתיב עליו ומשמע שיבנה הגדר רחוק קצת מהקבר

והיינו סביבו וזהו כותלי האהל שהם אינם על הקבר רק רחוק ממנו וסביבותיו. הגם דשם מיירי לענין טומאה וטהרה מ"מ רמז יש בדבר שלכך נקרא "ציון". דוגמת התם כנז'. (ועיי' לעיל סי' ל"ז] וה' יחיינו מיומים ביום השלישי יקימנו. ויוליכנו קוממיות לארצנו. במהרה בימינו:

סימן סז

בסוגיא דמאכילין הקל הקל. ובסוגיא דעתי ביוה"כ אפי' בשבת.
(יומא פ"ג ע"ב) ת"ר מי שאחזו בולמס מאכילין אותו הקל קל. והקשה הכפות תמרים פשיטא דאם אנו יכולי' להאכילו איסור קל למה נאכילנו איסור חמור ותי' דסד"א כיון דזה האיש הוא מסוכן והתורה נתנה לו רשות שיאכל איסור וחי בהם כתיב סד"א מה לי איסורא רבא מה לי איסורא זוטא כעין מה דאמרי' ריש יבמות (דף ז') דעדל"ת ואין לחלק בין ל"ת גרידא ללאו שי"ב כרת דמה לי חומרא זוטא מה לי חומרא רבה עכ"ד. ועדיין קשה ותירוצו לא מיישב לפי מה דמסקינן שם ביבמות (דף ח' ע"א) אליבא דרבא דאין עשה דוחה ל"ת שי"ב כרת וא"כ שפיר יש חילוק בין איסור חמור לאיסור קל ולמה יהי' קס"ד דמה לי איסורא רבא ומה לי איסורא זוטא. ע"כ נ"ל בעה"י לפ"י מה שאמרתי בש"ס יומא (ס"ו ע"ב) עתי אפילו בשבת למאי הילכתא א"ר ששת לומר שאם הי' חולה מרכיבו על כתפו וכו' אמר רפרם זאת אומרת עירוב והוצאה לשבת ואין עירוב והוצאה ליוהכ"פ עתי אפי' בטומאה למאי הילכתא א"ר ששת לומר שאם נטמא משלחו נכנס טמא לעזרה ומשלחו פירש"י בד"ה זאת אומרת מדאיצטריך למיתני עתי אפי' בשבת איכא למישמע דאין איסור הוצאה ליוהכ"פ דאי יוהכ"פ כשבת להוצאה ל"ל קרא להתיר משאו בשבת הרי כשחל בחול נמי כשבת דמי וקאמר רחמנא ישלחנו עכ"ל ובד"ה למאי הילכתא מה איסור טומאת מקדש או קדשיו יש בשלוחו שהוצרך לומר שידחה את הטומאה עכ"ל רש"י ובתוס' ישנים שם כ' דלמ"ד אין עירוב והוצאה ליוה"כ אע"ג דכ' לא תעשו כל מלאכה גבי יוהכ"פ הוצאה אינה מלאכה גמורה רק גרועה ולהכי בעינן קרא כדאמרי' בריש הזורק. והנה בכריתות (דף י"ד ע"א) דחי הש"ס הך מימרא דרפרם הנז' זאת אומרת אין עירוב והוצאה ליוהכ"פ ודחי דשאני שעיר המשתלח דהכשרו ביוהכ"פ כך אלא דרפרם ברותא ופירש"י דילמא מיהכ"פ לא שמעינן לשבת דיוה"כ שאני דהכשר מצוותו בכך דומיא דתמידין שקריבין בשבת עכ"ל רש"י וכ' שם התוס' דמה דלא דחי ביומא בזה הך דרפרם משום דרגילות הוא כן דדברי תורה עניים במקומם ועשירים במקום אחר (וכ"כ בירושלמי פ"ג דר"ה) ובתוס' ישנים בזה כ' דבכריתות מיירי רק באיסור תחומין

למ"ד שהוא מה"ת ע"כ דחי שפיר דשאני יוהכ"פ דהכשירו בכך דאטו הכשרו דוקא למרכיבו על כתפו עיי"ש וגם זה דוחק קצת לאוקמי רק למ"ד איסור תחומין מה"ת ואנן לא פסקינן כן. ובס' שיח יצחק על יומא טרח ג"כ ליישב למה לא דחי הש"ס ביומא הך דרפרם מהך טעמא כמו בכריתות ותי' דבע"כ רב ששת שאמר למאי הילכתא שאם הי' חולה מרכיבו על כתפו בע"כ ס"ל דעירוב והוצאה ליוהכ"פ דאל"כ הוו"ל לתרץ בפשיטות למאי הילכתא היינו לאשמעינן דאין איסור הוצאה ביוהכ"פ כדדייק פ"ק דביצה למ"ד אין עירוב והוצאה ליו"ט וכו' א"ו דלרב ששת ס"ל איסור והוצאה ליוהכ"פ כמו בשבת ע"כ תי' דאשמעינן להרכיבו על כתיפו כשהי' השעיר חולה כנז' עיי"ש ועדיין קשין דבריו דלא העלה מאומה לפי"ז ליישב בהא עדיין הקו' במקומה עומדת למה לא דחי הש"ס ביומא דברי רפרם כמו בכריתות למאן דרצה לומר דאין עירוב והוצאה ליוהכ"פ דשפיר אשמעינן עתי אפי' בשבת משום דשאני יוה"כ דמצותה בכך גם לרב ששת שאמר זה:

אולם נ"ל ליישב בעה"י כאשר נקדים מ"ש מרן הב"י באו"ח (סי' שכ"ח) לענין חולה שי"ב סכנה וז"ל כנ"ל שהכל תלוי במחלוקת אם נאמר שבת דחויי' הוא אצל חולה או הותרה שאם נאמר הותרה שוחטין לו וכו' אבל למ"ד דחויי' הוא מאכילין לו הנבילה וא"כ גם בשבת יסבור כן וכו' עכ"ל הב"י לענייננו וכ"כ בכסף משנה (פ"ב מהל' שבת) וע"ז מקשים רבים מגדולי האחרונים ז"ל מש"ס מפורש ביומא (דף מ"ו ע"ב) לרב חסדא לא קשיא שבת דהותרה הוא בצבור סופו נמי דחי טומאה דדחויי' הוא בצבור תחלתו דעיקר כפרה הוא דחי סופו דלאו עיקר כפרה הוא לא דחי עכ"ל הגמ' הרי מזה מפורש להיפך מדברי מרן הב"י שכתב דתלוי בזה אם טומאה דחויי' אז שבת ג"כ דחויי' והרי מפורש דשבת הותרה וטומאה דחויי' ולענ"ד לתרץ דברי מרן בטוב טעם מה עמקו מחשבותיו ונעמו דבריו דהנה נסתפקו גדולי האחרונים ז"ל בענין עשה דוחה ל"ת אם הוי הל"ת הותרה או דחויי' וע"ז כוונו כמה מהם בסגנון א' בסברא נכונה דהיכא שמה"ת ניתנו שניהם יחד וא"א לקיים העשה רק בעבירת הל"ת כגון כלאים בציצית וכן בקרבנות צבור של שבת דא"א לקיימן בלתי העברת הל"ת דשבת וכן כיוצא בדבר תמידי אז בודאי הוי הותרה משא"כ בעדל"ת כשיזדמנו שניהם יחדיו בדרך מקרה אף שא"א אז לקיים שניהם ואמרינן עדל"ת אבל מעיקרא אין להם יחוס וקישור זב"ז רק שנזדמנו יחד ואמרי' עדל"ת אז בודאי לא הוי רק דחויי' עכ"ד ועיי' ישועת יעקב (או"ח סי' של"א) שכ' לפרש כן בדברי הרשב"א בברכות עיי"ש לדרכו ובשארי אחרונים. והנה לפי"ז שפיר מובן דברי הש"ס הנז' ביומא דמחלק דשבת הותרה בצבור היינו כמו דמיירי שם בקרבנות צבור

דשבת דנאמר במועדו אפי' בשבת והרי התורה התירתו מעיקרו כיון דמוכרח להיות המלאכה בשבת בהקרבת הקרבנות ואי אפשר מעיקרא בלתי זה להמצוה כולה ושפיר הוי כדין הותרה ע"כ הותרה גם סופן היינו הזריקה אבל טומאה דדחויי' הוא בצבור דהא לא מוכרח להיות הטומאה בצבור אלא שנזדמנה ואירע כן אף שהוא נדחה מ"מ הוי רק נדחה ולא הותרה זריקתן בסופן עיי"ש ולפי"ז לא קשה ואדרבא מהך ש"ס ראי' לדברי הב"י הנז' דכיון דמחלקי שפיר בש"ס דהך שהותרה מעיקרא במצותו בעבירת הל"ת דא"א זה בלא זה והיינו קרבנות שבת הוי הותרה משא"כ טומאה דהוא במקרה הוי דחויי' כנ"ל ולפי"ז נמצא לענין חולה בשבת דהוא רק בהזדמנות ואינו מוכרח להיות ע"כ תלוי הוא בזה בטומאה שהוא ג"כ רק בהזדמנות אם פסקינן דטומאה דחויי' או הותרה כן הוא ג"כ בחולה בשבת אי טומאה דחויי' אז חולה בשבת ג"כ דחויי' וכן אם הוא הותרה ולפי"ז שפיר כ' מרן הב"י דתלוי זב"ז דלהרמב"ם שפסק דטומאה דחויי' שפיר ס"ל גם בחולה בשבת דדחויי' הוא ולא הותרה ולא קשה מש"ס הנז' דשם מיירי לענין קרבנות צבור דאלו הותרה הם כנז'. שוב הראוני כעין אלו הדברים בס' עטרת חכמים. וכוונתי לדעתו הגדולה בעה"י:

ומעתה יש ליישב הקושיא שהקשו בסוגיין למה לא דחי ביומא הך דרפרם כמו בכריתות שם. דהנה לרב ששת דאשמעי' למאי הילכתא לענין הרכבתו על כתפו כשהי' השעיר חולה הלא יש להקשות לכאו' דא"כ הוי דחויי' דזה אינו מוכרח מעיקרא שיהי' השעיר חולה רק שאירע כך וגם הוי מילתא דלא שכיחא (כמו שאמר רבי אליעזר שם יכול להרכיב עליו אני ואתה עיי"ש בפירש"י) וא"כ זה הוי כמו חולה בשבת דהוי רק דחויי' ובקושי הותרה והיכא דאפשר לעשות בהיתר עבדינן וא"כ הרכבתו לו על כתפו כשהי' חולה דהוא רק דחויי' הי' צ"ל לנשאו פחות פחות מד"א או לנשאו שנים שיהי' שנים שעשאוהו כמו שהקשו האחרונים וכיוצא היכא דאפשר למעט באיסורו ולמה לא הזכיר הש"ס מזה כלל אלא ודאי כיון דגילתה התורה הלימוד עתי אפי' בשבת ע"כ הוי כמו במועדו אפי' בשבת וכמו היכא דלא אפשר מעיקרא בענין אחר כיון כשקדשו עפ"י הראיי' ובאו עדים וחל בע"כ יוהכ"פ בשבת וכעין מ"ש התשב"ץ (ח"א סי' נ"ד) שכ' לפי שהתורה אמרה יעשה אותם האדם וחי בהם ופי' חז"ל ולא שימות בהם א"כ לענין שבת בסכ"ל הרי הוא כחול לכל דבריו והיינו דשבת הותרה לגבי חולה עיי"ש והיינו אף שאינו מוכרח להיות חולה בשבת מ"מ כיון דאירע פעמים רבות כן לא הוי עוד כמקרה הזדמנות רק כמו דבר הנוהג בתמידות פעמים רבות וכן י"ל סברא להיפך כיון דסוף כל סוף אינו מוכרח להיות השעיר המשתלח ויוהכ"פ חל בשבת ע"כ הוי לענין שבת דחויי'

כסברא דלעיל (וכן משמע שם בתשב"ץ ג"כ דצידד ג"כ די"ל דהוי דחויי' אף דגילתה התורה וחי בהם וכו' עיי"ש) והנה לרב ששת י"ל שפיר דס"ל שבת הותרה בכל מקום אף שאינו תמידיי (וכ"כ בס' חי' פרד"ס להגאון ר"ד מייזעלש ז"ל) ודס"ל לרב ששת כמו ר' חסדא דשבת הותרה בצבור ויש להביא ראי' דס"ל לרב ששת כן בכה"ג מהא דאמר רב ששת שם שאם נטמא משלחו נכנס טמא לעזרה ומשלחו פירש"י שהכהן מוסרו לו שם ולכאורה אין זה גזיה"כ ולא דרש שהכהן ימסרנו לו שם וגם אם צריך שימסרנו בעזרה הרי הי' יכול לעמוד הטמא חוץ לאסקופה (כמו טמא שמשלח בהונות ידיו תחת הדוד) והכהן ימסרנו לו שם לחוץ למשלחו ולמה נכנס המשלח טמא לעזרה לעבור בכה"ג. וכן יכול למוסרו ע"י שני שלוחים כמו שהקשו כבר האחרונים א"ו דס"ל לרב ששת כיון דגילתה תורה עתי אפי' בטומאה הוי בזה טומאה הותרה גם בכה"ג אף שאין הטומאה הכרחיי ותמידיי ע"כ אמרינן הותרה וילך הטמא לעזרה לפנים אף שאפשר למעט בחילולו כנז' וכיון דס"ל לרב ששת כן ע"כ אמר דאשמעי' הילכתא למאי לענין הרכבתו על כתפו וס"ל דאיסור הוצאה ליוה"כ כמו בשבת כנז' ול"ש להקשות דידחה ג"כ ביומא דברי רפרם משום דשאני השעיר ביוהכ"פ דהכשרו בכך והוי משמע דס"ל זהו החילוק דרק שעיר המשתלח שהוא תמידי ביוהכ"פ ע"כ הוי הותרה אבל כשחל יוהכ"פ בשבת לא הוי לענין שבת הותרה ובאמת לרב ששת אין לחלק בסברא זו כנ"ל מטמא שנכנס לעזרה וכו' ע"כ ל"ש לומר אליבא דר' ששת שאני שעיר המשתלח דמצותו בכך כנז' דרב ששת ס"ל בע"כ כיון דגילתה תורה עתי אפי' בשבת הוי כמו תמידיי והותרה כמו לענין יוהכ"פ ול"ש לחלק ביניהם וכמו כל קרבנות יוהכ"פ כשחל בשבת הוי הותרה. משא"כ שם בכריתות דלא מיירי כלל אליבא דרב ששת ולא נזכר שם רב ששת כלל ורק אליבא דהדרש עתי אפי' בשבת שפיר דחינן דברי רפרם שאני הכא דהכשרו בכך כנז':

ולפי האמור יתיישב שפיר מה דהקשוני בתחלה מה דאשמעינן במאכילין הקל קל ושפיר קמ"ל בזה כיון דלגבי חולה הותרה הוא וכד' התשב"ץ הנ"ל בפרט למאן דס"ל טומא' הותרה א"כ גם לגבי חולה הותרה וכדברי מרן בב"י וכ"מ כנ"ל ע"כ הי' קס"ד שפיר דלא ידקדקו בשביל איסור חמור או קל וכמו לענין שבת דמחללינן בחולה שי"ב סכנה בגדולי ישראל אין מדקדקי' אף שאפשר לעשותו ע"י נכרי או קטן משום שמא יתרשלו ויבא לידי סכנה ועוד טעמים וה"נ הוי קס"ד שפיר לענין איסורים ג"כ ע"כ אשמעינן רבותא מאכילין אותו הקל קל כשיש לפנינו שני איסורים יש לדקדק דמאכילין אותו הקל הקל:

ובזה יובן בפשיטות דברי הרא"ש (בסוגיין דף פ"ג ביומא) ובתשו' הרא"ש (כלל כ"ה סי' ה') בשם רבינו מאיר מה שדימה הך דשחיטה בשביל חולה כמו שחיטה ביו"ט אף דאפשר ע"י נכרי ונבילה לא הוי רק ל"ת ויו"ט עשה ול"ת מ"מ לא קס"ד לאכול נבילה וע"ז הקשו באחרונים הערות רבות. אמנם באמת עיקר כונתו כנראה רק דזה דמי למה שהתירה התורה מלאכת אוכל נפש ה"נ לשחוט הותרה ביו"ט כן לגבי חולה כיון שהותרה לגבי שבת ע"כ מותר לשחוט ג"כ וזהו י"ל הוא שטח תמצית כונתו:

סימן סח

כבוד הה"ג חו"ב וכו'.

הגיענו במועדו העלים הנדפסים ולאשר עוררני בשניות מד"ס במכתבו וביקש להשיב מידי אם אין לי שום חשש להקשות ולפרק בדבר הזה אמרתי להשיב בקצרה עכ"פ. ע"ד מה שנתעורר לתקן תקנה ועצה לעגונות בנות ישראל. עבור היוצאים למלחמה שיגידו לפני ב' עדים וסופר בזה הלשון אני פב"פ מצוה אתכם שתכתבו ותתנו גט לאשתי פב"פ והעדים יכתבו זאת לזכרון עדות ויהי' מונח בב"ד והי' כאשר יעזור הש"י ותשקוט המלחמה ובאם לא יוכלו לברר אז ח"ו ממיתת הנעדרים ר"ל אז העדים והסופר יכתבו ויחתמו גט לאשת הנעדר ואז מותרת להנשא בתורת ממ"נ או ע"י מיתה או ע"י גט אך במקום חשש זיקת יבום וכו'.

הנה תקנה זו כבר הדפיסו הרבנים הג' וכו' במדינתינו ג"כ וגם הם הניחו מקום לפרק ולהתגדר ואבא רק על דברי כהד"ג עם הגאונים נ"י שהסכימו עמו. תמהני שלא העירו בחשש שיש עפ"י המבואר באה"ע (סי' קכ"א) דצריך להיות שפוי בדעתו בשעת הכתיבה ונתינה וכ' שם (בסעי' ד') דשכ"מ מחמת חלי' שמצוה לכתוב צריך לדקדק בו שיהא שפוי בשעת כתיבה ובשעת נתינה. וידוע כי אותם שנפצעו מחמת הקנה רובה וגם ע"י חרב וחנית במלחמה לפעמים יאריכו ימי חליים כמה ירחים וזמן זמנים טובא ובעת שכבם על ערש דוי מזה ל"ע יגיע כ"פ חום גדול וקור הנקרא אצלם וואונדע"ן פיע"בער ובעת החום גדול מובן ממילא שאינו שפוי בדעתו וגם עוד כמה חלאים ר"ל ממכות החץ עד שנתבלבל דעתם בחליים וכמ"ש הרא"ש מובא בב"י אהע"ז שם דכל חולה פעמים שדעתו מטורפת עליו עיי"ש (אם כי מתרפאים אח"כ בעזרת הבורא רפואות ית"ש) וא"כ אם יכתבו ויתנו הגט גם אחרי המלחמה יש לחוש שהי' אז בעת הכתיבה ונתינה בחליו ואז לא הי' שיפוי בדעתו ואח"כ נתרפא וחי והלך למדה"י וכיוצא וא"כ ל"ש הממ"נ כנז'. ואם נאמר שימתינו זמן מה אחרי המלחמה. מי עלה שמים ומי יוכל לשער עד

כמה יוכל להתארך חולי כזה ממכת המלחמה ופן בעלה הי' מוכה בסוף זמן המלחמה ואח"כ נתארך חליו ולבסוף יתרפא לאחר זמן רב והוא תנשא לאחר על גט זה שלא הי' בעלה שפוי בדעתו בעת הכתיבה ונתינה והנה ע"ד הנתינה אם לא הי' שפוי בדעתו בעת הנתינה כ' בבית שמואל (שם ס"ק ה') די"ל דגם הטור מודה דלא הוי רק מדרבנן וא"כ הי' מקום לומר ספיקא דרבנן לקולא. כי רוב בכה"ג לא מצינו לומר שרוב חולים מחמת החץ לא מתבלבלי'. ז"א דרוב כזה לא נדע ולא הוחזק אצלנו. או לומר שרוב אינם נפצעים כלל זה בודאי לא נוכל לדעת בשעת חירום גדול ומלחמה כזה ע"כ אין לדון בזה רק בתורת ספק. ואף דהוי ספיקא דרבנן במקום דאיתחזק איסורא דא"א. מ"מ י"ל כיון דמתעסקין לסלק החזקה ע"י גט זה שוב איתרע חזקת א"א ואמרי' ס' דרבנן לקולא וכמ"ש בתשו' בית אפרים (חאהע"ז סי' כ"ד) בשם רבו הגאון מו"ה סענדר מסאטנוב ז"ל לתרץ על ק' התוס' על מה שלא חששו לחשש מחובר כ' דבאמת דכשכתבו להגט אף שיש לחוש שכתבו במחובר או פסול אחר ונדאו' מ"מ הוי מתעסקין לסלק החזקה דא"א עיי"ש והארכתי בזה בחיבורי שו"ת מנחה אלעזר (ח"ב סי' ל"א). וגם במקום עיגון כזה י"ל בודאי דהקילו ועיי' מ"ש שם במנח"א לענין מה דאמרו בגיטין (ב' ע"ב) ומשום עגונה הקילו בה רבנן. ויש לומר דהוי ספק ספיקא ספק אם נפצע ואת"ל נפצע שמא לא הי' אז חולה כ"כ שיהי' דייקא אז בשעת הכתיבה ונתינה חולה כ"כ ובס"כ דרבנן גם באיתחזק איסורא כבר העלו האחרונים (בשערי תורה ח"ב כלל מ"א פרט ג' אות י"ב ובס' בית יצחק על ס"ס וקבוע סי' כ"ט וכמובא בדרת"ש סי' ק"י ס"ק של"א) דיש להקל משום דספק א' מגרע החזקה ונשאר ספק א' דרבנן לקולא. וגם י"ל ס"ס באופן כזה ספק מת וא"כ הרי היא מותרת ואת"ל חי הרי יש עוד ספק שמא הי' שפוי בדעתו בשעת הנתינה. אך דס"ס באופן כזה יש עוד חזקת חי כמו שהלך חי מלפנינו וגם חזקת א"א והוי שני חזקות אלימות לאיסור נגד הס"ס להיתרא אם באמת שאין אנו דנין אם חי או מת רק עתה דנין על הגט אם הוא ניתן בזמן שהבעל שפוי בדעתו ולשמא מת לא חיישינן היכא שיש ממ"נ דהיינו כשאנו חוששי' שמא מת ואין גט לאחר מיתה ע"ז שייך הממ"נ דאם מת הרי ג"כ מותרת בלא"ה להנשא לאחר וע"ז הקשנו דשמא הוא נפצע ואינו שפוי בדעתו ולא מת וע"ז ל"ש הממ"נ וכיון שאנו באין לדון רק שמא נפצע ואינו שפוי בדעתו אז שייך ס"ס לומר רק באופן הנז' שמא לא נפצע ואת"ל נפצע שמא הוא שפוי בדעתו בשעת הנתינה כנז':

אך הלא יש לחוש על זמן הכתיבה ג"כ (שיכתבו אחר המלחמה) שבזה מפורש בטור דמדאורייתא בטל הגט אם לא הי' שפוי בדעתו בשעת הכתיבה וכן פסק בש"ג. ואם

יש ספק כגון דלא בדקוהו בחוליו כתב מרן הב"י שם דאפשר יש להקל בדיעבד אם לא בדקו השכ"מ בעת כתיבה ונתינה ועיי"ש בד"מ דחולק עליו וגם בדיעבד פוסל בלא בדקוהו וכן בב"ש שם חולק ג"כ על הב"י והעלה כיון דלדעת הטור בטל הגט מדאו' אם לא הי' שפוי בדעתו משעת כתיבה ע"כ אין להקל גם בדיעבד. ומ"ש הב"ש דבשעת נתינה עכ"פ י"ל מודה הטור דהוי רק מדרבנן. עיי"ש בהגהות הגאון רעק"א ז"ל שחולק עליו וכ' דגם בעת הנתינה צ"ל שפוי בדעתו מדאו' ויהי' המשלח ראוי לעשות אז בכחו הנתינה וא"כ גם בנתינה כשאינו שפוי בדעתו פוסל הטור ג"כ מדאו' בדיעבד עיי"ש וכיון דהוא מדאו' גם אם נדון בכה"ג מקום עיגון ושעת הדחק כדיעבד דמי ועיי' מ"ש בזה בחי' שו"ת מנחת אלעזר (ח"א סי' י"ז) בד"ה אמנם כ"ז בנשתטית וכו' מ"מ הלא גם בדיעבד אוסרים ולא נשאר להתיר רק מטעם ס"ס שכתבנו וזה הוי ס"ס נגד חזקת איסור דא"א וי"ל רק משום שמתעסקין ע"י הגט לסלק החזקת א"א ע"כ איתרע כנ"ל וגם י"ל עפ"י פלוגתת הפני יהושע (בקו"א לכתובות סי' מ"ו) מה שמשיג על חכמי הספרדיים בתשו' שכ' להתיר עגונה במקום ס"ס אף היכא דאיתחזק איסורא והפנ"י חולק עליהם ועיי' בדרת"ש (סי' ק"י ס"ק שנ"א) בשם הדברי חיים (להגאון מהר"י אויערבאך ז"ל) דמ"ש הפוסקים דלא מהני ס"ס נגד חזקת איסור זהו דוקא אם שני הספיקות אינם מענין א' אבל כששני הספיקות הם מענין א' ומזמן א' ושניהם מורים על דבר א' בזה לכ"ע מהני נגד חזקת איסור דזהו אינו כס"ס רק כמו רוב דמהני נגד חזקה עיי"ש וא"כ ה"נ הס"ס דשמא לא נפצע ושמא גם כשנפצע אולי הי' אז שפוי בדעתו (בעת נתינת הגט) זהו ענין א' אם הי' שפוי בדעתו גם בחליו מחמת הפצע וגם דנין על זמן א' היינו בזמן שכתבו ונתנו הגט וס"ס כזה מהני גם נגד חזקת א"א כנז'. ויש לחלק עוד דשם בב"ש מיירי בחולי שכ"מ ע"כ יש להסתפק שמא לא הי' שפוי בדעתו כדרך החולים כ"פ וכנ"ל מהרא"ש. ש. משא"כ כאן שהלך מאתנו בריא אף דשכיח הזיקא שנפצעו הרבה מהם עכ"פ בזה עומד החזקת בריא שהלך למלחמה נגד החזקת א"א לענין זה דמהני ס"ס הנ"ל להתיר. והנה בש"ס גיטין (כ"ח ע"א) המביא גט ממדה"י והניחו זקן או חולה דנותן לה בחזקת שהוא קיים משמע דלא חיישינן שמא ביני לביני הורע מצבו עכ"פ עד שאינו שפוי בדעתו בשעת הנתינה ובע"כ דדנין ואוקמי' אחזקת חי גם במצבו בחליו דכמו שהניחו בחליו שהי' שפוי בדעתו שגם להלאה הוא כן בשעת נתינת הגט. ועיי' בשו"ת שבט סופר (חיו"ד סי' ל') מ"ש בשם דודו הגאון מו"ה שמעון סופר ז"ל מקראקא ליישב דברי אביו הגאון חת"ס ז"ל (בחיו"ד סי' כ"ט) וכ' ג"כ דזהו הרבותא דחזקת חי דנותן לה בחזקת שהוא קיים היינו שפוי בדעתו ולא חיישינן שמא בנתיים הורע מצבו ונטרפה

דעתו כנז' עכ"פ בנידון דידן שהלך מאתנו בריא ולא חולה בודאי יש לדון עליו חזקת חי ובריא. ויצאו דברינו בהיתרא בעה"י. הנלע"ד כתבתי:

ועכ"פ בודאי יזהרו אי"ה אחרי כלות המלחמה טרם כתיבת ונתינת הגט בכלות המלחמה לדרוש ולשאול בבית הפקודות המוכן לזה אם לא נמצא עוד איש כזה מונח בבית החולים של החיל ואם ישיבו שלא נמצא אצלם הגם שיש לחוש שמא הוא מונח בחליו בבית יחיד או בין חיל מדינת השונא מונח שם חולה במדינתם וכשיתנו הגט אז לא הי' שפוי בדעתו כנ"ל אך זהו מיעוטא דמיעוטא דלא שכיח וכולי האי אפשר א"צ לחוש במקום ס"ס כנ"ל אך:

כל מה דאפשר לתקוני ולברורי לשאול בבית הפקודות בודאי צריכין לישאל. אך ראוי לחוש להמתין אחרי המלחמה י"ב חודש וכעין מה דפסקינן (בש"ע אהע"ז סי' י"ז סעי' ל"ד) באבד זכרו ונשתכח שמו דאם נשאת לא תצא וכמו שהביאו זה בספרי התשו' ופוסקים לסניף גדול הגם כי בכאן שאנו חשים רק שהי' חולה אז וגם עתה הוא חולה ומפני זה יש חשש על הגט שנותנים כנז' מ"מ גם זה פשוט שכמעט אינו במציאות שיהי' עוד חולה ומטורף מחמת מכתו עד עבור זמן רב שנה תמימה בעת כתיבת ונתינת הגט כמובן. ע"כ גם לזה מהני הי"ב חודש:

וע"ד גט על תנאי כבר ראיתם וכו' ובודאי לא נחתינן לזה מכמה טעמים וכמו שכתבתם ועיי' במהר"ם שיף בסוף מס' גיטין (בד"ה למען ידעו הדורות להבין ולהורות וכו') שכ' מקור לזה למה שנוהגים כהר"י מפאריש שלא ליתן גט שכ"מ על תנאי כלל רק בהחלט ויש מקור לזה עוד ממלחמת בית דוד כמ"ש התוס' ועיי' בשו"ת מהר"ם לובלין (סי' קכ"ו) ואיך נרהיב עוז בנפשנו לעשות כזה אנן דיתמי דיתמי בדורותינו לתת גט על תנאי והגם כי בכהן כ' הרמ"א בסי' קמ"ה סעי' ט') שיש לגרש בתנאי הנה ב"ה לא בא עוד לפנינו עובדא כזה בכהן. וה' יצילנו ויעזרנו גם להלאה ובכל ענינינו לטובה. וחיים ושוכט"ס ידידוש"ת מוקירם מכבדם,

סימן סט

בסוגיא דהרהינו

הרמב"ם (בפ"ד מהל' חמץ ומצה הלכה ה') ישראל שהרהין חמצו אצל עכו"ם אם אמר לו אם לא הבאתי לך. מעות מכאן ועד יום פלוני קנה חמץ זה מעכשיו ה"ז ברשות עכו"ם ואותו חמץ מותר אחר הפסח והוא שיהי' אותו זמן שקבע לו קודם הפסח עכ"ל והראב"ד השיג וכ' דאפי' לא הגיע זמנו קודם הפסח כיון דאמר מעכשיו אינו עובר עליו עוד

וכן הקשה הרא"ש בפסחים על הרמב"ם וכבר נתלבטו הנו"כ שם הרב המגיד והלח"מ ליישב ד' הרמב"ם שכ' דוקא בהגיע זמנו קודם הפסח וכל הראשונים חלקו על הרמב"ם ג"כ בזה וכ' דהעיקר תלוי רק אם אמר מעכשיו אפי' הזמן אחר פסח. והנה א) צריכין להבין עיקר טעמו של הרמב"ם בגוף ההלכה ומי דחקו כ"כ בגוף הענין להמציא דבר זה (ועיי' בדברי רבינו שו"ת דברי חיים ח"א או"ח סי' י"ז). ב) הנה עמד בתשו' דברי חיים (ח"א או"ח סי' ט"ז) כיון דשם בסוגי' בפסחים (ל' ע"ב) אביי אמר למפרע הוא גובה ורבא אמר מכאן ולהבא הוא גובה ואמר רבא מכאן ולהבא הוא גובה כיון דאלו הוה לי' זוזי הוה מסליק להו בזוזי אשתכח דהשתא קא קני הלא הוו"ל למימר דפליגי בזה אי אמרינן איגלאי מילתא למפרע אי לא כדאמרי' ביבמות (דף ל"ה ע"ב) וא"כ לא הוו"ל לרבא למימר טעמי' כיון דאי הוי לי' זוזי וכו' רק משום דהוא לא ס"ל איגלאי מילתא למפרע ע"כ לא ס"ל למפרע הוא גובה. ג) וגם כיון דמסקינן התם ביבמות הילכתא כר"ל דלא אמרינן תיגלי מילתא למפרע וא"כ קשה לאביי דס"ל למפרע הוא גובה עיי"ש. ד) והנה הר"ן בפסחים בסוגיין הקשה למה דקיי"ל כרוב הפוסקים דא"צ שיגיע זמנו קה"פ ולמה לא אמרינן הואיל ובידו לפדותו הוי כשלו כמו דאמרינן (בפסחים מ"ו ע"ב) מגו דאי בעי מיתשל עלה כדידי' הוי עיי"ש. ה) נקדים עוד בזה מה שהקשו גדולי האחרונים ז"ל מובא בכנה"ג ובמג"א (סי' תמ"ח ס"ק ה') דלכך לא מהני בחמץ שיתנו לנכרי מתנה ע"מ להחזיר (וכן פסק שם המחבר בסעי' ג') משום דשמא לא יחזרנו לו ותלוי בקיום התנאי עכ"פ למפרע יהי' חמץ ביד ישראל עיי"ש והקשו מהך סוגיא דלמפרע הוא גובה אף שיש רשות ביד ישראל לפדותו אעפי"כ כשאמר מעכשיו פסקינן בזה (בסי' תמ"א) כשהרהינו ביד נכרי דמהני ולא עבר כלל:

ונלע"ד בישוב כל הדברים כא' בעה"י. דהנה נחזי אנן ענין איגלאי מילתא למפרע כמו שביארתי כבר בשו"ת מנחת אלעזר (ח"א סי' כ"א) החילוק בין איגלאי מילתא למפרע ובין ענין ברירה בשם ס' ישרש יעקב על יבמות (דף ל"ה) שם ע"ד דאמרי' בעירובין (דף ל"ו) א"ר יוחנן וכבר בא חכם ופירש"י שם דהיינו דכבר נתגלה הדבר שבא חכם אבל זה לא הי' יודע להיכן בא ע"כ גילוי מילתא בעלמא הוא ואין זה סמך על ברירת ספק וכו' וזהו החילוק בין איגלאי מילתא לברירה ועיי"ש במנח"א בסוף ח"ב (בקונטרס שירי מנחה לסי' ר"א) מה שהבאתי שכן מפורש ג"כ בחי' מהר"ם גלאנטי לביצה עיי"ש והנה נחזי אנן כיון דהכי יכול לפדותו בתוך הזמן (כמ"ש הרב המגיד שם בטעמו של הרמב"ם דהואיל ובידו לפדותו הוי כשלו וע"כ הצריך שיהי' זמנו קודם הפסח) אלא שאח"כ אם לא פדאו איגלאי מילתא למפרע דגם מעיקרא הוי ברשותי' דעכו"ם הוי קאי (כדאמרי'

שם בגמ' לסברת אביי דלכך למפרע הוא גובה) וא"כ לא שייך כלל לומר לדמותו לענין איגלאי מילתא למפרע היכא שכבר בא חכם היינו שכבר נתגלה הדבר אלא שמאתנו נעלם ואין אנו יודעים מזה וכאשר יתודע לנו אז הוי איגלאי מילתא למפרע גם בעבורנו משא"כ הכי דאדרבא לא נתגלה הדבר לשום נברא בעולם ועומד עד עתה בספק דהא באמת יוכל לפדותו כנז' רק כשלא פדאו איגלאי מילתא למפרע דברשותי' הוי קאי וא"כ בהחילוק שהבאתי לעיל בין איגלאי מילתא למפרע (עיי"ש במהר"ם גלאנטי) לדין ברירה א"כ הוי זה רק כמו שאר דיני ברירה (ועיי' בשו"ת בית אפרים חאו"ח סי' מ"ה) וכיון דהרמב"ם פסק (בפ"ז ממעשר ובפ"א מתרומות הלכה כ"א) דבשל תורה לא אמרינן הוברר הדבר למפרע וא"כ איך שייך לומר בזה ברירה להקל לענין איסור תורה לאו דבל יראה ובל ימצא דגם כשהגיד מעכשיו מ"מ הברירה בידו לפדותו ורק כשלא פדאו אח"כ נמצא הוברר הדבר למפרע דשל נכרי הי' גם מקודם וא"כ הוא רק מטעם ברירה ע"כ שפיר פסק הרמב"ם לשיטתו דל"ש להקל מטעם ברירה ושפיר פסק דצריך שיהי' אותו זמן שקבע לו קודם הפסח כדי שישאר בהחלט כשלא יפדוהו אז בזמן עוד קודם הפסח אצל הנכרי ולא נצטרך לבא לדיני ברירה כנז'. ועל כן מטעם זה ניחא מ"ש הרמב"ם דצריך שיגיע הזמן קודם פסח רק בנכרי שהלוה את ישראל על חמצו וכו' והסיפא דמתני' ישראל שהלוה את הנכרי על חמצו לא נקט כלל כמו שדקדק הרב המגיד עיי"ש מה שתי' וגם בלח"מ. ולפי דברינו ל"ש למינקט בהלכתו דצריך שיגיע הזמן קודם פסח רק בנכרי שהלוה את ישראל והיינו לחומרא מטעם ברירה דהוי ספק ואזלינן בדאו' לחומרא משא"כ כשהישראל הלוה את הנכרי על חמצו ואמר מעכשיו אף שיש ברירה ביד הנכרי לפדותו וגם כשלא פדאו ל"ש להקל מטעם ברירה דהא לא אמרינן ברירה להקל בדאורייתא ע"כ לאחה"פ אסור בהנאה גם כשלא הגיע זמנו קודם הפסח. ובזה מיושב קו' הא' וגם הב' הנ"ל שעמד בדברי חיים ושפיר אמר רבא רק מטעם דאי הוי לי' זוזי מסלק לי' בזוזי ולא אמר מטעם איגלאי מילתא למפרע כי גם בלא"ה לא אמרינן בזה איגלאי מילתא למפרע דל"ש בכה"ג כלל ובאמת י"ל דס"ל איגלאי מילתא היכא דשייך בענין אחר רק כיון דאלו הוי לי' וכו' ותלוי רק ברצונו וא"כ הוי רק מטעם ברירה ומטעם ברירה לא הותר האיסור דלא יראה כיון דרבא לא ס"ל ברירה דס"ל לרבא בקידושין (מ"ב ע"ב) האחין שחלקו לקוחות הן והוא מטעם דלא אמרינן ברירה. (ועיי' במלא הרועים ערך ברירה אות כ"א):

אמנם גם לדידן דפסקינן כנ"ל (בש"ע סי' תמ"א) דמהני כשהגיד מעכשיו ולא הצריך שיהי' הזמן שקבע לו קודם פסח ואף דהמחבר פסק באה"ע (סי' קל"א סעי' ד' ועיי"ש

בבית שמואל ס"ק ד') בענין ברירה דבדאו' לא מקילין על סמך ברירה והיינו כדעת הרמב"ם וא"כ קשה איך פסק בזה בהל' פסח דמהני לענין לאו דלא יראה כשאמר מעכשיו דהוי ג"כ רק משל הנכרי רק מטעם ברירה הוברר דשל הנכרי הוא בימי הפסח. אך נלע"ד לתרץ עפימש"כ שם בתשו' מנח"א (סי' הנ"ל) דתלוי בפלוגתת הראשונים ז"ל (ומובא ביו"ד סי' פ"א סעי' ב') לענין הגבינות מבהמות שנמצאו טריפות אי אמרינן בזו הרגע יצאה מרוב ונטרפה ועד עתה הי' בכלל רוב והסברנו ויישבנו בזה פלוגתת ר"י ור"ל בהחולץ למעוברת באיגלאי מילתא למפרע ולענין התראת ספק עיי"ש ולפי"ז שפיר י"ל כיון דיש לו חזקת כשרות ולד' הפנ"י חזקת כשרות הוא מטעם רוב כנודע ע"כ אמרינן שבודאי לא יפדנו בתוך הפסח כדי שלא יעבור על ב"י ובל ימצא וממילא הוי מטעם זה איגלאי מילתא למפרע והוי שפיר ענין איגלאי מילתא למפרע דאמרינן גם למאן דלא ס"ל ברירה גם כשהגיע זמן הפרעון. אחר הפסח כיון דמטעם חזקת כשרות לא יפדנו כנז' ולא דמי למאי דס"ל לר"ל בהחולץ למעוברת דלא אמרינן תיגלי מילתא למפרע והילכתא כותי' דשם הטעם כמ"ש הנמ"י שם ביבמות משום שמא עכשיו נעשה סנדל ואז בעת החליצה הי' בן קיימא וכמו שביארנו שם במנח"א כיון דמה דהפילה הוא נגד הרוב נשים ולד מעליא ילדן ע"כ אמרי' שמא עכשיו נעשה סנדל ובתחלה הי' בן קיימא ובעת החליצה הי' בכלל הרוב בני קיימא וזהו סברת הנמ"י וממילא ל"ש בזה כלל הוברר ונראה למפרע משא"כ הכא דחזקת כשרות שלו הוא בלי שינוי ולא נולד ריעותא לעומת הרוב דחזקת כשרות ע"כ בודאי לא יפדנו כדי שלא יעבור כנז' ובכה"ג אמרי' איגלאי מילתא למפרע כנז' ולפי"ז מיושב ג"כ קו' ג' (הנ"ל) מה שהקשה בדברי חיים על אביי דס"ל למפרע הוא גובה ממה דפסקינן כר"ל בהחולץ למעוברת דלא אמרינן תגלי מילתא למפרע כנז' וזה יתיישב שפיר כיון דמה דפסקינן שם כר"ל הוא משום דנימוקו עמו כנז' מהנמ"י שמא אח"כ נעשה סנדל ובשעת החליצה הי' בן קיימא בשא"כ במק"א ובמה דמיירי אביי שאמר למפרע הוא גובה היכא דל"ש הך סברא ל"ש מה דאמר ר"ל ביבמות לענין חליצה ללמוד משם למק"א כנז' ובזה מיושב גם קו' הד' שהצענו קו' הר"ן למה לא אמרינן הואיל ובידו לפדותו כמו בחלה שיוכל ישאל עליו כנז' וע"כ נאסר כשהגיע זמנו אחר הפסח. ולפי"ז ל"ק דהתם גבי חלה אין איסור לישאל דהא מיירי התם קודם שיתחמץ ע"כ אמרי' אז לר"א הואיל ואי בעי מיתשל וכו' וממילא שייך בל יראה מטעם זה משא"כ כאן אם יפדה החמץ שהוא ביד הנכרי יעבור על ב"י וע"ז שייך חזקת כשרות שלא יעשה כן וממילא לא שייך הואיל וכו' כמ"ש התוס' בפסחים (דף מ"ו ע"ב) דכשנתחמץ לא יפדנו שום בנ"א ע"כ ל"ש הואיל וא"ש ונכון ובזה יש ליישב שפיר גם

קו' הה' הנ"ל שהוא על הרדב"ז (מובא במג"א כנ"ל) מ"ש דחיישינן שמא לא יחזיר לו הנכרי המתנה ע"מ להחזיר ויהי' של הישראל למפרע והקשו מסוגיין דהרהינו דשמא יפדנו הישראל זה ל"ק דהא:

הישראל בחזקת כשרות ולא יעשה זאת לפדותו כדי שלא יעבור על ב"י וב"י כנז' משא"כ הנכרי שהישראל נותן לו החמץ במתנה ע"מ להחזיר בודאי שייך שמא לא יחזיר לו ויהי' של הישראל למפרע ושפיר כ' הרדב"ז ונכון הכל בעה"י:

אולם לכאורה קשה על הרמב"ם דוכי לא ס"ל להרמב"ם חזקת כשרות דבר ישראל וא"כ איך נחוש שמא יפדנו בתוך הפסח הלא הוא נגד חזקת כשרות דהרי יעבור עי"ז על ב"י ובל ימצא כנז' ועדיין קשה למה הצריך שיגיע זמנו קודם הפסח דוקא. אך יש לתרץ דהנה נודע מ"ש בשערי תורה (ח"ב כלל ה' פרט ד') אי אזלינן בתר חזקת כשרות היכי דאיכא חימוד ממון ועיי"ש מה שביאר בזה דפליגי רבוואתה הראשונים והפוסקים בזה. ומעתה י"ל גם בזה שרוצה אדם בקב שלו וכשהגיע זמנו בתוך הפסח או יום האחרון מיומי דפסחא וכשלא יפדנו בתוך ימי הפסח יהי' נשאר מוחלט אצל:

הנכרי ע"כ יש לחוש שיפדנו בתוך ימי הפסח וכיון דאיכא חימוד ממון בפרט דבר שהוא שלו ס"ל להרמב"ם דל"ש חזקת כשרות וע"כ י"ל דיפדנו בתוך ימי הפסח. ולכאורה י"ל דאי יפדנו בתוך ימי הפסח יעבור על ב"י ובל ימצא ויהי' חמץ שעבר עליו הפסח דאסיר בהנאה וממילא ל"ש חימוד ממון ושלחוש עי"ז שיפדנו דהא כשיפדנו יפיסד כל ממונו ושויו שיהי' נאסר מחמת חמץ שעבר עליו הפסח (ועיי' כעין סברא כזו בשו"ת הרים מגור זצ"ל חאו"ח סי' ז' עיי"ש לדרכו) וכשתאמר כזה שוב יש לו חזקת כשרות דהא ל"ש הפסד ממון דאדרבא כשיפדנו יפסיד כולו כנז' אך באמת הא גופא הא בהא תליא דאם יש לו חזקת כשרות אז י"ל לא יחוש להפסד ממון כיון דאם יפדנו בתוך הפסח יעבור על ב"י ויאסר החמץ כולו ויפסיד יותר אבל אם אין לו חזקת כשרות מה פסידא הי' לו דהא יוכלו לאוכלו גם כשיעבור עליו וגם בחמץ הזה לאחר הפסח כיון דאינו כשר הרי לא יזהר גם בזה ולא יפסיד דהרי יוכל לאוכלו (ואף כשתאמר שיפסיד בזה מלאחרים שידעו מזה לא יקנוה כיון שהוא חמץ שעבר עליו הפסח מ"מ הרי לעצמו ולצרכו כיון דמיירי דרוצה לפדותו ג"כ מטעם רוצה אדם בקב שלו וכיון דאם אין לו חזקת כשרות אז יאכלנו גם כשיעבור עליו בב"י ולאחר הפסח ג"כ. וא"כ לא מפסיד בזה וא"כ שוב י"ל דהוי הפסד ממון כשלא יפדנו באופן כשימתין עד אחר הפסח לא יהי' שהות לפדותו ושוב בכה"ג ל"ש חזקת כשרות כיון דיהי' הפסד ממון כנז' וא"כ דע"ז גופי' אנו דנין אם יש לו חזקת כשרות משום הפסד ממון וא"כ אם נאמר דל"ש בכה"ג חזקת כשרות א"כ

לא יפסיד גם אם יאסר מחמת חמץ שעה"פ הרי יאכלנו כשנחזיקו שאינו כשר. ועכ"פ הספק מתהפך ע"כ שפיר פסק הרמב"ם דצריך שיגיע זמנו קודם הפסח. משא"כ הב"י י"ל כמ"ש בהע"ת שם בשם הרמב"ן ועוד פוסקים דגם במקום פסידא שייך חזקת כשרות ע"כ שפיר פסק (בסי' תמ"א) בזה דנכרי שהלוה את ישראל על חמצו אחר הפסח מותר בהנאה ולא כ' כלל דצריך שיגיע זמנו קודם הפסח משום דאין לחוש שיפדנו דהא יעבור עליו מיד וגם במקום פסידא שייך חזקת כשרות וא"ש ונכון בעה"י:

והנה בזה שכתבנו דמיירי בזה בענין ברירה א"כ יש להקשות הא מיירי במתני' בסוגיין בלאחר הפסח אי מותר בהנאה והא לאחר הפסח חמץ שעבר עליו הפסח פסקינן דאסור רק מדרבנן ובדרבנן אמרינן יש ברירה גם לדעת הרמב"ם וא"כ למה הצריך הרמב"ם שיגיע זמנו קודם הפסח אך באמת הגם דמתני' דהרהינו י"ל דאתיא אליבא דר' יהודא דס"ל (בדף כ"ח ע"א) חמץ לאחר זמנו ג"כ אסור מדאורייתא ולא כר"ש דס"ל דלאחר זמנו מותר מה"ת אך הרמב"ם דס"ל (בפ"א מהל' חמץ ומצה הלכה ד') כר"ש עדיין יוקשה לפי דברינו לשיטתו כיון דהוא רק דרבנן לאחר הפסח ובדרבנן יש ברירה כנז'. אולם כיון דטעמו של הרמב"ם דבדרבנן יש ברירה משום דהוא ספק דרבנן לקולא. והנה בנתגלגל מדאו' לדרבנן קיי"ל דאזלינן בספיקו לחומרא גם כשהוא עתה מדרבנן כמ"ש בד"מ (יו"ד סי' נ"ז) לענין ספק דרוסה שנתערבה עיי"ש וכנודע כלל זה באחרונים ע"כ שפיר אף דהוי עתה רק מדרבנן לאחר הפסח מ"מ כיון דבא לו זה מחמת עיקר איסורו בפסח שהוא מדאו' י"ל דגם הרמב"ם מודה דהוי בכה"ג לחומרא:

איברא בגוף הדבר אי שייך בזה דין ברירה כמו שכתבנו לדעת הרמב"ם הלא לכאורה זה נסתר ממ"ש רש"י בגיטין (כ"ה ע"ב) בד"ה ולכי מיית הוי גיטא דהיכא דאמר מעכשיו ל"ש דין ברירה עיי"ש ולפי"ז לא שייך כאן שאמר מעכשיו ענין ברירה כלל. אך בחי' חתם סופר על פסחים (שנדפס בירושלים) בד"ה נכרי שהלווה את ישראל על חמצו כתב שהרמב"ם לא ס"ל כרש"י בזה ולשיטת הרמב"ם שייך דיני ברירה גם מעכשיו עיי"ש ולפי"ז נכונים דברינו לד' הרמב"ם. אך יוקשה קצת לד' הרמב"ם דהוא הוא פסק דמהני תנאי מעכשיו בדיני מכר וקנין וא"כ אם לא מהני מעכשיו הי' צ"ל קולא לנתבע היינו מטעם ברירה נוקמי' בחזקת ממון של הנתבע אך זה ל"ק די"ל דלא החמיר הרמב"ם בדיני ממונות כלל בענין ברירה רק באיסורא וכן הכי באיסורא דחמץ פסק מטעם זה דצריך להיות הגיע הזמן מקודם. אך עדיין קשה דהא הרמב"ם פסק (בהל' אישות פ"ו הל' ט"ז ובהל' גירושין פ"ח הל' א') דתנאי בגט כשאמר מעכשיו מהני גם למפרע וא"כ הרי דבמעכשיו ל"ש דין ברירה אולם יש לתרץ זה דהטעם דמהני בגט מעכשיו כיון דהי' נכתב

לכריתות ברור רק הנתינה הוא על תנאי משא"כ כשנכתב התנאי קודם התורף באמת פסק הרמב"ם (בהל' גירושין פ"ח הלכה ד') דלא מהני והוי ספק גירושין ועיי"ש בהרב המגיד דהטעם של הרמב"ם משום ברירה וכד' הירושלמי וברירה הוא ספק לחומרא ע"כ כ' דהיא ספק מגורשת אף כשכתב על מנת ועל מנת כמעכשיו דמי ומזה דהיכא שאינו כמו התם שנכתב מקודם הגט בבירור גמור בלי שום תנאי וברירה אז הוי חומרת ברירה ובאמת לא מהני היכא שנכתב התנאי קודם התורף כנז' (ועיי' בחי' הרי"ם מגור ז"ל על גיטין דף כ"ה בד"ה מש"ס פריך מהא דמהו באותן הימים וכו') נמצא היכא שאין דבר הכורת בבירור מקודם אז ס"ל להרמב"ם דיש דין ברירה (גם בעל מנת דהוי כמעכשיו כנז') ולפי"ז בחמץ שהרהינו גם במעכשיו מ"מ כיון דזמנו דיכול לפדותו בתוך הפסח או לאחר כן א"כ הוי דין ברירה שפיר כיון דלא הי' מקודם תנאי הכורת בבירור בלתי תנאי הברירה ע"כ שפיר פסק דצריך שיגיע זמנו קודם הפסח וא"ש בעה"י:

סימן ע

נסתפקתי. יש לחקור באם א' נתן לחבירו אתרוג בנתינה בע"כ אם חבירו יצא י"ח בו ביו"ט א'. ולכאו' הנה יש להביא ראי' מש"ס חולין (דף קל"ב ע"ב וכתובות דף פ"ו) דאומרים לו עשה סוכה עשה לולב ואינו עושה מכין אותו עד שתצא נפשו ולכאורה הרי התכלית והמטרה אינו להכותו ולהמיתו דהא מ"ע לא ניתנה לעונש ב"ד רק לכופו שיקיים המצוה וזהו התכלית. א"כ בשלמא לכופו לישב בסוכה בע"כ היינו לאכול בה שיעור הראוי לחיוב סוכה וכיוצא זהו כמעט אי אפשר כי אם נתחב לתוך פיו הרי אינו כדרך הנאתו וכהנה ישיבת סוכה בכפיי' ה"ז כמצטער ופטור מן הסוכה ע"כ מכין אותו שירצה מעצמו לקיים מצות סוכה ברצונו וכדרך הנאתו משא"כ בלולב למה לא תנינן שנותן לולב וד' מינים לתוך ידו בחזקה ולא שיכו אותו אלא ודאי דבנתינה בע"כ כה"ג לא שמה נתינה ולא יצא א"כ מה אהני אם נותן לו בחזקה כנז' אך ז"א דבאמת קשיא דהא כ"פ כשיש לו אתרוג שקנהו כבר ועתה ממאן ליקח אותו הא יכולין ליתן לתוך ידו בע"כ ושלו היא מעיקרא. אלא ודאי כיון דאינו רוצה לצאת י"ח אינו יוצא בע"כ בנתינה לתוך ידו עד שנכוף רצונו ע"י ההכאה שנטה לבבו למצות ה' וגם למ"ד מצות אין צריכות כונה מ"מ כשמכוין בפירוש שלא לצאת בודאי לא יצא כמ"ש התוס' בסוכה (דף ל"ט) וכן בשארי הראשונים והכא אנו רואין בזה שממאן לעשות המצוה א"כ בודאי לא יצא לכ"ע אלא ודאי רק כשנכוף רצונו לומר רוצה אני והיינו כמו בקרבן דאז עדיף מנתינה בע"כ שנותנין לתוך ידו כנ"ל ואין מזה ראי' למה שנסתפקנו. והנה בתוס' ב"ב (מ"ח ע"א) בד"ה

אלמא מהא דתניא וכו' ותי' ר"י דכל דבר שהוא מחוייב לעשות הוי כמו מכר דתלוייי וזבין זביני זבינא עיי"ש וכן ה"נ הוא מחוייב במ"ע דאתרוג ע"כ י"ל הוי הכפיי' כרצון. וגם ראי' ממ"ש התוס' בגיטין (ע"ה ע"א) ד"ה מכלל דבעלמא נתינה בע"כ וכו' שתי' דאם הי' בפניו יעשוהו ב"ד לקבלם בע"כ עיי"ש ולכאורה קשה דאם בעלמא נתינה בע"כ לא הוי נתינה א"כ סוף כל סוף מה אהני שיעשוהו ב"ד עכ"פ יהי' בע"כ דעישוי הב"ד והוי נתינה בע"כ אלא ודאי דכשהב"ד יעשוהו לא הוי כנתינה בע"כ והוי כמו ברצון. וכמ"ש הרשב"א (בחי' גיטין שם) בפירוש שאם לא נטמן היו כופין אותו עד שיאמר רוצה אני כיון, שיש עליו מן הדין לקבלם עכ"ל:

וגם י"ל כיון דהוא ס"ס לקולא דבהא גופא הוא פלוגתא אם נתינה בע"כ הוי נתינה אי הילכתא כלישנא קמא דרבא או כבתרא (בגיטין ע"ה ע"א) ועיי' בהרשב"א והר"ן והרא"ש שם. והנה אי הוי מדאורייתא נתינה בע"כ לא שמה נתינה או רק חומרא דרבנן עיי' ברמב"ם (פ"ח מהל' גירושין הל' כ"א) שכ' כשנתנה בע"כ המאתים זוז והוא אינו רוצה לקבל ה"ז גט פסול עד שתתן מדעתו ועיי' בר"ן (שם) שכ' שלפימ"ש הרמב"ם כלל לחיבורו דהיכא שכ' דהגט פסול אין פסולו אלא מדרבנן ועיי' בטוש"ע אהע"ז (סי' קמ"א סעי' ד') ובט"ז שם שכ' דלא הוי פסולו רק מדרבנן עיי"ש. והנה אין לומר דע"כ כ' הרמב"ם בלשונו גט פסול דהיינו מדבריהם כנ"ל משום דהוא ספק אי הילכתא כלישנא קמא או כבתרא והוי ס' דאו' שהוא לחומרא רק מדבריהם לשיטת הרמב"ם ע"כ כ' הרמב"ם דהוא פסול היינו מדבריהם משום דס' דאו' הוי רק מדרבנן לחומרא לשיטתו. ז"א דהא בגט הוי ספק דאורייתא במקום דאיתחזק איסורא דא"א וגם הרמב"ם מודה דספיקא דאו' לחומרא מה"ת בכה"ג וכיון שכ' הגט פסול דכונתו רק מדבריהם בע"כ הוא כד' הר"ן דכ' לחומרא משום חומר ערוה משמע דבמקום אחר כגון במ"ע או בלאו בעלמא אז לא מחמרינן בנתינה בע"כ והוי נתינה וא"כ בנידון דידן באתרוג יש לומר דהוי נתינה אך גם להפוסקים דס"ל דהוי מדאו' מ"מ הוי בזה מטעם ספק הילכתא כנז' ועיי' בחי' חת"ס על גיטין (שם) דעדיין הדבר עומד בספיקא דהילכתא אם נתינה בע"כ שמה נתינה עד יבא המורה לצדקה עיי"ש. וגם עפי"ד המהר"י בי רב ז"ל רבו של הב"י שהביא בשמו (באהע"ז סי' קמ"ג) דלמ"ד נתינה בע"כ הוי נתינה אפי' שלא קיבל אין חשש בזה שאין חיוב על הנותן אלא ליתן ולמ"ד נתינה בע"כ לא שמה נתינה לא מהני אבל אם כפוהו וקיבל אז מהני לכ"ע אפי' למ"ד נתינה בע"כ לא שמה נתינה והביא שם בב"י מדברי המהר"ם אלשקר ז"ל שחולק עליו עיי"ש ועיי' בדברינו במנח"א ח"ב (סי' ס"ט אות ב:) מה שכתבנו ע"ד מהר"י בי רב אלו] עכ"פ הוי לנידון דידן ס"ס ספק הלכה כמ"ד

נתינה בע"כ שמה נתינה ואת"ל כמ"ד לא הוי נתינה הוי ספק דילמא הלכה כמהר"י בי רב דבכה"ג כשכפוהו ונתנו בידו האתרוג וקיבלו בע"כ בידו אז הוי נתינה לכ"ע גם למ"ד נתינה בע"כ לא הוי נתינה וא"כ הוי ס"ס להתיר דגם כששב מזדונו אח"כ באותו יום (א' דסוכות) וניחם על מה שלא רצה מקודם ליטול האתרוג ברצונו כשכפוהו ליטול ונתנו בידו אתרוג של אחר במתנה אז א"צ ליטלו עוד הפעם ברצונו שיצא אז מטעם ס"ס כנז' אך יש לעורר בזה מטעם ס"ס במצוה דאפי' כמה ספיקות יש עכ"ז צריך לצאת בודאי בבירור כמ"ש בשו"ת מוצל מאש למהר"י אלפאנדרי ז"ל (סי' י"ג) ועיי"ש במפתחות והערות הג' מפאקש ז"ל בענין ס"ס במקום חזקת חיוב דהמ"ע דהוא כמו ס"ס במקום חזקת איסור דצריכין להחמיר ועיי' בשערי תורה (ח"ב כלל א' פ"ד) מ"ש בזה ובישיע"ק ובשארי אחרונים וא"כ לדידן ג"כ יש ס"ס במקום חזקת חיוב דמ"ע ואכ"מ להאריך:

ועוד י"ל עפי"ד הפר"ח בספרו מים חיים (תשו' ה' לענין אם נתן בע"כ לכהן בפדיון הבן או שאר מתנות כהונה ואינו רוצה לקבל אם יצא בזה עיי"ש מה שהעלה דשכבר נתנו לכהן ולא רצה לקבל דיצא בזה י"ח נתינה. אולם שאני התם דלענין ונתן לכהן י"ל דקיים בזה וכמ"ש שם הפר"ח אבל הכא דצריך לקיים ולקחתם לכם שיהי' לכם וכבר כ' הרשב"א (שם בגיטין) דגם למ"ד נתינה בע"כ שמה נתינה ה"מ לגבי הנותן שנפטר בנתינתו אבל לא שתהא נתינה לגבי המקבל וכיון שצריכין שיהי' האתרוג של המקבל שא"כ לא נחשב בזה נתינה בע"כ גם למ"ד נתינה בע"כ שמה נתינה וגם לפימש"כ הטור (חו"מ סי' ר"ה) בשם בעל העיטור דאנסוהו לקנות לא מהני גם בתלויי' וזבין ע"כ בודאי לא מהני בזה הנתינה בכפיי' שיהי' נחשב שלו:

אך לכאורה י"ל דבאופן כשנותנו לו במתנה ע"מ להחזיר ואולי בכה"ג ל"צ שיהי' ברצון של המקבל וגם אם קיבלו בכפיי' מהני כיון דא"צ להיות שלו רק על זמן עד שיחזירו דהוא רק במתנה ע"מ להחזיר, אך ז"א דמנא לן חילוק זה דאף שצריך להחזירו מ"מ עד שיחזירו צ"ל המתנה במתנה גמורה וא"כ כיון דלא מיקרי נתינה לגבי המקבל כנ"ל הרי אינו שלו ולא מיקרי לכם. וגם י"ל כיון דקיי"ל דמתנה ע"מ להחזירו כשלא החזירו לא יצא המקבל וגם קיי"ל (באו"ח סי' תרנ"ח) עפי"ד העיטור והרשב"ם והרא"ש דאפי' נתן אתרוג לחבירו סתם ביו"ט א' וכן באתרוג של הקהל הוי כאלו התנו באופן היותר מועיל עפ"י התוה"ק לצאת י"ח היינו שנתן חלקו כ"א במתנה למי שירצה לצאת בו כמ"ש שם הרמ"א לענין אתרוג של הקהל וזה תינח בסתם בנ"א בחזקת כשרות שנוטלים אתרוג לצאת משא"כ בכה"ג באיש כזה שמורד בזדון ואינו רוצה לצאת עד שיצטרכו ליסרו בשוטים ולכפותו וא"כ אינו בסתם בנ"א בחזקת כשרות דהרי אדרבא דעתו עתה להיפך

וא"כ יוכל להיות כשיתנו לו ע"מ להחזיר שיהי' דעתו אז שלא להחזירו כדי שלא יצא וא"כ מה אהני במה שנתנו לו ע"מ להחזיר:

אמנם י"ל בזה כיון דצריכין באתרוג שיהי' לכם להנאתכם כדאמרי' בסוכה (דף ל"ה ע"א) אתרוג של ערלה פסול מ"ט וכו' ח"א לפי שאין בה היתר אכילה פירש"י ורחמנא אמר לכם הראוי לכם בכל דרכי הנאתו עכ"ל [ועיי"ש בס' יד דוד (להג"מ דוד זינצהיים ז"ל) מה שהסביר ענין לכם באתרוג דצ"ל להנאתו וחילק בין לך דחמץ וכו'] וח"א לפי שאין בה דין ממון ובתוס' שם ד"ה לפי שאין בו היתר אכילה הקשו דלעיל בשם בסוכה (דף ל"א ע"ב) בלולב של אשירה ושל עיר הנדחת ל"ל טעמא דכתותי מיכתת שעורא תיפוק לי' דאין בו דין ממון דגם למ"ד דבאתרוג ל"צ דין ממון אבל בלולב שאינו ראוי לאכילה כתיב לכם דידי' לענין ממון ותי' דטעמא דכתותי מיכתת שיעורא צריך לענין יו"ט שני, ועיי"ש בכפ"ת. והנה באמת הבעל המאור וריא"ז פסקו דאתרוג של ערלה רק ביו"ט ראשון פסול והרמב"ן הקשה דהא פסול גם ביו"ט ב' משום דכתותי מיכתת שיעורא ועיי' בס' ערוך לנר בסוכה שם מה שיישב שי' הבעל המאור וריא"ז דס"ל כיון שאין מצותה בשריפה אף שדינו לשריפה מ"מ לא דמי לאשרה ועיר הנדחת דמצותו בשריפה ע"כ ל"ש כתותי מיכתת שיעורא וכן גבי תרומה טמאה אף שמצותו בשריפה מ"מ כיון דנהנה בשעת שריפתו ע"כ ל"ש זה עיי"ש. והנה הכפ"ת הקשה למ"ד לפי שאין בו דין ממון הא יכול ליהנות שלא כדרך הנאתן ועיי' בערוך לנר מה שתי' דמיירי דהנאה שלא כדרך הנאתן אין בה ש"פ עיי"ש אך יש להקשות לענ"ד דהא למה לא נאמר לד' הרז"ה והריא"ז שיוכל לצאת בו י"ח מצוה:

גם ביו"ט א' ומצות לאו ליהנות ניתנו (וכתותי מיכתת שיעורא ל"ש בזה כתי' הערוך לנר כנ"ל) וממילא יש לו דין ממון לגבי זה דהא אדם משלם בעד לקיחה למצוה שיצא י"ח הרבה ממון (ועיי' שו"ת מהר"ם מינץ הראשון (סי' קי"ג) ושו"ת חכ"צ (סי' ק"כ) לענין מי שגנב אתרוג מחבירו והי' מובחר למצוה כמה דמים צריך לשלם) אולם יש לתרץ אם נאמר שיצא א"כ נהנה מהערלה כעין דאמרי' בנדרים (ל"ז ע"א) בשכר פיסוק טעמים וכיוצא שמקבלי' שכר דאסור למודר הנאה ועיי' טורי אבן ר"ה (כ"ח ע"א) לענין מללה"נ כשמלמדו תורה (ובדברינו לעיל סי' מ"א אות ה') וא"כ כשיש לו דין ממון ששוה לו מה שהוא יוצא י"ח הרי הוי נהנה והוי מצוה הבאה בעבירה ולא יצא המצוה ושוב לא הוי לו דין ממון כיון דלא יצא והוי כעין היתר כרוך בצד האיסור ומתהפך כעין שכ' התוס' (בפסחים כ"ו ע"ב ובב"מ דף ל' ע"א) לענין עלה עלי' זכר בפרה אדומה וכמו שהארכנו בזה בכמה סוגיות בעה"י בחיבורנו:

והנה במנח"א (בחלק זה סי' מ"א) כתבנו בענין מללה"נ בשופר של עולה וכו' דלמ"ד מצות ליהנות ניתנו כ' הרשב"א (ביבמות ק"ג) ובריטב"א (ר"ה כ"ח) וכן בכל גדולי אחרונים שהוא מטעם מה"ב כדי שלא יעבור על העבירה דכשלא יצא המצוה נמצא דלא נהנה ולא עבר העבירה אך כיון דלא נהנה לא עבר העבירה ולא הוי מה"ב אך לפי"ז הוי כתרתי דסתרי אהדדי דנאמר דנהנה וגם לא יצא תרתי לחומרא והוי ההנאה כעין הנאה הבאה לאדם בע"כ (בפסחים כ"ה ע"ב) עיי"ש:

י"ל דכ"ז הוא בשופר דלא כתיב לכם א"כ יש לדון לענין הנאה בע"כ אמנם לענין אתרוג דבעינן בכל דרכי הנאתו כנ"ל מלשון רש"י ז"ל א"כ ל"ש כלל הנאה או נתינה בע"כ ע"כ י"ל דאיפשטא בעיין שהתחלנו באמרינו דכיון דצריך לכם לכל הנאתכם ע"כ ל"ש לדון כלל מענין הנאה בע"כ וכשכופין אותו נגד רצונו בקבלת האתרוג לא מיקרי לכם ולא יצא י"ח והבן:

סימן עא

כבוד ידידי הה"ג וכו'. הגיענו יקרתו ואם כי אין דרכי להשיב כעת כלל בפרט בימים האלו ימי אלול ובידי אין מעש ועל זאת לבי יפחד רק לרחמי שמים כפי פרושות בכלל כ"י. עכ"ז לאשר הוא לאפרושי מאיסורא ואשר הפרוץ מרובה בזה בעוה"ר בדורותינו ועיי' בשו"ת מרן דברי חיים (ח"א חיו"ד סי' ז') וז"ל ובעוה"ר עי"ז יצאו כמעט מן הדת כמה קהלות בארץ לועז (וכונתו הי' לארץ אשכנז ובעהמען ומעהרן וכהנה כמו שידענו ומקובלנו) ע"י השו"ב הקלים ואכלו ונתפטמו בטריפות וגברו עליהם דיעות זרות עד שפקרו ונאבדו מתוך קהל הקודש עכל"ה ע"כ בודאי ראוי לחוש בזה להשיב גם בימי הרצון האלו. והנה תוכן שאלתו ע"ד שו"ב בגלילתו ששחט בסכין פגום ואמר ברי לי שלא נגעתי וכאשר הוכיח אותו על פניו מדוע ככה עשה גם לפי דבריו של השו"ב אסור זה לכתחלה וגם כמובא בדרת"ש (סי' ו' ס"ק כ"ג) יש דיעות דבזמנינו לאסור גם בדיעבד ומאז אינו מראה סכינו לפניו וגם מעשיו מקולקלים וכו' ולאשר העיז פניו נגד כת"ה ע"כ מסלק א"ע מדינו ואמר להיישוב שהוא שמה שו"ב שיושיבו ב"ד על ככה מרבנים הסמוכים או שילכו לב"ד קבוע הסמוך והשו"ב רוצה דוקא רק לדון בזבל"א וזבל"א ושהוא יביא לו דיין ממקום רחוק והקהל מסכימים לזה אך באופן שרוב ההוצאות שיעלה יותר באשר הוא שיבא הדיין ממקום רחוק זה ישלם השו"ב כי המה כפר קטן ולא יוכלו להוציא הוצאות כ"כ וכו'. והנה מלבד הטעמים שכ' כת"ה בהשכל ודעת עוד נלע"ד כי הדין עם הקהל בזה כי באמת אם בני הכפר קים להו כד' הגאון

מהרש"ק ז"ל בשו"ת טוטו"ד קמא (כמובא בדרת"ש סי' א' ס"ק רי"א בד"ה והנה בשו"ת טוטו"ד) כשאינם רוצים לאכול משחיטת השו"ב שהוא מוחזק אצלם לקל בדעתו וגם כאשר שמעו ממורם הרב מרא דאתרא שראה אצלו עניני חשש כנ"ל מי ימחה בידם ואין מאכילין לאדם דבר האסור לו עיי"ש אם כי נמצאו חולקים עליו מ"מ יוכלו לומר קים לי כהגאון טוטו"ד ז"ל ואם יתבע אותם השו"ב שהם מקפחים פרנסתו עי"ז א"כ הוא התובע והקהל נתבעים ובנ"י ישראל יוצאים ביד רמ"א (בחו"מ סי' י"ד) בשם מהרי"ק דהתובע צריך לילך אחר הנתבע אעפ"י שבעיר התובע הב"ד גדול יותר וכיון שהשו"ב הוא תובע כנז' ואם הרב מרא דאתרא אינו רוצה לדון בי' א"כ פשיטא כשבני הקהלה רוצים לדון בב"ד הסמוך לעירם בודאי דהדין עמהם. וה"ז עדיף ממ"ש גדולי האחרונים לענין שידוכין דמי שרוצה לנתק השידוך מיקרי הנתבע וחבירו התובע ועיי' בשו"ת צבי תפארת לאאמו"ר זי"ע (בסי' י"ד) שהאריך בזה וכ' דגם אם במקומו של הנתבע אין ב"ד קבוע כגון שהוא בכפר (כמו שהוא בנידון דידן) מ"מ אין יכול התובע להוציאו למקום רחוק ולא נאמר כיון שבלא"ה מוציאו ממקומו ילכו למרחק או למקומו של התובע. ז"א רק ידונו בב"ד הסמוך של הנתבע. והך דידן עדיף כיון דגם השו"ב התובע הוא דר בכפר ההוא א"כ פשיטא דילכו לב"ד הסמוך וגם כיון דבני הכפר יחושו מחשש איסור קלות שבו ואינו דומה למי שמנתק קשר השידוכין שי"ל שמכניס א"ע בספק איסור חרם בהנתקו השידוך כמובן. אמנה בעיקר הדבר מה שסילק א"ע כת"ה מדינו של השו"ב בזה הנה לבבי לא כן ידמה והגם כי מצא לו כת"ה סמוכין כדברי אאמו"ר בדרת"ש (סי' א' ס"ק רס"ו) בשם הבית שלמה והדע"ת אמנם הבית שלמה לא כ' רק כשידוע שהוא הרב שונא לו מתמול שלשום ומבקש רעתו משא"כ כשהחציף פניו פ"א נגד הרב וכי בשביל זה יתרחק מלהורות עליו כדת מה לעשות בהשו"ב בפרט כשהרב הוכיחו במילי דשמיא בעניני שחיטות כמו בכה"ג א"כ כל שו"ב יעשה כן שיחציף פניו נגד הרב כדי שיהי' חפשי מהשגחתו ושתיכף עי"ז יסלק א"ע הרב מלהורות בענינו ויהי' נפל פיתא בבירא מה שהרב ממונה להשגיח על השו"ב להנצל ממכשל איסור. וכשהרב בעירו לא יורה על השו"ב אז ימצא לו השו"ב אוהבים אשר בהפקירא ניחא להו בהשו"ב כזה ויהרסו כל אשיות דת תוה"ק בזה וגם הדע"ת שכ' בראיות שצריך ליתן לו הרב בכתב להשו"ב בעירו מדוע אסרו אפי' ישבו ב"ד של ג' הנה המעיין בדבריו ומבין לאשורו יראה שאין הנדון דומה לראי' ואין לעשות כדבריו בזה כי אז ירבו המחלוקת בישראל וביותר מאכילי טרפות ר"ל יתרבו עי"ז כי כשהרב יאסרם גם עם בד"צ ויתן להם הטעם בכתובים מדוע אסרוהו אז ילך השו"ב למק"א שאין מכירין אותם וימצאו להם חתימות ממורי

רעה שמפפפלים על הוראת הב"ד בזה ויתירוהו ברצי כסף ויבא לביתו בכתבי היתר ולאו כ"ע דיני גמירי לדון עם מי הצדק בפרט הרוצים בהפקירא כנ"ל ומקלם יגיד להם יסמכו על המתירים לאכול מזביחתו ואין קץ לדברי רוח אשר יוכל להביא לו השו"ב בהשגות על טעמי הרב שאסרו ויבא מזה חורבן עולם ח"ו ויהרס כל יסוד שתיקנו חכז"ל לסור סכיני' קמי חכם ומה שתקנו עי"ז רבותינו הפוסקים האחרונים שהרב הוא ממונה ע"ז להשגיח על השו"ב כנ"ל ועיי' בשו"ת דברי חיים (ח"א יו"ד סוסי' י"ג) המובא בדרת"ש (סי' ב' ס"ק ל"ט) וגם מה שהביא שם מטוטו"ד עיי"ש. ע"כ ישתקעו הדברים ולא יאמרו עכ"ז כהד"ג אם עשה כן לגרמי' הוא דעביד למען השלום אין לך בכל דבר אלא מקומו ושעתו לפי ראות עיני הדיין בעירו וע"כ אם סילק א"ע כנז' עכ"פ ב"ד הסמוך ידונו ויותר בודאי אין מחוייבים אנשי הישוב כנ"ל:

ואחתום בברכת כוח"ט ושנת גאולה ו וישועה ב"ב ועינינו תחזינה במסרה דידן בבנין מרום הרים. וקרן ישראל ירים. ידידושתו"ט באהבה.

סימן עב

לידידי החריף וכו'.

מה ששאלת ובקשת לבאר לך דברי התוספתא (שבת פי"ז הלכה ד') ב"ה אומרים מגביהין מעל השלחן עצמות וקליפין ב"ש אומרים מסלק את הטבלא כולה ומנערה זכרי' בן אבקולס לא הי' נוהג לא כדברי ב"ש ולא כדברי ב"ה אלא נוטל ומשליך לאחר המטה א"ר יוסי ענוותנותו של ר' זכרי' בן אבקולס שרפה את ההיכל עכ"ל והוא הפלא ופלא. ונלע"ד לבאר בדרך הלכה קרוב ונכון בעה"י. דהנה נודע דעת הרמב"ם (בשם בה"ג) בס' המצות דכל איסור דרבנן הוא דאורייתא משום לא תסור וגם יש מ"ע דשאל אביך ויגדך כדאיתא בש"ס שבת (דף כ"ג ע"א) והיכא שתיקנו חכמים כעין איסור של תורה אז הוי עשה ול"ת ג"כ כמו העשה ול"ת שיש בזה בדאו' כגון בר"ה (ל"ב ע"ב) דאמרי' יו"ט עשה ול"ת הוא אף דהוי שם רק שבות דרבנן ועיי"ש בר"ן. ובישועת:

יעקב (או"ח סי' תצ"ח ס"ק כ"ח) נסתפק אם בכל מקום במוקצה בשבת הוי המוקצה כמו איסור עשה ול"ת עיי"ש ונודע מה שהקשה הרמב"ן שם בס' המצות דא"כ למה אמרי' ס' דרבנן לקולא ונודע ג"כ תי' הזוהר הרקיע דהם בעצמם החכמים אמרו כן שיהי' ספיקן להקל אמנם נסתפקתי כיון דנודע דעת גדולי האחרונים ז"ל המוצל מאש למהר"י אלפאנדרי ז"ל וגם הישועות יעקב בכמה מקומות וכהנה דבכל ספק מ"ע יש חזקת חיוב דגברי של המ"ע ולפי"ז קשה דבכל ספק מ"ע דרבנן יהי' לחומרא מדינא כיון דיש חזקת

חיוב על המ"ע דרבנן וקיי"ל בדיני ס"ס להש"ך ז"ל (סוף סי' ק"י סעי' כ') דספק דרבנן במקום חזקת איסורא אסור וה"נ יש חזקת חיוב דלא עשה עדיין המ"ע. ואולם אמרתי דלפי"ד הזהר הרקיע הנ"ל ה"נ בזה לא החמירו חכז"ל במ"ע דדבריהם יותר מאיסור דדבריהם וכמו בל"ת דדבריהם הקילו בספקו והכא הותנו שיהי' ספיקו מותר כן ה"נ במ"ע דדבריהם אף שיש לו חזקת חיוב ומה שאמרו בפוסקים דס' דרבנן במקום חזקה אסור היינו חזקה ממקום אחר ולא החזקת חיוב של עצמה שעל זה התירו והותנו שהוא א' כמו הספק העצמיי דל"ת דדבריהם דהוי ג"כ דאורייתא משום לא תסור בל"ת דדבריהם ע"כ התנו להתירו אולם ראיתי בשערי תורה ושארי אחרונים ז"ל הובאו בדרכי תשובה (סי' ק"י בדיני ס"ס להש"ך ס"ק שכ"ז) אשר החמירו באמת מטעם זה בס"ס במ"ע דדבריהם משום חזקת חיוב עיי"ש. אולם נחזי אנן למה החמיר ר' זכרי' בן אבקולס כ"כ באיסור מוקצה בזה יותר מב"ש וב"ה ועל כרחך דהוא ס"ל כיון דיש בזה במוקצה איסור דדבריהם שיש בו גם מ"ע דשאל אביך וגו' והוי גם בס"ס לחומרא כיון דחזקת חיוב יש לו לשמוע גזירת חכמים וס"ל כיון דלא עמדו למנין על ככה שיהי' הלכה כרוב. רובו מתוך כולו. ואולי הלכה כמו שהוא קיבל דרק מניחם על מטתו שאוכל עלי' אבל לא מסלק או מנער וכו' ועל כן החמיר בזה. ובזה הוא לשיטתו גם שם בגיטין (דף נ"ו ע"א) דאמר ר' זכרי' בן אבקולס יאמרו בעלי מומין קרבין לגבי מזבח והגם דהוי משום שלום מלכות וסכ"נ ממש וכמו שעמד שם המהרש"א עיי"ש מה שתי' והנה באמת יפלא על ר' זכרי' בן אבקולס איך הכניס בסכנה את ביהמ"ק ואת כלל ישראל בשביל גזירת חכמים שאינה מדאו' כלל. אך הנה באמת מצינו בתוס' (שבת דף ד' ע"א) בד"ה קודם שיבא לידי איסור סקילה דמצינו גזירת חכמים גם במקום איסור סקילה כמו שאמרו בפסחים העמידו דבריהם במקום כרת עיי"ש וה"נ אם הי' באמת ע"ז גזירת חכמים מקויימת שאסור להקריב בעלי מומין גם במקיום סכ"נ כדי שלא יאמרו גם במק"א בע"מ קריבין לגבי מזבח אז הי' בודאי נצולין בכח קיום מצות דבריהם וכמו שנראה מד' התוס' בשבת שם (וכתבתי מזה במק"א בעה"י) אבל באמת ר' זכרי' בן אבקולס בעצמו חש לגזירה זו וחבריו לא הודו לו בזה ולא עמדו ע"ז כלל למנין ורק הוא חש מטעם ס"ס בגזירת חכמים דהוי ס"ס במקום חזקת חיוב לשמוע גזרת חכמים מטעם שאל אביך וגו' (ולטעמי' אם כן הי' הגזירה באמת הי' נצולין כנז') וע"כ אמרו ענוותנותו של ר' זכרי' בן אבקולוס החריבה ביתינו כיון דהוא החמיר לחוש מספק בזה לגזירה. ולא חביריו כנ"ל, ושפיר הסמיכות ושילוב הדברים לשיטתו. ואחתום בברכה ושלום ועיננו תחזינה בקרוב בבנין ביתנו ידידושתכ"ט באהבה.

סימן עג

כבוד ידידי הרב הגדול וכו'.
מכתבו היקר הגיענו וכו'. וע"מ שכ' ע"ד הש"ס בשבת (כ"ד ע"א) איבעיא להו מהו להזכיר של חנוכה בביהמ"ז וכו' והנה הקשה ע"מ דקאמרי' כיון דרבנן הוא לא מדכרינן או דילמא משום פרסומי ניסא מדכרינן והלא כיון דנראה דמונח קיים הוא אצל הש"ס בדרבנן לא מדכרינן וא"כ מה קאמר או דילמא כיון דפרסומי ניסא הוא מזכיר הלא סוף כל סוף דרבנן הוא עכ"ד. ותמהני דהא במחכת"ה אין זה ריח קושיא כלל והגמ' שפיר איבעיא כיון דרבנן הוא ל"צ להזכיר ואינו כמו מונח קיים בכללא בכ"מ דהיכא שהוא מדרבנן לא מדכרינן בבהמ"ז. ז"א דהא באמת לא נמצא כלל מועד אחר מדבריה"ם זולת חנוכה (ופורים. ובפורים יש לדון דהוא דברי קבלה כד"ת דמיא וכמ"ש בטורי אבן מגילה וכתבנו מזה במק"א) ורק על זה אנו דנין כיון דדבריהם הוא א"צ להזכיר גם בביהמ"ז או דילמא י"ל דמשום פרסומי ניסא יש להזכיר גם בחנוכה בביהמ"ז אם כי חנוכה אינו רק מדרבנן וקו' לק"מ וזה פשוט. ב) גם מ"ש במכתבו ליישב דעת הבה"ג המובא בריש ס' המצות להרמב"ם וכ' דכונתו דחנוכה הוא מצוה מה"ת היינו כיון שמצינו שציותה התורה לספר מעשה נסים לבניו בכמה מקראות כמו למען תספר וגו' והגדת לבנך יום אשר וגו' א"כ עצם פרסום הנס הוא מה"ת וכו' עכ"ד. ז"א כלום. לבד:
דמה יענה כת"ה למה שחשב שם בס' המצות שמנו אלו הראשונים (היינו הבה"ג ודעימי') גם מצות מאה ברכות בכל יום וכו' והלבשת ערומים ושמונת ימים לגמור את ההלל ביו"ט וכיוצא ובאלו ל"ש לומר מטעם פרסומי ניסא והלא בחדא מחתא מחתינהו לחשבן שם מי שמנה את חנוכה בין המצות מה"ת מנה גם אלו הנז' כמ"ש הרמב"ם שם בלשון א' יחד א"ו דרק מטעם לא תסור קאתינן בזה דהוי מדאו' בכללה וכמו שהאריכו שם המפורשים ואכמ"ל, אך מעיקרא ל"ש לומר שהוא מצוה מן התורה לזכור הנסים שאירעו בכל פעם ברובי הדורות זולת מה דחשבה התורה למצות זכירה כמו יציאת מצרים וזכירת מחיית עמלק וכיוצא הזכירות. וגם ביצי"מ פליגי בש"ס אי זכירת יצי"מ דאורייתא בכל השנה עכ"פ הבו דלא להוסיף עלה לומר שהוא מדאו' באותן הנסים שלא הזכירה תורה כלל וז"ב. ומ"ש מהר"ם אלשקר מובא במג"א (סי' תרפ"ו ס"ק ה') דיכולין בני עיר לתקן בהסכמה ובחרם עליהם ועל זרעם לעשות פורים ביום שנעשה להם נס עיי"ש היינו מטעם חרם או הסכמה כעין נדר אבל לא משום מצוה מה"ת לזכור את הנסים גם מה שאינן מפורשים בתורה. ג) גם מ"ש בפלפולו לענין השקיעה מתחלת השקיעה וסוף השקיעה וכו' ופשיטא לי' דאיסור מלאכה בשבת מתחיל רק

מסוף השקיעה ב' וכו'. הנה עכ"פ יודה כת"ה דגם קודם השקיעה הב' יש איסור ביה ביהשמ"ש דאורייתא לכל א' כמה דאית לי' לדיעות הראשונים בשיעורא דביהשמ"ש. א"כ כיון שיש גם קודם השקיעה הב' איסור דאורייתא בביהשמ"ש ושפיר שייך למיגזר אז ג"כ שמא יטה ומכל אלו שלשה הדברים הנ"ל נפלו אשיות ויסודי כל פלפולו:

אמנם כך דרכה של תורה זה בונה וזה סותר ולמען יהי' כסותר ע"מ לבנות במקומו אציע כזה בעה"י אשר עלה במצודתי מדי עייני במכתבו בזה. לתרץ קו' התוס' שם בשבת בד"ה איבעיא להו מהו להזכיר של חנוכה בביהמ"ז דהא הך מילתא הוו"ל להש"ס להזכיר קודם הך דשמן שריפה וכו' ושמא יטה והיינו לעיל בדיני חנוכה והניחו בתימה. ולענ"ד בדרך פלפולא דבאמת נודע מפלוגתת הראשונים אי מותר להשתמש לאורו אחרי שיעור הדלקתו. ולדעות דס"ל דגם אחרי שיעור מצותו אסור להשתמש לאורו נראה הטעם כמ"ש התוס' להלן בשבת (דף מ"ד ע"א) ד"ה שבנר ושבקערה כיון דנר חנוכה בא לפרסומי ניסא ומשום חביבותא דנס אינו מצפה שיכבה אלא מקצהו לגמרי כולו למצוה ע"כ עושה לו מדורה בפ"ע אחרי יום ח' משא"כ בנר שבת וכו' עיי"ש ולפי"ז שפיר מובן גם אחר שיעור מצותו כיון דמשום פרסומי ניסא וחביבותא דמצוה הקצהו כולו וחפץ שידלק כולו ע"כ הוי כולו מצותו וע"כ אסור להשתמש לאורו גם לאחרי חצי שעה מהדלקתו ולפי"ז שפיר מיושב בפשיטות מה שהקשו בזה המפרשים בסוגיין בשמן שריפה דאמרינן מתוך שמצוה עליו לבערו גזירה שמא יטה א"כ גם בנר חנוכה יש חשש זה ולמה מותר לרב בשבת א"ו משום דנ"ח אסור להשתמש לאורו ע"כ בדילי מיני' ולא חיישינן שמא יטה והתינח בתוך שיעור מצותו אבל לאחר שיעור הדלקתו שידלק בליל שבת א"כ ניחוש שמא יטה דהא חפץ שידלק כולו משום פרסומי ניסא כד' התוס' הנ"ל אך ז"א קו' דהא אדרבא משום טעם זה י"ל דס"ל להראשונים דאסור להשתמש לאורו וא"כ ממ"נ אם משום הוקצה למצותו וחפץ שיודלק גם אחרי שיעורו א"כ אז אסור ג"כ להשתמש לאורה וא"כ אין לחוש שמא יטה הואיל ובדיל מיני' כנז' וע"כ שפיר רק אחר דתני' בגמ' הך דשמן שריפה ושמא יטה דמזה שמעינן כמה גדול כח פרסומי ניסא דהוא גם לאחר מצותו כנ"ל מד' התוס' ע"כ שפיר איבעיא אח"ז מהו להזכיר חנוכה בביהמ"ז משום פרסומי ניסא אף דהוי רק דרבנן אם כך גדול מדינא כח פרסומי ניסא בחנוכה כנז'. ומיושב קו' התוס' הנז'. ופסקינן כן באמת להלכה להזכיר גם בביהמ"ז וא"ש ונכון בעה"י:

ומ"ש וכו' וימחול נא לעיין בחי' מנחת אלעזר (חלק ב' סי' מ"ט) בענין שמנים ופתילות להדליק בחנוכה ויתענג על טובו בעה"י. ואחתום בברכה וימי הנסים הבעל"ט עלינו

יתנוססו בנזר ישועות וכ"ט ובימי האורה נזכה לאורו של מלך המשיח במהרה דידן ברחמים בכלל ישראל. ובנין אריאל. ידידושתו"ט.

סימן עד

בסוגיא דתשע צבורין של מצה וא' של חמץ (בפסחים דף ט' ע"ב) תשע צבורין של מצה וא' של חמץ ואתי עכבר ושקל ולא ידעינן אי מצה שקל אי חמץ שקל היינו תשע חניות וכו' פירש"י דלא ידעינן אי חמץ שקיל וכיון דלא חזינא צריכין אנו לבדוק או דילמא מצה שקל עכ"ל והנה רש"י פי' דהאי בעי' הוא לענין בדיקה ובתוס' בד"ה היינו תשע חניות הקשה דהלא גבי תשע חניות ליכא חזקת היתר אבל הכא אוקמא אחזקת בדוק דהא בבדוק מיירי דאי לאו הכי פשיטא דבעי בדיקה ותי' ר"י דרק לענין הצבור שהביא העכבר לבית ע"ז קבעי אי שרי לאכילה אי לאו עיי"ש. א) והנה צריכין להבין סברת הפלוגתא בין רש"י והתוס'. וכי רש"י לא ידע החלוק הלז דגבי ט' חניות ליכא חזקת היתר והכי יש חזקת בדוק. ב) והתוס' הקשו עוד שם על רש"י דמה מייתי ראי' מט' חניות דהתם דאורייתא והא ספיקא דרבנן שאינו בדוק וצ"ל לקולא. ג) והנה הרמב"ם (פ"ב מהל' חמץ ומצה הלכה י') פסק הניח תשע צבורין של מצה וא' של חמץ ובא עכבר ונטל ולא ידענא אם חמץ אם מצה נטל ונכנס לבית בדוק צריך לבדוק שכל הקבוע כמחצה על מחצה עכ"ל והראב"ד השיג עליו וכ' דהא מילתא לא מיחוורא אלא לענין ביטול אבל לענין בדיקה ספיקא דרבנן הוא עכ"ל ועיי"ש בלח"מ ומל"מ (ודברי המגדול עוז תמוהים כדרכו במחכת"ה. שהביא תי' התוס' דמיירי השאלה רק לענין אותו חתיכה אם הוא חמץ או מצה וזהו ספיקא דאורייתא ולא לענין בדיקה וכ' המגדול עוז דזהו דעת נכון וכן נראה מלשון הרמב"ם ז"ל שהי' דעתו אם תדקדק בו ומחוור טפי עכ"ל ונבהלתי משתומם איך יכולים לכתוב כזה בשם הרמב"ם שמפורש במקומו להיפך וז"ל ונכנס לבית בדוק צריך לבדוק וכו' הרי מבואר דרק לענין הבדיקה מיירי ואעפ"כ מחמיר בספיקו דצריך לבדוק וז"פ) ועיי' שו"ת נחפה בכסף (ח"א יו"ד סי' ד') מ"ש ע"ד הרמב"ם אלו. ד) והנה הצל"ח בפסחים הקשה בסוגיין לפי"ד הפר"ח שכ' דגם לקולא אמרינן קבוע כמחצה על מחצה דהיינו ט' צבורין חמץ וא' מצה ואתא עכבר ושקיל ונכנס לבית בדוק שאז הוא ספיקא דרבנן ואמרינן קבוע כמחצה ומחשב ספיקא דרבנן ולקולא ולפי זה דקדק הצל"ח דהוו"ל לסוגי' דשמעתין לאחוז בדרך זה שהוא רבותא יותר דאפי' לקולא נחשב קבוע כמחצה ונדחק בצל"ח ליישב דמשום סיפא וכו' עיי"ש. ה) דקדק הצל"ח על רש"י בד"ה תשע צבורין שכ' פסקי הלכות הן עכ"ל ומה רצונו בזה ומי לא ידע שפסקי הלכות הן:

וליישב כל אלו הקושיות י"ל עפי"ד שו"ת מוצל מאש למהר"י אלפאנדרי ז"ל (סי' י"ג) שכ' דכל מה דמקילין בספיקא דרבנן ובין בס"ס דאורייתא הוא רק בדבר איסור אבל לענין קיום מ"ע דאורייתא אין לפוטרו משום ס"ס או ספיקא דרבנן משום חזקת חיוב דהמ"ע עיי"ש ועיי' בדרכי תשובה (סי' ק"י ס"ק שכ"ז) מה שהביא עוד דיעות כמה גדולי אחרונים המחזיקים עמו ומפלפלים בזה. ובישועות יעקב או"ח נמצא כמה פעמים מזה. והנה בשערי תורה (ח"ב כלל א' פרט ד' אות י"ח י"ט כ') פלפל ונסתפק בהך חזקת חיוב דמצוה אם כבר עשה המצוה רק שהספק הוא אם נעשה כתיקונו אם שייך גם בכה"ג חזקת חיוב נגד ספק דרבנן או ס"ס וכ' ומדברי מוצל מאש משמע דגם בכה"ג אזלינן בתר חזקת חיוב עיי"ש. ומעתה י"ל שפיר דבזה מחולקים רש"י ותוס' דרש"י ס"ל דגם אם בדק מ"מ כיון שנכנס העכבר ויש ספק (כיון דהוא לקח מן הקבוע והוי ספק השקול) עדיין אם חמץ הכניס או מצה ופשוט דהך חיובא מדרבנן לבדוק (גם כשכבר ביטל) לאו חיובא דפעם א' הוא לעשות המעשה הזאת רק החיוב לבדוק שלא יהי' חמץ וכיון שנכנס עתה הספק (ע"י ספק כניסת החמץ ע"י העכבר) שוב בחזקת חיוב לעמוד ולבדוק קאי עד שיצא ספק מציאות חמץ בביתו ועיי' צל"ח פסחים (דף י' ע"א) בד"ה ספק על וכו' מ"ש על דברי התוס' ג"כ כיון דהוחזק חתיכה וכו' שוב אין לו חזקת בית בדוק עיי"ש ועיי' צל"ח ברכות (דף כ"א ע"א) בד"ה מ"ש ק"ש דרבנן וכו'] וכיון דיש עליו חזקת חיוב א"כ גם בספק דרבנן הוי ספק דרבנן במקום חזקה חזקת חיוב דבדיקה ונודע מ"ש הש"ך ביו"ד (בכללי ס"ס ס"ק כ') דספק דרבנן במקום דאתחזק איסורא הוי לחומרא (וכנ"ל מ"ש שם לענין זה בדרת"ש) ע"כ ס"ל לרש"י דספק בזה לחומרא גם שהוא דרבנן וצריכין לבדוק ושפיר פירש"י דנ"מ לענין בדיקה אם צריך לבדוק עוד הפעם. ורש"י בזה לשיטתו דהנה עיי' ברש"י חולין (דף קל"ד ע"א) שכ' קמה כשנולד לך ספק לקט ואתה מעמידה על חזקתה חזקת חיוב הוא דמעולם היא עומדת לכך דשל ישראל הוא עכ"ל ועיי' בשערי תורה שם שביאר דבריו דכונתו מפני חזקת חיוב דרמיא על האדם כיון דאיכא ספק אולי גם הנמצא בחורין הוא לקט ע"כ לא נפטר מחיובו עד שיבורר בבירור שקיים המצוה בשלימות וה"נ י"ל ס"ל לרש"י לשיטתו דלא נפטר מחיובו חזקת בדיקה שלא יהי' מספק חמץ בביתו כנ"ל. משא"כ התוס' ס"ל כמו שהביא שם בשע"ת הסברא לומר כיון דעשה כבר מעשה אז לא הוי עוד חזקת חיוב וה"נ כשכבר בדק פ"א ונעשה מעשה הבדיקה ע"כ ס"ל לא הוי עוד חזקת חיוב והך ספק שמא חמץ או מצה הוא וכיון דשמא מצה הוא הוי כמו ספק לא על (הדורס. בדרוסה) דאנו מקילין בכמה גוני וכיון דעל זה אנו דנין אם צריך לבדוק עוד הפעם ע"כ ס"ל דהוי כמו שאר ס' דרבנן ולקולא ואינו מחויב לבדוק עוד

וע"כ הוכרחו התוס' לפרש דהספק אינו לענין בדיקה רק לענין הצבור שהביא העכבר בבית אם לאכלו אי הוא חמץ או מצה דזה הוי ספיקא דאו' לחומרא כמובן. ובזה נתיישב קו' א') הנ"ל מענין סברת פלוגתת רש"י והתוס'. וגם קו' ב') שהקשו התוס' דהכי הוי ספיקא דרבנן ל"ק לפי"ז דהגם שהוא ס' דרבנן מ"מ מטעם חזקת חיוב הוי ס' דרבנן נגד חזקה ע"כ ס"ל לרש"י שפיר שהוא לחומרא ושנ"מ לענין בדיקה גם שכבר ביטל) שהוא דרבנן. וגם קו' ג') על הרמב"ם שהקשו הראב"ד ודעימי' י"ל שפיר דס"ל להרמב"ם כשי' רש"י מטעם חזקת חיוב כנ"ל ע"כ צריכין להחמיר בספיקא דרבנן ג"כ ע"כ שפיר פסק דצריך לבדוק עוד הפעם כנ"ל. וגם קו' ד') מה שהקשה הצל"ח לפי"ד הפר"ח דגם לקולא אמרינן קבוע כמחצה וכו' הוו"ל לאשמעי' רבותא יותר היינו כחא דהיתרא בט' צבורין חמץ וא' מצה ולפי דרכנו יתיישב שפיר דלמה נ"מ הוו"ל לאשמעי' בכה"ג בט' צבורין חמץ וא' מצה דהוו"ל קבוע אי משום כחא דהיתרא ז"א דהא סוף כל סוף מחמירין בזה גם אם הוי קבוע וספק כמו מחצה על מחצה מ"מ ס' במקום חזקת חיוב הוי לחומרא וצריך לבדוק א"כ באמת להלכה לא הוי כחא דהיתרא כלל ואין נ"מ בין ט' צבורין של חמץ וא' מצה או להיפך (היינו כמו דנקיט) בט' צבורין מצה וא' חמץ דין א' להם שצריך לבדוק עוד הפעם בנז'. וגם קו' ה') שדקדק הצל"ח יתיישב בזה לשון רש"י שכ' ט' צבורין פסקי הלכות הן עכ"ל. דזה י"ל בא רש"י לתרץ למה לא נקיט כחא דהיתרא עדיף היינו בט' צבורין חמץ וא' מצה ואעפ"כ מטעם קבוע הוי רק כספק השקול ע"ז כ' רש"י דפסקי הלכות הן ולא לאשמעינן פלפולא וטעמי' מטעם קבוע או דינא דרובא. רק לפסק הלכה. ולהלכה למעשה זה. ושוב לא יוקשה לאשמעי' כנז' כחא דהיתרא באופן דט' צבורין חמץ דלהלכה אין בזה כחא דהיתרא בשום אופן שיתפוס. ל"ש בזה. ולהלכה למעשה בכל אופן בזה (אף דהוי ספיקא דרבנן) אם הוא קבוע. צריך לבדוק עוד הפעם כנ"ל:

ב) וגם י"ל עוד באופן אחר בפלוגתת רש"י ותוס' בזה ולייישב הקושיא שהקשו התוס' על רש"י דלפי פירושו כשכבר ביטל והוי רק דרבנן א"כ מה מייתי הש"ס ראי' מתשע חניות דהתם הוי איסור דאורייתא וי"ל עפי"מ וו שכתבנו בשו"ת מנח"א (ח"א סי' ל"ד) בד"ה א"י ליישב דברי רש"י וכו'. דדעת רש"י שכ' בריש פסחים בודקין את החמץ שלא לעבור על ב"י וב"י היינו גם כשכבר ביטל עכ"ז כיון דעבר על דברי חכמים ולא בדק אז גם הדאו' לא קיים עפי"ד התוס' סוכה (ג' ע"א) ובפמ"ג בפתיחה כוללת עיי"ש א"כ לפי"ז כיון דהוא דאורייתא שפיר מיושב דעת רש"י לשיטתו ול"ק קו' התוס' עליו דמה מייתי הגמ' ראי' מתשע חניות דהתם הוי איסור דאורייתא והכא ס' דרבנן ולפי"ז הוי גם בכאן דאורייתא כשלא יבדוק כראוי ורש"י לשיטתו שפיר בזה. אולם התוס' בזה לא

ס"ל הך סברא ע"כ נטו לפרש באופן אחר היינו לענין אותו חתיכה או כשכבר ביטלו כנז'. ולכאורה יש להקשות על זה דהא בפירוש אמרינן אח"ז בסוגיין שני צבורים וכו' ולפניהם שני בתים א' בדוק וא' שאינו בדוק ואתי שני עכברים א' שקיל מצה וא' שקל חמץ וכו' היינו ב' קופות וכו' (ופרכינן) אימור דאמרינן שאני אומר בתרומה דרבנן בחמץ דאורייתא מי אמרי' (ומשני) אטו בדיקת חמץ דאורייתא דרבנן הוא דמדאורייתא בביטול בעלמא סגי עכ"ל הרי דקאמר דבדיקת חמץ רק דרבנן ולא מדאורייתא ואיך יפרש רש"י ז"ל אלו הדברים כפי הנ"ל ואין לומר דלעיל הי' בקס"ד. ועתה לפי המסקנא ז"א. דהא פסקי הלכות הן כ"א בפ"ע ופסקינן כשני הלכות אלו ואיך יסתרו אהדדי. אלא שי"ל דלא תיקשי ובזה יתורץ גם מה דקאמרי' בקושיא דבדיקת חמץ דאו' וכי לא ידע הגמ' גם בקס"ד דמדאו' בביטול בעלמא סגי אך י"ל דזהו כונתם דפרכי' דבדיקת חמץ דאו' היינו כיון שנכנס עכבר לבית א"כ הוי איתרע חזקת בדיקתו והוי כאלו לא בדק ושוב הוי דאו' כנז'. ועיי' צל"ח (בד"ה שם ד"ה ספק על וכו') דהבית אין לו חזקה כבר משעה שנכנס העכבר לשם אבל בשני בתים בדוקים כ"א יש לתלות בחבירו להיתרא עיי"ש ומכ"ש בהך בבא בבית א' בדוק והשני אינו בדוק דנכנסו ב' עכברים דיש לתלות דהעכבר אשר הכניס מצה הכניסו בבית בדוק דקיי"ל דתולין הקלקלה במקולקל אשר העכבר שהכניס חמץ הוא בבית שאינו בדוק כמובן ומעתה אטו בדיקת חמץ דאו' וכו' דהלא בעצם בדיקת חמץ רק מדרבנן כשביטלו כבר רק שחכמים קנסו ואסרו דכשלא בדק אז גם הדאו' לא קיים ועובר מדאו' כנ"ל וא"כ כשאיתרע חזקת בדיקה להבית וא"כ צריך עוד הפעם לבודקו וכשאינו בודקו שוב הוי דאו' כנז' משא"כ בזה דלא איתרע חזקת בדיקה להבית כיון דיש לתלות בשני בתים והא' אינו בדוק ותולין הקלקלה במקולקל כנ"ל וכיון דלא איתרע חזקת בדיקה מהבית שוב הוי רק דרבנן כנז':

סימן עה

כבוד ידידי הה"ג וכו'.

ע"ד שביקש לבאר לו בענין הקמח לפסח שנטחן ברחיים של קונסט (דאמפף מיהלע) אם להכשירו כי רבו בזה האוסרים והמתירים. הנה ידידי אוי לי אם אומר לאשר דשו בו רבים וכבר נפרץ הדבר בעוה"ר בקהלות גדולות חשובות וספונות ע"י רבנים גאונים וגדולים ופן יחסדנו שומע כי באתי להוציא לעז עליהם ועל המון מישראל. ואוי לי' אם לא אומר. כשאעלים דברי ודעתי באמת פן אהי' בכלל משאחז"ל בשבת מי שיש בידו למחות ואינו מוחה וכו' שיקילו בזה גם הקהלות שנהגו עד עתה איסור בדבר ויצחקו

עליהם הצעירים ירקדו שמה באמרם שזהו הקמח של קונסט (דאמפף מיהלע) עוד טוב יותר בהכשר ויתרון לפסח מרחיים הפשוטים כאשר שמעתי דיבת רבים (ולהשביח מקחם נתכוונו) באמרם כי הגאון מהרש"ק זצ"ל מבראדי שאסרו כ' הטעם כי הקיטור (דאמפף) הולך דרך הסילונות והצינורות (אויפציגע) ומזה בא הזיעה מרובה והבצק הנדבק שמה וכ"ז כדי לעשות מילי דרבנן רבן של ישראל הגאון הנ"ל כחוכא ואטלולא וז"א כלל ועיקר טעם האיסור אינו משום זה כלל כי מי לא ידע כעת באשר לפעמים ברחיים הגדולים הקעסי"ל והדאמפ"ף שבתוכו רחוק כמה מאה אמות מהרחיים רק ע"י רצועות ואופנים ינהגו וימשכו בהאופנים והוואלצע"ן הטוחני' החטים רק טעם האיסור מפני האויפציג"ע (עלעוואטארס) הרבים (המה הקנים חלולים) אשר בכותליהם מבפנים בתוכם ימצאו חתיכות בצק הרבה נדבק וא"א להסירם בעת הטחינה כי הוא כעצמים בבטן המליאה ועל הקמח ההולך ונטחן בחטה הנפרכת ועוברת הרבה פעמים ע"י האויפציג"ע האלו יש חשש איסור הלז גם אם הרחיים יתנהג ע"י אופנים בכח המים ולא בקיטור כמובן לכל רואה ויודע. ובעה"י יתבאר בזה:

הנה בזה דיעות גדולי האחרונים ז"ל שדיברו וניתן הענין להענות בו מיום שהחלו לפרוץ ברחיים של קונס"ט היינו באויפציג"ע האלו ורבים רצו להכשירם כי כסף וזהב מטהרם והמשכורת של ההכשר כדאי לשלם במדה גדושה ומרובה ברחיים הגדולים כאלו. והנה בשו"ת מרן דברי חיים (ח"ב. חאו"ח סי' ל"ה) אשר ממנו רצו ליקח להם קצת למטרת עוז אשר מקלם יגיד להם באמרם כי גם מרן הקדוש בעל דברי חיים התיר שם ועכ"פ אינו אוסר הרחיים של קיטור הנ"ל ובאמת הוא רק נדמה כן להקורא כרודף הרים ואינו מעיין היטב בדברי קדשו ובאמת מבואר שם להיפך (כאשר יתבאר בזה). וגם מלבד זה יפלא לכאו' להקורא במהירות מה זה נ"מ בתשובה ההוא בד"ח שהדפיסוהו הה"ג המו"ל ממ"ש שיש להכשיר רק אם הוא באופן ותמונת הרחיים שהי' בגבול פרייסין סמוך לעיר קרשאנוב שהכשיר בנו הה"צ ז"ל אותה לפסח (וגם זה בשעת הדחק שבאותו שנה שלא הי' אפשר להכשיר רחיים אחרת כמ"ש שם כי בשנה האחרת הוא בעצמו ג"כ לא הכשירה) ואטו כ"ע יכולים לידע תכונת טחינת הרחיים ההוא שהי' שמה אשר רק כשהוא במתכונתו אז דוקא יכשירוהו וגם כמו שאמרז"ל (בפסחים דף ל"ז) יאמרו כל הסרוקים אסורי' וסרוקי בייתוס מותרים. ומי יודע אם נמצא שריד ופליט לרחיים ההוא שמה כמ"ש שם. ומי יודע באיזה מקום היתה. אולם ראה נא ידידי כמה גדולים דברי חכמים רבינו זצ"ל זי"ע בד"ח אחרי רואו דברי הגאון מהרש"ק זצ"ל וגם דברי גדולי רוסיא האוסרים כ' על זה עכ"פ שרחיים כזאת שהיתה בפרייסין אז אין לאוסרה והעיקר האופן

והתנאי התנה שלא יהי' האויפציג"ע כמ"ש וז"ל אבל לצורך הפסח נטחן באופן שלא יצטרך להתחמם ויוצא הקמח תיכף "בלי יצטרך לעלות למקום גבוה מאוד כבימות כל השנה'' רק יוצא תיכף קר לתוך ארגז עכ"ל הדברים שאמרתי והיא שעיקר האיסור הוא בהאויפציג"ע שעולים למקום גבוה מאוד דרך כמה עליות תחתיים שנים ושלשים כנודע (והחטים הנטחנים עוברים בפנים שמה) והמה מלאים בצק כנ"ל הנעשה מהזיעה מרוב ההבל וחום מהתנועה הגדולה שם וממילא בקונסט מיהלען האלו שהם באויפציגען אסרם רבינו הד"ח ולא התירם. וכאשר התנה שם בתנאי כפול עיי"ש והלכתא רבוואתה איכא למישמע מיני' כאשר הזכרנו. וראה נא מ"ש בקרבן נתנאל (פ"ב דפסחים סי' כ"ב אות קכ"ו) שיש לחוש לזיעה הנעשה בהרחיים שהוא מתהוה מתולדה דמים ולא ס"ל כהמקילים דהוי בודאי רק כמי פירות וזיעת חומה למאן דס"ל דאינו מחמיץ והוא כ' שם וז"ל והוי מי פירות או שבא מחמת אויר קר ולח שהי' בעת הטחינה וחום הרחיים והוי תולדה דמים עכ"ל. והנה אם תחפוץ לך לצייר בכתב תנועת וענין הרחיים של קיטור עם האויפציגע תראה נא בס' (קונטרס) קול על המים שהדפיס הה"ג דק' א"ש (בוויען שנת תרמ"ו) בתחלתו בד"ה והנה נבאר קצת וכו'. וגם שם בד"ה ומעתה נחזה ונתבונן וכו' כ' וז"ל וכבר נמצאה תשובה בענין קרוב לזה בנשמת חיים (הל' פסח סי' כ"א) בענין עיסה שנמצא ברחיים על דופני התיבה ובעל חיי אדם האריך קצת ורצה לתלות בפלוגתת הרוקח, והרא"ש ופלפל בדברי פ"ח יעוי"ש ויש להשיב על דבריו אך כל אלה לא ניתן להאמר באלו הרחיים של קיטור אשר הבצק נדבק בדופני האויפצו"ג בצק רך ולח ורטוב כחצי אצבע רוחב וכמעט על כל שטח האויפציג"ע אשר בהצטרפם יעלו למשקל כבד עד מאוד עכ"ל והנה הוא עד ראיי' שהוא באופן קשה כזה שיעלה משקל הבצק (בהאויפציג"ע) למשקל כבד עד מאוד. וידוע שבודאי הוא לא מחסידות או חומרא מיראה יתירה שהי' בו כתב זה. רק לא יכחיש המציאות. ובשו"ת יד אלעזר להה"ג מוויען (סי' ס"ד) כ' ג"כ מזה וכ' מה שיש נדבק עיסה בהעלעוואטע"ר (היינו האויפצו"ג בל"א) אמת כן הוא רק נמצא כמו כן ברחיים של מים ג"כ עכת"ד. ואני אומר אמת שנמצא לפעמים כן ברחיים של מים מחמת הבל הקאסטען כשהוא סתום לפעמים או סמוך להאבן מחום תנועת האבנים רחיים ורכב אמנם שם הוא בגלוי כשפותחים פתח התיבה ומעמידים אנשים נאמנים משגיחים ע"ז ויכולים להסיר מה שנראה כעין בצק נדבק עם כדי נטילתו וממילא בטל כל חשש כיון שבטל בס' קודם הפסח וגם לא יזדמן זה ברחיים של מים (פשוטה) רק לפרקים לעיתים מועטים משא"כ בהאופציג"ע שהוא כעצמים בבטן המלאה והבצק הרב הנדבק שמה והוא בתמידות ושא"א לנקותם בתוך משך זמן

הטחינה ומה שנתלחלח כל החטה מדי עברה שם בעת עלייתה וירידתה עד שנעשה לקמח זה אין באפשרי להסירו כלל כמובן ליודע ורואה שם. ומ"ש שם ביד אלעזר מה שתיקן איך לנקותם בעת הטחינה כבר דחה בקונ' קול על המים כי ברחיים הגדולים של קיטור שלנו הוא דבר שאין באפשרי לנקות זאת בשעת הטחינה כנז'. ועיי' בשו"ת ברכת רצ"ה להגאון מלבוב ז"ל (סי' ל"ג) שכ' שבהיותו בק' בריסק דליסא אסר הרחיים אלו של קיטור עם אויפציג"ע לאשר הי' במציאות רחיים אחרים של סוסים וכיוצא אך במדינה שכל הרחיים המה רק של קונס"ט וא"א להחמיר אז הוא מגבב היתרים להקל בע"כ שלא לרצונו וגם כתב שם ההיתר רק כשמחשבים כ"פ ששים (נגד המצומחים. או) נגד השומים כמו שפסק זקנו הגאון בעל ישועת יעקב זצ"ל א"כ צריך שיהי' עוד ששים גם נגד זה הבצק הנדבק בקורי האויפציגע מבפנים ונשאר רק להחמיר לדעת מי שסובר דמי פירות שהם המעט שומים שנמצאו עם מים ממהרים להחמיץ אפי' בכ"ש בעת הלישה כשיאפום והגם שהג' השואל הביא שם ד' הפמ"ג דמי פירות שנתייבשו אינם פועלים להחמיץ הוא השיב סברתו די"ל דהכח שלהם מצטרף גם לאחר זמן עיי"ש אך לפי"ז א"כ יש להחמיר בכל שומים שא"א שלא ימצאו אפי' מעט ויצטרפו עם החטים המצומחים שג"כ נתבטלו ובעת הלישה כשיבוא מים יצטרפו לפי"ז. א"ו דאין לחוש לזה. אולם זהו דיש לחוש למה שהרגיש בברכת רצ"ה שמחמת ריבוי החטים הנצרכים לרחיים גדולים כאלו א"א לסמוך על הבדיקה בדיוק עיי"ש וזהו ביותר בנידון הנשאל גם אם לא נפקפק ח"ו על אמונת הה"ג וכו' הבודק החטים שם. אמנם ברחיים גדולה כזו אשר במרכז המדינה ולשם יבואו חטים שונים מארבע כנפות הארץ המדינה ההוא ולפי הנז' לפי מה שנהגו דרך משל ליקח ג' פעמים ששים נגד החטים המצומחים צריכים לפי"ז עוד הפעם ששים כנגד הבצק הנמצא בהקנים האויפציג"ע. ובמקום שצריכין להחמיר יותר בבדיקת החטים שם הוא קשה המציאות לבדוק כ"כ בכל פעם בכל החטים שבאים מגלילות שונות מכל קצוות המדינה כאשר החוש יעיד ע"ז. וגם כ' שם כדברינו בברכת רצ"ה כי לאו דוקא ברחיים של קיטור הוא החשש אך כל הקונסט מיהלען שנקראו אמעריקאני"שע עם האויפציג"ע כנ"ל ומלבד זה שמעתי מת"ח גדול מק' רישא אשר בהיות הגאון ברכת רצ"ה שם עכ"פ לא רצה בעצמו לנסוע להכשיר הרחיים של קונסט והגיד כי אין רצונו להיות המתיר זה רק אין בידו למחות במדינה הנז' (וכמ"ש בתשו') ומוטב שיהיו שוגגים ואל יהיו מזידין בזה עכת"ד. וכדי הוא צרת הלב לסמוך לקמחא דפסחא בחשש איסור כרת על היתרים דחוקים כאלו אשר הגאון ברכת רצ"ה (שחשבוהו בין המתירים) הגיד דברים כאלו הנז' יוצאים מפי גאון וגדול ז"ל. ועיי' בשו"ת מהרש"ם

להגאון מבערזאן ז"ל (ח"ב סי' רל"ח) שכ' בנידון זה וז"ל והנה בגוף הרחיים הנ"ל בחנתי ונסיתי כמ"פ וגם הועד לפני מרבנים יראי ה' שבחנו גם המה שמתהוה הזיעה אחר יום או יומים בהרערע"ן עד אשר ינטפו נזלי מים בתוך הקמח ועי"ז מתדבק מסביב בכל פעם יותר והקמח עובר דרך הבצק והמים בתוכם ממש וגם כי אח"ז חוזרים ולוקחים הבצק שנתייבש ומניחים אותם בהמכונה ונטחן לקמח ומזה מתהוה הקמח מן הנומערן שלישי ורביעי וחמישי המהוה שמה בחנתי שהוא חמץ ממש כמו שאור חמץ ועפי"ז כתבתי להגאבד"ק טארניפאל נ"י שיפה עשה הגאון בעל מנחת חינוך ז"ל והגאון מהרש"ק ז"ל שאסרו הקמח הנטחן ברחיים הנ"ל כי החוש מעיד יותר מן הכל והסוברים דזיעה אינו מחמיץ היינו משום דס"ל שאינו מתחמץ ע"י זיעה ואם עיננו רואות שנעשה מחומץ גם הם מודים דאסור וכו' עכ"ל וגם השיג שם על הגאון מקאוונא ז"ל בשו"ת עין יצחק (סי' ט"ז) שכ' היתר בזה עיי"ש מה שהשיג עליו עוד כ' שם בתשו' מהרש"ם וז"ל ועיי' בשו"ת דברי חכמים (סי' קי"ב) שהביא בשם הגאון שו"מ המיקל בזה שצריך ליזהר להזהיר שלא יתהוה עיסה בהקנים וזהו לפלא שבמחכת"ה האמין לקול שמועה ובאמת שהוא בגדר הנמנע ברחיים הנ"ל ולכן ידי אל תהי בזה להסכים בהכשר רחיים הנ"ל הגם שידעתי שלא ישמעו לקולי ורבים מהרבנים המכשירים מתפארים בדברי שוא שהרחיים הנ"ל יותר בהכשר מרחיים פשוטים ולא חשו לקמחייהו לעיין איזו ימים אחר ההכשר והם דנים כפי ראות עיניהם בשעת ההכשר וכו' ודבר זה נתברר לי מהאומנים בעצמם והאמת יורה דרכו עכ"ל המה"רשם וכל רואה ויודע כי הגאון מבערזאן לא הי' דרכו להחמיר ואדרבא הי' נוטה יותר הרבה בכחא דהיתרא עדיף בכ"מ עכ"ז כ' בזה בקול עוז של תורה. אשר כל רואה תאחזנו מורא. ומי אשר רוח היהדות עוד בקרבו אשר לא יחוש לדברים האלו הנאמרים למעלה בפרט לנגד איסור חמץ ר"ל. וגם אני כשהייתי בצוותא עם עם כ"ק אאמו"ר ההאוה"ק זצללה"ה ועוד ת"ח ומבינים בשום שכל בזה לתהות על קנקני רחיים כזו בגלילותינו אוכל להעיד כי ראיתי ברחיים קונס"ט כאלו תחת הוואלץ מחמת חום הברזל הי' מזיע עד שהוציאו היד הנוגעת שם (בעת שהעמידו הרחיים) לחה מכ"ש החום מהזיע בעת שטוחנת והולכת וממילא כל חטה הוא באה וטובלת א"ע בלחות הזיעה של הוואלץ. ושוב באנו לפלוגתת הפוסקים בדין זיעת חומה ומי יקל ויסמוך ע"ז באיסור חמץ ע"כ ידידי אם ארעיש ואפרסם להעולם ע"ז אחז"ל כשם שמצוה לומר דבר הנשמע כך מצוה שלא לומר דבר שלא נשמע. ובפרט לפקידי הקאנצלייא נ"ל בודאי אדון לכף זכות לטובה כונתם ובפרט רבותינו הגאונים מדור הקדום ז"ל שהסכימו להרחיים כזה שם טעמם מובן גם בעניני כשרות כי במקומות שנהגו כבר זה משנים הקודמים

היתר להם ברחיים קונס"ט בגליל העליון. ברחיים גדולים של שרים חשובים והקהלה קטנה ואנשים בה מעט וממילא מובן שאי אפשר להם לעשות הוצאות גדולות ומרובות לאלפים הנחוצים עכ"פ בעת ההכשר בנקיון האויפציג"ע וכיוצא ובשביל המעט חטים שיטחנו לקהלתם אין כדאי להרחיים הגדולה להניחם לעשות בלבול כזה שהוא קשה להם ובפרט כי מי ישלם ההוצאות המרובות כנז' וע"כ אם יטחנו כ"א לעצמם במקומותם בע"כ יכריחו והרבנים יקילו להם בהנקיון שלא לעשות גם בעת ההכשר כראוי כי אי אפשר להם כ"כ. ויסמכו על ביטול בששים וכולי האי ואולי משא"כ ברחיים שטוחנת להמדינה בעיר הבירה אשר כדאי לעשות הוצאות העולות גם לכמה אלפים כמובן:

שוב ראיתי בשדה חמד (מערכת חמץ ומצה סי' י' אות ג') באריכות ע"ד הרחיים של קיטור אלו דעות אוסרים ומתירים וראיתי שם גדולים מתירים כמו הגאון הנצי"ב ז"ל אך הוא כ' שלא ראה מעולם את הרחיים של קיטור והקונסט אלו רק הוא דן עפ"י הגמ' יאמרו כל הסרוקין וכו' וכיוצא ע"כ כתב שצריך מדינא שיעמידו שם משגיח ושיקבל עליו ברבים דוקא שישגיח ע"ז בעת הטחינה עכת"ד עיי"ש ודברים אלו תמוהים למי שמבין ויודע בטיב הרחיים האלו דהלא ע"ז אנו דנין אם יוכלו לנקות הקנים החלולים האלו שנתמלאים בצק בעת הטחינה ובתוך הטחינה בפרט ברחיים גדולים א"א להכשירם כמה פעמים וא"כ מה מהני המשגיח שקיבל עליו ברבים. והוא העיקר מ"ש שלא ראה אותם מעולם וע"ז יובן שאין אומרים מי שלא ראה את החידו"ש שיבא ויעיד עליו. וגם ראיתי שם גדולים מתירים ה"ה בשו"ת מנחת משה ושו"ת חיים של שלום. וגם ראיתי שם תשובות שפלפלו בדברי רבינו הדברי חיים ולקחוהו ליסוד מוסד שהוא מהמתירים ובמחכת"ה לא ידעו ולא הבינו בדבריו העיקר מה שהבאתי לעיל מ"ש שלא יעלה החטים "למקום גבוה" היינו האויפציג"ע כנ"ל שע"ז הוא העיקר החשש באמת ולא דייקו בזה בדבריו. גם ראיתי שם בתחלת דבריו במכתב הה"ג מחארסאן בשם הגאון מו"ה יוסף שאול נ"ז ז"ל מלבוב (שהוא הי' מחולק עם הגאון מהרש"ק ז"ל) והתיר את הרחיים האלו ורק באופן שהרערי"ן (היינו האויפציג"ע כנ"ל) לא יהיו מזיעין וכו' ורב העיר ישב שם להשגיח ולעיין וכו' עכת"ד ולפי"ז נפל פיתא בבירא. הך היתרא שאמרו בשם הגאון מו"ה יוסף שאול הנ"ל ולפי הנז' התיר רק באופן ותנאי שאי אפשר לקיימו שישב הרב שם וישגיח ובאופן שלא יזיעו בהרערי"ן והוא כעין פסיק רישא וכו' ומה מהני השגחת הרב שלא יזיעו הרערי"ן האלו כנ"ל וגם הביא שם מהה"ג מחערסאן ששאל להגאון הקדוש מהר"מ מליבאוויטש זצ"ל (בעל צ"צ) ולא הסכים להתיר הרחיים הנ"ל וגם ראיתי מ"ש בזה בס' מעדני שמואל על הל' פסח (סי' ק"ח ס"ק י"ט) היוצא

לנו מזה הדברים שכתבתי לעיל כי להזהיר לכל העולם הוא הן הנמנע וכו' אולם במקומות שנהגו איסור וטחנו מעולם רק ברחיים פשוטה של מים ברחיים ורכב בודאי אסור להם להקל ולשנות ח"ו גם בשעת הדחק ויוקר גדול ושנת רעבון כזה ר"ל. והוא חמיר יותר מקטניות בפסח דאינהו הספרדיים מיכלי אכלי לכתחלה והמחבר התירן בפירוש מ"מ כיון שאנחנו בני אשכנז נוהגים איסור כ' בלקוטי מהרי"ל ומובא בשערי תשובה (סי' תנ"ג) דהאוכלם במקומותנו שנהגנו איסור עובר בלאו דלא תסור והעובר על דברי חכמים וכו' עיי"ש והאריכו בזה הגאונים בדורות שלפנינו אם להתירן בשנת רעבון ועיי' מ"ש בזה בתשו' קרן שמואל (להג"מ שמואל פריינד ז"ל) בטעמים רבים לאוסרן גם אז אם כי טעמי האיסור רק משום גזירה דאתי לאחלופי או שמא יתערב בהן חמץ עיי"ש בטור ובט"ז כ"ש בזה דטעם האוסרים משום איסור בעצם שלא יוכלו בהם לנקותם כראוי וכמו שהבאתי לעיל ובפרט בתשו' הגאון מהרש"ם ז"ל מבערזאן ברחיים הגדולים שבימינו שהוא עד ראיי' וידע ובירר והעיד על כל הדברים וכן עוד הנ"ל א"כ בודאי דאין להתיר במקומות שנהגו איסור ואיזו פתח חרטה שייך בזה וכי שייך לומר (לדעת הסוברים להתיר להם בעת כזאת דעכשיו נוכחנו לדעת ההיפך הלא אדרבא טעם האיסור במקומו עומד ואטו הקנים החלולים והמכונות האלו נביאות המה אשר בעת רעבון ומלחמה לא יתדבק בהם בצק חמץ משא"כ בקטניות שאינו איסור עצמיי כלל י"ל לדעת המתירים בשעת רעבון באומדנא גדולה כזו שעל שני רעבון כאלו לא גזרו הגאונים הקדמונים חכמי אשכנז ז"ל כיון שאינו איסור בעצם רק גזירה והט"ז כ' שם שאינו רק חומרא בעלמא אעפי"כ החמירו ולא התירו כלל אצלנו גם בשנים האלו ק"ו לקמח מרחיים כאלו כנ"ל. וגם הקאנצלייא יצ"ו כי מראש ועד עתה לטובה נתכוונו בעד הקהלות שנהגו היתר בלא"ה כנ"ל אעפי"כ לפני כמה שנים כאשר הדפיסו קול קורא מהג' והצ' במדינתנו לחזק ידי הקאנצלייא בהכנסותי' (מפני רוב הוצאתי') וליקח מהם (הקהלות הנ"ל שנהגו היתר) קמח הנז' וכי היכא דלא לימרו התירו פרושים את הדבר בכל המקומות ע"כ התנו בפירוש מענינו בשיטה אחרונה ובראשם כ"ק אאמו"ר הגה"ק זצללה"ה זי"ע כי זהו רק לקהלות שנהגו היתר מכבר בגליל העליון כנ"ל אבל בגלילתנו אסור לשנות. וכן ראיתי הדברים נובעים עוד מדור שלפנינו כאשר העיד הגה"צ מחוסט ז"ל בשו"ת בית היוצר (חאו"ח סי' כ"א) וז"ל כאשר אמר לי בפירוש רב חביבי הגה"צ בעהמ"ח צרור החיים אבד"ק סעליש זצ"ל והגה"צ בעהמ"ח מהר"ם שיק זצ"ל וכו' דהא שהתירו הוואל"ץ מיה"ל בפעסט לא התירו רק למי שתמיד היו טוחנין על דאמפ"ף מיה"ל דהיינו בגליל עליון שקורין אויבער מדינה אבל לא לאונטער מדינה עכ"ל

וחזי מאן גברא רבה קמסהיד ה"נ הגאון האמיתי מהר"ם שיק זצ"ל שהי' מגודל בגליל העליון מגדולי אשכנזים והוא מראשי מייסדי הקאנצלייא הארטהד' דמדינתנו וממנו יתד ממנו פינה בזה להביא דבריו למקור נאמן מענין הארטה' ושטאטוסקוואו והמסתעף כנודע וידוע שמהארטהאדאקסען קאנצלייא שלחו הקמח הנ"ל מעולם אעפי"כ הגיד כזה בפירוש. מרוב צדקתו ותמימתו וידיעתו באמת. שלא התירם לגלילות האלו הרחיים היינו הקמח מהם לפסח ואנן מה נעני אבתרי'. וכן עוד אני שמעתי עדות בע"פ ששמעו מפי הגדולים אשכנזים מנהיגי הקאנצליי במדינתנו עוד יותר מזה וכו' וגם כ' שם בתשו' בית היוצר הנז' שמ"ש מרן בדברי חיים שהכשיר בנו הה"צ מקשאנוב זצ"ל הרחיים של קיטור בפרייסען והנה הגה"צ מקשאנוב הי' אח"כ במדינתנו וראה הדאמפ"ף מיהלע"ן ואמר שאינן דומין להנהו אשר שם בפרייסען ע"כ בודאי אין לסמוך להתיר וכו' עיי"ש והרי עדות נאמנה כנז' וגם הרי כמו שביארנו באמת כי שם בדברי חיים מיירי בפירוש ובתנאי כפול כמ"ש שם מה שראה בנו את החידו"ש שלא הי' שום אויפצו"ג ואינו עולה למעלה החטים רק ברחיים ונטחן בשמירה מעולה בכח הקיטור (דאמפ"ף) כנ"ל וזה אין לאסור כלל והרי שהד"ח לא התיר האויפציג"ע וגם בנו הנ"ל העיד אשר אותן הרחיים במדינתנו אינן דומין לאשר ראה הוא אז בפרייסען. והיינו בשינוי לגריעותא בודאי ע"י האויפציגע ומי יודע עוד בשארי דברים. ויפה סיים שם בשו"ת בית היוצר שהוא כופל ומשלש שכל מי שלדידי' ציית בודאי לא יטחן בדאמפ"ף מיה"ל (היינו קונסט מיהל) קמח למצות וכו' עכ"ל וידענא בנפשאי המס"נ שהי' לאאמו"ר הק' זי"ע על ככה כמו בכל שאר עניני דת תוה"ק על כן נקוה לעזרתו ית"ש לילך בעקבותיו ודרכיו בעה"י נצליח. ולא נניח. ואחתום ברוב ברכה ושלום ושמחת פורים הבעל"ט ונחוג חג המצות בהכשר ויתרון וכימי צאתנו מאמ"צ יראנו נפלאות. ברוב ישועות. ומחיית עמלק מתחת השמים בבנין ציון וירושלים. בב"א:

ידידוש"ת באהבה.

הנה אח"ז ראיתי בשו"ת אבני נזר להגה"צ מסאכאטשוב זצ"ל (חאו"ח סי' שס"ט ש"ע) כ' ג"כ שהוא מונע שלא יטחנו ברחיים עם לעוו"אנטארען (אויפציגע) גם אם הרחיים נטחן ע"י מים וגם וואלצין כיון שהוא ע"י אויפציגע מונע כנז' עיי"ש טעמו ונימוקו ומתאימות למה שכתבנו בדברי הד"ח דעיקר הקפידא של האיסור בזה רק בהאויפציגע. אכן מ"ש באבני נזר שגם ברחיים הפשוטים יש חשש זה בבצק הנדבק בדופנם. אמנם באמת יש חילוק גדול דברחיים פשוטים בלי אויפציגע. והתיבה והאופן הרחיים ורכב פתוחים וכשרואים שם עיסה נדבקת לפעמים מפני חום תנועת האבנים אז מוזהר המשגיח

להשגיח להסיר ולנקות הבצק משא"כ באויפציג"ע כנ"ל שהוא כעצמים בבטן המליאה ומי יודע מה נעשה שם יום אחרי ההכשר של הרב (היינו שאז יסתרו כל האויפציגע ויסירו וינקו כל בצק) מכ"ש כשטוחנים זמן רב על סמך ניקור והכשר כמ"ש בתשו' מהרש"ם כנ"ל ומי יודע אם לזה יועילו גם המכונות (בלאזער"ס) שישנם באותן הרחיים הגדולים ביותר שאומרים שמנשבים מתוכם את הבצק הנדבק מפני רוח המנשב לא ידבק חמץ כ"כ וכ"ז רעיינות אשר יוכל לסמוך אשר מקלו יגיד לו וברצונו להקל לא כן אנחנו וכי ניקום ונסמוך בספק איסור כרת ר"ל כנ"ל. ועיננו רואות בהרחיים הנ"ל רובם ככולם כי מגודל התנועה בתוך האויפציגע החום גובר מאוד וממנו נולד זיעה וחמץ כמובן וגם כ' שם באבני נזר טעם אחר לאסור יותר באלו האויפציגע כיון שנשתהה שם הקמח בתוך הזיעה (וכיון שעובר שם החיטה והקמח פעמים רבות כידוע לבקי בתהלוכות המכונות) ולפעמים נסתמו צנורות כאלו משא"כ ברחיים פשוטים (בלי אויפצוג) שתיכף יוצא הקמח וי"ל שבזמן מועט אינו. שואב הליחות של הזיעה עיי"ש. ואחתום דברינו בברכה וה' יצילנו מכשול וצרה. ונזכה לאכול מן הזבחים ומן הפסחים בבנין בית הבחירה ברוב הדרה. בב"א:

סימן עו

כבוד ידידנו וכו'.

אחדש"ה וכו' וע"ד ששמע דיבת רבים מגור מסביב הני בריוני וכו' הנה אל יפול לבו ויראה נא במכתבי אגרת הקודש בסוף ס' נועם אלימלך ע"ד הקמים אז נגד הגאון הקדוש א"א מברדיטשוב זי"ע. ומה יענו עוד אזובי קיר. וכ' שם באגרת הקודש שכן הי' הנסיונות מימות אאע"ה והקמים עליו וכן בכל הדורות ואנן מה נעני אבתריי' ובפרט בדורות האחרונים האלו הקרובים ביותר לביאת המשיח ב"ב אשר הן הנה חבלי משיח וכמבואר בגמ' בסוף כתובות דור שבן דוד בא קטגוריא בתלמידי חכמים פירש"י. קטגוריא. הרבה מסטינים ומלמדים חובה יעמדו עליהם עכל"ה היינו להוציא בזה מדעת השוטים והחנפים האומרים מה לנו להכניס ראשינו בזה בין ההרים הרמים הלא הוא קטגוריא בין תלמידי חכמים כמו מחלוקת ב"ש וב"ה וכו'. וכיוצא מה שידמו זה ולא יעמדו בפרץ ולא להציל עשוק מיד עשקו ע"כ בא רש"י לבאר ולהורות במלות קצרות כי אין הפירוש כלל קטגוריא בתלמידי חכמים דהיינו כמו "בין תלמידי חכמים" ששני המפלגות המה ת"ח והוא מחלוקת לש"ש שסופה להתקיים (כדאמרי' באבות וכנ"ל) זה אינו דהא מחלוקת כזה לאו דוקא בדור שבן דוד בא הוא רק מימות עולם מחלוקת לש"ש כמו שמאי והילל

וכנ"ל א"ו דהיינו כפשוטו שלא כ' ''בין'' תלמידי חכמים (ששניהם ת"ח) רק בתלמידי חכמים כפירש"י שמסטינים ומקטריגים ומלמדים חובה יעמדו ''עליהם'' היינו העומדים עליהם על התי"ח המה אינם ת"ח רק מסטינים ומקטריגים והיינו מוסרים ורשעים וכו' שעומדים עליהם (על הת"ח) וגם המסטינים שיתפארו שהמה ת"ח אלו המה שתורתם נעשית להם סם המות וחכמים המה להרע ולהפריע את הדת ולהחריב את העולם כולו בעוה"ר כנודע] והוסיף עוד שם (בש"ס סוף כתובות) כי אמרתי' קמי' דשמואל אמר צירוף אחר צירוף וכו' תני רב יוסף בזוזי ובזוזי דבזוזי (פירש"י שוללים אאר שוללים) כאשר אנו רואים זה בין שארי כל הסימנים. וביותר בעוקבתא דמשיחא חוצפא יסגי וכו' (כדאמרי' בפ' חלק ובסוף מס' סוטה) ופני הדור כפני כלב (כפירש"י שם שאין להם בושה זה מזה) והעולם יאמרו פני הדור היינו פני ומנהיגי הדור וכו' ויש בעוה"ר כאלו. ושמעתי מרב גדול א' שאמר על זה ע"ד צחות מ"ש כפני כלב כי הכלב יכיר את קונו אמנם לא כן אלו ולא יכירו טובה למי שעשה לו רק אדרבא לא יבושו כלל לשלם לו רעה תחת טובתו וע"כ פני הדור כפני כלב. שיעשו א"ע כפני כלב אמנם גם זהו אינם כי המה גרועים מכלב ר"ל מטעם כנז'. וגם דחז"ל כולם נתקיימו בכל הפירושים שפירשו בהם ודי בזה למבין:

ומ"ש בענין המוחרם ע"י דיבורו של הגה"צ וכו' זצללה"ה מרא דאתרי' הנה מלבד שהאיש המוחרם ביזה כבודו ברבים לאין שיעור פעמים ודיבר סרה שנים רבות בדברי עזות ועוד היתה ידו במעל ונתן יד לפושעים המתחדשים לסדר להם כתבי פלסתר להדפיס נגד כבוד הרב מרא דאתרי' הנ"ל אשר מסר נפשו לה' ותורתו הנה הוא ''מלמד'' שחשדוהו בחמור מא"א היינו כמעשה ארץ מצרים במ"ז וכו' ה' יצילנו (וכאשר העידו עתה הרבה מתלמידיו בגב"ע מה שעשה עמהם ר"ל ובאו לבקש תשובה בבכי ע"ז). וה"ז חיוב על הגאון הנ"ל באתרי' להחרימו ולהציל הנערים ילדי בנ"י ולאשר פסקינן בש"ע יו"ד סי' של"ד (סעי' י"ג) גם באפקירותא דבע"ד בשביל ממון אם מזלזל בנידוי ואינו מבקש שיתירו לו מניחין אותו בנידוי עד שימות מכ"ש במכשיל באיסורי' כזה וחצוף מפורסם כזה נגד גדול הדור באתרי' והוא עושה צחוק מזה האיסור חרם באחוזת מרעיו א"כ בודאי אין להתיר לו עד שימות ואולי ירצו לומר הקלים האלו כיון שנפטר הה"ג הנז' עפ"י המבואר שם (סי' של"ד סעי' מ"ז) שהחכם מנדה לכבודו וכו' ואין מתירין לו עד שמת החכם ואם מת החכם באים שלשה ומתירין לו עכ"ל המחבר ע"כ יאמרו אולי כיון שמת החכם ע"כ באו שלשה והתירו לו. ז"א כלום דהתם מיירי בנידה לכבודו בלבד אבל כשהי' מחמת דבר איסור חמור ומכשול גדול לרבים לתשב"ר ע"י הפצת כתביו להחזיק

בידי הפושעים שרוצים בשולען של המתחדשים נגד למוד התורה בדרך אבותינו וגם מכשול באיסור עריות ר"ל לקטני ילדי בנ"י א"כ פשוט שאסור להתיר לו רק אם יחזור בתשובה ברבים על ככה בפני הרב מרא דאתרי' הממלא מקום החכם זצ"ל שנפטר ושיודע ובקי מאיזה טעם נדוהו ואם תיקן זה כבר ובפני הבד"צ דעירו משא"כ אם הלך אולי בחשאי לפני ג' אחרים אחרי פטירת הרב הנז' בלתי ידיעת הבד"צ ולא תיקן כלל הדבר פשיטא שאין בהיתר כזו ממש כלל גם אם עשאוהו ומלבד זה הי' מחוייב עכ"פ גם כשיתירוהו הבד"צ לילך לבקש מחילה על קברו של הצדיק שביזוהו בפני עשרה וגם נודע ד' הרשב"א ז"ל דחכם שנידה ומת החכם אין תקנה כלל להתיר לו להמוחרם וכ"ש כשלא תיקן ולא הודיע כלל וכנודע. ומ"ש המהנדזים להרהר אחרי מטתו של החכם שנפטר (רב העיר) עפימש"כ הרמ"א בסוף הסי' הנז' (סעי' מ"ח) שנהגו להקל מלמחות בעוברי עבירה ועיי' בט"ז שם, מ"מ פשוט דזהו טענת הבל דזהו רק היינו אם הרב מתיירא מפני מסירות וכיוצא אבל אם עמד במס"נ ועשה בודאי תע"ב על הרב ומי יוכל להתיר נגדו בכזה ועיי"ש בבכור שור ומובא בפת"ש שהמקילי' בזה ע"כ תפוג תורה וכו' עיי"ש. וגם מפורש שם (בסעי' א') ברמ"א שמנדין למי שחייב נדוי אפי' שיש לחוש שע"י כן יצא לתרבות רעה אין לחוש בכך עכ"ל והט"ז חולק ובנקה"כ השיג על הט"ז ודחה כל ראיותיו ועיי"ש בפת"ש מה שהביא להקת גדולים וגאונים ראשונים ואחרונים. כולם כא' עונים. שיש לנדותו גם שיצא לתרבות רעה ובנ"י יוצאים ביד רמ"א מכ"ש בהצלת עונות חמורים מתשב"ר שלא הי' בהם חטא טרם באו ליד המלמד הרשע התועב הזה לטמאותם ר"ל א"כ ברור שמחוייב הי' לנדותו כדי להציל בנ"י והמהרהר שלא כדין אחרי הגדול הרב הנז' ה"ז דינו וכו' וגם מפורש שם (בסעי' י"ב) שהמוחרם לא שונה ולא שונין לו לא נשכר ולא נשכרין לו א"כ המשכירו למלמד לבנו עובר על כל אלו האיסורים שמשכירו וגם שונה לבנו וגם עיי' ביו"ד בהלכות כבוד ת"ח (סי' רמ"ג סעי' ט') דאם חירף להחכם בפרהסיא אסור לו למחול על כבודו וכו' ועיי"ש (בסעי' ח' וי"א ברמ"א) דבת"ח מוחזק וראוי אז גם בימינו דין ת"ח א"כ פשיטא דהרב הגאון המובהק בהוראתו לכל העולם הצדיק המפורסם ז"ל שהי' מחוייב למחות ואסור לו למחול כנז' מכ"ש וכ"ש כשהי' גם דברי' בגו היינו איסורים חמורים כאל ושמכשיל תלמידיו ע"כ זהו שאמרתי כבר ברבים ע"ד מנהיגם וכו' כו' אשר לא חש להחרם וקירבו מיד להמוחרם (אם כי הודיעוהו הגה"צ ז"ל למען ידע להזהר מאיסור ח"ח של החסיד החשוד שלו) ואמרנו (בדרך צחוק מכאיב) שהפלא שרבותינו הפוסקים אסרו כ"כ ועסקו בדיני הלכות נידוי וחרם עד שבש"ע יו"ד יש בזה (בסי' של"ד) מ"ח סעיפים גדולים מלבד הנו"כ

(ובתשו' הספרדיים האריכו בזה ברוב ספריהם כ"א בשאלותיהם) ולא כתבו ארבעה תיבות בקצרה תכלית פרטי הדינים "יסע לבש לבלזא והותר הכל" והי' די כעת לכל הפרטים וד"ל אוי לנו שכך עלתה בימינו והוא ית"ב יבער הקוצים מן הכרם בית ישראל ב"ב יושיענו ויגאלנו ב"ב:

ומ"ש שכיון שנפטר ההגה"צ וכו', א"כ אולי זהו סימן ואות שלא הי' צריך להחרימו וכו' ז"א טענה של תורה רק טענת היצר והס"א שרוצים להדיחנו ח"ו מאמונתו ותורתו ית"ש וזהו הנסיון בפרט בגודל הנסיונות בדרא בתראה קודם ביאג"צ בגלות השכינה והסתר פנים כמ"ש בתורה וכמשחכז"ל ורבותינו ואבותינו הקדושים זי"ע וכבר ידוע מ"ש בברכות ששאל משרע"ה מדוע צדיק ורע לו רשע וטוב לו וגם התשו' שהשיבו לו צדיק בן רשע וכו' אינו כפשוטו וכמ"ש בספרים (דהא עיננו רואות גם צדיק בן צדיק ורע לו וכן להיפך) רק פירשו כ"א לדרכו בקודש והוא בסוד הגלגול ואכמ"ל. ועיי' בתוס' ר"ה (דף מ' ע"ב) בד"ה ונחתמין לאלתר לחיים שזהו החיים של צדיקים בעוה"ב וכידוע משאחז"ל רשעים בחייהם קרויים מתים ומה שהוא הנסיון בעוה"ז לעיני בשר הוא כמ"ש בתהלים (מזמור ע"ג) כל המזמור ע"ד הנסיון נגד שלות הרשעים ויסורי הצדיקים. וכן בשארי מזמורי תהלים. וכן בש"ס תמיד (דף ל"ב ע"א) שטנא נצח. וזהו הנסיון לעמוד עכ"ז בתקוף הימנותא (וגם בזה רע"ק וחביריו ועשרה הרוגי מלכות והקדושים אשר בארץ ובפרט משיח בן יוסף ע"י ארמילוס הרשע יוכיח) וגם לענין משפט החכם לענין חכם שנידה ומת שזהו חמור יותר לד' הרשב"א וכו' וכנ"ל ולמה לא אמרו כיון שמת החכם הרי חזינן שלא אסתייעא מילתי' א"ו דז"א כלום ואדרבא וכו' וא"צ להאריך בדברי' הפשוטים וברורים לכל בר דיעה באמת. ולפלא. פקח עיניך וראה נא. כי כמו זה נמצא בגמ' בש"ס מ"ק (דף י"ז ע"א) ההוא צורבא מרבנן דהוי סני שומעני' (פירש"י שיוצאין עליו שמועות רעות) א"ר יהודה היכא ליעבד לשמתי' צריכי לי' רבנן (דאתרי' דהוו רבהון) לא לישמתי' קא מיתחל שמא דשמיא א"ל לרבה בר בר חנה מידי שמיע לך בהא א"ל הכי א"ר יוחנן מה דכתיב כי שפתי כהן ישמרו דעת ותורה יבקשו מפיהו כי מלאך ה' צבאות אם הרב דומה למלאך ה' יבקש תורה מפיהו ואם לאו אל יבקשו תורה (הואיל וסני שומעני' הא דצריכי לי' רבנן לאו כלום הוא דמוטב דלא ילפי מיני') שמתי' רב יהודה לסוף איחלש רב יהודה אתי רבנן לשיולי בי' אתא איהו (האי מנודה) נמי בהדייהו כד חזיי' רב יהודה חייך א"ל לא מסתייך דשמתי' לההוא גברא אלא אחוכי נמי חייך בי א"ל לאו בדידך מחייכנא אלא דכי אזילנא להההוא עלמא בדיחא דעתאי דאפילו לגברא כוותך לא חניפו לי'. נח נפשי' דרב יהודא. אתי לבי מדרשא אמר להו שרי לי

אמרו לי' רבנן גברא דחשיב כרב יהודא ליכא הכא דלישרי לך אלא זיל לגבי דר' יהודא נשיאה דלישרי לך אזל לקמי' א"ל לרבי אמי פוק עיין בדיני' אי מיבעי למישרי לי' שרי לי' עיין ר' אמי בדיני' סבר למישרא לי' עמד ר' שמואל בר נחמני על רגליו ואמר מה שפחה של בית רבי לא נהגו חכמים קלות ראש בנידויי' שלש שנים יהודה חבירנו על אחת כמה וכמה א"ר זירא מה דקמן (כלומר היכא מיתרמי דעל האי סבא ר' שמואל בר נחמני האידנא לבית המדרש) דאתא האידנא סבא בבי מדרשא דהא כמה שני לא אתא ש"מ לא מיבעי למישרא לי' (דלהכי איתרמי דאתא האידנא לבי מדרשא דלאו מזלא הוא דלישרי לי') נפק כי קא בכי ואזיל אתי זיבורא טרקי' אאמתי' (נשכה למנודה באמתו) ושכיב וכו' עכ"ל הגמ' (והמוסגר בזה הוא לשון רש"י ז"ל) וכמה הילכתא רבוואתה איכא למישמע מיני'. דאם אין משמתין למי שצריך קא מיתחל שמא דשמיא וה"ז חלול השם עון היותר חמור מד' חלוקי כפרה שהי' ר' מתיא בן חרש דורש כדאמרי' ביומא (בפ' יוהכ"פ). וגם לנידון דידן שהי' שם צריכי לי' רבנן ללמוד ממנו (והי' אדם גדול כדאמרי' שם דעיילוהו למערתא דדייני וקבלוהו עיי"ש) אעפי"כ אמרי' הואיל וסני שומעני' מוטב דלא ילפי מיני' ושמתוהו עאכו"כ במלמד שחשדוהו כנ"ל ורשע כזה שרבע את הנערים ר"ל דחיוב לשמתו כדי שלא יהי' מלמד ולא יהיו שכיחי בביתו להחטיאם ר"ל ושאין להשגיח אם גם הוא בן תורה וגם כשנדוהו לאדם גדול אז אין להתירו גם אם גדול א' קשיש מיני' או דומה לו רוצה להתיר כדאמר ר"ש בן נחמני על ר' יהודא יהודא חברינו (בלא ר') אעפי"כ לא הניח להתיר להצורבא מרבנן (שהי' לומד לרבנן) גם אחר פטירת ר' יהודא. עאכו"כ בזה. וגם מזה שהי' העונש שהמוחרם שהי' סני שומעני'. כנראה בעון עריות ע"כ טרקי' באמתי' באותו אבר מדה כנגד מדה עאכו"כ בזה ועוד והוא העיקר במה שכתבנו לעיל שאין לחשוב ח"ו בזה ששכב ר' יהודא אחר ששמתוהו להאי צורבא מרבנן לומר שהענישו המוחרם ולחשוב עי"ז להתיר החרם. והלא אדרבא מזה שהחמירו עוד יותר כיון שנפטר ר' יהודא וכנ"ל וכמו שהוא צחות לשונם הקדוש של רבותינו בגמ' בזה שחששו לכבוד הרב המנוח שנדוהו והחמירו ביותר ואמרו ומה שפחה וכו' עאכו"כ וכו' כנ"ל. וגם ר' יהודא חשב לו זה לזכות קודם פטירתו ולא חש להתחרט חלילה בשביל כבוד הצורבא מרבנן המוחרם ואדרבא שמח בזה. ומה שנכנס המוחרם לביתו בין הני רבנן והלא אסור לישב ולעמוד בתוך ד' אמות של מוחרם והיינו ח' אמות (כמבואר בסי' של"ד שעי' ב' ובש"ך שם) י"ל דהם רבנן נכנסו תחלה ואח"כ נכנס הוא עמהם ובכה"ג שהמנודה בא לשם כשהמה עמדו או ישבו מקודם א"צ להתרחק משם כמבואר בב"י וברמ"א שם (סעי' ב') או שי"ל שעמד בריחוק ח' אמות מהם וגם ממטתו של ר' יהודה.

ומה שדיבר עמו ר' יהודה היינו רק תשובה על שאלתו מה שחייך וזה מבואר שם (בסעי' ב') דמותר לדבר עם המנורה והמוחרם (כשיעמוד מרחוק) רק שלא ידבר עמו אלא לצורך כמ"ש הרמ"א שם. ומ"ש בדבר שארי תהלוכותיה' הרעים אשר המה מחריבי קרתא ומחריבי מדינתנו בעוה"ר. הנה אם ח"ו עוד יעמדו במרדם ולא ישמעו לקול תורה ולא ישיבו מדרכיהם הרעים אז בהכרח להסכים לדברי הת"ח היועצים לגלות קלונם ברבים סדר תהלוכותיהם ותועבותיהם וכו' גם לגלות טמירין כמאמרם ז"ל מצוה לפרסם את החנפים. ולע"ע הנני שוקל הדברים אולי אין ההכרח ופן ינכרו צרימו וגו' וכאשר סבלנו שנים רבות. וה' יעזרנו ולא ירעו ולא ישחיתו בכל הר קדשינו ונזכה למרום מאוינו. להעביר גלולים מן הארץ וכו' וישיב שופטנו כבראשונה ויועצנו כבתחלה. ונזכה ב"ב לגאולה. תוך אמוני עם סגולה. וכוח"ט:

סימן מזל

בענין האתרוגים מורכבים אשר ניתן הענין להענות בו. והנה ראש המדברים בזה זקיני הלבוש (באו"ח סי' תרמ"ט) שכ' לאוסרו משום שנעבדה בו עבירה דומיא דאסרה תורה כלאים לקרבן אף דכשר לאכילה וכו'. והנה בס' נחלת יעקב להגאון מליסא ז"ל בח"ב בשו"ת נכדו הגאון מ' אברהם תאומים בעל חסל"א ז"ל (שנדפסו בסופו) הרבה להשיב ולהשיג ע"ד הלבוש ולהמציא היתר בזה ע"י פלפולו גם בדרך רחוק עיי"ש וממילא אי אפשר לדחות עי"ז דברי רבותינו הראשונים ז"ל אשר מפיהן אנו חיים ה"ה זקיני הלבוש וגם בתשו' רמ"א (סי' קכ"ו) שאסרם בהחלט גם אם א"א למצוא אחרים לברך עליהם גם בתשו' מהר"ם אלשיך (סי' ק"י) ובתשו' הב"ח (הישנות סי' קל"ה) אסרום להלכה וע"י פלפולים וקושיות איך יסתור דבריהם הלא ידוע כי לכל קושיא יש תירוץ ואיך יבנו ע"ז יסוד להלכה נגד רבותינו הנ"ל להתיר אסורים וס' ברכות לבטלה וכיוצא. עכ"ז ארשום בעזה"י גם על פלפולו מה שי"ל בזה. מ"ש שם ע"ד הש"ס במנחות (דף ה' ע"ב) דקאמר דליכא מידי דלהדיוט אסור ולגבוה שרי וכו' ומסקי'

אטו ציצית צורך הדיוט הלא צורך מצוה הוא הרי דמדמי מילה וציצית לצורך גבוה ולפי"ז ראי' לכאורה להלבוש דיש לאסור מורכב במצות אתרוג כמו שנעבדה בו עבירה דאסרינן בקרבן. אמנם אח"כ שוב הקשה דלפי"ז מה אמרי' מי איכא מידי דלהדיוט אסור ולגבוה שרי ואם נימור דמצוה ג"כ מיקרי צורך גבוה הלא משכחת לה היכא דלהדיוט אסור ולגבוה שרי היינו עשה דוחה ל"ת כגון שא"א לקיים שניהם בענין א' דלהדיוט אסור ולגבוה שרי דהיינו צורך מצוה דדמי ממש לצורך גבוה ועל זה תי' דל"ש לומר

מי איכא מידי וכו' ולגבוה שרי רק היכא שהתורה התירה הדבר הזה לגמרי אבל היכא דמתורת דחויי' אתינן עלה הוי כלא הותרה ול"ש לומר דלגבוה שרי דאינו רק דחויי' עכת"ד בתשו' החסל"א שם. והנה מלבד כי הסברא דחוקה כי מה נ"מ הלא סוף כל סוף מתירין אותה בתורת דחויי' והוי לגבוה שרי ואדרבא הלא הוא יותר רבותא דגם כשלא הותרה מעיקרא רק בתורת דחויי' ועכ"ז מותר לעשות האיסור לצורך גבוה היינו המצוה. וכן מפורש בש"ס בסוגיין בזה להיפך מדבריו דפרכי' כלאים יוכיח שאסור להדיוט ומותר לגבוה ומתרצי' מה לכלאים שכן הותרה מכללה אצל ציצית וכו' והרי מבואר דאדרבא כשהוא הותרה מכללה הוא תירוץ על הך דמי איכא מידי דלהדיוט אסור ולגבוה שרי ולא כשהוא דחויי'. וה"ז היפך סברתו כנז'. ולפי"ז במחכת"ה נדחו דבריו גם מ"ש בזה ע"ד הרמב"ם בעומר הנקצר ביום כשר ודוחה את השבת וכו' עיי"ש. אמנם הרי באמת מפורש בשטה מקובצת (לרבינו בצלאל אשכנזי ז"ל) במנחות בגליון שם וז"ל מה לכלאים שכן מצותו בכך וא"כ לפרוך כלאים של ציצית יוכיחו שאסור להדיוט ומותר לגבוה דהא ציצית צורך גבוה הוא וליכא למימר שמצותו בכך שהרי אפשר לקיים מצות ציצית בלא דחיי' כגון צמר לצמר וי"ל דמ"מ חשוב מצותו בכך אחרי שיש לו טלית של פשתן והוא חייב בציצית ונראה לי דאיכא למיפרך מה לכלאים שכן הותר אצל גבוה בבגדי כהונה עכ"ל השטמ"ק ולפי"ז נדחה יסוד בנינו של הגאון בעל חסל"א מה שרצה עי"ז להשיג על זקיני הגאון הלבוש מדלא פריך כן בש"ס מי איכא מידי וכו' ולגבוה שרי בע"כ דמצוה לאו לצורך גבוה דמי ולא הוי זה בכלל לגבוה שרי. וע"כ הוכיח. דאין לדמות מצות אתרוג לפסול מורכב כמו בצורך קרבן דאסרי' כלאים וכנז' כבר הקשה ותי' זה בשטמ"ק ואין הוכחה מזה כלל:

וגם מ"ש הג' בעל חסל"א על מ"ש הר"ן בפ"ב דר"ה) דרק בשופר של בהמה טמאה בעי הר"ן משום דצורך פנים כפנים דמי ולפי"ז דבשאר מצות אין להם דמיון לצורך גבוה. הנה עיי' ברשב"א סוכה (דף ט' ודף ל"א) בשם התוס' ובחי' הרמב"ן לפסחים פרק כל שעה (דף ל"ה) דלא אמרינן מהב"ע אלא במצוה הבאה לרצות כגון קרבן שופר ולולב הרי חשבו גם ד' מינים דבא לרצות והיינו כעין שופר דלזכרון הוא והוי כלפנים ושייך בזה אין קטיגור נעשה סניגור ועיי' בתוספות הרא"ש על פסחים שכ' ליישב קו' תוס' ממצה של טבל וז"ל וי"ל דשאני לולב שמודים ומשבחים להקב"ה דומיא דקרבן וכו' עכ"ל והרי מזה כד' זקיני הלבוש כיון דאתרוג ולולב דמי לקרבן א"כ פסול מורכב שנעשה בו עבירה כמו דאסרה תורה כלאים לקרבן ונדחה השגתו הנ"ל. ועיי' מ"ש אאמו"ר זי"ע בשו"ת צבי תפארת (סי' ח') ועיי' בשו"ת חתם סופר (חלק ו') בחידושיו לפ'. לולב הגזול

(דף ל"א ע"ב) בנידון דידן דאתרוג המורכב דבדבר שמתחלת גידולו ועד סוף נעבדה בו עבירה בודאי מאיס לגבוה ואסור למצוה עיי"ש וגם מ"ש החסל"א מש"ס שבת (קל"א ע"ב) לענין סוכה וכל מכשירי' דוחה שבת דאמרי' אי מעומר ושתי הלחם שכן צורך גבוה אי מלולב שכן טעון ארבעה מינים וכו' ולכאורה משמע מזה דלולב אינו צורך גבוה ונחזי אנן דהא תקשי לכאורה מזה על הני ראשונים הנ"ל שכ' דגם לולב הוי כקרבן אמנם באמת לא קשה דהלא דרך הש"ס לאשכוחי בכל חד מעלה וגם פירכא מה שאין בהשני (ועיי"ש בתוס' בד"ה אי מעומר וכו' דלא דייקא תלמודא למילף מביניי' דהכי אור אורחי' דתלמודא דזמנין דייק וזמנין לא דייק ואי הוה דייק הוי משכח פירכא) וה"נ י"ל דהוי יכול לומר ולדייק דגם מלולב יש פירכא זאת דהוא דמי לקרבן גבוה שבא לרצות אלא דעדיפא מיני' אשכח פירכא חדתא מלולב שטעון ארבע מינים כנז'. וגם ככה הרגיש בעצמו בתשו' החסל"א שם שיש לחלק בזה ואין להאריך:

ומ"ש בתשו' הג' חסל"א על הך דאמרי' בע"ז (דף מ"ו) מיבעיא לריש לקיש המשתחוה לדקל לולבו מהו למצוה וכו' והקשה בתוך פלפולו דאיך אמרינן ס' דרבנן לקולא הוי מצינו דחכמים עשו חיזוק לדבריהם יותר משל תורה וכו' ומזה רצה להוכיח דהך פסול באתרוג המורכב שאוסר הלבוש ודעימי' עכ"פ אינו רק מדרבנן עיי"ש. והנה הך דחכמים עשו חיזוק לדבריהם יותר משל תורה לאו כללא הוא ולאו בכל מקום נאמר ובחיבורנו מנח"א בעזה"י (בחלק הלז סי' ל"ח) ביארנו בארוכה מכל המקומות בש"ס היכן מצינו דחכמים עשו חיזוק לדבריהם יותר משל תורה והיכן מצינו דתיקן דרבנן כעין של תורה ע"כ אין להקשות מזה כלום ממקום למקום אחר כמובן. וממילא דאין הוכחתו כלל מה שרצה להוכיח דמה שפסלו מורכב אינו רק מדרבנן. וי"ל דהוא דאורייתא כנז':

עכ"פ מדבריו בתשו' הג' חסל"א שמה אין בזה כדי השג כלל להלכה על הלבוש ונראה בעזה"י להצדיק את הצדיק דמעיקרא רבן של ישראל זקיני הלבוש זי"ע במה שאסר אתרוג מורכב משום דדמי לקרבן ולצורך גבוה והבאנו מדברי הראשונים הנ"ל כדבריו דלולב הוי כקרבן וא"ש:

ומעתה אפונה לדברי החסל"א מ"ש על דברי רבינו בשו"ת מהר"ם אלשיך ז"ל (סי' ה') על מה שכ' לפסול אתרוג המורכב משום דמעורב בו מין אחר והוו"ל חסר ופסול ביום ראשון והשיג עליו החסל"א בפלפולו מתוס' סוכה (דף ל"ה ע"א) דמצה של טבל ולענין אתרוג של טבל דאינו יוצא י"ח משום שיש לכהן וללוי חלק בו אבל במצה של טבל אם אוכל כזית מצה מחלקו של ישראל יצא וע"ז כ' החסל"א לחלק דהתם אף שחלקו של כהן מעורב בכל צדדי האתרוג מ"מ הואיל וסופו להפריש חלק א' מהאתרוג הרי

הוברר הדבר למפרע שזה לא הי' שלו והי' חסר אבל היכא דמעורב בהאתרוג טעם אחר פשיטא דבטל וראי' לזה דהא התוס' כ' שם גם לענין מצה של טבל דבעי כזית חמץ מחלקו של כהן והרי קיי"ל (בפ"ג דחלה) דהעושה עיסתו מאורז ומחטין דאם יש בה טעם דגן יוצא בה י"ח בפסח עכ"פ חזינן דלא הוי כזית חסר הואיל והאורז בטל לגבי החטין הוי כאלו הי' כולו חטין דיש בילה וכמו כן באתרוג המורכב הואיל וטעם המעורב בו אינו נחלק לחלקים אלא כולו מעורב חסר בכולו וכו' עכ"ד ותמהני על סברא כזו מה שהביא ממצה דדמיא כעוכלי לדנא דהתם אמרו דמהני טעם מצה כנז' משא"כ הכא וכי צריכין רק טעם אתרוג הלא אדרבא צריך להיות ולקחתם לכם לקיחה תמה כמו שכתבו רבותינו בתשובותיהם הנ"ל שאסרו אתרוג המורכב משום מין אחר המעורב בו והוי כחסר ובפרט ביום ראשון הרי אתרוג החסר פסול מדאו'. ומהו ענין דמיון נתינת טעם שיש במצה לדמותו לזו. ומה שכתבו רבותינו הנ"ל ללמוד משה אפי' מקצת שה וכמ"ש דהתם בכ"מ אמרינן לחומרא וה"נ לחומרא שצריך להיות כולו אתרוג ושלא יהי' מקצת לימו"ני מעורב בתוכו בעצמותו ומהותו. וגם נ"ל דהלא אמרינן בביצה (דף ל"ה ע"ב) דבבהמה ינקי איברים מהדדי ואעפ"כ אמרי' בחולין (דף ע"ה) ופסקינן בטוש"ע יו"ד (סי' י"ג סעי' ד') דבן ט' שנמצא במעי אמו וכו' וגדל ובא על בהמה דעלמא והוליד אז אותו הולד אין לו תקנה בשחיטה דהסימן הראשון הרי הוא כשחוט במעי אמו והוי שהיי' בבהמה בין ב' הסימנים ולא אמרינן דהוי כמעורב זה בזה וכחד נחשבו ושאז ל"ש שהיי' דבבהמה דינקי איברים מהדדי כנז' בודאי הי' שייך לומר יותר מהך דיש בילה בכולו ועכ"פ דלא יחשבו הב' סימנים כמו נפרדים זמ"ז וזיל בתר טעמא בשהיי' דאסור בשחיטה משום צעב"ח ול"ש בזה בכה"ג צעב"ח הגם דפסקינן כר"י דלא דרשינן טעמא דקרא לקולא כמו שכתבנו במק"א ואין טעם למצות כמ"ש הפמ"ג (בפתיחה לה' שחיטה בסופו) מ"מ הרי ב' הסימנים לפנינו ולעיננו שלמים ושלא נשחטו עודנה אעפ"כ אמרינן דאין בילה בו ואין יניקה מאברים מהדדי רק השני כוחות מתולדתו כ"א בפ"ע עומד ואסור לשוחטו משום שהיי' בין ב' הסימנים כנ"ל דהוי הסימן הראשון כאלו כבר שחוט ממין בן פקוע המעורב בו ועאכו"כ באתרוג דיש בו כח הלימו"ני גדל בו דבודאי הוא כעומד בפ"ע ופסול הוא מה"ת משום מין אחר הלימו"נ המעורב בו כנז'. וממילא בזה בטלה סברתו של החסל"א במה שרצה לחדש דבאתרוג של טבל שבירך עליו ואח"כ הפריש עליו ממק"א דיוצא מטעם ברירה ונהי דאין ברירה (בדאו') דלא הי' כאן חלק כהן בפ"ע עכ"פ בפ"ע לא הי' חלק של כהן ובטל במיעוטו עכ"ל וזה אינו דל"ש בזה כלל ביטול ברוב רק הוי כחסר מן האתרוג וז"ב. ועי"ז נדחה ג"ש מ"ש לראי' ברורה בישוב

קו' מהרש"א על רש"י שם בסוכה בד"ה ומאן דבעי דין ממון וכו' עיי"ש והנה מלבד שהמהרש"א יישב זה ממילא באופן הפשוט וגם בקרני ראם על המהרש"א שם יישב באופן אחר וממילא אין ראי' ברורה אך גם אין ממש בגוף הסברא דהחסל"א לומר בזה באתרוג דבטיל ברוב דהא הוי כחסר בעצמותו כנ"ל:

מכל הלין הדברים תראה שאין בזה כדאי כלל לדחות דברי רבותינו הנ"ל ובפרט להקל נגדם במ"ע דאו' וברכה לבטלה ועיי' בשו"ת שבות יעקב (ח"א סי' ל"ו) שכ' שפ"א בק' פראג הביאו אתרוגי' המורכבים והורה זקנו הגאון מו"ה שמעון ז"ל שלא לברך עליהם והגאון בעל הש"ך ז"ל הי' כאורח נטה ללון בחה"ס בפראג ורצה להתיר לברך עליהם ובעלי זרוע התקיפו ודחקו על הש"ץ שיברך עליהם בביהכ"נ ביום א' וכמעט שרצה להתחיל עכבוהו מן השמים שנפל האתרוג מידו ונשבר ותהי לאות ואח"כ באו מכתבים אז מכל גאוני ארץ שלא לברך עליהם גם באותו שנה בשעת הדחק והגאון בעל הש"ך ז"ל נתחרט על הוראה זו וקודם פטירתו צוה בכתב ידו שיבקשו מחילה מזקינו הגאון הנ"ל ועל ששגג בדבר זה נגדו עיי"ש והובא גם בשו"ת בית אפרים (חאו"ח סי' נ"ו) ואנן איזובי קיר מה נעני אבתרייה' להתיר חלילה. בפרט האתרוגים מא"י בדורותינו בעוה"ר מיפו וסביבותי' שידענו מפי ת"ח ויראי ה' אמונים (שאינם נוגעים) כי המה מורכבים רובם ככולם ושהאתרוגים באה"ק בדורות הקודמי' המה היו באופן אחר והי' תמונה אחרת לאתרוג אה"ק ובסביבות צפת"ו יש הגנות בכפרים א"ס א"ל פחמ"א וגם חיתי"ן (כאשר קבלנו מרבותינו ואבותינו ז"ל) שמוחזקים בכשרות שלקחו משם אתרוגים עוד בדורות הקודמים ושאינם מורכבים ואולי נמצאו עוד איזה גנות מוחזקים כאלו אך אין הקומץ הזה משביע גם לאנשי אה"ק מכ"ש להוציאם לחו"ל וממילא אתרוגים היוצאים לחו"ל המה רק מגנות החדשים מקרוב באו בחשש הידוע הנ"ל והמה דומים קצת לאתרוגי קורפו לאשר עשו בהם באילנותיהם בתחבולות שונות עד כי פנים חדשות באו להם ע"כ אין לברך עליהם זולת בלי שם ומלכות ולהרהר השם כמ"ש הגה"ק מבוטשאטש ז"ל בעל ד"ק לענין כמה דברים בספק ברכה. ובפרט כידוע שעל נאמנות הקאלאניסטען שם בא באה"ק בעלי הגנות בעוה"ר רובם בכולם אין בהם כדי סמיכה על יראתם בעדותם אשר יאמרו כי הוא זה. והגם כי גם על אתרוגי קורפו וסביבותי' יצאו עוררים זה כמה אשר עי"ז נתלבטו גדולי עולם מחשש מורכב עכ"ז שם היו מוחזקים מימות עולם. ואאמו"ר הגה"ק זי"ע הי' רגיל לומר בזה כיון שדור אחר דור רבותינו הקדושים הגאונים והפוסקים הראשונים עד האחרונים אשר בגלותנו בכל התפוצות והמדינות החזיקו האתרוגים מאיי קו"רפו לחשיבות ולהידור מצוה ובודאי מקובל וברור עי"ז כי

מה שהתורה ציותה פרי עץ הדר וזהו אתרוג כפי שקבלו חז"ל ובגלותנו שם הוא הארץ שמקבלת ביותר הנטיעה המובחרת לאתרוג מהודר ויפה באילנותיהם ומשם לקחנום למצוה בגלותנו מיום שנתפזרנו בקצות הארץ ויצאנו מאה"ק ואין הקב"ה בא בטרוניא עם בריותיו כאשר ציונו מצוה זו של פרי עץ הדר שהוא נוהג בכל מושבות חו"ל ואינו מהמצות התלויות בארץ (ביום א' מה"ת) ואה"ק נתרבה אחרי גלותנו א"כ בודאי יש מקום ומדינה בחו"ל לגידול הדר (בלי הרכבה) ובודאי כיונו רבותינו מעולם ועד עתה בעד כלל ישראל כי שם המה האתרוגים פרי עץ הדר כאשר עיננו רואות ובלי יצטרכו שמה להרכיבם לצורך יפיים ורק האילן אתרוג בטבעו יגדל מובחר הפרי ההוא בהדרו. ואם לא תדעי לך וגו' צאי לך בעקבי הצאן הקדושים והגאונים רבותינו מעולם כנז'. לא כן באה"ק כעת. בגנות החדשות לאשר נודע כי אתרוגי א"י תמונה אחרת הי' להם מקודם ורובם היו בלי פיטמות בשנים הקודמות (רק כמו עוקץ קטן בראשם, וע"י כמה תחבולות חדשות בגנות שנטעו פנים חדשות באו לכאן באלו האתרוגים של א"י בזמנינו ועי"ז נשתנו לגריעותא בחשש הרכבתם ואין להם חזקה קמייתא מרבותינו ואבותינו הקודמים כנז' עכ"ד אאמו"ר זצללה"ה וראיתי עתה בשו"ת פנים מאירות (ח"ב סי' קע"ג) שכ' עפי"ד הרמ"א בתשו' (סי' קי"ז) שלא להוציא לעז על הראשונים שנהגו ללקחם ועכ"פ לא שבקינן היתרא בשעת הדחק גדול עיי"ש והנה אנן לא שבקינן דברי הרמ"א בתשו' (סי' קכ"ו) שכ' שלא לברך עליהם גם בשעת הדחק גדול וכ' שכן פשטה ההוראה לאסרן אפי' בשעת הדחק ובפרט שכל הפוסקים הגדולים הנ"ל עמו בזה. ומ"ש (בסי' קי"ז) הוא רק כדי שלא להוציא לעז על הראשונים כ' שנהגו היתר (כנראה) כדי שלא יסתרו דברי הרמ"א בתשובות הנ"ל זכ"ז:

אמנם נודע מ"ש בתשו' בית אפרים (חאו"ח סי' נ"ו שם) דאותן האתרוגים שהחשש הוא רק שלקחו היחור מאילני' המורכבים זה כביר ובזה לא שייך טעם הלבוש שנעבדה בו עבירה לפי שאין עבירה בנטיעה זו שמן הדין מותר ליקח יחור מן המורכב ליטע במקום אחר גם שארי טעמים לאיסור במורכב ל"ש בזה עיי"ש ע"כ אם אין החשש של אתרוגי יפו רק כמו זה אז יש להם על מה שיסמוכו על הגאון בית אפרים ז"ל ובפרט בשעהד"ח אולם כפי ששמעתי יש שם חשש מורכב גמור כנ"ל ע"כ בודאי צריכין ליזהר:

והנה ראיתי בשו"ת שם שלמה כת"י לאאזמו"ר זצללה"ה מפה"ק שהאריך בענין חשש איסור האתרוגים המורכבים ועלה ונסתפק דהאיך מהני הסימנים שהביא בתשו' רמ"א שם וכ"כ בתשו' הב"ח שם וכן בעולת שבת מובא במג"א (סי' תרמ"ח) שם כ' עוד סימן דבאתרוג הגרעין זקוף לאורך האתרוג ובמורכב הגרעין מושכב לרוחב האתרוג. והנה

בב"מ (דף כ"ז) איבעיא להו סימנים דאורייתא או דרבנן והכ"מ (פי"ג מהל' גירושין הלכה כ"א) כ' דשלשה מיני סימנים הם סימנים מובהקים ביותר כגון נקב בצד אות פלוני עליו סומכים להתיר א"א ויש סימנים גרועים ביותר כגון ארוך וגוץ ע"ז אין סומכין אפי' בדיני ממונות ויש סימנים מובהקים קצת והיינו סימנים בינונים זה תלוי אם סימנים דאורייתא או לא דאם סימנים דאו' סומכים עליהם להתיר א"א ואם סימנים לאו דאו' לא מהני עיי"ש והנה הרמב"ם פסק שם דאין מעידין על השומא וכ"פ בש"ע אהע"ז (סי' י"ז סכ"ד) הרי דפסקי' סימנים דרבנן ואם סימנים דרבנן אין סומכין על סימן בינוני אף בשאר דיני התורה ולאו דוקא איסור א"א. דבב"מ שם כדאיבעיא לן סימנים דאו' או דרבנן אמרינן דנ"מ לאהדורי גט אשה בסימנים אי אמרת דאו' מהדרינן ואי אמרת דרבנן כי עביד רבנן תקנתא בממונא אבל באיסורי לא עביד רבנן תקנתא פירש"י דהפקר ב"ד הפקר. הרי דכל שהוא איסור שאינו ממון שנוכל לומר בו הפקר ב"ד הפקר אין סומכין על סימנים אי לאו דאורייתא א"כ לאו דוקא אשת איש וה"ה שאר איסור והנה המג"א (בסי' תרמ"ח ס"ק כ"ג) כ' דאתרוג המורכב פסול משום דלא מיקרי אתרוג כלל וכ' שם המחצית השקל דהללמ"מ צריך דוקא אתרוג וכשאינו אתרוג פסול והנה הלמ"מ הוא דין תורה וספיקו אסור כמו ספק הכתוב בתורה כמבואר בט"ז (יו"ד סי' רצ"ה ס"ק י"ג) והגם כי נודעו דברי הפמ"ג בפתיחה להל:

טרפות בענין הללמ"מ בספיקו אבל עכ"פ בזה הללמ"מ הוא רק פירושו דפרי עץ הדר שאמרה תורה והוא ספק עשה דאורייתא ולחומרא ובענין סימן הגרעונים הנ"ל לא כתב המג"א שהוא סימן מובהק ביותר רק סתם סימן דמשמע שהוא סימן בינוני א"כ כיון דסימנים לאו דאורייתא איך נסמוך על זה האתרוג להבחין אם אינו מורכב שהוא פסול מדאורייתא והנה בעולת שבת שם כתב על סימן זה דהגרעונים וז"ל ועוד יש סימן ברור והוא וכו' עכ"ל הנה מ"ש והוא סימן ברור י"ל שהוא סימן מובהק ביותר וי"ל שהוא רק לאפוקי שאינו סימן גרוע כמו ארוך וגוץ והיינו שהוא סימן בינוני והמג"א שהשמיט הך לשון דסימן ברור צ"ע למה השמיטו דהא ודאי הסימנים שחשב המג"א הוא דאם יזדמן באתרוג רק סימן א' ג"כ מהני ולא צריך דוקא כולהו דהא אנו רואין שמזדמן אתרוג שהעוקץ אינו שקוע ומכשירין אותו בכל תפוצות ישראל ועל כרחך משום שיש הסימן האחר שיש בו בליטות וכן מזדמן אתרוג שאין בו בליטות ומכשירין אותו ועל כרחך משום שהוא שקוע הרי דלא צריך כל הסימנים וא"כ איכא נ"מ לדינא אם הוא סימן ברור כגון אם יזדמן לפנינו אתרוגים שהם חלקים והעוקץ אינו שקוע ואז נוכל לבדוק אם הגרעינים המה זקופים והוא שיקח מכל ארגז שלשה אתרוגים ונחתוך אותם קודם

סוכות ואם נמצא בהם הגרעונים זקופים יכשר השאר כמו בתפילין הקונה מאינו מומחה דכ' בש"ע (או"ח סי' ל"ט) שיבדוק שלשה ודי בכך ופסק כן בספר החיים (סי' תרמ"ח ענף ח') לענין אתרוג. וא"כ י"ל אולי דס"ל להמג"א שהשמיט הך לשון דסימן ברור בגרעינים כנז' משום דס"ל דסימן ברור שכ' העולת תמיד לאו דוקא שהוא סימן מובהק ביותר רק כמו סתם סימן היינו סימן אמצעי אך קשה למה הביאו לסימן הנז' (דעולת תמיד) כיון שעי"ז נסמוך עליו גם כשלא יהי' רק הסימן הלז ולא יהי' סימנים אחרים ובכה"ג אין לסמוך על סימן (סתם) אמצעי כנז'. והנה מצאתי בישועת יעקב (סי' תרמ"ח) התעורר נכד המחבר הגאון ז"ל על סימני הבליטות והעוקץ שקוע איך נסמוך על סימנים במידי דאורייתא הא סימנים דרבנן והאריך למצוא היתר מחמת שהאתרוגים הבאים למדינתכו ממקומות קורפו שהוא אויר חם הוו המורכבים בו מיעוט וכו' והוי רק דרבנן ע"כ סמכינן אסימנים עיי"ש ולפע"ד על סימני הבליטות והעוקץ שקוע שעליהם כ' הרמ"א בתשו' שהם סימנים מובהקים וכן העתיק המג"א משמו שהם סימנים מובהקים והרמ"א לשיטתו דסימן להתיר אשה לשוק שקורא הכ"מ סימן מובהק דבאה"ע (סי' י"ז סעי' כ"ד) על מ"ש המחבר דאם יש סימנים מובהקים ביותר מעידין עליו להתיר אשתו כתב הרמ"א גבשושית גדולה על חוטמו הוי סימן מובהק להתיר את האשה והוא לשון הגמ' (יבמות דף ק"כ וב"מ דף כ"ז) בשומא סימן מובהק קמיפלגי מר סבר סימן מובהק ומר סבר לאו סימן מובהק הוא יעיי"ש דבסימן מובהק מעידין להתיר את האשה א"כ כשכתבו דסימנים אלו דבליטות ועוקץ שקוע הם סימנים מובהקים נמצא יש להתיר עליי' גם איסור דאו' דזהו מה שקרא הכ"מ סימן מובהק ביותר אבל סימן זה דגרעינים צ"ע כנז' עכת"ד אאזמו"ר זי"ע הנ"ל:

והן ראיתי בשו"ת הג' בעל חסל"א בס' נחלת יעקב הנ"ל פלפל ג"כ בדין הסימנים של מורכב הנ"ל איך יש לסמוך עליהם בדאורייתא אך מ"ש שם בזה"ל אין רצוני להרחיב הדיבור בזה יען כי רבותינו בעלי התשובות כתבו בעצמן בספריהם כי טבע גידול הסימנים משתנים בכל עת ממדינה למדינה ואין להעמיד יסוד ובנין בזה וכו' עכ"ל הנה אני לא מצאתי כן בדברי רבותינו בתשובותיהם רק שכ' בתשו' רמ"א שבמדינת פאלי"א האתרוגים הבאים משם אין להכירם בסימנים אלו ולהבחין בין מורכב לשאינו מורכב אבל בסתם אתרוגים הבאים משם מאיי קורפ"ו וכיוצא לא שמענו זה בדבריהם ולמה דחה הסימנים האלו כלאחר יד אשר רבינו הרמ"א כתב עליהם כי המה סימנים מובהקים כנ"ל אמנם האמת אגיד כי על הסימן שהוסיף בעולת תמיד (ומובא במג"א) בהגרעינים וסימן זה לא נמצא בתשו' רמ"א ודעימי'. הנה בחנו רבים וכן שלמים ואינו עולה כהוגן כי

מצאו בהאתרוגים בין מארץ (מא"י) בין מחו"ל (מאיי קורפו) הגרעונים שוכבים לרוחב האתרוג ולא ידעתי אם הגאון בעל עולת תמיד ז"ל דייק ונתברר לו סימן זה ואם לפסול עי"ז כל האתרוגים שאינם כן כנז' או אולי ט"ס נזדקר בעת הכתיבה וההעתק וההדפסה וצ"ל (להיפך) כי המורכבים הגרעינים עומדים לאורך האתרוג ושאינו מורכבים שוכבים וצ"ע בזה:

שוב ראיתי בשו"ת חתם סופר (חאו"ח סי' קפ"ג) שהעלה כשיש להם סימן שבחוץ שקוע ובליטות הרבה הו"ל ב' סימנים ושוב אין לנו לחוש שמא ימצא בסימנים הפנימים היפוך ואפי' נמצא איזה אתרוגים בסי' הפנימי להיפך אין לחוש וכו' עיי"ש:

סימן מזלא

כבוד ידידי הרב וכו'.

מ"ש ע"ד ספק האתרוגים המורכבים וכו' והנה כתבנו בזה מקרוב בעזה"י [עיי' בסי' הקודם לזה ונסתפקתי עתה אם א' בדק איזה אתרוגים מתוך תיבה א' היינו שלשה מהם בתיבה א' כמ"ש הגאון מהרש"ק זצ"ל בס' החיים (עיי' בסי' שלפ"ז בדברינו בד"ה והנה וראיתי בשו"ת שם שלמה וכו') וכפי דבריו מצא הסימנים שאינם מורכבים דהיינו שהוא לא ידע הסימנים שנזכרו בפוסקים על זה ואינו בקי בהלכות רק הוא איש כשר פשוט ונאמן ובאיזה סיבה שנפתחו ונסדקו איזה האתרוגים ראה אותם בפנימותם בענין הגרעינים שהם עומדים לאורך האתרוג וידע קצת בשמעו שיש נ"מ בענין הגרעינים אך לא ידע באיזה אופן הם כשרים ובאיזה אופן פסולים וכנ"ל והאתרוגים החתוכים האלו לא נמצאו עוד וגם כפי מה שכתבנו כבר בתשו' הקודמת לזה] שעל סימני הגרעינים (והיינו מה שכ' בעולת תמיד בזה) אין להעמיד יסוד כ"כ כי עיני רבים ראו היפכן כנ"ל מ"מ בעניני הסימנים מ"ש בתשו' רמ"א כי באתרוג הקליפה רחבה והתוך קצר והוא כמעט יבש והמורכב הוא המוץ רחב והמוהל שלו רחב עכ"ד ואלו הסימנים ראה ומעיד עליהם באופן הנ"ל אם יש לסמוך לברך על שארי האתרוגים שהיו אתם ידה בתיבה. אמנם באנו לזה לדין מילתא דלא רמיא עלי' דאינש לאו אדעתי' כי האי דפסקינן (בש"ע יו"ד סי' א' סעי' ג') דמי שא"י הלכות שחיטה אפי' שואלין אותו אח"כ ואומר כך וכך עשיתי ומתוך תשובתו נראה ששחט כראוי אין לסמוך עליו אפי' אומר ברי לי (אחר שלמד) משום דהי' אז מילתא דלא רמיא עלי' דאינש כששחט ולא ידע אז ההלכה וכן בסי' י"ח (סעי' ד') כששחט ולא ידע שיש מסוכסכת ואמר ברי לי שלא עשיתי רק הולכה בלבד שחיטתו פסולה ועיי"ש בש"ע (ס"ק ח') משום דכל מילתא דלא רמיא עלי' דאינש

לאו אדעתי' א"כ י"ל דדמי נידון דידן כיון שלא ידע אז ההלכה אף אם ידע למשל שיש נ"מ אם שוחטין בהולכה והובאה או שוחטין בדרוסה רק לא ידע באיזה אופן כשר אם בהולכה והובאה או להיפך (בדרסה) ואחר שלמד אומר כן עשיתי וי"ל שדקדק איך עשה כדי שידע לישאל אח"כ (וכיון דמיירי שם באיש כשר בע"כ דאל"כ אין נ"מ וממילא אינו נאמן) ועכ"ז אינו נאמן משום דמילתא דלא רמיא עלי' דאינש וכו' ה"נ גם כשדקדק בסימני פנימתו אך לא ידע אז באיזה אופן כשר י"ל דאינו נאמן. אך הנה נודע מ"ש בתשו' נודע ביהודה תניינא (חיו"ד סי' ט"ז) והביא ראי' מד' הש"ך דאם נתחב כף בשר בקדרת חלב וכיוצא דאפי' אם אין היכר בכף עד כמה תחב מהימן לומר עד כמה תחב ולא אמרינן מילתא דלא רמי' עלי' דאינש לאו אדעתי' כיון שיודע עכ"פ שיש נ"מ בדבר בשום פעם יודע הוא מה עושה ונאמן אח"כ עיי"ש ובפת"ש (סי' צ"ד) מה שהקשה עליו מסי' י"ח במסוכסכת כנ"ל ובדברינו בשו"ת מנחת אלעזר (ח"ב סי' ט') מה שהקשיתי ג"כ על דברי הגאון נו"ב זצ"ל בזה אולם עוד י"ל על מה דפשיטא לי' למרן הנו"ב שם דהך דהל' שחיטה מיירי רק שבשעת שחיטה לא ידע שיש קפידא בשום פעם בשהיי' דרסה וכו' ואז אינו נאמן ולענ"ד אני מסתפק ושואל כענין מנ"ל באמת להנו"ב זה. אך י"ל דמפי סברא הוא כן דאם נאמר בלא ידע אם שהיי' טריפה או דרסה אבל ידע שיש נ"מ וחילוקי דינים בזה אז ג"כ הוי מילתא דלא רמיא עלי' דאינש. על זה י"ל דזה לא מיקרי מילתא דלא רמיא עלי' וכו' כמו שהבאתי שם בתשו' מנח"א מכמה מקומות בש"ס דהוי רק כשאין לו שום נ"מ כלל עיי"ש משא"כ כשידע שיש נ"מ אם שהה או דרס אך לא ידע ההלכה בדיוק אז לא דמי לשארי דברים דאמרי' דהוי מילתא דלא רמיא וכו' ואז הי' צ"ל נאמן א"ו דמיירי דלא ידע כלל שיש נ"מ כנז'. אמנם מה שהקשו על הנו"ב מהך דמסוכסכת כנ"ל י"ל דבנידון דידן באתרוג עדיף שפיר מהך דמסוכסכת דהתם שידע ההלכה מ"מ לא ידע כלל שהוא מסוכסכת הלז ולא עלה על דעתו לשחוט בהולכה בלבד ע"כ אינו נאמן משום דלגבי זה מהסכין הוי מילתא דלא רמיא עלי' דאינש לאו אדעתי' משא"כ באתרוגי' אלו שדקדקו לבדקן בעת שנחתכו רק שלא ידע בדיוק ההלכה בעת שנחתכו וראה בפנימותם בודאי נאמן ונמצא שלש חלוקות בדבר. א) כנ"ל אם דקדק אז באתרוגים שנחתכו רק שלא ידע אז ההלכה באיזה אופן כשר הוא ובאיזו אופן הוא הסימן מורכב ואח"כ אומר ראיתי. דנאמן. ב) כשלא דקדק אז בעת פתיחתן רק ראה בדרך מקרה ואומר אח"כ כך הי' אבל ידע עכ"פ בשמעו כבר שיש נ"מ בזה בהקליפה והמוץ או הגרעינין אך לא יוכל להגיד כלל אם אז זכר מזה כלל וכיון שעכ"פ ידע פ"א שיש נ"מ בדבר י"ל דדמי למ"ש הנו"ב ולמה דפסקי' בתחב כף הנ"ל הגם שהנו"ב כתב רק כשהאדם יודע

שעושה ומה שיש נ"מ וכו' מ"מ לאו דוקא מה שהאדם עושה רק מה שרואה בעיניו ג"כ כיון דעכ"פ ידע נ"מ וחילוק בדבר וע"כ נאמן אח"כ לומר כך ראיתי בהאתרוג אך ע"ז קשה מהך דמסוכסכת כנז' וגם מה שהקשוני שם דמה ענין נ"מ בתחיבת כף אם ידעה אז כיון שלא ידעה משום שאלה כשתחבה ועכ"פ אם שם נאמנת הכי ג"כ נאמן ול"ש מילתא דלא רמיא וכו' ג) כשלא ידע ולא שמע כלל מסימנים הללו מעולם רק שראה האתרוגים שנפתחו כנ"ל ואח"כ אומר שכן ראה אז י"ל בודאי דהוי כהך בשחיטות דלא ידע כלל הל' שחיטה ושום חילוק בדבר אז אח"כ אינו נאמן כלל וגם הכא אינו נאמן לומר כך ראיתי משום דהוי בודאי מילתא דלא רמיא עלי' דאינש וכו':

והנה בדברי הגאון נו"ב הנ"ל דהיכא שיש איזה נ"מ לענין פסק השאלה אז ל"ש מילתא דלא רמיא עלי' וכו' יש להעיר מדברי הגאון אבי עד שר שלום ז"ל בספרו המהולל אמונת חכמים (פרק ה') שכ' לענין מה דאמרו בר"ה בראיית הלבנה מעשה ואמרו ראינוהו שחרית במזרח וערבית במערב וכו' עיי"ש שכ' (לענינו) וז"ל כדאמרינן בעלמא כל מילתא דלא רמיא עלי' דאינש לאו אדעתי' וכההוא דאמר ר' נחמן בפ' חזקת הבתים נהי דאיתכחיש באכילתא באבהותא מי איתכחיש אף כאן י"ל כיון שאין לנו שום עדות תלוי בראיית הישינה אלא בראיית החדשה שאנו מקדשים אותה עפ"י ראיית העדים הוי לה החדשה מילתא דרמיא עלי' דסהדי ויהבי בה דעתיי' וסמכי בה עלי' ועדות הישינה כיון דמילתא דלא רמיא עלייהו הוא אמרינן כוביתא בעלמא הוא דחזי ולא כיונו בה עדותם יפה וכו' עכ"ל הרי דלא ס"ל להאמונת חכמים כסברת הנו"ב בזה דאל"כ הלא גם בעדות הישינה יש נ"מ כמו דאמרינן שם כ"ד שעות מיכסי סיהרא וכו' וא"כ ל"ש גם לענין ראיית הישינה מילתא דלא רמיא עלי' וכו'. ואולי יש לחלק דגם להנו"ב שייך זה כיון דהך דכ"ד שעות מוכסי סיהרא אין דנין בב"ד בראיית העדים ע"כ אין יודעים העדים בעולם כלל מזה רק להב"ד שעוסקים בהלכות קידוש החדש וסוד העיבור:

והנה ידידי בענין זה דמילתא דלא רמיא עלי' דאינש וכו' ראיתי בזה תשובה בכת"י שם שלמה שו"ת מכ"ק אאזמו"ר הגה"ק מפה"ק זצללה"ה ולאשר עפ"י צוואתו הקדושה אסור להדפיס חיבוריו בשלימותן רק הבאתי מדבריו ז"ל גם בחלקים הקודמים וכן בשאר חיבורנו ובחיבורי טהרה דאאמו"ר הגה"ק שליט"א (זצללה"ה] וגם בסי' הקודם לזה ע"כ אעתיק בעה"י בזה לזכר עולם. וז"ל:

כבוד אחי הרב וכו'. ע"ד שאלתך שבא אליך בפסח. ישראל א' עם שאלה שמצא שעורה בתבשיל והדין תלוי בזה אם נתרככה השעורה או לא כמ"ש הב"ח והט"ז (סי' תס"ז ס"ק יו"ד) והאחרונים. ונאבדה השעורה ושאלת להשואל אם יודע אם השעורה היתה קשה

או נתרככה והשיב שיודע בבירור שהיתה קשה לגמרי והאמנת לו ופסקת הדין על סמך שלא נתרככה וערערו עליך איזה אנשים לומר שהשואל אינו נאמן ע"ז מחמת שאינו בעל הוראה ולא כתבת מהו סברת האנשים האלו מדוע אינו נאמן השואל על זה וגם לא הודעתנו אם התבשיל הוא של השואל או של איש אחר:

תשובה

נחזי אנן הנה י"ל סברא שאינו נאמן כמו ביו"ד (סי' א' ס"ג) מי שאינו יודע הלכות שחיטה ושחט אפילו שאלו אותם עשית כך וכך ואמר ברי שעשה כל מה ששואלים אותו אינו נאמן ושחיטתו אסורה משום כל מילתא דלא רמיא עלי' דאינש לאו אדעתי' והוא מדברי הרא"ש והביאו הב"י וכ"כ הט"ז שם (סק"ח) ועיי"ש בש"ך ונראה לי דאפי' אין הבהמה שלו ובא להעיד מכח ע"א נאמן באיסורין ואפי' אם עומד עליו עוד א' שאין הבהמה שלו ואינו יודע הלכות שחיטה ושניהם מעידין בתורת עדות שעשה כל ששאלו אותו אפי"ה אינם נאמנים דאף שכתב הפרי תואר (סי' י"ח סק"ו) לענין סכין פגום דאם עדות העידו ששחט רק בהולכה ולא בהובאה כשר דבעדים לא שייך כל מילתא דלא רמיא על ד"א והביאו הפמ"ג שם (בשפ"ד ס"ק ח') עיי"ש מיהא הא שניהם לא הביאו את הש"ך חו"מ (סי' ע' סק"ו) שכתב דאף בשני עדים אמרינן כ"מ דלא רמיא עלד"א ובאמת האו"ת שם (באורים ס"ק ו') פסק כהש"ך וכן הנתיבות א"כ בנידון דידן שהשואל אינו בעל הוראה שיודע הלכות מציאת שעורה בתבשיל בפסח נימא דהא מילתא דלא רמיא עלד"א ואינו נאמן אפילו אומר ברי ואפי' אם אין התבשיל שלו והוא עד מכח ע"א נאמן באיסורין ואפילו אם יש לו עוד ע"א שאינו בעל הוראה דהוי שני עדים ג"כ נימא דאינם נאמנים:

ואין להקל עפי"ד הפמ"ג יו"ד (סי' צ"ד בשפ"ד ס"ק כ"ח) שכ' דאפשר באיסור דרבנן לא מחמרינן לומר כל מילתא דלא רמיא עלי' דאינש עיי"ש ונידון דידן הוא רק איסור משהו דרבנן א"כ נהמני' באומר ברי. דז"א דהא בשפ"ד שם מסיק דכפי הנראה אפי' בדרבנן אמרי' כל מילתא דלא רמיא וכו' ובאו"ח (סי' תמ"ז ברמ"א סעי' ה') לענין שומן בכלי חמץ שלא נזהרו בשעת עשייתן דפסק ואפי' אם אמר ברי שלא הי' הכלי בן יומו אינו נאמן וכ' שם המג"א (ס"ק כ"ג) משום כל מילתא דלא רמיא וכו' וכ"כ שם הפמ"ג (בא"א ס"ק כ"ג) בפשיטות דאפי' בדרבנן אמרי' כל מילתא דלא רמיא וכו' ועיי' בשו"ת כתב סופר (חיו"ד סי' י') שהעלה שם דאף דבשאר איסורי' יש סברא דמהימן אבל בחמץ אינו מהימן בכה"ג גם בדרבנן עיי"ש ועיי' בס' דעת תורה על היו"ד (בסי' י"ח ס"ק י"ד) שהביא ראי' מהב"י בבדק הבית בסתם יינם דרבנן דאינו נאמן משום כ"מ דלא רמיא וכו':

אמנם הנה בתשו' פנים מאירות (חלק ג' סי' כ"ה) הקשה על מה דפסקינן בחו"מ (סי' ל"ו סעי' א' ובסי' ל"ט סעי' ה') והוא דברי הרמב"ם (פ"ה מהל' עדות) דאף אם העדים לא כיונו להעיד בשעת הראי' מקבלין עדותן ונאמנים מגמ' מפורשת בכריתות (דף י"ב ע"ב) דאיתא שם דאי בעי אמר לא נתכוונתי לעדות דמשמע דאם לא כיון לעדות אין מקבלין עדותו ובתוס' ישנים שם כתבו בפירוש דאם לא כיונו העדים להעיד עדותם בטילה והניח בצ"ע והביאו הפתחי תשובה שם בסי' ל"ו וכתב לעיין בחת"ס (אה"ע סיעף ו' ק"א) מה שתירץ בזה וגם בשער משפט (סי' צ"ב ס"ק א') ובבית מאיר על אה"ע (סי' מ"ב סעי' ד' ובטורי אבן על ר"ה (דף כ"ד ע"א) ד"ה אימר כיבותא וכו' יעיי"ש והנה החתם סופר שם מחלק דתיכף אחר המעשה נאמנים להעיד אף כשלא כיונו להעיד אבל זמן רב אח"כ אין נאמנים להעיד דהוי מילתא דלאו רמיא עלי' דאינש דלאו אדעתי' ובכריתות שם מיירי בזמן רב אח"כ והרמב"ם והש"ע מיירי כשבא להעיד תיכף עיי"ש ולענ"ד קשה הא סתמא פסקו הרמב"ם והש"ע דנאמנים להעיד דמשמע אף בזמן אח"כ ואי הוה כונת הרמב"ם או הש"ע דרק תיכף אחר המעשה נאמנים הוו"ל לפרש בכה"ג וגם היו צריכין להגביל זמן מתי נקרא תיכף ומתי לאחר זמן. וגם לא מצינו בשום מקום בפוסקים לחלק בכה"ג לענין מילתא דלא רמיא עלי' וכו' לענין תיכף או לאחר זמן והט"ז יו"ד (סי' ק"צ ס"ק מ') שכ' דלכך בשלש נשים וכו' לא אמרינן מילתא דלא רמיא עלי' דאינש משום שהוא זמן קצר אבל לא מטעם זה לחוד רק בצירוף מה שהוא קצת לא שכיח וקשה לענ"ד על הנקודות הכסף שם שכתב שהט"ז סמך על מה שהוא זמן קצר לחוד ועיי"ש מה שחולק על הט"ז. והנה אדרבא נראה מהתוס' בשבועות (מ"א ע"ב) דאין חילוק בזה בין זמן רב לקצר גבי האי דאמר פרעתיך בפני פלוני ופלוני ואתי פלוני ופלוני ואמרו שלא ראו אמר רבא שלא הוחזק כפרן דכל מילתא דלא רמיא עלי' דאינש לאו אדעתי' והקשו התוס' ד"ה כל מילתא מהא דאמרינן בב"ב (דף ק"ט) גבי האי דאמר פרעתיך בפני פלוני ופלוני דצריך לברר שיבואו עדים ויעידו ותירצו דרבא באמת פליג אהאי דהתם ועוד תירצו דצריך לברר היינו שלא להפסידו אם יאמרו כדבריו עכ"ד התוס' ואם נימא דס"ל להתוס' דיש חילוק בין זמן ארוך לזמן קצר קשה אף קודם דאסקי אדעתי' לפרש צריך לברר היינו שלא להפסידו ג"כ לא הוצרכו לעשות פלוגתא בין רבא להמ"ד בב"ב דצריך לברר דיכלו לומר דרבא מיירי ששהה זמן ארוך לכן הוי מילתא דלא רמי' עלי' דאינש וכו' ובב"ב מיירי שלא שהה רק זמן קצר ולמה עשו פלוגתא בחנם אע"כ דס"ל להתוס' שאין חילוק בין זמן ארוך לזמן קצר. והנה הבית מאיר שם מתרץ שלא יוקשה מהגמ' כריתות על הש"ע בחו"מ הנז' וגם מתרץ שלא יוקשה גם מהתוס' ישנים

שם והשער משפט שם מתרץ ג"כ שלא יוקשה מהגמ' על הש"ע דכונת הגמ' אי בעי אמר לא נתכוונתי לעדות לכך יצא מלבי ושכחתי אבל באמת אם אינו אומר ששכח רק אומר שזוכר והעיד עדותו נאמנה כדברי הש"ע אבל הקושי' מהתוס' ישנים בכריתות שם הניח בתימא ובטורי אבן שם עסוק בהגמ' כריתות שם ולא נחית להקשות ולתרץ כלום על הש"ע והרמב"ם והנה אף שמדברי הבית מאיר והשער משפט יתורץ ד' הרמב"ם והש"ע שלא יהי' סתירה מהגמ' כריתות ומהתוס' ישנים ומהתוס' ישנים בודאי אין להקשות על הרמב"ם דהרמב"ם אינו מוכרח לסבור כהתוס' ישנים וממילא הש"ע נמשך אחרי הרמב"ם כידוע וגם הבית מאיר שם הביא מתשו' הרשב"א דס"ל כן מ"מ בודאי כל מה דאפשר לתרץ שלא יהי' סתירה גם מהתוס' ישנים בודאי נכון לתרץ. ובכן הנה בהגהות הגאון מו"ה ברוך פרענקל ז"ל על הבית מאיר שם מתרץ שלא יהי' סתירה מהגמ' כריתות וגם לא מהתוס' ישנים שם על הרמב"ם והש"ע והוא שדעתו דבעדות צריך שיתכוין העד לראות כדי לידע הדבר על בוריו ואז כשר עדותו אף שלא נתכוין בראותו כדי להגיד עדותו אבל אם לא נתכוין בראייתו כדי לידע הדבר על בוריו אז אין עדותו כשירה דהוי מילתא דלא רמיא עלי' ובזה מתרץ דבכריתות הגמ' והתוס' ישנים מיירי שלא כיון כדי לידע הענין על בוריו ומדייק כן בגי' התוס' ישנים בגמ' שם אבל הרמב"ם שהוא דברי הש"ע שם מיירי שכיון לראותו כדי לידע הדבר על בוריו ואז כשר עדותו אף שלא נתכוין בראותו כד' להגיד עדותו ע"כ תוכן דבריו ובכן מתורץ שפיר ולפי"ז כשבא עד להעיד בין אדם לחבירו צריך לשאול אותו אם כיון בראותו לידע הדבר על בוריו:

ובכן נבוא לנידון דידן. הנה צריכין להבין לפי דפסקינן דאם השוחט א"י הלכות שחיטה אף אם אומר ברי על כל מה ששואלין שעשה אינו נאמן כנז' וכן בסי' צ"ד פסק הפרמ"ג (בשפ"ד ס"ק כ"ח) כהמהרש"ל דאפי' אומר ברי עד כמה חתך בהסכין אינו נאמן משום מילתא דלא רמיא עלי' וצריך לשער נגד כל. הלהב דלא כהש"ך א"כ כשנשאל שאלה שנפלה טיפת חלב על קדירה עם בשר ואינו ניכר עתה דהדין תלוי עד היכן נפלה הטיפה אם כנגד הרוטב או שלא כנגד הרוטב והמשרתת לא ידעה כלל שבזה תלוי הדין ואעפ"כ שואלין את המשרתת המבשלת או אם נשפך חלב על הכירה וצריכין לידע על איזה קדירה וא"כ נימא דהוי מילתא דלא רמיא עלה ולאו אדעתה ולא תהי' נאמנת ואם נבוא מטעם עדות דע"א נאמן באיסורין אפי' אשה שהוא וספרה לה כמ"ש התוס' בגיטין (ב' ע"ב ד"ה עד אחד עכ"פ צריך לשאול אותה אם כיונה בראותה הטיפה נופלת לידע אז על בוריו על איזה מקום נפלה או על איזה קדירה ומעולם לא שמענו לשאול ע"ז רק סתמא שואלין באיזה מקום ועל איזה כלי נפלה הטיפה. ולא שואלין אם כיונה כן בשעת

ראייתה כנ"ל והנה הפרמ"ג בסי' י"ח (בשפ"ד ס"ק ח') כתב דמילתא דלא רמיא עלי' לאו אדעתי' הוא כשטרוד בעבודתו אז אמרינן שאינו זוכר היטב ובסי' צ"ו (במ"ז ס"ק ד') כתב דכל שדרך לעשות כן והוא אומר דלא כן לא אמרינן דאמרינן דלא רמיא עלי' ולאו אדעתי' אבל כל שדרך לעשות כך או כך מהימן עיי"ש א"כ י"ל במשרתת המבשלת דלא שייך לומר מילתא דלא רמיא וכו' משום שאין הדרך להיות בהיפוך וגם אינה טרודה בהו בעבודתה. מיהו על שני הכללים של הפמ"ג הנז' קשה מעדים כנ"ל הא העדים אינם טרודים בעבודתם וגם אין לומר שהדרך הוא היפוך דבריהם שזה פרע או לא פרע לוה או לא לוה כ"ז ל"ש שם ולמה אמרינן מילתא דלא רמי' עלי' דאינש וכו' כנ"ל:

ע"כ נלע"ד בכל מילתא דלא רמי' כו' כמ"ש הפרמ"ג (סי' צ"ו במ"ז סק"ד) שם דתלוי אם הדרך הוא מתנגד לדבריו אמרינן כל מילתא דלא רמיא וכו' לאו אדעתי' ואם אין הדרך מתנגד לדבריו לא אמרינן כל מילתא דלא רמיא וכו'. הוא כלל אמת. רק צריך להרחיב ענינו כאשר נבאר בעזה"י. והנה החותך צנון בסכין (בסי' צ"ג) דצריך ס' נגד כל הלהב דלא מהני ברי שיאמר עד כמה חתך משום מילתא דלא רמיא הא כתב הפמ"ג (במ"ז שם ס"ק ד') שהבין מד' מהרש"ל (פ' גיד הנשה סי' מ"ב) שהוא משום שאומר נגד מה שהוא הדרך ויעיי"ש ביש"ש שכ' וז"ל אבל בסכין סתמא חותכה בסכין להוליך ולהביא לא רמיא עלי' וכו' עכ"ל והיינו שהמוליך ומוביא בסכין חותך בכל הלהב כן הוא הדרך ואם הוא אומר להיפך מזה הוי בכלל כל מילתא דלא רמיא וכו' דאינו נאמן דהרי יש לו התנגדות דרך האנשים וכן בסי' צ"ד הנ"ל (בשפ"ד ס"ק כ"ח) בחותך בשר רותח דאינו נאמן לומר עד כמה חתך משום דהדרך לחתוך בכל הלהב כאמור וכן בשחט בסכין שיש בו פגימה והוא לא ידע אם יש בו פגימה דכ' הש"ך (יו"ד סי' י"ח ס"ק ט"ו) דאינו נאמן לומר ששחט בהולכה לבד משום כל מילתא דלא רמיא ג"כ מהאי טעמא כמ"ש הישי"ש והפמ"ג שם והיינו בזה דדרך השוחט החותך להוליך ולהביא וכ"כ שם הראש אפרים (בסי' ל"ו ס"ק רכ"ז) דדרך השוחט להוליך ולהביא עיי"ש א"כ הוא שאמר שהוליך ולא הביא הוא נגד הדרך וכן באו"ח (בסי' תמ"ז ס"ה) בשומן מהותך בכלי חמץ שלא היו נזהרין בו מחמץ דכתב המג"א (ס"ק כ"ג) דאינו נאמן לומר ברי דהכלים לא היו בני יומן כיון שלא הי' בדעתו לאכלו בפסח דהוי מילתא דלא רמיא עלי' יעיי"ש ג"כ יש לו התנגדות כמ"ש בתשו' חסד לאברהם (יו"ד סי' ל"ז) בשם ספר התרומה שממנו מקור דין זה שהכלי שהותך בה השומן הוחזק להשתמש בו בכל יום א"כ הוא שאומר שלא הי' כן הוא אומר נגד מה שהוחזק וכן מי שאינו יודע הלכות שחיטה דאינו נאמן אף אם אומר ברי שעשה כל ששואלין אותו משום דלא רמיא כנ"ל הוא משום שיש לו התנגדות

דהשוחט צריך ליזהר שלא יעשה שהיי' ולא דרסה וכן כל הלכות שחיטה והוא לא ידע שצריך להיות נזהר בכל אלה בודאי לא הי' נזהר והוא נגד הדרך בפרט שיתכוין בכמה דברים יחדיו בהלכות שחיטה ויעשם כן גם בלי יתכוין ובלי הודע והוא מובן ברור וכן מבואר בתוס' סוכה (דף ט' ע"א) ד"ה סוכה לענין מצה בשם הירושלמי וז"ל דכיון שלא עשאה לשם פסח דבר ברור הוא שלא דקדק בה והיינו ג"כ משום דבמצה צ"ל נזהר בהקמח ובהלישה ובהאפיי' ובכל אלו הדברים בודאי לא הי' נזהר בלי הודע. וא"כ הוא שאמר שהי' נזהר בכל הדברים שפוסל השחיטה יש לו התנגדות שהוא נגד הדרך כנ"ל.

וכן י"ל בכל מין התנגדות אם יש על דבריו הוי בכלל כל מילתא דלא רמיא וכו' זולת אם אומר שהתכוין כשראה אותו או כשעשה אותו לידע על בוריו אבל אם אין על דבריו התנגדות אז לא אמרינן כל מילתא דלא רמיא וכו' וממילא א"צ לומר שהתכוין כשראה או כשעשה לידע על בוריו רק אם אומר כך הי' א"צ לשאול אותו עוד כלל וחותכין הדין על פיו. ובזה ניחא הכל דעדים הא יש להם התנגדות הבע"ד שהוא אומר כך הי' והם העידו נגדו להיפך ולחייבו לכך כל שלא התכוונו בשעת ראייתם לראות הדבר על בוריו אמרינן דלא רמיא עליי' ולא מקבלין עדותם:

והנה לפי האמור בנידון דידן שיש לומר שהשעורה היתה קשה ויש לומר שהיתה נתרככה שאין שום ניגוד למה שאומר שהיתה קשה ואין צריך לזה זהירות בהרבה דברים ולא שום לימוד רק צריך לידע אם הי' קשה או רך ע"כ כשהוא אומר ברי שהי' קשה שפיר מהימן וא"צ להגיד טעם למה רצה לידע על בוריו אם הוא קשה דכיון שאין שום ניגוד לדבריו לא שייך בזה כל מילתא דלא רמיא עלי' דאינש וכו' וכמו שכתבנו לעיל בענין הגדת המשרתת על הטיפה ועל הכלים בשאלות השכיחות כנ"ל וכו' והי' שוכ"ט:

אחיך הדוש"ת בלונ"ח שלמה שפירא

עד כאן דברי אאזמו"ר הנ"ל זי"ע והגם כי נפלאתי מדוע לא עורר בזה מדברי הנודע ביהודא הנ"ל בתשובתי דהיכא שידע שיש נ"מ לענין או"ה בשום פעם אז ל"ש כל מילתא דלא רמיא וכו' וממילא הי' זה דרך מרווח להתיר לסמוך בכל השאלות במשרתת ומבשלת כיון שא"א שלא תדע (מי שבאה לשאול לפעמים שאלות להמורה) כי יש נ"מ עד היכן הוא המשכת הטיפה או תחיבת הכף או הכלי וכיוצא וע"כ נאמנת וכן בענין השאלה הנז' של השעורה וכהנה י"ל בזה וצ"ע עכ"ז יען הילכתא רבוואתה איכא למישמע מינה מתשו' הנז'. ע"כ העתקתיו לך בזה ולחיבת הקודש וכו'. והנני ידידושתו"ט באהבה.

תלית"ש כי הביאנו עד הלום לגמור בסימנא מזל"א החלק השלישי כן יעזרנו הש"י בחסדו ובזכות אבותי הקדושים לגמור בקרוב חלק הרביעי וגם שארי חלקים ושארי חיבוריי ברוב נחת וכט"ס ולא ימוש התורה מפי ומפי זרעי וזרע זרעי עד עולם ועיננו תחזינה במהרה דידן בישועת ישראל. ובנין אריאל. ובא לציון גואל. בב"א:
בעה"י.

קונטרס שירי מנחה הוספות ותיקונים

הגהות נכונים. לשו"ת מנחת אלעזר חלק א' וחלק ב' והוא שירי שיריים היינו הוספות "לקונטרס שירי מנחה' אשר נדפס בסוף חלק ב' משו"ת מנחת אלעזר. וציינתי המ"מ לדפוס ועמודים של הדפוס. ובכל דף יש ד' עמודים (וכמצויין בקונ' שירי מנחה במנח"א ח"ב הנ"ל):

לחלק א' מנח"א

במפתחות. סי' כ"ז. הערה בסופה. ועיי' ש"ס שבת (דף ע"ט ע"ב) רצועות התפילין עם התפילין. והיינו התפילין הבתים. והוא כדברינו והתם דקרי להוא אח"כ קציצה להבתים היינו לחלק דלא קאי על הפרשיות. וראי' מוכרחת לדברינו הוא משום דקרי אח"כ להפרשיות של תפילין ''מזוזה'' דקאמרי' עד שיגיע במזוזה פירש"י במזוזה. הן האגרות שבתוך הבתים עכל"ה. ולד' הפמ"ג הלא רק אלו האגרות הם התפילין וכך נקראו. ואיך קורא אותן מזוזה:
דף ט"ז ע"א. בפ"ש דהאר"י עשה סולת נקי' משני הנוסחאות ועי' בס' חושב מחשבות להגה"ק בעל מ"ח זי"ע במאמר תפילין דמארי עלמא (פרק כ"ב) שכ' הרבה מזה מנוסחאות האריז"ל הנוטים יותר למנהג ספרד וכתב אם "כי הוא האריז"ל הי' אשכנזי'' עיי"ש וכן הביא שם בשם הר"ר צמח תלמיד מהרח"ו זי"ע דטוב יותר שיאחז כנוסח הרב האריז"ל שהוא נוסח היותר ברור ונכון ומסודר באמיתות כנודע עכל"ה:
דף י"ז ע"א. במ"ש ולקושיא שנמצא בקרובץ שלו אאנין תשע מאות בודאי י"ל שנוסף אח"כ וכדברי הצל"ח צ"ל. על ברכות דף ל"ד ע"א שם ע"ב. במ"ש שיש בהם סודות בהסליחות של הספרדיים ג"כ (של חדש אלול) שהם במחזורים שלהם. שוב ראיתי ברדב"ז (ח"ג סי' תתקס"ז [תקל"ב]) שכ' ג"כ שהקליר שהי' מקרית ספר והי' תנא ועליו יש לסמוך עכל"ה עוד שם בתשו' ע"ד התוס' בחגיגה הנ"ל שהקליר הוא ר"א בר"ש וז"ל ולי ההדיוט אין נראה דירושלמי כמ"ש שהי' מניח שיטת התלמוד שלנו ותופס שיטת הירושלמי ובירושלמי תוב"ב אין עושין רק יום א' זולת ר"ה יומא אריכתא עכ"ל הרדב"ז

ולא זכיתי להבין מה זה השגה על ראי' התוס' שכ' שהי' ירושלמי שפוסק כירושלמי ולא כבבלי בזה וכן שלא ייסד פיוט רק ליום א' כמו בא"י. והלא הדברים האלו כתב גם הרדב"ז בזה ולמה כתב ז"ל שלא נראה וכו' ואולי ט"ס בדפוס וחסר איזה תיבות. או אולי כונתו זה בסוף דבריו שכ' מר"ה שהוא שני ימים גם בירושלים א"כ הי' צ"ל פיוט לשני הימים ועיי' מ"ש לעיל (בפנים) במוסגר. מהזכרון יוסף דלענין השני ימים אין קושיא די"ל שתיקנום בר"ה שיאמרים (ביום ב') עוד הפעם כמו הקדושות במוסף דר"ה כנז':

שם ע"ג. בד"ה עד כה דברנו לצדד בזכות. וכו'. והנה ראיתי בשו"ת לב שלמה (כת"י) להגאון בעל מרכבת המשנה ז"ל (סי' ר"ג) שכ' וז"ל ועל אודות המתחסדים לומר במוסף שבת קדושת כתר כפי נוסח הספרדים והאר"י. אומר אני מלבד שאין נכון לשנות המנהג הרי נוסח דידן יש לו עמוד לשעון מספרי הובא במ"י פ' האזינו כי שם ה' אקרא וכו' נמצא למדים שלא הזכיר משה שמו של הקב"ה אלא אחר כ"א תיבות אמר משה וכו' מלאכי השרת אומרים קדוש קדוש קדוש וכו' דיי שאהי' אחד משבעה ממה"ש ע"כ ומצינו בקדושת נקדש ט' תיבות נקדש את שמך בעולם כשם שמקדישים אותו בשמי מרום וכן בקדושת נעריצך ט' תיבות נעריצך ונקדישך כסוד שיח שרפי קודש המקדישים שמך בקודש ואח"כ בשתי הקדושות י"ב תיבות ככתוב על יד נביאך וקרא זה אל זה ואמר קדוש קדוש קדוש הרי שאנו מזכירין השם אחר כ"א תיבות כדעת הספרי משא"כ בקדושת כתר עכ"ל ובמחכת"ה לא מצאה ידו די השב והשג בזה על נוסח קדושת כתר כי הנה באמת כבר הקשה בפי' זרע אברהם על הספרי שם דהא מצינו בש"ס חולין (דף צ"א) חביבין ישראל לפני הקב"ה יותר ממלאכי השרת וכו' ישראל מזכירין את השם אחר שני תיבות שנאמר שמע ישראל ה' ומלה"ש אין מזכירין את השם אלא לאחר שלש תיבות שנא' קק"ק וכו' עיי"ש שהניח בצ"ע. אלא ודאי כדי לתרץ זה י"ל בפשיטות דרק משה רבינו העניו מכל האדם אשר על פני האדמה הגיד בזה בפ' האזינו כי יהי' די שיהי' משבעה ממלה"ש היינו שהם מזכירין את השם אחרי ג' תיבות והוא אחרי כ"א (שהוא ז' פעמים ג') אבל רק במקום הזה בשירת האזינו (ולגרמי' הוא דעביד משה רבינו מרוב ענוותנותו היתירה) אבל בשמע ישראל (שהגיד ג"כ משה רבינו) מצינו שהזכיר את השם אחרי ב' תיבות כנ"ל מש"ס חולין. ובע"כ כן הוא. וגם דאם כדבריו (של הכת"י לב שלמה בעל מרכבת המשנה) יהי' כסתירה גדולה בדברי רשב"י דהא קיי"ל בסנהדרין (פ"ו ע"א) סתם ספרי ר"ש דהוא סתם ר"ש רשב"י (כדאמרי' בפסחים [נ"א ע"ב] שהביא ראי' ואזדה לטעמי' מרשב"י על סתם ר"ש ועיי' ב"ב (ק"ב ע"א] שפירש"י משום סתם ר"ש והיינו רשב"י עיי"ש ובשאר דוכתי) ובתיזוה"ק שהוא לרשב"י כ' בפירוש הנוסח

כתר יתנו לך ונמצא סתירה לחנם א"ו דאין שום סתירה דבספרי לא מיירי רק לדרוש בפ' האזינו ואין לזה שייכות לנוסח הקדושה ולק"מ:

שם ע"ד. במ"ש בד"ה שוב ראיתי בשו"ת בית היוצר וכו'. ועוד הוסיף שם בבית היוצר להקשות על המהר"ם שיק ז"ל שכ' שאסור לומר המזמורים קודם ב"ש דב"ש וישתבח הם ב' ברכות של פסד"ז וע"ז תמה שפיר דלא מצינו בשום מקום מוזכר שיהי' אסור לומר מזמורים קודם ב"ש וחלילה לומר שכל הגאונים הקדושים ז"ל שהתפללו בנוסח האריז"ל עבדי איסורא עכ"ד:

והוו"ל למימר יותר דלפי"ז כל גדולי הפוסקים הספרדיים שאמרו הודו קודם ב"ש (עוד קודם זמן האריז"ל) עבדו איסורא חלילה א"ו דז"א כלל. וז"פ:

דף כ"ט. ע"ד. בד"ה ד) בשולי היריעה. בנידון שנסתפקתי וכו'. הנה העירוני כעת ידי"נ החריף ובקי מ' שלמה צוקער כ"י מב"ס במ"ש (בזה. וכן בסי' ע"ג ובחלק ב' סי' נ"ג) בא' שיצא ליהרג וחבשוהו הב"ד והוא יודע שהמעשה שקר וימצא מקום לברוח אם מותר לו עפ"י התורה שיש להעיר מד' הרמב"ם (בפ"ח מהל' יסודי התורה) וז"ל הא למה זה הדבר דומה לעדים שהעידו על דבר ברור שראה בעיניו שאינו וכו' שהן עדי שקר עכ"ל ועוד כ' מזה הנ"ל. אכן באמת היכן שיודע בעצמו שהעידו שקר כבר גליתי דעת נוטה שי"ל שמותר לברוח אולם על זה יש להסתפק גם היכא שהעידו אמת אם מותר לו לברוח דהא בשביל שיקיימו בו הב"ד מ"ע להרגו אינו מחוייב הוא למסור נפשו כדי שיקיימו המה מצותן. הגם היכא שמוסר נפשו ונהרג בב"ד הוי לי' כפרה ועי' בשו"ת נו"ב (קמ"א או"ח סי' ל"ה) דפשיטא דאדם שנתחייב מיתה בב"ד אם ביני לביני נמשך שנים רבות והתענה תעניות לאלפים והרבה סיגופים הא ודאי שאין הב"ד משגיחין על תשובתו והורגים אותו עכת"ד לענינו. מ"מ זהו רק שהב"ד מצוין להורגו וכמ"ש שם הנו"ב הטעם דא"כ לא יקויים עונש הב"ד לעולם כי כ"א יאמר עשיתי תשובה והרביתי סיגופים וכיוצא. אבל הוא בעצמו אם יוכל לברוח ממאסרו קודם מיתתו (וחושב בלבו שיתקן חטא זה יותר כשיחי' יוכל לתקן הרבה במצות וגם בסיגופים ע"ז צ"ע:

דף ל' ע"א. בסוף סימן י"ח הנה ראיתי בשו"ת שאילת יעב"ץ (ח"ב סי' י"ט) ומובא ג"כ בפת"ש יו"ד (סי' רל"ב) ושם איירי רק לענין אם אנחנו נציל אותו וגם הי' בלא עדים והתראה ובשו"ת חות יאיר (סי' קמ"ו) ג"כ כעובדא דהש"י עיי"ש:

דף ל"ג ע"א במ"ש לשיטות הסוברים דאמרי' לבוד גם בכלים עיי' ש"ס ברכות (כ"ה ע"ב) בעי מיני' מרב הונא מטה פחותה מג' פשיטא לי' דכלבוד דמי אמר רבא הילכתא פחותה

מג' כלבוד דמי והיינו דהוי כיסוי להני רגלים עיי"ש וכן פסק בלחם חמדות שם וב"י וב"ח ובמג"א (סי' פ"ז ס"ק ד') עיי"ש:

דף ר"ד ע"ב. דלא עבר האיסור כנ"ל א"כ עדיין צ"ע בזה. ועיי' שו"ת בית אפרים (או"ח סי' נ"ה ונ"ט) ובשע"ת באו"ח (סי' תרמ"ו ס"ק ב'):

דף ר"ה ע"ג. במ"ש ובאמת כל הלל"מ הם ד"ת וכמ"ש רש"י שם בד"ה דבר תורה הלכה למשה מסיני עכ"ל:

שם. במ"ש ומשום כבוד הבריות שרי רבנן בעצמם. ועיי' רש"י חולין (כ"ז ע"ב) בד"ה אין שחיטה לעוף מה"ת דמשמע דהלל"מ לא קרי מד"ס עיי"ש ועכ"פ בכאן יש לפרש כן:

דף ל"ז ע"ד. במ"ש ובפרט כי בסמ"ג עצמו לא נמצא לשון זה אם שניהן שקולין בעיניו כנז' ועיי' במג"א (סי' ח' ס"ק ט"ז) מ"ש לענין ס"ק וט"ג דכיון דהפסיק בתפלה הוי הפסק לענין הברכה וציין לד' הב"י (בסי' ל"ד) לענין תפילין היינו שיסלק מיד ויניח אחרים משא"כ כשהפסיק בתפלה עיי"ש וכ"ש הך דגבי תפילין משום דגבי ציצית גם אם לבש מקודם הט"ק ואח"כ הט"ג עכ"פ אינו פסול שום א' מהם משא"כ בתפילין דרש"י ודר"ת כיון דא' מהם פסול לדעת חבירו והפסיק בתפלה א"כ בודאי לא יצא י"ח בהברכה שבירך על של רש"י קודם התפלה כיון דלדעת ר"ת אינם כשרים התפילין שבירך עליהם ואח"כ הפסיק בתפלה עד שמניח עתה דר"ת כנז':

דף מ' ע"ג. (בסוף סימן כ"ו) שוב ראיתי בשו"ת מהר"ם שיק (חאו"ח סו' צ"ב) שלמד זכות על הקהלות שנהגו להוציא בעגלות. ולנידון שכתבנו בזה בודאי ברור ונכון כמו שכתבנו לעיל בזה. וראיתי עתה בשו"ת מחנה חיים (ח"ג אבהע"ז סי' ע"ז) שטרח להתיר העגלות למה כיון שנהגו כן בקהלות ישנות. ותמהתי על דבריו שם במחכת"ה במ"ש על קו' השואל דאם מותר בכתף למה התירו לבטל ק"ש לנושאי המטה וחלופיהן. וכ' דשאני הך דאין מוציאין המת סמוך לק"ש משום דאפשר לקיים שניהם ותמהני הא גם בזה אפשר לקיים שניהם כי בבקר כשהוא זמן ק"ש לא יוציאוהו בנ"א רק בעגלה כדי שלא יצטרכו לבטל ק"ש ואי משום המלוים יוכלו לומר בעת הליכתם ללוות והוי אפשר לקיים שניהם. גם מה שנדחק ליישב לשון הרמב"ם (בפי"ד מהל' אבל) וכ' דכונתו רק סמוך לביה"ק לשאת בכתף ובאמת מפורש ברמב"ם וסובלים המת על הכתף עד בית הקברות משמע בפשיטות דהיינו מביתו עד ביה"ק. וגם עתה נדפס שו"ת טוטו"ד (ח"ב סי' רל"ה) מהגאון מהרש"ק ז"ל הנ"ל (שמס"ל על זה) התשו' בענין זה לאסור מכמה טעמים להוליכן בעגלה עיי"ש. וחיים ושוכט"ס:

דף מ"ג ע"ד. (בסוף סי' כ"ט) במ"ש בין סיפוק לריקוד וממ"ג או שניהם אסורים או שניהם סותרים. ועיי' בלקוטים מהה"ק מו"ה פנחס מקארעץ זי"ע (שנדפסו בסוף ס' נר ישראל) סי' ל"ז שכ' ענין מרקדין ומטפחין ובפרט בשבת שבאים חג"ת במקום חב"ד וסיים שבגויים אין בהם ברית הלשון לכן אין מטפחי' בידים אבל ברית המעור יש להם ולכן הם ג"כ מרקדין עכ"ל. ודי למבין ויודע:

דף

דף מ"ט ע"ג. במ"ש כיון שקיבל ההתראה בודאי יצא מחזקת כשרות. עיי' ש"ס חולין (מ"א ע"א) דכיון שהתיר עצמו למיתה אין לך מומר גדול מזה. ועיי' ש"ס סנהדרין (פ"א ע"ב) עבירות מחזיקות פירש"י מחזיקות אותו בחזקת רשע ובהתראה עיי"ש הרי דההתראה ומה שהתיר עצמו למלקות המה מחזיקות אותו לרשע ומוציאין אותו מחזקת כשרות (דהא בהתרו בו ושתק מיירי שם רק בסיפא דברייתא עיי"ש בגמ') אכן בקרבן ל"ש זה ע"כ שפיר ד' הרמ"ה כנז':

דף נ"ט ע"ג (בסוף סי' מ"ח) וכן בתרגום יונתן (פ' ויחי) עת"כ גם בני מכיר בן מנשה ילדו על ברכי יוסף וכו' והוכחתי מזה דבע"כ כונת התרגום שהי' יוסף סנדק וגם מוהל יחדיו עיי' בחיבורי אות שלום (סי' רס"ה ס"ק ו') וא"צ לכפול הדברים בזה כיון שכבר נדפסו שמה:

דף ס' ע"א. (בסוף סי' מ"ט). שוב ראיתי בפמ"ג בא"א שם שכ' זה במלות קצרות עיי"ש:

דף ע' ע"א. (בסי' נ"ח בתחלתו) בד"ה וארשום לך קו' חדשה. עיי' מ"ש בזה במפתחות שם וגם במנח"א ח"ב (סי' י"ב. ובסי' י"ג אות ה') ובקונ' שירי מנחה בסוף הח"ב. ובפרט שמפורש כן ברש"י שבת (קנ"א ע"א) (כמצויין שם בחגיגה בש"ס ווילנא] ד"ה ושמואל אמר חיישינן וכו' שהביא ראי' דחיישינן היינו לקולא כדאמרי' בחגיגה גבי בתולה שעיברה חיישינן שמא באמבטי עיברה וכו' עיי"ש הרי מפורש דהיינו חיישינן לקולא:

דף ע"ה ע"ג. (בסוף סימן ס"ד) ועיי' בפסחים (ק"ב ע"א) ברשב"ם ד"ה כשהן יוצאין טעונין ברכה למפרע וכו' ומשום כחא דהיתרא עדיף אין לומר כך וכו' עכ"ל הרשב"ם ובאמת התירוץ דחוק עיי"ש ולפי"ד הצל"ח הי' לו יותר לתרץ שפיר כיון דברכות דרבנן ע"כ ל"ש לומר כחא דהיתרא עדיף ע"כ אשמעינן הש"ס כח דר' יהודא עדיף ולפי"ז נראה שלא כד' הצל"ח ככז':

דף ע"ו ע"ג. בתחלת ע"ג במ"ש אמנם מה יענה דהך דאין קורין להש"ץ שיעלה הוא רק דעת וכו' נדפס שם בט"ס ובחילוף תיבות כמה שורות וצ"ל כן דהך דקורין להש"ץ שיעלה הוא רק דעת הרמ"א שפסק שם (בסי' קל"ט סעי' נ') ובמדינתנו אין נוהגים כן

שאין קורין להחזן כשעולה א"כ אין יסוד הזה וכיון דכשהחזן וכו' כצ"ל. והשאר יש למחוק שם:

דף ע"ז ע"ב. במ"ש ומי לנו גדול מהאר"י החי ז"ל שנהג עשות כן לעלות בברכה ולקרות בעצמו התוכחה [וכמ"ש בפירוש בפע"ח שער השבת פי"ט וז"ל שקרא הוא מפי עצמו קללות של בחקתי במנין הז' עכל"ה הרי שקרא הקללות במנין הז' היינו בברכה וז"ב ופשוט]:

שם ע"נ במ"ש אכל באמת נצטוה עליו מהש"י בדרך שליחות וכו'. שוב ראיתי כדברינו האלו בתפארת ישראל למהר"ל מפראג זצ"ל (פרק מ"ג) וברוך שכיוונתי לדעתו הגדולה זי"ע. וכן מצאתי בס' אהל יעקב (על דברים) בפתיחה ששאל להגר"א זצ"ל על הך דקללות במשנה תורה משה מפי עצמו אמרן והשיב לו ג"כ כדברים הנ"ל:

דף ע"ח ע"א. בד"ה עוד י"ל היתר וכו' וליש חזקת קברות נגדם. וראיתי עתה שנדפס שו"ת טוטו"ד תליתאי חלק ב' להגאון מהרש"ק ז"ל (בסי' רל"ג) האריך שם בענין בית הבנוי על קברי עכו"ם אם יש לכהן ליכנס בו וכ' ג"כ דאם פינוהו לקברות עכו"ם רק שיש ספק אם פינוהו לגמרי בזה יש להקל לכהן ליכנס בהבית עיי"ש. ועיי' בשו"ת נטע שורק (יו"ד סי' ק"ב):

שם ע"ג במ"ש הרי הוא כמו נכרים קודם קבלת התורה הנה יש לעורר מד' הש"ס זבחים (קי"ג ע"א) שעמד ר"י על רגליו ואמר וכו' אי' מתי מבול אי' מתי נבוכדנצר וכו' עיי"ש וברש"י דהיינו דפנינהו מירושלים וקשה לכאורה דלמה פנינהו אם ידעו שהם ממתי מבול הא הם מקודם הדיבור בודאי ואינם מטמאים באהל וכדין קברי נכרים. וגם יש להקשות למה פנינהו לכל מתי נבוכדנצר הא מהסתם נפלו שמה וגם מנכרים וכיון שלא הוחזקו לשכונת קברות הוי ספק ברה"ר וטהור מדאורייתא אולם י"כ כיון שהרוב בעוה"ר היו יהודים עם ה' כי כפלו בחרב הצרים חיל נבוכדנצר שכבשו ירושלים גם י"ל שחששו לטומאת מגע מהעצמות ולאו דוקא לטומאת אהלים. וגם י"כ שזהו מעלה יתירה שעשו לכבוד ירושלים עיה"ק ע"כ פינו כל העצמות כדי לצאת מכל הספיקות ולק"מ

דף ע"ט ע"א במ"ש וכן בבבא בתרא וכו' אביי א"ל במטותא מינך שבקי' וכו' וכן בב"מ (דף פ"ה ע"ב) בההוא מרבנן דאשתטחי אמערתא דר' חייא ואמרי מתניתא דמר מתנינא (הרי שדברו אליו לנוכח) ואתסי. וכן במדרש א"ר חמא בר חנינא מפני מה נסתר קברו של משה מעיני בו"ד מפני שגלוי וידוע לפני הקב"ה שעתיד ביהמ"ק ליחרב ולהגלות את ישראל מארצם שמא יבואו לקבורתו של משה ויאמרו לו "עמוד בתפלה בעדנו" ועומד משה ומבטל את הגזירה עכ"ל [ובפחד יצחק (אות צרכיו פ"ה) מביא זה בשם הגמ'

סוטה. ואינו בגמ' רק במדרש] עכ"פ הרי דמותר לומר ולשאול מן משה רבינו בקברו בלשון נוכח עמוד בתפלה בעדנו דאל"כ כ"ש שיחשדו את ישראל שיעברו ח"ו על לאו ודורש אל המתים בלשון הנז' שבשביל זה העלימו את קברו. א"ו דז"א וכנ"ל וגם בס' פחד יצחק שם בירר וביאר באורך דל"ש בזה כלל ודורש אל המתים ואדרבא מצוה איכא. וכן בצוואות רבינו יהודא החסיד ז"ל (אות ט') כשהרוחות של מתים אומרים (בחלום) לא' שיבא עמהם וכו' ולמחר ילך על קברם וכו' ויאמר שלא תבוא עוד אחרי וכו' וה"ז ג"כ מדבר לנוכח אולם בזה י"כ דסכנה שאני וע"כ התירו וכן שם בס"ח (סי' רל"ז). וכן בירושלמי (סוף יומא) ההן דחטא על חברי' וכו' ואיתצריך מפייסתי' על קברתי' ומימר סרחית עלך עכ"ל הרי דקאמר להמת על קברו בלשון נוכח סירחת עלך. ובגמ' שלנו אמרי' שמביא עשרה בנ"א על קברו ואומר חטאתי לאלקי ישראל ולפלוני הרי שאינו מדבר לנוכח המת מ"מ בירושלמי הלשון לנוכח כנז'. וכי זהו תיקונו שיעבור על לאו ודורש אל המתים א"ו דז"א. וכן במדרש רבה (פ' נח פל"ב) מטון שמעתא משם רשב"י אמרי הא מרא שמעתא ניעול ונשיילי' עיי' במתנות כהונה הפ"י דקברו דרשב"י סמוך שם נלך ונשיילי'. וכן במדרש תהלים (מזמור ל"ו) שהי' זה במערת רשב"י עיי"ש והרי ששאלו ודיברו לנוכח כנז':

שם. ע"ב. במ"ש להמשתטחים על קברי אבות ואין לשום מורה למנוע ולבטל מנהג זה עכ"ל הב"ח ועיי' ברדב"ז בפי' הרמב"ם (הל' אבל פ"ד הלכה ד') וז"ל לפתוח הקבר לפקוד את המת יש בזה משום דרכי האמורי אבל לפקוד את הקברות מבחוץ אין חשש בזה וכן נהגו כל ישראל לפקוד את מתיהם ולהשתטח על קבריהם עכ"ל הרדב"ז זצ"ל:

שם. ע"ג. במ"ש והיינו שימליצו בעדו לטובה ודש. וכן בשו"ת חות יאיר נדפס בסופו. מה שחיבר תפלה לאמרה על קבר אביו הגאון ז"ל בלשון אבי אבי וכו' איך עזבתני וכיוצא דברים שמדברים לנוכח

שם. ע"ד. במ"ש הליכה על הקברים וכו' שומר מצוה ד"א וכו':

ובמהרי"ל (הכ' ר"ה) כ' וז"ל ודרש שכל אדם ילך לבית הקברות להשתטח על קברי צדיקים בערב ר"ה ובמקום סכנה אין צורך עכ"ל הרי שדרש מהרי"ל למצוה לעשות כן לילך על קברי צדיקים ולא מטעם מנהגא לבד דא"כ לא הי' צריך להזהיר בדרשתו שכל אדם ילך על קברי הצדיקים וא"כ הוי שומר מצוה לא ידע דבר רע בענין הרוחות כנ"ל ואין סתירה עם דברי מהרח"ו כיון דבמהרי"ל כ' הליכה על קברי הצדיקים וזהו מצוה כנז'. ומ"ש במהרי"ל ובמקום סכנה אין צריך נראה פשוט כונתו כמו שהי' אז בימיהם בארץ אשכנז סכנת הגויים הפראים המכים וזורקים אבנים וכיוצא כשהולכים יהודים

מחוץ לעיר לביה"ק והי' אז שכיחא היזקא וכעין דאמרו בפסחים (דף ח' ע"ב) היכא דשכיח היזקא שאני דל"ש בכה"ג שומר מצוה וכו' ושלוחי מצוה אינן ניזוקין (כדאמרי' שם בפסחים) ע"כ פטור ממצוה בכה"ג:

דף פ'. ע"ב. (סוף העמוד. וסוף סימן ס"ח). שוב ראיתי בשו"ת בנין ציון קמא להג' מהר"י עטלינגער ז"ל (קמא סי' ס"ז) שכ' בתוך דבריו וז"ל והרי אפילו לדרוש מן המת בקבר מותר כמו שמצינו גדולי האמוראים עשו כן כל שאינו דורש לגוף המת רק לרוח כמבואר ביו"ד (סי' קע"ט) ועיי' בש"ך ס"ק י"ז) הרי שאין בידינו לאסור בענינים כאלו רק מה שאסרה התורה בפירוש עכ"ל והיינו דפשיטא לי' ג"כ כדברינו הנ"ל בזה:

והנה ברמב"ן (פ' חיי) וז"ל ועוד כי רצה להודיענו מקום קבורת האבות כאשר אנחנו חייבים לכבד מקום קבורת אבותינו הקדושים עכ"ל והיינו נראה ג"כ לכבדם ע"י שנבקר קבורתם ולהשתטח בתפלה במקום כבודם כמו שהלך כלב על קברי אבות. וגם נראה מזה ראי' כד' הרדב"ז בפי' הרמב"ם שהבאתי לעיל דלא יפנה אל הקברות היינו לפתוח הקבר אבל להשתטח מותר דאל"כ ואם הפי' בד' הרמב"ם שם במ"ש ולא יפנה אדם לבקר הקברות קאי על שלפניו והצדיקים אין בונין להם נפש על קברותיהם שדבריהם הם זכרונם א"כ מכ"ש על קברי אבות אשר דבריהם וזכרונותיהם ומעשיהם הם בכל ספר בראשית ובכל התורה ואם זהו הפי' ברמב"ם כנז' א"כ למה הודיענו התורה מקום קברות אבותינו הלא טוב יותר שלא לדעת כדי שלא יפנה לבקר קבורתם כי דבריהם (בתורה) המה זכרונם והי' מזה לחנם פלוגתא בין הרמב"ם והרמב"ן כנז' א"ו כפי' הרדב"ז דרק לפתוח הקבר כונתו דזה אסור אבל השתטחות מנהג ומצוה איכא וזי"ע:

דף פ"ג. ע"ב. במ"ש כמ"ש בתשו' מרן הב"י סי' ס"ה צ"ל דיני גיטין וקידושין סי' ס"א:

דף פ"ד. ע"ד. במ"ש וכן פסק להלכה למעשה בזמנינו בתשו' הגמהר"י אסאד ז"ל וכו' וראיתי עתה במכ"ע תורה מציון הנדפס בירושלים שנת תרנ"ז (שנה שלישית חוברת ב' סי' י"ז) מכתב לענות מהרב מ' דוד שלמה מאדעסא שבנה יסוד גדול ע"ד הבנין ציון הנ"ל אשר באמת הם מופרכים לדינא מעיקרא כנ"ל וגם הרב הנז' האריך בדברי חול ולא בד"ת רק הסביר והמליץ בעד המחללים שבת בפרהסיא שישאו כפיהם ביו"ט ושבת [וכפי הנראה אולי בעוד ידיהם דמים מלאו מה שמלאו דמי זהב בתיבת חנותם מה שמכרו בש"ק ביום ההוא ואיך יברך ב"כ הלא לקללה תחשב ולא לברכה] ואין כדאי להשיב על דבריו בזה של הרב מאדעסע הנ"ל שהם כנגד ד"ת. ותוה"ק לעד קיימת בידינו בעה"י:

דף פ'ה. ע"א. במ"ש כשמדבר מפורסם שעשה זאת מיקרי מחלל שבת בפרהסיא וכו'. ועיי' ש"ך יו"ד (סי' קנ"ז ס"ק ד') ד"ה בפני עשרה מישראל דלאו דוקא ר"ל בפניהם

ממש אלא שיודעין מהעבירה והכי מוכח מש"ס ופוסקים במ"ש והא אסתר פרהסיא הוי עיי"ש. וראיתי עתה בשו"ת אבני צדק להגה"צ ז"ל מסיגוט (חיו"ד סוף סי' קנ"ב) שמצדיק עוד דברי מהר"י אסאד ז"ל וכ' סמוכין מדברי החת"ס (חיו"ד סי' י"א) ומהר"ם שיק (חיו"ד סי' קנ"א) וכפי הנראה רצה לעשות סמוכין לדבריו במ"ש בסי' ס' כנ"ל בתשו' מהרי"א הנז'. אבל המעיין שם בחת"ס יראה דאין ראי' כלל וכן מתשו' מהר"ם שיק אין ראי' לענין זה כגון דקטר המפורסם למחלל שבת בפרהסיא והוא גלוי וידוע לכל שאומנתו בכך והוי כד' הש"ך הנ"ל דהיכא שיודעין מזה א"צ להעיד בפניו בב"ד ולא בפני עשרה מישראל דוקא ובשו"ת חת"ס שם מיירי לענין שו"ב דצריך שיעידו בפניו אותן שראו עבירתו ופשוט דשוחט אינו עובר כ"כ שיהי' ידוע לכל וגם אין אומנתו בכך משא"כ בנידון שכתבנו בודאי כן הוא להלכה כנ"ל:

לחלק ב'. מנח"א

במפתחות. סי' נ"ה. אם מקיים פ"ע דתשביתו וכו' צ"ל ואם לברך על ח"ש במרור בשאינו יכול לאכול כזית. ובענין אכילת אפיקומן בליל ב' אחרי חצות:

שם בהערה. לסי' ד'. בד"ה והנה ראיתי עתה וכו'. שוב מצאתי בשנות חיים להג' מהרש"ק ז"ל תשובה מ"ז לסי' קל"א בסעי' ו' שכתב מזה:

שם. בהערה לסי' ס"ג. וכן בשו"ת זרע אמת (ח"ב סי' קמ"א) והשיג ג"כ על הבית יעקב אלו אמנם למעשה בזה לא אסיק להחלט עיי"ש:

דף ו'. ע"א. (בסוף סימן ד') וכן בס' יד אהרן למהר"א אלפאנדרי ז"ל (או"ח סי' ל"ח) הביא דברי מהריט"צ ז"ל אלו להלכה וכן בשו"ת דברי יעקב (להה"ג מהר"י שור מדארנא) סי' פ"ה האריך בזה והעלה לחייב בתפילין ביום השני שהוא יום הקבורה ולברך עליהם עיי"ש:

שם. ע"ב. במ"ש לענין משתה ושמחה ט"ו כמו י"ד בלי שינוי וכו'. וכ"כ זקיני הלבוש (סי' תרצ"ז) שם דבפורים קטן צריכין משתה ושמחה קצת בשני הימים י"ד וט"ו. ובסי' תרצ"ו לענין יום ט"ו בפורים בכל השנה כ' דקבלו עליהם ימי משתה שני הימים וכ"כ שם (סעי' ח') ביום ט"ו הוא שושן פורים. וכו' וחייב במשתה ושמחה כמו בראשון שנא' את שני הימים האלו עכ"ל ולא כתב כלל לשון ''קצת'' כמו שנזכיר להלן בשם הרמ"א משא"כ בפורים קטן (בסי' תרצ"ז) כ' הלבוש ג"כ לשון "קצת'' והחילוק מובן דפורים קטן יש ס"ס היינו אולי כדעת הסוברים דגם בהספד ותענית אינו אסור בפורים קטן רק כשקראו המגילה וגם ספק אולי חיוב משתה ושמחה אינו בכלל איסור הספד ותענית והוי כמו

ס"ס ע"כ כתב רק לשון קצת משא"כ בפורים גדול ביום ט"ו כתב שחייב במשתה ושמחה בשני הימים ששניהם שוים לענין משתה ושמחה כד' המנהגים והסמ"ק כנ"ל:

שם. ע"ג. במ"ש הספד ותענית אסיר בי"ד וט"ו של אדר השני טעות הדפוס וצ"ל בין בי"ד וט"ו של אדר הראשון בין בי"ד וט"ו של אדר השני:

שם. במ"ש ע"כ חייב בשמחה באדר הראשון בפורים קטן וגם חייב בשמחה בשושן פורים מטעם הנז'. וכ"כ הר"ן (דף ו' ע"ב) על המתני' אין בין וכו' אלא מקרא מגילה ומתנות לאביונים בלבד דהיינו טעמא דלא אמר סעודות פורים משום דמסקי' בגמ' הא לענין הספד ותענית זה וזה שוין וממילא משתה ושמחה (דהיינו סעודת פורים יתירה) בכלל איסור הספד ותענית עכ"ד הר"ן ז"ל וכ"כ בהגהות תשב"ץ (קטן) למהר"ם מרוטנבורג ז"ל (בההג"ה לרבינו פרץ ז"ל) וז"ל ודקדקו רבותינו שבדורות האחרונים כיון דלענין הספד ותענית שוין אם כן יש להרבות בסעודה בי"ד של אדר ראשון כמו בי"ד של אדר שני עכ"ל עכ"פ דתלוי זב"ז איסור הספד ותענית בחיוב משתה ושמחה כנז' והנה לכאורה יש הוכחה מדברי השלטי גבורים (בפ"א דמגילה). ומובא בכנה"ג ומג"א (סי' תרפ"ח ס"ק ה') בכרך שהוא ספק אם הוקף מימות יהושע בן נון שקורין בי"ד וט"ו ונוהגים שמחה ומתנות לאביונים בשניהם עכ"ד משמע דס"ל דאם אינו ספק הוקף וכו' צ"ל שמחה בשניהם היינו בט"ו אך באמת דייק הפמ"ג בזה דלמה לא כ' הש"ג משלוח מנות בשניהם אע"כ דט"ס וחסורי מחסרא שם ע"כ י"ל דגם שמחה לאו דוקא בדיוק הלשון וצ"ל משלוח מנות או י"ל שכונת הש"ג דגם למאן דס"ל דאין חיוב משתה ושמחה בכלל איסור הספד ותענית מ"מ כשהוא בעיר ספק מוקף מודי גם הנך פוסקים דמחוייב בשמחה בט"ו משום דספק מ"ע מדברי קבלה לחומרא:

דף ז'. ע"א במ"ש בד"ה וכיון שביארנו בס"ד החיוב כד' הפוסקים במשתה ושמחה בט"ו כמו בי"ד וכו'. ועוד יותר מזה עיין במור וקציעה (סי' תרצ"ג) שכ' וז"ל אי איישר חילו' אקבעיניא להילכתא לומר על הנסים גם בט"ו (בתפלת י"ח) מכיון דקבלינן ט"ו נמי ליו"ט מדכתיב במגילת תענית וכו' ובו הי' עיקר הנס בשלימות מי גרע להזכיר בו מעין המאורע מיו"ט ב' של גליות כ"ש הכה דאיכא תרתי משום ספיקא דיומא נמי וניבעי לן למימרי' ואין טעם ברור שלא לנהוג בפורים ספיקא דיומא אלא משום דיו"ט דדבריהם הוא ודיינו שנקל בקריאת מגילה שני ימים משום טירחא דצבורא משא"כ בהזכרה כו' להכי ודאי מאן דמזכיר מעין המאורע בט"ו אין מזחיחין אותו. הכי חזי לן עכ"ל המו"ק: ועיי' בשו"ת זרע אמת (ח"א סי' ק"ב) לענין אבילות יום א' שאירע (כ"ע) ביום שושן פורים עיי"ש לדרכו שכתב שעכ"פ שמחת יום ט"ו לדידן הוא דרבנן והוי מ"ע דרבנן

שעדיף משאר מ"ע דרבנן מפני שהוא עשה דרבים. וכן בס' גופי הלכות למהרי"ט אלגאזי ז"ל (ומובא בס' חופת חתנים) דגם שושן פורים הוי כפנים חדשות לענין ז' ברכות משום דימי' משתה ושמחה כתיב עיי"ש:

וכן עיי' ברע"מ פ' פנחס (דף רנ"ו ע"א) ותרי יומי דשבועות ובגין דאינון תרי מניי' דספק הא אית שני ימי הפורים באתריי' ואם נאמר שימי הפורים הם לשמחה ויו"ט רק י"ד לפרזים וט"ו למוקפים איך המה השלמה במקום יו"ט ב' דשבועות הלא אדרבא גם ימי הפורים תלויים רק לפי המקום ויום א' הוא ולא כיומו של זה לפרזים ומוקפים. א"ו ס"ל בע"כ דהשני ימים דפורים הם קבועים גם שניהם יחד למשתה ושמחה לכל המקומות שוה כנז'. ועיי' בתיזוה"ק תיקון כ"א (דף כ"ד ע"א):

דף ט'. ע"ב. בד"ה אמנם מה דפשיטא לי' וכו' השוכר פועלים דר במקום (היוקר) צ"ל הזול והלך למקום (הזול) צ"ל היוקר. ושכר וכו' דף יא. ע"ג. בד"ה והנה ראיתי וכו' במ"ש שלא יאמר העכו"ם כשפים עשה לי וכן הוא במג"א שם לחוש שיאמר הנכרי לכשפים: שם. במ"ש דלזורקו לים או לנהר הוא הוצאה לכרמלית עכ"ל. ועיי' בשו"ת שבות יעקב (ח"ב סי' נ') לענין רפואה ליזרק הקמיע לנהר והתיר לכתחלה בשבת דאם זורק הקמיע לנהר למעלה מעשרה הוי דרך מקום פטור לכרמלית ומותר כיון דהנהר הוא כרמלית וכרמלית אינה תופסת רק עד יו"ד עיי"ש וצ"ע ואכמ"ל:

דף י"ב. ע"ב.: במ"ש באמת גם ברישא חושבין היינו להקל וז"פ. ויש עוד ראי' מש"ס נזיר (דף ס"ג ע"ב) אבל משובר או מפורק וכו' חוששין שמא בין פרקין עבר עיי"ש והיינו חיישינן לקולא. [ועיי' בזה בדברינו "בקונ' שירי מנחה הלז. למנת"א ח"א דף ע' ע"א בסי' נ"ח בתחלתו] עיי"ש:

דף י"ח. ע"א: במ"ש וממילא בל"ז פשוט דאיך שייך לומר בשכל נבדל כמלאכים לחלק בין אם אומרים בקול נמוך בחשאי או בקול רם. וכו'. ובענין זה אם מלה"ש יודעים המחשבות עיי' במשכיל לדוד למהר"ד פארדו זצ"ל על החומש (פ' וירא) בד"ה וירא מה וירא וכו' מ"ש בזה בשם משנת חכמים למהר"ם חנני' זצ"ל ומה שקיים דנראה דמחשבות בנ"א א"י המלאכים והניח בצ"ע:

שם. ע"ב. במ"ש א"ו פשוט דבנחת היינו כקול נמוך וכו' וכמבואר בתוס' ברכות (ח' ע"א) ד"ה רב ששת דהתם איירי בקול דרק הכא מיירי בנחת עיי"ש והיינו דבנחת הוא שלא בקול ורק בקול נמוך וכעין בחשאי). ועיי' בחו"מ סי' שפ"ב בש"ך (ס"ק ד') בד"ה כתב מהרש"ל בכיון הברכה "בנחת" שלא ישמע חבירו וכן בכיסוי הדם דרכן לברך בנחת היינו בחשאי עיי"ש. ועיי' ש"ס יומא (פ"ו ע"א) שיהא קורא ושונה ומשמש ת"ח

וכו' מו"מ ודיבורו "בנחת" עם הבריות (עיי"ש הגי' בעין יעקב) אבל מי וכו' ואין דיבורו "בנחת", עם הבריות שאינו מדבר עמו בקול נמוך היינו שמדבר בקול רם נגד חבירו ומרים קולו עליו עיי"ש והחילוק נראה "דבחשאי". נראה כמלחש בשפתיו וקולו לא ישמע ובנחת. נראה הכונה בקול נמוך אבל לא בלחישה ב"כ כמו "בחשאי". וכן מפורש בטוש"ע או"ח (סי' נ"ט סעי' ד') בברכת יוצר אומר עם הש"ץ בנחת ועיי"ש במקורו בתשו' הרא"ש (כלל ד' סעי' י"ט) משום שא"א לכוין כ"כ בשתיקה כששומע מהש"ץ רק שיאמר עמו בנחת והיינו בקול כמוך כנז':

דף ל"ו ע"ב. במ"ש הנה בודאי יפה הורה וכו'. וכנודע מד' הגהות אשרי בשם או"ז דהיכא שיש לחוש שמא יוציאוהו נכרים או שמא יכנסו בו מים אז בודאי מצוה לפנותו וכן פסק בשו"ת מהראנ"ח ח"ב (מים עמוקים) סוף רי' י"א עיי"ש:

שם. ע"ד. במ"ש ולא לקבלו כין קברי ישראל. ועיי' ש"ס סנהדרין (פ"ב ע"א) זאת ועוד אחרת ובגלגולות של יהויקים דקברוהו והדר נביט וכו' שגרתה תנורא וקלתה כי אתא אמר היינו דכתיב זאת ועוד אחרת עיי"ש הרי מה דשרפתי ה"ז עונש קשה ובזיון כ"כ מאוד כמו שלא בא לקבורה כלל ושיסחבוהו הכלבים ואולי עוד קשה יותר כנראה מזה:

ועיי' בקדושת לוי (פ' וירא) עת"כ הנה האש והעצים ואי' השה לעולה דשאל למה לך לטרוף אותו אחרי שכבר הי' נשחט יוכל כהכיחו הך ולא לשורפו עיי"ש ולכאורה קשה על דקדוקו דהא אם הי' סבר שאדם יוכל להיות קרבן ה"ז בחי' עולה שישרפנו גם אחרי שישחט אותו א"ו דכונתו דלגבי אדה שמקבל מס"נ גם בכל ד' מיתות דגם בשריפה הרי הגוף בשאר קיים רק שנותני' אבר לתוך פיו (כדאמרי' בסנהדרין ופסק הרמב"ם) כן הוא בבחי' קרבן אם יעלה אדם לקרבן בע"כ אחר שישחטנו צריך לנהוג בו כבוד לקבור גופו ולא לשרפו שזהו בזיון לפי דת ישראל ע"כ גם לפי הקס"ד שהי' שייך גבי אדם עכ"פ לא יעשה בישראל כן גופו ושפיר מוכן דברי הקדושת לוי כנ"ל:

דף ל"ח: ע"ב. במ"ש ושמעתי כבר קי' זו גם בשם גאון א' ז"ל. עיי' בשו"ת אמרי אש ח"ב בסופו בהשמטות שהקשה כן עיי"ש:

דף מ"ב ריש ע"ב שיי במ"ש בערך דמכתי וכו' רק אצל חכמי התורה כנ"ל ובאמת מש"ס סנהדרין שם נראה דא"א לכוין ע"כ לקבור כ"א בין אנשי מדתו הדומים כמוהו ממש דהא אמרו שני בתי קברות היו לפי שאין קוברין רשע קל אצל רשע חמור ולכאורה הי' ארבע קברות כדי להיות לכ"א בפרטות ולא רשע החמור ביותר אצל רשע החמור אבל קל עונו ממנו וזהו מקשי הגמ' שם (דף מ"ז מ"א) וליתקין ארבע קברות ומשני שני קברות גמרא גמירי לה פירש"י הללמ"מ ולפי"ז הוי שם גזה"כ ואין ללמוד למק"א ובאמת י"ל במק"א

צריכין לדקדק בפרטות בכל האפשרות לדמותן ממש בקבורתם בשכונתם. אמנם גם בזה יש עקולי ופשורי במה דאמרו בש"ס יבמות (ל"ב ע"ב ול"ג ע"ב) נ"מ לקוברו בין רשעים גמורים ושם (דף ל"ב) פירש"י אצל נסקלים ונשרפים היינו לפי שיטת הש"ס בסנהדרין שם דכמו גזה"כ הוא (היינו הללמ"מ) נסקלין ונשרפין בקבורתם זא"ז. אולם בתוס' חלקו עליו וכ' בין רשעים כמותו. משמע מד' התוס' דגם באיסורים בעלמא שעשו (ובלי חיוב מיתה בב"ד) יש לחלק בקבורתם לכ"א וא' וכן נראה בפשיטות מדברי הש"ס להלן שם (דף ל"ג) דאמרי' מידי חטאת או לאוי קתני אלא איסורא בעלמא קחשיב למה נ"מ לקוברו בין רשעים גמורים עכ"ל הגמ' משמע ברור דגם באיסורי בעלמא (שאינן לאוי גמירי) יש להפריד קבורתם זמ"ז כ"א כפי ערכו ועיי"ש בס' ערוך לנר (בדף ל"ב) מה שיישב פירש"י שדייק במה דנקט ''רשעים גמורים'' בגמ'. (ומ"ש שם רש"י דאין כאן שבות בע"כ צ"ל ואין כאן אלא שבות כמ"ש בערוך לנר שם):

שם. במ"ש וכ"ש עכו"ם אצל ישראל כשר וגם מהא דאמרי' שם בסנהדרין דקבורה ילפינן מהא דקברי לצדיקי והנה מצינו בקבורת שרה ע"י אברהם אבינו כ' בזוה"ק חיי (דף קכ"ז) עה"כ וידבר אל בני חת וגו' וכי ס"ד דאברהם בעא לאתקברא ביניי' בין מסאיבין וכו' אלא בחכמת עבד וכו' עכל"ה עיי"ש הרי דפשיט האיסור גם בזמן האבות הקדושים שלא לקבור בין מסאביי' היינו קברי העכו"ם ואולי גם כשהיו מתרצים לתת לו מקום שיהי' ח' אמות לכל צד כי אחוזת קבר משמע מקום רחב לקבר משפחה כמו שנהגו בארצות הקדם. שוב ראיתי עתה שו"ת טוב טעם ודעת מהדורא תליתאי ח"ב (בסי' רנ"ג) כ' בלהבת אש תורת ה' והאריך כי אסור לפרוץ הגדר שבין קברי ישראל לקברי עכו"ם וצריך להיות גדר ביניהם ומשמע שם גם אם ירחיקו ח' אמות כנז' עיי"ש. וראיתי עתה בס' נחלת יעקב עה"ת להגאון מליסא זצ"ל (בפ' חיי') שפי' כנ"ל תנו לי אחוזת קבר עמכם היינו שלא יקברוהו בקבורתם משום שאין קוברין צדיק אצל רשע וכו' עיי"ש:

דף מ"ג. ע"א. במ"ש ואותן הקוברים עוברים באיסור דאו' וכמה איסורים כנ"ל. וכפי שנראה מזוה"ק פ' חיי (דף קכ"ח) משמע דמלבד דלא טוב הוא לפני הצדיק כשנקבר אינו הגון אצלו כנז' מס"ח) דגם לפני החוטא הוא בושה יותר כשנקבר צדיק גמור אצלו כמ"ש שם אמר ר' שמעון בשעתא דעאל אברהם במערתא אצל שרה תמן קמו אדם וחוה ולא קבלו לאתקברא תמן אמרו ומה אנן בכסופא קמי' קוב"ה בההיא עלמא בגין ההוא חובה דגרימנא והשתא יתוסף לן כסופא אחרא מקמי עובדין טבין דבכו אמר אברהם הא אנא זמין קמי קוב"ה בגינך דלא תכסוף קמי' לעלמין עיי"ש משמע דדוקא אברהם שתיקן החטא של ע"ז של אדה"ר כדאי' ברע"מ פ' בהר וכמ"ש במפרשי' והוא הבטיח לאדה"ר

כנ"ל אבל אחר שאין לו שייכות כ"כ עם הנקבר בסמוך לו אז יש לו בושה (להמת) על חטאיו בשביל אחר הנקבר בסמוך שלא חטא בזה. ה' ישמרנו ויחיינו:

דף מ"ז ע"ב. במ"ש איסורא מיהא איכא גם במספריים וכו'. הנה הגיע לידי בעה"י עתה שו"ת דברי רב משולם להגאון מ' משולם ז"ל בן הגאון חכ"צ ז"ל וכ' שם (בסי' ו' דף ז' ע"א) ולאשר הס' אינו בנמצא כ"כ אעתיק לשונו] וז"ל כתב הרמב"ם פרק בתרא מהל' חוקות העכו"ם דין ו' דפאות הראש ומותר ללקט הפאה במספריים ובפיאות הזקן שאחריו כתב לפיכך אם גלח זקנו במספריים פטור דמשמע אבל אסור וכבר העיר עליו בכ"מ וסובר דלאו דוקא והוא דוחק ברבינו משה דדייק וגריס. והנראה בעיני דס"ל להרמב"ם דנהי דמתורת השחתת פיאות לית לן במספריים כיון שאינו משחית. מתורת תכשיט וקישוט נשים הוי יש לאסרו ומתניתין נמי דייקא דלא קתני אלא אינו חייב ולא מותר והיינו מטעם קישוט. ובפיאות הראש לא שייך דאדרבא גידולם ושערם נוי כהם. נ"ל. עכ"ל בתשו' דברי ר' משולם הנז' וזהו כד' הצ"צ החדשות ושארי האחרונים עיי"ש במקומם:

דף מ"ט. ע"ג. במ"ש דרי לא עשה ולא כלום ושוב לא נקנסי' כלל ועיי' תוס' פסחים (דף פ"ט ע"ב) בד"ה ומאחר דלא עשה ולא כלום. דמפרשי ג"כ כן קו' הגמ' שם דכיון דלא עשה ולא כלום (היינו דאין עשייתו מועלת) אמאי קנסינן לי' כיון שאין ממש בעשייתו עכ"ל:

דף נ' ע"ג. במ"ש וא"כ היא כסו הוצאת המת ועיי' ש"ס ברכות (י"ח ע"א) המוליך עצמות ממקום למקום וכו' כדרך שאמרו בעצמות כך אמרו בס"ת עכ"פ ועוד יש ראי' דפינוי, העצמות ולקוברן בכבוד הוי כמו הוצאת המת מתחלתו דהא כתב הדרישה והט"ז (בסי ת"ג ס"ק א') דכהן אינו רשאי ללקוט עצמות אביו דשמא נחסר מאביו ואז אסור לטמא לו עיי"ש הרי מזה דאם רואה שלא נחסר מאביו אז מותר ומצוה לטמא לו כמו בקבורתו הראשונה והרי פשוט דלאחר סתימת הגולל שוב אין מטמא כהן לקבור אביו א"ו דבעת הפינוי הוי דינו לטמאות לו (אם היא שלם) כמו בעת קבורתו מתחלה וא"כ י"ל ג"כ (כענין ישראל) דלהצילו שלא יתבזה בפינוי הוי ודאי כמו הוצאתו וקבורתו בתחלה:

דף נ"א. ע"ג במ"ש ''יש להקל למכור הס"ת בשביל הטעמים שכתבתי. והנה בב"י (סי' ע"ר) בשם רבינו מנוח דרבים יכולין למכור ס"ת ללמוד תורה ליתום המוטל עליהם או להשיאו אשה וכ' הב"י ומיהו לפימ"ש דלא התירו אלא בשאין לו ד"א למכורי נראה דברבים נמי כא שרינן אא"כ אין להם על מה שיסמוכו והם עניים מדולדלים עכ"ל הב"י. ובנידון דידן אינם עניים מדולדלים כ"כ חלילה אך במקום מחלוקת כזה וכיון שלא יתנו

מפני זה אין לך דלדול גדול מזה כיון שיש לחוש כנז' שיהיו אח"כ מהצועקין (על הפינוי) ואינן נענין ע"כ י"כ להתיר:

דף נ"ד. סוף ע"ג. במ"ש וחילק ג"כ בין. חולה דלא יצתה מהרוב וכו' והנה נ"ל ראי' מש"ס יומא (ס"ו ע"ב) בשעיר המשתלח א"ר ששת לומר שאם הי' חולה מרכיבו על כתפו וכו' וכן פסק הרמב"ם (פ"ה מהל' עבודת יוהכ"פ הל' י"ט) ואם נאמר בחולה לחוש שיצא מרוב כשרות למה לו נחוש בשעיר המשתלח שצ"ל כשר ושוין בקומה ובמראה וטריפות פוסל בו א"ו דאין חשש זה לדינא כלום:

דף נ"ו. ע"ג. במ"ש (ועיי' מה שכתבתי לעיל סי' נ"ב אות ב'). הנה שוב ראיתי בשו"ת אבני נזר (חאו"ח סי' שפ"ג) מ"ש בזה עיי"ש שהעלה אודות הברכה כשאוכל פחות מכזית עפ"י הרופא שילמד קודם האכילה ההלכה ברמב"ם שיברך ברוך אתה וכו' ויאמר כן בפירוש הברכה בשם ומלכות:

שם. ע"ד. במ"ש ומקילין ביו"ט ב' הוי זלזולא עיי"ש. והנה נמצא לפי"ז דבליל ב' דפסח לאו דוקא האפיקומן אלא גם הכזית מצה ג"כ כיון שהוא אז דרבנן מותר לאכלו לאחר חצות (דכיון דאין ניכר כ"כ י"ל דלא הוי זלזולא כנ"ל) ולמה מצינו שם אמרי נועם וגם בס' מנחם ציון בשם רבינו הגה"ק מהרמ"מ מרימינוב זי"ע שאוכלי' האפיקומן בליל ב' אחר חצות ולמה דוקא האפיקומן דהא גם הכזית מצה מותר לאכלו אחר חצות לפי הנ"ל אולם יש ליישב דעת קדושים האלו שהקילו רק באפיקומן בליל ב' ולא בכזית מצה משום דאפיקומן הוי תרתי דרבנן כיון שכבר אכל כזית מצה (וכנז' להלן בזה דאז הוי האפיקומן גם בליל א' רק דרבנן). הגם שכתב החת"ס שם דמברכין אמרור בליל ב' אף דהוי (עם הברכה) ג' דרבנן. מ"מ היינו לענין הברכה כי היכא דלא ליזלזולי דבהברכה הוא הקפידא ע"ז דאם לא יברכו עליו יזלזלו בו כנז' בפנים מש"ס שבת אבל היכא דהוי תרי דרבנן בודאי יש להקל יותר לענין אחר חצות. הגם דהתוס' כ' גם בחד דרבנן דהיינו הלל ביום א' מ"מ כיון שהרמ"א החמיר כהר"ן בליל א' גם בהלל ע"כ אולי מטעם זה לא רצה הגה"ק הנ"ל לעשות נגד דעת המחבר והרמ"א לא באפיקומן בליל א' ולא בכזית מצה בליל ב' (שהוא רק חד דרבנן) משא"כ באפיקומן בליל ב' דהוי תרי דרבנן ע"כ הקיל וכ' שם במנחם ציון שמצניעין האפיקומן (בליל ב') עד אחרי חצות הגם כי באמרי נועם כ' שגם בכזית מצה בליל ב' י"ל כן מ"מ באמת יש לחלק בין כזית מצה הראשון לאפיקומן בליל ב' כנז':

שם. בסוף סי' נ"ה. במ"ש ועדיין צ"ע. אמנם באמת להלכה פשיטא דאינו חייב מה"ת רק כזית א' מצה בלילה א' וכיון שאכלו כבר א"כ הוי אפיקומן כבר דרבנן ובספק דרבנן

(לענין אם הלכה כראב"ע או כרע"ק) יש להקל לאכול אפיקומן אחר חצות גם בלילה א' והשתא דאתית להכי יתיישב שפיר מ"ש במנחם ציון שמצניעין האפיקומן עד אחרי חצות. הגם שאמר הגה"ק זי"ע תורה זו בליל ב' דפסח מ"מ כיון שאמר סתם נראה בפשיטות דס"ל דלאו דוקא בליל ב' רק גם בליל א' כן מצניעין אחרי חצות. דכיון שכבר אכל הכזית מצה א"כ הוי האפיקומן גם בליל א' רק דרבנן כנז':

דף ס"ד. ע"ב. במ"ש דבאתרוג תניא שנמי כבוש אסור לפסולא כנז'. ועיי' בדברי אאמו"ר בדרכי תשובה סי' ק"ה סוף ס"ק ט"ז מ"ש בזה:

דף ס"ה. ע"ב. במ"ש בשם גדול א' שהמדה כבר ע"ז והזהיר לדקדק בדבר זה. ועיי' בשו"ת מהר"ם שיק (חיו"ד סי' רס"א) והגם שנראה דהוא מיירי שם בס"ת גדולים מ"מ פשוט דמיירי בכל הס"ת גם בקטנים בלי חילוק ועיי"ש מה שנדחק מאוד ליישב ההיתר על הגליונות הקטנים שאינם כשיעור הנז':

שם. ע"ג. במ"ש נכון מנהנה עולם וגם גדולי עולם ומנהג ישראל תורה. וראיתי בשו"ת קנאת סופרים להגמהרש"ק ז"ל (סי' צ"ח) שכ' שנראה דאין לחלק בין ס"ת קטן לגדול והנלע"ד כתבתי כפי מנהג העולם ובפרט שהראי' נכונה מד' האשכול (ולפי"ד הנחל אשכול) כנז' דזהו לא קאי רק כשעושין ארכו כהקפו:

דף ס"ו. ע"ד במ"ש אלו הד' אמות בודאי הם שלו ולא לעכשיו כנז' גאלו דם ברשותו וקניינו של המת. וכעין זה נראה בש"ס יבמות (דף ס"ו ע"ב) שקלוה יתמי ופרסוה אמיתנא אמר רבא קנייא מיתנא הגם דהמכוון שם בפירש"י דקניא מיתנא משום דתכריכי המת אסורי הנאה הם מ"מ מלשון קנייא מיתנא מבואר דאתי לאשמעינן דיש ענין למת בהדברים שלו גם לאחר מיתתו (כמו דמיירי שם והיינו בתכריכיו וד' אמות שלו וכיוצא באלו שייך דקנאו המת לעצמו כנז':

שם במ"ש וארונות שלנו הם של עץ והרי מפורש דישרף ולמה כ' בלשון נראה לי. ועתה העירנו ת"ח גדול כי הפי' שם בשאג"א במ"ש "נראה שצריך לשרפם ולקבור עפרם, היינו שזהו נראה לו להוסיף חומרא לקבור עפרם ולא די בשריפה דילמא משכיח אינש האפר כנ"ל אבל השריפת ארונות פשיטא לי' עפ"י המבואר במס' שמחות וכן פסק בש"ע וכמ"ש הה"ג השואל שם:

שם. דף ס"ז. ע"ב. במ"ש שעל הדרך יש שם בת' ע"ז וצלמים וכו'. ועיי' בשו"ת אבני נזר להגה"צ מסאכאטשוב ז"ל (חאו"ח סי' ל"ב):

דף ס"ט. ע"א (בסוף סימן ע"ה) אעתיק בזה לאות אהבה מ"ש ידי"נ החריף ובקי שהי"ח מ' שלמה צוקער הי"ו על דברינו בזה. וכפי רצונו הטוב אעשה לו אות לטובה לקבוע

דבריו הנה וז"ל בשו"ת מנח"ח (ח"ב סי' ע"ה) כתב שם ליישב קו' המהרש"א בסוגיא דהיזק שאינו ניכר דלמה לא מקשה מפרת חטאת גם לר"י וכתב רבינו דכיון דבפרה אדומה לא ניחא לי' ורק דאמרי' כיון דניחא לי' בעושה מלאכה ואף דאם נפסל צריך לשלם ולא ניחא לי' עכ"ז אם אינו צריך לשלם שוב ניחא לי' והוו"ל חוזר חלילה ומתהפך לבלתי תכלית ואזלינן לחומרא לענין פסול עכ"ז לענין ממון קולא לנתבע וחומרא לתובע ופטור מדיני אדם וחייב בדיני שמים ככל ספק ממון זתו"ד כ"ק רבינו שליט"א:

והנה דבריו היקרים צריך ביאור דא"כ מה פריך הגמרא גם לחזקי' דלחייב גם בדיני אדם הא הוו"ל ספק ממון ואזלינן לקולא כמו דלא פריך לשמואל כמובן. ויגעתי ומצאתי להצדיק את כ"ק רבינו על נכון מאוד דהנה כבר כתב בספרו מנח"א (ח"א סי' א' ובסי' כ"ב ובסי' ס') דהא דאמרינן דהיכא דההיתר כרוך בצד האיסור אזלינן לחומרא דזה מצינו רק בדאו' כמו בפרה אדומה שם דהוא דאו' ומסתבר דההיתר כרוך בצד האיסור הוי להתוס' כמו ספק שלא נדע איך לנטות ולהכריע א"כ הוי ספיקא דאורייתא לחומרא ע"כ החמירו שם בפרה אדומה משא"כ באיסור דרבנן דספיקא לקולא ע"כ י"ל גם בהיתר כרוך בצד האיסור אזלינן לקולא עכ"ד הנעימים. וא"כ בלא"ה לא קשה למה לא פריך על ר"י דהא ר"י ס"ל דדבר תורה א שוגג וא' מזיד פטור משום דהיזק שאינו ניכר ל"ש היזק ורק רבנן חייבו מטעם שלא יהא כ"א וא' הולך וכו' וא"כ הוי רק עיקר החיוב דרבנן וע"כ כיון דהוי היתר כרוך בצד האיסור ספיקו לקולא ושפיר דלא פריך לר"י משא"כ חזקי' דס"ל היזק שא"נ שמי' היזק וחייב מה"ת וא"כ אף דהוי היתר כרוך בצד האיסור הא ספיקו לחומרא ושפיר פריך דבדיני אדם נמי לחייב. אך דאכתי קשה עוד דהא לענין ממון קולא לנתבע וא"כ שוב בדיני אדם פטור אף לחזקי' כמובן:

דהדבר נכון מאוד עפ"י הנודע מד' הרמב"ם לענין איסור שהוחזק בע"א אע"ג דאין ע"א קם למלקות אבל כיון דכבר איתחזק ע"י הע"א נאמן באיסורין שהוא חלב אם הלך אח"כ אחד ואכל לוקה וכ"כ הפלא"ה בכתובות לענין רוב דאע"ג דאין הולכין בממון אחר הרוב אבל כל שכבר נתחזק הרוב לודאי שוב מהני אח"כ אפי' לממון כנודע (ועיי' בשו"ת מנח"א חלק ג' בזה סי' מ"ה). ומעתה לפי"ז כיון דאף אם נימא דלענין ממון נימא דקולא לנתבע אבל מ"מ לענין פסול הא אזלינן לחומרא וכיון דאנו מחזיקין דהפרה פסולה א"כ כיון דפסול שוב נימא דיהי' צריך לשלם וע"כ שפיר פריך לתקי' דגם בדיני אדם לחייב כיון דלענין הפרה אזלינן לחומרא שוב גם לענין ממון צ"ל כן משא"כ לר"י דס"ל היזק שאינו ניכר לא שמי' היזק אזלינן לקולא כנ"ל וא"ש ונכון בעה"י:

דף ע"א. ע"ג. במ"ש שהזהיר ש"ק אאמ"ו טעות הדפוס וצ"ל כ"ק אאמו"ר:

שם. במ"ש סדר עשייתם שהנכרים שנשארו להם ענבים ויראו, לשלחה. וכו' טעות הדפוס וצ"ל ''וירצו. לשלחם:

דף ע"ב. ע"ד. במ"ש שהם מה"ת שבעה ימים יו"ט בפסח יום א' וכו' ושמ"ע ויוה"כ. חסר בדפוס וצ"ל וד"ה יום א' מה"ת. ויוה"כ:

דף ע"ג. ע"ג. במ"ש ליש כלל חשש זה דמעשה נסים ומותר לכתחלה. שוב ראיתי בהגהות כתי"ק אדומו"ר משינאווע זי"ע [ונדפס עתה בס' דברי יחזקאל] על המדרש שה"ש ד"א חזית איש מהיר במלאכתו זה ר' חנינא וכו' מיד נתן לחכמים אותו שכר שהשכיר למלאכים ופי' בידי משה משום שאין רשאין ליהנות ממעשה נסים וכו' וממה שאין אדם רשאי ליהנות אין רשאי להקריב במזבח עכ"ד הידי"מ ותמה אדומו"ר בהגהותיו דהיכן למד זה דגם להקריב לגבי מזבח אסור ממעשה נסים וזהו לשבח ולתהלה לשם ה' שהקריב ר"ח אותו אבן שהובא אליו בדרך נס והקריבו לשם ה' עיי"ש עוד דבריו בטעמו ונימוקו זי"ע:

לקונטרם שירי מנחה הנדפס בסוף מנח"א ח"ב

דף ע"ד ע"ב במ"ש במילואי היא תרע"א שהיא יראת ה' ע"ש ועיי' בעשרה מאמרות (מאמר חקור דין ח"א פרק כ"ה) שנראה מד' רש"י ביומא למס' שבת על מאן דאית לי' דרתא ותרעא לדרתא וכו' עיי"ש ובפי' יד יהודא:

שם. ע"ג. במ"ש והאיך ומה נקרא ריעותא שיצא עי"ז (בקרוב) צ"ל [מהרוב] צריך עוד ביאור וכו' ועיי' בט"ז (סי' ל"ט ס"ק א') שכ' בריאה דאיגלידה (שנאבדה בלי בדיקה) הואיל ויש ריעות יצאה מכלל הרוב ואין הכשר בעולם אלא אחרי הבירור שלא הוציאה רוח עכ"ל:

שם. בלשון זקן דמשמע שהיא חכם וכו' ועיי' עדיות פ"ב משנה ג' והי' בו זקן א' והי' מלוה וכו' ואמרי' ע"ז בגיטין (כ'. כ"א) ומה קושיא דילמא זקן שאני דידע לאקנויי פירש"י שהוא חכם וידע וכו' וכן אמרי' בקידושין (ל"ב ע"ב) אין זקן אלא חכם וכו' ר"י הגלילי אומר אין זקן אלא מי שקנה חכמה וכן בסמ"ע (חו"מ סי' א' ס"ק כ"ג) המבייש את הזקן לעניין ליטרא דדהבא עיי"ש דהיינו ת"ח כמ"ש שם הש"ך (ס"ק י"ט) לעניין ת"ח בזמנינו והגם דבתענית (ט"ז ע"א) משמע דזקן לחוד וחכם לחוד דאמרי' אם אין שם זקן וחכם וגם אמרי' מקודם אם יש זקן אומר זקן ואם לאו אומר חכם משמע דתרי נינהו זקן וחכם היינו לפי ענינא דגמ' דכיון דחשיב תרתי אז. החכם היינו חכם ביותר. או י"ל זקן וגם חכם הוא קודם ולפי"ז משמעות זקן חכם רק שזהו זקן הדרת פנים ג"כ אשר דבריו מעוררים יותר מחכם איש צעיר לימים. ואם אין שם זקן והיינו ג"כ חכם זקן (ואין הפי' לזקני ע"ה

דהא אין יודעים מה לומר ולעורר הצבור) אומר חכם (שאינו זקן רק צעיר בשנים) נמצא גם בזה זקן היינו חכם כדאמרן

דף ע"ו. ע"ג. במ"ש והיכא דלא אפשר כגון שאין קורא אחר רק הכהן כנוי עדיף לשנות זה ממה שיקרא התוכחה בלא גברא וכו' וכן מבואר זה המנהג בד' זקיני הלבוש זצ"ל (או"ח סי' רפ"ב) וכ' שזה נהגו קצת חזנים לחבר ברביעי כשב' פרשיות מחוברין וכ' ע"ז שהיא מנהג של שטות ודקדוקי עניות של דעת וגם כשמוסיפין על ז' קרואים צריך לקרוא לפי"ז בכל פרשה כמו בשני' כגון אם יקראו י"ד קרואים צריך לקרוא ז' קרואים בפרשה הראשונה וז' בפרשה השני' וכן כשיש יותר קרואים. אוכם באלי' זוטא על הלבוש שם הביא בשם מהר"ל מפראג זצ"ל שעכ"פ גם כשמוסיפין על הז' קרואים יחברו בקריאת שביעי את הבי' פרשיות עיי"ש וכן בט"ז (סי' רפ"ב ס"ק א') לפי גי' היד אפרים שם בט"ז יישב המנהג שמחברים ברביעי את הב' פרשיות (גם כשמוסיפין על הז') משום שמחברן באמצע הז' קרואים הראשונים שהם מחיובא משא"כ ההוספות שלאח"כ. אולם בדברי הט"ז שם נפלאתי ולא הבנתי מה שהביא בשם זקיני הכבוש זצ"ל על אותן החזנים דכשחל יו"ט בשבת קורין רק חמשה קרואים ואתמהה הלא בכבוש לא כ' כן רק שתמה עליהם שאין מוסיפין על הז' קרואים כשחל יו"ט בשבת או בשבת חוה"מ עיי"ש אבל לא שקורין חמשה וכבר נסגר שם תיבת (חמשה) בט"ז בדפוסים כעת אבל לא תיקנו במקומה בתיבה אחרת וצריך להגיה בט"ז תיבת ''שבעה''. במקום ''חמשה'' כמובן: